

ΑΓΝΗΣ ΡΟΥΣΟΠΟΥΛΟΥ
ΚΕΝΤΡΟ ΕΡΕΥΝΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΛΙΚΕΙΟΥ

ΑΡΙΘ. ΕΙΣΑΓ. 4003
ΕΙΔ. ΑΡΙΘ. J. 416

ΤΙ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΓΝΩΡΙΖΗ Ο ΠΟΛΙΤΗΣ

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟΥ
ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΟΣ
ΣΤ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑ 1975

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ
ΔΙΔΑΚΤΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ

ΤΙ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΓΝΩΡΙΣΩ Ο ΠΟΛΙΤΗΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΕΡΓΟ
ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΟΣ
ΕΡΕΥΝΑ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΚΑΘΗΓΗΤΩΝ ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΑΡΑΓΕΩΡΓΙΟΥ
ΑΘΗΝΑ 1972

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι

ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ

Α. ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ

§ 1. Η ΓΕΝΝΗΣΗ ΚΑΙ Η ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Πέρασαν πολλοί αιώνες, χιλιετηρίδες ολόκληρες, για να αναπτυχθῇ καὶ νὰ ἐξελιχθῇ τὸ κράτος καὶ νὰ φθάσῃ στὴν μορφή μετὰ τὴν ὁποία τὸ γνωρίζομε σήμερα. Ὅμως πολὺ περισσότερα χρόνια πέρασαν ἀπὸ τὴν πρώτη ἐμφάνιση τοῦ ἀνθρώπου στὸν πλανήτη μας, ὥσπου φθάσωμε στὴ δημιουργία καὶ τὴ συγκρότηση τῆς πρώτης μορφῆς μιᾶς ὀργανωμένης κοινωνίας, ποὺ ἐνῶ ἦταν, ὅπως εἶναι φυσικό, ἐντελῶς ὑποτυπώδης, εἶχε ἐν τούτοις ὀρίσει τοὺς κανόνες καὶ τὶς ἀρχές αὐτοῦ, ποὺ ἀποκαλοῦμε σήμερα κράτος.

Ἡ ἀρχὴ τῆς πορείας αὐτῆς πρὸς τὸ σημερινὸ κράτος πρέπει ν' ἀναζητηθῇ στὴν ἀνάγκη τοῦ ἀνθρώπου νὰ ζήσῃ μετὰ τὴ συντροφιά καὶ τὴ βοήθεια ἄλλων ἀνθρώπων — στὶς ἀρχικὲς προϊστορικὲς φάσεις, περίπου, ὅπως τὰ κοπάδια τῶν ζώων.

Ὁ ἄνθρωπος ὅμως, ἀκριβῶς ἐπειδὴ εἶναι «ζῶον κοινωνικόν», ὅπως τὸν χαρακτήρισε ὁ Ἀριστοτέλης, προχώρησε πολὺ γρήγορα καὶ πολὺ πέρα ἀπὸ τὴ μορφή τοῦ ἀρχέγονου κοπαδιοῦ· ἐπειδὴ ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν φύση του ἀναζητοῦσε στὴν κοινωνικὴ καὶ ὁμαδικὴ ζωὴ πολὺ περισσότερα πράγματα ἀπὸ τὴν προσδοκίαν τῆς κοινῆς προσπάθειας καὶ τῆς ἀμοιβαίας βοήθειας.

Αὐτὴ, ὅμως, ἡ κοινωνικὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου, ποὺ διαφέρει τόσο πολὺ ἀπὸ τὴν ἀτομικὴ — τὴν ἰδιωτικὴν, ὅπως θὰ λέγαμε σήμερα — ζωὴν, διέπεται καὶ καθορίζεται ἀπὸ ἄλλους, δικούς της νόμους καὶ κανόνες καὶ χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὰ δικά της, ἰδιαίτερα, φαινόμενα. Καὶ γιὰ νὰ φθάσῃ στὴ σημερινὴ ὀργανωμένη μορφή τοῦ σύγχρονου

κράτους, πέρασε από πολλά, μακρινά και δύσκολα στάδια. "Αν ανατρέξουμε πίσω, πολύ πίσω, θα ξεχωρίσουμε δύο βασικά στάδια της πορείας αυτής προς το σύγχρονο κράτος: την πατριαρχική οικογένεια και τη φυλή.

"Ας δούμε, όμως, τις δύο πρώτες αυτές μορφές της κοινωνικής οργάνωσης:

—'Η **πατριαρχική οικογένεια** βασίζεται στη θέληση και τη δύναμη του άρχηγού της. 'Ο *pater familias*, όπως τον είπαν αργότερα οι Ρωμαίοι, έχει δικαίωμα ζωής και θανάτου πάνω σε όλα τα μέλη της οικογένειας, τα όποια οφείλουν να υπακούουν πιστά και χωρίς αντίρρηση στις διαταγές του. 'Η Παλαιά Διαθήκη ('Αβραάμ και 'Ισαάκ) και όλες σχεδόν οι μυθολογίες, αλλά και οι ιστορίες των πρώτων χρόνων, είναι γεμάτες από περιπτώσεις και παραδείγματα της πατρικής εξουσίας και της σκληρότητας που έδειχνε στην άσκησή της ο άρχηγός της οικογένειας. Οι κανόνες που όριζε ο άρχηγός αποτελούσαν νόμο και κανένας δεν τολμούσε να τους παραβή. Τα μέλη της οικογένειας, που ήταν όχι μόνον τα παιδιά, αλλά και οι νύφες, τα εγγόνια, τα δισέγγονα, άκόμη και οι δούλοι, δεν είχαν δικαίωμα, χωρίς τη θέληση του άρχηγού, να παντρεύονται, ούτε να διατηρούν δική τους περιουσία. Δεν μπορούσαν ούτε να εγκαταλείψουν την οικογένεια για να εγκατασταθούν άλλοι.

—'Η **φυλή** είναι το επόμενο στάδιο και αποτελεί τη διάδοχο κατάσταση της πατριαρχικής οικογένειας. Οι άντρες και ο άρχηγός της πατριαρχικής οικογένειας ανακάλυπταν την αξία, τη σημασία και τη δύναμη που πρόσφερε η ένωση. Το επόμενο λοιπόν βήμα προς την δημιουργία της φυλής ήταν αναπόφευκτο. Πολλές οικογένειες, που έχουν ίσως κοινούς προγόνους και συνδέονται με την ίδια γλώσσα, τη λατρεία προς τους ίδιους θεούς και κατοικούν, επί πλέον, προσωρινά, σε γειτονικές περιοχές, ενώνονται και σχηματίζουν τις πρώτες φυλές. Κάθε φυλή έχει συνήθως έναν ήγέτη, που είναι όχι μόνο ο πολιτικός αλλά και θρησκευτικός άρχηγός της (ο Μωϋσής της Παλαιάς Διαθήκης) και κυβερνά όλόκληρη τη φυλή όρίζοντας τους κανόνες, στους όποιους υπακούουν όλοι.

Διαμορφώνονται δηλαδή, σιγά - σιγά, μερικά από τα χαρακτηριστικά που όρίζουν την μορφή του κράτους, λείπει όμως πάντοτε το κυριότερο: η μόνιμη εγκατάσταση. 'Η φυλή δεν κατοικεί σε όρι-

σμένο έδαφος. Περιφέρεται σέ διάφορες περιοχές, ανάλογα μέ τίς ανάγκες τίς καί τίς δυνατότητες διατροφής καί ασφάλειας πού τής προσφέρει κάθε τόπος.

Τό **κράτος** δημιουργείται, όταν οί άνθρωποι τής φυλής παύσουν πλέον νά εΐναι νομάδες, έγκαταλείπουν τήν περιπλάνηση καί παραμένουν όριστικά σ' έναν τόπο. 'Ακόμη καί αυτό όμως έγινε πάρα πολλά χρόνια μετά τήν δημιουργία τών πρώτων φυλών. 'Από τή στιγμή όμως πού έπαψε ή περιπλάνηση καί τά μέλη τής μιᾶς ή τής άλλης φυλής έγκαταστάθηκαν μόνιμα πιά σ' ένα τόπο, δημιουργήθηκαν οί βάσεις καί ή πρώτη καί αναγκαία προϋπόθεση, γιά νά συγκροτηθῇ καί νά λειτουργήσῃ τò κράτος — δηλαδή νά υπάρχῃ όρισμένος τόπος, όπου ζοῦν μόνιμα πιά όρισμένοι άνθρωποι.

Συνήθως, οί άνθρωποι μιᾶς φυλής θά έγκαταλείψουν τή νομαδική ζωή καί θά έγκατασταθοῦν μόνιμα κάπου, όταν ή περιοχή αὐτή εΐναι πλούσια γιά τήν καλλιέργεια, τίς βοσκές καί τò κυνήγι, όταν έχη ήμερο κλίμα καί άφθονο νερό, όταν βρίσκεται κοντά στή θάλασσα καί έπιτρέπῃ τίς μετακινήσεις καί τίς μεταφορές καί όταν διαθέτῃ άφθονες τίς πρώτες ύλες γιά τίς ανάγκες τών ανθρώπων τής έποχῆς εκείνης, γιά νά κατασκευάσουν τίς κατοικίες, τά όπλα καί ό,τι άλλο θά μπορούσαν νά χρειαστοῦν, γιά νά επιβιώσουν.

"Όταν όμως υπάρχουν όλα αὐτά τά εὐνοϊκά στοιχεΐα, έρχονται συνήθως καί άλλοι νά τά διεκδικήσουν. Πολεμιστές από άλλες φυλές κάνουν τήν εμφάνισή τους καί προσπαθοῦν νά νικήσουν καί νά διώξουν τοὺς παλαιούς κατοίκους, γιά νά έγκατασταθοῦν οί ίδιοι καί οί οίκογένειές τους στίς εὐφορες καί εὐλογημένες αὐτές περιοχές.

Οί κατακτητικοί πόλεμοι πού άρχιζαν από τήν αίτία αὐτή τελείωναν συνήθως μέ τή νίκη τοῦ ισχυρότερου καί μέ τήν ήττα, τή φυγή ή τήν έξόντωση τοῦ πιό αδύνατου. Πολλές φορές έμεναν στὸν τόπο πολλοί από τή νικημένη φυλή, είτε έπειδὴ τοὺς έπιαναν γιά δούλους, είτε οί γυναΐκες, έπειδὴ οί νικητὲς τοὺς χάριζαν τήν ζωή.

'Από τήν συμβίωση αὐτή, έστω καί κάτω από συνθήκες νικητῶν καί νικημένων, γινόταν σχεδόν πάντοτε ή ανάμειξη τών δυὸ φυλών καί ή δημιουργία, ὕστερ' από πολλά χρόνια, μιᾶς νέας, ένιαίας φυλής, μεγαλύτερης αριθμητικά καί ισχυρότερης, πάντοτε όμως έγκαταστημένης στὸν ίδιο τόπο, ὥστε νά ξελιχθῇ συντομώτερα σέ μιᾶ πρώτη μορφή κράτους.

Στά νεώτερα χρόνια ή συγχώνευση αυτή τῶν διαφορετικῶν φυλῶν δὲν πραγματοποιεῖται πιά μὲ τὴν κατάκτηση καὶ τὴν ὑποταγή, ἀλλὰ μὲ μιὰν ἄλλη μορφή πού διαδόθηκε κι ἐπικράτησε γιὰ κοινωνικοὺς καὶ γιὰ οἰκονομικοὺς λόγους: τὴ μετανάστευση. Οἱ Ἑνωμένες Πολιτεῖες, ὁ Καναδὰς, ἡ Αὐστραλία καὶ ἄλλα κράτη σχηματίσθηκαν, βασικά, ἀπὸ τὴ μετανάστευση μεγάλου ἀριθμοῦ Εὐρωπαίων, ἀπὸ διάφορες χώρες καὶ ἀπὸ τὴν ἀνάμειξη τῶν λευκῶν φυλῶν μεταξύ τους. Οἱ ντόπιοι δὲν ἀναμείχθηκαν μὲ τοὺς λευκοὺς, γιὰτὶ κυριολεκτικὰ ἐξοντώθηκαν ἀπὸ αὐτοὺς.

Ὅμως, τόσο στὸν κατακτητικὸ πόλεμο ὅσο καὶ στὴν εἰρηνικὴ συγχώνευση καὶ διασταύρωση τῶν φύλων ἀπὸ τὴ μετανάστευση, προκύπτει πιά ἡ ἀνάγκη νὰ συγκροτηθοῦν καὶ νὰ ἐφαρμοστοῦν ὁρισμένες ἀρχές, πού θὰ ἐκφράζουν τὴ νέα κοινωνικὴ τάξη. Ἔτσι δημιουργοῦνται τὰ **ἔθιμα**, ἡ **ὀργάνωση** καὶ τὸ **δίκαιο**, γιὰ νὰ διατηρήσουν τὴν ἐσωτερικὴ εἰρήνη καὶ νὰ ἐξασφαλίσουν τὰ ἀγαθὰ ἀπὸ τὴν ἀρπαγή.

§ 2. ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΕΘΝΟΣ

Οἱ ἄνθρωποι πού κατοικοῦν σὲ μιὰ χώρα δὲν ἀποτελοῦν πάντα **ἓνα** ἔθνος. Κράτος καὶ ἔθνος εἶναι δυὸ ἔννοιες πού δὲν ταυτίζονται σὲ ὅλες τὶς περιπτώσεις.

Τὸ κράτος μπορεῖ νὰ εἶναι μεγαλύτερο ἀπὸ τὸ ἔθνος, νὰ ἀσκῇ δηλαδὴ τὴν κυριαρχία του σὲ δύο ἢ περισσότερα ἔθνη, ὅπως π.χ. τὸ ρωμαϊκὸ κράτος, πού περιελάμβανε ὅλα σχεδὸν τὰ τότε γνωστὰ ἔθνη, ἢ ἡ ὀθωμανικὴ αὐτοκρατορία ὡς τὸ 1912, πού κυριαρχοῦσε σ' ὅλα τὰ Βαλκάνια καὶ στὴ Μέση Ἀνατολή.

Ἀντίθετα μπορεῖ τὰ ὅρια τοῦ κράτους νὰ εἶναι πολὺ στενότερα ἀπὸ τὰ ὅρια τοῦ ἔθνους· π.χ. τὸ ἑλληνικὸ ἔθνος περιλαμβάνει καὶ τοὺς Ἑλληνας πού ζοῦν στὴν Κύπρο ἢ στὴν Κωνσταντινούπολη, σὲ μέρη δηλαδὴ πού δὲν ἀνήκουν στὸ ἑλληνικὸ κράτος, ἀλλὰ σὲ ἄλλα κράτη.

Μπορεῖ ἐπίσης νὰ ὑπάρξῃ ἔθνος, πού νὰ μὴν ἔχῃ καθόλου κρατικὴ ὑπόσταση, ὅπως ἦταν π.χ. οἱ Ἑβραῖοι ὡσότου ἰδρύθηκε τὸ κράτος τοῦ Ἰσραήλ. Τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ γιὰ τοὺς Ἀρμένιους.

Ἐθνος δηλαδὴ εἶναι ἓνα σύνολο ἀνθρώπων, πού συνδέονται με-

ταξύ τους με την ίδια ιστορία κι έχουν την ίδια συνείδηση για την καταγωγή τους. 'Η κοινή γλώσσα και η κοινή θρησκεία δεν είναι απαραίτητα, για να υπάρξει **έθνος**, γιατί π.χ. το γερμανικό έθνος περιλαμβάνει και καθολικούς και διαμαρτυρόμενους, ενώ το έλβετικό περιέχει γαλλόφωνους, γερμανόφωνους και ιταλόφωνους Έλβετους. 'Ωστόσο η κοινή γλώσσα ή η κοινή θρησκεία αποτελούν βασικούς παράγοντες για τη διαμόρφωση εθνικής συνειδήσεως.

§ 3. ΣΤΟΧΕΙΑ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ: ΛΑΟΣ, ΧΩΡΑ, ΕΞΟΥΣΙΑ

Όταν σήμερα μιλούμε για το κράτος, έχουμε στο νοῦ μας ὀρισμένα στοιχεία, που τὰ συνδέουμε σὲ μιὰ ἔννοια. Τὰ στοιχεία αὐτὰ εἶναι τὰ ἑξῆς:

Ὁ λαός. Στὸ κράτος, ὁ λαὸς δὲν εἶναι πιά πρόσωπα που συνδέονται μεταξύ τους με συγγένεια (ὅπως στὴν οἰκογένεια), ἢ με τὴν ἴδια γλώσσα ἢ θρησκεία (ὅπως στὴ φυλή). Ἐκεῖνο που τὰ συνδέει εἶναι ὅτι κατοικοῦν ὅλα μόνιμα στὸ ἴδιο ἔδαφος κι ἔχουν τὴν ἴδια ὀργάνωση ἐξουσίας. Μποροῦν νὰ μιλοῦν διάφορες γλώσσες, νὰ ἔχουν διάφορες θρησκείες, ν' ἀποτελοῦν ἓνα ἢ πολλὰ ἔθνη καί, ἐν τούτοις, ν' ἀποτελοῦν τὸ λαὸ ἑνὸς κράτους, ἐφ' ὅσον ζοῦν τώρα στὴν ἴδια χώρα.

Ἡ χώρα. Χώρα εἶναι ἡ περιοχή, ὅπου τὸ κράτος ἀσκεῖ τὴν ἐξουσία του πάνω σὲ ὅλα τὰ πρόσωπα που εἶναι ἐγκαταστημένα στὸ ἔδαφός της. Ἡ χώρα περιλαμβάνει ὄχι μόνο τὸ ἔδαφος, τὴ γῆ, ἀλλὰ καὶ τὴ θάλασσα ὡς μιὰ ὀρισμένη ἀπόσταση ἀπὸ τὴν ἀκτὴ (χωρικά ὕδατα), καθὼς καὶ τὸν ἀέρα πάνω ἀπ' ὅλο τὸ κράτος.

Ἡ ἐξουσία, δηλαδὴ τὸ γεγονὸς ὅτι ὀρισμένοι ἄνθρωποι διοικοῦν τοὺς ἄλλους. Τὴν ἐξουσία του τὸ κράτος τὴν ἀντλεῖ ἀπὸ τὸν ἑαυτό του καὶ ὄχι ἀπὸ ἄλλον ὀργανισμό ἢ ἄλλο κράτος (τὴν ἔχει, ὅπως λένε, «ἐξ ἰδίου δικαίου»).

Ὑπάρχουν καὶ ἄνθρωποι που ἀσκοῦν ἐξουσία, με διαφορετικὴ ὅμως μορφή, πάνω σ' ἄλλους ἄνθρώπους, ὅπως ὁ πλοίαρχος στὸ πλήρωμα, ὁ δάσκαλος στοὺς μαθητές, ὁ ἐργοδότης στοὺς ἐργάτες κ.λπ., ἀλλὰ ἡ ἐξουσία ὅλων αὐτῶν δὲν εἶναι ὅπως ἡ κρατικὴ, γιατί δίνεται ἀπὸ τὸ κράτος. Γι' αὐτὸ λέμε πῶς τὸ κράτος εἶναι ὁ ἀνώτερος ὀργανισμὸς ἐξουσίας πάνω στοὺς ἄνθρώπους. Γιατὶ ὁ ἄνθρωπος ὑπάγεται

πάντοτε στην εξουσία κάποιου κράτους, ενώ μπορεί ν' ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὴν εξουσία τῶν ἄλλων ἀνθρώπων ἢ ὀργανισμῶν, ἀν ἀλλάξῃ ἐπάγγελα ἢ κατοικία.

§ 4. ΑΠΟ ΠΟΥ ΑΠΟΡΡΕΙ Η ΕΞΟΥΣΙΑ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Ἡ μεγάλη ἐξουσία ποὺ διαθέτει τὸ κράτος γέννησε ἀπὸ πολὺ παλιὰ τὸ ἐρώτημα στοὺς ἀνθρώπους: ἀπὸ ποῦ κατάγεται καὶ πῶς δικαιολογεῖται ἡ ἐξουσία αὐτή; Οἱ φιλόσοφοι ἐρεῖνῃσαν τὸ ζήτημα καὶ κατέληξαν σὲ διάφορα συμπεράσματα, ἀνάλογα μὲ τὴ νοοτροπία τῆς ἐποχῆς τοὺς καὶ τὶς συνθήκες ποὺ ἔζησαν.

Ὑπῆρχε ἐποχὴ ποὺ πίστευαν πῶς ἡ πολιτικὴ ἐξουσία πηγάζει ἀπὸ τὸ Θεό, ὁ ὁποῖος τὴν παραχωρεῖ λ.χ. στοὺς βασιλεῖς. Ἀλλὰ στὰ πολιτεύματα ποὺ ὀνομάζομε δημοκρατίες, ἡ ἐξουσία τοῦ κράτους πηγάζει μονάχα ἀπὸ τὸ λαὸ κι ἔχει σὰν δικαιολογία καὶ προορισμὸ νὰ ἐξυπηρετήσῃ τοὺς σκοποὺς τῆς κοινωνίας, δηλαδὴ τὴν εὐημερία τῶν ἀνθρώπων. Γιὰ νὰ πραγματοποιηθοῦν οἱ σκοποὶ αὗτοί, χρειάζεται νὰ ὑπάρχῃ μία θέληση ἀνώτερη ἀπὸ τὴ θέληση τῶν ἀτόμων καὶ τῶν ὁμάδων, ποὺ συγκροτοῦν τὸ κράτος.

§ 5. ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΤΗΣ ΠΑΝΤΟΔΥΝΑΜΙΑΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Ἡ ἐξουσία τοῦ κράτους ὅσο μεγάλη καὶ ἀν εἶναι, δὲν εἶναι ἀπεριόριστη. Οἱ περιορισμοὶ τῆς εἶναι φυσικοὶ ἢ νομικοί. Φυσικὸς περιορισμὸς σημαίνει ὅτι τὸ κράτος, ὅση ἐξουσία καὶ ἀν διαθέτῃ, δὲν μπορεῖ νὰ ὑπερβῇ ὀρισμένα ὅρια, ποὺ χαράσσουν τὴν δράση του ἡ ἀνθρώπινη φύση ἢ οἱ κοινωνικοὶ νόμοι. Οἱ Ἀγγλοὶ, γιὰ νὰ παραστήσουν τὴν ἀλήθειαν αὐτή, λένε ὅτι «τὸ κοινοβούλιο εἶναι παντοδύναμο, μπορεῖ τὰ πάντα νὰ κάνῃ ὅχι ὅμως καὶ νὰ μεταβάλλῃ τὸν ἄντρα σὲ γυναῖκα». Οἱ οἰκονομικὲς συνθήκες ἐπίσης βάζουν συχνὰ περιορισμοὺς στὴ δύναμη τοῦ κράτους.

Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ τοὺς φυσικοὺς περιορισμοὺς, τὸ ἴδιο τὸ κράτος περιορίζει τὴν ἐξουσία του μὲ τὸ Σύνταγμα καὶ μὲ τοὺς νόμους. Ἐξ ἄλλου ὑπάρχουν καὶ περιορισμοὶ ποὺ πηγάζουν ἀπὸ τὶς ὑποχρεώσεις ποὺ ἀναλαμβάνει τὸ κράτος μὲ διεθνεῖς συνθήκες, εἴτε πρὸς ἄλλα κράτη, εἴτε πρὸς τοὺς διεθνεῖς ὀργανισμοὺς (π.χ. τὸν ΟΗΕ). Οἱ περιορισμοὶ

αὐτοὶ μποροῦν ν' ἀναφέρωνται στὴν ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τοῦ κράτους, ὅπως π.χ. ἡ ὑποχρέωση νὰ μὴν κἀν πόλεμο ἂν δὲν ὑποστῇ ἐπίθεσις καὶ πρὶν ἐξαντληθοῦν τὰ εἰρηνικὰ μέσα γιὰ τὴ λύση τῶν διαφορῶν, ἢ στὴν ἐσωτερικὴ διοίκηση, ὅπως ἡ ὑποχρέωση νὰ σέβεται τὶς ἐθνικὲς καὶ θρησκευτικὲς μειονότητες, ποὺ δὲν δικαιοῦται νὰ τὶς καταπιέζη.

§ 6. ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Στὴν ἀρχὴ τοῦ κεφαλαίου ἀναφέρεται ὅτι καὶ τὰ πρωτόγονα κράτη εἶχαν διπλὸ προορισμό, τὸν ἐξωτερικὸ καὶ τὸν ἐσωτερικόν.

Ὁ **ἐξωτερικὸς** προορισμὸς ἔχει μείνει μέσα σ' ὅλους αὐτοὺς τοὺς αἰῶνες σχεδὸν ἀναλλοίωτος. Καὶ σήμερα πρέπει νὰ ἐξασφαλίζεται ἡ χώρα ἀπὸ κάθε ἐξωτερικὸν ἐχθρό, ἀλλὰ γίνεται προσπάθεια ἡ ἀσφάλεια αὐτὴ νὰ παρέχεται μὲ εἰρηνικὸ τρόπο. Γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ τὰ κράτη ἱδρυσαν διεθνῇ δικαστήρια, ὅπου λύνουν μερικὲς τουλάχιστον ἀπὸ τὶς διαφορὰς τοὺς καὶ δὲν καταφεύγουν ὅπως ἄλλοτε, ἀκόμη καὶ γιὰ ἀσήμαντα ζητήματα, σὲ πολέμους. Ἐξ ἄλλου ἱδρύθηκε καὶ ὁ Ὀργανισμὸς Ἑνωμένων Ἐθνῶν (ΟΗΕ), γιὰ νὰ προλαβαίνει τοὺς πολέμους. Ἡ κατάκτηση ἄλλων λαῶν κι ἐδαφῶν δὲν εἶναι σήμερα, πιά, ὅπως παλαιότερα, ὁ προορισμὸς τοῦ κράτους, γιατί σήμερα ἀποτελεῖ κοινὴ πεποίθησις τὸ ὅτι κάθε λαὸς ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ αὐτοκυβερνᾶται (δικαίωμα αὐτοδιαθέσεως).

Ὁ **ἐσωτερικὸς** ὁμως προορισμὸς σημείωσε πολὺ μεγαλύτερη ἐξέλιξη μέσα στοὺς αἰῶνες. Οἱ θεωρητικοὶ τοῦ περασμένου αἰῶνα π.χ. πίστευαν ὅτι τὸ κράτος εἶναι μόνο ἓνας «νυκτοφύλαξ κύων», δηλαδὴ ὅτι προορισμὸς του εἶναι ν' ἀφήνῃ κάθε πολίτη ἐλεύθερο νὰ κανονίζει τὸν τρόπο τῆς ζωῆς του, τὸ ἐπάγγελμά του κλπ., ἐνῶ τὸ κράτος θὰ φροντίζει μόνο νὰ διατηρῇ τὴν ἀσφάλεια καὶ νὰ προφυλάσῃ τὴν κοινωνικὴ ζωὴ ἀπὸ κάθε διατάραξη.

Σήμερα δὲν ὑπάρχει οὔτε **μία** ἐκδήλωση στὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου, στὴν ὁποία τὸ κράτος δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα ἢ καὶ τὴν ὑποχρέωση νὰ ἐπέμβῃ, ἄμεσα ἢ ἔμμεσα, γιὰ νὰ προστατεύσῃ τὰ συμφέροντα ἐκεῖνα, ποὺ ἀναγνωρίζονται πῶς εἶναι κοινά. Τὸ κράτος πρέπει νὰ φροντίζει γιὰ τὴν παιδεία, γιὰ τὶς συγκοινωνίες, γιὰ τὴν γεωργία, γιὰ τὸ ἐμπόριο καὶ τὴ βιομηχανία, γιὰ τὴν υγεία, γιὰ τὴν περιθαλψὴ καὶ τὴν κοινωνικὴ πρόνοια τῶν πολιτῶν, γιὰ τὴν ἐργασία, γιὰ τὸν ἀθλη-

τισμό, για τὰ γράμματα καὶ τὶς τέχνες καὶ γιὰ ὅλες γενικὰ τὶς ἀνάγκες τῆς ζωῆς.

Ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ β' παγκόσμιου πολέμου τὸ κράτος πραγματοποιεῖ καὶ ἐπενδύσεις, διαθέτει δηλαδὴ χρήματα γιὰ ἔργα παραγωγικά, ποὺ θὰ δώσουν ἀπασχόληση στὸν ἐργαζόμενο πληθυσμὸ καὶ θὰ συντείνουν, ὥστε νὰ ἀνυψωθῇ τὸ βιοτικὸ ἐπίπεδο τοῦ λαοῦ.

Β. ΤΑ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΑ

§ 7. ΕΙΔΗ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΩΝ

Κάθε κράτος ἀποτελεῖ μιὰ ὀργάνωση. Ἀλλὰ τὸ θέμα εἶναι: *ποιὸς* ἐκφράζει τὴ θέληση τοῦ κράτους καὶ *πῶς* τὴν ἐκφράζει; Αὐτὸ ἐννοῦμε, ὅταν ρωτᾶμε ποιά εἶναι ἡ **μορφή** τοῦ **πολιτεύματος**. Ὁ Ἀριστοτέλης (333 π.Χ.) μᾶς δίδαξε πῶς μπορούμε νὰ κατατάξουμε ὅλα τὰ πολιτεύματα στὶς ἐξῆς τρεῖς μεγάλες κατηγορίες:

τὴ **μοναρχία**, δηλαδὴ τὸ πολίτευμα ὅπου ἄρχει ἓνας μόνος. Αὐτὸς συνήθως εἶναι ὁ βασιλιάς. Ἐπιβάλλει τὴ θέλησή του, νομοθετεῖ, διοικεῖ καὶ δικάζει ἢ νομοθετεῖ καὶ διοικεῖ μονάχα καὶ διορίζει δικαστές, ποὺ δικάζουν στ' ὄνομά του. Τύπος τέτοιας μοναρχίας ἦταν ἡ Γαλλία στὴν ἐποχὴ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ', ὁ ὁποῖος, ὅπως ξέρομε, ἔλεγε: «L' état c'est moi» (Τὸ κράτος εἶμαι ἐγώ).

τὴν **ἀριστοκρατία** ἢ **ὀλιγαρχία**, δηλαδὴ τὸ πολίτευμα ὅπου ἡ ἐξουσία ἀσκεῖται ἀπὸ μιὰ τάξη ἀνθρώπων, ποὺ διακρίνεται γιὰ τὸν πλοῦτο της, τὴν καταγωγή της ἢ τὸ ἐπάγγελμα της, ἐνῶ οἱ λοιποὶ κάτοικοι δὲ συμμετέχουν στὴ διοίκηση τῆς χώρας. Τύπος τέτοιου πολιτεύματος ἦταν ἡ Ἀθήνα τὴν ἐποχὴ τῶν «Τριάκοντα τυράννων».

τὴ **δημοκρατία**, δηλαδὴ τὸ πολίτευμα ὅπου ὅλοι οἱ πολῖτες συμμετέχουν στὴν κρατικὴ ἐξουσία, συναθροίζονται ταχτικά σὲ συνελεύσεις καὶ ἐλέγχουν τὸν ἄρχηγὸ ἢ ἀρχηγούς, ποὺ κυβερνοῦν μόνον γιὰ ὀρισμένο χρονικὸ διάστημα. Αὐτὸ τὸ πολίτευμα εἶχε ἡ Ἀθήνα τὴν ἐποχὴ τοῦ Περικλῆ. Ἀλλὰ ἡ λέξη δημοκρατία εἶχε τότε ἐντελῶς ἄλλη ἔννοια ἀπ' ὅ,τι ἔχει σήμερα. Σήμαινε τὴν κυβέρνησις τοῦ δήμου. Δημότης ὅμως δὲν ἦταν τὸ κάθε ἄτομο ποὺ ζοῦσε μέσα στὴν πόλη. Ὁ δοῦλος, ὁ ἀπελεύθερος, ὁ ξένος, δὲν εἶχαν τὴν ιδιότητα τοῦ δημότη.

Παρ' ὅλες ὅμως τὶς διαφορὲς τῆς ἀρχαίας δημοκρατίας ἀπὸ τὴ ση-

μερινή ή μεγάλη διαίρεση τών πολιτευμάτων του Ἀριστοτέλη μπορεί και σήμερα ακόμη νά εφαρμοσθῇ μέ ὀρισμένες παραλλαγές.

Γ. ΤΑ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΑ ΤΩΝ ΝΕΩΤΕΡΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

Τά πολιτεύματα πού ὑπῆρξαν και ὑπάρχουν στὸν 20^ο αἰῶνα εἶναι: 1) ἡ **μοναρχία** πού διαιρεῖται σέ ἀπόλυτη και συνταγματική, 2) ἡ **δημοκρατία** πού διαιρεῖται σέ βασιλευομένη και προεδρική ή προεδρευομένη, 3) Τά ὀλοκληρωτικά καθεστῶτα (ή **δικτατορία**, ὁ **φασισμός**, τὸ **σοβιετικό** και τὸ **κινεζικό** πολίτευμα και, ὡς παραλλαγή αὐτῶν, ἡ λαϊκή δημοκρατία).

1) **Μοναρχία**: α) Ἀπόλυτη μοναρχία εἶναι τὸ πολίτευμα, ὅπου ἓνα μονάχα πρόσωπο μέ τὸν τίτλο τοῦ βασιλιᾶ ή τοῦ αὐτοκράτορα, ὄχι μόνο εἶναι ἀρχηγὸς τοῦ κράτους, ἀλλὰ και συγκεντρώνει στὸ χέρι του ὅλες τὶς ἐξουσίες. β) **Συνταγματική μοναρχία** εἶναι τὸ πολίτευμα, ὅπου ὁ βασιλιᾶς κατέχει βέβαια θεωρητικά ὅλες τὶς ἐξουσίες τοῦ κράτους, τὶς ὁποῖες και συγκεντρώνει στὰ χέρια του, παραχωρεῖ ὅμως τὶς περισσότερες ἀπ' αὐτὲς στὸ λαὸ μέ συμφωνία (συνθήκη), πού λέγεται Σύνταγμα. Τὸ Σύνταγμα σέ μιὰ συνταγματική βασιλεία συντάσσεται μέ συνεργασία τοῦ βασιλιᾶ και τοῦ λαοῦ και δὲν μπορεί νά μεταρρυθμισθῇ παρὰ μονάχα μέ τὴ σύμπραξη τῶν δύο αὐτῶν παραγόντων και πάλι. Ὁ συνταγματικὸς βασιλιάς συμπράττει στὴν ψήφιση τῶν νόμων και οἱ ὑπουργοὶ διορίζονται ἀπὸ αὐτὸν και μόνο. Στὴν Ἑλλάδα ἴσχυσε τὸ πολίτευμα αὐτὸ ἐπὶ Ὁθωνος (1844 - 1862).

2) **Δημοκρατία** εἶναι τὸ πολίτευμα, ὅπου ὁ λαὸς ἔχει τὸ δικαίωμα ν' ἀναθέτῃ μέ τὸ **Σύνταγμα** (πού μόνος του καταρτίζει και ψηφίζει μ' ἐθνοσυνέλευση ἐκλεγμένη εἰδικὰ γι' αὐτὸν τὸ σκοπὸ) ἐξουσίες και σέ ἄλλα ὄργανα (π.χ. τὰ δικαστήρια κ.λπ.). Ὁ λαὸς ὅμως εἶναι ἐλεύθερος ν' ἀφαιρέσῃ τὶς ἐξουσίες αὐτὲς μεταβάλλοντας τὸ Σύνταγμα μέ νέα ἐθνοσυνέλευση, δηλαδή μέ ἀντιπροσώπους του πού ἐκλέγονται ἐπίτιδες γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτό.

α) **Βασιλευομένη δημοκρατία** εἶναι μιὰ μορφή πολιτεύματος πού ἐξαφανίζεται σιγά-σιγά ἀπὸ τὸν κόσμο. Μετὰ τὴν κατάργηση τῆς βασιλείας στὴν Ἑλλάδα (1974) τὸ πολίτευμα αὐτὸ διατηρεῖται στὴν Εὐρώπη σέ λίγα σχετικὰ κράτη: Ἀγγλία, Βέλγιο, Ὁλλανδία, Νορ-

βηγία, Σουηδία και σέ ελάχιστες άλλες χώρες τῆς Μέσης Ἀνατολῆς και τῆς Ἀσίας.

Στή βασιλευόμενη δημοκρατία ὁ ἀρχηγὸς τοῦ κράτους, ὁ ἀνώτατος ἀρχων, εἶναι **κληρονομικός**. Προορίζεται δηλαδή λόγω καταγωγῆς — και ὄχι γιὰ ἄλλον κανένα λόγο — νὰ γίνη κάποια στιγμή, συνήθως μετὰ τὸ θάνατο τοῦ πατέρα του, ἀρχηγὸς τοῦ κράτους.

Στή βασιλευόμενη δημοκρατία, ὁμως, ὁ βασιλιάς, ἔστω και ἂν τυπικά ἐμφανίζεται μὲ πολλαπλὲς ἐξουσίες, ἐν τούτοις στήν πραγματικότητα δὲν ἀσκεῖ αὐτὸς τὴν ἐξουσία. Κάθε πράξη του πρέπει νὰ ὑπογράφεται ἀπὸ τὸν ἀρμόδιο ὑπουργό, ποὺ φέρει τὴν εὐθύνη της, και κάθε ἐνέργειά του πρέπει νὰ ἐγκρίνεται ἀπὸ τὴν κυβέρνηση ποὺ σύμφωνα μὲ τὸ Σύνταγμα ἐλέγχει και κατευθύνει τὶς βασιλικὲς πράξεις.

β) **Ἡ προεδρευόμενη δημοκρατία** ἀποτελεῖ ἄμεση και κατευθεῖαν ἐξέλιξη ἀπὸ τὸ θεσμὸ και τὸ πολίτευμα τῆς βασιλευόμενης δημοκρατίας. Ἐδῶ ὁ ἀνώτατος ἀρχων, ὁ ἀρχηγὸς τοῦ κράτους δὲν εἶναι κληρονομικός. Ἐκλέγεται ἀπὸ τὸ λαό, συνήθως μὲ ἔμμεσο τρόπο, δηλαδή ἀπὸ τὸ κοινοβούλιο, ποὺ ἐκφράζει τὸ λαϊκὸ αἶσθημα, και οἱ ἀρμοδιότητες και οἱ δικαιοδοσίες του εἶναι ἐπίσης τυπικὲς, ὅπως και στήν περίπτωση τοῦ βασιλιά στή βασιλευόμενη δημοκρατία. Ἰσως μάλιστα νὰ εἶναι και ἀκόμη ἰσχυρότερες οἱ ἐξουσίες του.

Ἡ χώρα μας ὑπῆρξε προεδρευόμενη δημοκρατία ἀπὸ τὸ 1924 ὡς τὸ 1935 και εἶναι σήμερα πάλι μετὰ τὸ δημοψήφισμα τῆς 8 Δεκεμβρίου 1974.

γ) **Προεδρική δημοκρατία**. Παράλληλα μὲ τὴν προεδρευόμενη ἔχει διαμορφωθῇ παλαιότερα, ἀλλὰ πιὸ πολὺ πρόσφατα μιὰ ἄλλη μορφή δημοκρατικοῦ πολιτεύματος, ἡ **προεδρική δημοκρατία**. Ἐδῶ ὁ ἀρχηγὸς τοῦ κράτους δὲν εἶναι μόνο τυπικά ἀνώτατος ἀρχων. Ἐκλέγεται, συνήθως, μὲ ἄμεση ψηφοφορία κατ' εὐθεῖαν ἀπὸ τὸ λαό και αὐτὸ τοῦ προσφέρει πρόσθετο κύρος και οὐσιαστικὴ ἐξουσία, ποὺ τὴν ἀσκεῖ, πάντοτε ὁμως, ὅπως ὀρίζει τὸ Σύνταγμα τῆς χώρας του.

Σὲ ὀρισμένα κράτη ὁ πρόεδρος εἶναι ταυτόχρονα και πρωθυπουργὸς (ὅπως στὶς Ἑνωμένες Πολιτεῖες Ἀμερικῆς), ἐνῶ ἄλλοῦ (ὅπως στή Γαλλία) ὑπάρχει και πρωθυπουργός, ἀλλὰ ὁ πρόεδρος εἶναι πολὺ πιὸ ἰσχυρός. Αὐτὸς μαζί μὲ τὴ Βουλὴ καθορίζει στὶς γενικὲς γραμμὲς τὴν ἐσωτερικὴ και τὴν ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τῆς χώρας του.

3. Όλοκληρωτικά Καθεστώτα

α) Δικτατορία

Όταν ένας ή μια μικρή ομάδα ανθρώπων αρπάζουν την εξουσία με τη βία ή με το δόλο ή και με τα δύο μαζί και κυβερνούν μόνοι τους, χωρίς να γίνονται έκλογες και χωρίς να υπάρχει βουλή, δηλαδή αντιπρόσωποι του λαού, ή με έκλογες ανελεύθερες τότε το πολίτευμα λέγεται **δικτατορία**. Οί δικτάτορες επιβάλλουν την θέλησή τους συνήθως με τη βοήθεια του στρατού ή, πιο συχνά, μιᾶς μικρῆς μερίδας αξιωματικῶν και με ὅπλα, πού προορίζονται γιά τήν υπεράσπιση τῆς πατρίδας ἀπό ξένον ἐπιδρομέα. Οἱ ἐλευθερίες τῶν πολιτῶν καταργοῦνται, οἱ ἐφημερίδες καί τὰ ἄλλα μέσα μαζικῆς ἐπικοινωνίας λογοκρίνονται καί οἱ ἀντίπαλοι τοῦ καθεστώτος συλλαμβάνονται, φυλακίζονται, ἐξορίζονται καί πολύ συχνά βασανίζονται ἢ ἀκόμη καί θανατώνονται. Παραπέμπονται ἐπίσης νά δικαστοῦν σέ ἑκτακτά στρατοδικεῖα, ἐνῶ τὰ τακτικά δικαστήρια παραμερίζονται.

Τά δικτατορικά καθεστώτα διατηροῦνται συνήθως μέ τήν ἀστυνομοσύνη τοῦ κάθε πολίτη καί στήν ἰδιωτική του ζωή, εἴτε ἀπό ἀστυνομικούς ἤ, συχνότερα, ἀπό μυστικούς πράκτορες. Τά τηλέφωνα παρακολουθοῦνται, τὰ ταξίδια στό ἐξωτερικό παρεμποδίζονται καί γενικά καταπιέζεται κάθε ἐκδήλωση ἐλευθερίας τῆς γνώμης ἢ τῆς συνειδήσεως. Τό χειρότερο ὅμως κακό τῆς δικτατορίας εἶναι ὅτι ἔχει καταστρεπτική ἐπίδραση στό ἦθος τῶν πολιτῶν, τὰ ἀποτελέσματα τῆς ὁποίας ἐκδηλώνονται μακροπρόθεσμα. Τέτοιο καθεστῶς εἶχαμε στήν Ἑλλάδα ἐπὶ δικτατορίας Μεταξᾶ (4 Αὐγούστου 1936 - 1941) καί ἀπό τήν 21 Ἀπριλίου 1967 ὡς τίς 23 Ἰουλίου 1974. Καί οἱ δύο δικτατορίες κατέρρευσαν μέ ἀφορμή πολεμικά γεγονότα καί ἄφησαν πίσω τους οἰκονομικό χάος καί ἐθνική καταστροφή (κατοχή - ἀπόβαση Τούρκων στήν Κύπρο).

β) Τό φασιστικό πολίτευμα

Ὁ φασισμός ἦταν ἓνα πολιτικό σύστημα πού ἐπικράτησε κατ' ἀρχήν στήν Ἰταλία (1922-1943) καί στή Γερμανία μέ τ' ὄνομα ἐθνικοσοσιαλισμός (1933-1954), ἐνῶ στήν Ἰσπανία συνεχίζεται ἀπό τό 1939 ὡς σήμερα· ἐπίσης ἐπικράτησε καί σέ ὀρισμένες ἄλλες χώρες.

Τό φασιστικό πολίτευμα ἀποτελοῦσε τή στυγνότερη μορφή δι-

κτατορίας. "Ολη ή εξουσία είχε συγκεντρωθή ούσιαστικά στο έθνικο-σοσιαλιστικό ή φασιστικό κόμμα και ιδίως στους άρχηγους τών κομμάτων αὐτῶν (Ντοῦτσε, Φύρερ, Καουντίλιο). "Ολα τὰ ἄλλα κόμματα είχαν διαλυθῇ με τή βία και οἱ ἐλευθερίες τῶν πολιτῶν και τοῦ τύπου είχαν καταργηθῇ. Σέ ὀρισμένες ἀπ' αὐτές τῖς δικτατορίες είχε διατηρηθῇ ή βουλή, ἀλλά είχε μόνο διακοσμητικό χαρακτήρα.

"Ολα τὰ ἐργατικά συνδικάτα είχαν διαλυθῇ και ὅλοι οἱ ἐργάτες ὑποχρεώθηκαν νά ἐνταχθοῦν μαζί με τοὺς ἐργοδότες τους σέ κρατικές ὀργανώσεις. Ἡ ἀπεργία είχε ἀπαγορευθῇ με τήν ποινή τοῦ θανάτου. Κάθε πολίτης πού τολμοῦσε νά ἀντιδράσῃ στο καθεστῶς ἀντιμετώπιζε καταδίωξη και ή πιό συνηθισμένη ποινή ἦταν νά κλειστῇ σέ «στρατόπεδο συγκεντρώσεως». Στή Γερμανία μάλιστα θεωρήθηκαν ἐχθροὶ τοῦ καθεστώτος οἱ Ἑβραῖοι — και 6 ἑκατομμύρια Ἑβραῖοι ἐξοντώθηκαν με τὸν πιό βάρβαρο τρόπο.

Τὰ φασιστικά κόμματα, γιά νά διατηρηθοῦν στήν ἐξουσία, είχαν ὀργανώσει εἰδικὰ σώματα στρατιωτικῆς ἀστυνομίας ("Ες - "Ες, Μιλίτσια, Γκεστάπο κ.λπ.).

Ὁ Ἰταλικὸς και ὁ γερμανικὸς φασισμὸς προσπάθησαν νά λύσουν τὸ οἰκονομικὸ πρόβλημα τῆς χώρας τους με ἐπιθέσεις σέ γειτονικά κράτη πού τελικὰ ὀδήγησαν στὸν β' παγκόσμιον πόλεμον. Αὐτὸς ὑπῆρξε ἕνας ἀγῶνας ὄλων τῶν ἐλευθέρων λαῶν ἐναντίον τῆς βίας και τελείωσε με τή συντριβή τοῦ Ἰταλικοῦ και γερμανικοῦ φασισμού.

γ) Τὸ **σοβιετικὸ πολίτευμα**, εἶναι ή ἐφαρμογή στήν πράξη τῆς θεωρίας τοῦ κομμουνισμού, πού εἶναι παράλληλα πολιτικὸ και οἰκονομικὸ σύστημα.

Ὡς **οἰκονομικὸ** σύστημα στηρίζεται στήν κατάργηση τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας στα μέσα παραγωγῆς. Ἰδιοκτήτης ὄλων αὐτῶν τῶν μέσων - γῆ, μηχανές, κεφάλαιο — εἶναι τὸ κράτος. Οἱ συγκοινωνίες, τὸ ἐξαγωγικὸ ἐμπόριο, ή βιομηχανία ἀνήκουν και διευθύνονται ἀπὸ τὸ κράτος, πού δὲν ἐπιτρέπει σέ κανέναν ἰδιώτη νά ἔχῃ δική του ἐπιχείρηση, ἐκτὸς ἀπὸ τῖς πολὺ μικρές. Οἱ ἐργαζόμενοι ἔχουν ὅλοι κοινὸν ἐργοδότη τους τὸ κράτος. Γενικά ὀλόκληρη ή οἰκονομία τῆς χώρας διευθύνεται ἀπὸ τὸ κράτος σύμφωνα με οἰκονομικά προγράμματα πού καταστρώνονται γιά πέντε ὡς ἑπτὰ χρόνια.

Ὡς **πολιτικὸ** σύστημα ὁ κομμουνισμὸς ἐφαρμόστηκε γιά πρώτη φορὰ ὕστερα ἀπὸ τή ρωσική ἐπανάσταση τῆς 7 Νοεμβρίου 1917, και

τὸ πρῶτο κομμουνιστικὸ κράτος ποὺ δημιουργήθηκε ὀνομάστηκε «Ἑνωση Σοβιετικῶν Σοσιαλιστικῶν Δημοκρατιῶν» (ΕΣΣΔ) καὶ ὄχι Ρωσικὴ Ἑνωση, γιατί τὸ σοβιετικὸ κράτος δὲν ἀποτελεῖται μόνο ἀπὸ τὸ ρωσικὸ ἔθνος, ἀλλὰ ἀπὸ δεκάδες διαφορετικὲς ἐθνότητες.

Τὸ σοβιετικὸ κράτος βασίζεται θεωρητικὰ στοὺς ἐργάτες καὶ τοὺς ἀγρότες, ἀλλὰ στὴν πράξη ἡ ἐξουσία ἀσκεῖται δικτατορικῇ ἀπὸ τὸ πανίσχυρο κομμουνιστικὸ κόμμα, τὰ ἀνώτατα στελέχη τοῦ ὁποῖου συγκροτοῦν τὴν κυβέρνησις καὶ κατέχουν ὅλα τὰ ὑψηλὰ ἀξιώματα τοῦ κράτους. Ἀντιπρόσωποι τῶν ἐργατῶν καὶ ἀγροτῶν συγκροτοῦν σὲ κάθε περιοχὴ τὰ τοπικὰ συμβούλια, ποὺ λέγονται «σοβιέτ» (ἀπ' αὐτὰ πῆρε τ' ὄνομά του τὸ νέο κράτος).

Τὰ τοπικὰ σοβιέτ ἐνώνονται σὲ ἐπαρχιακὰ σοβιέτ, αὐτὰ σὲ περιφερειακὰ καὶ τὰ περιφερειακὰ ἐνώνονται στὰ σοβιέτ τῶν διαφόρων δημοκρατιῶν ποὺ ἀποτελοῦν τὴν ΕΣΣΔ.

Τὸ προεδρεῖο (Πρεζίντιουμ) καὶ ἡ κεντρικὴ ἐπιτροπὴ, μαζί μὲ τὸν παντοδύναμο γενικὸ γραμματέα τοῦ κομμουνιστικοῦ κόμματος, κατευθύνουν ὁλόκληρὴ τὴν κρατικὴ μηχανή.

Τὰ βασικὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος, ὅπως ἡ διάκρισις τῶν ἐξουσιῶν καὶ οἱ ἀτομικὲς καὶ πολιτικὲς ἐλευθερίες, δὲν ὑπάρχουν στὴ χώρα αὐτή. Δὲν ἐπιτρέπεται νὰ λειτουργῇ ἄλλο κόμμα ἐκτὸς ἀπὸ τὸ κομμουνιστικὸ καὶ οἱ ἀντίπαλοί του, ποὺ τυχὸν θὰ ἐμφανισθοῦν, ἐξουδετερώνονται.

Τὸ κράτος διαθέτει ἐκεῖ τρομερὴ δύναμις καὶ κατευθύνει τὰ πάντα, τόσο τὴν οἰκονομική, ὅσο καὶ τὴν κοινωνικὴ καὶ πνευματικὴ ζωὴ τοῦ τόπου. Ὅχι μόνο ἡ ἐκπαίδευσις, ἀλλὰ καὶ ὅλες οἱ ἐφημερίδες καὶ τὰ περιοδικὰ ἐκδίδονται καὶ ἐλέγχονται ἀπὸ τὸ κράτος, καὶ ἀπαγορεύεται ἡ ἔκδοσις καὶ ἡ κυκλοφορία ἐφημερίδων ποὺ ἀντιπολιτεύονται τὸ καθεστῶς.

Ἡ ἀπεργία τιμωρεῖται μὲ βαριεὲς ποινές, γιατί θεωρεῖται ὅτι στρέφεται ἐναντίον τῆς κομμουνιστικῆς κοινωνίας.

Ταυτόχρονα ὅμως τὸ κράτος, ἔχοντας στὰ χέρια του ὅλα τὰ μέσα παραγωγῆς, πραγματοποιοῖσε μεγάλα τεχνικὰ ἔργα ποὺ ἀναμόρφωσαν καὶ ἐκσυγχρόνισαν τὴν ἀπέραντη αὐτὴ χώρα, ποὺ ἀπὸ καθυστερημένη ἀγροτικὴ ἐγίνε μιά μεγάλη βιομηχανικὴ δύναμις. Παράλληλα ἐνισχύθηκε ἡ τεχνικὴ παιδεία καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα, ἰδίως στὶς φυσικὲς ἐπιστῆμες.

δ) Το **πολίτευμα** τῆς **Κίνας** ἀποτελεῖ μιὰ παραλλαγή τοῦ κομμουνιστικοῦ συστήματος καὶ πρέπει νὰ ἐξετασθῇ χωριστά.

Ἡ Κίνα μὲ τὰ 700 καὶ πάνω ἑκατομμύρια τῶν κατοίκων τῆς ἀποτελεῖ σήμερα τὸ μεγαλύτερο κράτος τῆς γῆς καὶ ἡ πορεία καὶ ἡ ἐξέλιξη ποὺ πραγματοποιοῦνται ἐκεῖ τὰ τελευταῖα 25 χρόνια, παρουσιάζουν σηματικό ἐνδιαφέρον γιατί θὰ ἐπηρεάσουν ὄχι μόνο τὴν πολιτική πορεία τῆς Ἀσίας, ἀλλὰ ἐνδεχομένως καὶ τοῦ ὑπόλοιπου κόσμου.

Τὸ σημερινὸ καθεστῶς τοῦ Μάο Τσέ Τούγκ ποὺ ἐπικράτησε στὸ Πεκίνο τὸ 1949 ὕστερ' ἀπὸ ἓναν μακρὺ, αἱματηρὸ καὶ καταστρεπτικὸ πόλεμο, ἐπιβάλλει στοὺς Κινέζους αὐστηρὴ λιτότητα, τρομακτικὴ αὐτοσυγκράτηση καὶ ἐντυπωσιακὴ πειθαρχία. (Κοινόβια, κυριαρχία τῆς «Σκέψης τοῦ Μάο» σὲ κάθε ἐκδήλωση τοῦ πνευματικοῦ καὶ κοινωνικοῦ βίου κ.λπ.) Πρόκειται γιὰ ὀλοκληρωτικὸ σύστημα ποὺ δὲν ἀφήνει τὰ παραμικρὰ περιθώρια ἐλευθερίας καὶ ποὺ ρυθμίζει μὲ ἄγρυπνο ἔλεγχο ἀκόμη καὶ τὸν ἰδιωτικὸ βίο ὅλων ἀνεξαιρέτως τῶν πολιτῶν.

ε) Οἱ **λαϊκὲς δημοκρατίες** ποὺ ἐπικράτησαν ἢ ἐπιβλήθηκαν μετὰ τὸν β' παγκόσμιον πόλεμον στὴν Ἀνατολικὴ Εὐρώπη μὲ τὴν παρουσία ἢ τὴν ἐνεργὸν ἀνάμειξη τῶν σοβιετικῶν στρατευμάτων ἀποτελοῦν στὴν πραγματικότητα μιὰ παραλλαγή τοῦ κομμουνιστικοῦ πολιτικοῦ, κοινωνικοῦ καὶ πολιτειακοῦ συστήματος καὶ ἓνα σκαλοπάτι πρὸς τὸ σοβιετικὸ πολίτευμα.

Στὴν πρώτη φάση τῆς δημιουργίας τους μάλιστα οἱ λαϊκὲς λεγόμενες δημοκρατίες διατήρησαν ὀρισμένα ἀπὸ τὰ στοιχεῖα καὶ τὰ χαρακτηριστικὰ τῶν δυτικῶν δημοκρατιῶν. Τὰ πρῶτα χρόνια μετὰ τὸν πόλεμον στὰ κράτη αὐτὰ ἐπιτρεπόταν ἡ λειτουργία καὶ ἄλλων κομμάτων παράλληλα μὲ τὰ κομμουνιστικά. Ἐπίσης ὑπῆρχε καὶ βουλή μὲ κάποια ἐλευθερία λόγου καὶ κριτικῆς καὶ ὀρισμένες ἐφημερίδες μποροῦσαν νὰ ἐπικρίνουν τὸ καθεστῶς. Παράλληλα εἶχε καὶ ἡ οἰκονομία διατηρήσει σὲ ὀρισμένους τομεῖς τὴ δομὴ τῶν δυτικῶν καθεστώτων, ἰδίως στὴν ἀναγνώριση τῶν μικρῶν καὶ μέσων ἐπιχειρήσεων.

Ἐν τούτοις ἡ εἰκόνα αὕτη δὲ διατηρήθηκε γιὰ πολὺ. Τὸ ἓνα μετὰ τὸ ἄλλο τὰ στοιχεῖα καὶ τὰ γνωρίσματα αὐτὰ καταργήθηκαν, ἐκμηδενίσθηκαν ἢ ἀφέθηκαν νὰ σβήσουν. Ὅλες οἱ ἐπιχειρήσεις ἐθνικοποιήθηκαν καὶ ὅλα τὰ μέσα παραγωγῆς πέρασαν στὴν ἐξουσία καὶ τὴν ἀρμοδιότητα τοῦ κράτους.

Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπο βαθμιαῖα καταργήθηκαν οἱ πολιτικὲς ἐλευθερίες στὶς χώρες αὐτές. Τὰ διάφορα κόμματα διαλύθηκαν ἢ ἀπορροφήθηκαν ἀπὸ τὰ κομμουνιστικὰ κόμματα, ποὺ στὰ κράτη αὐτὰ ἀποτελοῦν νόμιμους πολιτικοὺς ὀργανισμοὺς. Ἡ ἐλευθεροτυπία καταργήθηκε. Οἱ Βουλὲς μεταβλήθηκαν σὲ ἀπλὰ διακοσμητικὰ σώματα καὶ οἱ ἐκλογὲς ἔπαψαν νὰ εἶναι μιὰ πολιτικὴ μάχη καὶ ἐλεύθερη ἀναμέτρηση μεταξὺ διαφορετικῶν κομμάτων καὶ μεταβλήθηκαν σὲ μιὰ μόνιμη ἐκλογικὴ νίκη τῶν κυβερνήσεων.

§ 8. ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΟΣ

Ἀπ' ὅλα τὰ παραπάνω πολιτεύματα, τὰ περισσότερα πλεονεκτήματα παρουσιάζει ἡ **δημοκρατία**. Γι' αὐτὸ ἀποτελεῖ τὴ σημαία, γιὰ τὴν ὁποία καὶ σήμερα ἀκόμη γίνονται σκληροὶ καὶ αἱματηροὶ ἀγῶνες.

Ἡ δημοκρατία ἐμψυχώνει καὶ ἀνυψώνει τοὺς λαοὺς, γιὰτὶ τὸ κράτος κυβερνᾶται ἀπὸ τὸ λαὸ καὶ ὑπάρχει γιὰ τὸ λαό. Ἡ δημοκρατία εἰσήγαγε τὴν καθολικὴ ψηφοφορία, τὴν ὑποχρεωτικὴ ἐκπαίδευση καὶ τὴν ὑποχρέωση τοῦ κράτους νὰ φροντίζει γιὰ τὴ βελτίωση τῆς ζωῆς τῶν ἐργαζομένων. Ἡ δημοκρατία δηλαδὴ εὐεργέτησε θετικὰ τοὺς πολίτες ἀνυψώνοντας τὴ στάθμη τοῦ πολιτισμοῦ τους καὶ φροντίζοντας γιὰ τὴν εὐημερία τους. Τὸ κυριότερο ὅμως εἶναι ὅτι ἡ δημοκρατία κατοχυρώνει τὶς ἀτομικὲς ἐλευθερίες τῶν πολιτῶν, δηλαδὴ τὸ πολυτιμότερο ἀγαθὸ τοῦ ἀνθρώπου.

Ἀλλὰ καὶ μόνο ἀπὸ τὴν ἠθικὴ ἄποψη ἂν τὸ ἐξετάσωμε, ἡ δημοκρατία ἐξυψώνει τὸν πολίτη, ἐπειδὴ ἡ συμμετοχὴ στὴν κυβέρνησι τῆς χώρας δημιουργεῖ ἓνα καινούργιο ἐνδιαφέρον στὴ ζωὴ του, ἀφοῦ μὲ τὴν ἐκπαίδευση διαπλάθονται καλύτεροι χαρακτήρες καὶ ἀναπτύσσεται τὸ κοινωνικὸ αἶσθημα τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ δημοκρατία τονώνει ἐπίσης καὶ τὴ φιλοδοξία τοῦ πολίτη, ὅταν ὁ καθένας ἔχει τὶς ἴδιες πιθανότητες νὰ φτάσῃ στὰ ἀνώτατα ἀξιώματα τοῦ κράτους, ὅπως ἔγραψε θαυμάσια ὁ Θουκυδίδης στὸν «—Ἐπιτάφιο τοῦ Περικλέους».

Ἀλλὰ δὲν ἔχει μόνο πλεονεκτήματα ἡ δημοκρατία. Παρουσιάζει καὶ ὀρισμένους κινδύνους, ποὺ ὅμως εἶναι εὐκόλο νὰ καταπολεμηθοῦν. Αὐτοὶ εἶναι :

α) ή **άδιαφορία** τοῦ πολίτη γιά τὰ κοινά συμφέροντα· ή άδιαφορία αὐτή μόνο μέ τήν παιδεία μπορεῖ νά καταπολεμηθῇ·

β) ή **δημαγωγία**, δηλαδή ή ἐκμετάλλευση τοῦ λαοῦ ἀπό ἐπιτηδείους πού κολακεύουν τῖς ἀδυναμίες του, γιά νά κατακτήσουν τήν ἐξουσία. Ὁ μορφωμένος ὁμως πολίτης μπορεῖ νά ξεχωρίζη τὸ δημαγωγὸ ἀπὸ τὸν καλὸ καὶ τίμιο πολιτικὸ·

γ) ή ἐλευθερία πού παρέχει στοὺς ἐχθροὺς της νά ὀργανωθοῦν καὶ νά συμφωνοῦν γιά τήν ἀνατροπή της.

§ 9. ΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ

Τὸ Σύνταγμα ἀποτελεῖ σήμερα συστατικὸ στοιχεῖο σὲ κάθε κράτος. Ὀνομάζεται καὶ «Καταστατικὸς Χάρτης τῆς χώρας» καὶ εἶναι ὁ βασικὸς νόμος, ὅπου ἀναγράφονται ὅλες οἱ ἀρχές πού θεμελιώνουν τὴ διοίκηση τοῦ κράτους, καθὼς καὶ οἱ ἐξουσίες πού ἔχουν ἀνατεθῇ στὰ διάφορα κρατικὰ ὄργανα. Τὸ Σύνταγμα ἀποτελεῖ ἕναν ἀπαραίτητο σιδερένιο φραγμὸ ἐναντίον ὁποιασδήποτε αὐθαϊρεσίας, ἐπεὶδὴ κάθε ὄργανο τοῦ κράτους, ἀκόμη καὶ αὐτὸς ὁ ἀνώτατος ἀρχων, εἴτε βασιλιάς εἶναι εἴτε πρόεδρος μπορεῖ νά δράσῃ μόνο μέσα στὰ πλαίσια τοῦ Συντάγματος.

Κάθε Ἕλληνας ἔχει ὄχι μονάχα **ἠθική** ἀλλὰ καὶ **νομική** ὑποχρέωση νά φροντίζῃ νά τηροῦνται ὅλες οἱ διατάξεις τοῦ Συντάγματος, καὶ ὄχι μόνο νά μὴν τῖς παραβιάζῃ ὁ ἴδιος, ἀλλὰ νά ὑπακούῃ σ' αὐτὸ καὶ νά τὸ ὑπερασπίζεται, ὅταν πρόκειται νά παραβιαστῇ ἀπὸ ἄλλους. Ἡ νομικὴ ὑποχρέωση τοῦ πολίτη νά τηρῇ τὸ Σύνταγμα ἐκφράζεται ἄλλωστε καὶ μετὰ μέ τὴ διάταξη τοῦ ἀρθροῦ 120 παρ. 2 «Ὁ σεβασμὸς πρὸς τὸ Σύνταγμα καὶ τοὺς συνάδοντας πρὸς αὐτὸ νόμους καὶ ἡ ἀφοσίωσις πρὸς τὴν Πατρίδα καὶ τὴν Δημοκρατίαν συνιστοῦν θεμελιώδη ὑποχρέωσιν πάντων τῶν Ἑλλήνων». Ὅλοι οἱ κρατικοὶ λειτουργοί, ἀπὸ τὸν ἀνώτατο ὡς τὸν κατώτατο, ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας, οἱ ὑπουργοί, οἱ δημόσιοι ὑπάλληλοι, οἱ ἀξιωματικοί, οἱ δικαστικοί καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι ὀρκίζονται πίστη στὸ Σύνταγμα, ὅταν ἀναλαμβάνουν τὰ καθήκοντά τους.

Εἰδικότερα, τὸ Σύνταγμα ρυθμίζει ὅλα τὰ σπουδαῖα θέματα, ὅπως λ.χ. :

— Τὴ μορφή τοῦ πολιτεύματος, καὶ ποιά εἶναι τὰ πρόσωπα

που ασκούν τις ποικίλες εξουσίες του κρατικού μηχανισμού.

— Τις γενικές γραμμές της λειτουργίας των οργάνων του κράτους. Πώς συγκροτείται η Βουλή, πώς εργάζεται, πώς ψηφίζονται οι νόμοι, πώς ασκείται η διοίκηση από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, τους υπουργούς και τους δημοσίους υπαλλήλους, πώς άπονέμεται η δικαιοσύνη.

— Τα δικαιώματα και τις ελευθερίες που αναγνωρίζει το κράτος στα άτομα, την προστασία της προσωπικής ελευθερίας, του οικογενειακού άσφλου, την ελευθερία του λόγου, του τύπου, το δικαίωμα των συγκεντρώσεων και της δημιουργίας συλλόγων και άλλα.

— Τέλος περιλαμβάνονται και διατάξεις για τον τρόπο, με τον όποιο μπορεί να μεταρρυθμιστή το Σύνταγμα στα άρθρα του εκείνα, που δέν θεωρούνται «θεμελιώδη» όπως ή μορφή του πολιτεύματος και οι άτομικές ελευθερίες.

Όταν λέμε ότι το Σύνταγμα είναι ο υπέρτατος νόμος του κράτους, έννοοῦμε ότι όλες οι πράξεις των κρατικών οργάνων είναι έγκυρες, μόνον όταν είναι σύμφωνες με το Σύνταγμα, όταν δηλαδή είναι **συνταγματικές**. Όταν ένας νόμος ή μια διοικητική πράξη είναι **αντισυνταγματική**, τότε τα δικαστήρια μπορούν να άρνηθούν την έφαρμογή τους· αν π.χ. ένας νόμος καταργήση την ελευθεροτυπία και έπιβάλη προληπτική λογοκρισία στις έφημερίδες, τότε τα δικαστήρια όφείλουν να μήν τον έφαρμόσουν, γιατί είναι αντίθετος όχι μόνο προς το πνεῦμα αλλά και προς το γράμμα του Συντάγματος.

§ 10. ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

Η πολιτική εξουσία ασκείται από τα όργανα του κράτους, σε όλόκληρη την επικράτεια και πάνω σε όλους τους ανθρώπους που κατοικούν σ' αυτόν. Έκτός όμως από την πολιτική, την κοσμική, όπως τη λένε, εξουσία, υπάρχει και η **πνευματική** εξουσία. Και σημαντικό μερίδιο της πνευματικής αυτής εξουσίας ασκείται στη χώρα μας, αλλά και σε πολλές άλλες χώρες, από την Έκκλησία.

Παλαιότερα, μάλιστα, στους περασμένους αιώνες, υπήρχε παράλληλη άσκηση των δύο αυτών εξουσιών και πολλή σύγχυση, ιδίως όταν ή Έκκλησία διέθετε όχι μόνο πνευματική δύναμη και εξουσία, αλλά επίσης και πολιτική κι επέμενε ν' ασκή την πολιτική εξουσία

παράλληλα πρὸς τὴν πνευματικὴν, πολλὰς φορές παρὰ τὴ θέληση τῆς πολιτικῆς ἡγεσίας μιᾶς χώρας.

Σήμερα δὲν ὑπάρχουν πιά ἀνάλογες περιπτώσεις. Ἀπομένουν ὁμως ὁρισμένα κατὰλοιπα τῆς παλαιᾶς πολιτικῆς καὶ κρατικῆς ἐξουσίας ποὺ διέθετε, ἰδιαίτερα, ἡ καθολικὴ Ἑκκλησία. Μέσα στὴν καρδιὰ τῆς Ρώμης, ὑπάρχει σήμερα ἓνα μικρὸ σὲ ἔκταση, ἀλλὰ πάντοτε ἰσχυρὸ ἐκκλησιαστικὸ κράτος. Εἶναι τὸ Βατικανό, ποὺ παραμένει τώρα πιά σὰν ἓνα κατὰλοιπο τῆς παλαιᾶς κοσμικῆς ἐξουσίας ποὺ ἀσκοῦσαν ἐπὶ αἰῶνες οἱ πάπες τῆς Ρώμης.

Στὴν Ἑλλάδα, δὲν ὑπάρχει, οὔτε ὑπῆρχε ἀνάλογο φαινόμενο. Ἡ ἐλληνικὴ ὀρθόδοξη Ἑκκλησία εἶναι δεμένη, στενῶτατα, ὄχι μόνο μὲ τὸν ἐλληνισμό γενικά, ἀλλὰ ἐπίσης καὶ μὲ τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν πορείαν τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους καὶ τοῦ ἐλληνικοῦ κράτους. Οἱ δεσμοὶ αὗτοί ὁμως ὑπῆρξαν διαφορετικοὶ ἀπὸ τοὺς δεσποτικoὺς δεσμοὺς ποὺ συνέδεσαν, ἄλλοτε, ἄλλες Ἑκκλησίαι καὶ ἄλλους λαοὺς καὶ κράτη.

Ἀλλὰ ὁ ρόλος τῆς ὀρθόδοξης ἐλληνικῆς Ἑκκλησίας, στὴ χώρα μας, οἱ σχέσεις της μὲ τὸ ἐλληνικὸ κράτος, οἱ πνευματικὲς ἐξουσίες ποὺ διατηρεῖ καὶ ἀσκεῖ ἡ παρουσία καὶ ἡ δράση της στὴν ἐλληνικὴ δημοκρατία, τὰ καθήκοντα, τὰ δικαιώματα, ἀλλὰ καὶ οἱ ὑποχρεώσεις της, καθορίζονται μὲ κάθε σαφήνεια. Αὐτὸ ἀπαιτεῖ ἡ μακριὰ παράδοση τῆς ἐλληνικῆς Ἑκκλησίας, ὁ σημαντικὸς ρόλος ποὺ ἔπαιξε καὶ παίζει ἀκόμη στοὺς ἐθνικοαπελευθερωτικοὺς ἀγῶνες τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀνάγκη τῆς προσαρμογῆς τῆς Ἑκκλησίας μέσα στο πνεῦμα καὶ τὶς ἀπαιτήσεις τῆς ἐποχῆς μας, καθὼς καὶ στὰ πλαίσια τῆς ἐλληνικῆς ζωῆς, ὅπου κινεῖται καὶ ἀναπτύσσει τὴ δραστηριότητά της.

Αὐτὰ ὅλα καθορίζονται στὸ ἄρθρο 3 τοῦ Συντάγματος τοῦ 1975 ὅπου τονίζεται εἰδικότερα:

— ὅτι ἡ ἐλληνικὴ ὀρθόδοξη Ἑκκλησία εἶναι ἡ ἐπικρατοῦσα θρησκεία στὴν Ἑλλάδα. Χαρακτηριστικὸ εἶναι ἐπίσης, ὅτι ὅλα τὰ ἐλληνικὰ Συντάγματα ἀπὸ τὸ 1821 ὡς τὸ σημερινό, ἔχουν γιὰ ἐπικεφαλίδα τὶς λέξεις : «εἰς τὸ ὄνομα τῆς Ἀγίας καὶ ὁμοουσίου καὶ Ἀδιαιρέτου Τριάδος»·

— ὅτι ἡ ἐλληνικὴ Ἑκκλησία εἶναι αὐτοκέφαλη, δηλαδή ὅτι δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἄλλες ὀρθόδοξες ἐκκλησίες·

— ὅτι ὁμως εἶναι ἐνωμένη δογματικὰ μὲ τὸ Οἰκονομικὸ Πατριαρχεῖο στὴν Κωνσταντινουπόλιν. Αὐτὸ ἀναφέρεται μάλιστα σὲ δύο περιπτώσεις στὸ ἄρθρο 3 τοῦ Συντάγματος: στὴν πρώτη ἀναγνωρίζεται ὅτι «ἡ ὀρθόδοξος Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ὑπάρχει ἀναποσπάστως ἡνωμένη δογματικῶς μετὰ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας» καὶ στὸ τέλος τῆς ἰδίας παραγράφου τονίζεται ὅτι ἡ Ἱερὰ Σύνοδος συγκροτεῖται «τηρουμένων τῶν διατάξεων τοῦ πατριαρχικοῦ νόμου . . . τοῦ 1850».

— ὅτι τὸ ἐκκλησιαστικὸ καθεστῶς ποὺ ὑπάρχει σήμερα σὲ ὁρισμένες περιοχὲς τῆς χώρας μας (λ.χ. Μακεδονία, Κρήτη, Δωδεκανήσος), σύμφωνα μὲ τὸ ὁποῖο οἱ ἐκεῖ μητροπολίτες καὶ ὅλες οἱ ἐκκλησιαστικὲς ἀρχὲς ὑπάγονται ἀπ' εὐθείας στὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο καὶ ὄχι στὴν Ἀρχιεπισκοπὴ τῆς Ἀθῆνας, δὲν θίγεται ἀπὸ τὶς διατάξεις αὐτές.

Ἡ ὀρθόδοξη Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος αὐτοδιοικεῖται. Τὸ ἀνώτατο ὄργανό της εἶναι ἡ διαρκὴς Ἱερὰ Σύνοδος τῶν ἀρχιερέων ποὺ ἐκλέγεται ἀπὸ τοὺς μητροπολίτες, ὅσοι ὑπάγονται στὴν αὐτοκέφαλη ἑλληνικὴ Ἐκκλησία. Ἡ πολιτεία δὲν ἔχει ἀνάμειξη στὰ ἐσωτερικὰ τῆς Ἐκκλησίας. Τὸ κράτος ὁμως ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ παρακολουθῇ τὸν τρόπο λειτουργίας τῆς ἐπίσημης Ἐκκλησίας, ὅπως ἄλλωστε καὶ κάθε ἄλλης Ἐκκλησίας ποὺ ὑπάρχει καὶ λειτουργεῖ στὴ χώρα μας.

Ἡ ἴδρυση νέων ναῶν, ἡ χειροτονία ἱερέων κλπ. εἶναι καθήκοντα τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῶν ἀρχιερέων, ποὺ διοικεῖ τὴν ἑλληνικὴ Ἐκκλησία, ἐνῶ τὸ κράτος, ὅπως ὀρίζουν οἱ σχετικοὶ νόμοι, ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἐποπτεύῃ τὶς πράξεις τῆς Ἐκκλησίας, ὄχι ὁμως καὶ νὰ ἐπεμβαίνει στὰ δογματικὰ ζητήματα (πῶς λ.χ. τελοῦνται τὰ Μυστήρια κλπ.). Τὸ ἐκκλησιαστικὸ δίκαιο καθορίζει μὲ κάθε λεπτομέρεια τὶς σχέσεις κράτους καὶ Ἐκκλησίας, καθὼς καὶ τὰ δικαιώματα ἐποπτείας τοῦ κράτους. Ἡ πολιτεία μὲ τὶς ἀρμόδιες ὑπηρεσίες της προστατεύει νομικὰ τὴν Ἐκκλησία.

Οἱ ὑπόλοιπες θρησκείες καὶ δόγματα, ὅπως ἡ μουσουλμανικὴ, ἡ ἰουδαϊκὴ, ἡ καθολικὴ, ἔχουν πλήρη ἐλευθερία στὴν Ἑλλάδα. Ὑπάρχουν ὁμως καὶ περιορισμοί, γιατί ἀπαγορεύεται ὁ προσηλυτισμός, δηλαδὴ ἡ προσπάθεια νὰ μεταβάλῃς τὴ θρησκευτικὴ συνείδηση τοῦ ἄλλου μὲ ἀθέμιτα μέσα (χρήματα, κοινωνικὰ ὠφελήματα κλπ.).

Δ. ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΝΕΩΤΕΡΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Ἡ συνταγματική ἱστορία τῆς χώρας μας ἀκολούθησε τὴν ἐξῆς πορεία:

1. Δημοκρατία (1821-1832).

Τὸ πρῶτο Σύνταγμα τῆς Ἑλλάδας ἦταν τὸ Σύνταγμα τῆς Ἐπιδαύρου τοῦ 1822.

Ἡ Ἐθνοσυνέλευσις τῆς Ἐπιδαύρου συνήλθε στὶς 20 Δεκεμβρίου 1821 καί, ἀφοῦ κήρυξε τὴν πολιτική ἀνεξαρτησία τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, ψήφισε τὸ Σύνταγμα, γνωστὸ ὡς «Προσωρινὸν πολίτευμα τῆς Ἐπιδαύρου», ἓνα σύνταγμα δημοκρατικό. Οἱ διχόνοιες ἀνάμεσα στοὺς Ἕλληνες δημιούργησαν τὴν ἀνάγκη νὰ συγκληθῇ τὸ 1823 ἡ Β' Ἐθνοσυνέλευσις τῶν Ἑλλήνων στὸ Ἄστρος τῆς Κυνουρίας ποὺ μεταρρύθμισε τὸ πολίτευμα τῆς Ἐπιδαύρου. Ἀλλὰ ὁ ἐμφύλιος σπαραγμὸς συνεχίσθηκε ὡς τὸ 1827, ὁπότε συνήλθε στὴν Τροιζῆνα ἡ Γ' Ἐθνοσυνέλευσις τῶν Ἑλλήνων, ἡ ὁποία ψήφισε νέο Σύνταγμα, ἐπίσης δημοκρατικό, ἀλλ' ἀναγνώρισε πὺς ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία πρέπει νὰ ἀσκῆται ἀπὸ ἓνα μόνον πρόσωπο, τὸν Κυβερνήτη, καὶ τὴ θέση αὐτὴ ἐπρότεινε στὸν Ἰωάννη Καποδίστρια. Στὸ Σύνταγμα αὐτὸ ἀναφέρεται γιὰ πρώτη φορὰ ὅτι «ἡ κυριαρχία ἀνήκει στὸ ἔθνος».

Ὁ Καποδίστριας ἔφτασε στὴν Ἑλλάδα τὸ 1828, διάλυσε τὴ βουλὴ καὶ κυβέρνησε τὴν Ἑλλάδα αὐταρχικά. Ἡ στάση του αὐτὴ ὁμως προκάλεσε σημαντικὴν ἀντίδραση στοὺς κοτσαμπάσηδες τῆς Πελοποννήσου, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ δολοφονηθῇ ὁ κυβερνήτης στὸ Ναύπλιο τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1831.

Δημιουργήθηκαν τότε σοβαρὲς ἀνωμαλίες στὴ χώρα καί, μὲ ἀφορμὴ τὴν κατάστασις αὐτή, οἱ λεγόμενες προστάτιδες δυνάμεις, Ἀγγλία, Γαλλία καὶ Ρωσία πρότειναν στοὺς Ἕλληνες γιὰ βασιλιά τὸν πρίγκηπα Ὁθωνα τῆς Βαυαρίας. Ἡ Δ' Ἐθνοσυνέλευσις τῶν Ἑλλήνων, ποὺ συνήλθε στὸ μεταξύ στὸ Ἄργος, ἐπικύρωσε τὴν ἐκλογὴ τοῦ Ὁθωνα, ἐνῶ ταυτόχρονα διατύπωσε τὴν εὐχὴ ὁ νέος βασιλιάς νὰ χο-

Ἡ ἐξιστόρηση περιορίζεται μόνον σὲ γεγονότα ποὺ ἔχουν σχέση μὲ τὴ μορφή τοῦ πολιτεύματος. Τὰ λοιπὰ ἱστορικὰ γεγονότα δὲν ἀναφέρονται γιὰτὶ προϋποτίθεται ὅτι εἶναι γνωστὰ ἀπὸ τὸ μάθημα τῆς ἱστορίας.

ρηγήση Σύνταγμα στους Έλληνες. Είναι αξιοσημείωτο πώς σ' όλο τὸ διάστημα πὺ διαρκούσε ἡ ἐπανάσταση ἡ ὕπαρξη **Συντάγματος**, πὺ σήμαινε τὴν ἐποχὴ ἐκείνη κυριαρχία τοῦ λαοῦ καὶ ἐλευθερίας τοῦ πολίτη, δὲν ἔπαυσε νὰ θεωρῆται ὡς ἓνας ἀπὸ τοὺς τελικοὺς σκοποὺς τοῦ ἀγώνα.

ΕΔΩΡΗΘΗ ΥΠΟ ΤΟΥ
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ Π. ΖΕΠΟΥ

2. Ἀπόλυτη μοναρχία (1833 - 1843).

Ὁ βασιλιάς Ὁθων ἔφτασε στὸ Ναύπλιο τὸ 1833 καί, βέβαιος, ἀπὸ τὴν καταγωγή του, γιὰ τὴν «ἐλέω Θεοῦ» ἀποστολὴ τῶν βασιλέων, ἐγκατέστησε στὴν Ἑλλάδα ἀπόλυτη μοναρχία. Ὡστόσο ἐνηλικιωθῆ κυβέρνησαν τρεῖς Βαυαροὶ ἀντιβασιλεῖς, ὁ Ἀρμανσμπεργκ, ὁ Ἀβελ καὶ Μάουρερ.

Τὸ ἀπολυταρχικὸ πολίτευμα συνεχίσθηκε καὶ ὅταν ἐνηλικιώθηκε ὁ Ὁθων, μὲ ὄργανα τοὺς Βαυαροὺς, ξένους πρὸς τὴν ἐλληνικὴ νοοτροπία. Οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης ὅμως, ὁ ἓνας μετὰ τὸν ἄλλον, ἐπαναστατοῦσαν μὲ κύριο αἶτημα νὰ τοὺς δοθοῦν **Συντάγματα**, δηλαδὴ ἐλευθερίες στοὺς πολίτες. Κάτω ἀπὸ τὴν ἐπίδραση αὐτὴν οἱ Ἀθηναῖοι, ὑπὸ τὴν ἡγεσία τοῦ Καλλέργη, ζήτησαν καὶ πέτυχαν τὴν 3 Σεπτεμβρίου 1843 στὴν πλατεία τῶν Ἀνακτόρων — πὺ ἀπὸ τότε λέγεται πλατεία Συντάγματος — νὰ συγκαλέσῃ ὁ Ὁθων τὴν «Α' ἐν Ἀθήναις Ἐθνικὴν Συνέλευσιν», ἡ ὁποία καὶ ψήφισε τὸ Σύνταγμα τοῦ 1844.

3. Συνταγματικὴ βασιλεία (1844 - 1862).

Τὸ Σύνταγμα τοῦ 1844 ἐγκαθίδρυσε στὴν Ἑλλάδα τὴ συνταγματικὴ βασιλεία. Τὸ Σύνταγμα δηλαδὴ ἦταν θεωρητικὰ ἓνας αὐτοπεριορισμὸς τοῦ βασιλιᾶ. Μὲ αὐτὸ ὁ Ὁθωνας παραχώρησε ὁρισμένες ἐξουσίες στὸ λαὸ καὶ στοὺς ἐκπροσώπους του.

Τὸ Σύνταγμα αὐτὸ παραβιάσθηκε πολλὰ φορὲς ἀπὸ τὸν Ὁθωνα γι' αὐτὸ καὶ ἔγιναν ἀρκετὲς ἐξεγέρσεις ἐναντίον του, ὡστόσο τὸ 1862, ὕστερ' ἀπὸ νέα ἐξέγερση τοῦ λαοῦ, ἐκθρονίσθηκε ὁ Ὁθων καὶ ἐξορίστηκε ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Ἀμέσως μετὰ συνῆλθε ἡ «Β' ἐν Ἀθήναις ἐθνοσυνέλευσις», πὺ ψήφισε τὸ Σύνταγμα τοῦ 1864.

4. Βασιλευδόμενη δημοκρατία (1864 - 1924).

Τὸ πολίτευμα πὺ εἰσήγαγε στὴν Ἑλλάδα ἡ ἐθνοσυνέλευση τοῦ 1863 ἦταν ἡ βασιλευδόμενη δημοκρατία. Βασιλιάς ἐξελέγη ὁ πρίγκηπας

Γεώργιος - Χριστιανός τῆς Δανίας, πού βασίλευσε πενήντα σχεδόν χρόνια μέ τὸ ὄνομα Γεώργιος Α'.

Σύμφωνα μέ τὸ Σύνταγμα τοῦ 1864, ὅλες οἱ ἐξουσίες **ἐπήγαζαν ἀπὸ τὸν λαό** καί, ἀντίθετα πρὸς ὅ,τι ἴσχυε προηγουμένως, ὀρισμένες ἀπὸ αὐτὲς τὶς ἐξουσίες τὶς παραχωροῦσε ὁ λαὸς στὸ βασιλιά. Δηλαδή ἀπὸ τὸ 1864 ἀναγνωρίστηκε πανηγυρικὰ ἡ ἀρχὴ τῆς **λαϊκῆς κυριαρχίας**. Τὸ Σύνταγμα τοῦ 1864 καθιέρωσε μόνο μία Βουλὴ, κατάργησε τὴ γερουσία καὶ κατοχύρωσε, μέ ρητὴ συνταγματικὴ διάταξη, τὴν καθολικὴ ψηφοφορία. Τέλος θεσπίστηκε ὅτι τὸ Σύνταγμα μπορεῖ νὰ ἀναθεωρηθῇ μόνο μέ τὴ θέληση τοῦ λαοῦ, χωρὶς τὴ σύμπραξη τοῦ βασιλιά.

Τὸ Σύνταγμα αὐτὸ ἴσχυσε ἐπὶ σαρανταεπεννιά χρόνια, ὡς τὸ 1911, ὁπότε, χωρὶς νὰ καταργηθῇ, ἀναθεωρήθηκε σὲ πολλὰ ἀπὸ τὰ ἄρθρα του. Καταργήθηκε τὸ 1924, ἀλλὰ ἴσχυσε ξανά ἀπὸ τὸ 1935 ὡς τὸ 1936 καὶ ἀπὸ τὸ 1945 ὡς τὸ 1952.

Τὸ 1909 ἐγίνε στὸ Γουδι στρατιωτικὴ ἐπανάσταση, μέ κύριο στόχο τὴν κατάρρηση τοῦ παλαιοκομματισμοῦ πού ἀποτελοῦσε ἐμπόδιο στὴν πρόοδο.

Ἡ ἐπανάσταση αὐτὴ ἐπικράτησε καὶ κάλεσε τὸν Ἐλευθέριο Βενιζέλο ἀπὸ τὴν Κρήτη νὰ ἀναλάβῃ τὴν κυβέρνησι τῆς χώρας. Ὁ Βενιζέλος προκήρυξε τὶς ἐκλογὲς τοῦ 1910 καὶ 1911, ἀπὸ τὶς ὁποῖες προῆλθε ἡ λεγόμενη «Ἀναθεωρητικὴ Βουλὴ», πού μεταρρύθμισε τὸ Σύνταγμα τοῦ 1864, χωρὶς νὰ θίξῃ τὶς βασικὲς του διατάξεις.

Τὸν Δεκέμβριο τοῦ 1923, ὕστερ' ἀπὸ τὴ μικρασιατικὴ καταστροφὴ, ἐγίναν νέες ἐκλογὲς καὶ ἐξελέγη ἡ «Δ' ἐν Ἀθήναις ἐθνοσυνέλευσις», ἡ ὁποία, στὶς 25 Μαρτίου 1924, κήρυξε ἔκπτωτο τὸ βασιλιά Γεώργιο Β' καὶ καθόρισε ὅτι μορφή τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτεύματος θὰ εἶναι ἡ προεδρικὴ δημοκρατία.

5. Προεδρικὴ δημοκρατία (1924 - 1935).

Μέ τὸ δημοψήφισμα τῆς 13 Ἀπριλίου 1924 ἡ Ἑλλάδα, ἀνακηρύχθηκε **προεδρικὴ δημοκρατία** κοινοβουλευτικῆς μορφῆς. Ἡ Ἀναθεωρητικὴ Βουλὴ τοῦ 1920 ψήφισε τὸ Σύνταγμα τῆς ἑλληνικῆς δημοκρατίας τοῦ 1927. Ἀρχηγὸς τῆς Ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας ἦταν ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας. Τὰ 8 χρόνια πού ἴσχυσε τὸ Σύνταγμα αὐτὸ (1927 - 1935), ἡ χώρα μας εἶχε δύο προέδρους δημοκρατίας, τὸν Παῦλο Κουντουριώτη καὶ τὸν Ἀλέξανδρο Ζαΐμη.

6. Ἡ παλινόρθωση (1935).

Ἡ ἀβασίλευτη δημοκρατία δὲν διατηρήθηκε γιὰ πολὺ στὴν Ἑλλάδα. Μετὰ τὸ στρατιωτικὸ κίνημα τῆς 1ης Μαρτίου 1935, ποὺ κατεστάλη ἀπὸ τὴν τότε κυβέρνησι, ἔγιναν νέες ἐκλογές γιὰ τὴν «Ε' ἐν Ἀθήναις ἔθνοσυνέλευσιν», ποὺ κατάρχησε τὴν προεδρική δημοκρατία καὶ ἐπανέφερε τὸ Σύνταγμα τοῦ 1864/1911. Μὲ τὸ δημοψήφισμα τοῦ Νοεμβρίου 1935, ἐπανῆλθε στὸ θρόνο ὁ Γεώργιος Β'. Τὴν 4 Αὐγούστου 1936 ὁ τότε πρωθυπουργὸς Ἰωάννης Μεταξᾶς κήρυξε τὴ δικτατορία καὶ ἀνέστειλε τὸ Σύνταγμα καὶ τὶς ἐλευθερίες ἐπὶ μίᾳ τετραετίᾳ ὥς τὸν Β' παγκόσμιον πόλεμον. Ὁ πόλεμος αὐτὸς ἄρχισε στὴν Εὐρώπῃ τὸν Σεπτέμβριον 1939, στὴν Ἑλλάδα ὁμως 14 μῆνες ἀργότερα τὴν 28 Ὀκτωβρίου 1940 μὲ τὴν ἐπίθεσιν τῆς Ἰταλίας στὰ ἀλβανικὰ σύνορα. Ὁ ἑλληνικὸς λαὸς μ' ἓνα περήφανον «ὄχι» ἀπέκρουσε τοὺς ἐπιδρομεῖς. Ἡ ἐπέμβασις ὁμως τῆς χιλιερικῆς Γερμανίας στὸ πλευρὸ τῆς φασιστικῆς Ἰταλίας ὁδήγησε μοιραία στὴν κατάληψιν τῆς χώρας ἀπὸ τοὺς στρατοὺς τῶν δύο αὐτῶν δυνάμεων. Οἰκονομικὴ ἐξάρθρωσις, πείνα καὶ δυστυχία ἔπεσαν τότε στὸν τόπον. Ἡ ἀντίστασις ὁμως ποὺ προέβαλαν οἱ Ἕλληνες τόσο στὶς ἀρχὲς κατοχῆς, ὅσο στὰ βουνὰ καὶ στὶς πόλεις, ἦταν καθολικὴ καὶ ἡρωικὴ.

Στὸ διάστημα τῆς κατοχῆς ὁ βασιλεὺς καὶ ἡ κυβέρνησις ἔφυγαν στὸ ἐξωτερικόν, ἀπ' ὅπου συνέχισαν τὸν πόλεμον στὸ πλευρὸ τῶν συμμάχων. Οἱ γερμανικὲς καὶ ἰταλικὲς ἀρχὲς κατοχῆς μὲ κυβερνήσεις ποὺ διόριζαν αὐτὲς ἄσκησαν τὴ νομοθετικὴ καὶ τὴν ἐκτελεστικὴ ἐξουσίαν ἐπὶ τριάμισιν χρόνιαι.

Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν ἔγιναν ἐκλογές τὸν Μάρτιον 1946 γιὰ τὴν Δ' Ἀναθεωρητικὴ Βουλὴ καὶ δημοψήφισμα τὴν 1η Σεπτεμβρίου 1946 ποὺ ἐπανέφερε στὸ θρόνον τὸν Γεώργιον Β'. Ἡ Ἀναθεωρητικὴ Βουλὴ κατάρτισε ἓνα νέο Σύνταγμα ποὺ ψηφίστηκε μόλις τὸν Δεκέμβριον 1951 καὶ ἄρχισε νὰ ἰσχύῃ ἀπὸ τὴν 1η Ἰανουαρίου 1952.

Τὸν Ἀπρίλιον 1947 πέθανε ὁ Γεώργιος Β' καὶ τὸν διαδέχθηκε στὸν θρόνον ὁ ἀδελφὸς του Παῦλος Α', ὁ ὁποῖος βασιλεψε ὥς τὸ θάνατό του (6 Μαρτίου 1964).

Κατὰ τὸ διάστημα τῆς βασιλείας τοῦ Παύλου Α' ἡ χώρα πέρασε ἀπὸ ἓνα αἱματηρὸ ἐμφύλιον πόλεμον (1946 - 1949).

Μετὰ τὸν Παῦλον Α' ἀνέβηκε στὸν θρόνον, σὲ ἡλικίαν μόλις 23 ἐτῶν,

ὁ γιός του Κωνσταντῖνος. Ἡ βασιλεία του ἦταν σύντομη καὶ πολυτάραχη. Οἱ ἐκλογές πού τελικὰ προκηρύχθηκαν γιὰ τὸν Μάιο 1967 δὲν πρόφτασαν νὰ γίνουν, γιὰτί στὶς 21 Ἀπριλίου 1967 μιὰ ομάδα συνταγματαρχῶν, πού ἐπικράτησε νὰ λέγεται «χούντα» (ἰσπανικὴ λέξη πού σημαίνει «ἐπιτροπή»), ἄρπαξαν τὴν ἐξουσία μὲ βία καὶ μὲ δόλο, κατάργησαν τὸ Σύνταγμα, κήρυξαν τὸν στρατιωτικὸ νόμο καὶ ἐγκατέστησαν στὴ χώρα μιὰ ἀπὸ τίς πιὸ στυγνές δικτατορίες τοῦ αἰῶνα μας. Ὁ βασιλιάς παρέμεινε ἀρχηγὸς τοῦ κράτους ὡς τὸν Δεκέμβριο 1967, ὁπότε προσπάθησε μὲ στρατιωτικὸ ἀντίκίνημα νὰ ἀνατρέψῃ τοὺς συνταγματάρχες. Ἀπέτυχε ὁμως καὶ κατέφυγε στὴ Ρώμη, ὅπου ἔμεινε ὡς τὸ 1973, χωρὶς νὰ καθαιρεθῇ, γιὰτί στὸ μεταξύ τὸ κράτος λειτουργοῦσε ὡς βασιλείο μ' ἓναν ἀντιβασιλέα.

Στὴν ἐπταετία τῆς δικτατορίας ἔγιναν μὲ βία καὶ νοθεῖα δύο δημοψηφίσματα. Μὲ τὸ πρῶτο, τοῦ Σεπτεμβρίου 1968, διατηρήθηκε ὁ βασιλιάς, ἀλλὰ περιορίσθηκαν σημαντικὰ οἱ ἐξουσίες του πρὸς ὄφελος τοῦ στρατοῦ.

Τὴν 1η Ἰουνίου 1973 ὁμως ὁ Κωνσταντῖνος κηρύχθηκε ἔκπτωτος τοῦ θρόνου ἀπὸ τὴ δικτατορία καὶ ἡ Ἑλλάδα ἔγινε ἀβασίλευτη δημοκρατία.

Μὲ τὸ δεύτερο νόθο δημοψήφισμα πού ἔγινε στὶς 29 Ἰουλίου ἐξελέγη πρόεδρος τῆς δημοκρατίας ὡς τὸ 1981 ὁ ἀρχηγὸς τῆς χούντας Γεώργιος Παπαδόπουλος.

Στὶς 25 Νοεμβρίου 1973, καὶ ἀφοῦ εἶχε μεσολαβήσει ἡ ἥρωικὴ ἀντίσταση τῶν φοιτητῶν τοῦ Πολυτεχνείου, ἀνατράπηκε τὸ καθεστῶς τοῦ Παπαδόπουλου ἀπὸ μιὰν ἄλλη στρατιωτικὴ δικτατορία, πιὸ σκληρὴ καὶ ἀπάνθρωπη ἀπὸ τὴν πρώτη. Ἀλλὰ καὶ ἡ δικτατορία αὕτὴ κατέρρευσε μόνη της στὶς 23 Ἰουλίου 1974 ὕστερ' ἀπὸ τὴν ἐγκληματικὴ τῆς ἐπέμβαση στὴν Κύπρο πού ὀδήγησε στὴν ἀπόβαση τουρκικοῦ στρατοῦ στὴ μεγαλόνησο καὶ στὴν κατάληψη τῶν 40% τοῦ κυπριακοῦ ἐδάφους ἀπὸ τοὺς Τούρκους.

Τὸ χάος ἐκεῖνο προσπάθησε νὰ ἀντιμετωπίσῃ ἡ κυβέρνησις ἐθνικῆς ἐνότητος πού σχημάτισε ὁ πολιτικὸς κόσμος. Σκοπὸς τῆς Κυβερνήσεως αὐτῆς, ἦταν νὰ διασώσῃ ὅ,τι ἦταν δυνατό νὰ σωθῇ στὴν Κύπρο καὶ νὰ προχωρήσῃ σ' ἐλεύθερες ἐκλογές.

Οἱ ἐκλογές ἔγιναν στὶς 17 Νοεμβρίου 1974 καὶ ἐξελέγη μὲ πλειοψηφία 55% τὸ κόμμα τῆς «Νέας Δημοκρατίας». Στὶς 8 Δεκεμβρίου 1974

έγινε δημοψήφισμα και ό λαός με πλειοψηφία 69,2% κατάργησε τη βασιλεία και έγκατέστησε τη δημοκρατία.

Στό μεταξύ ήδη από τον Αύγουστο 1974 ή κυβέρνηση εθνικής ενότητας με συντακτική πράξη είχε καταργήσει τὰ δικτατορικά Συντάγματα του 1968/1973 και είχε έπαναφέρει τὸ Σύνταγμα του 1952, χωρίς όμως τις διατάξεις περί βασιλείας. Τὰ καθήκοντα του άνωτάτου άρχοντος άσκοϋσε ό προσωρινός Πρόεδρος τής Δημοκρατίας.

Η Άναθεωρητική Βουλή που προέκυψε από τις έκλογές του 1974 προχώρησε στην κατάρτιση του νέου Συντάγματος που ίσχύει από 11 Ιουνίου 1975. Τις κυριότερες διατάξεις του θά δοϋμε παρακάτω στα σχετικά κεφάλαια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ

Η ΛΑΪΚΗ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑ ΚΑΙ Η ΚΑΘΟΛΙΚΗ ΨΗΦΟΦΟΡΙΑ

§ 11. ΛΑΪΚΗ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑ

Στο πρώτο άρθρο και κάτω από τον τίτλο «Μορφή του Πολιτεύματος» το νέο Σύνταγμά μας του 1975 διακηρύσσει πανηγυρικά : «**Θεμέλιον του πολιτεύματος είναι η λαϊκή κυριαρχία**» και προσθέτει «**Άπασαι αἱ ἐξουσίαι πηγάζουν ἐκ τοῦ λαοῦ καὶ ὑπάρχουν ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ τοῦ ἔθνους**».

Ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο παραθέτει τὶς λέξεις **λαὸς** καὶ **ἔθνος** ἡ διάταξη αὐτή, δείχνει πὼς τὸ Σύνταγμα θεωρεῖ τὴν ἔννοια ἔθνος εὐρύτερη ἀπὸ τὴν ἔννοια λαός. Αὐτὸ φαίνεται καὶ ἀπὸ τὸ ἀρθρο 108 τοῦ ἰδίου Συντάγματος, πού θεμελιώνει τὴν ὑποχρέωση τῆς πολιτείας νὰ φροντίζει ὄχι μονάχα γιὰ τοὺς Ἕλληνες πού ζοῦν μέσα στὰ ὅρια τῆς χώρας ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸν **ἀπόδημο ἑλληνισμό**.

Ἡ λέξη «ἔθνος» ἔχει βαθεῖες ἱστορικὲς καὶ ψυχικὲς ρίζες. Ἡ φράση «αἱ ἐξουσίαι πηγάζουν ἐκ τοῦ ἔθνους» ὑπῆρχε καὶ στὸ Σύνταγμα τῆς Τροιζήνης τοῦ 1827. Ὅσοι ἀσκοῦν ὁποιοδήποτε λειτουργημα, τὸ ἀσκοῦν στὸ ὄνομα τοῦ λαοῦ, ὁ ὁποῖος, ἄμεσα ἢ ἔμμεσα, ἀναθέτει τὸ ἔργο αὐτὸ τῆς ἐξουσίας σὲ διάφορα ὅργανα. Ἐκεῖνος πού ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἐπιβάλλῃ τὴ θέλησή του σὲ ἄλλα πρόσωπα, δηλαδὴ νὰ ἀσκῇ τὴν ἐξουσία τοῦ κράτους, δὲν ἀσκεῖ δικό του δικαίωμα, ἀλλὰ λειτουργημα συγκεκριμένο, πού τοῦ ἔχει ἀνατεθῇ καὶ τὸ ἀσκεῖ στὸ ὄνομα τοῦ λαοῦ. Ὁ δημόσιος ὑπάλληλος, ὁ νομάρχης, ὁ δασάρχης καὶ κάθε ἄλλος δημόσιος λειτουργός, πού ἐκδίδει μιὰ διαταγὴ ἢ μιὰ διοικητικὴ πράξη, ἐνεργεῖ ἔμμεσα ἐξ ὀνόματος τοῦ λαοῦ. Καὶ γιὰ τὴν πράξη του αὐτὴ τὸ ὄργανο τοῦ κράτους πρέπει νὰ λογοδοτήσῃ στὸν ἀνώτερό του καὶ ὁ ἀνώτερος στὸν ὑπουργό, ὁ ὁποῖος πάλι πρέπει νὰ ἀπαντήσῃ, ὅταν ἓνας βουλευτὴς ἀντιπρόσωπος τοῦ λαοῦ,

ζητήση νὰ μάθη γιατί ἔγινε ἡ συγκεκριμένη πράξη (κοινοβουλευτικὸς ἔλεγχος). Ὁ ὑπουργὸς μὲ τὴ σειρά του εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ λογοδοτῇ γιὰ ὅλες τὶς ἐνέργειες τοῦ Ὑπουργείου του στοὺς ἀντιπροσώπους τοῦ λαοῦ, καὶ αὐτοὶ πάλι ἐκθέτουν καὶ ἐξηγοῦν στοὺς ἐκλογεῖς τους τὶ ἔκαμε ἀπ' ὅσα τοὺς ὑποσχέθηκαν.

§ 12. ΚΑΘΟΛΙΚΗ ΨΗΦΟΦΟΡΙΑ

Ἡ ψῆφος εἶναι τὸ εἰρηνικὸ μέσο, μὲ τὸ ὁποῖο ὁ λαὸς μετέχει στὴν ἐξουσία. Ὅσο περισσότεροι πολίτες ἔχουν τὸ δικαίωμα αὐτό, τόσο τὸ πολίτευμα εἶναι δημοκρατικότερο.

1. **Καθολικὴ** εἶναι ἡ ψηφοφορία, ὅταν τὰ μόνον προσόντα ποὺ ἀπαιτοῦνται ἀπὸ τὸν ἐκλογέα εἶναι νὰ ἔχη ὀρισμένη ἡλικία καὶ νὰ μὴν τοῦ ἔχη ἀφαιρεθῇ τὸ δικαίωμα τῆς ψήφου μὲ ἀπόφαση δικαστηρίου.

Κατὰ τὸ σύστημα τῆς καθολικῆς ψηφοφορίας, κάθε πολίτης εἶναι κατὰ κανόνα καὶ ἐκλογέας. Ἡ ἀρχὴ αὕτη, ποὺ μᾶς φαίνεται σήμερα πολὺ φυσικὴ, χρειάστηκε ἐν τούτοις σχεδὸν ἕναν αἰῶνα, γιὰ νὰ διαμορφωθῇ στὰ δημοκρατικὰ πολιτεύματα. Δὲν εἶναι πολὺς καιρὸς, μόλις τὸ 1953, ποὺ ἀπέκτησαν οἱ Ἑλληνίδες πλήρη πολιτικὰ δικαιώματα. Ἀλλοτε, πρὶν ἀπὸ μερικὲς δεκαετίες ἀκόμη, γιὰ νὰ εἶναι κανεὶς ἐκλογέας, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ὀρισμένη ἡλικία, χρειάζοταν νὰ ἔχη καὶ μὀρφωση ἢ ἐπάγγελμα ἢ φύλο ἢ ὅλα αὐτὰ μαζί. Ὅμως ὅλες αὐτὲς οἱ προϋποθέσεις καταργήθηκαν, ἐπειδὴ ἡ πολιτικὴ συνειδηση ἀναπτύχθηκε καὶ καθημερινὰ γινόταν πιὸ ἐπιτακτικὴ ἡ ἀνάγκη νὰ ἔχουν ψῆφο ὅλοι οἱ πολίτες χωρὶς ἐξαίρεση.

Στὴν Ἑλλάδα ἡ καθολικὴ ψηφοφορία τῶν ἀνδρῶν ἰσχύει ἤδη ἀπὸ τὸ 1844. Τὸ 1864 ἐνισχύθηκε μὲ εἰδικὴ συνταγματικὴ διάταξη. Αὐτὸ δείχνει πόσο νωρὶς οἱ Ἕλληνες ζήτησαν καὶ πέτυχαν νὰ εὐρύνουν τὴν ἔννοια τῆς δημοκρατίας.

Σήμερα οἱ μόνον περιορισμοὶ τοῦ ἐκλογέως, ποὺ ὑπάρχουν κατὰ τοὺς ἑλληνικοὺς νόμους, εἶναι οἱ ἑξῆς :

- Νὰ εἶναι πολίτης Ἑλλήνας·
- νὰ εἶναι πάνω ἀπὸ 21 χρόνων·
- νὰ μὴν ἔχη στερηθῇ μὲ δικαστικὴ ἀπόφαση τὸ δικαίωμα νὰ

διαχειρίζεται την περιουσία του (δικαστικῶς ἀπαγορευμένος φρενο-βλαβής).

— νὰ μὴν ἔχη καταδικαστῇ γιὰ ἐγκληματική πράξη μὲ φυλάκιση καὶ μὲ ταυτόχρονη στέρηση τῶν πολιτικῶν του δικαιωμάτων γιὰ ὀρισμένα χρόνια·

— νὰ ἔχη ἐγγραφῇ στοὺς ἐκλογικοὺς καταλόγους καί, στὶς μεγάλες πόλεις, νὰ ἔχη καὶ ἐκλογικὸ βιβλιάριο.

§ 13. Η ΨΗΦΟΣ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ

α) Ἱστορία τοῦ γυναικείου κινήματος

Μιά ἀπὸ τὶς βάσεις τῆς σημερινῆς δημοκρατίας εἶναι νὰ ἀποκλείωνται ὅσο τὸ δυνατόν λιγότεροι πολῖτες ἀπὸ τὸ δικαίωμα νὰ ἔχουν ἐπίσημα γνώμη γιὰ τὰ δημόσια πράγματα. Δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ ἀποκλείωνται οἱ γυναῖκες, γιατί καὶ αὐτὲς εἶναι πολῖτες, ἀποτελοῦν τὸ μισό πληθυσμὸ κάθε χώρας, πληρώνουν φόρους καὶ γενικὰ προσφέρουν ὑπηρεσίες στὴν κοινωνία.

Ἡ ἱστορία τῆς γυναικείας ἰσοπολιτείας εἶναι σχετικὰ πρόσφατη. Μόλις διαρκεῖ ἓναν αἰῶνα. Καὶ παλαιότερα εἶχε τεθῇ τὸ θέμα, ἀκόμη καὶ ὁ Ἀριστοφάνης τὸ σατύρισε μὲ τὶς κωμωδίες του, ἀλλὰ ἡ ἰσοπολιτεία δὲν πραγματοποιήθηκε ἐπὶ αἰῶνες γιατί οἱ γυναῖκες δὲν εἶχαν ἀκόμη χειραφετηθῇ **οἰκονομικά** καὶ **κοινωνικά**.

Ἡ **φεμινιστικὴ** κίνηση ἄρχισε πρῶτα στὴν Ἀγγλία τὸ 1861 καὶ οἱ ἀγωνίστριες τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ὀνομάστηκαν «σοῦφραζέτες».

Διεθνῇ ἀναγνώριση πῆρε τὸ ζήτημα μόνο μετὰ τὸ Α' παγκόσμιο πόλεμο, γιατί αὐτὸς ἐγίνε ἀφορμὴ μεγάλες μᾶζες γυναικῶν νὰ ἐργαστοῦν ὡς ἐργάτριες ἢ ὑπάλληλοι ἔξω ἀπὸ τὸ σπῆτι. Ἔτσι συνειδητοποιήθηκε σὲ ὅλες τὶς χῶρες ἡ ἰδέα τῆς ἰσοπολιτείας τῶν γυναικῶν καὶ οἱ μεταπολεμικὲς δημοκρατίες ἀναγνώρισαν τὸ δικαίωμα ψήφου στὶς γυναῖκες. Μετὰ τὸν Β' παγκόσμιο πόλεμο διακηρύχτηκε καὶ στὸν καταστατικὸ χάρτη τοῦ Ὁργανισμοῦ τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν ὅτι οἱ γυναῖκες ὅλων τῶν ἐθνῶν πρέπει νὰ ἔχουν τὰ ἴδια δικαιώματα μὲ τοὺς ἄνδρες καὶ ἡ ἀρχὴ αὕτῃ ἐπικυρώθηκε μὲ τὴ Διεθνῇ Σύμβαση τῆς Νέας Ὑόρκης (1953) γιὰ τὰ πολιτικὰ δικαιώματα τῆς γυναίκας ποὺ ἐπικυρώθηκε στὴν Ἑλλάδα μὲ τὸ νόμο 2620/1953.

β) 'Η γυναικεία ψήφος στην 'Ελλάδα

Στην 'Ελλάδα η φεμινιστική κίνηση πρωτοφάνηκε γύρω στὰ 1890, με ἐπικεφαλῆς τὴν Καλιρρόη Παρρέν. Ἐκδηλώθηκε ὁμως εὐρύτερα μετὰ τὸν Α' παγκόσμιον πόλεμον, ὅταν τὴν ἡγεσία τοῦ κινήματος ἀνέλαβε ἡ Αὔρα Θεοδωροπούλου. Οἱ Ἑλληνίδες ἀπέκτησαν ἀρχικὰ τὸ δικαίωμα τῆς ψήφου στὶς δημοτικὲς καὶ κοινοτικὲς ἐκλογὲς μ' ἓνα διάταγμα τοῦ 1930, ἀλλὰ μόνο ὅσες ἦσαν πάνω ἀπὸ τριάντα χρόνων καὶ ἐφ' ὅσον γνώριζαν ἀνάγνωσι καὶ γραφή. Στὶς δημοτικὲς ἐκλογὲς τοῦ 1934 οἱ Ἑλληνίδες ψήφισαν γιὰ πρώτη φορά. Συνολικὰ παρουσιάστηκαν τότε στὶς κάλπες 2336 γυναῖκες στὴν Ἀθήνα καὶ 8325 στὶς ἐπαρχίες.

Ὅμως τὸ δικαίωμα νὰ ὑποβάλουν ὑποψηφιότητα ὡς δημοτικοὶ καὶ κοινοτικοὶ σύμβουλοι ἀμφισβητήθηκε στὶς γυναῖκες.

Τὸ 1949 με τὸ νόμον 949 παραχωρήθηκε σὲ ὅλες τὶς Ἑλληνίδες ἀπὸ 21 χρόνων καὶ πάνω τὸ δικαίωμα ψήφου στὶς δημοτικὲς καὶ κοινοτικὲς ἐκλογές, καὶ ἀπὸ 25 χρόνων καὶ πάνω τὸ δικαίωμα νὰ ἐκλεγοῦν δημοτικοὶ ἢ κοινοτικοὶ σύμβουλοι (ὄχι ὁμως καὶ δήμαρχοι). Στὶς δημοτικὲς ἐκλογὲς τοῦ Ἀπριλίου 1951 ψήφισαν συνολικὰ 734.750 γυναῖκες καὶ ἐξελέγησαν 71 δημοτικοὶ καὶ 56 κοινοτικοὶ σύμβουλοι γυναῖκες, σὲ σύνολο περίπου 40.000 συμβούλων.

Τέλος με τὸ νόμον 2151 τοῦ 1952 ἐξομοιώθηκαν οἱ Ἑλληνίδες με τοὺς ἄνδρες καὶ ἀπέκτησαν πλῆρες δικαίωμα νὰ ἐκλέγουν καὶ νὰ ἐκλέγονται καὶ στὶς βουλευτικὲς ἐκλογές. Οἱ Ἑλληνίδες ψήφισαν γιὰ πρώτη φορά στὶς ἐπαναληπτικὲς βουλευτικὲς ἐκλογὲς τῆς Θεσσαλονίκης τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1953, ὁπότε καὶ ἐξελέγη ἡ πρώτη Ἑλληνίδα βουλευτίνα.

Ἀπὸ τὸ 1956 καὶ ὕστερα ψηφίζουν ὅλες οἱ Ἑλληνίδες με χωριστοὺς ἐκλογικοὺς καταλόγους καί, στοὺς μεγάλους οἰκισμούς, σὲ χωριστὰ ἐκλογικὰ τμήματα. Οἱ γυναῖκες ὑποψήφιες εἶναι σχετικὰ λίγες.

γ) Καταργοῦνται καὶ ἄλλες ἀνισότητες

Ἀφοῦ ἐπικυρώθηκε ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα ἡ Διεθνὴς σύμβαση γιὰ τὰ δικαιώματα τῆς γυναίκας, καταργήθηκαν τὸ 1954 καὶ 1955 με ἐδικούς νόμους καὶ ἄλλες ἀνισότητες μεταξὺ τῶν δύο φύλων. Ἔτσι οἱ γυναῖκες σήμερα :

- γίνονται δικαστίνες καὶ συμβολαιογράφοι,
- γίνονται ἔνορκοι στὰ ὀρκωτὰ δικαστήρια,
- παρίστανται μάρτυρες στὰ συμβόλαια,
- γίνονται δικαστικοὶ ἀντιπρόσωποι στὶς ἐκλογές, ἐνῶ ὡς τότε δὲν εἶχαν κανένα ἀπὸ τὰ δικαιώματα αὐτά.

Τὴν τελευταία καὶ πιὸ σημαντικὴ κατάκτηση τῶν γυναικῶν θὰ τὴ βροῦμε στὶς πανηγυρικὲς διακηρύξεις τῶν ἄρθρων 4 παρ. 2 καὶ 22 παρ. τοῦ νέου Συντάγματος, ὅπου ἀναγράφονται τὰ ἑξῆς :

«Ἕλληνες καὶ Ἑλληνίδες ἔχουν **ἴσα δικαιώματα καὶ ὑποχρεώσεις** καὶ «Πάντες οἱ ἐργαζόμενοι **ἀνεξαρτήτως φύλου** ἢ ἄλλης διακρίσεως δικαιοῦνται **ἴσης ἀμειβῆς** δι' ἴσης ἀξίας ἐργασίαν».

ΤΟ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΕΥΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΚΑΙ ΤΑ ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΚΟΜΜΑΤΑ

§ 14. ΤΟ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΕΥΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ

Στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα ἡ δημοκρατία ἦταν εὐκόλο νὰ λειτουργήσῃ ἄμεσα, δηλαδή με τὴ συμμετοχὴ **ὅλων** τῶν πολιτῶν στὴν «ἐκκλησία τοῦ δήμου». Ἡ γνώμη ποὺ συγκέντρωνε τὶς περισσότερες ψήφους, δηλαδή τὴν **πλειοψηφία**, ἐπικρατοῦσε.

Ἡ δημοκρατία αὐτὴ λέγεται **ἄμεση**, ἀλλὰ δὲν μπορεῖ νὰ λειτουργήσῃ σήμερα στὰ κράτη με τὰ πολλὰ ἑκατομμύρια κατοίκους. Στὴν Ἀγγλία τὸ θέμα αὐτὸ λύθηκε ἐδῶ καὶ ἀρκετοὺς αἰῶνες με τὴν ἀνάπτυξη τοῦ θεσμοῦ τῆς **ἀντιπροσωπίας** τοῦ λαοῦ, δηλαδή με τὸ σύστημα νὰ ἀσκοῦνται οἱ ἐξουσίες ἀπὸ τὸ λαὸ διὰ μέσου τῶν ἀντιπροσώπων του — βουλευτῶν — ποὺ ἐκλέγονται ἐπίτηδες γι' αὐτὸ τὸν σκοπὸ.

§ 15. ΤΑ ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΚΟΜΜΑΤΑ

Ἐφ' ὅσον οἱ πολῖτες δὲν μποροῦν ν' ἀναπτύξουν καθένας χωριστὴ πολιτικὴ δράση, οὔτε καθένας νὰ ψηφίζῃ τὸν ἑαυτό του, εἶναι φυσικὸ ὅτι θὰ ἐνωθοῦν πολλοὶ μαζί, γιὰ νὰ σχηματίσουν πολιτικὲς ομάδες ἢ ὀργανώσεις, μέσα στὶς ὁποῖες συνδέονται εἴτε με κοινὲς ἰδέες καὶ

προγράμματα, είτε με κοινή πίστη πρὸς ἓναν ὀρισμένο ἄρχηγό. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ σχηματίστηκαν τὰ πολιτικὰ κόμματα, ποὺ εἶναι οἱ ἰσχυρότεροι ὁμαδικοὶ παράγοντες, με τοὺς ὁποίους ὁ πολίτης ἐκφράζει τὴ θέλησή του.

1. Εἶδη κομμάτων. Τὰ κόμματα ὡς ὀργανώσεις τῶν πολιτῶν ποὺ ἐπιδιώκουν τὴν πραγματοποίηση ὀρισμένων πολιτικῶν σκοπῶν ἀπὸ τὸ κράτος, διακρίνονται γιὰ τὶς ἐπιδιώξεις τους ἢ γιὰ τὶς κοινές ἰδέες τῶν μελῶν τους. Καὶ ἐπειδὴ εἶναι φυσικὸ ὅτι, κάτω ἀπὸ τὴν ἐπίδραση διαφόρων ἰδεολογικῶν τοποθετήσεων, οἱ ἄνθρωποι θὰ διαιροῦνται σ' ἐκείνους ποὺ ἐπιζητοῦν τὴ μεταβολὴ τοῦ ἰσχύοντος συστήματος καὶ σὲ ἄλλους ποὺ ἐπιδιώκουν τὴ διατήρησή του, τὰ κόμματα μποροῦν νὰ καταταγοῦν ἀνάλογα σὲ δυὸ μεγάλες κατηγορίες: στὰ λεγόμενα δεξιὰ καὶ τὰ λεγόμενα ἀριστερὰ κόμματα. Ἐξ ἄλλου ὑπάρχουν καὶ ἀποχρώσεις στὶς δυὸ αὐτὲς γενικὲς κατατάξεις, ποὺ χαρακτηρίζονται ὡς **κεντρώα** κόμματα. Ἡ ὀνομασία δεξιὰ, ἀριστερὰ ἢ κέντρο καθιερώθηκε ἀπὸ τὶς θέσεις ποὺ εἶχαν καταλάβει τὰ ἀντίστοιχα κόμματα στὶς αἵθουσες τῶν κοινοβουλίων.

Κάθε δημοκρατούμενη χώρα ἔχει τουλάχιστον δύο ἢ συχνὰ καὶ περισσότερα κόμματα, με διάφορες ὀνομασίες καὶ διάφορες ἀποχρώσεις συντηρητικῶν ἢ προοδευτικῶν προγραμμάτων.

2. Σημασία τῶν κομμάτων. Τὰ κόμματα ἀποτελοῦν τὸν κυριότερο παράγοντα λειτουργίας τῆς Βουλῆς καὶ τῶν κυβερνήσεων, γιὰτὶ ἐνσαρκώνουν οὐσιαστικὰ τὴ θέληση τοῦ λαοῦ. Τὰ κόμματα καταρτίζουν τοὺς συνδυασμοὺς τῶν ὑποψηφίων βουλευτῶν καί, μετὰ τὶς ἐκλογές, ὁ ἀρχηγὸς τοῦ κόμματος τῆς πλειοψηφίας, ποὺ εἶναι γνωστός, γίνεται πρωθυπουργὸς καὶ ὑποδεικνύει ἐκείνους ποὺ θὰ γίνουν ὑπουργοί. Ἔτσι καθοδηγοῦν τὴ νομοθεσία καὶ τὴν κυβέρνηση, ἀφοῦ ἄλλωστε ἔχουν χαράξει, συνήθως ἀπὸ πρὶν, τὴν πολιτικὴ ποὺ πρόκειται νὰ ἐφαρμόσουν, ὅταν θὰ καταλάβουν τὴν ἐξουσία. Ἐξάλλου τὰ κόμματα ἐπηρεάζουν, συνήθως, καὶ τὸν τύπο καὶ με αὐτὸν τὴν κοινὴ γνώμη.

Τὰ κόμματα, σὰν γενικοὶ ὀργανισμοὶ τοῦ πολιτικοῦ βίου μέσα στὸ σημερινὸ κράτος, διαδραματίζουν συχνὰ σπουδαῖο ρόλο καὶ πολλές φορές εὐεργετοῦν, ἐπειδὴ συγκεντρώνουν, τὴ δύναμη τῶν πολιτῶν ποὺ ἄλλιῶς θὰ ἔμενε ἀνοργάνωτη καὶ δὲν θὰ κατόρθωνε νὰ ἐπιτύχῃ μόνη τῆς τοὺς πολιτικούς καὶ κοινωνικοὺς σκοποὺς ποὺ ἐπιδιώκει, οὔτε νὰ προστατεύσῃ τὰ γενικότερα συμφέροντα τοῦ λαοῦ.

3. Καταγωγή των κομμάτων. Τὰ κόμματα ἐμφανίστηκαν γιὰ πρώτη φορά στὴν Ἀγγλία, ὅπου ἤδη ἀπὸ τὸ 1660 οἱ συντηρητικοὶ ὀνομάστηκαν Τόρρις καὶ οἱ φιλελεύθεροὶ Οὐίγιοι. Σήμερα στὴν Ἀγγλία τὰ δύο μεγάλα κόμματα, εἶναι τὸ συντηρητικὸ καὶ τὸ ἐργατικὸ (σοσιαλιστικὸ). Στὶς Ἑνωμένες Πολιτεῖες τῆς Ἀμερικῆς σχηματίστηκαν ἀπὸ τὸ 1783 δύο μεγάλα κόμματα, τὸ δημοκρατικὸ καὶ τὸ ρεπουμπλικανικὸ, ποὺ εἶναι καὶ σήμερα τὰ ἴδια ποὺ ἐναλλάσσονται στὴν ἐξουσία.

4. Διεθνῆ κόμματα. Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ κόμματα ποὺ ἀναπτύχθηκαν σὲ κάθε χώρα, ὑπάρχουν καὶ κόμματα ποὺ εἶναι κοινὰ σὲ ὅλες τὶς χώρες καὶ συνδέονται διεθνῶς μεταξύ τους. Αὐτὰ εἶναι τὰ σοσιαλιστικά, ποὺ ὑπερτονίζουν τὸν διεθνῆ χαρακτήρα τους καὶ τὰ κομμουνιστικά ποὺ πολὺ συχνὰ τοποθετοῦν τὸ χαρακτήρα τους αὐτὸ πάνω ἀπὸ τὸ ἐθνικὸ συμφέρον τῶν ἐπιμέρους πατριδῶν.

Καὶ τὰ δύο ἔχουν πρόγραμμα τῆ ριζικῆ μεταβολῆ τοῦ οἰκονομικοῦ καὶ κοινωνικοῦ συστήματος καὶ τὴν ἀναδιοργάνωσή του πάνω σὲ ἄλλες βάσεις, μὲ τὴν κατάργηση τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας στὰ μέσα παραγωγῆς (π.χ. τὰ ἐργοστάσια, τὰ ἀγροκτήματα, τὶς Τράπεζες κλπ.).

Ἀλλὰ τὰ σοσιαλιστικὰ κόμματα ἐπιδιώκουν τὸ σκοπὸ αὐτὸ μὲ τὴν χρησιμοποίησι δημοκρατικῶν μέσων, ὅπως οἱ ἐκλογές καὶ ἡ πολιτικὴ ὀργάνωσις, ἐνῶ τὰ κομμουνιστικὰ κόμματα ἐπιδιώκουν τοὺς ἴδιους σκοποὺς μὲ τὴν ἀνατροπὴ τοῦ σημερινοῦ καθεστῶτος καὶ τὴν ἐπιβολὴ τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου.

§ 16. ΤΑ ΚΟΜΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Τὰ Ἑλληνικὰ Συντάγματα ἀπὸ τὸ 1821 ὡς τὸ 1864 δὲν ἀνέφεραν τὴν λέξη κόμμα καὶ τὴν ἀγνοοῦσαν, ἂν καὶ ἀποτελοῦσε μιὰ ζωντανὴ πραγματικότητα. Εἶναι ἀξιοσημείωτο ὅτι καὶ μετὰ τὴν καθιέρωσι τοῦ κοινοβουλευτικοῦ συστήματος ἀπὸ τὸν Χαρίλαο Τρικούπη πάλι δὲν συναντᾶμε καμιὰ ρητὴ διάταξι στὰ Συντάγματα τοῦ 1911, 1927 ἢ 1952, ποὺ νὰ ἀναφέρῃ τὰ κόμματα. Μόνο ὁ κανονισμὸς τῆς Βουλῆς ὀρίζε ὅτι οἱ κοινοβουλευτικὲς Ἐπιτροπὲς συγκροτοῦνται ἀνάλογα μὲ τὴν δύναμη τῶν κομμάτων.

Τὸ νέο Σύνταγμα μας τοῦ 1975 ἀντίθετα μὲ τὰ προηγούμενα ρυθμί-

ζει στο άρθρο 29 με κάθε δυνατή λεπτομέρεια την ίδρυση και την λειτουργία τῶν κομμάτων. Σύμφωνα με την διάταξη αὐτή οἱ Ἕλληνες πολῖτες πού ἔχουν ἔγγραφη στοὺς ἐκλογικοὺς καταλόγους καὶ μποροῦν νὰ ψηφίσουν στίς βουλευτικές ἐκλογές, μποροῦν νὰ ιδρύσουν ἢ νὰ γίνουν μέλη σέ πολιτικά κόμματα. Τὰ κόμματα ὅμως αὐτὰ πρέπει με τὴν δράση τους νὰ ὑπηρετοῦν τὴν **ἐλεύθερη λειτουργία** τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος.

Ὅσοι δὲν εἶναι ἀκόμη ἐκλογεῖς, γιατί δὲν ἔχουν φθάσει στὴν νόμιμη ἡλικία, μποροῦν νὰ μετέχουν στὰ τμήματα νέων, πού λειτουργοῦν μέσα στὰ κόμματα.

Γιὰ πρώτη φορά ἐπίσης προβλέπεται στὸ Σύνταγμα ὅτι τὸ κράτος μπορεῖ νὰ ἐνισχύσει καὶ οἰκονομικά ἓνα κόμμα, σύμφωνα με τὸν νόμο, πού ὅμως ἀκόμη δὲν ἔχει ψηφιστῇ. Ἐπίσης ὁ ἴδιος νόμος μπορεῖ νὰ ζητήσει ἀπὸ τὰ κόμματα νὰ δημοσιεύουν τὸν ἀπολογισμό γιὰ τὰ ἔξοδα πού ἔκαναν στίς ἐκλογές, ἀναφέροντας συγχρόνως καὶ ἀπὸ ποῦ βρῆκαν τὰ χρήματα, γιὰ νὰ καλύψουν τὰ ἔξοδα αὐτά. Ἡ διάταξη αὐτὴ ἔχει σκοπὸ νὰ ἐξασφαλίσει τὴν ἀνεξαρτησία τῶν κομμάτων, γιατί οἱ δαπάνες γιὰ κάθε ἐκλογή εἶναι τόσο τεράστιες, ὥστε πολὺ συχνὰ τὰ κόμματα ἀναγκάζονται νὰ καταφύγουν σὲ χρηματοδότες, οἱ ὁποῖοι εἶναι πιθανὸν νὰ ζητήσουν ἀνταλλάγματα (προστατευτικούς νόμους, φορολογικὲς διευκολύνσεις καὶ ἄλλα), ὅταν τὸ κόμμα πού βοήθησαν κερδίσει τίς ἐκλογές καὶ γίνῃ κυβέρνησις.

Τὸ ἴδιο μποροῦμε νὰ ποῦμε καὶ γιὰ τοὺς ὑποψήφιους βουλευτές.

Ἡ πιὸ πάνω διάταξη τοῦ άρθρου 29 ἀφορᾷ ὅλους τοὺς Ἕλληνες, οἱ ὁποῖοι με αὐτὸν τὸν τρόπο παροτρύνονται νὰ μετέχουν στὴ ζωὴ τῶν πολιτικῶν κομμάτων. Ὑπάρχουν ὅμως καὶ ὀρισμένα πρόσωπα, στὰ ὁποῖα τὸ Σύνταγμα ἀπαγορεύει νὰ συμμετέχουν στίς ἐκδηλώσεις τῶν πολιτικῶν κομμάτων, χωρὶς νὰ τοὺς ἀπαγορεύῃ νὰ εἶναι μέλη μὴ ἐνεργά.

Τὰ πρόσωπα αὐτὰ εἶναι:

- οἱ στρατιωτικοὶ γενικά,
- τὰ ὄργανα τῶν σωμάτων ἀσφαλείας,
- οἱ δημόσιοι ὑπάλληλοι,
- οἱ ὑπάλληλοι τῶν δήμων, κοινοτήτων καὶ δημοσίων ὀργανισμῶν.

Σύνθεση τών κομμάτων

Στή χώρα μας τὰ κόμματα ἦταν, γιὰ πολλές δεκαετηρίδες, καὶ εἶναι ἀκόμη ὡς σήμερα, μερικὰ τουλάχιστον, ὀργανώσεις γύρω ἀπὸ ἓναν ἀρχηγὸ μὲ πανελλήνιο γόητρο ποὺ στηρίζεται σὲ τοπικοὺς παράγοντες.

Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Τρικούπη, δηλαδὴ γύρω στὸ 1870, ἄρχισαν νὰ σχηματίζονται μεγάλα κόμματα μὲ προγράμματα. Τὰ δυὸ μεγάλα κόμματα, ποὺ διεκδικοῦσαν ἐπὶ δεκαετίες τὴν ἐξουσία ἦταν τὸ Λαϊκὸ ποὺ ἱδρύθηκε τὸ 1915 καὶ τῶν Φιλελευθέρων ποὺ ἱδρύσε τὸ 1910 ὁ Ἐλευθέριος Βενιζέλος. Ἀπὸ τὸ 1924 κι ὕστερα σχηματίστηκαν μικρότερα κόμματα μὲ διάφορες ἀποχρώσεις ἀλλὰ περίπου ὅμοιες ἰδεολογικὲς ἀρχές. Τὸ 1919 δημιουργήθηκε καὶ τὸ Κομμουνιστικὸ Κόμμα Ἑλλάδος ποὺ ὅμως διαλύθηκε ἀπὸ τὸ κράτος ἐπὶ πολλὰ χρόνια, ἀλλὰ νομιμοποιήθηκε πάλι τὸ 1974.

§ 17. ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ

Τὸ κοινοβουλευτικὸ σύστημα βασίζεται στὴν ἀρχὴ ὅτι μιὰ κυβέρνηση μπορεῖ ν' ἀναλάβῃ καὶ νὰ διατηρήσῃ τὴν ἐξουσία, μόνο ὅταν στηρίζεται στὴν ψῆφο ἐμπιστοσύνης τῆς Βουλῆς. Τὸ κοινοβουλευτικὸ σύστημα ἀποτελεῖ σήμερα ἓνα πρόσθετο στοιχεῖο δημοκρατοποιήσεως τοῦ πολιτεύματος, γιατί, μὲ τὴν ἐφαρμογὴ του, ἐξαρτᾶται πιά ὄχι μόνο ἡ νομοθετικὴ ἐξουσία ἀλλὰ καὶ ἡ κυβέρνηση ἀπὸ τὴν πλειοψηφία τῆς Βουλῆς, δηλαδὴ οὐσιαστικὰ ἀπὸ τὴ θέληση τῆς πλειοψηφίας τοῦ λαοῦ.

Τὸ κοινοβουλευτικὸ σύστημα ἀναπτύχθηκε ἀρχικὰ στὴν Ἀγγλία, ἐξ αἰτίας ὀρισμένων ἱστορικῶν γεγονότων, καὶ ἔφτασε σὲ μεγάλη αἴγλη ἰδίως τὸν περασμένον αἰῶνα, τὴν ἐποχὴ δηλαδὴ τοῦ Γλάδστωνα καὶ τοῦ Δισραέλι. Πάντοτε ὅμως ἐφαρμόστηκε στὴν Ἀγγλία, χωρὶς νὰ πάρῃ τὴ μορφή γραπτοῦ νόμου.

Ὁ κοινοβουλευτισμὸς στὴν Ἑλλάδα

Στὴ χώρα μας τὸ κοινοβουλευτικὸ σύστημα ἄρχισε νὰ ἐφαρμόζεται ἀπὸ τὸ 1875, ὅταν ὁ Γεώργιος Α' ἐξεφώνησε στὴ Βουλὴ τὸν περίφημο βασιλικὸ λόγο, ποὺ εἶχε συντάξῃ ὁ Τρικούπης. Στὸν λόγο

αυτό αναφέρθηκε για πρώτη φορά ή ανάγκη, κάθε κυβέρνηση, που αναλαμβάνει την αρχή, να έχει την «δεδηλωμένη» (δηλαδή την εκ των προτέρων, τη φανερή) **έμπιστοσύνη της πλειοψηφίας της Βουλής**. Η αρχή αυτή ονομάζεται από τότε, «αρχή της δεδηλωμένης». Από την εποχή εκείνη ίσχυσε και ως έθιμο, αγραφο αλλά ισχυρό, η αρχή, ότι ο ανώτατος άρχων είναι ελεύθερος να εκλέγει τον πρωθυπουργό και τους υπουργούς του, αλλά η κυβέρνηση που σχηματίζουν αυτοί πρέπει να εμφανιστή στη Βουλή και να πάρη την ψήφο έμπιστοσύνης της, γιατί διαφορετικά δεν μπορεί να παραμείνη στην Αρχή. Έτσι, στην ουσία, η κυβέρνηση υποδεικνύεται από το κόμμα που έχει την πλειοψηφία στη Βουλή. Το κοινοβουλευτικό σύστημα καθιερώθηκε και πιο επίσημα με τα Συντάγματα του 1927 και του 1952 και σήμερα με το άρθρο 83 του Συντάγματος του 1975.

Σύμφωνα με το άρθρο αυτό, ο κοινοβουλευτισμός ρυθμίζεται στη χώρα μας πάνω στις εξής βάσεις :

— Η κυβέρνηση, αλλά και χωριστά καθένας από τους υπουργούς, πρέπει να έχουν την έμπιστοσύνη της Βουλής. Η κυβέρνηση οφείλει, μόλις σχηματιστή, να εμφανιστή στη Βουλή και να ζητήσει από αυτήν «ψήφο έμπιστοσύνης». Μπορεί όμως και εκτός από την περίπτωση αυτή να ζητήσει και όποτεδήποτε άλλοτε κρίνη σκόπιμο την ψήφο έμπιστοσύνης.

— Η Βουλή έχει το δικαίωμα να ελέγχει τους υπουργούς για κάθε πράξη που αφορά στην αρμοδιότητά τους και οι υπουργοί είναι υποχρεωμένοι ν' απαντήσουν στον έλεγχο αυτόν. Η Βουλή, αν δεν ικανοποιηθῇ από την απάντηση του υπουργού, μπορεί να τον εξαναγκάση σε παραίτηση.

— Η δυσπιστία προς την κυβέρνηση εκφράζεται με τρόπο κατηγορηματικό· δηλαδή : α) πρέπει να έχει υπογραφῇ από το 1/6 των βουλευτών και να περιέχει όλα τα θέματα που θα συζητηθούν, β) δεν μπορεί να υποβληθῇ, αν δεν περάσουν τουλάχιστον **6 μήνες** από τότε που απορρίφθηκε άλλη πρόταση δυσπιστίας (άρθρ. 83 παρ. 2), εκτός αν θα την υπογράψη τουλάχιστον ή πλειοψηφία του όλου αριθμού των βουλευτών, γ) η συζήτηση πάνω στην πρόταση δυσπιστίας δεν μπορεί να διαρκέση πάνω από τρεις ημέρες (άρθρ. 83 παρ. 4).

Ἡ ψῆφος ἐμπιστοσύνης πρὸς τὴν κυβέρνηση πρέπει νὰ ἐγκριθῇ ἀπὸ τὴν «ἀπόλυτο πλειοψηφία τῶν παρόντων βουλευτῶν» ἢ ὅποια ὁμως δὲν ἐπιτρέπεται νὰ εἶναι κατώτερη ἀπὸ τὰ 2/5 «τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ αὐτῶν». Στὴν ψηφοφορία συμμετέχουν καὶ οἱ ὑπουργοὶ καὶ ὑφυπουργοί, ἐφ' ὅσον εἶναι μέλη τῆς Βουλῆς (ἄρθρ. 83 παρ. 7).

Παρ' ὅλες τὶς παρὰ πάνω αὐστηρὲς διατάξεις, ἡ σημερινὴ μορφή τοῦ κοινοβουλευτισμοῦ ἀπέχει πολὺ ἀπὸ τὴν παλιά, δεδηλωμένη τοῦ Τρικούπη, γιατί σήμερα τὸ Σύνταγμα δὲν ἀπαιτεῖ ἡ κυβέρνηση νὰ σχηματίζεται ἀπαραίτητα ἀπὸ τοὺς βουλευτὲς τοῦ κόμματος τῆς πλειοψηφίας. Μπορεῖ νὰ προέρχεται ἐπίσης καὶ ἀπὸ τὴ μειοψηφία καὶ νὰ κυβερνᾷ μὲ τὴν «ἀνοχή» τῆς Βουλῆς ἢ καὶ νὰ σχηματιστῇ μὲ δηλωμένο σκοπὸ νὰ διαλύσῃ τὴ Βουλὴ καὶ νὰ προκηρύξῃ νέες ἐκλογές.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ

ΚΑΘΗΚΟΝΤΑ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ, ΑΤΟΜΙΚΕΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΕΣ

Α. ΚΑΘΗΚΟΝΤΑ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ ΚΑΙ ΤΟΥ ΑΤΟΜΟΥ

Τὸ γεγονός ὅτι ὁ ἄνθρωπος ζῇ σὲ μία κοινωνία ἐπιβάλλει ὑποχρεώσεις πρὸς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους. Οἱ ἄνθρωποι ὀργάνωσαν τὴν κοινωνία καὶ σχημάτισαν τὰ κράτη, ποὺ ἀντιπροσωπεύουν τὸ σύνολο τοῦ πληθυσμοῦ, γιὰ νὰ ζοῦν καλύτερα. «Ἐγένετο μὲν ἡ πολιτεία τοῦ ζῆν ἕνεκα, ὑπάρχει δὲ τοῦ εὖ ζῆν ἕνεκα», ἔλεγε ὁ Ἀριστοτέλης. Ἡ ὁλότητα αὐτή, γιὰ νὰ ἐκπληρώσῃ τοὺς σκοποὺς της καὶ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν εὐημερία της, ἐπιβάλλει στὰ μέλη της καθήκοντα πολλαπλά: λ.χ. τὸ καθῆκον νὰ πληρώνωμε φόρους, νὰ στρατευώμαστε, νὰ ψηφίζωμε καὶ ἄλλα. Τὸ σπουδαιότερο ὅμως, τὸ μοναδικὸ μᾶλλον, καθῆκον τοῦ πολίτη ἀπέναντι στοῦ κράτος, γιὰτὶ ἀπ' αὐτὸ προκύπτουν ὅλα τὰ ἄλλα, εἶναι ἡ ὑπακοή στοὺς νόμους.

Ἡ ὑποταγή ἑνὸς ἐλεύθερου λαοῦ στοὺς νόμους καὶ στὶς νόμιμες ἐξουσίες, ὅταν τὸ κράτος εἶναι ὀργανωμένο δημοκρατικὰ μὲ τὶς ἀρχὲς τῆς λαϊκῆς κυριαρχίας καὶ τῆς ἐλευθερίας, δὲν ἔχει τὴν ἐννοία ὅτι ὁ λαὸς ὑποδουλώνεται. Ἀντίθετα ὁ πολίτης ὑπακούει στὸν ἴδιον τὸν ἑαυτό του. Καὶ αὐτὸ εἶναι ποὺ διακρίνει τὸ **κράτος δικαίου** ἀπὸ τὸ κράτος τῆς βίας καὶ αὐθαιρεσίας. Ἐκεῖνοι ποὺ πίστεψαν πρὸς στιγμήν στὸ ἀπατηλὸ σύνθημα «ἡσυχία καὶ τάξη» θὰ κατάλαβαν γρήγορα πόσο δίκαιο ἔχει ὁ Σοφοκλῆς ὅταν λέει στὴ «Φαίδρα» του ὅτι: «Δὲν ὑπάρχει καμία ἀσφάλεια σὲ καμιά πόλιν, ὅταν ποδοπατοῦνται τὸ δίκαιο καὶ ἡ γνώση καὶ ὅπου ἕνας τύραννος πολυλογὰς ἀρπάζει στὰ πανοῦργα χέρια του τὴν ἀρχὴ καὶ μὲ τὸν τρόπο τοὺς πολῖτες κυβερνᾷ.»

«οὐ γὰρ ποτ' ἂν γένοιτο ἂν ἀσφαλὴς πόλις, ἐν ᾗ τὰ μὲν δίκαια καὶ τὰ σώφρονα λάγδην πατεῖται, κωτίλος δ' ἀνὴρ λαβὼν πανοῦργα κέντρα κηδεύει πόλιν».

Κάθε κρατική εξουσία απορρέει από τον λαό. Γι' αυτό, όταν το Σύνταγμα αναθέτει την τήρησή του στον πατριωτισμό των Έλλήνων, έννοει ότι ο λαός, γνωρίζοντας πώς με το Σύνταγμα εκφράζεται η δική του θέληση, δε θα θελήσει να το παραβιάσει.

Έξ άλλου η τήρηση του Συντάγματος και η υπακοή στους νόμους δεν είναι μόνο **καθήκον** αλλά και **συμφέρον** του πολίτη. Γιατί κάθε άνθρωπος που ζή σε ελεύθερη χώρα, απολαμβάνει, χάρη στο γεγονός αυτό, πολυάριθμες υπηρεσίες από τη χώρα του. Είναι έμπορος; Άν δεν επικρατούσε η τάξη, που την εξασφαλίζουν οι νόμοι και τα δικαστήρια, αλλά και η συνδρομή των άλλων πολιτών, τα κατοικίδια στοιχεία θα λεηλατούσαν το κατάστημά του. Είναι υπάλληλος; Άν οι πολίτες άρνηθούν να πληρώνουν τους φόρους, θα χάσει τη θέση του και θα πεινάσει. Αυτό ακριβώς είναι το χαρακτηριστικό της προστασίας, που η ολότητα παρέχει σε καθένα από τα μέλη της χωριστά, και γι' αυτό άντλει τη δύναμή της από την ύποταγή των ατόμων στην κοινή θέληση. Η άμυνα της γενικής ελευθερίας στηρίζεται ακριβώς στο γεγονός ότι κάθε πολίτης θεληματικά θυσιάζει ένα μέρος της ελευθερίας του για το κοινό καλό.

Ό νόμος, και όταν ακόμη φαίνεται άδικος για έναν όρισμένο πολίτη, είναι έν τούτοις νόμος και όλοι όφείλουν να ύποτάσσωνται σ' αυτόν. Στον «Κρίτωνα», τον εξαίσιο πλατωνικό διάλογο, εμφανίζονται οι άθηναϊκοί νόμοι στο Σωκράτη και λένε : «Δοκεί σοι οίόν τε έτι εκείνην την πόλιν είναι και μη άνατετράφθαι, έν ηί αί γενόμεναι δίκαι μηδέν ίσχύουσι, αλλά ύπό ιδιωτών άκυροί τε γίγνονται και διαφθείρονται;... ήμεϊς γάρ σε γεννήσαντες, εκθρέψαντες, παιδεύσαντες, μεταδόντες άπάντων ών οίοί τ' ήμεν καλών σοί και τοίς άλλοις πᾶσι πολίταις, όμως προαγορεύομεν τώ έξουσίαν πεποιηκέναι Άθηναίων τώ βουλομένω, έπειδάν δοκιμασθή και ίδη τά έν τή πόλει πράγματα και ήμάς τους νόμους, ώ άν μη άρέσκωμεν ήμεϊς, ξεΐναι λαβόντα τά αυτού άπίεναί, όπου άν βούληται, έχοντα τά αυτού, ός δ' άν ύμών παραμείνη, όρων, όν τρόπον την πόλιν διοικούμεν, ήδη φαμέν τουτον ώμολογηκέναι έργω, ήμϊν, ά άν ήμεϊς κελεύωμεν». (Νομίζεις, Σωκράτη, ότι είναι δυνατόν να ύπάρξη ένα κράτος, όταν οι άποφάσεις του είναι άνίσχυρες και όταν οι ιδιώτες τίς περιφροούν και τίς ποδοπατούν ; Έμεϊς σε γεννήσαμε, σε άναθρέψαμε, σε άναπτύξαμε, δίνοντας σ' έσένα όπως και στους άλλους

πολίτες ὅ,τι καλὸ εἶχαμε. Καὶ ἀφήνομε ἐλεύθερο ὅποιον δὲν εὐχαριστοῦμε, νὰ φύγη ἀπὸ τὸν τόπο μας καὶ νὰ ἐγκατασταθῇ ἄλλου. Ἐκεῖνος ὅμως ποὺ θὰ μείνῃ, ἀφοῦ ἐξετάσῃ μὲ ποιὸν τρόπο ἡμεῖς διοικοῦμε καὶ δικάζομε, θὰ ὑποχρεωθῇ νὰ κάνῃ ἐκεῖνο ποὺ θὰ τὸν διατάξωμε.)

Ἀλλὰ ἡ ὑπακοή στοὺς νόμους δὲν ἀποκλείει τὸ δικαίωμα τοῦ πολίτη νὰ προσφεύγῃ στὰ δικαστήρια ἢ τὰ διοικητικὰ ὄργανα καὶ νὰ ἀμύνεται μὲ κάθε νόμιμο μέσο ἐναντίον τῆς ἀδικίας ποὺ τοῦ ἐγίνε, ζητώντας τὴν ἱκανοποίησή του. Ἀντίθετα μάλιστα, κάθε ἐλεύθερος πολίτης ἔχει τὸ καθήκον νὰ διαμαρτύρεται γιὰ τὴν ἀδικία καὶ νὰ μὴν τὴν ἀνέχεται δουλικά, ἀλλὰ νὰ προβάλῃ τὶς δίκαιες ἀπαιτήσεις, τὶς ἀντιρρήσεις καὶ τὰ παράπονά του, καὶ νὰ συντελῇ ἔτσι στὴν ἐπικράτηση τοῦ δικαίου. Ἐξ ἄλλου, ἐπειδὴ ἡ ἐλευθερία εἶναι τὸ πολυτιμότερο ἀγαθό, οἱ πολίτες ὀφείλουν νὰ τὴν ὑπερασπίζονται ἀπὸ κάθε ἐπιβουλὴ ποὺ θέλει νὰ τὴν καταργήσῃ μὲ τὸ πρόσχημα πὼς θὰ ἐπιβάλλῃ «τὴν ἡσυχία καὶ τὴν τάξη». Ἕνας μεγάλος Ἰσπανός, ὁ Ὁρτέγκα ὁ Γκάσετ, ἔλεγε ὅτι: «Τάξη δὲν θὰ πῇ καταπίεση ποὺ ἐπιβάλλεται σὲ μιὰ κοινωνία ἀπέξω, ἀλλὰ ἰσορροπία ποὺ πραγματοποιεῖται ἀπὸ μέσα». Γιὰ νὰ ὑπάρξῃ κράτος καὶ κοινωνία, χρειάζεται ἡ συνδρομὴ ὅλων μαζί τῶν πολιτῶν καὶ καθενὸς χωριστά.

Τὴν ὑποχρέωση αὐτὴ τοῦ πολίτη πρὸς τὸ κράτος τὴν ἐκφράζει ἡ διάταξη τοῦ ἀρθροῦ 25 παρ. 4 τοῦ Συντάγματος τοῦ 1975 μὲ τὰ ἑξῆς λόγια: «Τὸ κράτος δικαιούται νὰ ἀξιῶνῃ παρ' ὅλων τῶν πολιτῶν τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ χρέους τῆς κοινωνικῆς καὶ ἐθνικῆς ἀλληλεγγύης.»

B. ΑΤΟΜΙΚΕΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΕΣ

Ἡ ὑλοποίηση τῶν ὑποχρεώσεων τοῦ κράτους πρὸς τὸν πολίτην φανερώνεται μὲ τὴν σημασία ποὺ δίνει τὸ Σύνταγμα στὸ κύριο γνῶρισμα τῆς δημοκρατίας: τὶς ἀτομικὲς ἐλευθερίες τοῦ πολίτη καὶ τὰ κοινωνικὰ δικαιώματά του.

1. Τὶ εἶναι ἀτομικὲς ἐλευθερίες

Ἀτομικὲς ἐλευθερίες εἶναι ἓνα τρίπτυχο ποὺ τὸ ἀποτελοῦν τὰ πολιτικά, τὰ ἀστικά καὶ τὰ ἀτομικὰ δικαιώματα.

Καί τὸ Σύνταγμά μας τοῦ 1975, ὅπως ἄλλωστε καί τὰ παλαιότερα ἑλληνικά καί τὰ Συντάγματα τῶν περισσότερων δημοκρατικῶν χωρῶν, κατοχυρώνει τὰ δικαιώματα αὐτὰ σ' ἓνα ἰδιαίτερο κεφάλαιο ποὺ παλαιότερα εἶχε τὸν τίτλο «Δημόσιον δίκαιον τῶν Ἑλλήνων» ἐνῶ σήμερα ὀνομάζεται «**ἀτομικὰ καὶ κοινωνικὰ δικαιώματα**» καὶ περιέχει τὰ ἄρθρα 4 - 25. Ὅλα αὐτὰ τὰ ἄρθρα ἀναφέρονται στὶς ἐλευθερίες τοῦ Ἑλλήνα πολίτη, καθὼς καὶ ὅσων ζοῦν μέσα στὸν ἑλληνικὸ χῶρο.

Ἀναφέρονται ὁμως — καὶ αὐτὸ εἶναι ἐξ ἴσου σημαντικό — καὶ στὰ ὅρια ποὺ σταματᾷ ἡ ἐπέμβαση τοῦ κράτους στὴ ζωὴ τῶν ἀτόμων. Ἡ ἀρχὴ ὅτι οἱ ἀτομικὲς ἐλευθερίες ἐξασφαλίζονται ὄχι μόνον γιὰ τοὺς Ἕλληνες ἀλλὰ καὶ γιὰ τοὺς ξένους ἐκφράζεται ρητὰ μὲ τὴ διάταξη τοῦ ἁρθρου 5 παρ. 2 τοῦ Συντάγματος τοῦ 1975 ποὺ λέγει ὅτι «Πάντες οἱ εὐρισκόμενοι ἐντὸς τῆς ἑλληνικῆς ἐπικρατείας ἀπολαύουν ἀπολύτου προστασίας τῆς ζωῆς τῆς τιμῆς καὶ τῆς ἐλευθερίας των, **ἀνεξαρτήτως ἐθνικότητος, φυλῆς ἢ γλώσσης καὶ θρησκευτικῶν ἢ πολιτικῶν πεποιθήσεων**».

Εἰδικότερα, ὅσον ἀφορᾷ τοὺς ξένους ποὺ διώκονται στὸν τόπο τους γιὰ τὴν πολιτικὴ τους δράση καὶ τοὺς ἀγῶνες τους γιὰ τὴν ἐλευθερίαν, ἡ ἀμέσως ἐπόμενη παράγραφος ὀρίζει νὰ μὴν ἐκδίδονται αὐτοὶ στὴν χώρα τους (ὅταν διώκωνται ἀπὸ ποινικὰ δικαστήρια ἢ στρατοδικεῖα), ἐφ' ὅσον ἔχουν καταφύγει στὴν Ἑλλάδα ζητώντας πολιτικὸ ἄσυλο.

Ἡ πρόσφατη ἐμπειρία τῶν Ἑλλήνων ποὺ ἦταν πολιτικοὶ ἐξόριστοι στὶς ξένες χῶρες, στὸ διάστημα τῆς ἐπταετίας ποὺ κυβερνοῦσε τὴ χώρα μας ἡ χούντα, ἔκαναν τοὺς Ἕλληνες νομοθέτες νὰ θέλουν νὰ προστατεύσουν, ὅλους, ὅσους ἔχουν ἀνάλογη τύχη, γιὰτὶ στὴ χώρα τους ἔχει ἐπικρατήσει ἡ βία.

Ἡ κατοχύρωση τῶν ἀτομικῶν ἐλευθεριῶν εἶναι ἄλλωστε καὶ σήμερα ἀκόμη τὸ νόημα ὅλων τῶν ἀπελευθερωτικῶν πολέμων καὶ κινήματων ὅτι δηλαδὴ ἡ κρατικὴ ἐξουσία, ὅσο καὶ ἂν εἶναι ἐξοπλισμένη καὶ ἐξοπλίζεται κάθε μέρα καὶ πιὸ πολὺ, ἔχει ἀπέναντί της τὸν πολίτη ποὺ δὲ διαθέτει τίποτε ἄλλο παρὰ ἓνα τελευταῖο, μὰ ἀκαταμάχητο ὅπλο: τὴν ἄρνησή του νὰ ὑποταχθῇ σὲ ὅποιοδῆποτε εἶδος τύραννου, ἐξωτερικὸ ἢ ἐσωτερικὸ. Τὸ ὅπλο αὐτὸ οἱ λαοὶ προσπαθοῦν νὰ τὸ κατοχυρώσουν μὲ γραπτὲς διατάξεις στὰ Συντάγματά τους. Ὅσοι

θέλησαν με τη βία και τον άπαραίτητο σύμμαχό της ,τò ψέμα, νά καταλύσουν τὰ Συντάγματα, θά καταλήξουν τελικά σέ παράλογη χρήση τῆς βίας τους και σέ αυτοκαταστροφή.

“Ας δοῦμε ὅμως με τῇ σειρά τους τὰ τρία αὐτὰ δικαιώματα πού ἐξασφαλίζει τò Σύνταγμα.

Πολιτικά δικαιώματα ἔχουν μόνο οἱ Ἕλληνες πολίτες και ἀπό αὐτοὺς ὄχι ὅλοι, ἀλλὰ μόνο ὅσοι ἔχουν ὀρισμένη ἡλικία. Αὐτὰ εἶναι τὰ δικαιώματα τῆς ψήφου, τò νά εἶναι κανεῖς ὑποψήφιος γιά αἰρετὰ ἀξιώματα, νά κληρώνεται ἔνορκος στὰ ὀρκωτὰ δικαστήρια, νά διορίζεται δημόσιος ὑπάλληλος ἢ νά γίνεται ἐκδότης ἐφημερίδας.

Ἀστικά δικαιώματα ἔχουν ὅλοι οἱ Ἕλληνες, ἀνεξάρτητα ἀπό φύλο ἢ προσόντα, καθὼς και οἱ ξένοι πού εἶναι ἐγκαταστημένοι στήν Ἑλλάδα. Αὐτὰ εἶναι: τò δικαίωμα νά συνομολογῇ κανεῖς νομικές πράξεις, νά ἀποκτᾷ περιουσία, νά ἐξασκῇ ἓνα ἐπάγγελμα κλπ. Ὅρισμένα ἀστικά δικαιώματα δέν παρέχονται σέ ὅλους τοὺς ξένους, ὅπως ἐπίσης δέν ἀναγνωρίζονται στοὺς ἀνήλικους Ἕλληνες, οὔτε στοὺς φρενοβλαβεῖς.

Οἱ **ἀτομικές ἐλευθερίες** τέλος παρέχονται σέ κάθε πρόσωπο πού βρίσκεται μέσα στὰ ὅρια μιᾶς χώρας, εἴτε εἶναι πολίτης τοῦ κράτους εἴτε ξένος ὑπήκοος.

2. Ἱστορία και σημερινὴ εξέλιξη τῶν ἀτομικῶν ἐλευθεριῶν

Οἱ ἀτομικές ἐλευθερίες, με τὴν ἔννοια πού τοὺς δίνομε σήμερα, ἀποτελοῦν κατάκτηση και δικαίωμα τῶν τελευταίων κυρίως χρόνων, ἔστω και ἂν ὀρισμένες ἀπὸ αὐτὲς ἔχουν τὶς ρίζες τους σέ παλαιότερες ἐποχές, π.χ. στήν Ἀγγλία με τò δόγμα habeas corpus και στήν Γαλλία με τὶς ἱστορικές ἀρχές και διακηρύξεις τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως.

Ἀκόμη και στήν ἀρχαία Ἑλλάδα — στήν ἀθηναϊκὴ δημοκρατία, οἱ ἀτομικές ἐλευθερίες, με τὴν ἔννοια πού τοὺς δίνομε σήμερα, ἦταν ἀνύπαρκτες και ἀκατανόητες.

Τò μόνο οὐσιαστικὸ δικαίωμα πού διέθεταν οἱ ἀρχαῖοι Ἀθηναῖοι ἦταν ἡ συμμετοχὴ τοῦ πολίτη στήν ἀσκηση τῆς πολιτικῆς, δηλαδή ἡ συμμετοχὴ στήν ἐκκλησία τοῦ δήμου. Ἀλλες ἐλευθερίες και δικαιώματα δέν ἦταν γνωστά. Τò κράτος ἦταν πανίσχυρο και συγκέντρωνε ὅλες τὶς ἐξουσίες στὰ χέρια τῶν ἀρχόντων και κανένas δέν διανοήθηκε

πώς μπορούσαν να περιοριστούν τὰ τρομακτικά δικαιώματα τῆς κρατικής ἐξουσίας γιὰ χάρη τῶν πολιτῶν.

Πρώτη καὶ διστακτικὴ προσπάθεια νὰ ἀναγνωριστῇ καὶ νὰ κατοχυρωθῇ ἓνα ἐλάχιστο ἀπὸ τὰ δικαιώματα αὐτὰ ἐκδηλώθηκε πρὶν ἀπὸ τέσσερεις αἰῶνες στὴν Ἀγγλία, ὅταν, παρὰ τὴν σοβαρὴ ἀντίθεση τῶν τότε βασιλέων, καθιερώθηκε τὸ περίφημο δόγμα τοῦ habeas corpus. Πρόκειται γιὰ τὸ δικαίωμα κάθε πολίτη νὰ εἶναι ἀσφαλὴς ἀπὸ αὐθαίρετες καταδιώξεις, συλλήψεις καὶ περιορισμούς καὶ νὰ μπορῇ νὰ καταφεύγῃ στὴ δικαιοσύνη, ὅταν παραβιάζεται τὸ δικαίωμα αὐτό. Στὴν ἴδια τὴν Ἀγγλία ἐφαρμόστηκε ὅχι πολὺ ἀργότερα, ἓνας ἄλλος βασικὸς κανόνας τοῦ δικαίου, ὅτι δηλαδή ἡ ποινὴ πρέπει νὰ ὑπάρχῃ πρὶν ἀπὸ τὴ διάπραξη τοῦ ἀδικήματος.

Αὐτοὶ οἱ κανόνες ὅμως καὶ τὰ βασικὰ δικαιώματα δὲν εἶχαν κατορθώσει νὰ ἀπλωθοῦν πέρα ἀπὸ τὰ βρεταννικὰ νησιά. Χρειάστηκε νὰ γίνῃ ἡ γαλλικὴ ἐπανάσταση μὲ τὴν περίφημη **διακήρυξη τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ πολίτη** τοῦ 1789, γιὰ νὰ καθιερωθοῦν διαδοχικὰ οἱ ἐλευθερίες τοῦ πολίτη καθὼς καὶ ἡ **ἀτομικὴ, ἡ δικαστικὴ, ἡ νομοθετικὴ καὶ ἡ φορολογικὴ ἰσότητα** ὅλων τῶν ἀτόμων.

Οἱ ἀρχὲς αὐτὲς ἀποτελοῦν σήμερα τὴν οὐσία καὶ τὴ βάση κάθε ἐλεύθερου καὶ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος καί, ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτή, ὑπῆρξε πολὺτιμη, σχεδὸν μοναδικὴ ἡ συνεισφορὰ τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως στὴν καθιέρωση καὶ στὴν ἐφαρμογὴ τῶν ἀτομικῶν ἐλευθεριῶν.

Βέβαια οἱ ἀτομικὲς ἐλευθερίες καὶ ἰδίως τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας καὶ ἡ ἐλευθερία τοῦ ἐπαγγέλματος εἶχαν ἀπὸ τότε ὑποστῇ πολλοὺς περιορισμούς καὶ σ' αὐτὰ ἀκόμη τὰ φιλελεύθερα κράτη, γιατί ἡ ἀπεριόριστη ἀνάπτυξη τῶν ἐλευθεριῶν αὐτῶν δημιουργεῖ κινδύνους γιὰ τὴ μεγάλη μάζα τοῦ λαοῦ. Ἔτσι π.χ., σύμφωνα μὲ τὴν ἀρχὴ ὅτι κάθε ἄτομο διαθέτει ἐλεύθερα τὸν ἑαυτό του, δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ ὑπάρχουν νόμοι ποὺ ἀπαγορεύουν τὴν ἐργασία στὰ παιδιὰ κάτω τῶν 14 χρόνων ἢ στὶς ἐπίτοκες γυναῖκες.

Γενικότερα μποροῦμε νὰ ποῦμε πὼς ἡ σημερινὴ κοινωνία προσπαθεῖ νὰ βρῇ τὴν εὐημερία της μὲ τὸν συνδυασμὸ τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς κοινωνικῆς ἰσορροπίας. Ἡ τάση στὰ φιλελεύθερα κράτη ὡς τὸ τέλος τοῦ Α' παγκοσμίου πολέμου ἦταν ὅτι πρέπει νὰ ἐνισχυθοῦν οἱ ἀτομικὲς ἐλευθερίες.

Μετά τὸ 1920 ὅμως ἄρχισε νὰ πνέη διαφορετικὸς ἄνεμος. Σὲ ὀρισμένα κράτη, ὅπως ἡ Ἰταλία καὶ ἡ Γερμανία, ὅπου ἐπικράτησε ὁ φασισμός, καταργήθηκαν ἐντελῶς οἱ ἀτομικὲς ἐλευθερίες. Τὸ σοβιετικὸ κράτος τὶς κατάργησε ἐπίσης, ξεκινώντας ὅμως ἀπὸ διαφορετικὲς ἐπιδιώξεις. Στὶς παλαιὲς ὅμως κοιτίδες τοῦ εὐρωπαϊκοῦ φιλελευθερισμοῦ, τὴν Ἀγγλία καὶ τὴ Γαλλία, οἱ ἀτομικὲς ἐλευθερίες διατηρήθηκαν ἀμείωτες. Ὁ Β' παγκόσμιος πόλεμος, ποὺ ἦταν ἕνας ἀγώνας τῶν λαῶν ἐναντίον τῆς βίας τοῦ φασισμοῦ, ἔδωσε παγκόσμιον χαρακτήρα στὰ αἰτήματα τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀνθρώπινης ἀξιοπρέπειας. Ἀκόμη καὶ ὅσο διαρκοῦσε ὁ Β' παγκόσμιος πόλεμος, ὑπογράφηκε ἀπὸ τοὺς συμμάχους ὁ «**Χάρτης τοῦ Ἀτλαντικοῦ**» (1941), γιὰ νὰ διακηρύξη ὅτι «**ὑπέρτατος πολεμικὸς καὶ μεταπολεμικὸς σκοπὸς τῶν συμμάχων εἶναι ἡ ἀπελευθέρωση τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τὸ φόβο, τὴν ἀνάγκη καὶ τὴ φτώχεια**». Τὸ ἰδανικὸ αὐτὸ ἀπεικονίζεται καὶ στὸ «**χάρτη τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν**», ποὺ ὑπογράφηκε στὸν Ἅγιο Φραγκίσκο τῆς Ἀμερικῆς τὸ 1945 καὶ κυρώθηκε ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα μὲ τὸ νόμο 585 τοῦ 1945. (Τὸ κείμενό του παρατίθεται στὸ παράρτημα τοῦ βιβλίου αὐτοῦ).

Στὸ χάρτη τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν δὲν ἀπαριθμοῦνται ἕνα πρὸς ἕνα τὰ ἀτομικὰ δικαιώματα καὶ οἱ ἐλευθερίες. Αὐτὸ ἔγινε ὕστερ' ἀπὸ τρία χρόνια ἀπὸ τὴν «Οἰκουμενικὴ διακήρυξη τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν», ποὺ ψήφισε ἡ Γενικὴ Συνέλευση τοῦ ΟΗΕ τὸν Δεκέμβριο τοῦ 1948. Ἡ Ἑλλάδα εἶναι ἀπὸ τὰ πρῶτα κράτη ποὺ ὑπόγραψαν τὴν οἰκουμενικὴ διακήρυξη, ποὺ ὅχι μόνο ἐπαναλαμβάνει τὶς γνωστὲς ἀτομικὲς ἐλευθερίες, ἀλλὰ ἀναγνωρίζει ἐπίσης καὶ ἄλλα δικαιώματα, ὅπως εἶναι ἡ προστασία τῆς μητέρας καὶ τοῦ παιδιοῦ, ἡ ἐξασφάλιση ἀνεκτοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου, ἡ ἐργασία, ἡ συμμετοχὴ στὴν ἀπόλαυση καὶ τὴν καλλιέργεια τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῆς τέχνης καὶ ἄλλα.

Οἱ λεγόμενες «κλασικὲς», δηλαδή οἱ παλαιὲς ἀτομικὲς ἐλευθερίες, περιλαμβάνονται καὶ στὴ «Σύμβαση τῆς Ρώμης», ποὺ ὑπογράφηκε ἀπὸ διάφορα εὐρωπαϊκὰ κράτη τὸ 1950 καὶ ἐπικυρώθηκε ἄργότερα ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα μὲ τὸ νόμο 2329/1953. Ἡ σύμβαση αὐτή, ἐκτὸς ἀπὸ τὶς οὐσιαστικὲς διατάξεις γιὰ τὴν κατοχύρωση τῶν ἐλευθεριῶν, προχωρεῖ στὴ σύσταση τοῦ **Εὐρωπαϊκοῦ δικαστηρίου ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων**, ποὺ ἐδρεύει τώρα στὸ **Στρασβούργο**. Σ' αὐτὸ μποροῦν νὰ καταφεύγουν κράτη, ὁργανώσεις ἢ ἰδιῶτες, ὅταν παραβιάζονται ἕνα ἢ περισσότερα ἀπὸ τὰ δικαιώματα ποὺ κατοχυρώνει ἡ σύμβαση.

3. Οί άτομικες ἐλευθερίες στην Ἑλλάδα

Τὸ Σύνταγμα καθιερώνει: α) τὴν **ἀτομικὴ ἰσότητα** μετὰ τὰ ἄρθρα 4 παρ. 1 καὶ 2 καὶ 5. (οἱ Ἕλληνες εἶναι ἴσοι ἀπέναντι τῶν νόμων, ἀλλὰ καὶ ἀπέναντι τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας), β) τὴ **φορολογικὴ ἰσότητα** μετὰ τὸ ἄρθρο 4 παρ. 5 (ὅλοι συνεισφέρουν στὰ δημόσια βάρη ἀνάλογα μετὰ τὴς δυνάμεις τους), γ) τὴ **δικαστικὴ ἰσότητα** μετὰ τὸ ἄρθρο 8 (οὐδεὶς στερεῖται ἄκων τοῦ ὑπὸ τοῦ νόμου ὀριζομένου δι' αὐτὸν δικαστοῦ) καὶ δ) τὴς **ἀτομικῆς ἐλευθερίας**, ποὺ διαίρουνται στὴ σωματικὴ ἐλευθερία, τὴν ἐλευθερίαν τῆς συνειδήσεως καὶ τὴν ἐλευθερίαν νὰ ἐκδηλώνῃ κανεὶς τὴς σκέψεις του.

Θὰ ἐξετάσωμε πρὶ κατω μία πρὸς μία τὴς ἐλευθερίας αὐτές.

§ 18. ΣΩΜΑΤΙΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

Σ' αὐτὴ ὑπάρχοντα εἰδικότερα :

1. Ἡ προσωπικὴ ἀσφάλεια

Τὸ Σύνταγμα ὀρίζει στὸ ἄρθρο 5 παρ. 3 ὅτι «ἡ **προσωπικὴ ἐλευθερία εἶναι ἀπαραβίαστος. Οὐδεὶς καταδιώκεται, συλλαμβάνεται, φυλακίζεται ἢ ἄλλως πὼς περιορίζεται εἰ μὴ ὅποτε καὶ ὅπως ὁ νόμος ὀρίζει**».

Καθιερώνεται δηλαδὴ ἡ γενικὴ ἀρχὴ ὅτι κανένα ὄργανο τοῦ κράτους (ἀστυνομία, ἀνακριτὴς κλπ.) δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ περιορίσῃ τὴ σωματικὴ ἐλευθερίαν τοῦ ἀτόμου, ἂν δὲν ὑπάρχῃ εἰδικὸς νόμος ποὺ νὰ τὸ ἐπιτρέπῃ καὶ μάλιστα μετὰ ὀρισμένες ἐγγυήσεις, ὥστε νὰ προλαμβάνεται ἡ αὐθαίρεσις.

Νόμοι ποὺ περιορίζουν τὴν σωματικὴ ἐλευθερίαν εἶναι λ.χ. οἱ στρατολογικοί, οἱ ὑγιεινολογικοί, ποὺ σκοπὸ ἔχουν τὴν πρόληψη μιᾶς ἐπιδημίας (καρραντίνα), οἱ νόμοι γιὰ τὴν τροχαία κίνηση, γιὰ τὴν μετανάστευση καὶ ἄλλοι.

Οἱ περιορισμοὶ ὅμως αὐτοὶ εἶναι γενικοὶ καὶ δὲν στρέφονται ἐναντίον ὀρισμένων προσώπων.

Μπορεῖ ὅμως ὁ περιορισμὸς νὰ στρέφεται καὶ ἐναντίον ὀρισμένου προσώπου, ὅταν αὐτὸ καταδιώκεται γιὰ ἀξιόποινη πράξη. Ἀλλὰ ἀκόμη καὶ ὡς πρὸς τὴν ποινικὴ δίωξη τὸ Σύνταγμα δὲν ἀφήνει τοὺς νό-

μους νὰ ρυθμίζουν αὐθαίρετα τὸν ἀναγκαῖο περιορισμὸ τῶν ἀτόμων, ἀλλὰ ὀρίζει τὸ ἴδιο μὲ τὸ ἄρθρο 6 τὰ ἑξῆς:

α) Κατ' ἀρχὴν ἓνα πρόσωπο ἐπιτρέπεται νὰ συλληφθῇ μόνο κατὰ δύο τρόπους: ἐπ' αὐτοφώρῳ, δηλαδή τῇ στιγμῇ ποὺ διαπράττει τὸ ἔγκλημα, ἢ κατόπιν «**ἡτιολογημένου δικαστικοῦ ἐντάλματος συλλήψεως**», ποὺ κοινοποιεῖται στὸ διωκόμενο τῇ στιγμῇ ποὺ τὸν συλλαμβάνουν.

β) Μετὰ τὴ σύλληψή του, ἐπ' αὐτοφώρῳ ἢ μὲ ἐντάλμα, ὁ πολίτης πρέπει νὰ προσαχθῇ **ἀμέσως** — τὸ πολὺ μέσα σὲ 24 ὥρες — στὸν ἀνακριτῇ.

γ) Ὁ ἀνακριτῇ ὀφείλει, τὸ ἀργότερο μέσα σὲ τρεῖς ἡμέρες, νὰ ἐκδώσῃ «ἐντάλμα προφυλακίσεως» γιὰ τὸν συλληφθέντα ἢ νὰ τὸν ἀπολύσῃ, ἂν δὲν προκύψουν στοιχεῖα ἐναντίον του. Ἡ προφυλάκιση πάντως δὲν μπορεῖ νὰ διαρκέσῃ περισσότερο ἀπ' ὅσο ὀρίζει ὁ νόμος. Οἱ προφυλακισμένοι γιὰ κοινὰ ἐγκλήματα μποροῦν, ὑπὸ ὅρους, νὰ ζητήσουν ν' ἀπολυθοῦν προσωρινά, ὥσότου ἐκδικασθῇ ἡ ὑπόθεσί τους, καὶ ἀφοῦ καταβάλουν σχετικὴ χρηματικὴ ἐγγύηση.

δ) Ἄν ἡ προθεσμία παρέλθῃ ἀπρακτῇ, ἂν δηλαδή ὁ ἀνακριτῇ δὲν ἀπολύσῃ τὸν πολίτη ποὺ ἔχει συλληφθῇ ἢ δὲν ἐκδώσῃ ἐντάλμα προφυλακίσεως μέσα σὲ τρεῖς ἡμέρες, τότε ὀφείλει κάθε δεσμοφύλακας, διευθυντῇ φυλακῶν ἢ ὁποιοσδήποτε ἄλλος στρατιωτικὸς ἢ πολιτικὸς ὑπάλληλος, ποὺ ἔχει τὴ φύλαξη τοῦ κρατουμένου, νὰ τὸν ἀπολύσῃ «παραχρῆμα» (ἄρθρο 6 παρ. 3).

Τὸ Σύνταγμα προβλέπει ὅτι οἱ παραβάτες τῶν διατάξεων αὐτῶν τιμωροῦνται «ἐπὶ παρανόμῳ κατακρατῇσει» καὶ ὅτι ὑποχρεοῦνται ἐπὶ πλεόν «εἰς τὴν ἀνόρθωσιν πάσης ζημίας προσγενομένης εἰς τὸν παθόντα καὶ τὴν ἱκανοποίησιν αὐτοῦ διὰ χρηματικοῦ ποσοῦ, ὡς ὁ νόμος ὀρίζει» (ἄρθρο 6 Παρ. 3). Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ὁ πολίτης ποὺ ὑπέστη ἄδικα τέτοια μεταχείριση καὶ ζημιώθηκε ἀπὸ τὴν παράνομη κατακράτησή του ἔχει δικαίωμα νὰ ζητήσῃ ἀποζημίωση.

Παραβάτες μποροῦν νὰ εἶναι: ὁ ἀστυνομικὸς ποὺ συνέλαβε τὸν πολίτη, ὁ ἀνακριτῇ ποὺ δὲν τὸν ἐξέτασε ἢ ὁ δεσμοφύλακας ποὺ δὲν τὸν ἀπόλυσε. Δὲν εἶναι ἀνάγκη ἡ κατακράτηση τοῦ πολίτη νὰ ἔγινε μὲ δολία προαίρεση. Εἶναι ἀρκετὸ τὸ γεγονὸς ὅτι γνώριζαν οἱ ὑπάλληλοι αὐτοὶ πὼς ἡ κατακράτηση ἦταν παράνομη. Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ τὴν εὐθύνη τῶν κρατικῶν ὑπαλλήλων ἀπέναντι τοῦ ἀτόμου ποὺ κρατή-

θηκε παράνομα, έχει και τὸ κράτος εὐθύνη ἀπέναντί του. Τὸ Σύνταγμα ὀρίζει ὅτι εἰδικὸς νόμος θὰ ρυθμίσει τὴν ὑποχρέωση τοῦ κράτους νὰ ἀποζημιώσῃ ὅσους προφυλακίστηκαν ἢ καταδικάσθηκαν ἢ στερήθηκαν μὲ ἄλλο τρόπο τὴν προσωπικὴ τους ἐλευθερία παράνομα (ἄρθρο 7 παρ. 4).

2. Ἡ ἀσφάλεια τοῦ ἀτόμου ἀπὸ αὐθαίρετη ποινικὴ καταδίωξις

Τὸ Σύνταγμά μας, ὅπως καὶ ὅλα τὰ ἄλλα Συντάγματα, καθιερώνει τὴν ἀρχὴ ὅτι, γιὰ νὰ θεωρηθῇ μία πράξις ἀδίκημα, πρέπει νὰ ὑπάρχῃ **νόμος**, πού νὰ τὴν χαρακτηρίσῃ ὡς ἀδίκημα καὶ νὰ ὀρίξῃ ταυτόχρονα καὶ τὴν ποινὴ τῆς (ἄρθρο 7 παρ. 1). Ὁ νόμος αὐτὸς πρέπει νὰ ὑπάρχῃ **πρὶν** τελεσθῇ ἡ πράξις (*nulla poena sine lege*). Τὸ ἄρθρο 7 μάλιστα προχωρεῖ καὶ σὲ ἐπεξήγηση τῆς ἀρχῆς αὐτῆς, μὲ τὴ φράση: «βαρύτερα ποινὴ οὐδέποτε ἐπιβάλλεται **κατὰ τὴν τέλεσιν** τῆς πράξεως», γιὰ νὰ προλάβῃ ἐνδεχόμενη ἄλλης μορφῆς παράβασις τῆς βασικῆς αὐτῆς ἀρχῆς.

Τὰ δικαστήρια πού ἐπιβάλλουν τίς ποινὲς εἶναι τὰ **τακτικὰ** δικαστήρια, πού ἐδρεύουν σὲ μιὰν ὀρισμένη πόλιν καὶ λειτουργοῦν, ἔστω καὶ ὅταν δὲν ὑπάρχουν κατὰ καιροὺς ὑποθέσεις γιὰ νὰ δικάσουν. Τὸ Σύνταγμα ἀπαγορεύει ἀπόλυτα νὰ συσταθῇ ἑκτακτὸ δικαστήριο μὲ εἰδικὴ ἀποστολὴ νὰ δικάσῃ ὀρισμένη πράξις **μετὰ** τὴν τέλεσή της.

Κατὰ τὸ ἄρθρο 7 παρ. 2 καὶ 3 τοῦ Συντάγματος, ἀπαγορεύονται καὶ τιμωροῦνται τὰ βασανιστήρια, δηλαδὴ οἱ σωματικὲς κακώσεις, βλάβη τῆς ὑγείας ἢ κάθε ἄλλη προσβολὴ τῆς ἀνθρώπινης ἀξιοπρέπειας καθὼς καὶ ἡ γενικὴ δήμευση τῆς περιουσίας, καὶ ἀποκλείεται ἐπίσης γιὰ τὰ **πολιτικὰ ἐγκλήματα** ἡ θανατικὴ ποινὴ, (ἐφ' ὅσον τὸ ἄρθρο αὐτὸ τοῦ Συντάγματος δὲν ἔχει ἀνασταλῇ μὲ τὸν στρατιωτικὸ νόμο).

3. Τὸ ἄσυλο τῆς κατοικίας

Οἱ Ἀγγλοὶ λένε: «Τὸ σπίτι μου εἶναι τὸ φρούριό μου!». Κανένας δὲ μπορεῖ, χωρὶς τὴν ἄδεια τοῦ ἐνοίκου, νὰ παραβιάσῃ τὴν πόρτα τοῦ σπιτιοῦ του, εἴτε ἰδιώτης εἶναι, εἴτε ἐκπρόσωπος τοῦ κράτους. Τὸ ἄρθρο 9 τοῦ Συντάγματος ὀρίζει ὅτι τὸ ἄσυλον τῆς κατοικίας εἶναι **ἀπαραβίαστο** καὶ ὅτι ἡ κρατικὴ ἀρχὴ ἔχει δικαίωμα νὰ ἐνεργήσῃ «κατ' οἶκον ἔρευνα» μόνο ὅταν τὸ ἐπιτρέπῃ ὁ **νόμος**. Οἱ παραβάτες

τῶν διατάξεων αὐτῶν τιμωροῦνται γιὰ κατάχρηση ἐξουσίας. Ἡ ποινικὴ δικονομία ἐπιτρέπει τὴν ἔρευνα, ὅταν μὲ αὐτὴ πρόκειται νὰ ἐξακριβωθῇ ἓνα ἀδίκημα ἢ ν' ἀνακαλυφθοῦν οἱ ἔνοχοι. Ἡ ἔρευνα γίνεται πάντοτε τὴν ἡμέρα καὶ μόνο μὲ εἰδικὴ ἄδεια τοῦ ἀνακριτῆ. Τὴ νύχτα δὲν ἐπιτρέπεται νὰ παραβιασθῇ τὸ ἄσυλο τῆς κατοικίας παρὰ μόνο σὲ περίπτωσι πυρκαγιᾶς ἢ πλημμύρας ἢ ὅταν φωνῆς ἀπὸ μέσα στὸ σπίτι καλοῦν σὲ βοήθεια.

§ 19. ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΤΗΣ ΣΚΕΨΗΣ

Τὸ κεφάλαιο αὐτὸ τῶν ἀτομικῶν ἐλευθεριῶν προστατεύει εἰδικώτερα τὰ ἐξῆς δικαιώματα :

1. Τὸ «ἀπόρρητο τῶν ἐπιστολῶν»

Τὸ ἄρθρο 13 τοῦ Συντάγματος ὀρίζει ὅτι τὸ ἀπόρρητο τῆς ἀλληλογραφίας καὶ κάθε ἄλλης μορφῆς ἐλεύθερης ἐπικοινωνίας εἶναι ἀπαρβίαστο. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἐλεύθεροι νὰ ἐκφράζουν τὶς σκέψεις τους μὲ ἐπιστολές, τηλεγραφήματα, τηλεφωνήματα ἢ ἄλλα μέσα τηλεπικοινωνίας, χωρὶς νὰ μπορῇ ὅποιαδήποτε κρατικὴ ἀρχὴ νὰ πληροφορηθῇ τὸ περιεχόμενο τῆς ἐπιστολῆς κλπ. Ἡ λογοκρισία στὰ γράμματα ἐπιτρέπεται μόνο, ὅταν κηρυχθῇ ὁ στρατιωτικὸς νόμος. Οἱ ταχυδρομικοὶ ὑπάλληλοι ὄχι μόνον δὲν διακαίουνται ν' ἀνοίγουν τὰ γράμματα, ἀλλὰ οὔτε ἐπιτρέπεται ν' ἀνακοινώσουν σὲ ὅποιονδήποτε, ἄτομο ἢ κρατικὴ ἀρχή, ὅ,τι τυχὸν γνωρίζουν ἀπὸ τὴν ὑπηρεσίαν τους σχετικὰ μὲ τὴν ἀλληλογραφίαν τῶν πολιτῶν. Ἐξ ἄλλου, καμιὰ ἀρχή, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν δικαστικὴν, δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα ν' ἀνοίξη σφραγισμένη ἐπιστολή. Ἐπίσης καὶ οἱ ὑπάλληλοι τοῦ Ὁργανισμοῦ Τηλεπικοινωνιῶν (ΟΤΕ), ποὺ πληροφοροῦνται κατὰ τὴν ὑπηρεσίαν τους τὸ περιεχόμενο τῶν τηλεγραφημάτων καὶ τῶν τηλεφωνημάτων, εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ τηρήσουν ἀπόλυτὴ ἐχεμύθεια καὶ νὰ μὴν ἀποκαλύψουν ὅσα πληροφοροῦνται σὲ κανέναν ἀπολύτως, οὔτε σὲ ἰδιώτη, οὔτε σὲ κρατικὴ ἀρχή. Εἰδικότερα γιὰ τὰ δικαστήρια τὸ ἄρθρο 13 τοῦ Συντάγματος προβλέπει ὅτι μὲ νόμο μπορεῖ νὰ ἐπιτραπῇ στὰ δικαστήρια νὰ μὴ δεσμεύωνται ἀπὸ τὸ ἀπόρρητο γιὰ λόγους ἐθνικῆς ἀσφαλείας ἢ γιὰ

νά εξακριβώσουν ιδιαίτέρως σοβαρά εγκλήματα. Ἡ τελευταία αὐτὴ διάταξις δὲν ὑπῆρχε στὰ προηγούμενα Συντάγματα καὶ ἀποτελεῖ κάποιον, ἀναγκαῖον ἴσως ὑπὸ τὶς σημερινὲς συνθήκες, περιορισμὸν τοῦ ἀτόμου νὰ ἐπικοινωνῇ ἐλεύθερα.

§ 20. ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΤΗΣ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ

Ἡ ἐλευθερία τῆς θρησκείας ἀποτελεῖ μίαν ἀπὸ τὶς σπουδαιότερες ἐγγυήσεις, ὅτι τὸ κράτος δὲν θὰ ἐπεμβαίνει στὴν ἰδιωτικὴ ζωὴ καὶ τὴν συνείδηση τῶν ἀνθρώπων. Ἡ ἐλευθερία τῆς θρησκείας καθιερώθηκε γιὰ πρώτη φορὰ μὲ τὴν περίφημη «Διακήρυξη τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ πολίτη», ποὺ ἐκφράζει τὶς ἀρχὲς τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1789. Στὸ Σύνταγμά μας τοῦ 1975 οἱ διατάξεις γιὰ τὴν ἐλευθερία τῆς θρησκείας περιλαμβάνονται στὸ κεφάλαιο περὶ ἀτομικῶν ἐλευθεριῶν, καὶ εἰδικότερα στὸ ἄρθρο 13.

Στὴ χώρα μας τὸ ζήτημα τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας δὲν ἔχει τόση μεγάλη σημασία ὅσο σὲ ἄλλα κράτη, γιὰτὶ στὴν Ἑλλάδα ὑπάρχει μεγάλη θρησκευτικὴ ὁμοιογένεια, ποὺ αὐξήθηκε ἀκόμη περισσότερο μετὰ τὸ 1922, ὅταν ἤλθαν οἱ πρόσφυγες ἀπὸ τὴ Μικρὰ Ἀσία καὶ ἀπεχώρησαν οἱ περισσότεροι μουσουλμάνοι ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα ὕστερ' ἀπὸ τὴ Συνθήκη τῆς Λωζάνης τοῦ 1923. Οἱ ἐλάχιστοι ἀλλοθρησκοὶ εἶναι οἱ λίγοι Ἑβραῖοι ποὺ ἀπέμειναν μετὰ τὴν ὁμαδικὴ ἐξόντωσή τους ἀπὸ τοὺς χιτλερικοὺς στὸν β' παγκόσμιον πόλεμον καὶ οἱ μουσουλμάνοι στὴ Θράκη καὶ στὴ Δωδεκάνησον, ἐνῶ σὲ διαφορετικὴ κατηγορίαν ὑπάγονται οἱ Ἕλληνες καθολικοί.

Ἀντίθετα, σὲ πολλὰ ἄλλα κράτη σημαντικὲς μερίδες τοῦ πληθυσμοῦ ἀποτελοῦνται ἀπὸ ἀλλοθρήσκους, ἐνῶ συχνὰ ὁ χριστιανικὸς πληθυσμὸς μιᾶς χώρας εἶναι διαιρεμένος σὲ καθολικοὺς καὶ διαμαρτυρομένους.

Ἡ θρησκευτικὴ ἐλευθερία στὰ φιλελεύθερα κράτη περιλαμβάνει :

α) τὴν ἀρχὴν ὅτι κάθε ἄνθρωπος μπορεῖ νὰ πρεσβεύη ὅποιοιδήποτε θρήσκευμα θέλει καὶ β) τὴν ἀρχὴν ὅτι ἡ λατρεία κάθε **γνωστῆς** θρησκείας (δηλαδὴ οἱ ἐξωτερικὲς πράξεις, ὅπως οἱ λειτουργίαι, λιτανεῖαι, τελεταί, ἀνέγερση ναῶν κλπ.) εἶναι ἐλεύθερη, ἀρκεῖ νὰ μὴν προσβάλλῃ τὴν δημοσίαν τάξιν καὶ τὰ χρηστὰ ἦθιν.

Μία μόνο ἀπαγόρευση θεσπίζει τὸ Σύνταγμα σχετικὰ μὲ τὴν θρη-

σκεία, ότι δὲν ἐπιτρέπει τὸν προσηλυτισμὸν (ἄρθρο 4, παρ. 5 τοῦ Συντάγματος). Ἡ ἀπαγόρευση αὐτὴ δὲν εἶναι ἄρνηση τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας, ἀντίθετα τὴν ἐπικυρώνει. Ὁ προσηλυτισμὸς εἶναι μιὰ πράξη ἐντελῶς διαφορετικὴ ἀπὸ τὴν ἐλεύθερη προσχώρηση σὲ μιὰν ἄλλη θρησκεία, γιατί μὲ αὐτὸν γίνεται προσπάθεια, μὲ διάφορες πιέσεις, βία, δόλο, πλάνη, ὑποσχέσεις ἢ παροχές, νὰ πεισθῇ ὁ ἄλλος ν' ἀλλάξῃ τὴ θρησκεία του καὶ ν' ἀσπαστῇ τὴ θρησκεία αὐτοῦ ποὺ θέλει νὰ τὸν προσηλυτίσῃ.

2. Τὴν ἐλευθερίαν τῆς παιδείας

Ἡ παιδεία περιλαμβάνεται στὸ Σύνταγμα μαζί μὲ τὶς ἀτομικὲς ἐλευθερίες, γιατί ὁ καθένας ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ μεταδώσῃ τὶς γνώσεις του μὲ τὴ διδασκαλία. Ἡ ἐκπαίδευση ὅμως εἶναι ταυτόχρονα καὶ μιὰ ὑποχρέωση τοῦ κράτους, ποὺ ὀφείλει νὰ τὴν παρέχῃ δωρεὰν σὲ ὅλα τὰ Ἑλληνόπουλα.

α) Ἡ παιδεία σὰν ἀτομικὴ ἐλευθερία, δηλαδή ἡ ἐλευθερία τοῦ ἀτόμου νὰ διδάσκῃ «κατ' οἶκον» ἢ σὲ ἰδιωτικὰ σχολεῖα, ἔχει μεγάλη σημασία γιὰ τὴν ἐλεύθερη ἐκδήλωση τῆς σκέψης καὶ τὴ διάδοση τῶν ἰδεῶν.

Ἡ ἐλευθερία τῆς διδασκαλίας ἐν τούτοις δὲν ἀποκλείει τὸ δικαίωμα τῆς πολιτείας νὰ ζητᾷ εἰδικὴ διαδικασία, π.χ. ἄδεια κρατικὴ, γιὰ νὰ ἰδρυθῇ ἰδιωτικὸ ἐκπαιδευτήριον, καὶ ν' ἀπαιτῇ ὀρισμένα προσόντα (μόρφωση κλπ.) ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ θὰ διδάξουν ἢ καὶ τέλος νὰ ζητᾷ ἀπὸ τὰ ἰδιωτικὰ σχολεῖα νὰ συμμορφωθοῦν μὲ τὸ πρόγραμμα τῶν δημοσίων σχολείων, ἂν ἐπιθυμοῦν νὰ ἀναγνωρισθοῦν τὰ πτυχία τους σὰν ἰσότιμα μὲ τὰ πτυχία τοῦ Δημοσίου (ἄρθρο 16, παρ. 8 τοῦ Συντάγματος).

β) Ἡ παιδεία σὰν ὑποχρέωση τοῦ κράτους στηρίζεται στὴν ἀρχή, ὅτι ἡ σημερινὴ δημοκρατία, ποὺ βασιζέται στὴ θέληση ὅλου τοῦ λαοῦ, πρέπει νὰ ἀποτελῇται ἀπὸ πολίτες μὲ τόσες γνώσεις, ὥστε νὰ ἔχουν συναίσθηση γιὰ τὴ συμμετοχὴ τους στὴν κοινωνία καὶ τὶς εὐθύνες τοὺς ἀπέναντι στὸ κράτος. Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος, γιὰ τὸν ὁποῖο καμιὰ δημοκρατία δὲν ἐπιτρέπεται πιά νὰ ἔχῃ πολίτες ἀναλφαβήτους, εἴτε ἄνδρες εἶναι, εἴτε γυναῖκες. Τὸ κράτος ὄχι μόνον παρέχει τὴν παιδεία σὲ ὅλους, ἀλλὰ ὑποχρεώνει καὶ τὰ παιδιὰ νὰ φοιτήσουν στὰ σχολεῖα ἐπὶ ἐννέα τῶρα χρόνια τουλάχιστον, δη-

λαδή τιμωρεί τούς γονεῖς πού δὲν στέλνουν τὰ παιδιὰ τους στὸ σχολεῖο. Στὴ μεταβατικὴ διάταξη τοῦ ἄρθρου 16 τοῦ Συντάγματος ἀναφέρεται ὅτι ἡ ὑποχρέωση τοῦ κράτους νὰ παρέχῃ δωρεὰν **ὑποχρεωτικὴ** ἐκπαίδευση ἐπὶ **ἐννέα** χρόνια σὲ ὅλα τὰ Ἑλληνόπουλα θὰ ὀλοκληρωθῇ μέσα σὲ μιὰ πενταετία ἀπὸ τότε πού ἀρχίζει νὰ ἰσχύῃ τὸ Σύνταγμα, δηλαδὴ ὡς τὸ 1980. Παράλληλα ὁμως ἔχει τὸ κράτος τὸ χρέος νὰ βοηθῇ οἰκονομικὰ τὸν ἄπορο μαθητὴ, ἐπειδὴ κατὰ μέγα μέρος ἡ ἀδυναμία τῶν γονέων νὰ στείλουν τὰ παιδιὰ τους στὸ σχολεῖο προέρχεται ἀπὸ τὴ φτώχεια καὶ ὄχι ἀπὸ ἀπροθυμία ἢ κακὴ θέληση (ἄρθρο 16, παρ. 4 τοῦ Συντάγματος).

3. Τὴν ἐλευθερίαν τῆς τέχνης καὶ τῆς ἐπιστήμης

Τὸ ἄρθρο 16, παρ. 1 τοῦ Συντάγματος ὀρίζει ὅτι «ἡ τέχνη καὶ ἡ ἐπιστήμη, ἡ ἔρευνα καὶ ἡ διδασκαλία τους εἶναι ἐλεύθεραι, ἡ δὲ ἀνάπτυξις αὐτῶν ἀποτελεῖ ὑποχρέωσιν τοῦ κράτους». Μὲ τὴ διάταξη αὕτῃ καθορίζεται ἡ ἀρχὴ ὅτι ἡ πολιτεία ἔχει ὑποχρέωση νὰ συντηρῇ ὅσα ἱστορικὰ ἔργα τέχνης βρίσκονται στὸ ἔδαφός της, ἰδρύοντας καὶ συντηρῶντας μουσεῖα γιὰ τὸν σκοπὸ αὐτόν. Τὸ κράτος ἐπίσης ἔχει ὑποχρέωση νὰ συντηρῇ ἢ νὰ ἐπιχορηγῇ ἀνώτερα καλλιτεχνικὰ σχολεῖα, νὰ ὑποστηρίξῃ τὴ θεατρικὴ τέχνη μὲ τὴν ἰδρυση κρατικοῦ θεάτρου ἢ μὲ ἐπιχορηγήσεις θιάσων, πού διδάσκουν ἔργα τέχνης κλπ. Τὸ κράτος ἀφήνει τοὺς καλλιτέχνες ἐλεύθερους στὴν ἐξάσκηση τῆς τέχνης τους, μπορεῖ ὁμως νὰ θέσῃ ὅρια στὴν ἐλευθερία αὕτῃ, ὅταν προσβάλλῃ τὰ δημόσια ἥθη.

Ἡ φροντίδα τοῦ κράτους γιὰ τὴν ἐπιστήμην πραγματοποιεῖται μὲ τὴν ἰδρυση πανεπιστημίων ἢ ἄλλων ἀνωτέρων σχολῶν. Ἐπειδὴ ἡ ἀσκηση τῆς ἐπιστήμης εἶναι ταυτόχρονα καὶ ἐπάγγελμα, τὸ κράτος μπορεῖ νὰ ζητήσῃ ὀρισμένα προσόντα ἀπὸ ἐκείνους πού θὰ τὸ ἀσκήσουν, ὅπως λ.γ. τὸ δίπλωμα τοῦ Πανεπιστημίου, τὴν πρακτικὴν ἐξάσκηση κλπ. Ἀσχετὰ μ' αὐτὸ ὁμως εἰδικὲς διατάξεις τῶν παρ. 4 καὶ 5 τοῦ ἄρθρου 16 τοῦ Συντάγματος ὀρίζουν πῶς παρέχεται ἡ ἀνώτατη ἐκπαίδευση ἀπὸ ἰδρύματα αὐτοδιοικούμενα, δηλαδὴ τὰ πανεπιστήμια, ὅτι τὸ ἀνώτερο καὶ κατώτερο διοικητικὸ προσωπικὸ εἶναι δημόσιοι λειτουργοί, ὅτι τὸ κράτος ἀσκεῖ μόνον ἐποπτεία στὰ ἀνώτατα ἐκπαιδευτικὰ ἰδρύματα.

4. Τὸ δικαίωμα τοῦ πολίτη νὰ ἀναφέρεται στὶς κρατικὲς ἀρχές

Τὸ ἄρθρο 10 τοῦ Συντάγματος ὀρίζει ὅτι «ἐκαστος ἢ πολλοὶ ὁμοῦ» ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ ἀπευθύνωνται μὲ ἔγγραφο πρὸς τὶς ἀρχές οἱ ὁποῖες εἶναι ὑποχρεωμένες ν' ἀπαντήσουν μὲ τὸν ἴδιο τρόπο. Τὸ δικαίωμα αὐτὸ πού δὲν περιλαμβάνει μόνο τὶς αἰτήσεις πρὸς τὶς ἀρχές, ἀλλὰ καὶ τὰ παράπονα ἢ τὶς διαμαρτυρίες τὸ ἔχουν ὄχι μόνο οἱ Ἕλληνες, ἀλλὰ καὶ ὅσοι ξένοι εἶναι ἐγκαταστημένοι στὴν Ἑλλάδα. Οἱ δημόσιοι ὑπάλληλοι ὀφείλουν ν' ἀπαντήσουν μὲ ἔγγραφο καὶ νὰ ἐνεργήσουν ἀνάλογα. Σήμερα ὁ πολίτης ἔχει καὶ ἄλλα μέσα, γιὰ νὰ ἀμυνθῇ ἐναντίον τῆς ἐνδεχομένης αὐθαιρεσίας τῶν δημοσίων ὀργάνων, ὅπως εἶναι ἡ προσφυγὴ στοὺς Συμβούλιον τῆς Ἐπικρατείας, οἱ ἐπερωτήσεις στὴ βουλὴ καὶ οἱ διαμαρτυρίες ἀπὸ τὶς στήλες τῶν ἐφημερίδων.

§ 21. Η ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΤΟΥ ΤΥΠΟΥ

Ἡ ἐλευθερία τῆς σκέψης ποὺ θεωρεῖται ὁ ἀκρογωνιαίος λίθος ἐνὸς ἐλεύθερου δημοκρατικοῦ πολιτεύματος ἔχει οὐσιαστικὰ τὴν ἔκφραση τῆς στὴν ἐλευθερία τοῦ τύπου.

Αὕτῃ ἀποτελεῖ τὴ συνισταμένη τῶν ἀτομικῶν ἐλευθεριῶν, ἐπειδὴ ἡ ὑπαρξὴ τῆς καὶ μόνῃ ἐπιτρέπει τὴν κριτικὴ καὶ τὴν καταδίκη κάθε παραβίασεως ὅλων τῶν ἄλλων ἐλευθεριῶν.

Ἄν παραβιαστοῦν οἱ ἄλλες ἐλευθερίες, μπορεῖ σὲ πολλὲς περιπτώσεις ἡ παραβίασή τους νὰ συγκαλυφθῇ, νὰ κρυφθῇ ἢ ἔστω νὰ φανερωθῇ μὲ μεγάλη καθυστέρηση.

Ἄν ὅμως καταργηθῇ ἡ ἐλευθεροτυπία, ὄχι μόνο θὰ γίνῃ αὐτὸ ἀμέσως γνωστό, ἀλλὰ ἐπὶ πλεόν μποροῦν τώρα ἀνενόχλητα νὰ παραβιαστοῦν ἀπὸ τοὺς τυράννους ὅλες οἱ ἄλλες προσωπικὲς ἐλευθερίες. Κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ διαμαρτυρηθῇ, γιατί ἡ φωνὴ τῆς ἐλευθερίας ἀντηχεῖ σχεδὸν πάντοτε μέσα ἀπὸ τοὺς τρόπους καὶ τὰ μέσα πού ἐκφράζει ἡ ἐλευθερία τοῦ τύπου.

Ἀποτελεῖ ὅμως ἓνα εἶδος παραδοξολογίας τὸ ὅτι αὐτὸ πού ὀνομάζομε, ἀπὸ συνήθεια πλεόν «ἐλευθερία τοῦ τύπου», ἔχει πάψει σήμερα νὰ ἀφορᾷ τὸν τύπο καὶ ἐπεκτείνεται καὶ στὰ νέα μαζικὰ μέσα καὶ τρόπους, μὲ τοὺς ὁποίους ἐκφράζονται στὴν ἐποχὴ μας οἱ σκέψεις.

Παλαιότερα, ὅταν λέγαμε τύπος, ἐννοοῦσαμε βέβαια τὶς ἐφημερί-

δες, τὰ περιοδικά, τὶς ἐπιθεωρήσεις, ἀκόμη καὶ τὰ βιβλία. Ἡ τεχνολογικὴ πρόοδος πρόσθεσε τώρα καὶ νέα μέσα ποὺμποροῦν νὰ ἐνταχθοῦν στὴ γενικὴ ὀνομασία «τύπος» καὶ ἰδίως σ' αὐτὸ ποὺ θὰ πρέπει τώρα, γιὰ νὰ κυριολεκτήσωμε, νὰ τὸ ποῦμε καλύτερα «ἐντυπος τύπος».

Τύπος εἶναι κατ' ἀρχὴν ὅλα τὰ τεχνικά, χημικά ἢ μηχανικά μέσα, μὲ τὰ ὁποῖα ἐπιτυγχάνεται ἡ πολλαπλὴ ἀναπαραγωγή ἑνὸς κειμένου ἢ μιᾶς εἰκόνας.

Πέραν αὐτοῦ ὅμως θὰ πρέπει νὰ ἐνταχθοῦν τώρα στὴν ἔννοια τύπος καὶ τὰ «**ἠλεκτρονικά**» μέσα ἐνημερώσεως» δηλαδὴ τὸ ραδιόφωνο καὶ ἡ τηλεόραση.

Ἡ τρομακτικὴ διάδοση τῶν δύο αὐτῶν «μαγικῶν κουτιῶν» σὲ ὁλόκληρο τὸν κόσμον τοὺς ἔχει προσφέρει μιὰ σχεδὸν ὑπερφυσικὴ δύναμη. Τὴν ἐφημερίδα, τὸ περιοδικό, τὸ βιβλίο, ἂν θέλῃς τὰ ἀγοράζεις καὶ τὰ βάζεις μέσα στὸ σπίτι σου. Ἡ τηλεόραση καὶ τὸ ραδιόφωνο βρίσκονται ἀπὸ τὸ πρωὶ ὡς τὸ βράδυ σὲ ὅλα σχεδὸν τὰ σπίτια. Τὰ βλέπουν καὶ τ' ἀκοῦν ὅλα τὰ μέλη τῆς οἰκογένειας ποὺ παρακολουθοῦν τὰ διάφορα προγράμματα. Καὶ ἀντίθετα πρὸς τὰ ἐντυπα ποὺ ἐκδίδονται καὶ κυκλοφοροῦν ὀρισμένες ἡμέρες καὶ ὀρισμένες ὥρες τῆς ἡμέρας, ἡ τηλεόραση καὶ τὸ ραδιόφωνομποροῦν νὰ ἐργάζωνται καὶ νὰ προσφέρουν τὰ μηνύματά τους στὸν θεατὴ ἢ στὸν ἀκροατὴ ὁλόκληρο τὸ εἰκοσιτετράωρο.

Ἡ καλὴ ἢ ἡ κακὴ χρῆση τουςμποροῦν νὰ διαδραματίσουν ἀνυπολόγιστο ρόλο γιὰ τὴ διατήρηση ἢ τὴν κατάργηση τῆς ἐλευθερίας. Εἶναι γνωστὸ ἄλλωστε, ὅτι ὅλοι ὅσοι ἐπιδιώκουν νὰ ἀρπάξουν μὲ τὴ βία τὴν ἐξουσία καὶ νὰ διοικήσουν δικτατορικὰ ἓνα λαό, ἔχουν γιὰ πρῶτο στόχο τοῦ πραξικοπήματός τους τὴν κατάληψη τῶν ραδιοφωνικῶν καὶ τηλεοπτικῶν σταθμῶν.

Γιαὐτὸ ἡ ἐλεύθερη, ἐντιμὴ καὶ μετρημένη χρῆση τῶν μαζικῶν μέσων ἐπικοινωνίας ἀπὸ μιὰ δημοκρατικὴ κυβέρνησις ἀποτελεῖ ἀποφασιστικὸ στοιχεῖο τῆς ἐλευθερίας τῆς σκέψης καὶ τῆς ἐλευθεροτυπίας εἰδικότερα.

Ἐπειδὴ τὰ «μαζικὰ μέσα ἐνημερώσεως» ἀνήκουν συνήθως στὸ κράτος ἢ, ἂν δὲν ἀνήκουν, ἐλέγχονται πλήρως ἀπὸ αὐτό, ἡ δύναμή τους γίνεται ἀκόμη μεγαλύτερη καὶ οἱ πιθανότητες νὰ χρησιμοποιηθοῦν κακῶς εἶναι πολὺ μεγάλες.

Τὸ Σύνταγμά μας τοῦ 1975 στὸ ἄρθρο 14 προστατεύει βασικὰ τὴν

ἐλευθερία τῶν ἐντύπων, ἀλλὰ γιὰ τὰ μαζικά μέσα ἐνημερώσεως, μιλεῖ σὲ εἰδική διάταξη τὸ ἄρθρο 15 τοῦ Συντάγματος. Ἐνῶ ὅμως γιὰ τὸν τύπο ἀναφέρονται μὲ κάθε λεπτομέρεια οἱ λίγες περιπτώσεις πού τὸ κράτος μπορεῖ νὰ πάρῃ κατασταλτικὰ μέτρα, γιὰ τὸ ραδιοφῶνο καὶ τὴν τηλεόραση ὀρίζεται ὅτι «αἱ προστατευτικαὶ διὰ τὸν τύπον δια-»
«τάξεις δὲν ἐφαρμόζονται στὰ μέσα αὐτὰ τῆς δημοσιότητας. Εἰδικό-»
«τερα ἀναφέρεται στὸ ἄρθρο 15, παρ. 2: «ἡ ραδιοφωνία καὶ ἡ τηλε-»
«όρασις τελοῦν ὑπὸ τὸν ἄμεσον ἔλεγχον τοῦ Κράτους, σκοποῦν δὲ»
«εἰς τὴν ἀντικειμενικὴν καὶ ἐπ' ἴσοις ὁροῖς μετάδοσιν πληροφοριῶν καὶ»
«εἰδήσεων». Αὐτὴ εἶναι ἡ μόνη ἐγγύηση πού ἔχουν ὅσοι ἀντιπολι-
τεύονται τὴν Κυβέρνηση πού ἐλέγχει τὸ ΕΙΡΤ, γιὰ νὰ μποροῦν νὰ με-
ταδώσουν καὶ αὐτοὶ τὶς ἀπόψεις τους γιὰ κάθε ἐπίκαιρο θέμα ἐσωτε-
ρικῆς πολιτικῆς ἢ τὰ ἐκλογικὰ τους προγράμματα στὶς παραμονὲς
τῶν βουλευτικῶν ἢ δημοτικῶν ἐκλογῶν.

Ὅσο γιὰ τὸν Τύπο, ὑπάρχει ἐκτὸς ἀπὸ τὸ Σύνταγμα καὶ εἰδικὸς νόμος περὶ τύπου πού προστατεύει τὴν ἐλευθεροτυπία καὶ ὀρίζει τὶς ἐλάχιστες καὶ αὐστηρὰ περιορισμένες περιπτώσεις πού ἐπιτρέπεται στὸ κράτος νὰ διατάξῃ **κατασταλτικὰ** μέτρα κατὰ τοῦ τύπου καὶ προ-
βλέπει τὸν τρόπο πού θὰ κριθοῦν, ἀπὸ εἰδικὰ δικαστήρια.

Τὸ σοβαρότερο κατασταλτικὸ μέτρο εἶναι ἡ **κατάσχεση** τῆς ἐφημε-
ρίδας πού γίνεται μόνο μὲ παραγγελία τοῦ εἰσαγγελέα καὶ σὲ πολὺ εἰ-
δικὲς περιπτώσεις πού ἀναφέρονται **περιοριστικὰ** στὸ ἄρθρο 14 παρ.
3 τοῦ Συντάγματος. Αὐτὲς εἶναι: α) ὅταν τὸ δημοσίευμα προσβάλλῃ
τὴ χριστιανικὴ ἢ κάθε ἄλλη γνωστὴ θρησκεία, β) ὅταν προσβάλλῃ
τὸ πρόσωπο τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας, γ) ὅταν τὸ δημοσίευμα
εἶναι ἄσεμνο καὶ προσβάλλῃ «καταφανῶς τὴν **δημοσίαν αἰδῶ**». Στὴν
περίπτωση αὕτη τὸ Σύνταγμα ἄφησε περισσότερὴ ἐλευθερία στὸν νό-
μο νὰ ρυθμίζῃ καὶ νὰ καθορίζῃ τὰ μέτρα καὶ τὴν περιστολὴ τῆς ἄσε-
μνης φιλολογίας. Ὁ νόμος πού ψηφίσθηκε πάνω στὸ θέμα αὐτὸ ἀκο-
λουθεῖ τὴ διεθνὴ σύμβαση τῆς Γενεύης γιὰ τὴν καταπολέμηση τῶν ἁ-
σέμων δημοσιευμάτων, πού ἔχει ὑπογράψῃ καὶ ἡ Ἑλλάς, δ) Μπορεῖ
ἐπίσης νὰ ἐπιτραπῇ ἡ κατάσχεση, ὅταν ἓνα ἐντυπο **δημοσιεύῃ** πληρο-
φορίες γιὰ τὴ σύνθεση τοῦ ἐξοπλισμοῦ καὶ τὴν διάταξη τῶν ἐνόπλων
δυνάμεων ἢ τὴν ὁχύρωση τῆς χώρας. Τέλος ε) μπορεῖ νὰ κατασχεθῇ
μιὰ ἐφημερίδα, ὅταν τὸ δημοσίευμα σκοπῇ εἰς τὴν βίαιαν ἀνατροπὴν
τοῦ πολιτεύματος ἢ στρέφεται κατὰ τῆς ἀκεραιότητος τῆς χώρας.

Τὰ ἀδικήματα τοῦ τύπου. Ἡ ἑλληνικὴ νομοθεσία περὶ τύπου ὑπάρχει ἤδη ἀπὸ τὸ 1837, ἔχει ὁμως μεταρρυθμισθῇ πολλὰς φορές ἀπὸ τότε. Ὁ νόμος ποὺ ἰσχύει σήμερα ὀρίζει ὅτι τιμωροῦνται ὅσοι χρησιμοποιοῦν τὸν τύπο, γιὰ νὰ διεγείρουν ἄλλους, ὥστε νὰ διαπράξουν κακουργήματα καὶ πλημμελήματα ἢ νὰ μὴν πειθαρχήσουν, γενικά, στοὺς νόμους ἢ ὅσοι προτρέπουν τοὺς πολῖτες νὰ μὴν παρουσιασθοῦν, ὅταν κληθοῦν ὑπὸ τὰ ὄπλα, ἢ τοὺς στρατιῶτες νὰ παραβοῦν τὶς στρατιωτικές τους ὑποχρεώσεις. Ἐπίσης τιμωροῦνται ὅσοι δημοσιεύουν ψεύτικες εἰδήσεις ποὺ μποροῦν νὰ ἐμβάλουν σὲ ἀνησυχία τοὺς πολῖτες, νὰ κλονίσουν τὸ ἐθνικὸ νόμισμα (τὴ δραχμή), ὅσοι ἐξυβρίζουν ἢ δυσφημοῦν τὸν Πρόεδρο τῆς Δημοκρατίας, ἢ τὴ Βουλὴ καὶ ὅσοι ἐξυβρίζουν ἢ χλευάζουν τοὺς ἀρχηγούς ἢ ἀντιπροσώπους τῶν ξένων κρατῶν. Ἡ δίωξις τοῦ τύπου γίνεται πάντοτε ὕστερ' ἀπὸ ἐντολὴ τοῦ ἐισαγγελέα καὶ οἱ ποινὲς ποὺ προβλέπονται εἶναι αὐστηρότατες.

Ὁ νόμος, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ πάρα πάνω ἀδικήματα, τιμωρεῖ καὶ ὅσους δυσφημίζουν, ἐξυβρίζουν ἢ συκοφαντοῦν ὁποιοὺνδήποτε πολίτη. Ἐπίσης καὶ τὰ ἄσεμνα δημοσιεύματα ἢ εἰκόνες μποροῦν νὰ ἐπιφέρουν, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν κατάσχεσις ποὺ προβλέπει τὸ Σύνταγμα, καὶ ποινὲς χρηματικές καὶ φυλακίσεις γιὰ τοὺς ἐκδότες τῶν ἐφημερίδων.

Τὰ ἀδικήματα τοῦ τύπου ποὺ ἀφοροῦν στὸ **δημόσιο βίον** ἢ ὀρισμένα δημόσια πρόσωπα θεωροῦνται αὐτόφωρα καὶ δικάζονται ἀπὸ εἰδικὰ δικαστήρια. Τὰ ἀδικήματα ποὺ ἀφοροῦν στὴν ἰδιωτικὴ ζωὴ δημοσίων ἢ μὴ δημοσίων προσώπων, ὅπως ἡ ἐξύβρισις ἢ ἡ συκοφαντία, δικάζονται ἀπὸ τὰ τακτικὰ δικαστήρια.

Ἐπανορθώσεις. Ὅπως προστατεύεται ὁ τύπος ἀπὸ τὶς τυχόν παρεκτροπές τοῦ κράτους, ἔτσι πρέπει καὶ ὁ ἰδιώτης νὰ προστατεύεται ἀντίστοιχα ἀπὸ τὶς παρεκτροπές τοῦ τύπου. Γι' αὐτὸν τὸ λόγο, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ποινὴ ποὺ καθορίζει ὁ νόμος, παρέχεται καὶ μιὰ ἄλλη σπουδαία προστασία στὸν πολίτη ἐκείνον ποὺ θίγεται ἀπὸ ἓνα δημοσίευμα, καὶ αὕτὴ εἶναι τὸ **δικαίωμα νὰ ἀπαντήσῃ**. Ἄν μιὰ ἐφημερίδα ἀναγράψῃ εἰδήσεις ποὺ θίγουν, π.χ. ἓνα δημόσιο ὑπάλληλο, εἶναι ὑποχρεωμένη νὰ δημοσιεύσῃ τὸ ταχύτερο τὴν ἀπάντησις τοῦ ὑπαλλήλου ἢ τῆς ἀρμοδίας ὑπηρεσίας «εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν καὶ μὲ τὰ αὐτὰ τυπογραφικὰ στοιχεῖα». Ἡ ὑποχρέωσις αὕτη ὑπάρχει καὶ ὅταν ἡ ἐφημερίδα θίξῃ ἓναν ἰδιώτη. Ἄν αὐτὸς ἔχη πεθάνει, ὀφείλει νὰ δημοσιεύσῃ τὴν ἀπάντησις τῶν συγγενῶν του. Ἡ ἐφημερίδα ποὺ ἀρνεῖται νὰ δημο-

σιεύση τὰ κείμενα αὐτὰ τιμωρεῖται μὲ μεγάλη χρηματικὴ ποινή.

Ὁ κινηματογράφος, ἡ φωτογραφία, ἡ ραδιοφωνία καὶ ἄλλα ἀνάλογα μέσα ποὺ μεταδίδουν εἰδήσεις δὲν θεωροῦνται τύπος καὶ σ' αὐτὰ ἐπιτρέπεται ἡ προληπτικὴ λογοκρισία. Ἀντίθετα στὰ δημόσια θεάματα, δηλαδή τὸ θέατρο, ἡ λογοκρισία ἐπιτρέπεται. Γιὰ τὸν κινηματογράφο, εἰδικότερα, ὑπάρχει ὑπηρεσία λογοκρισίας τῶν ταινιῶν, ποὺ κρίνει ποιῆς ταινίες εἶναι κατάλληλες ἢ ἀκατάλληλες γιὰ ἀνηλίκους καὶ ποιῆς ταινίες πρέπει ν' ἀπαγορευθοῦν ἐντελῶς.

§ 22. ΠΟΤΕ ΑΝΑΣΤΕΛΛΟΝΤΑΙ ΟΙ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΕΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΕΣ

Ὅλες οἱ ἀτομικὲς ἐλευθερίες ποὺ ἀπαριθμήσαμε ἰσχύουν καὶ προστατεύονται σὲ κάθε περίπτωση. Ἐγγυητὴς τους εἶναι τὰ δικαστήρια. Μπορεῖ κατὰ καιροὺς νὰ δημιουργηθοῦν ἐντελῶς ἐξαιρετικὲς περιστάσεις, ποὺ ἡ ἀπεριόριστη χρῆση τῶν ἀτομικῶν ἐλευθεριῶν μπορεῖ νὰ βλάψῃ τὰ γενικότερα συμφέροντα τῆς πολιτείας. Γι' αὐτὸ τὸ Σύνταγμα (ἄρθρο 48) ἔχει προβλέψει σ' αὐτὲς τὶς περιπτώσεις τὴν προσωρινὴ ἀναστολὴ τῶν ἐλευθεριῶν, ὥσπου παρέλθῃ ἡ ἀνωμαλία ποὺ προκάλεσε τὸ ἔκτακτο αὐτὸ μέτρο. Ἡ ἀναστολὴ τῶν ἐλευθεριῶν γίνεται, ὅταν κηρυχθῇ ἡ «κατάσταση πολιορκίας», ἡ ὅπως λέγεται συνήθως, μὲ τὸν στρατιωτικὸ νόμο. Μὲ τὴν κήρυξη τοῦ στρατιωτικοῦ νόμου εἶναι δυνατόν ν' ἀνασταλοῦν ὅλες ἡ μόνον ὁρισμένες ἀπὸ τὶς διατάξεις μερικῶν βασικῶν ἁρθρῶν τοῦ Συντάγματος, καὶ εἰδικότερα:

α) τοῦ ἁρθροῦ 5, παρ. 4, ποὺ ἐξασφαλίζει ἐλευθερία κινήσεως τοῦ ἀτόμου. Μετὰ τὴν ἀναστολὴ τοῦ ἁρθροῦ αὐτοῦ μποροῦν ν' ἀπαγορευθοῦν ταξίδια Ἑλλήνων στὸ ἐξωτερικὸ ἢ εἴσοδος στὴν χώρα Ἑλλήνων ποὺ ἔρχονται ἀπὸ τὸ ἐξωτερικόν.

β) τοῦ ἁρθροῦ 6, ποὺ ἐξασφαλίζει τὴ **σωματικὴ** ἐλευθερία τοῦ ἀτόμου. Μπορεῖ δηλαδή νὰ συλληφθοῦν καὶ νὰ προφυλακισθοῦν ἄτομα χωρὶς δικαστικὸ ἔνταλμα. Οἱ προθεσμίες γιὰ τὴν προσαγωγή στὸν ἀνακριτὴ δὲν ἰσχύουν.

γ) τῶν ἁρθρῶν 11 καὶ 12, ποὺ ἐξασφαλίζουν τὴν ἐλευθερίαν «τοῦ συνέρχεσθαι καὶ συνεταίριζεσθαι». Ἡ πολιτεία ἔχει σὲ περίπτωση στρατιωτικοῦ νόμου τὸ δικαίωμα νὰ ἀπαγορεύσῃ τὶς δημόσιες συναθροίσεις ἢ νὰ διαλύσῃ πολιτικούς ἢ ἄλλους συλλόγους χωρὶς δικαστικὴ ἀπόφαση.

δ) τοῦ ἄρθρου 19, πού κατοχυρώνει τὸ «ἀπόρρητον τῶν ἐπιστολῶν». Στὶς ἐξαιρετικὲς αὐτὲς περιπτώσεις τὸ κράτος, χρησιμοποιώντας εἰδικούς ὑπαλλήλους λογοκρισίας, ἀποσφραγίζει τὶς ἰδιωτικὲς ἐπιστολὲς καὶ κατακρατεῖ ὅσες περιέχουν εἰδήσεις, πού θὰ μπορούσαν νὰ ζημιώσουν τὶς κρατικὲς ὑποθέσεις, ἢ διαγράφει τὸ ἐπιλήψιμο μέρος τῆς ἐπιστολῆς.

ε) τοῦ ἄρθρου 14, πού κατοχυρώνει τὴν ἐλευθερία τοῦ τύπου. Ἡ ἀναστολὴ τοῦ ἄρθρου αὐτοῦ ἔχει πολὺ μεγάλη σημασία καὶ γίνεται ἀμέσως αἰσθητὴ, γιατί λογοκρίνονται οἱ ἐφημερίδες καὶ ἀπαγορεύεται νὰ δημοσιευθῇ ὅποιαδὴποτε εἶδηση, ἂν δὲν τὴν ἐγκρίνῃ ἡ ὑπηρεσία λογοκρισίας. Ἐπίσης μπορεῖ νὰ κατασχεθῇ ὅποιοδὴποτε ἔντυπο, χωρὶς δικαστικὲς διατυπώσεις, καὶ γιὰ ἄλλους λόγους, ἐκτὸς ἀπὸ ἐκείνους πού ἀναφέρει τὸ Σύνταγμα στὸ ἄρθρο 14.

στ) τοῦ ἄρθρου 9, πού ὀρίζει ὅτι τὸ ἄσυλο τῆς κατοικίας εἶναι ἀπαραβίαστο. Ὅταν ἰσχύῃ ὁ στρατιωτικὸς νόμος, ἐπιτρέπεται ἡ «κατ' οἶκον ἔρευνα» ὅποτεδὴποτε καὶ γιὰ ὅποιοδὴποτε λόγο.

ζ) τέλος τῶν ἄρθρων 96, παρ. 4 καὶ 97, πού ἐξασφαλίζουν τὴν κανονικὴ λειτουργία τῶν τακτικῶν δικαστηρίων. Μὲ τὴν κήρυξη τοῦ στρατιωτικοῦ Νόμου, τὰ πολιτικὰ ἀδικήματα, καθὼς καὶ τὰ ἀδικήματα τοῦ τύπου, δὲν ὑπάγονται, ὅπως γίνεται συνήθως, στὰ τακτικὰ δικαστήρια, ἀλλὰ σὲ ἑκτακτα στρατοδικεῖα, πού συγκροτοῦνται ἐπίτηδες καὶ λειτουργοῦν μόνο, ἐφ' ὅσον διαρκεῖ ἡ κατάσταση πολιορκίας.

Ἐπειδὴ ἡ κήρυξη τοῦ στρατιωτικοῦ νόμου εἶναι ἓνα θέμα πολὺ σοβαρὸ καὶ μπορεῖ νὰ ἔχῃ δυσάρεστες συνέπειες, τὸ Σύνταγμα (ἄρθρο 48) θέλησε νὰ προστατεύσῃ, ὅσο τὸ δυνατόν περισσότερο, τὶς ἐλευθερίες τῶν πολιτῶν. Γι' αὐτὸ ἐπιτρέπει νὰ κηρυχθῇ ἡ χώρα σὲ κατάσταση πολιορκίας μόνο στὶς ἀκόλουθες περιπτώσεις: α) σὲ περίπτωσις πολέμου ἢ ἐπιστρατεύσεως ἐξαιτίας ἐξωτερικῶν κινδύνων, β) σὲ περίπτωσις πού ἡ δημοσία τάξις καὶ ἡ ἀσφάλεια τῆς χώρας ἔχουν διατάραχθῇ ἢ ἀπειλοῦνται φανερά ἀπὸ ἐσωτερικοὺς κινδύνους. Σὲ κάθε ἄλλῃ περίπτωσις ἡ κήρυξη τοῦ στρατιωτικοῦ νόμου εἶναι ἀντισυνταγματική. Ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ κήρυξίς του δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ αὐθαίρετα ἀπὸ τὸν Πρόεδρο τῆς Δημοκρατίας ἀλλὰ μόνο μὲ ὀρισμένους περιορισμούς.

Ὁ στρατιωτικὸς νόμος δὲν μπορεῖ νὰ διατηρηθῇ γιὰ πολὺν καιρό.

Γι' αυτό το Σύνταγμα προβλέπει ότι, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας α) δεν μπορεί να τροποποιήσει τον στρατιωτικό νόμο κατά τη διάρκεια της εφαρμογής του, β) πρέπει, όσο διαρκεί ο στρατιωτικός νόμος, να φροντίζει για όσο το δυνατόν γρηγορότερη αποκατάσταση των συνταγματικών θεσμών.

Έφ' όσον ο στρατιωτικός νόμος κηρύχθηκε, γιατί άρχισε ο πόλεμος ή έγινε επιστράτευση, αίρεται άμέσως, μόλις παύση ο πόλεμος ή γίνη ή άποστράτευση. Σε κάθε άλλη περίπτωση ο στρατιωτικός νόμος αίρεται αὐτοδικαίως 30 ήμέρες άφ' ότου κηρύχθηκε, έκτός άν συνέλθη στο μεταξύ ή Βουλή και έπιτρέψη να παραταθή ή ίσχύς του, με άπόλυτη πλειοψηφία τών μελών της. Η Βουλή συγκαλείται άκόμη κι άν έχη διαλυθή. Τό κύριο χαρακτηριστικό στην κατάσταση πολιορκίας είναι ότι ή φροντίδα, για την ασφάλεια της χώρας, πού σε όμαλές περιστάσεις άνήκει στις διοικητικές άρχές, άσκειται άπό τις **στρατιωκές**, οί όποίες όμως μπορούν να χρησιμοποιήσουν και την άστυνομία και τη χωροφυλακή, για να τηρήσουν την τάξη στο έσωτερικό της χώρας.

§ 23. Η ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ

Πρέπει να εξετασθή χωριστά, παρ' όλο πού ρυθμίζεται άπό τό Σύνταγμα μαζί με τις βασικές άτομικές έλευθερίες. Τό άρθρο 17, όρίζει: *«Η ιδιοκτησία τελεί ύπό την προστασία του κράτους, τὰ έξ αυτής όμως δικαιώματα δέν δύνανται να άσκούνται εις βάρος του γενικού συμφέροντος... Ουδείς στερεΐται της ιδιοκτησίας του είμη διά δημοσίαν ώφέλειαν... πάντοτε δέ προηγουμένης πλήρους άποζημιώσεως»*. Αυτό δείχνει τη σημασία και τη σοβαρότητα πού άποδίδει τό πολίτευμά μας στο ζήτημα της άτομικής ιδιοκτησίας και της προστασίας της άπό τό κράτος.

Παλαιότερα έδιναν πολύ μεγαλύτερη σημασία και άξία στην προστασία της ιδιοκτησίας, πού τη θεωρούσαν μάλιστα «ιερή και άπαράβιαστη».

Ό τρόπος με τον όποιο αντιμετωπίζει κάθε κράτος με τό Σύνταγμά του, καθώς και με άλλους βασικούς νόμους, τό θέμα της ιδιοκτησίας έχει ιδιαίτερη σημασία, γιατί άπό την διατύπωση τών σχετικών άρθρων ξεχωρίζει ή κοινωνική μορφή του πολιτεύματος, δηλαδή άν

αυτό είναι άστικό ή σοσιαλιστικό. Πραγματικά, στὰ σοσιαλιστικά και κομμουνιστικά καθεστώτα ή άτομική ιδιοκτησία, όχι μόνον δέν προστατεύεται, αλλά ούτε καν αναγνωρίζεται, γιατί θεωρείται πώς είναι τὸ κύριο στοιχείο τῆς ανισότητος στήν κοινωνία.

Οί ιδέες περί τῆς ιδιοκτησίας ἐσημείωσαν μεγάλη ἐξέλιξη καί ἄλλαξαν σημαντικά μέ τὸ πέρασμα τῶν αἰώνων καί τώρα πιά ἀπὸ τὶς παλαιές ἀρχές γιὰ τὴν προστασία τῆς ιδιοκτησίας πολὺ λίγες εἶναι ἐκεῖνες ποὺ διατηροῦνται.

Σήμερα ὑπερισχέει ἡ θεωρία ὅτι ἡ ιδιοκτησία δέν εἶναι μόνο δικαίωμα, ἀλλὰ ὅτι εἶναι ταυτόχρονα καί κοινωνική λειτουργία καί ὅτι γεννᾷ ὑποχρεώσεις τοῦ ιδιοκτήτη ἀπέναντι τοῦ συνόλου. Αὐτὴ τὴν ἀρχὴ θεωπίζει καί τὸ Σύνταγμα τοῦ 1975 μέ τὴν παράγραφο I τοῦ ἀρθροῦ 17 ποὺ ἀναφέραμε πρὶν πάνω. Ὁ ιδιοκτήτης δηλαδὴ ἀναγνωρίζεται ἀπὸ τὴν κοινωνία καί προστατεύεται όχι μόνο γιατί ἔχει φυσικὸ δικαίωμα, ἀλλὰ γιατί, σύμφωνα μέ τὸ Σύνταγμα, εἶναι χρήσιμο στήν κοινωνία νὰ ὑπάρχουν ιδιοκτήτες, ὑπὸ τὸν ὅρο βέβαια νὰ ἐκμεταλλεύωνται τὴν περιουσία τους μέ τέτοιον τρόπο, ὥστε νὰ ὠφελεῖ καί αὐτοὺς ἀλλὰ καί τὸ σύνολο.

Ἔτσι ἐξελίχθηκαν οἱ ἀντιλήψεις γιὰ τὴν ιδιοκτησία, ὥστε νὰ μὴ θεωρῆται πιά δικαίωμα «ἱερὸν καί ἀπαράβιαστον» καί νὰ μεταβληθῇ ἡ στάση τοῦ κράτους ἀπέναντί της. Σὰν παράδειγμα ἀναφέρομε ὅτι στὶς ἀρχές τοῦ 20οῦ αἰῶνα παρουσιάσθηκε ἡ ἀνάγκη ν' ἀπαλλοτριωθοῦν στήν Ἑλλάδα τὰ μεγάλα ἀγροκτήματα, ἰδίως τῆς Θεσσαλίας, γιὰ ν' ἀποκατασταθοῦν ὡς μικροκαλλιεργητὲς οἱ ἀκτήμονες ἀγρότες (κολίγοι). Ἐπειδὴ ὁμως τὸ Σύνταγμα δέν ἐπέτρεπε τὴν ἀναγκαστικὴ ἀπαλλοτρίωση παρὰ μόνο γιὰ «**δημοσίᾳ ἀνάγκη**» καί ἡ ἀποκατάσταση τῶν γεωργῶν δέν θεωρήθηκε ἀπὸ τὰ δικαστήρια δημοσίᾳ ἀνάγκη, μεταρρυθμίσθηκε τὸ 1911 τὸ Σύνταγμα τοῦ 1864 καί ἡ λέξη δημοσίᾳ **ἀνάγκη** ἀντικαταστάθηκε μέ τὸν ὅρο δημοσίᾳ **ὠφέλεια**. Ἡ ἱερότητα δηλαδὴ τῆς ιδιοκτησίας ὑποχώρησε γιὰ χάρη τοῦ κοινωνικοῦ συμφέροντος, πρᾶγμα ποὺ ἀποδεικνύει ὅτι τὸ δικαίωμα τῆς ιδιοκτησίας ὑπάρχει καί γιὰ τὸ σύνολο καί όχι μόνο γιὰ τὸν ιδιοκτήτη. Ὅσο προχωρεῖ ἡ ἐξέλιξη, τόσο περισσότερο πλαταίνει ἡ ἐννοια τῆς «δημοσίας ὠφελείας», γιὰ τὴν ὁποία ἐπιτρέπεται νὰ στερηθοῦν τὰ ἄτομα ἀπὸ τὴν ιδιοκτησία τους. Ἔτσι σήμερα θεωρεῖται δημοσίᾳ ὠφέλεια, όχι μόνον ἡ ἀποκατάσταση ἀκτημόνων, ἀλλὰ καί ἡ

ἐγκατάσταση προσφύγων, οἱ λαϊκὲς κατοικίαι, τὰ ἐργοστάσια, τὰ σχολεῖα, οἱ τουριστικὲς ἐγκαταστάσεις κ.λπ. καὶ γίνονται κάθε μέρα ἀπαλλοτριώσεις γιὰ τοὺς σκοποὺς αὐτοῦς.

Στὴν Ἑλλάδα σήμερα προστατεύεται ἡ ἰδιοκτησία τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν ξένων ἐξ ἴσου. Ἀπαλλοτρίωση ἐπιτρέπεται «διὰ δημοσίαν ὠφέλειαν, ὅτε καὶ ὅπως ὁ νόμος ὀρίζει».

Ἀποζημιώσεις. Τὸ κράτος δὲν μπορεῖ ν' ἀπαλλοτριώσει ἀκίνητο ἢ κινητὸ κτῆμα ἐνὸς ιδιώτη, χωρὶς νὰ τὸν ἀποζημιώσει. Τὸ ποσὸ τῆς ἀποζημιώσεως δὲν προσδιορίζεται αὐθαίρετα ἀπὸ τὴν κυβέρνησι, ἀλλὰ ἀπὸ τὰ **τακτικὰ** δικαστήρια.

Μὲ ἰδιαίτερες διατάξεις τοῦ ἀρθροῦ 18 τοῦ Συντάγματος ρυθμίζεται ἡ ἰδιοκτησία γιὰ τὶς ἱερατικὰς πηγές, τοὺς ἀρχαιολογικοὺς θησαυροὺς καὶ τὰ ρέοντα ἢ ὑπόγεια νερά καὶ γενικὰ τὸν ὑπόγειο πλοῦτο. Μπορεῖ μὲ νόμο νὰ ὀρισθῇ, λ.χ. ὅτι δὲν ἀναγνωρίζεται ἰδιωτικὴ ἰδιοκτησία πάνω στὰ ἀγαθὰ αὐτά, καὶ ὅτι, ὅταν ἀνευρίσκωνται, ἀνήκουν στὸ κράτος, χωρὶς ν' ἀποζημιωθῇ ὁ ἰδιοκτῆτης τοῦ ἐδάφους.

Εἰδικά, ἐπίσης, προβλέπεται καὶ ὁ περιορισμὸς τῆς ἰδιοκτησίας σὲ περίπτωσι ἐπιδημίας ἢ γενικότερα ὅταν κινδυνεύῃ ἡ δημοσία υγεία. Ἔτσι, π.χ. μπορεῖ ν' ἀπαγορευθῇ ἡ κατασκευὴ βόθρων, ὅπου ὑπάρχουν πηγὰδια ἢ νὰ μὴ λειτουργοῦν βουστάσια, σφαγεῖα ἢ βυρσοδεφεῖα σὲ πολυκατοικημένους περιοχάς.

Πνευματικὴ ἰδιοκτησία. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ὕλική ἰδιοκτησία, ποὺ εἶναι ἀκίνητη (ἀγροτικά ἢ ἀστικά κτήματα) ἢ κινητὴ (πράγματα, ἐμπορεύματα, αὐτοκίνητα, ἀμάξια, ζῶα καὶ ἄλλα) ὑπάρχει καὶ ἡ **πνευματικὴ ἰδιοκτησία**. Αὕτῃ εἶναι τὸ δικαίωμα τοῦ ἀνθρώπου πάνω στὰ προϊόντα τῆς πνευματικῆς του ἐργασίας, ὅπως εἶναι τὰ ἔργα ἐνὸς συγγραφέα, οἱ συνθέσεις ἐνὸς μουσουργοῦ, οἱ τεχνικὲς ἐφευρέσεις κ.λπ.

Ἡ πνευματικὴ ἰδιοκτησία δὲν προστατεύεται εἰδικὰ ἀπὸ τὸ Σύνταγμα, ἀλλὰ μόνο ἀπὸ τὴ νομοθεσίαν ἔτσι, ὥστε νὰ μὴν μπορῇ ἄλλος νὰ τυπώσῃ ἢ νὰ χρησιμοποιοῦσῃ τὰ πνευματικὰ ἔργα χωρὶς τὴν ἀδείαν ἐκείνων ποὺ τὰ δημιούργησαν.

Ὅλα σχεδὸν τὰ κράτη ἔχουν, μὲ νεώτερους νόμους, παραδεχθῇ τὴν ἀρχὴν αὐτὴν καὶ προστατεύουν τὰ προϊόντα τῆς πνευματικῆς ἐργασίας ἐντὸς τοῦ κράτους, ὅπου δημιουργήθηκαν. Ἡ πνευματικὴ ἐργασία προστατεύεται καὶ ἔξω ἀπὸ τὰ σύνορα τῆς χώρας μὲ εἰδικὰ διεθνεῖς συμβάσεις.

Τὸ δικαίωμα τοῦ συγγραφέα γιὰ τὴν ἀποκλειστικὴ ἐκμετάλλευση τῶν ἔργων τοῦ ἐκφράζεται σὲ ὅλον τὸν κόσμον μὲ τὴν ἀγγλικὴ λέξη *κόπυράιτ* (copyright). Ἐπίσης τὸ δικαίωμα τοῦ ἐφευρέτη, μπορεῖ, μὲ αἴτησή του, νὰ προστατευθῇ μὲ εἰδικὸ δίπλωμα εὔρεσιτεχνίας (patente), ποὺ εἶναι δυνατόν νὰ ἀναγνωρισθῇ καὶ ἀπὸ ἄλλα κράτη.

ΣΥΝΑΘΡΟΙΣΕΙΣ, ΣΩΜΑΤΕΙΑ, ΣΥΝΔΙΚΑΤΑ, ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ

Τὰ ἄρθρα 11 καὶ 12 τοῦ Συντάγματος περιέχουν δύο ἀπὸ τὶς πιὸ ἀξιόλογες ἀτομικὲς ἐλευθερίες: «τὴν ἐλευθερίαν τοῦ συνέρχεσθαι καὶ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ συνεταιρίζεσθαι». Τὰ δικαιώματα αὐτὰ ἀνήκουν ὄχι μόνο στοὺς Ἕλληνες, ἀλλὰ καὶ στοὺς ξένους, οἱ ἐγγυήσεις ὅμως ποὺ παρέχει τὸ Σύνταγμα ἰσχύουν βασικὰ μόνο γιὰ τοὺς Ἕλληνες.

§ 24. ΟΙ ΣΥΝΑΘΡΟΙΣΕΙΣ

Τὸ «δικαίωμα τοῦ συνέρχεσθαι» εἶναι ἡ ἐλευθερία ποὺ ἔχει ὁ πολίτης νὰ πραγματοποιῇ πολιτικὲς συγκεντρώσεις, διαδηλώσεις, διαλέξεις ἢ ἄλλες συναθροίσεις. Τὸ ἄτομο βέβαια πρέπει νὰ διατηρῇ τὴν προσωπικότητά του, ἀλλὰ ἡ σημερινὴ μορφή τῆς ζωῆς ἀπαιτεῖ μερικὲς φορές τὴν **ὁμαδική** ἐνέργεια γιὰ τὴν ἐπιτυχία ὁποιουδήποτε σκοποῦ. Δὲν ἀρκεῖ νὰ ἐκδηλώσῃ ὁ πολίτης **μόνος του** τὰ φρονήματά του ἢ τὴν ἰδεολογία του. Ἡ ἐκδήλωση αὐτὴ συχνὰ ἀποκτᾷ σημασία καὶ βαρύτητα, ὅταν γίνεται ἀπὸ **ὁμάδες** ἀτόμων, ποὺ μποροῦν νὰ εἶναι προσωρινές, τυχαῖες ἢ συμπτωματικές, ὅπως οἱ διαδηλώσεις καὶ συναθροίσεις, ἢ διαρκεῖς καὶ μόνιμες, ὅπως τὰ σωματεῖα.

Τὸ Σύνταγμα προστατεύει τὴ συγκρότηση τῶν ὁμάδων αὐτῶν καὶ μὲ τὶς δυὸ μορφές. Μὲ τὸ ἄρθρο 11 δίνει τὸ δικαίωμα στοὺς Ἕλληνες νὰ συνέρχωνται ἀλλὰ πάντοτε «ἡσυχῶς καὶ ἀόπλως» γιὰ νὰ μὴ κινδυνεύῃ τὸ δημοκρατικὸ πολίτευμα. Μόνο στὶς δημόσιες συναθροίσεις ποὺ γίνονται στὸ ὑπαίθρο ἔχει δικαίωμα νὰ παρευρίσκεται ἡ ἀστυνομία. Οἱ συναθροίσεις στὸ ὑπαίθρο μποροῦν νὰ ἀπαγορευθοῦν, ἂν ἀπὸ αὐτὲς προκύπτῃ κίνδυνος γιὰ τὴ δημόσια ἀσφάλεια. Ἡ σχετικὴ ἀπαγόρευση τῆς Ἀστυνομίας πρέπει πάντοτε νὰ ἀναγράφῃ τὴν αἰτιολογία της.

Οἱ συναθροίσεις διαιροῦνται σὲ **ἰδιωτικὲς** καὶ **δημόσιες**.

Ίδιωτικές είναι οι συναθροίσεις, όταν σ' αυτές μπορούν να μετέχουν μόνο όρισμένα άτομα, με προσωπικές προσκλήσεις. Ο χώρος, όπου γίνονται οι συναθροίσεις αυτές, μπορεί να είναι ιδιωτική κατοικία ή δημόσιος τόπος (π.χ. θέατρο) ή υπαίθριος περιτοιχισμένος χώρος, που όμως κατά την ώρα που γίνεται η συγκέντρωση δεν είναι προσιτός σε όλον τον κόσμο. Σ' αυτές τις συγκεντρώσεις ή Αστυνομία δεν έχει δικαίωμα να παρευρίσκεται, ούτε να τις απαγορεύσει εκ των προτέρων.

Οι δημόσιες συναθροίσεις, αντίθετα, είναι προσιτές σε όλους, έστω και αν εισπράττεται εισιτήριο στην είσοδο. Μόνο για τις υπαίθριες συναθροίσεις, π.χ. τις προεκλογικές, χρειάζεται προηγούμενη άδεια της αστυνομίας. Υπάρχουν περιπτώσεις που η άδεια δεν δίνεται, όταν υπάρχει φόβος ότι από τη συνάθροιση θα διασαλευθεί η δημόσια ασφάλεια ή αν σε όρισμένη περιοχή, π.χ. αγροτική, «άπειλῆται σοβαρά ή διαταραχῆ τη κοινωνικο-οικονομική ζωή» (άρθρο 11 παρ. 2 του Συντάγματος).

Υπαίθριες συναθροίσεις είναι εκείνες, που γίνονται σε χώρο **μη περιτοιχισμένο**, έστω και αν είναι σκεπασμένος. Όλες οι συναθροίσεις αυτές πρέπει να επιδιώκουν σκοπούς **νομίμους**.

§ 25. ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΤΟΥ «ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΖΕΣΘΑΙ»

Στη σημερινή κοινωνία, όπου κάθε σοβαρή έκδήλωση της ζωής έχει αποκτήσει συλλογικό χαρακτήρα και όπου ο πολίτης μόνος δεν είναι σε θέση να υπερασπίσει τα συμφέροντά του, είτε επαγγελματικά, είναι, είτε κοινωνικά ή πολιτικά, ή «έλευθερία του συνεταιρίζεσθαι» είναι, φυσικά, ή σπουδαιότερη απ' όλες τις ελευθερίες του ατόμου.

Η έλευθερία αυτή καθιερώθηκε στην Ελλάδα αρκετά άργα, μόλις με το Σύνταγμα του 1864. Οι Έθνοσυνελεύσεις που έγιναν από το 1911 και ύστερα είχαν υπ' όψη τους, όχι μόνο τις πολιτικές οργανώσεις, αλλά και τα επαγγελματικά σωματεία ιδίως δε τα εργατικά, που στο μεταξύ είχαν αναπτυχθεί και στην Ελλάδα, όπως σε όλον τον κόσμο. Στο σημερινό Σύνταγμά μας η έλευθερία αυτή κατοχυρώνεται με το άρθρο 12. Αντίθετα με τα προηγούμενα, το Σύνταγμα του 1975 δεν αναφέρει τη λέξη «συνεταιρίζεσθαι», αλλά το «δικαίωμα των Ελλήνων να συνιστούν ενώσεις και σωματεία».

Το δικαίωμα αυτό περιλαμβάνει δύο κυρίως σημεία: ότι δεν απαι-

τείται κυβερνητική άδεια, για να συσταθῇ ἓνα σωματεῖο καί ὅτι ἡ κυβέρνηση δέν ἔχει δικαίωμα νά διαλύσῃ αὐθαίρετα ἓνα σωματεῖο παρὰ μόνο γιά παράβαση τῶν νόμων, ἀλλά καί τότε ἡ αἴτηση τοῦ εἰσαγγελέα γιά τή διάλυση τοῦ σωματείου ὑποβάλλεται στά **τακτικά δικαστήρια**, πού ἐξετάζουν ἂν εἶναι βάσιμοι οἱ λόγοι γιά τοὺς ὁποίους ζητεῖται ἡ διάλυση, πρὶν ἐκδώσουν τή σχετική ἀπόφαση.

Οἱ ἐνώσεις, τίς ὁποῖες ἐννοεῖ τὸ Σύνταγμα, εἶναι ἐκεῖνες πού ἐπιδιώκουν σκοποὺς **μὴ κερδοσκοπικούς**. Δέν ἔχει σημασία ποιός εἶναι ὁ τίτλος τους καί ὡς λέγωνται σύνδεσμος, σύλλογος, ἑταιρεία, ἔνωση ἢ σωματεῖο. Οἱ σκοποὶ τους μπορεῖ νά εἶναι πολιτικοί, ἐκπαιδευτικοί, καλλιτεχνικοί κ.λπ. Οἱ κερδοσκοπικοὶ συνεταιρισμοί, καθὼς καί οἱ ἐμπορικὲς ἑταιρεῖες δέν ἔχουν εἰδική προστασία ἀπὸ τὸ Σύνταγμα. Γι' αὐτὸ ὁ νόμος μπορεῖ νά θεωρήσῃ ἀπαραίτητη τὴν ἄδεια τῆς κυβερνήσεως γιά τή συγκρότηση κάθε εἰδους ἐμπορικῶν ἑταιρειῶν καί ἐπίσης νά προβλέπη πῶς εἶναι δυνατόν νά διαλυθοῦν μὲ πράξη τῆς διοικήσεως, ἐνῶ δέν μπορεῖ νά κάνῃ τὸ ἴδιο γιά τὰ σωματεῖα.

1. Τί εἶναι σωματεῖο;

Σύμφωνα μὲ τὸν ἀστικό κώδικα, τὸ βασικὸ δηλαδὴ Νόμο πού ρυθμίζει τίς ἰδιωτικὲς σχέσεις, σωματεῖο εἶναι «ἡ ἔνωση εἴκοσι τουλάχιστον προσώπων, τὰ ὁποῖα συγκεντρώνουν κατὰ τρόπον διαρκῆ τὰς γνώσεις ἢ τὰς ἐνεργείας των, χωρὶς νά ἐπιδιώκουν τὴν κερδοσκοπίαν».

— Χρειάζονται λοιπόν, τὸ λιγότερο **εἴκοσι** πρόσωπα, γιά νά συσταθῇ ἓνα σωματεῖο. Στὸ ρωμαϊκὸ δίκαιο ἄρκοῦσαν τρία (*tres faciunt collegium*)· ἡ **συνεισφορά** τῶν μελῶν, ἀντίθετα πρὸς ὅ,τι ἰσχύει γιά τίς ἐμπορικὲς ἑταιρεῖες, δέν εἶναι χρηματική. Εἶναι προσφορά ἀπὸ γνώσεις καί ἐνέργειες. Αὐτὸ ὅμως δέν ἀποκλείει νά πληρώνουν τὰ μέλη μιὰ συνδρομή. Ἡ **διάρκεια**, πού ἀπαιτεῖ ὁ νόμος, γιά νά συγκροτηθῇ ἓνα σωματεῖο, εἶναι τὸ στοιχεῖο πού τὸ διακρίνει ἀκριβῶς ἀπὸ τὴ συνάθροιση (παροδικὴ ἔνωση προσώπων). Τὸ σωματεῖο μπορεῖ νά διαρκέσῃ πολὺ περισσότερο ἀπὸ ὅσο διαρκοῦν τὰ πρόσωπα πού τὸ ἱδρυσαν, καί ἡ ζωὴ καί ἡ λειτουργία του δέν ἐπηρεάζονται ἀπὸ τὸν θάνατο τῶν μελῶν του· ὁ **μὴ κερδοσκοπικὸς σκοπὸς** σημαίνει ὅτι ἡ περιουσία τοῦ σωματείου οὐδέποτε ἀνήκει στά μέλη του, οὔτε εἶναι ποτὲ δυνατόν τὰ μέλη νά μοιρασθοῦν μεταξύ τους τὰ ἐνδεχόμενα κέρδη ἀπὸ τὴν καλὴ τοποθέτηση τῆς περιουσίας τοῦ σωματείου. Ἀκόμη καί ὁ-

ταν διαλυθῇ ἓνα σωματεῖο, ἡ περιουσία του δὲν ἐπιστρέφεται στὰ μέλη του, ἀλλὰ προσφέρεται σὲ ἓνα ἄλλο ἢ σὲ περισσότερα ἄλλα σωματεῖα μὲ ἀνάλογο σκοπό. Σὲ κάθε περίπτωση ὅμως πρέπει ὁ σκοπὸς ἐνὸς σωματείου νὰ μὴν εἶναι ἀντίθετος μὲ τοὺς νόμους ἢ τὴν ἠθική, γιατί τότε τὸ δικαστήριον μπορεῖ νὰ διατάξῃ τὴ διάλυσή του, π.χ. ὅταν ἀποδειχθῇ ὅτι ἓνα σωματεῖο ἐπιδιώκει τὴ διάδοση ναρκωτικῶν φαρμάκων ἢ τὴν σωματεμπορία, τότε ἡ σκοποὶ του εἶναι **παράνομοι** καὶ ἀνῆθικοι καὶ πρέπει νὰ διαλυθῇ ἀπὸ τὰ δικαστήρια.

α) **Μέλη σωματείου.** Κάθε Ἕλληνας ἢ ἄλλοδαπὸς μπορεῖ νὰ εἶναι μέλος ὅσωνδῆποτε σωματείων. Οἱ ἄλλοδαποὶ μποροῦν νὰ εἶναι μέλη σωματείων στὴν Ἑλλάδα, ἐφ' ὅσον αὐτὰ δὲν εἶναι πολιτικά.

Γιὰ νὰ ἰδρυθῇ ἓνα σωματεῖο, χρειάζεται ἡ συγκατάθεση τῶν μελῶν του, ποὺ ἐκδηλώνεται μὲ τὸ ἰδρυτικὸ του ἔγγραφο.

β) **Καταστατικό.** Κάθε σωματεῖο πρέπει ἀπαραιτήτως νὰ ἔχῃ ἓνα καταστατικό. Κατὰ τὸν ἀστικὸ κώδικα (ἄρθρα 78 - 90), τὸ καταστατικό πρέπει νὰ περιλαμβάνῃ: — τὸν **τίτλο** καὶ τὴν **ἔδρα** τοῦ σωματείου, π.χ. Φιλόπτωχος Ἑταιρεία, ἔδρα Σπάρτη·

— τὸν **σκοπὸ** τοῦ σωματείου, νόμιμο καὶ καθορισμένο μὲ ἀκρίβεια·

— τὸν **τρόπο** καὶ τοὺς ὁρους μὲ τοὺς ὁποίους ἐγγράφονται καὶ διαγράφονται τὰ μέλη·

— τὸν τρόπο ποὺ **διοικεῖται** καὶ **ἐκπροσωπεῖται** τὸ σωματεῖο καὶ πῶς γίνονται οἱ γενικὲς συνελεύσεις τῶν μελῶν·

— στοιχεῖα γιὰ τοὺς **πόρους** τοῦ σωματείου καὶ γιὰ τὴν τοποθέτηση καὶ διαχείριση τῆς περιουσίας του·

— πῶς **διαλύεται** τὸ σωματεῖο ἀπὸ τὰ ἴδια του τὰ μέλη.

Ὅταν συνταχθῇ τὸ καταστατικό, ὑποβάλλεται στὸ Πρωτοδικεῖο γιὰ ἔγκριση. Ἄν τὸ καταστατικό περιλαμβάνῃ ὅλα τὰ παραπάνω στοιχεῖα, τότε ἐγκρίνεται ἀπὸ τὸ Πρωτοδικεῖο, ἐγγράφεται σὲ εἰδικὸ βιβλίο σωματείων καὶ θεωρεῖται πιά ὅτι εἶναι σωματεῖο **ἀναγνωρισμένο**. Μὲ τὴν ἀναγνώριση αὕτη ὁ σύλλογος γίνεται ἓνα νέο **νομικὸ πρόσωπο**, ἄσχετο πρὸς τὰ ἄτομα ποὺ τὸ ἀποτελοῦν. Ἐχει τὸ δικαίωμα νὰ διατηρῇ δική του περιουσία, νὰ τὴν διαχειρίζεται καὶ νὰ παρίσταται στὰ δικαστήρια. Ἡ διάρκειά του εἶναι ἄσχετη μὲ τὴ ζωὴ καὶ τὸν θάνατο τῶν μελῶν του. Τὰ μὴ ἀναγνωρισμένα σωματεῖα, ἂν καὶ ὑπάρχουν, δὲν ἔχουν νομικὴ προσωπικότητα.

νειας του «μάστορα», ζούσε μαζί του κάτω από την ίδια στέγη και είχε συχνά ανάλογη περίθαλψη. σε περίπτωση ασθένειας. Οι συντεχνίες ευδοκίμησαν όλον τον μεσαίωνα, αλλά κατάντησαν στο τέλος να είναι τυραννικές, γιατί εξασφάλιζαν ειδικά προνόμια στους απογόνους, τους γιούς και τους γαμπρούς των μαστόρων, ενώ, εξ άλλου, παρεμπόδιζαν όλους τους άλλους να προσδεύσουν και αντί-τάχθηκαν στη βιομηχανοποίηση της παραγωγής. Γι' αυτό η γαλλική επανάσταση κατάργησε τις συντεχνίες και διακήρυξε την αρχή της ελευθερίας. της εργασίας, σύμφωνα με την οποία, όταν προσλαμβάνεται ένας εργάτης, γίνεται μιὰ σύμβαση μεταξύ εργοδότη και εργάτη με την ελεύθερη θέληση και των δύο. Αυτό όμως έστή-μαινε πώς ο εργάτης αφήνεται στις δικές του δυνάμεις, για να αντιμετώπιση τις δύσκολες περιστάσεις. Όταν λοιπόν, λίγα χρόνια ύστερ' από τη Γαλλική Έπανάσταση, άρχισε να πραγματοποιείται η βιομηχανοποίηση της παραγωγής και η ανάπτυξη των μεγάλων επιχειρήσεων, ανατράπηκαν όλοι οι όροι εργασίας που ίσχυαν ως τότε. Η άθρόα προσφορά εργατικών χεριών προκάλεσε τη μείωση των ημερομισθίων και την ανάλογη έκμετάλλευση των μισθωτών από τους εργοδότες τους, κυρίως στο θέμα των ωρών εργασίας. Η εργασία 10 - 16 ωρών την ημέρα ήταν σχεδόν κανόνας.

Το κράτος, με τις αντιλήψεις που επικρατούσαν τότε, ότι μόνος προορισμός του ήταν του «νυκτοφύλακος κυνός», δηλαδή ότι δεν πρέπει να έχη καμιάν ανάμιξη στην κοινωνική ζωή, αλλά να περι-μένη την κοινωνική αρμονία από τον ελεύθερο συναγωνισμό των ατόμων, δεν ήθελε και δεν επιδίωξε να επέμβη στις συμβάσεις εργα-σίας. Ήταν φυσικό λοιπόν οι εργάτες ν' αντιληφθούν πολύ γρή-γορα, πώς μόνο με την ένωση και την οργάνωσή τους σε επαγγελμα-τικά σωματεία θα μπορούσαν να διεκδικήσουν τα δικαιώματά τους. Στις αρχές του 19ου αιώνα, η σκέψη αυτή άρχισε να γίνεται κοινή συνείδηση στους εργαζομένους και στην Άγγλία άρχισαν να ιδρύων-ται την εποχή εκείνη οι πρώτες τοπικές εργατικές ενώσεις, συνδι-κάτα (Trade Unions). Ήταν όμως τέτοια η προκατάληψη του υπόλοιπου κόσμου έναντίον των συνδικάτων, ώστε χρειάστηκε σκληρός αγώνας και μεγάλη προσπάθεια, για ν' αναγνωρισθούν τα πρώτα εργατικά σωματεία από το κράτος και να μπορέσουν να λειτουργήσουν νόμιμα.

Ἄρχικὸς σκοπὸς τῶν ὁργανώσεων αὐτῶν ἦταν νὰ προστατεύουν τὰ μέλη τους σὲ περίπτωση ἀρρώστειας ἢ ἀνεργίας μὲ τὴ δημιουργία ταμείων ἀλληλοβοηθείας. Ἀλλὰ πολὺ σύντομα ἡ ἀρμοδιότητά τους ἀπλώθηκε σὲ πολλὰ ἄλλα θέματα καὶ εἰδικότερα στὶς συμβάσεις ἐργασίας μεταξὺ τῶν ἐργατῶν καὶ τοῦ ἐργοδότη, ὅπου καθόριζαν κατώτατα ὅρια ἡμερομισθίων, ὥρες καὶ συνθήκες ὑγιεινῆς στὴν ἐργασία καὶ ἄλλα θέματα σχετικὰ μὲ κάθε δουλειά.

Μὲ τὴν πάροδο τῶν χρόνων, οἱ διάφορες τοπικὲς ἐργατικὲς ὁργανώσεις ἄρχισαν νὰ ἐνώνωνται σὲ μεγαλύτερους ὁργανισμούς, καὶ τέλος συσπειρώθηκαν καὶ συγκρότησαν μιὰ ἐθνικὴ ἐργατικὴ ἐνωση, τὴ Γενικὴ Συνομοσπονδία Ἐργατῶν. Στὴν Ἀγγλία, στὴ χώρα ὅπου πρωτοαναπτύχθηκε ὁ συνδικαλισμός, οἱ ἐργατικὲς ἐνώσεις ἀποτέλεσαν τὴ βάση τῆς δημιουργίας τοῦ Ἐργατικοῦ Κόμματος, ποὺ ἐγινε ἓνα ἀπὸ τὰ δύο ἰσχυρότερα ἀγγλικά πολιτικὰ κόμματα καὶ κυβέρνησε ἀρκετὲς φορές τὴ Μεγάλῃ Βρετανίᾳ.

Στὴ σημερινὴ δημοκρατία τὸ κράτος ὄχι μόνον δὲν ἀπαγορεύει τὴν ἐλεύθερη ἄσκηση τῆς συνδικαλιστικῆς δραστηριότητος, ἀλλὰ ἀντίθετα τὴν προστατεύει «ἐναντίον πάσης προσβολῆς», ὅπως ἀναφέρει ρητὰ τὸ ἀρθρο 23 τοῦ νέου μας Συντάγματος. Καὶ ἡ διάταξη προσθέτει «ἡ ἀπεργία ἀποτελεῖ δικαίωμα, ἀσκεῖται δὲ ἀπὸ τὶς νόμιμες συνδικαλιστικὲς ὁργανώσεις, διὰ νὰ διαφυλάξουν οἱ ἐργαζόμενοι τὰ οἰκονομικὰ καὶ ἐργασιακὰ συμφέροντά τους».

Γιὰ τοὺς δημοσίους καὶ δημοτικούς ὑπαλλήλους, καθὼς καὶ γιὰ τὸ προσωπικὸ τῶν δημοσίων ἐπιχειρήσεων ποὺ ἐξυπηρετοῦν βασικὲς ἀνάγκες τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου τὸ δικαίωμα τῆς ἀπεργίας «τελεῖ ὑπὸ ὠρισμένους περιορισμούς», ποὺ ὅμως δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι τέτοιοι, ὥστε νὰ φθάνουν στὴν κατάρρηση τοῦ δικαιώματος τῆς ἀπεργίας.

2. Ἐργοδοτικὲς ὁργανώσεις

Σχεδὸν ταυτόχρονα ἄρχισαν νὰ ὁργανώνωνται καὶ οἱ ἐργοδότες. Οἱ τελευταῖοι δὲν ἀναγνώριζαν καμία ἐξουσία στὸ κράτος, νὰ ἐπεμβαίνει στὶς ἐπιχειρήσεις τους καὶ στὶς σχέσεις τους μὲ τὸ προσωπικὸ τους, ἀλλὰ ἐνώθηκαν, γιὰ νὰ μποροῦν νὰ διαπραγματεύωνται σὰν ὁμάδα καὶ νὰ ὑπερασπίζωνται τὰ δικά τους συμφέροντα. Ὄταν ὅμως ἡ ὁργάνωση τῶν ἐργατῶν στὰ συνδικατὰ προχώρησε καὶ οἱ

ἐργατικές διαφορές πήραν ὁμαδικὸ χαρακτήρη, ἀναγκάστηκε τὸ κράτος νὰ ἐπέβη σὰν ρυθμιστὴς στὶς σχέσεις καὶ τὶς διαφορὲς ἀνάμεσα στοὺς ἐργάτες καὶ τοὺς ἐργοδότες καὶ οἱ **συλλογικὲς** συμβάσεις ἐργασίας γίνονται τώρα πιά μὲ συμμετοχὴ καὶ τοῦ κράτους.

3. Ἐνώσεις τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων

Διαφορετικὴ εἶναι ἡ κατάσταση τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων. Παντοῦ ἐπικράτησε, μετὰ ἀπὸ μακρὲς συζητήσεις, ἡ γνώμη ὅτι ἡ συνδικαλιστικὴ ἐλευθερία τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων εἶναι περιορισμένη καὶ ὅτι, ἂν καὶ μποροῦν νὰ εἶναι μέλη ἐπαγγελματικῶν ὁργανώσεων, γιὰ νὰ προστατεύσουν τὰ συμφέροντά τους, ὅμως δὲν μποροῦν ν' ἀναπτύξουν τὴν ἴδια συνδικαλιστικὴ δραστηριότητα μὲ τοὺς ἐργάτες καὶ τοὺς ἰδιωτικούς ὑπαλλήλους.

Τὴ γνώμη αὐτὴ ἐκφράζει καὶ τὸ ἄρθρο 12 παρ. 4 τοῦ Συντάγματος ποὺ λέει τὰ ἑξῆς: «Διὰ νόμου δύναται νὰ ἐπιβληθοῦν περιορισμοὶ εἰς τὸ δικαίωμα τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων ὅπως συνεταιρίζονται». Τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ γιὰ τοὺς ὑπαλλήλους τῶν δήμων καὶ κοινοτήτων καὶ τῶν δημοσίων ἐπιχειρήσεων. Βασίζεται στὴν ἀντίληψη, ὅτι οἱ δημόσιοι ὑπάλληλοι εἶναι, ἀπὸ μιὰ ἄποψη, τὸ ἴδιο τὸ κράτος καὶ ἐπομένως ἡ σχέση δημοσίων ὑπαλλήλων καὶ κράτους δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ρυθμίζεται μὲ συλλογικὲς συμβάσεις καὶ διαπραγματεύσεις, οὔτε μὲ ἀπεργίες καὶ ἄλλους συνδικαλιστικούς ἀγῶνες.

Γι' αὐτὸν τὸν λόγο τὸ ἴδιο ἄρθρο 12 τοῦ Συντάγματος **περιορίζει** τὸ δικαίωμα ἀπεργίας τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων καὶ ὑπαλλήλων Νομικῶν Προσώπων Δημοσίου Δικαίου καὶ **ἀπαγορεύει** τὴν ἀπεργία στοὺς δικαστικούς λειτουργοὺς καὶ στοὺς ὑπηρετοῦντες στὰ σώματα ἀσφαλείας.

Ἡ αὐστηρότητα αὐτὴ προέρχεται ἀπὸ τὴν ἄποψη, ὅτι οἱ δημόσιοι ὑπάλληλοι δὲν μοιάζουν μὲ τοὺς ἄλλους ἐργαζομένους καὶ δὲν ἐπιτρέπεται ν' ἀπεργοῦν, γιατί μὲ τὴν ἐκδήλωσή τους αὐτὴ προκαλοῦν ἀναστάτωση στὸν κρατικὸ μηχανισμό, ἐνῶ τὸ κοινὸ συμφέρον ἀπαιτεῖ νὰ συνεχίζεται πάντοτε ἀδιατάρακτη ἡ λειτουργία τῶν δημοσίων ὑπηρεσιῶν.

1. **Γενικά.** Παρ' ὅλο πού δέν ἔχουν ἀμεση σχέση μέ τή συνταγματική προστασία τοῦ «δικαιώματος τοῦ συνεταιρίζεσθαι» καί ὑπάρχουν κυρίως στήν πολιτική οἰκονομία, τὸ νέο Σύνταγμά μας περιλαμβάνει καί τοὺς συνεταιρισμούς στό σχετικό ἀρθρο 12, παρ. 5 ὀρίζοντας ὅτι τελοῦν ὑπὸ τὴν προστασία καί τὴν ἐποπτεία τοῦ Κράτους.

Συνεταιρισμός (cooperative) εἶναι μιὰ ἐλεύθερη ἔνωση ἀτόμων, μέ σκοπὸ νὰ ἀναπτύξουν ἀπὸ κοινοῦ οἰκονομικὴ δραστηριότητα, γιὰ νὰ ὠφεληθῇ ὁ καθένας ἀνάλογα μέ τὴ συμμετοχὴ του. Οἱ καταβολές τῶν συνεταιρῶν λέγονται **μερίδες** ἢ μετοχές. Οὔτε ὁ ἀριθμὸς τῶν συνεταιρῶν, οὔτε οἱ μερίδες τοὺς εἶναι στοιχεῖα σταθερά. Μποροῦν νὰ ἀλλάξουν ἀνάλογα μέ τὶς ἐργασίες τοῦ συνεταιρισμοῦ.

Οἱ συνεταιρισμοὶ εἶναι γέννημα τῶν τελευταίων χρόνων καί ἀναπτύχθηκαν περισσότερο μέσα στὸν 19ον αἰῶνα, σὰν ἀντίδραση στὸν οἰκονομικὸ ἀνταγωνισμό πού γινόταν ὅλο καί πιὸ ἔντονος. Σχεδὸν ταυτόχρονα ἀναφάνηκαν γύρω στὰ 1845 στήν Ἀγγλία, τὴ Γερμανία καί τὴ Γαλλία.

Οἱ συνεταιρισμοί, ἀντίθετα μέ τὶς ἐμπορικὲς ἐταιρεῖες, δέν εἶναι κεφαλαιοκρατικὲς ἐπιχειρήσεις, ἀλλὰ προσωπικὲς καί ἠθικὲς ἐνώσεις ἀτόμων. Γι' αὐτὸ εἶναι ἀπαραίτητο στὶς γενικὲς συνελεύσεις τῶν μελῶν νὰ ἔρχονται **τὰ ἴδια** τὰ μέλη καί ὄχι ἀντιπρόσωποι τοὺς. Ἐπὶ πλέον οἱ συνεταιρισμοὶ ἔχουν καί τοπικὸ ἢ κλειστὸ ἐπαγγελματικὸ χρῶμα.

Ἡ ἠθικὴ σημασία τοῦ συνεταιρισμοῦ εἶναι μεγάλη, γιατί τὸ συνεταιριστικὸ κίνημα βοηθᾷ, ὥστε ἡ **πολιτικὴ** δημοκρατία, πού καθιερώνεται ἀπὸ τὸ Σύνταγμα, νὰ γίνῃ **κοινωνικὴ** καί **οἰκονομικὴ**. Μέσα στοὺς συνεταιρισμούς ἐκπαιδεύεται ὁ λαός, γιατί συνηθίζει στὶς συναλλαγές, σὲ νέα συστήματα ἐργασίας, σὲ αὐτοβοήθεια καί αὐτοδιοίκηση.

2. **Εἶδη συνεταιρισμῶν.** Ὑπάρχουν οἱ **πιστωτικοὶ** συνεταιρισμοί, οἱ συνεταιρισμοὶ **παραγωγῆς** καί οἱ **καταναλωτικοί**. Ἀνάλογα μέ τὴ συμμετοχὴ τῶν προσώπων σ' αὐτοὺς, διαιροῦνται σὲ **ἀστικούς** καί **γεωργικούς**.

α) Οἱ **πιστωτικοὶ συνεταιρισμοὶ** συγκεντρώνουν τὰ μικρὰ κεφάλαια

λαιο, ιδίως τὰ ἀγροτικά, καὶ τὰ χρησιμοποιοῦν μὲ χαμηλὸ τόκο γιὰ τὶς ἀνάγκες τῶν μελῶν τους.

β) Οἱ **συνεταιρισμοὶ παραγωγῆς** ἔχουν σκοπὸ νὰ κατεργάζωνται πρῶτες ὕλεις, νὰ παράγουν εἶδη κατεργασμένα ἢ ἡμικατεργασμένα καὶ νὰ τὰ διαθέτουν χωρὶς νὰ μεσολαβοῦν μεσάζοντες.

γ) Οἱ **καταναλωτικοὶ συνεταιρισμοὶ** προμηθεύουν στὰ μέλη τους εἶδη πρῶτης ἀνάγκης σὲ τιμὲς χονδρικῆς πωλήσεως.

δ) Οἱ **γεωργικοὶ συνεταιρισμοὶ** ὀνομάζονται ἔτσι, ἐπειδὴ τὰ μέλη τους εἶναι ἀγρότες. Ἐπιδιώκουν νὰ καλυτερέψουν τὰ γεωργικά τους προϊόντα καὶ νὰ τὰ διαθέσουν σὲ καλὲς τιμὲς χωρὶς τὸ κέρδος τῶν μεσαζόντων.

Οἱ συνεταιρισμοὶ μπορεῖ νὰ ἐνωθοῦν σὲ τοπικοὺς συνασπισμοὺς καὶ αὐτοὶ πάλι σὲ ἐνώσεις συνεταιρισμῶν ὅλου τοῦ κράτους, τέλος συνδέονται καὶ μὲ διεθνεῖς συνδέσμους.

Οἱ συνεταιρισμοὶ διοικοῦνται ἀπὸ διοικητικὰ συμβούλια πού ἐκλέγονται ἀπὸ τὶς γενικὲς συνελεύσεις τῶν μελῶν. Τὶς πράξεις τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου ἐλέγχει τὸ **ἐποπτικὸ** συμβούλιο, πού ἐπίσης ἐκλέγεται ἀπὸ τὴ γενικὴ συνέλευση τῶν μελῶν.

3. **Οἱ συνεταιρισμοὶ στὴν Ἑλλάδα.** Πρὶν ἀπὸ τὸ 1915 δὲν ὑπῆρχαν παρὰ μόνο ἐλάχιστοι συνεταιρισμοὶ στὴν Ἑλλάδα καὶ λειτουργοῦσαν μὲ τὴ μορφή ἐταιρείας ἢ σωματείου. Τὸ 1915 ἐγίνε ὁ Νόμος, 602 - πού ἰσχύει καὶ σήμερα ἀκόμη μὲ πολλὲς παραλλαγές - καὶ μὲ βάση τὴν εὐνοϊκὴ αὐτὴ νομοθεσίαν, τὸ συνεταιριστικὸ κίνημα σημείωσε τεράστια ἀνάπτυξη. Οἱ γεωργικοὶ συνεταιρισμοὶ εἶναι οἱ περισσότεροι πιστωτικοί, ὑπάρχουν ὅμως καὶ πολλοὶ παραγωγικοὶ ὅπως οἱ συνεταιρισμοὶ οἰνοποιίας (ὁ γνωστότερος εἶναι στὸ Μαρκόπουλο τῆς Ἀττικῆς), σπυροτροφίας, ἐλαιοπαραγωγῆς καὶ ἄλλοι.

Τὸ 1973 ὑπῆρχαν στὴν Ἑλλάδα 6871 ἀγροτικοὶ συνεταιρισμοὶ μὲ 635 381 μέλη καὶ 134 ἐνώσεις συνεταιρισμῶν. Ἀπὸ αὐτοὺς οἱ 5087 εἶναι πιστωτικοί, 1482 παραγωγικοὶ καὶ οἱ ὑπόλοιποι διαφόρων ἄλλων εἰδῶν. Ὅλοι μαζί ἐνώνονται στὴν Πανελλήνια Συνομοσπονδία Ἑνωση Γεωργικῶν Συνεταιρισμῶν (ΠΑΣΕΓΕΣ).

4. **Αὐτόνομοι Ὄργανισμοί.** Τὸ κράτος, γιὰ νὰ διευκολύνῃ τὴ συγκέντρωση ὀρισμένων γεωργικῶν προϊόντων σ' ὅλη τὴ χώρα, ἱδρυσε μὲ εἰδικούς νόμους ἀρκετοὺς αὐτόνομους ὀργανισμούς, πού φροντίζουν ὁ καθένας νὰ συγκεντρῶνῃ κάθε χρόνο τὰ προϊόντα τῆς

δικαιοδοσίας του, νά βελτιώνη τις καλλιέργειες καί νά διαθέτῃ τήν παραγωγή στίς ἀγορές τοῦ ἐσωτερικοῦ καί τοῦ ἐξωτερικοῦ. Ἔτσι δημιουργήθηκαν ὁ «Αὐτόνομος Σταφιδικός Ὁργανισμός» (ΑΣΟ) γιά τή σταφίδα, ἡ «Κεντρική Ὑπηρεσία Διαχειρήσεως Ἐγχωρίων Προϊόντων» (ΚΥΔΕΠ) γιά τὰ σιτάρια καί τὸ βαμβάκι, ἡ «Συνεταιριστική Ἐνωση Καπνοπαραγωγῶν Ἑλλάδος» (ΝΕΚΕ) καί ἄλλες.

Ἐπίσης μποροῦν νά ἰδρυθοῦν ἀπὸ τὸ κράτος καί **ἀναγκαστικοὶ συνεταιρισμοί**, μὲ μέλη τους ἀγρότες ποὺ πῆραν κλήρους ἀπὸ τὰ μεγάλα ἀγροκτήματα ποὺ ἀπαλλοτριώθηκαν γι' αὐτὸν τὸν λόγο ἀπὸ τὸ κράτος. Τὸ ἄρθρο 12 τοῦ Συντάγματος προβλέπει εἰδικὰ γιά τοὺς συνεταιρισμοὺς αὐτοὺς ποὺ ἀποβλέπουν σὲ σκοποὺς κοινῆς ὠφελείας ἢ κοινοῦ ἐνδιαφέροντος. Οἱ συνεταιρισμοὶ αὗτοί μποροῦν νά ἔχουν σκοπὸ νά ἀποξηράνουν ἔλη, νά κατασκευάσουν δρόμους, ποτιστικὲς ἐγκαταστάσεις ἢ ἄλλα παρόμοια ἔργα, καί σ' αὐτοὺς συμμετέχουν **ἀναγκαστικὰ** ὅλοι ὅσοι ὠφελοῦνται ἀπὸ τὰ ἔργα αὐτά.

Τέτοιοι ἀναγκαστικοὶ συνεταιρισμοὶ ὑπῆρχαν τὸ 1973 σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα 293 μὲ σύνολο 64 289 μέλη. Τὸ Σύνταγμα ποὺ τοὺς προστατεύει εἰδικὰ μὲ τὸ ἄρθρο 12, παρ. 6, ἀπαιτεῖ νά ἐξασφαλίζε-ται μέσα στοὺς ἀναγκαστικοὺς συνεταιρισμοὺς ἡ ἴση μεταχείριση αὐτῶν ποὺ συμμετέχουν.

5. **Ἀστικοὶ συνεταιρισμοὶ** θεωροῦνται ἐκεῖνοι, ποὺ τὰ μέλη τους δὲν εἶναι ἀγρότες. Συνήθως εἶναι συνεταιρισμοὶ καταναλωτικοί, ποὺ διαθέτουν στὰ μέλη τους τρόφιμα, εἶδη ρουχισμοῦ καί ἄλλα τέτοια εἶδη. Περισσότερη ἀνάπτυξη πῆραν τελευταῖα οἱ **οἰκοδομικοὶ** συνεταιρισμοί. Αὗτοί ἀγοράζουν μεγάλες ἐκτάσεις ποὺ τίς χωρίζουν σὲ οἰκόπεδα γιά τὰ μέλη τους καί συχνὰ ἀναλαμβάνουν νά κτίσουν καί μικρὲς κατοικίες μὲ κόστος φθηνότερο ἀπὸ τὸ τρεχούμενο τῆς ἀγο-ρᾶς.

Οἱ ἀστικοὶ συνεταιρισμοὶ δὲν ἔχουν πολὺ μεγάλη διάδοση στὴν Ἑλλάδα, σὲ σχέση μὲ τοὺς γεωργικοὺς. Οἱ περισσότεροι εἶναι στὸ Λεκανοπέδιο Ἀττικῆς.

Ἀστικοὶ συνεταιρισμοὶ παραγωγῆς εἶναι καί οἱ λεγόμενες **συνεργατικὲς**. Ὡς τώρα λειτούργησαν συνεργατικὲς μὲ μέλη ἐμπορορρά-πτες, φαρμάδες κ.ἄ. μὲ σχετικὴ μόνο ἐπιτυχία καί οἱ πιὸ πολλοὶ ἔχουν διαλυθῇ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ IV

Α' ΜΕΡΙΜΝΑ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΠΟΛΙΤΕΣ

§ 28. ΥΠΟΧΡΕΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ

1. Σεβασμός της αξίας του ανθρώπου

‘Η σκληρή έμπειρία της τυραννικής έπταετίας, έκανε, ωστε, οι αντιπρόσωποι του ‘Ελληνικού λαού, που έσχημάτισαν την ‘Αναθεωρητική Βουλή του 1974 και ψήφισαν το Σύνταγμα του 1975, να τονίσουν με τρόπο πανηγυρικό ότι πρωταρχική υποχρέωση της πολιτείας, είναι να προστατεύη και να σέβεται την αξία του ανθρώπου. ‘Η επίσηςμη αυτή διακήρυξη, περιλαμβάνεται στο **δεύτερο** άρθρο του Συντάγματός μας και δείχνει καθαρά, πόση σημασία δίνει το σημερινό κράτος στην πνευματική και ήθικη αξία του ανθρώπου.

‘Η διάταξη αυτή, τόσο από την θέση που της έδωσαν, μεταξύ των πρώτων άρθρων του Συντάγματος, όσο και γιατί είναι τοποθετημένη στο κεφάλαιο που τιτλοφορείται «Μορφή του Πολιτεύματος», δείχνει ότι αποτελεί **θεμελιώδη** διάταξη του καταστατικού μας χάρτη, που δεν μπορεί ν’ αναθεωρηθῇ με καμία αναθεώρηση του Συντάγματος.

Θα έπρεπε δηλαδή να πάψη να υπάρχει ή σημερινή μορφή του δημοκρατικού μας πολιτεύματος, για να καταργηθῇ και ή υποχρέωση της πολιτείας να σέβεται και να προστατεύη την αξία του ανθρώπου.

2. Τα δικαιώματα του ανθρώπου

Δεν σταματάει όμως στο σεβασμό και την προστασία του ανθρώπου το Σύνταγμά μας. Σε ειδικό άρθρο (25 παρ. 1 - 3) αναφέρεται με διάταξη, που για πρώτη φορά περιέχεται σε έλληνικό Σύνταγμα

ὅτι «Τὰ δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου σὰν ἄτομο καὶ σὰν μέλος τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου τελοῦν ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν τοῦ Κράτους». Καὶ ἡ διάταξις συμπληρῶναι τὴν προστασία προσθέτοντας ὅτι ὅλα τὰ ὄργανα τοῦ Κράτους, (διοίκηση, ἀστυνομία, χωροφυλακή, δημόσιοι ὑπάλληλοι κ.λπ.). εἶναι ὑποχρεωμένα νὰ διασφαλίζουν τὴν ἐλεύθερη καὶ χωρὶς κανένα ἐμπόδιο ἄσκηση τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου, γιατί, ὅπως λέει ἡ ἐπόμενη παράγραφος τοῦ ἰδίου ἄρθρου 25, ὅταν ἡ πολιτεία ἀναγνωρίζει καὶ προστατεύει τὰ **θεμελιώδη καὶ ἀπαράγραπτα** δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου, ἀποβλέπει στὴν **πραγματοποίηση τῆς κοινωνικῆς προόδου** μέσα σὲ πνεῦμα ἐλευθερίας καὶ δικαιοσύνης.

Ἀναλυτικότερα τὴν βρίσκουμε τὴν προστασία αὐτὴ στὸ ἄρθρο 5 παρ. 1, τοῦ Συντάγματος ποὺ ὀρίζει ὅτι ὁ καθένας δικαιούται νὰ ἀναπτύξῃ ἐλευθέρᾳ τὴν προσωπικότητά του καὶ νὰ συμμετέχῃ στὴν κοινωνικὴ καὶ οἰκονομικὴ ζωὴ τῆς χώρας, ἐφ' ὅσον δὲν προσβάλλει τὰ δικαιώματα τῶν ἄλλων καὶ δὲν παραβιάζει τὸ Σύνταγμα ἢ τὰ χρηστὰ ἥθη.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν τελευταία αὐτὴ φράση θὰ πρέπει νὰ τὴ συνδυάσωμε καὶ μὲ τὴν παρ. 3 τοῦ ἄρθρου 25 τοῦ Συντάγματος ποὺ δὲν ἐπιτρέπει τὴν **καταχρηστικὴν ἄσκηση** τῶν δικαιωμάτων ἀπὸ τὰ ἄτομα σὲ βάρος τῶν συνανθρώπων τους.

Β' ΜΕΡΙΜΝΑ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΠΟΛΙΤΕΣ

§ 29. ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ

Γενικά. Μὲ εἰδικὴ διάταξις, τὸ ἄρθρο 21, παρ. 1, τοποθετημένη στὸ κεφάλαιο «ἄτομικὰ καὶ κοινωνικὰ δικαιώματα» τὸ Σύνταγμα ἀσχολεῖται πιὸ εἰδικὰ καὶ μὲ τὴν ἰδιωτικὴν ζωὴ τῶν πολιτῶν, μὲ τὰ ἐξῆς λόγια : «Ἡ οἰκογένεια, ὡς θεμέλιον τῆς συντηρήσεως καὶ προαγωγῆς τοῦ ἔθνους, ὡς καὶ ὁ γάμος, ἡ μητρότης καὶ ἡ παιδικὴ ἡλικία τελοῦν ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ κράτους».

Οἱ σχέσεις τῶν ἀνθρώπων μέσα στὴν οἰκογένεια, τῶν συζύγων μεταξύ τους, τῶν παιδιῶν πρὸς τοὺς γονεῖς καὶ τῶν γονέων πρὸς τὰ παιδιά εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ πρῶτα θέματα ποὺ ἀπασχόλησαν τὸ δίκαιο ἀπὸ τότε ποὺ ὑπάρχουν κράτη καὶ νόμοι. Ἕνας εἰδικὸς κλάδος

δικαίου, τὸ «οἰκογενειακὸ δίκαιο», ἐφαρμόζεται ἐπὶ αἰῶνες ἀπὸ τὰ δικαστήρια καὶ διδάσκεται στὰ πανεπιστήμια. Στὴν Ἑλλάδα οἱ διατάξεις τοῦ οἰκογενειακοῦ δικαίου περιέχονται στὸν ἀστικὸ κώδικα, τὸν βασικὸν αὐτὸ νόμο ποὺ ρυθμίζει τὶς ἰδιωτικὲς σχέσεις τῶν ἀτόμων.

Γιατὶ λοιπὸν ἔπρεπε νὰ κατοχυρωθοῦν οἱ θεσμοὶ αὐτοὶ καὶ ἀπὸ τὸ σύνταγμα; Ὁ λόγος εἶναι ὅτι οἱ συντάκτες τοῦ Συντάγματος θέλησαν νὰ δώσουν μιὰ κατευθυντήριον γραμμὴ στὶς κυβερνήσεις καὶ στὰ κοινοβούλια ποὺ θὰ διοικήσουν ἀπὸ τῶρα καὶ ὕστερα τὴ χώρα μὲ βάση τὸ νέο Σύνταγμα. Σύμφωνα μὲ τὴ γραμμὴ αὐτὴ κάθε νόμος ποὺ θὰ ἔθιγε λ.χ. τὸ θεσμὸ τοῦ γάμου θὰ εἶναι ἀντισυντάγματικός. Πέρα ὅμως ἀπὸ αὐτό, ἡ φράση «ἡ οἰκογένεια ὡς θεμέλιον τῆς συντηρήσεως καὶ προαγωγῆς τοῦ ἔθνους» ἀποτελεῖ καὶ μιὰ διακήρυξη πίστεως τῆς σημερινῆς πολιτείας πρὸς τοὺς πανάρχαιους καὶ βασικοὺς αὐτοὺς θεσμοὺς.

Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὸ ὅμως, τὸ ἄρθρο 21 τοῦ Συντάγματος ἐκφράζει ὄχι μόνον τὴν ἐπιθυμία τῆς Πολιτείας νὰ στερεώσῃ καὶ νὰ ἐνισχύσῃ τοὺς θεσμοὺς αὐτοὺς, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀνησυχία της γιὰ ἓνα σοβαρὸ πρόβλημα ποὺ ἀντιμετωπίζει τὸ ἔθνος μας. Εἶναι ἡ ὑπογεννητικότητα ποῦ, δυστυχῶς, ἀποτελεῖ τὸν τελευταῖο καιρὸ τὸ χαρακτηριστικὸ γνώρισμα τῆς ἑλληνικῆς οἰκογενείας, ἰδιαίτερα στὶς πόλεις.

Ὅταν δύο νέοι παντρεύωνται, πρέπει ν' ἀποκτήσουν παιδιὰ. Αὐτὸ δὲν εἶναι μόνον δικὴ τους ἐπιθυμία καὶ ἐπιταγὴ τῆς φύσης, ἀλλὰ καὶ μιὰ ἐθνικὴ ἀνάγκη. Γιατὶ ἡ χώρα μας πρέπει νὰ μεγαλώσῃ ὄχι σὲ ἑκτασὴ ἀλλὰ σὲ πληθυσμὸ μὲ νέους πολίτες ποὺ θὰ πάρουν τὴ σκυτάλη ἀπὸ τοὺς παλιοὺς καὶ θὰ συνεχίσουν αὐτοὶ πλέον τὴν πορεία τοῦ ἔθνους. Ὅταν ὅμως ἓνα ζευγάρι ἀποκτήσῃ μόνον δύο παιδιὰ, ἀπλῶς συντηρεῖται ὁ σημερινὸς πληθυσμὸς τῶν Ἑλλήνων καὶ ἡ χώρα μας δὲν προχωρεῖ. Μένει στάσιμη. Ὅταν ὅμως ἓνα ζευγάρι ἀποκτᾷ ἓνα μόνον παιδί, τὸ ἔθνος δὲν σταματᾷ μόνον ἐκεῖ ποὺ βρίσκεται, ἀλλὰ ὀπισθοχωρεῖ καὶ χάνει τὸν ἀγῶνα ποὺ εἶναι ὑποχρεωμένο νὰ δίνη καθημερινὰ παντοῦ καὶ πρὸς ὅλους. Αὐτὸ σημαίνει πῶς ἡ ὑπογεννητικότητα ποὺ ὑπάρχει σήμερα στὴν Ἑλλάδα, δὲν ἔχει καθηλώσει μόνον τὸν πληθυσμὸ τῆς χώρας μας στοὺς ἴδιους σχεδὸν ἀριθμοὺς. Ἀποτελεῖ ταυτόχρονα καὶ τροχοπέδη γιὰ τὴν ἀνάπτυξη καὶ πρόοδο τῆς χώρας μας. Αὕτὴ εἶναι ἡ βαθύτερη ἔννοια τοῦ ἁρθρου 21 τοῦ Συντάγματος.

2. Πολύτεκνοι.

Στήν άμέσως επόμενη παράγραφο του άρθρου 21 αναφέρεται ότι οί πολύτεκνες οίκογένειες «δικαιοούνται τής προστασίας του κράτους». Ο ειδικός νόμος περί πολυτέκνων όρίζει ότι πολύτεκνοι θεωρούνται κατ' άρχήν όσοι έχουν πάνω από πέντε παιδιά, οί χήρες με τρία παιδιά καί πάνω.

Στους πολυτέκνους παρέχονται εύκολίες στην ίατρική καί φαρμακευτική περίθαλψη, έκπτώσεις στα είσιτήρια τών συγκοινωνιών, εύκολίες καί φορολογικές άπαλλαγές, για ν' αποκτήσουν λαϊκή στέγη καί άλλα προνόμια. Στο πρώτο παιδί τους, ό νόμος δίνει άπαλλαγή από τή στρατιωτική θητεία καί σε όλα τα παιδιά πολυτέκνων προνόμια για τήν παιδεία.

Υπάρχουν 106 Ένώσεις καί Σύλλογοι Πολυτέκνων στις κυριώτερες πόλεις τής χώρας μας καί μιά όμοσπονδία όλων αυτών τών σωματείων στην Άθήνα. Οί πολύτεκνες οίκογένειες σε όλη τήν Ελλάδα δέν ξεπερνούν τις 26.700.

3. Μητρότητα καί παιδική ηλικία.

Η προστασία τής μητρότητας καί τής παιδικής ηλικίας είναι θέματα που άπασχολούν τό κράτος εδώ καί πολλές δεκαετίες καί ρυθμίζονται από ένα πλήθος ειδικούς νόμους.

Η έργατική νομοθεσία προβλέπει για τήν προστασία τών εργαζομένων παιδιών καί τών γυναικών πριν καί μετά τόν τοκετό.

Ειδικός κλάδος στη διοίκηση, τό Υπουργείο Κοινωνικών Υπηρεσιών, ιδρύει μαιευτήρια, βρεφοκομεία, όρφανοτροφεία, πρεβεντόρια, παιδικούς σταθμούς καί άλλα τέτοια καταστήματα προστασίας παιδιών καί τα συντηρεί με δικό του προσωπικό.

Τό ίδιο Υπουργείο αναθέτει σε όργανισμούς δημοσίου δικαίου, όπως τό Πατριωτικό Ίδρυμα Κοινωνικής Προνοίας καί Άντιλήψεως, (ΠΙΚΠΑ), τό Έθνικόν Ίδρυμα Προνοίας (ΕΙΠ) καί άλλα, τήν εύθύνη για όρισμένους τομείς τής παιδικής προστασίας καί επιχορηγεί γενναία τα ιδιωτικά ιδρύματα στον τομέα αυτόν επιβλέποντας τήν κανονική λειτουργία τους.

Τα Υπουργεία Παιδείας καί Άπασχολήσεως οργαώνουν θερινές κατασκηνώσεις για τα παιδιά τών σχολείων καί τους εργαζομένους

νέους. Γιατί λοιπόν έπρεπε και τὰ θέματα αὐτὰ νὰ ἀναφερθοῦν μὲ εἰδικὴ διάταξη ἀπὸ τὸ Σύνταγμα ; Καὶ ἐδῶ συμβαίνει αὐτὸ ποὺ εἴπαμε πιὸ πάνω : δηλαδὴ τὸ Σύνταγμα θέλει μὲ εἰδικὴ μνεῖα νὰ τὸνίσῃ τὴ σημασία ποὺ δίνει τὸ σημερινὸ κράτος - αὐτὸ ποὺ οἱ θεωρητικοὶ ὀνόμασαν στὸν 20ὸν αἰῶνα «Κράτος - Πρόνοια» - στὴν προστασία τῆς μητέρας καὶ τοῦ παιδιοῦ. Ἴσως αὐτὸ νὰ γίνεται ἐπειδὴ οἱ συντάκτες του, διαπιστώνοντας ὅτι στὴ χώρα μας δὲν ἔχει ἀκόμη ἀναπτυχθῇ σὲ ὅλη τὴν κοινωνία ἡ ἀνάγκη τῆς ἀλληλεγγύης τῶν ἀνθρώπων καὶ τῆς προστασίας τῶν ἀδυνάτων θέλουν καὶ μὲ εἰδικὴ μνεῖα στὸ Σύνταγμα νὰ ὑπενθυμίσουν στὸ λαὸ τὸν εἰδικὸ αὐτὸ προορισμὸ τοῦ κράτους. Ἡ ἀναγραφὴ ὅμως καὶ μόνον αὐτῶν τῶν διατάξεων στὸ Σύνταγμα, δὲν παρέχει στὸν πολίτη τὸ δικαίωμα νὰ καταφύγῃ στὰ δικαστήρια καὶ μὲ ἀγωγή κατὰ τοῦ δημοσίου νὰ ζητήσῃ τὴν προστασία τοῦ ἀρθροῦ 21 τοῦ Συντάγματος, ἂν δὲν ὑπάρχουν καὶ **εἰδικοὶ νόμοι** ποὺ νὰ καθορίζουν μὲ κάθε λεπτομέρεια τὴ μορφή καὶ τὴν ἔκταση τῆς προστασίας αὐτῆς.

§ 30. ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΑΝΑΠΗΡΩΝ

1. Ἀνάπηροι καὶ θύματα πολέμων

Ἡ ὑποχρέωση τοῦ κράτους γιὰ τὴ βοήθεια πρὸς τοὺς σωματικὰ ἢ οἰκονομικὰ ἀδυνάτους εἶναι πολὺ μεγαλύτερη ἀπέναντι τῶν ἀναπήρων πολέμου ἀπ' ὅ,τι γιὰ κάθε ἄλλη τάξη ἢ ὁμάδα πολιτῶν, γιατί αὐτοὶ ἔχασαν τὴν ὑγεία τους ἢ τὴν ἀρτιμέλεια τοῦ σώματός τους πολεμώντας γιὰ τὴν πατρίδα καὶ ὄχι ἀπὸ τυχαῖο γεγονός.

Ἐκτὸς ἀπὸ τίς τιμητικὲς διακρίσεις ποὺ δίνονται στοὺς ἀναπήρους πολέμου, τὸ κράτος τοὺς παρέχει ὁλοκληρωμένη ἱατρικὴ περίθαλψη καὶ λουτροθεραπεία, ἐπαγγελματικὴ ἀποκατάσταση σὲ περὶ πτερα ἢ θέσεις στὸ βοηθητικὸ προσωπικὸ τῶν μεγάλων ὀργανισμῶν, ἐκπτώσεις στὰ εἰσιτήρια τῶν συγκοινωνιῶν, ἀπαλλαγὴς ὡς ἓνα σημεῖο ἀπὸ τοὺς φόρους εἰσοδήματος καὶ διευκολύνσεις φορολογικὲς καὶ ἄλλες διευκολύνσεις γιὰ τὴν ἀπόκτηση λαϊκῆς στέγης.

Τὸ κυριότερο ὅμως εἶναι οἱ συντάξεις ποὺ χορηγεῖ ἡ πολιτεία στοὺς ἀναπήρους πολέμου ποὺ καθορίζονται ἀνάλογα μὲ τὸ βαθμὸ ἀναπηρίας τοῦ κάθε συνταξιούχου. Στὸν τακτικὸ προϋπολογισμὸ τοῦ Κράτους τοῦ 1975 ὁ ἀριθμὸς τῶν πολεμικῶν συνταξιούχων ὑπερ-

βαίνει τούς 63.000 και τὸ συνολικὸ ποσὸν ποὺ καταβάλλεται γιὰ τὶς συντάξεις τοὺς φθάνει τὰ 1.957 ἑκατομμύρια δραχμές.

Δὲν ἀποτελεῖ ὁμως, μόνον ὑποχρέωση τοῦ κράτους, ἡ φροντίδα καὶ τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τοὺς ἀναπήρους καὶ τὰ θύματα πολέμου. "Ολοὶ οἱ Ἕλληνες μικροὶ καὶ μεγάλοι, ὀφείλουν σεβασμὸ καὶ εὐγνωμοσύνη πρὸς ἐκείνους ποὺ θυσιάστηκαν γιὰ τὴν πατρίδα μας.

Σεβασμὸ ὁμως, ἂν θέλωμε νὰ μιλήσωμε γενικότερα, ὀφείλομε ἐπίσης ὅλοι οἱ Ἕλληνες καὶ πρὸς κάθε ἄλλο ἀνάπηρο καὶ συνάνθρωπὸ μας, ποὺ ἀπὸ κάποια ἀτυχία, ὑποφέρει ἀπὸ κάτι σοβαρό, δὲν ἔχει ἀκέραια ὅλα τὰ μέλη τοῦ σώματός του, ἢ, δὲν ἀντιλαμβάνεται καλὰ καὶ σωστὰ ὅσα τοῦ λέμε. Σὲ ὅλες αὐτὲς τὶς περιπτώσεις, ἡ συμπεριφορά μας πρέπει νὰ εἶναι πολὺ προσεκτικὴ, ὄχι μόνον ἐπειδὴ οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ χρειάζονται ἰδιαίτερη προστασία καὶ φροντίδα, ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴ ποτὲ δὲν πρέπει νὰ τοὺς δείχνωμε ὅτι τοὺς ξεχωρίζομε ἢ τοὺς ὑποτιμοῦμε.

2. Προστασία υγείας

Σὲ ἄλλη παράγραφο τοῦ ἄρθρου 21 τοῦ Συντάγματος ἀναφέρεται ὅτι τὸ Κράτος «μεριμνᾷ διὰ τὴν υγείαν τῶν πολιτῶν καὶ λαμβάνει εἰδικὰ μέτρα διὰ τὴν προστασίαν τοῦ γήρατος καὶ τῆς ἀναπηρίας».

Μὲ τὴν διάταξη αὐτὴ ἐπιβεβαιώνεται ὅτι τὸ κράτος δὲν ἔχει μόνον **ὑποχρέωση** γιὰ λόγους κοινωνικῆς ἀλληλεγγύης νὰ φροντίζῃ γιὰ τὴν υγεία τῶν πολιτῶν, ἀλλὰ ἔχει καὶ **συμφέρον**. Γιατὶ στ' ἀλήθεια τὸ μεγαλύτερο οἰκονομικὸ ἀγαθὸ σὲ κάθε χώρα εἶναι αὐτὸ ποὺ σήμερα τὸ ὀνομάζουν «ὁ ἀνθρώπινος παράγων». Οὔτε τὰ κεφάλαια, οὔτε τὰ πλούτη, οὔτε τὰ κτίρια καὶ οἱ ἐγκαταστάσεις λογαριάζουν τόσο, ὅσο οἱ γεροὶ ἄνθρωποι ποὺ μὲ τὴν ἐργασία τοὺς θὰ κάνουν, ὥστε ὅλα αὐτὰ νὰ ἀποδώσουν. Γι' αὐτὸ στὸν κρατικὸ προϋπολογισμό προβλέπεται ἓνα πολὺ σημαντικὸ κονδύλι στὰ τακτικὰ ἐξοδα γιὰ τὴν υγεία, τὰ ἱατρεῖα, νοσοκομεῖα, ἀγροτικούς γιατροὺς, μέτρα γιὰ τὴν προφύλαξη ἀπὸ ἐπιδημίες καὶ τὴν καταπολέμησή τους, ὅταν ἐκδηλωθοῦν. Καὶ στὸν προϋπολογισμό ἐπενδύσεων ἀναγράφονται σοβαρὲς πιστώσεις γιὰ νέα ἔργα στὸν τομέα τῆς υγείας, καὶ γιὰ σωματικὰ ἢ πνευματικὰ ἀνάπηρα ἄτομα τὰ ὁποῖα προστατεύει εἴτε σὲ εἰδικὰ ἰδρύματα, ὅπως οἱ οἴκοι τυφλῶν, κωφολά-

λων κ.λπ. όπου παρέχει την λεγόμενη **κλειστή κοινωνική πρόνοια**, σε δημόσια ιδρύματα του Δημοσίου ή των Ὁργανισμῶν Δημοσίου Δικαίου ή σε ιδιωτικά καταστήματα που επιχορηγοῦνται ἀπὸ τὸ κράτος, εἴτε μὲ ἐπαγγελματική ἀποκατάσταση καὶ ἐνίσχυση τῆς οἰκογενείας, δηλαδὴ τὴν λεγόμενη **ἀνοικτὴ πρόνοια**.

Γι' αὐτὸ ἄλλωστε ἐγγράφονται στὸν κρατικὸ προϋπολογισμό, τόσο στὸν τακτικὸ ὅσο καὶ στὸν προϋπολογισμό ἐπενδύσεων τεράστια ποσὰ γιὰ τὶς δαπάνες κοινωνικῆς προνοίας καὶ ὑγείας. Παραθέτομε ἐδῶ ἕναν πίνακα που δείχνει τὶς σχετικὲς μὲ τὰ θέματα αὐτὰ δαπάνες γιὰ τὸ 1975, σὲ σύγκριση μὲ τὸ 1974 (σὲ ἑκατομμύρια δραχμές) :

I. Δαπάνες Προνοίας	1975	1974	
Τακτικὸς Προϋπολογισμὸς	2,336,5	1.994,2	+ 342,3
Προϋπολογισμὸς Ἐπενδύσεων	100,0	35,2	+ 64,8
II. Δαπάνες Ὑγείας			
Τακτικὸς Προϋπολογισμὸς	6,172,8	5.148,0	+ 1.024,8
Προϋπολογισμὸς Ἐπενδύσεων	550,0	415,0	+ 135,0

3. Περίθαλψη ἡλικιωμένων

Ἐπειδὴ ἀκριβῶς ὁ ἄνθρωπος εἶναι τὸ πολυτιμότερο ἀγαθὸ γιὰ τὸ κράτος, γι' αὐτὸ ἡ ὀργανωμένη κοινωνία πρέπει νὰ μεριμνᾷ καὶ γιὰ ἐκείνους που ἔχασαν τὶς δυνάμεις τους μὲ τὰ χρόνια καὶ δὲν μποροῦν πιά ν' ἀποδώσουν μὲ τὴν ἐργασία τους καὶ νὰ συντελέσουν στὴν οἰκονομικὴ πρόοδο τῆς χώρας. Ὁ κυριότερος τρόπος, μὲ τὸν ὁποῖο τὸ κράτος φροντίζει νὰ ἐξασφαλίσῃ τοὺς γέροντες εἶναι οἱ **συντάξεις γήρατος**.

Σήμερα οἱ περισσότεροι Ἕλληνες εἶναι ἀσφαλισμένοι. Οἱ ἐργάτες καὶ οἱ ὑπάλληλοι τῶν πόλεων στὸ Ἰδρυμα Κοινωνικῶν Ἀσφαλίσεων (ΙΚΑ), οἱ ἀγρότες στὸν Ὁργανισμὸ Ἀγροτικῶν Ἀσφαλίσεων (ΟΓΑ), οἱ ἐλεύθεροι ἐπαγγελματίες (ιατροί, δικηγόροι, ἐμποροὶ, αὐτοκινητιστές, βιοτέχνες καὶ ἄλλοι) στὰ κλαδικὰ τους ταμεῖα καὶ οἱ δημόσιοι ὑπάλληλοι συνταξιοδοτοῦνται ἀπὸ τὸ δημόσιο. Ὅλοι σχεδὸν οἱ ἀσφαλισμένοι καταβάλλουν εἰσφορὲς στὰ ταμεῖα τους που ὅμως τὶς περισσότερες φορὲς δὲν εἶναι ἀνάλογες μὲ τὶς δα-

πάνες για τις συντάξεις. Τα έλλείμματα καλύπτονται από το δημόσιο ή από ειδικές φορολογίες τους λεγόμενους κοινωνικούς πόρους. Ειδικά οι συντάξεις του ΟΓΑ παρέχονται χωρίς τακτικές εισφορές των αγροτών και τα έξοδα καλύπτονται από πρόσθετη φορολογία που καταβάλλουν οι κάτοικοι των πόλεων για αυτόν το σκοπό.

Το σύνολο των ασφαλισμένων για το 1975 ήταν :

	άτομα
— στο ΙΚΑ	1.025.000
— στον ΟΓΑ	1.642.758
— από τα Κλαδικά Ταμεία	140.000

Γ' ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

§ 31. ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΤΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

Έκτος από τις ατομικές ελευθερίες, τα νεώτερα Συντάγματα καθιερώνουν και τα **κοινωνικά δικαιώματα** που έχει ο πολίτης όχι πια με την ιδιότητά του σαν άτομο, αλλά σαν **μέλος της κοινωνίας** και σαν **εργαζόμενος άνθρωπος**.

Όσο μεγάλωνε ο αριθμός των εκλογέων, με την εφαρμογή της καθολικής ψηφοφορίας, τόσο περισσότερο τα πλατύτερα λαϊκά στρώματα ζητούσαν να αναγνωρισθῇ, όχι μόνο η **υποχρέωση** του κράτους να **μὴν ἐπεμβαίνει** στις ελευθερίες του ατόμου, αλλά συγχρόνως και ἡ **υποχρέωση** του κράτους να **ρυθμίζει** την οικονομική ζωή για το όφελος των εργαζομένων.

Ἡ οικονομική εξέλιξη, ὅστερ' από την εκπληκτική ανάπτυξη της τεχνολογίας μέσα στις τελευταίες δεκαετίες, ἔδειξε ὅτι τὰ καθήκοντα του κράτους δὲν μποροῦν νὰ περιορισθοῦν στὴ μὴ ἐπέμβαση στὴν οικονομική ἐλευθερία τῶν ἀνθρώπων. Γιατὶ πολὺ συχνὰ ἡ ἐλευθερία αὐτὴ ὁδηγεῖ στὴν ἐκμετάλλευση τῶν ἀδυνάτων ἀπὸ τοὺς οικονομικά ἰσχυροὺς. Ἀντίθετα, τὸ κράτος πρέπει νὰ παίρνη ὅλα τὰ ἀναγκαῖα μέτρα γιὰ τὴν προστασία τῶν εργαζομένων, ἔστω καὶ ἂν τὰ μέτρα αὐτὰ περιορίζουν τὶς ατομικὲς ἐλευθερίες τῶν ἰσχυροτέρων.

Φυσικὴ συνέπεια τῆς νέας αὐτῆς νοοτροπίας εἶναι ὅτι στὸν 20ὸν αἰῶνα ἀναγνωρίσθηκε ἡ υποχρέωση τοῦ κράτους νὰ ἐξασφα-

γματος, αλλά προϋποθέτει ότι οι μισθωτοί θα είναι οργανωμένοι σε ισχυρές εργατικές οργανώσεις (συνδικάτα) και ότι αυτές θα είναι σε θέση να διεκδικήσουν τα δικαιώματά τους. Όσο λιγότερο αναπτυγμένη είναι μια μη κομμουνιστική χώρα, τόσο πιο αδύνατο είναι συνήθως το συνδικαλιστικό της κίνημα και ελέγχεται από εκείνους που ασκούν την κρατική εξουσία.

Σχετική είναι επίσης και η αξίωση των εργαζομένων να συμμετέχουν στο καθορισμό των κατώτατων ορίων των ημερομισθίων (συλλογικές συμβάσεις).

4. Ή ισότητα ανδρών και γυναικών στην αμοιβή της εργασίας

Όταν οι γυναίκες άρχισαν να εργάζονται έξω από το σπίτι, γιατί ή παραγωγή έφυγε πια από την οικιακή και βιοτεχνική οικονομία και μεταφέρθηκε στα εργοστάσια, προσέφεραν αρχικά εργασία άνειδίκευτη. Επί πλέον ο αριθμός των γυναικών που ζητούσαν δουλειά ήταν πολύ μεγάλος και κάθε μέρα μεγάλωνε και πιο πολύ. Συνέπεια αυτού, με τις αντιλήψεις που επικρατούσαν στις αρχές του 19ου αιώνα, ότι δηλαδή ή προσφορά και ή ζήτηση καθορίζει τις τιμές των εμπορευμάτων καθώς και της εργασίας, ήταν να καθορίζονται τα ημερομίσθια των γυναικών της εποχής εκείνης σε επίπεδα πολύ κατώτερα από τα ανδρικά. Η αρχή αυτή διατηρήθηκε και αφού οι γυναίκες ειδικεύθηκαν και εκπαιδεύθηκαν στα επαγγέλματα. Γι' αυτό το αίτημα «Ίση πληρωμή για Ίση εργασία» ήταν κοινό αίτημα που πρόβαλαν όλες οι γυναικείες οργανώσεις επί ένα σχεδόν αιώνα.

Στην Ελλάδα η ισότητα πληρωμής ανδρών και γυναικών καθιερώθηκε το 1951 για τους δημοσίους υπαλλήλους και λίγο αργότερα για τους εργαζομένους στους Όργανισμούς Νομικών Προσώπων Δημοσίου Δικαίου, δηλαδή στους δήμους, τα ασφαλιστικά ταμεία, το ΙΚΑ κ.λπ. Στις ιδιωτικές επιχειρήσεις εν τούτοις επικρατούσε ως τον Άπρίλιο 1975 κανόνας ότι οι γυναίκες εργάτριες και υπάλληλοι θα παίρνουν κατώτερες αποδοχές από τους άνδρες. Η διάκριση αυτή καταργήθηκε με νόμο του 1975, ο οποίος επικύρωσε την διεθνή σύμβαση εργασίας αριθ. 100. Η Ελλάδα είχε υπογράψει τη σύμβαση αυτή από το 1952. Τέλος, το άρθρο 22 του Συντάγματος του 1975 αναφέρει ρητά τα εξής: «Πάντες οι εργαζόμενοι ανεξαρτήτως φύλου

ἢ ἄλλης διακρίσεως δικαιουῦνται ἴσης ἀμοιβῆς δι' ἴσης ἀξίας παρεχο-
μένην ἐργασίαν».

5. Τὸ δικαίωμα γιὰ κοινωνικὴ ἀσφάλιση

Τὸ κράτος ἔχει σήμερα τὴ δυνατότητα ἀλλὰ καὶ τὴν ὑποχρέωση νὰ ἐπεμβαίνει στὶς συμβάσεις ἐργασίας καὶ νὰ ἐπιβάλλη ὥστε κάθε ἐργαζόμενος νὰ ἀσφαλίζεται **ὕποχρεωτικὰ** γιὰ περιπτώσεις ἀσθενείας ἢ ἀτυχήματος, καθὼς καὶ γιὰ τὴν περίθαλψή του ὅταν γεράσῃ. Ἡ κοινωνικὴ ἀσφάλιση πραγματοποιεῖται μὲ τὸ νὰ κρατᾷ ὑποχρεωτικὰ ὁ ἐργοδότης ἓνα μέρος ἀπὸ τὸν μισθὸ τοῦ ἐργαζομένου ἐργάτη. Οἱ κρατήσεις αὐτές, ἐργαζομένων καὶ ἐργοδοτῶν, στὴν πράξη γίνονται μὲ εἰδικὰ ἔνσημα ποὺ κολλᾷ ὁ ἐργοδότης στὸ ἀσφαλιστικὸ βιβλιάριο τοῦ ἐργαζομένου. Τὰ χρήματα παραδίδονται στὰ ἀσφαλιστικὰ ταμεία, γιὰ νὰ διατεθοῦν γιὰ τὸν σκοπὸ ποὺ προορίζονται. Ἡ ὑποχρέωση αὐτὴ τοῦ κράτους εἶναι τὸ κύριο μέτρο ποὺ ἐξασφαλίζει τὸν πολίτη ἀπὸ τὴν ἀνάγκη καὶ τὴν ἔνδεια καὶ ἀποτελεῖ σήμερα δικαίωμα κάθε ἐργαζομένου· κατοχυρώνεται ἀπὸ τὸ ἄρθρο 22, παρ. 4 τοῦ Συντάγματος ὡς ἑξῆς: «Τὸ κράτος μεριμνᾷ διὰ τὴν κοινωνικὴν ἀσφάλισιν τῶν ἐργαζομένων ὡς ὁ νόμος ὀρίζει». Μὲ τίς κοινωνικὲς ἀσφαλίσεις παίρνουν σάρκα καὶ ὅστ' αἱ νέες ἀντιλήψεις γιὰ τὸν προορισμὸ τοῦ κράτους.

Στὴν Ἑλλάδα οἱ κοινωνικὲς ἀσφαλίσεις ἄρχισαν νὰ ἐφαρμόζονται λίγο πρὶν τὸν β' παγκόσμιον πόλεμον. Ὅλοι οἱ ἐργαζόμενοι σὲ ἰδιωτικὲς ἐπιχειρήσεις ἀσφαλίζονται στὸ Ἰδρυμα Κοινωνικῶν Ἀσφαλίσεων (ΙΚΑ), ὑπάρχουν ὅμως ὀρισμένοι κλάδοι, ὅπως οἱ τραπεζικοί, τὸ προσωπικὸ τῶν αὐτοκινήτων, τυπογράφοι καὶ ἄλλοι ποὺ ὑπάγονται σὲ ἰδιαίτερα ἀσφαλιστικὰ ταμεία. Οἱ ἄμεσοι καὶ ἔμμεσοι ἀσφαλισμένοι στὰ διάφορα ταμεία κοντεύουν νὰ φθάσουν τὸ σύνολο τῶν ἐργαζομένων. Στὸ ΙΚΑ καὶ μόνο οἱ ἄμεσοι ἀσφαλισμένοι εἶναι 1.073.000 καὶ μαζί μὲ τὰ προστατευόμενα μέλη τῶν οἰκογενειῶν τους φθάνουν τοὺς 2.870.000 ἄτομα. Οἱ δημόσιοι ὑπάλληλοι ἔχουν συντάξεις καὶ περίθαλψη ποὺ προσφέρεται ἀπὸ τὸ κράτος. Οἱ πολιτικοὶ καὶ στρατιωτικοὶ συνταξιῶχοι ποὺ εἰσπράττουν συντάξεις ἀπὸ τὸ δημόσιο ἦταν τὸ 1974 σχεδὸν 123.000 ἄτομα. Οἱ μόνοι μὴ ἀσφαλισμένοι μέχρι τὸ 1964 ἦταν οἱ ἀγρότες ποὺ ἀποτελοῦν ἓνα πολὺ μεγάλο μέρος τοῦ πληθυσμοῦ τῆς χώρας μας. Σήμερα ἔχει ὅμως δημιουργηθῇ γι'

αυτούς ὁ Ὅργανισμὸς Ἀγροτικῶν Ἀσφαλίσεων (ΟΓΑ), ποὺ ἀπο-
νέμει συντάξεις καὶ στοὺς ἀγρότες, ἄνδρες καὶ γυναῖκες, πᾶνω ἀπὸ 65
χρόνων, καθὼς καὶ νοσοκομειακὴ περίθαλψη.

6. Τὸ δικαίωμα τοῦ ἐργαζομένου γιὰ ἐβδομαδιαία ἀνάπαυση καὶ ἐτή- σια ἄδεια.

Τὸ δικαίωμα αὐτὸ ἰσχύει στὴν Ἑλλάδα μὲ τὴν ἐργατικὴ νομοθε-
σία. Οἱ νόμοι γιὰ τὴν Κυριακὴ ἀργία καὶ γενικὰ τὴν ἐβδομαδιαία ἀνά-
παυση (ρεπό) ἐφαρμόζονται ἀπὸ τὸ 1911. Ὁ νόμος γιὰ τὴν «ἐτή-
σια ἄδεια μετ' ἀποδοχῶν» ὅλων τῶν ἐργαζομένων ἰσχύει ἀπὸ τὸ 1945.
Ἡ διάρκεια τῆς ἁδειας ρυθμίζεται ἀνάλογα μὲ τὰ χρόνια ὑπηρεσίας,
ποὺ ἔχει ὁ μισθωτὸς σὲ μιὰ ἐπιχείρηση.

Δ' ΚΟΙΝΕΣ ΥΠΟΧΡΕΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ

§ 32. ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

Σὲ μιὰν ἐποχὴ, ὅπως ἡ σημερινή, ὅπου τὰ πάντα μεταβάλλονται
μὲ ραγδαῖο ρυθμὸ, οἱ συνθήκες ποὺ δημιουργοῦνται καὶ οἱ ἀνάγκες
ποὺ προκύπτουν, ἐπιβάλλουν νέα μέτρα καὶ διαφορετικὰ κριτήρια,
ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ἴσχυαν παλαιότερα.

Τὸ ἄρθρο 24 τοῦ Συντάγματος προνοεῖ ἀκριβῶς γιὰ μιὰ νέα ἀνά-
γκη ποὺ δημιουργήθηκε τὰ τελευταῖα χρόνια ἀπὸ τὴν τρομακτικὴ
πορεία τοῦ μηχανικοῦ πολιτισμοῦ, τὴν ἐκπληκτικὴ πρόοδο σὲ πολ-
λοὺς τομεῖς καί, τέλος, ἀπὸ τὴ φυσικὴ, ὡς ἓνα βαθμὸ, ἀδιαφορία τοῦ
ἀνθρώπου γιὰ ὅσα ἀτυχῇ, δυσάρεστα ἢ καταστρεπτικὰ συμβαίνουν
γύρω του.

Ἡ προστασία τοῦ περιβάλλοντος, γιὰ τὴν ὁποία ὁμιλεῖ τὸ ἄρθρο
αὐτὸ δὲν μπορεῖ ν' ἀποτελέσῃ ἔργο καὶ προσπάθεια μερικῶν ἀτόμων
ἢ νὰ ἀνατεθῇ μόνον σὲ λίγες εἰδικές ἐπιτροπές ἢ ὑπηρεσίες. Ἀποτελεῖ
ἐπείγουσα ὑποχρέωση ὅλων μας καὶ καθενὸς χωριστά. Γιατὶ στὴν
πραγματικότητα προσπαθεῖ νὰ ἀντιμετωπίσῃ ἓναν τρομακτικὸ κίν-
δυνο ποὺ μόνον μὲ τὴν κοινὴ προσπάθεια μποροῦμε νὰ τὸν ἐκμηδενί-
σωμε, ἢ ἔστω νὰ τὸν περιορίσωμε στὶς λιγότερες δυνατὲς καταστρε-
πτικὲς συνέπειες.

Περιβάλλον εἶναι αὐτὸ ποὺ ἐννοεῖ ἡ ἴδια ἡ λέξη, ἀλλὰ εἶναι ταυ-

τόχρονα καὶ χίλια δυὸ ἄλλα μεμονωμένα πράγματα, καθένα χωριστὰ καὶ ὅλα μαζί.

— Εἶναι τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα τοῦ πολιτισμοῦ μας, ἀλλὰ καὶ πολλές νεώτερες δημιουργίες, πού δένουν τὸ παλιὸ μὲ τὸ σύγχρονο, τὸ χθὲς μὲ τὸ σήμερα.

— Εἶναι οἱ θάλασσες καὶ οἱ ἀκρογιαλιές μας, πού πρέπει νὰ διαφυλαχθοῦν, νὰ διατηρηθοῦν καὶ νὰ διασωθοῦν, ὄχι μόνο ἀπὸ πετρέλαια καὶ τὰ χημικὰ κατάλοιπα πού τὶς δηλητηριάζουν, ἀλλὰ ἐπίσης νὰ προστατευθοῦν ἀπὸ ἐκείνους πού, συνειδητὰ ἢ ἀσυνεῖδητα, ἀλλοιώνουν τὴν μορφή καὶ τὴν φύση τους, τὶς κατακλέβουν, τὶς καταπατοῦν ἢ τὶς ἐμπορεύονται.

— Εἶναι τὰ λιγοστὰ ποτάμια μας, πού πρέπει νὰ προστατευθοῦν γιὰ νὰ μὴ μεταβληθοῦν σὲ ὄχετους, ὅπως γίνεται ἤδη σὲ ἄλλα μέρη, γιὰτὶ ἄλλωστε ἡ χώρα μας δὲν ἔχει τὴν πολυτέλεια τῶν πολλῶν καὶ ὀρμητικῶν ποταμῶν, πού ὑπάρχουν ἄλλοῦ.

— Εἶναι ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ ἀτμόσφαιρα, πού θεωροῦνται ἀπὸ τὶς καθαρότερες, διαυγέστερες τοῦ κόσμου καὶ κινδυνεύουν τώρα ἀπὸ τὴν καπνιὰ τῶν ἐργοστασίων, τὴν καρκινογόνου αἰθάλη τῶν θερμάνσεων, ἀπὸ τὶς ὑδρογονικὲς καὶ ἀτομικὲς ἐκρήξεις στὸν Εἰρηνικὸ καὶ τὴ Νεβάδα, στὴν Σιβηρία καὶ στὴν Κινεζικὴ ἔρημο τοῦ Τσιέν γιάνγκ, ἀκόμη καὶ ἀπὸ τὰ ὑπερηχητικὰ ἀεροπλάνα πού «σχίζουν» κυριολεκτικὰ τὸν αἰθέρα καὶ καταστρέφουν τὴν φυσικὴ ἰσορροπία τῶν ἡχων καὶ τῆς ἀτμοσφαίρας.

— Εἶναι τὰ δάση, τὸ μεγαλύτερο ἀγαθὸ μας, πού ἀποτελοῦν τὸ προστατευτικὸ τεῖχος γιὰ ἓνα σωρὸ φυσικοὺς ἐπιδρομεῖς, καὶ ὅμως ἀφανίζονται μὲ τόση ἔνταση καὶ τέτοιοι κακοποιοὶ ρυθμοὶ ἀπὸ πυρκαγιὰς καὶ νόμιμη ξύλευση, ὥστε νὰ διεκδικοῦμε τώρα τὸ θλιβερὸ πρόνομιό τῆς πιὸ «φαλακρῆς» χώρας τῆς Εὐρώπης.

— Εἶναι, τέλος, οἱ πόλεις πού ἀναπτύσσονται στὴν πραγματικότητα μὲ τερατώδη τρόπο καὶ μορφή, συχνὰ χωρὶς οἰκιστικὸ σχέδιο καὶ σχεδὸν πάντοτε χωρὶς γοῦστο ἢ οἰονδήποτε ρυθμὸ. Ἡ παλαιὰ μορφή κάθε πόλης ἔχει ἐξαφανισθῇ ἀπὸ καιρὸ χωρὶς ν' ἀντικατασταθῇ ἀπὸ ὅτιδήποτε ἐνδιαφέρον, εὐχάριστο, πρακτικὸ ἢ σωστό, πού συνήθως θυσιάζονται στὸ βωμὸ τῆς οἰκοπεδολατρείας καὶ τοῦ «ὀριζόντιου» τσιμεντένιου κουτιοῦ.

Ἀποτελεῖ ὑποχρέωση κάθε πολίτου νὰ συνεισφέρει στὴν προστα-

σία του περιβάλλοντος, γιατί απ' την καταστροφή του ή τη βαρεία βλάβη του αυτός πρώτος θα ταλαιπωρηθῇ και θα ζημιώσῃ.

Ἡ πολιτεία, με τὸ ἄρθρο 24 τοῦ Συντάγματος, ἐπισημαίνει τὴν ἀνάγκη τῆς πρωτοβουλίας αὐτῆς καὶ καθορίζει ὁρισμένα γενικὰ μέτρα ποὺ εἶναι ἀπαραίτητα. Δὲν εἶναι ἄλλωστε τυχαῖο τὸ γεγονός ὅτι στὸ ἄρθρο αὐτὸ περιέχονται πολὺ περισσότερες λεπτομέρειες ἀπ' ὅτι προβλέπονται σὲ πολλὰ ἄλλα καὶ ὅτι καθορίζονται ὁρισμένα μέτρα καὶ κατευθύνσεις ποὺ κρίνονται ἀναγκαῖα γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ τῆς πολιτικῆς αὐτῆς.

Πολλὰ εἶναι ἄλλωστε καὶ πυκνὰ τὰ παραδείγματα ἀπὸ ἄλλες χώρες, ἰδίως εὐρωπαϊκὲς καὶ ἀμερικανικὲς — ὅπου ἔχουν ἰδρυθῇ εἰδικὰ ὑπουργεῖα περιβάλλοντος καὶ ὅπου εἰδικοί ἐπιστήμονες καὶ τεχνικοὶ μετὰ τὴ βοήθεια τῶν πολιτῶν ποὺ ἐνδιαφέρονται ἐφαρμόζουν με αὐστηρότητα μακρόπνοα μελετημένα μέτρα κάθε μορφῆς, γιὰ νὰ προστατεύσουν τὸ περιβάλλον ἀπὸ τοὺς κινδύνους ποὺ τὸ ἀπειλοῦν.

Στὶς χώρες αὐτὲς κρίθηκε πὼς ἡ ὑπαρξὴ ἑνὸς ὑπουργείου ἢ ἔστω μιᾶς συντονισμένης κρατικῆς ὑπηρεσίας ἀποτελεῖ τὸν καλύτερο τρόπο ἐφαρμογῆς ὅλων ἐκείνων τῶν μέτρων ποὺ, ἀνάλογα μετὰ κάθε περίστασις κρίνονται ἀναγκαῖα γιὰ τὸν σκοπὸ αὐτό. Καὶ ἡ ἀλήθεια εἶναι πὼς στὶς χώρες αὐτὲς τὰ μέτρα γιὰ τὴν προστασία τοῦ περιβάλλοντος ἐγκρίνονται καὶ ἐφαρμόζονται μετὰ ταχύτητα καὶ ἀποφασιστικότητα.

Ἔτσι π.χ. ὁ Καναδᾶς ἀπαγορεύει τώρα νὰ προσεγγίζουν στὰ λιμάνια του τὰ γιγαντιαῖα πετρελαιοφόρα, γιατί ἔχει ἀποδειχθῇ πὼς ἡ παρουσία τους κοντὰ στὶς ἀκτὲς, ὅσα μέτρα καὶ ἂν πάρουν τὰ λιμεναρχεῖα, προκαλεῖ ἐπικίνδυνη μόλυνση τῆς θάλασσας.

Ἐνα ἄλλο παράδειγμα: τὰ ἑννέα κράτη τῆς Εὐρωπαϊκῆς Οἰκονομικῆς Κοινότητος (ΕΟΚ) καταστρώνουν τώρα ἕνα κοινὸ σχέδιο, γιὰ νὰ περιορισθῇ ἡ ἀσύδωτη καὶ χωρὶς μέτρο οἰκοδόμησις τῶν πόλεων καὶ γιὰ νὰ διατηρηθοῦν ἀνοικτοὶ χώροι καὶ ὑποχρεωτικοὶ «πνεύμονες πρασίνου» στὰ μεγάλα ἀστικά κέντρα.

Ἄλλα κράτη πάλι, ἰδίως στὴν ἀμερικανικὴ ἥπειρο, ἔχουν ἀναστατωθῇ ἀπὸ τὴν πρόσφατη ἀποκάλυψη ὅτι οἱ φοβεροὶ θόρυβοι ποὺ προκαλοῦν τὰ ἀεριοθούμενα ὑπερηχητικὰ ἀεροπλάνα γίνονται αἰτία γιὰ πολλὰς νευρικὲς ἀλλὰ καὶ γιὰ καρδιακὲς παθήσεις τῶν ἀνθρώπων, καὶ παίρνουν μέτρα γιὰ τὴν προστασία τῆς ἀτμοσφαιρᾶς ἀπὸ τὴ σύγχρονη αὕτὴ μάστιγα.

Ἀκόμη καὶ μερικά ἀφρικανικά καὶ ἀσιατικά κράτη, ἔστω καὶ καθυστερημένα οἰκονομικά, προσπαθοῦν νὰ διατηρήσουν τὶς ζουγκλες ποὺ ὑπάρχουν στὰ ἐδάφη τους καὶ τὰ ἄγρια θηρία ποὺ ζοῦν μέσα στὶς ζουγκλες αὐτές. Γιατὶ ἄρχισαν τώρα νὰ συνειδητοποιοῦν πῶς ἡ προστασία τοῦ περιβάλλοντος εἶναι ἓνα ἐνιαῖο σύνολο καὶ δὲν χρειάζονται μόνο τὰ πάρκα, ἀλλὰ ἐπίσης καὶ τὰ ἄγρια θηρία καὶ τὰ παρθένα δάση.

Τὸ ἄρθρο 24 τοῦ Συντάγματος μας ἀναφέρει μιὰ σειρά ἀπὸ μέτρα καὶ προϋποθέσεις ποὺ θὰ ἐξασφαλίσουν τὴν καλύτερη δυνατὴ προστασία γιὰ τὸ ἑλληνικὸ περιβάλλον ποὺ θὰ ἐφαρμοστοῦν μὲ τὴν ἐκδοσὴ εἰδικῶν νόμων ποὺ θὰ ρυθμίσουν καὶ ἄλλα προβλήματα ποὺ θὰ δημιουργηθοῦν στὸ μέλλον.

Εἰδικότερα τὸ Σύνταγμα ὁμιλεῖ:

— γιὰ τὴ «χωροταξικὴ ἀναδιάρθρωση», ἀνάπτυξη, πολεοδόμηση καὶ ἐπέκταση τῶν πόλεων καὶ οἰκισμῶν. Στὸ θέμα αὐτὸ θεσπίζεται καὶ ἡ ὑποχρέωση τῶν κατοίκων νὰ προσφέρουν, χωρὶς ἀποζημίωση, ἢ μὲ ἀντιπαροχὴ σὲ ἄλλα μέρη, τὶς ἀπαραίτητες ἐκτάσεις γιὰ τὴ δημιουργία κοινοχρήστων χώρων στοὺς οἰκισμοὺς καὶ νὰ συμμετέχουν στὰ ἐξοδα γιὰ τὴν ἐκτέλεση τῶν βασικῶν ἔργων.

— γιὰ τὰ μνημεῖα καὶ τὶς παραδοσιακὲς περιοχές, ποὺ, ὅπως γράφει ἡ παρ. 6 τοῦ ἰδίου ἁρθρου, «τελοῦν ὑπὸ τὴν προστασία τοῦ κράτους». Αὐτὸ εἶναι φυσικὸ, γιατί τὰ μνημεῖα ποὺ βρίσκονται στὴ χώρα μας ἀποτελοῦν μιὰ ἀπὸ τὶς πιὸ πολύτιμες κληρονομίες τῆς Ἑλλάδας καὶ τοῦ λαοῦ της. Εἰδικοί νόμοι θὰ ὀρίσουν τὰ μέτρα ποὺ εἶναι ἀπαραίτητα γιὰ νὰ πραγματοποιηθῇ ὁ σκοπὸς αὐτὸς καὶ ποὺ κατ' ἀνάγκη θὰ περιορίζουν τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας ἀναγνωρίζοντας ὅμως τὸν τρόπο καὶ τὸ εἶδος τῆς ἀποζημίωσης ποὺ θὰ μποροῦν νὰ ζητήσουν οἱ ἰδιοκτῆτες.

— γιὰ τὴν προστασία τῶν δασῶν καὶ ἀπαγορεύει αὐστηρὰ τὴ μεταβολὴ τοῦ προορισμοῦ τους. Τὰ δάση μας, ποὺ κάποτε σκέπαζαν ὁλόκληρο τὸν ἑλληνικὸ χῶρο, ἔχουν σήμερα καταστραφῇ σὲ τέτοιο βαθμὸ καὶ σὲ τόση ἔκταση, ὥστε νὰ χρειάζονται μεγάλη καὶ εἰδικὴ προσπάθεια, γιὰ νὰ διασωθοῦν καὶ ν' ἀπλωθοῦν καὶ πάλι στὰ γυμνά ἑλληνικὰ βουνά.

Κοινὴ λοιπὸν ὑποχρέωση τοῦ κράτους καὶ τῶν πολιτῶν νὰ διασώσουν ὅ,τι μπορεῖ ἀκόμη νὰ διασωθῇ ἀπὸ τὰ δάση, τὰ μνημεῖα, τοὺς οἰκισμοὺς, νὰ προλάβουν νὰ μὴ «ρυπανθοῦν» ἀνεπανόρθωτα ὁ ἀέρας, τὸ ἔδαφος καὶ ἡ θάλασσα, τὸ τοπίο, οἱ ἄκτεις, τὰ βουνά καὶ κάθε γωνιὰ τῆς ἑλληνικῆς γῆς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ V

ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΗ ΕΞΟΥΣΙΑ

§ 33. ΟΙ ΤΡΕΙΣ ΕΞΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΚΑΙ ΤΑ ΟΡΓΑΝΑ ΤΟΥΣ

Σὲ μιὰ δημοκρατία ὅλες οἱ ἐξουσίες ἢ, ὅπως τὶς λέμε σήμερα, **λειτουργίες**, πηγάζουν, δηλαδή προέρχονται ἀπὸ τὸ λαό. Αὐτὸ ὀρίζει καὶ τὸ δικό μας Σύνταγμα. Ὅμως οἱ ἐξουσίες τοῦ κράτους δὲν ἀσκοῦνται ὅλες ἀπὸ ἓνα μόνο ὄργανο. Ἀντίθετα, μιὰ θεμελιώδης ἀρχή, στὴν ὁποία στηρίζονται τὰ σύγχρονα πολιτεύματα, εἶναι ὅτι οἱ διάφορες πράξεις τοῦ κράτους, δηλαδή οἱ διάφορες λειτουργίες του, γίνονται ἢ κάθε μία ἀπὸ ἰδιαίτερο ὄργανο. Ἡ ἀρχὴ αὐτή, ὀνομάζεται **διάκριση τῶν ἐξουσιῶν**.

Τὸ νέο Σύνταγμά μας, σὲ εἰδικὸ κεφάλαιο ποὺ ἐπιγράφεται «Σύνταξις τῆς Πολιτείας», καθιερώνει ρητὰ τὴ διάκριση τῶν ἐξουσιῶν, ὀρίζοντας στὸ ἄρθρο 26 ὅτι: 1) ἡ **νομοθετικὴ** λειτουργία ἀσκεῖται ἀπὸ τὴ Βουλὴ καὶ τὸν Πρόεδρο τῆς Δημοκρατίας. 2) ἡ **ἐκτελεστικὴ** λειτουργία ἀσκεῖται ἀπὸ τὸν Πρόεδρο τῆς Δημοκρατίας καὶ τὴν κυβέρνησιν καὶ 3) ἡ **δικαστικὴ** λειτουργία ἀσκεῖται ἀπὸ τὰ δικαστήρια καὶ οἱ δικαστικὲς ἀποφάσεις «ἐκτελοῦνται ἐν ὀνόματι τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ».

Στὰ πρωτόγονα κράτη καὶ στὴν ἀπόλυτη μοναρχία ὁ βασιλεὺς ἢ ὁ ἀρχηγὸς τῆς φυλῆς ἦταν ταυτόχρονα νομοθέτης καὶ κυβερνήτης καὶ δικαστής. Ἡ πείρα ὅμως ἔδειξε στοὺς λαούς, ὅτι δὲν εἶναι οὔτε εὐκολο, οὔτε σωστὸ νὰ ἀσκῆται ὅλη ἡ κρατικὴ ἐξουσία ἀπὸ τὸ ἴδιο πρόσωπο, γιὰ τὸ τότε τὸ πρόσωπο αὐτὸ γίνεται πανίσχυρο καὶ δὲν ὑπάρχει πιά καμιὰ ἐγγύηση γιὰ τὶς ἐλευθερίες τῶν ἀτόμων. Γι' αὐτὸ δὲν εἶναι τυχαῖο ὅτι καὶ στὴν Ἀθῆνα τοῦ Περικλῆ **ἄλλα** ὄργανα ἦταν οἱ δικαστές, **ἄλλα** οἱ νομοθέτες καὶ **ἄλλα** οἱ κυβερνήτες. Παγκόσμια σημασία πῆρε ἡ διάκριση μὲ τὴ γαλλικὴ ἐπανάσταση, ποὺ ἐπηρεάστηκε στὸ θέμα τοῦτο ἀπὸ τὶς διδασκαλίες τοῦ φιλόσοφου Μοντεσκιέ, ὅτι κάθε μία ἀπὸ τὶς τρεῖς ἐξουσίες τοῦ κράτους, νομοθετικὴ, διοικητικὴ καὶ δικαστικὴ, πρέπει νὰ ἀσκῆται ἀπὸ ἄλλο ὄργανο καὶ δὲν πρέπει τὰ ὄργανα τῆς μιᾶς ἐξουσίας νὰ ἐπεμβαίνουν στὰ καθήκοντα τῆς ἄλλης. Ἔτσι ἡ μία

έξουσία θά περιορίζη τήν πιθανότητα τῆς ἄλλης νά κάνη κατάχρηση τῆς δυνάμεώς της.

§ 34. Η ΒΟΥΛΗ

Νομοθετική έξουσία εἶναι ἐκείνη ποῦ **θέτει**, μεταβάλλει ἢ καταργεῖ τοὺς **νόμους**, δηλαδή τοὺς κανόνες ποῦ ρυθμίζουν ἀναγκαστικά τὴν κοινωνική συμβίωση τῶν ἀνθρώπων. Τὸ ἄρθρο 26 τοῦ νέου Συντάγματος προβλέπει ὅτι ἡ **νομοθετική** λειτουργία ἐνεργεῖται ὑπὸ τῆς Βουλῆς καὶ τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας.

Ἡ **Βουλὴ** εἶναι τὸ ὄργανο ἐκεῖνο τοῦ κράτους, ποῦ ἀποτελεῖται ἀπὸ ἀντιπροσώπους τοῦ λαοῦ καὶ κύριος προορισμός της εἶναι νά ψηφίζη τοὺς νόμους.

Οἱ **βουλευτές**, τὰ μέλη δηλαδή τῆς Βουλῆς, ἐκλέγονται ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῶν ἐκλογικῶν περιφερειῶν. Κάθε βουλευτὴς ὅμως ἀντιπροσωπεύει, σύμφωνα μὲ τὸ ἄρθρο 51, παρ. 2 τοῦ Συντάγματος, ὁλόκληρο τὸ ἔθνος καὶ ὄχι μόνο τὴν ἐκλογικὴ του περιφέρεια.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν βουλευτῶν, σύμφωνα μὲ τὸ Σύνταγμα, εἶναι διακόσιοι τὸ ἐλάχιστο καὶ τριακόσιοι τὸ πολὺ. Κάθε περιφέρεια ἐκλέγει ἀριθμὸ βουλευτῶν ἀνάλογο μὲ τὸν πληθυσμὸ της, ὅπως αὐτὸς προκύπτει ἀπὸ τὴν τελευταία ἀπογραφὴ τοῦ κράτους (ἄρθρο 54, παρ. 2 τοῦ Συντάγματος.) Ἀπὸ τὸ σύνολο τῶν βουλευτῶν τὸ 1/20, δηλαδή ἀπὸ τοὺς 300 οἱ 15, θά εἶναι οἱ λεγόμενοι **βουλευτὲς ἐπικρατείας**. Αὐτοὶ ἐκλέγονται γιὰ ὅλη τὴν ἐπικράτεια ἀνάλογα μὲ τὴν ἐκλογικὴ δύναμη κάθε κόμματος. Ἔτσι π.χ. ἂν ἓνα κόμμα κερδίσῃ στὶς ἐκλογές 100 ἔδρες, θά πάρῃ καὶ ἄλλες 10 ἀπὸ τὸν κατάλογο τῶν βουλευτῶν ἐπικρατείας. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸν τῆς ἐκλογῆς, παρμένον ἀπὸ τὸ Γερμανικὸ Σύνταγμα, διευκολύνονται τὰ κόμματα νά ὑποδείξουν ὀρισμένα πρόσωπα ποῦ ἔχουν διακριθῇ στὴ δημόσια ζωὴ, γιὰ νά γίνουν μέλη τῆς Βουλῆς χωρὶς νά πάρουν μέρος στὸν ἐκλογικὸ ἀγῶνα.

Γιὰ νά θέσῃ κάποιος ὑποψηφιότητα γιὰ βουλευτὴς, πρέπει νά εἶναι Ἑλληνας πολίτης πάνω ἀπὸ εἴκοσιπέντε χρόνων καὶ νά ἔχῃ τὸ δικαίωμα τῆς ψήφου (ἄρθρο 55 τοῦ Συντάγματος). Δὲν ἐπιτρέπεται νά ἐκλεγοῦν οἱ δημόσιοι ὑπάλληλοι, οἱ στρατιωτικοί, οἱ δήμαρχοι καὶ ὀρισμένες ἄλλες κατηγορίες ἀνθρώπων, ἂν δὲν παραιτηθοῦν, πρὶν ἀνακηρυχθοῦν ὑποψήφιοι ἀπὸ τὸ ἀξίωμά τους (ἄρθρο 56, παρ.

1). Καί οἱ μὲν στρατιωτικοὶ δὲν μποροῦν πιά ποτὲ νὰ ἐπανέλθουν στὸ στράτευμα, οἱ πολιτικοὶ ὁμως μποροῦν νὰ ξαναλάβουν τὴν ὑπηρεσία τους ἀλλὰ μόνο ἀφοῦ περάσῃ ἕνας χρόνος ἀπὸ τὴν ἡμέρα ποὺ παραιτήθηκαν. Ἐξαίρεση κάνει τὸ Σύνταγμα γιὰ τοὺς καθηγητὲς τῶν πανεπιστημίων, ποὺ δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ παραιτηθοῦν ἀπὸ τὴ θέση τους, γιὰ νὰ ἐκλεγοῦν, καὶ στὴν περίπτωση ποὺ θὰ τοὺς ψηφίσῃ ὁ λαὸς θὰ ἀνασταλῇ προσωρινά, ὅσο δηλαδὴ διαρκεῖ ἡ βουλευτικὴ περίοδος, ἡ καθηγητικὴ ιδιότητά τους. Ἐπίσης ὁ βουλευτὴς δὲν μπορεῖ νὰ κατέχῃ ὀρισμένες ιδιωτικὲς θέσεις, ὅπως εἶναι π.χ. ὁ διευθυντὴς ἐταιρείας μὲ εἰδικὰ προνόμια, οὔτε νὰ μισθώνῃ δημόσια κτήματα. Αὐτὸ λέγεται «ἀσυμβίβαστον» τοῦ βουλευτικοῦ ἀξιώματος (ἄρθρο 57, παρ. 1 τοῦ Συντάγματος).

Ὁ βουλευτὴς δὲν καταδιώκεται, οὔτε ἔχει καμιά εὐθύνη ἀπέναντι οἰουδήποτε γιὰ γνώμη ἢ ψῆφο, ποὺ ἔδωκε μέσα στὴ βουλὴ (ἄρθρον 60 παρ. 1), ἐκτὸς ἂν ἡ γνώμη αὐτὴ συνδέεται μὲ συκοφαντικὴ δυσφήμιση ἄλλου προσώπου. Τὸ Σύνταγμα θέλησε μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἀπόλυτὴ ἀνεξαρτησία τῆς γνώμης καὶ τῆς ψήφου τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ λαοῦ. Τὸ προνόμιο αὐτὸ ὀνομάζεται τὸ «ἀνεύθυνον» τῶν βουλευτῶν.

Ἐπίσης οἱ βουλευτὲς δὲν καταδιώκονται γιὰ ὅποιαδήποτε ιδιωτικὴ πράξη τους (π.χ. ἀξιοποίηση), οὔτε συλλαμβάνονται ἢ φυλακίζονται, ὅσο διαρκεῖ ἡ βουλευτικὴ περίοδος, παρὰ μονάχα ἂν δώσῃ εἰδικὴ ἄδεια ἡ Βουλὴ (ἄρθρο 62 τοῦ Συντάγματος). Τὸ προνόμιο αὐτὸ ὀνομάζεται «ἀσυλία». Ἐννοεῖται ὅτι ἡ Βουλὴ ἐξετάζει μόνο ἂν ὁ βουλευτὴς καταδιώκεται γιὰ πολιτικούς σκοπούς. Ὅταν βεβαιωθῇ ὅτι δὲν πρόκειται γι' αὐτό, πρέπει κανονικὰ νὰ δώσῃ τὴν ἄδεια νὰ διωχθῇ.

2. Λειτουργία τῆς Βουλῆς

Ἡ λειτουργία τῆς Βουλῆς ρυθμίζεται καὶ ἀπὸ τὸ Σύνταγμα ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸν κανονισμό της. Μετὰ τὴν ἐκλογὴ τους, οἱ βουλευτὲς μποροῦν νὰ ἀσκοῦν τὰ καθήκοντά τους, ἀφοῦ δώσουν τὸν ὄρκο ὅτι θὰ τηρήσουν τὸ Σύνταγμα καὶ τοὺς νόμους. Τὸ ἄρθρο 59 τοῦ Συντάγματος ὀρίζει τὸν τύπο τοῦ ὄρκου γιὰ τοὺς χριστιανοὺς ὀρθόδοξους. Οἱ ἀλλόθρησκοι ἢ ἑτερόθρησκοι ὀρκίζονται μὲ τὸν τύπο τῆς θρησκείας τους ἢ τοῦ δόγματός τους.

Ἡ διάρκεια τῆς Βουλῆς εἶναι τέσσερα χρόνια ἀπὸ τὴν ἡμέρα τῶν ἐκλογῶν καὶ τὸ χρονικὸ αὐτὸ διάστημα λέγεται **βουλευτικὴ περίοδος** (ἄρθρο 53, παρ. 1 τοῦ Συντάγματος). Ἡ περίοδος διαιρεῖται σὲ **συνόδους**, τακτικὰ καὶ ἑκτακτὰς. Τακτικὴ σύνοδος γίνεται μία κάθε χρόνο καὶ ἀπὸ τὸ Σύνταγμα προβλέπεται ὅτι θὰ ἀρχίσῃ στὶς 15 Ὀκτωβρίου (ἄρθρο 64, παρ. 1), ὁπότε ἡ Βουλὴ συνέρχεται «αὐτοδικαίως». Ἡ σύνοδος διαρκεῖ τὸ λιγότερο πέντε μῆνες. Ἐκτακτὴ σύνοδος εἶναι ἐκείνη πού καλεῖ ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας (ἄρθρο 40 τοῦ Συντάγματος) ὅταν ἡ κυβέρνησις θὰ κρίνῃ πὼς εἶναι ἀνάγκη. Ἡ ἑκτακτὴ σύνοδος μπορεῖ ν' ἀσχοληθῇ μὲ κάθε ζήτημα τῆς ἀρμοδιότητος τῆς Βουλῆς, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ψήφισιν τοῦ προϋπολογισμοῦ, γιὰτὶ αὐτός, σύμφωνα μὲ τὸ ἄρθρο 72 τοῦ Συντάγματος, πρέπει ὑποχρεωτικὰ νὰ ψηφισθῇ ἀπὸ τὴν τακτικὴν σύνοδον τῆς Βουλῆς.

Ἡ Βουλὴ στὴν ἀρχὴ κάθε βουλευτικῆς περιόδου ἐκλέγει ἀπὸ τὰ μέλη της τὸν πρόεδρον καὶ τοὺς ἀντιπροέδρους, τοὺς γραμματεῖς καὶ τὰ μέλη γιὰ τὶς κοινοβουλευτικὰς καὶ ἐξεταστικὰς ἐπιτροπὰς. Οἱ ἐπιτροπὰς αὗτὲς **συγκροτοῦνται σὲ ἀναλογία μὲ τὴ δύναμιν τῶν κομμάτων μέσα στὴ Βουλὴ** (ἄρθρο 68, παρ. 3) τοῦ Συντάγματος).

Οἱ συνεδριάσεις τῆς Βουλῆς εἶναι δημόσιαι, ἔχει δηλαδὴ κάθε πολίτης τὸ δικαίωμα νὰ τὶς παρακολουθήσῃ. Ἐπὶ πλέον οἱ συζητήσεις στὴ Βουλὴ μεταδίδονται τακτικὰ ἀπὸ τὸ ραδιόφωνον καὶ τὴν τηλεόρασιν. Οἱ συζητήσεις στενογραφοῦνται καὶ τὰ πρακτικὰ δημοσιεύονται μετὰ ἀπὸ κάθε συνεδρίασιν.

§ 35. ΕΚΛΟΓΕΙΣ ΚΑΙ ΕΚΛΟΓΕΣ

1. Ἐκλογεῖς

Ἡ Βουλὴ ἐκλέγεται ἀπὸ τὸ λαὸν (ἄρθρο 51, παρ. 1 τοῦ Συντάγματος). Μὲ τὴ λέξιν **λαὸς** ὅμως δὲν ἐννοοῦμε στὴν περίπτωσιν αὐτὴ **ὅλους** τοὺς κατοικοὺς τῆς χώρας, ἀλλὰ μόνο τοὺς πολίτες, ἄνδρες καὶ γυναῖκες, πάνω ἀπὸ μιὰν ὀρισμένην ἡλικίαν. Αὐτοὶ ὀνομάζονται καὶ **ἐκλογεῖς**. Τὸ σύνολον τῶν ἐκλογέων λέγεται **ἐκλογικὸ σῶμα**.

2. Ἐκλογές

Τὸ Σύνταγμα ὀρίζει ὅτι οἱ ἐκλογὲς ἐνεργοῦνται «δι' ἀμέσου, μυστικῆς καὶ καθολικῆς ψηφοφορίας» (ἄρθρο 51, παρ. 3 τοῦ Συντάγματος).

α) **Καθολική** ψηφοφορία σημαίνει, ότι το κράτος δεν έχει το δικαίωμα να ζητήσει ούτε περιουσιακά, ούτε κληρονομικά προσόντα, ούτε ειδική μόρφωση, για να επιτρέψει στον Έλληνα πολίτη να ψηφίσει. Το μόνο που ζητάει ο νόμος είναι το όριο ηλικίας. Αυτό δεν ορίζεται στο Σύνταγμα, αλλά είναι σήμερα τα 21 χρόνια.

β) **Μυστική** ψηφοφορία σημαίνει, ότι κανείς δεν έχει το δικαίωμα να πληροφορηθεί ποιόν ψήφισε ο κάθε πολίτης. Η μυστική ψηφοφορία εξασφαλίζεται σήμερα με ένα ιδιαίτερο χώρισμα μέσα στο εκλογικό τμήμα, όπου ο εκλογέας κλείνει το ψηφοδέλιό του σε ειδικό φάκελο, χωρίς να τον δει κανείς. Η μυστικότητα της ψηφοφορίας αποβλέπει στο να μην μπορη κανείς να επηρεάσει τον εκλογέα και αποτελει **θεμελιώδη** αρχή του Συντάγματος.

γ) **Άμεση** ψηφοφορία υπάρχει, όταν οι εκλογείς εκλέγουν απ' ευθείας τους αντιπροσώπους τους. Το αντίθετο σύστημα είναι η **έμμεση** εκλογή, όπου οι εκλογείς υποδεικνύουν όρισμένα πρόσωπα (εκλέκτορες), τα οποία θα εκλέξουν τους αντιπροσώπους του έθνους. Στην Ελλάδα ίσχυσε πάντοτε το **άμεσο** σύστημα, που άλλωστε έχει κατοχυρωθεί και από το Σύνταγμα.

Το Σύνταγμα των εκλεκτόρων (έμμεση εκλογή) εφαρμόζεται στην Αμερική για την εκλογή του προέδρου των Ηνωμένων Πολιτειών.

3. Τρόπος που ενεργούνται οι εκλογές

α) Οι εκλογές διενεργούνται την **ίδια ημέρα** σε όλο το κράτος (άρθρο 51, παρ. 4 του Συντάγματος). Μπορεί με ειδικό νόμο να επιτραπεί και στους Έλληνες του εξωτερικού να ψηφίζουν στον τόπο της διαμονής τους.

β) Ο πολίτης είναι **υποχρεωμένος** να ψηφίσει. Ο νόμος θεσπίζει το «υποχρεωτικόν της ψηφοφορίας» και προβλέπει όρισμένες ποινές για τους εκλογείς που δεν εκτελούν το καθήκον τους αυτό (άρθρο 51, παρ. 5 του Συντάγματος).

γ) Οι εκλογές διεξάγονται με βάση τους **εκλογικούς καταλόγους**, όπου είναι γραμμένα τα ονόματα όλων των εκλογέων. Όσοι από άμελεια ή για άλλο λόγο δεν έγγραφουν στους εκλογικούς καταλόγους, δεν μπορούν να ψηφίσουν.

δ) Οι υποψήφιοι βουλευτές **ανακηρύσσονται** από το Πρωτοδικείο της περιφέρειας, όπου θα εκλεγούν.

ε) Οί έκλογές γίνονται με **ψηφοδέλτια**, όπου αναγράφονται τὰ ονόματα τῶν ὑποψηφίων τοῦ **συνδυασμοῦ**, πού καταρτίζει κάθε κόμμα. Ἀλλοτε χρησιμοποιοῦσαν τὶς κάλπες, δηλαδή δοχεῖα μετάλλινα χωρισμένα σὲ δύο διαμερίσματα, ἓνα μαῦρο μὲ τὰ γράμματα ΟΧΙ καὶ ἓνα ἄσπρο μὲ τὰ γράμματα ΝΑΙ· καί, ἀνάλογα μὲ τὴν προτίμησή του, ἔριχνε ὁ πολίτης τὸ σφαιρίδιό του σ' ἓνα ἀπὸ τὰ δύο διαμερίσματα. Αὐτὰ ἔχουν τώρα πιά καταργηθῇ, γιατί διευκόλυναν τὴν ἐκλογικὴ νοθεία. Ὅμως ἡ λέξη «κάλπη» καὶ «μαυρίζω» ἔχουν μείνει στὴ γλῶσσα μας σχετικὰ μὲ τὶς ἐκλογές.

στ) Τὸ κράτος διαιρεῖται σὲ **ἐκλογικὲς περιφέρειες**. Αὐτὲς ὀρίζονται ἀπὸ εἰδικὸ νόμο καὶ μποροῦν νὰ εἶναι εὐρεῖες ἢ στενές. Στὴν **εὐρεῖα περιφέρεια** ἐκλέγονται πολλοὶ βουλευτές, ἀπὸ τὶς διάφορες ἐπαρχίες πού τὴν ἀποτελοῦν. Ὅλοι αὐτοὶ οἱ ὑποψήφιοι περιλαμβάνονται σὲ κοινὸ ψηφοδέλτιο. Ἀντίθετα, στὴ **στενὴ περιφέρεια** εἶναι δυνατόν νὰ ἐκλέγεται καὶ **ἓνας μόνο** βουλευτής.

ζ) Οἱ ἐκλογικὲς περιφέρειες διαιροῦνται σὲ **ἐκλογικὰ τμήματα**, όπου γίνεται ἡ ψηφοφορία. Τὰ τμήματα ἐπιτηροῦνται ἀπὸ μίαν ἐφορευτικὴ ἐπιτροπὴ καὶ ἀπὸ τὸν **δικαστικὸ ἀντιπρόσωπο**, πού φροντίζει ὥστε οἱ ἐκλογές νὰ γίνουν ἡσυχᾶ, σύμφωνα μὲ τοὺς νόμους καὶ νὰ εἶναι γνήσιες.

η) Τὸ κύρος τῶν ἐκλογῶν ἐλέγχεται ἀπὸ ἓνα εἰδικὸ δικαστήριον (ἄρθρο 100 τοῦ Συντάγματος). Ἄν κάποιος ὑποψήφιος πρὶν δὲν ἔχει τὰ προσόντα, ἐξελέγη βουλευτὴς ἢ ἂν, παρ' ὅλο πού ἦταν στὴ θέση τοὺς ἡ ἐφορευτικὴ ἐπιτροπὴ καὶ ὁ δικαστικὸς ἀντιπρόσωπος, ὑπάρχῃ ὑποψία πὼς ἓνας ἀπὸ τοὺς ὑποψηφίους ἀδικήθηκε, τότε ἔχει κάθε πολίτης τὸ δικαίωμα νὰ προσβάλλῃ μὲ ἔνσταση τὸ κύρος τῆς ἐκλογῆς. Τὸ εἰδικὸ δικαστήριον ἀποτελεῖται ἀπὸ ἀνώτατους δικαστικούς, ἀρεοπαγίτες καὶ συμβούλους ἐπικρατείας. Ἐξετάζει μάρτυρες ἢ ἔγγραφα καὶ μπορεῖ, ἂν πεισθῇ γιὰ τὴν ἀκρίβεια τῆς ἐνστάσεως, ν' ἀκυρώσῃ τὴν ἐκλογὴ στὴν περιφέρεια, όπου ἡ διεξαγωγὴ ἐγινε χωρὶς νὰ τηρηθοῦν οἱ νόμοι. Ἐκεῖ διενεργοῦνται ἀργότερα ἐπαναληπτικὲς ἐκλογές.

§ 36. ΕΚΛΟΓΙΚΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ

Δύο εἶναι, κυρίως, τὰ ἐκλογικὰ συστήματα : τὸ **πλειοψηφικὸ** καὶ τὸ **ἀναλογικὸ**.

Με τὸ **πλειοψηφικὸ** σύστημα ἐκλέγεται ὁ ὑποψήφιος τοῦ κόμματος ἐκείνου ποῦ, σὲ σχέσηι μετὰ τὸ δεύτερο κόμμα, πῆρε ἔστω καὶ μία ψήφον περισσότερη.

Με τὸ **ἀναλογικὸ** σύστημα οἱ ἔδρες τῶν βουλευτῶν κατανέμονται ἀνάλογα μετὰ τὸν ἀριθμὸ τῶν ψήφων ποῦ πῆρε κάθε κόμμα. Ἄν π.χ. σὲ μιὰ περιφέρειαν ἀναλογοῦν 25 ἔδρες στὴ Βουλὴ καὶ ψηφίσουν 175.000 ἐκλογεῖς, θὰ διαιρέσουμε τὸ σύνολο τῶν ψηφοφόρων αὐτῶν μετὰ τὸν ἀριθμὸ τῶν βουλευτικῶν ἐδρῶν καὶ βρίσκουμε ἔτσι τὴν **ἐκλογικὴν βάση** ($175.000 : 25 = 7.000$). Τὰ κόμματα ποῦ μετέχουν στὴν ἐκλογὴ θὰ πάρουν τόσους βουλευτές, ὅσες φορές χωρεῖ ἡ ἐκλογικὴ βάση (δηλαδή τὸ 7.000) στὸν ἀριθμὸ τῶν ψήφων ποῦ ἔλαβαν. Ἐάν λ.χ. ἓνα κόμμα πῆρε 72.000 ψήφους, τοῦ ἀντιστοιχοῦν 10 ἔδρες ($72.000 : 7.000 = 10$) καὶ θὰ ἔχη ὑπόλοιπο 2.000 ψήφους, ποῦ θὰ κατανεμηθοῦν μετὰ διάφορους ὑπολογισμοὺς (δεύτερη κατανομή). Τὶς ὑπόλοιπες ἔδρες θὰ λάβουν οἱ ὑποψήφιοι τῶν ἄλλων κομμάτων, πάντοτε μετὰ τὴν ἀναλογία 7.000 ψῆφοι = 1 βουλευτικὴ ἔδρα. Τὸ δεύτερο κόμμα μετὰ 50.000 ψήφους θὰ πάρη 7 ἔδρες ($50.000 : 7 = 7$), μετὰ ὑπόλοιπο 1.000 ψήφους, τὸ τρίτο μετὰ 30.000 ψήφους θὰ πάρη τέσσερεις ἔδρες, μετὰ ὑπόλοιπο 2.000 ψήφους, καὶ τὸ τελευταῖο μετὰ 18.000 μόνο δύο ($18.000 : 7 = 2$), μετὰ ὑπόλοιπο 4.000 ψήφους.

Ἀντίθετα, ἂν ἐφαρμόσωμε μετὰ τοὺς ἴδιους ἀριθμοὺς τὸ πλειοψηφικὸ σύστημα, τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἐκλογῶν θὰ εἶναι ἐντελῶς διαφορετικόν, γιὰτὶ τὸ κόμμα ποῦ ἔλαβε 72.000 ψήφους θὰ πάρη καὶ τίς 25 ἔδρες, ἐφ' ὅσον τὰ ὑπόλοιπα κόμματα πῆραν λιγότερους ψήφους καὶ, μολονότι ὅλα μαζί συγκέντρωσαν περισσότερες ψήφους ἀπὸ τὸ κόμμα τῆς πλειοψηφίας, δὲν θὰ κερδίσουν οὔτε **μία** ἔδρα.

Τὸ ἀναλογικὸ σύστημα εὐνοεῖ τὴν πιστὴ ἀπογραφὴ τῶν διαφορῶν πολιτικῶν δυνάμεων ἐνῶ τὸ πλειοψηφικὸ ἐπιτρέπει νὰ σχηματισθοῦν ἰσχυρὲς κυβερνήσεις.

Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ τὰ δύο αὐτὰ ἐκλογικὰ συστήματα, ὑπάρχουν καὶ ἄλλα, ποῦ ἀποτελοῦν ἓνα συνδυασμὸ τοῦ ἀναλογικοῦ καὶ τοῦ πλειοψηφικοῦ. Τὰ κυριώτερα εἶναι ἡ **ἐνισχυμένη ἀναλογικὴ** καὶ τὸ **μικτό**.

Στὴν **ἐνισχυμένη ἀναλογικὴ** ὑπάρχουν οἱ λεγόμενες πρώτη καὶ δεύτερη κατανομή (ὅπως ἄλλωστε καὶ στὴν ἀπλὴ ἀναλογικὴ). Στὴν πρώτη κατανομή μετέχουν ὅλα τὰ κόμματα καὶ ἐκλέγουν ἀριθμὸ βουλευτῶν ἀνάλογο μετὰ τὸν ἀριθμὸ τῶν ψήφων ποῦ ἔλαβαν,

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ένω τὰ υπόλοιπα τῶν ψήφων ἀθροίζονται σὲ εὐρύτερες περιφέρειες, ὅπου γίνεται ἡ δεύτερη κατανομή. Ὅταν ὅμως τὸ σύστημα εἶναι ἡ ἢ ἐνισχυμένη ἀναλογική, τότε στὴ δεύτερη κατανομή δὲν μετέχουν πιά ὅλα τὰ κόμματα, ἀλλὰ μόνο τὰ μεγάλα, δηλαδή ἐκεῖνα ποὺ θὰ συγκεντρῶσουν ὀρισμένο ποσοστὸ ψήφων σὲ ὅλη τὴν χώρα. Τὸ ποσοστὸ αὐτὸ δὲν εἶναι ὁμοιο πάντοτε σὲ ὅλες τὶς ἐκλογές, ἀλλὰ ὀρίζεται κάθε φορά διαφορετικὰ ἀπὸ τὸν ἐκλογικὸ νόμο. Τὸ 1974, π.χ. τὸ ποσοστὸ τῶν ψήφων γιὰ τὴ συμμετοχὴ στὴ δεύτερη κατανομή εἶχε ὀρισθῇ γιὰ μὲν τὰ κόμματα σὲ 17% τοῦ συνόλου καὶ γιὰ τοὺς συνασπισμοὺς κομμάτων σὲ 25%. Στὶς ἐκλογές τοῦ 1958 τὸ ποσοστὸ αὐτὸ εἶχε ὀρισθῇ μεγαλύτερο, δηλαδή σὲ 25% γιὰ τὰ κόμματα καὶ σὲ 35 καὶ 40% γιὰ τοὺς συνασπισμοὺς κομμάτων.

Μὲ τὸ σύστημα αὐτὸ τὰ μεγάλα κόμματα ἀποκοτῶν καὶ ἄλλες ἔδρες.

Μικτὸ εἶναι τὸ ἐκλογικὸ σύστημα, κατὰ τὸ ὁποῖο σὲ ἄλλες μὲν ἐκλογικὲς περιφέρειες τοῦ κράτους ἐφαρμόζεται τὸ πλειοψηφικὸ, σὲ ἄλλες ἢ ἐνισχυμένη ἀναλογική καὶ σὲ ἄλλες ἢ ἀπλή ἀναλογική. Τὸ σύστημα αὐτὸ ἐφαρμόστηκε στὴν Ἑλλάδα κατὰ τὶς ἐκλογές τῆς 19 Φεβρουαρίου 1956.

§ 37. ΝΟΜΟΙ ΚΑΙ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΑ ΔΙΑΤΑΓΜΑΤΑ

1. Πὼς ψηφίζονται οἱ νόμοι.

Ἡ νομοθετικὴ ἐξουσία ἀσκεῖται ἀπὸ τὴ Βουλὴ ἢ ἀπὸ τὸν Πρόεδρο τῆς Δημοκρατίας μᾶς λέει τὸ ἄρθρο 26 τοῦ Συντάγματος. Γιὰ νὰ γίνῃ ὅμως ἕνας νόμος, χρειάζεται πρῶτα νὰ ψηφισθῇ ἀπὸ τὴ Βουλὴ, ὕστερα νὰ κυρωθῇ ἀπὸ τὸν Πρόεδρο τῆς Δημοκρατίας καὶ τέλος πρέπει νὰ δημοσιευθῇ στὴν «Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως».

Ἡ ψήφιση ὅμως τῶν νόμων ἀπὸ τὴ Βουλὴ γίνεται μὲ μιὰν ὀρισμένη διαδικασία ποὺ ἐπιβάλλεται ἀπὸ τὰ ἄρθρα 73 - 76 τοῦ Συντάγματος.

Ὑπάρχει πρῶτ' ἀπ' ὅλα ἡ γενικὴ ἀρχὴ ὅτι «δικαίωμα προτάσεως «νόμων ἀνήκει εἰς τὴν Βουλὴν καὶ τὴν κυβέρνησιν» (ἄρθρο 73, παρ. 1 τοῦ Συντάγματος). Ἡ Βουλὴ ἀσκεῖ τὸ νομοθετικὸ τῆς ἔργο «ἐν ὁλομελείᾳ», δηλαδή πρέπει νὰ εἶναι παρόντες ὅλοι οἱ βουλευτὲς καὶ οἱ ἀποφάσεις νὰ ἐγκριθοῦν ἀπὸ τὴν πλειοψηφία τῶν παρόντων ποὺ

ποτέ δεν μπορούν να είναι λιγότεροι από το 1/4 του συνόλου των Βουλευτών, δηλαδή σήμερα 75 (άρθρο 67 του Συντάγματος).

Η Βουλή μπορεί να όριση στον κανονισμό της ότι θα διαιρεθῇ τὸ πολὺ σὲ δύο τμήματα καὶ θὰ όριση πῶς θὰ μοιρασθοῦν κατὰ ὑπουργεῖα οἱ ἀρμοδιότητες τῶν τμημάτων (άρθρο 70 τοῦ Συντάγματος).

Ὅπως δὲποτε ὁμως ὑπάρχουν, ὁρισμένα θέματα ποὺ δὲν ἐπιτρέπεται ποτὲ νὰ παραπεμφθοῦν σὲ τμήματα καὶ πρέπει πάντοτε νὰ συζητοῦνται στὴν ὁλομέλεια. Τὰ κυριότερα ἀπὸ αὐτὰ εἶναι οἱ νόμοι ποὺ θὰ ἀλλάξουν τὸ ἐκλογικὸ σύστημα καὶ οἱ νόμοι ποὺ θίγουν τὴν προστασία τῶν ἀτομικῶν δικαιωμάτων.

Ἡ διαδικασία περνᾷ ἀπὸ τὰ ἐξῆς στάδια :

1. Ὁ νόμος ὑποβάλλεται σὲ σχέδιο (νομοσχέδιο) στὴ Βουλή, συνήθως ἀπὸ τὸν ἀρμόδιο ὑπουργό. Ἔτσι π.χ. ἓνα νομοσχέδιο γιὰ τὰ σχολεῖα θὰ τὸ φέρῃ ὁ Ὑπουργὸς Παιδείας, ἓνα νομοσχέδιο γιὰ τὰ λεωφορεῖα ὁ Ὑπουργὸς Μεταφορῶν κ.ο.κ. Ἄν μέσα στὸ νομοσχέδιο προβλέπωνται καινούριες δαπάνες ποὺ θὰ ἐπιβαρύνουν τὸ δημόσιο, δὲν μπορεί νὰ συζητηθῇ ἂν δὲν συνοδεύεται ἀπὸ ἔκθεση τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους ποὺ καθορίζει πόση θὰ εἶναι ἡ δαπάνη (άρθρο 75 Συντάγματος) καὶ μὲ ποιὸν τρόπο θὰ καλυφθῇ.

2. Ὅλα τὰ νομοσχέδια πρέπει νὰ συνοδεύωνται ἀπὸ **αιτιολογικὴ ἔκθεση** ὅπου ἀναγράφεται ὁ λόγος, γιὰτὶ πρέπει νὰ ψηφισθῇ τὸ νομοσχέδιο καὶ τί ἀποτελέσματα ἐλπίζεται ὅτι θὰ ἔχῃ ὁ νόμος στὴ ζωὴ τοῦ τόπου.

3. Μόλις ὑποβληθῇ τὸ νομοσχέδιο στὴ Βουλή, παραπέμπεται στὴν ἀρμόδια κοινοβουλευτικὴ ἐπιτροπὴ (π.χ. τὸ νομοσχέδιο γιὰ τὰ σχολεῖα στὴν ἐπιτροπὴ ἐπὶ τῆς Παιδείας) καὶ ἀφοῦ ἡ ἐπιτροπὴ τὸ ἐπεξεργασθῇ εἰσάγεται στὴ Βουλή - τὴν ὁλομέλεια ἢ τὸ ἀρμόδιο τμήμα - γιὰ νὰ ψηφισθῇ.

4. Κάθε νομοσχέδιο συζητεῖται καὶ ψηφίζεται ἀπὸ τὴ Βουλή (σὲ ὁλομέλεια ἢ σὲ τμήματα) σὲ δύο διάφορες συνεδριάσεις ποὺ ἀπέχουν μεταξύ τους κατὰ δύο μέρες τοῦλάχιστον (άρθρο 76, παρ. 2).

Στὴν πρώτη συνεδρίαση τὸ νομοσχέδιο ψηφίζεται στὶς γενικὲς του διατάξεις, αὐτὸ ποὺ λέγεται «κατ' ἀρχήν» καὶ γιὰ πρώτη φορὰ «κατ' ἄρθρον», δηλαδή κάθε μιὰ ἀπὸ τίς διατάξεις του ψηφίζεται χωριστά. Στὴ δεύτερη συνεδρίαση «κατ' ἄρθρον καὶ ὡς σύνολον».

Σε εξαιρετικές περιπτώσεις επιτρέπεται να ψηφισθῇ ἓνα νομοσχέδιο σὲ μιὰ μόνη συνεδρίαση, ὅταν ἡ κυβέρνηση τὸ χαρακτηρίσῃ ὡς «κατεπείγον» ἀλλὰ στὴ συζήτηση πρέπει νὰ εἶναι παρόντες ὁ πρωθυπουργός, ὁ ἀρμόδιος ὑπουργός καὶ οἱ ἀρχηγοὶ τῶν κομμάτων (ἄρθρο 76, παρ. 4 τοῦ Συντάγματος).

Ὅρισμένοι νόμοι ποὺ ἀφοροῦν τὴν ἐπικύρωση ἑνὸς κώδικα, δηλαδὴ ἑνὸς συνόλου διατάξεων γιὰ ἓναν ὀρισμένο θεσμό ποὺ ἔχει περάσει ἀπὸ ἐπιστημονικὴ ἐπεξεργασία ἐπιτροπῆς ἀπὸ εἰδικούς, διορισμένους γιὰ τὴ μελέτη αὐτὴ με διατάξεις νόμων μποροῦν νὰ ψηφισθοῦν ἀπὸ τὴν ὁλομέλεια τῆς Βουλῆς με ἓναν ἰδιαίτερο νόμο ποὺ τοὺς ἐγκρίνει σὰν σύνολο. π.χ. ὁ Κώδικας ὁδικῆς κυκλοφορίας.

5. Ἀφοῦ ψηφισθῇ ἓνας νόμος διαβιβάζεται στὸν Πρόεδρο τῆς Δημοκρατίας γιὰ νὰ τὸν «κυρώσῃ» με τὴν ὑπογραφή του καὶ νὰ διατάξῃ τὴ δημοσίευσή του στὴν «Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως». Δέκα ἡμέρες μετὰ τὴ δημοσίευσή του ὁ νόμος ἀρχίζει νὰ ἐφοδιάζεται σὲ ὅλη τὴν ἐπικράτεια καὶ κανένας δὲν μπορεῖ νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι δὲν τὸν γνωρίζει. Αὐτὸ ἐννοῦμε, ὅταν λέμε «ἄγνοια νόμου δὲν ἐπιτρέπεται».

2. Νομοθετικὰ διατάγματα

Ἡ Βουλὴ δὲν συνεδριάζει ὅλον τὸν χρόνο. Συνέρχεται σὲ συνόδους τακτικὲς καὶ ἑκτακτες. Ὅταν ἡ Βουλὴ διακόψῃ τὶς ἐργασίες της, οἱ βουλευτὲς πηγαίνουν στὶς ἐπαρχίες τους. Εἶναι ὅμως δυνατόν στο διάστημα, ποὺ ἡ Βουλὴ ἔχει διακοπές, νὰ προκύψουν θέματα ἐπείγοντα ποὺ πρέπει νὰ ρυθμισθοῦν ἀμέσως. Γι' αὐτὸ τὸ Σύνταγμα προβλέπει στὸ ἄρθρο 43, παρ. 4 ὅτι ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας μπορεῖ νὰ προχωρήσῃ στὴν ἔκδοση νομοθετικῶν διαταγμάτων (Ν.Δ.) ποὺ θεωροῦνται σὰν νόμοι. Γιὰ νὰ γίνῃ ὅμως αὐτό, πρέπει νὰ ὑπάρχῃ ἡ συγκατάθεση τοῦ εἰδικοῦ τμήματος ποὺ συγκροτεῖται ὅπως καὶ τὰ ἄλλα τμήματα καὶ ἐπιτροπὲς τῆς Βουλῆς ἀνάλογα με τὴ δύναμη τῶν κομμάτων ἢ ὁμάδων ἀκόμη καὶ τῶν βουλευτῶν ποὺ εἶναι ἀνεξάρτητοι (ἄρθρο 71 τοῦ Συντάγματος). Ὁ τρόπος λειτουργίας αὐτοῦ τοῦ τμήματος διακοπῶν καθὼς καὶ τῶν κοινοβουλευτικῶν ἐπιτροπῶν ποὺ θὰ ἐπεξεργάζονται τὰ θέματα ποὺ θὰ συζητηθοῦν ἐκεῖ ὀρίζεται ἀπὸ τὸν κανονισμό τῆς Βουλῆς. Γιὰ νὰ ψηφισθοῦν ἀποφάσεις στὸ τμήμα αὐτὸ ὅπως καὶ στὰ ἄλλα τμήματα τῆς Βουλῆς χρειάζεται ἡ πλειοψηφία τῶν παρόντων, ποὺ ποτὲ ὅμως δὲν μπορεῖ νὰ

είναι κατώτερη από τα 2/5 τῶν βουλευτῶν πού συμμετέχουν σ' αὐτό τὸ τμήμα. Γιὰ τὸ 1975 τὸ τμήμα διακοπῶν ὀρίστηκε νὰ ἔχη 60 μέλη καὶ 30 ἀναπληρωματικά.

Ἡ ἀδεια πού δίνει ἡ Βουλὴ στὸν Πρόεδρο τῆς Δημοκρατίας νὰ προβῇ στὴν ἔκδοση νομοθετικῶν διαταγμάτων λέγεται «νομοθετικὴ ἐξουσιοδότηση» καὶ ὅσο ἴσχυε τὸ Σύνταγμα τοῦ 1952 ἡ ἐπιτροπὴ τῆς Βουλῆς πού ἐνέκρινε τὰ νομοθετικὰ διατάγματα λεγόταν «Ἐπιτροπὴ Ἐξουσιοδοτήσεως ἢ Μικρὴ Βουλὴ».

Φυσικὰ οὔτε στὸ τμήμα διακοπῶν, ὅπως συμβαίνει καὶ γιὰ τὰ ἄλλα τμήματα, δὲν μποροῦν νὰ συζητηθοῦν θέματα πού **μόνον ἡ ὁλομέλεια τῆς Βουλῆς** μπορεῖ νὰ χειρισθῇ, ὅπως εἶναι οἱ νόμοι πού τίγουν τὰ ἀτομικὰ δικαιώματα, οἱ νόμοι γιὰ τὸ ἐκλογικὸ σύστημα ἢ γιὰ τὴν κατάσταση πολιορκίας καὶ ἄλλοι (ἄρθρο 72 τοῦ Συντάγματος).

Ἀναγκαστικοὶ νόμοι λέγονται οἱ νόμοι πού δὲν ψηφίσθηκαν οὔτε ἀπὸ τὴ Βουλὴ οὔτε ἀπὸ τὰ τμήματά της, ἀλλὰ ἐκδόθηκαν ἀπὸ τὴν κυβέρνησις «ἐν ἀπουσίᾳ τῆς Βουλῆς» καὶ χωρὶς τὴν ἐξουσιοδότησή της. Οἱ νόμοι αὗτοί εἶναι ἀντισυνταγματικοί. Στὸ καιρὸ τῆς δικτατορίας τῆς 4ης Αὐγούστου 1936 καὶ στὴ δικτατορία 1967 - 1974 ὅλοι οἱ νόμοι πού δημοσιεύονταν ἦταν ἀναγκαστικοί (Α.Ν.).

§ 38. ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ ΚΑΙ ΑΡΙΘΜΗΣΗ ΤΩΝ ΝΟΜΩΝ

1. Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως

Ὅταν οἱ νόμοι ὑπογραφοῦν ἀπὸ τὸν Πρόεδρο τῆς Δημοκρατίας καὶ σφραγισθοῦν μὲ τὴ «μεγάλῃ τοῦ κράτους σφραγίδᾳ» φυλάγονται τὰ πρωτότυπα στὸ Ὑπουργεῖο Δικαιοσύνης. Ἐπειδὴ ὁμως δὲν μπορεῖ κάθε πολίτης νὰ πηγαίνει στὸ Ὑπουργεῖο νὰ διαβάζῃ τὸ κείμενο τοῦ νόμου, ὑπάρχει ἕνα ἐπίσημο κείμενο μὲ τὴν ἐγγύησι τοῦ κράτους ὅτι εἶναι ὁμοιο μὲ τὸ πρωτότυπο. Τὸ κείμενο αὐτὸ εἶναι ἡ Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως πού δημοσιεύει πιστὰ τὸ νόμο καὶ τὸν κάνει ἔτσι γνωστὸ στοὺς πολίτες. Τὸ κράτος ἔχει δικό του τὸ «Ἐθνικὸ Τυπογραφεῖο» ἀπὸ τὸ 1825.

Ἡ Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως διαιρεῖται σὲ **τόμους**, (κάθε τόμος περιέχει τὰ φύλλα ἑνὸς ἡμερολογιακοῦ ἔτους) καὶ σὲ **τεύχη**, πού ἄλλο περιέχει τοὺς νόμους, ἄλλο τὰ διατάγματα καὶ τὶς ὑπουργικὰς

αποφάσεις, άλλο τους διορισμούς, τις απολύσεις και μεταθέσεις υπαλλήλων κλπ. 'Επί πλέον υπάρχουν και Δελτία, όπως το «Δελτίο 'Ανωγύμων 'Εταιρειών» και το «Δελτίο Σημάτων και Διπλωμάτων εὐρεσιτεχνίας».

2. 'Αρίθμηση τῶν νόμων

'Επί τῆς βασιλείας τοῦ 'Οθωνος ἄρχισε ἡ ἀρίθμηση τῶν νόμων με ἑλληνικὰ γράμματα κατὰ τὸ ἀρχαῖο πρότυπο Α,Β,Γ. κλπ. 'Ετσι π.χ. ὁ νόμος ΧΠΘ (περὶ ἐπιτροπείας ἀνηλίκων) εἶναι ὁ νόμος ὑπ' ἀριθ. 689. 'Απὸ τῆς βασιλείας τοῦ Κωνσταντίνου (1913) ἄρχισε νέα ἀρίθμηση με ἀραβικοὺς ἀριθμοὺς (1,2,3 κ.λπ.) ποὺ συνεχίστηκε καὶ στὴν περίοδο τῆς δημοκρατίας (1924 - 1935) χωρὶς νὰ διακοπῇ ἡ σειρά καὶ μετὰ τὴν παλινόρθωση τῆς βασιλείας ὡς τὶς 4 Αὐγούστου 1936.

'Η δικτατορία Μεταξᾶ ἄρχισε πάλι νὰ ἀριθμῇ ἀπὸ τὸ 1 τοὺς ἀναγκαστικοὺς νόμους (Α.Ν.) ποὺ ἐξέδιδε, οἱ ὁποῖοι ἀπὸ τὸ 1936 ἕως τὸ 1941 ἔφθασαν τοὺς 2925. 'Απὸ τότε ἐπικράτησε ἡ συνήθεια νὰ ἀναφέρεται δίπλα στὸν ἀριθμὸ τοῦ νόμου καὶ ἡ χρονιά ποὺ δημοσιεύτηκε (π.χ. Α.Ν. 2900/1941).

Στὴν ἐποχὴ τῆς ἐχθρικῆς κατοχῆς τῆς χώρας (1941 - 1944) ἐφαρμόσθηκε ἐπίσης νέα ἀρίθμηση τῶν νομοθετικῶν διαταγμάτων (Ν.Δ.) ἀπὸ 1 - 2243, πάντοτε με μνεία τῆς χρονιᾶς καὶ ἀπὸ τὸ 1941 - 1944 τῶν νόμων (Ν) 1 - 1181.

Μετὰ τὴν παλινόρθωση καὶ ἐπὶ βασιλείας τῶν Γεωργίου Β', Παύλου Α' καὶ Κωνσταντίνου Β' ἡ ἀρίθμηση τῶν νόμων ἀρχίζει πάλι ἀπὸ 1 καὶ φθάνει στὸν 4610, με μνεία πάντοτε τῆς χρονολογίας, ὡς τὴν 21η 'Απριλίου 1967. Κατὰ τὴν πρώτη φάση τῆς δικτατορικῆς ἐπταετίας (1967 - 1973) δημοσιεύθηκαν τὰ νομοθετικὰ διατάγματα 1 - 1403 καὶ στὴν δεύτερη φάση τῆς δικτατορίας (Νοέμβριος 1973 - 'Ιούλιος 1974) τὰ Ν.Δ. 1 - 494.

Μετὰ τὴν πτώση τῆς δικτατορίας (23 'Ιουλίου 1974) ἄρχισε πάλι καινούρια ἀρίθμηση τῶν νόμων ἀρχίζοντας ἀπὸ τὸ 1.

ΕΚΤΕΛΕΣΤΙΚΗ ΕΞΟΥΣΙΑ

§ 40. ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΕΚΤΕΛΕΣΤΙΚΗΣ ΕΞΟΥΣΙΑΣ

ΜΕΣΑ ΣΤΟ ΣΗΜΕΡΙΝΟ ΚΡΑΤΟΣ

Ἡ ἐκτελεστική ἐξουσία ἢ **λειτουργία**, ὅπως ἀναφέρεται ἐπίσημα στὸ Σύνταγμα (ἄρθρο 26), εἶναι μία ἀπὸ τὶς τρεῖς λειτουργίες, ποὺ μαζί μὲ τὶς ἄλλες δύο, τὴ νομοθετική καὶ τὴ δικαστική, συγκροτοῦν τὴ δημοκρατικὴ μας πολιτεία.

Τὸ ἴδιο ἄρθρο διευκρινίζει ὅτι «ἡ ἐκτελεστικὴ λειτουργία ἀσκεῖται ὑπὸ τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας καὶ τῆς κυβερνήσεως» καὶ μὲ αὐτὸ θέλει νὰ ἐπισημάνῃ καὶ νὰ καθορίσῃ ἀκριβῶς τοὺς δύο φορεῖς τῆς ἐξουσίας αὐτῆς, ποὺ ἀπὸ τὴν πράξη καὶ στὴν οὐσία ἔχει ἀποδειχθῇ πὼς εἶναι ἡ σημαντικότερη, περισσότερο ἀποφασιστικὴ καί, ἀπὸ πολλὰς πλευρές, σπουδαιότερη ἐξουσία τοῦ σημερινοῦ κράτους.

Ὅπως δείχνει καὶ τὸ ὄνομά της ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία ἔχει κύριο σκοπὸ τὴν **ἐκτέλεση** τῶν νόμων, ποὺ ψηφίζει ἡ ἄλλη ἐξουσία (ἡ λειτουργία), ἡ **νομοθετική**. Ἀλλὰ πρακτικά, τὸ ἔργο ποὺ ἔχει ἀνατεθῇ ἀπὸ τὴν πολιτεία στὴν ἐκτελεστικὴ ἐξουσία - καὶ ἰδιαίτερα στὸν ἓνα ἀπὸ τοὺς δύο φορεῖς της, τὴν κυβέρνησιν—εἶναι τεράστιο, πολὺπλοκο, πολὺπλευρο, ἀποφασιστικὸ καὶ σημαντικό.

Αὕτῃ πρέπει νὰ φροντίσῃ γιὰ τὴν ἄμυνα καὶ τὴν ἀσφάλεια τῆς χώρας, νὰ πραγματοποιήσῃ συμφωνίες μὲ φίλους καὶ ν' ἀντιμετωπίσῃ ἀντιπάλους καὶ ἐχθροὺς, νὰ ὀργανώσῃ καὶ νὰ βελτιώσῃ τὰ οἰκονομικὰ τοῦ κράτους, νὰ ἐπιβαρύνῃ τοὺς πολίτες μὲ φόρους ἢ ἄλλες δαπάνες, ἢ νὰ βελτιώσῃ τὶς συνθήκες ἐργασίας καὶ ζωῆς τους, νὰ τοὺς ἐξασφαλίσῃ καλύτερη ὑγειονομικὴ περίθαλψη καὶ συντάξεις. Αὕτῃ θὰ δώσῃ καλύτερες τιμὲς γιὰ τὰ γεωργικὰ προϊόντα, ἀλλὰ θ' ἀντιμετωπίσῃ, ὅπως αὕτῃ κρίνει καλύτερα, διαμαρτυρίες καὶ ἀπεργίες καὶ θὰ πάρῃ λογικὰ μέτρα γιὰ τὴν ἐσωτερικὴ ἡρεμία καὶ ἀσφάλεια, ὅταν τοῦτο χρειάζεται. Αὕτῃ ὅμως μπορεῖ καὶ νὰ παρασυρθῇ καὶ νὰ προχωρήσῃ σὲ ἀποφάσεις ποὺ πιθανὸν θ' ἀποδειχθοῦν ἐπικίνδυνες καὶ μποροῦν νὰ προκαλέσουν μεγαλύτερες ἀντιδράσεις ἢ νὰ

ταράξουν ακόμη την εθνική ένότητα της χώρας και του λαού. Με δύο λόγια αυτή διοικεί και αυτή κυβερνά. Και επειδή με τη δύναμη και τις δυνατότητες που έχει, μπορεί να δώσει σωστή ή κακή κατεύθυνση σε κάθε σχεδόν ζήτημα, είναι στην πραγματικότητα ή σπουδαιότερη από τις τρεις εξουσίες του πολιτεύματος.

Η Ελλάδα, μετά το δημοψήφισμα του Δεκεμβρίου του 1974, είναι πια προεδρευόμενη δημοκρατία. Και γι' αυτό άλλωστε το άρθρον 26 του Συντάγματος όρίζει ότι η εκτελεστική λειτουργία ασκείται από κοινού από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας και την κυβέρνηση δηλαδή τον πρωθυπουργό και τους υπουργούς.

Επειδή το 1974, μετά την πτώση της δικτατορίας, μεσολάβησε μια μεταβατική περίοδος, εξέλεγε, αρχικά από τη Βουλή, ένας προσωρινός πρόεδρος της δημοκρατίας, ο Μιχαήλ Στασινόπουλος. Στις 14 Ιουνίου 1975 η Βουλή, αφού συμπλήρωσε την έπεξεργασία του νέου Συντάγματος και ψήφισε τον νέο Καταστατικό Χάρτη της χώρας, εξέλεξε με μυστική ψηφοφορία όπως όρίζει το άρθρο 32 του Συντάγματος, πρώτον Πρόεδρο της Ελληνικής Δημοκρατίας τον Κωνσταντίνο Τσάτσο.

Το δημοψήφισμα της 8 Δεκεμβρίου του 1974 ήταν απαραίτητο για να τερματισθῇ μιὰ έκκρεμότητα που όλοι, ακόμη και ο τέως βασιλιάς, την άναγνώρισαν. Από τη στιγμή που με πλειοψηφία σχεδόν 70% ο ελληνικός λαός έκρινε και διάλεξε την δημοκρατία σαν το πολίτευμα που ήθελε, κάθε άμφισβήτηση και επιφύλαξη είχαν τερματισθῇ και παραμερισθῇ.

Με βάση την έτυμγορία αυτή του ελληνικού λαού, ή συνταγματική Βουλή, ή Βουλή δηλαδή που είχε την ειδική έντολή του λαού να ψηφίσῃ τὸ Σύνταγμα, ένέκρινε τὰ σχετικά άρθρα του νέου Συντάγματος τὰ όποια καθορίζουν τή μορφή του πολιτεύματός μας και προβλέπουν με κάθε λεπτομέρεια πώς εκλέγεται ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, τί εκφράζει και τί αντιπροσωπεύει στην ύψιστη θέση που καταλαμβάνει, ποιές υποχρεώσεις έχει, ποιός είναι ο ρόλος του γενικά, ποιὰ είναι τὰ καθήκοντά του. Τὸ νέο ελληνικό Σύνταγμα καθορίζει όλα αυτά με κάθε λεπτομέρεια. Και αφιερώνει 21 από τὰ άρθρα του (από τὸ 30^ο μέχρι και τὸ 50^ο) στο ρόλο, τὰ καθήκοντα, τίς αρμοδιότητες, τὰ δικαιώματα και τίς υποχρεώσεις του Προέδρου της Δημοκρατίας.

§ 41. Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Τὰ ἄρθρα 30 - 34 τοῦ Συντάγματος καθορίζουν τὶς λεπτομέρειες καὶ τὸν τρόπο ἐκλογῆς τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας τὸν ἀντικαταστάτη του, σὲ περίπτωση ἀπουσίας καὶ ὀρισμένα ἄλλα λεπτομερειακὰ ἢ διαδικαστικὰ θέματα. Ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας ἐκλέγεται γιὰ **πέντε χρόνια**. Μπορεῖ νὰ ἐκλεγῇ κάθε Ἑλληνας πολίτης ποὺ εἶναι πάνω ἀπὸ 40 χρόνων καὶ εἶναι ψηφοφόρος.

1. Ἀνεύθυνο τοῦ Προέδρου

Ἰδιαίτερη σημασία ἔχει τὸ κεφάλαιο «Ἐξουσίαι καὶ εὐθύνη τοῦ Προέδρου» ὅπου μὲ τὸ ἄρθρο 35 καθορίζει τὸ λεγόμενο «ἀνεύθυνο τοῦ αἵρετοῦ ἀνωτάτου ἀρχοντος», ποὺ ἴσχυε ἄλλωστε καὶ σὲ ὅλα τὰ προηγούμενα ἑλληνικὰ Συντάγματα, εἴτε βασιλιάς ἦταν ὁ ἀνώτατος ἀρχων, εἴτε (ὅπως στὴν περίοδο μεταξύ 1924 καὶ 1935) Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας.

Τὸ «ἀνεύθυνο» κρίνεται ἀναγκαῖο, ἐπεὶδὴ ὁ ἀνώτατος ἀρχων, στὴ δική μας περίπτωση ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας δὲν μπορεῖ καὶ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ φέρη πολιτικὲς ἢ ἄλλες εὐθύνες γιὰ τὸ κάθε τι ποὺ ὑπογράφει, εἴτε νόμος εἶναι, εἴτε Προεδρικό Διάταγμα, εἴτε διάγγελμα, εἴτε ὅ,τιδήποτε ἄλλο. Ἐπεὶδὴ ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας ὀφείλει νὰ μένῃ πάνω ἀπὸ τὶς πολιτικὲς διαμάχες, ἀλλὰ καὶ ἐπεὶδὴ ὀφείλει νὰ ἀποδέχεται τὴν διακυβέρνηση τῆς χώρας ἀπὸ τὴν πλειοψηφία τῆς Βουλῆς εἶναι πολιτικὰ ὀρθὸ καὶ λογικὸ νὰ ὑπογράφη καὶ νὰ ἐγκρίνη, κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο, μὲ τὴν ὑπογραφή του, τὶς ἀποφάσεις τῆς Βουλῆς καὶ τὶς πράξεις τῆς κυβερνήσεως, χωρὶς ὅμως νὰ φέρη ὁ ἴδιος προσωπικὴ εὐθύνη γιὰ τὶς πράξεις αὐτές.

Τὸ ἀνεύθυνο αὐτὸ ὅμως κατοχυρώνεται μὲ τὴν ὑποχρέωση ποὺ ἐπιβάλλει τὸ Σύνταγμα στὸ ἄρθρο 35: «οὐδεμία πρᾶξις τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας ἰσχύει ἢ ἐκτελεῖται ἂν δὲν ἔχη ἐπίσης καὶ τὴν ὑπογραφή τοῦ ἀρμοδίου ὑπουργοῦ ἢ τοῦ ἰδίου τοῦ πρωθυπουργοῦ, ὅταν αὐτὸ ἀπαιτῆται, ἢ ὅλων τῶν μελῶν τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου».

Μὲ τὸν τρόπο αὐτό, ἡ πολιτικὴ εὐθύνη μεταφέρεται, μπορεῖ κανεὶς νὰ πῇ, «αὐτομάτως» στὴν κυβέρνηση καὶ στὸν κάθε ὑπουργὸ χωριστά, ἐνῶ, γιὰ τὸν Πρόεδρο τῆς Δημοκρατίας προκύπτει εὐθύνη

μόνο σέ ειδικές περιπτώσεις, για ειδικά αδικήματα ή ενέργειες, δηλαδή για έσχάτη προδοσία ή παραβίαση του Συντάγματος, αλλά και τότε χρειάζεται ειδική διαδικασία και ειδική πλειοψηφία της Βουλής (άρθρο 49 του Συντάγματος).

Έλάχιστες είναι οι περιπτώσεις που αναφέρονται περιοριστικά στο άρθρο 38 του Συντάγματος, όπου δεν χρειάζονται προσυπογραφή οι πράξεις του προέδρου της δημοκρατίας. Οι κυριότερες από αυτές είναι :

- ο διορισμός του πρωθυπουργού
- η σύγκληση του υπουργικού συμβουλίου υπό την Προεδρία του σέ έκτακτες περιστάσεις.
- η σύγκληση του Συμβουλίου της Δημοκρατίας.
- η άρνηση του προέδρου να κυρώση ένα νόμο που ψήφισε η Βουλή. Ν' άσκήση δηλαδή το δικαίωμα του «βέτο» (άρνησηκυρία) και να επιστρέψει τον νόμο στην ολομέλεια της βουλής, όπου θα ξανασυζητηθεί (άρθρο 42, παρ. 2 του Συντάγματος) και θα ψηφισθεί μόνο με απόλυτη πλειοψηφία.
- να άπευθύνη σέ **όλως εξαιρετικές** περιστάσεις διαγγέλματα προς τον έλληνικό λαό που δημοσιεύονται στην Έφημερίδα της Κυβερνήσεως (άρθρο 44, παρ. 3 του Συντάγματος).

2. Συμβούλιο της Δημοκρατίας

Και στις περιπτώσεις όμως που το Σύνταγμα αφήνει τον πρόεδρο να άποφασίση χωρίς την ευθύνη του πρωθυπουργού ή των άρμοδίων ύπουργών πάλι προβλέπεται από το ίδιο το Σύνταγμα ένα συμβουλευτικό όργανο, του οποίου τη γνώμη είναι ύποχρεωμένος να ζητήσει ο πρόεδρος. Αυτό είναι το **Συμβούλιο της δημοκρατίας**. Με τα προηγούμενα έλληνικά Συντάγματα ο βασιλιάς είχε το δικαίωμα να συγκαλέσει το «Συμβούλιο του στέμματος» και να άκούση τις άπόψεις του πριν ο ίδιος πάρη μίαν άπόφαση στις δύσκολες στιγμές της ζωής της χώρας. Το ρόλο του Συμβουλίου του στέμματος παίζει σήμερα το Συμβούλιο της δημοκρατίας.

Σύμφωνα με το άρθρο 39 του Συντάγματος το συμβούλιο αυτό συγκαλείται σέ κάθε σοβαρή έθνική περίσταση. Άπαρτίζεται από εκείνους που διατέλεσαν πρόεδροι δημοκρατίας, έκλεγμένοι κατά τρόπο δημοκρατικό από το λαό ή τους εκπροσώπους του, από τους

πρώην πρωθυπουργούς που κυβέρνησαν τη χώρα με ψήφο έμπιστοσύνης της Βουλής και από τον αρχηγό της «άξιωματικής αντιπολιτεύσεως», δηλαδή του κόμματος που έρχεται δεύτερο σε αριθμό βουλευτών στο κοινοβούλιο.

Οι αποφάσεις του συμβουλίου αυτού δεν δεσμεύουν νομικά τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, παίζουν όμως σπουδαίο ρόλο από πολιτική άποψη.

3. Τακτικά καθήκοντα του Προέδρου της Δημοκρατίας

Από όσα θα ιδούμε παρακάτω θα διαπιστώσουμε ότι τα καθήκοντα που αναθέτει το Σύνταγμα στον Πρόεδρο Δημοκρατίας είναι πολλά και σπουδαία. Δεν πρέπει όμως να λησμονήσουμε πώς ουσιαστικά οι πράξεις του είναι πράξεις των υπουργών δηλαδή της κυβερνήσεως. Αυτό όμως δε σημαίνει πώς το αξίωμα του Προέδρου είναι διακοσμητικό. Ένας συνετός και με ήθικόν κύρος ανώτατος άρχοντας μπορεί να επηρεάσει τους υπουργούς του προς το καλό και να έμποδίσει με κατάλληλη χρήση των δικαιωμάτων του το κακό. Γι' αυτό άλλωστε και το άρθρο 30 του Συντάγματος τον ονομάζει «ρυθμιστή του πολιτεύματος».

Τα κυριότερα από τα καθήκοντα του Προέδρου είναι τα εξής :

α) Διορίζει και παύει τον πρωθυπουργό και τους υπουργούς. Στο κοινοβουλευτικό σύστημα, ο Πρόεδρος είναι υποχρεωμένος να διορίζη πρωθυπουργό και μέλη της κυβερνήσεως πρόσωπα, που έχουν την έμπιστοσύνη της Βουλής, γιατί διαφορετικά θα αναγκασθούν να παραιτηθούν (άρθρα 37, παρ. 1 και 38 Συντάγματος).

β) Έπικυρώνει και εκδίδει τους νόμους που ψήφισε ή Βουλή και τους δημοσιεύει στην «Έφημερίδα της Κυβερνήσεως» (άρθρο 42 του Συντάγματος).

γ) Είναι αρχηγός του στρατού, του στόλου και της αεροπορίας ή όπως λέει το άρθρο 45 του Συντάγματος, «άρχει των ενόπλων δυνάμεων της χώρας». Αυτό δεν σημαίνει ότι είναι πραγματικά ο ουσιαστικός ήγέτης των ενόπλων δυνάμεων, αλλά ότι όλοι οι στρατιωτικοί πρέπει να υπακούουν στις διαταγές του που εκδίδονται εν όνόματι της κυβερνήσεως. Επίσης απονέμει τους βαθμούς στους αξιωματικούς. Όμως και στην περίπτωση αυτή δεν μπορεί να ενεργήσει αυθαίρετα και να ευνόηση πρόσωπα της έκλογής του, γιατί οι προαγωγές και

οί διάφορες τοποθετήσεις γίνονται με βάση τις γνωμοδοτήσεις των ειδικών υπηρεσιακών συμβουλίων. Δηλαδή προάγεται κανείς, είτε έπειδή υπηρέτησε όρισμένα χρόνια σ' ένα βαθμό («κατ' αρχαιότητα»), είτε έπειδή έδειξε ιδιαίτερο ζήλο ή επίδοση στην υπηρεσία του («κατ' έκλογήν» ή «κατ' απόλυτον έκλογήν»).

δ) Διορίζει και παύει τους δημοσίους υπαλλήλους (άρθρ. 46 του Συντάγματος). Άλλά και αυτό δεν σημαίνει ότι οι δημόσιοι υπάλληλοι βρίσκονται στη διάθεση του Προέδρου ή της κυβερνήσεως και έξαρτώνται από αυτούς, αφού, κατά το Σύνταγμα, είναι **μόνιμοι**, δηλαδή δεν παύονται αν δεν καταργηθώ με νόμο ή θέση στην οποία υπηρετούν, ενώ διορίζονται σύμφωνα με ειδικούς νόμους που όρίζουν και τα σχετικά προσόντα για κάθε θέση. Έξ άλλου παύονται μόνο ύστερα από απόφαση ειδικού υπηρεσιακού συμβουλίου, που είναι ανεξάρτητο από την κυβέρνηση. Οι διορισμοί καθώς και οι απολύσεις των δημοσίων υπαλλήλων δημοσιεύονται στην «Έφημερίδα της Κυβερνήσεως» (τεύχος Γ).

ε) Άπονέμει τα έλληνικά παράσημα σε Έλληνες και σε υπηκόους ξένων κρατών (άρθρο 46, παρ. 2 του Συντάγματος). Σύμφωνα με μια από τις πιο βασικές διατάξεις του Συντάγματος (άρθρο 4, παρ. 7) δεν αναγνωρίζονται στους Έλληνες τίτλοι ευγενείας (π.χ. κόμης, βαρόνος, δούκας κλπ.). Αυτό αποτελεί μια δημοκρατική αρχή, που πήραμε από άλλα πολιτεύματα (το άμερικανικό, το έλβετικό κλπ.). Έλληνες όμως καθώς και ξένοι, που κατά έναν οίονδήποτε τρόπο εξυπηρέτησαν την Ελλάδα και τα έλληνικά συμφέροντα, παίρνουν σαν ήθική ανταμοιβή έλληνικά παράσημα. Τα παράσημα αυτά απονέμονται από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας.

στ) Μπορεί να άπονείμω χάρη ή άμνηστία στους καταδικασμένους από τα ποινικά δικαστήρια ή σε όσους υπέπεσαν σε άξιόποινες πράξεις (άρθρο 47 του Συντάγματος).

Χάρη. Η χάρη παρέχεται για όποιοδήποτε άδίκημα, αλλά μόνο **άφου έκδοθώ** από το δικαστήριο ή καταδικαστική απόφαση. Με τη χάρη ό καταδικασμένος άπαλλάσσεται από του να έκτίσω όλόκληρη την ποινή του ή το υπόλοιπο της ποινής του. Χάρη υπάρχει επίσης, όταν ή ποινή μετατραπώ και γίνω ήπιότερη π.χ. ή θανατική ποινή γίνω ισόβια δεσμά. Η χάρη άφορά μόνο στην **έκτέλεση** της ποινής, χωρίς να μεταβάλλω, ούτε να καταργώ τα άλλα

ἀποτελέσματα τῆς καταδίκης, π.χ. τῇ στέρησιν τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων.

Ἀμνηστία. Ἡ ἀμνηστία, ἀντίθετα, ἡ ὁποία δίνεται μόνο σὲ **πολιτικὰ** ἀδικήματα, ἐξαφανίζει **ὀλοκληρωτικὰ** τὴν ἀξιόποινη πράξιν, εἴτε ἔχει καταδικασθῇ ὁ ἀμνηστευόμενος, εἴτε ὄχι. Πολλὰ φορὲς δίνεται καὶ **πρὶν** ἀπὸ τὴν δίκην. Ὁ ἀμνηστευόμενος μπορεῖ, ὕστερ' ἀπ' αὐτά, νὰ θεωρηθῇ ὅτι δὲν διέπραξε καμίαν ἀξιόποινη πράξιν. Τὸ Σύνταγμα ἀπαγορεύει ρητὰ τὴν ἀμνηστία σὲ κοινὰ ἐγκλήματα.

Ἡ ἀμνηστία παρέχεται ὅταν τὸ κράτος κρίνῃ πῶς εἶναι συμφέρον νὰ λησμονηθοῦν ὁρισμέναι πράξεις, πού εἶχαν διαταράξει τὴν τάξιν. Πολιτικὰ ἀδικήματα εἶναι π.χ. ἡ ἐσχάτη προδοσία, ἐπαναστατικὰ κινήματα, πολιτικὲς συνωμοσίαι, ἐξεγέρσεις κλπ.

ζ) Ἀντιπροσωπεύει τὸ κράτος στὶς σχέσεις του μὲ τὰ ἄλλα κράτη, καὶ ὑπογράφει ὅλες τὶς συνθήκες, πού συνάπτει ἢ Ἑλλάδα μὲ ξένα κράτη (ἄρθρο 36 τοῦ Συντάγματος). Οἱ συνθήκες προσυπογράφονται φυσικὰ ἀπὸ τὸν ὑπουργὸ τῶν Ἐξωτερικῶν καί, σὲ ὁρισμένες περιπτώσεις, ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν πρωθυπουργό. Οἱ συνθήκες εἶναι ἐμπορικὲς, ναυτιλιακὲς, συνθήκες φιλίας ἢ συμμαχίας ἢ συνθήκες πού ἀφοροῦν σὲ ἑλληνικοὺς πληθυσμούς, οἱ ὁποῖοι κατοικοῦν σὲ ἄλλο κράτος, καθὼς καὶ συμφωνίαι γιὰ τὴ συμμετοχὴ τῆς χώρας μας σὲ διεθνεῖς ὀργανισμούς.

Ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας ἀνακοινῶναι κατ' ἀρχὴν διὰ μέσου τῆς κυβερνήσεως στὴ Βουλὴ ὅλες τὶς συνθήκες πού ὑπογράφει ἢ Ἑλλάδα, ἐκτὸς ἂν ἡ γνωστοποίησίν τους πρόκειται νὰ βλάψῃ τὸ συμφέρον ἢ τὴν ἀσφάλειαν τῆς χώρας. Ὑπάρχουν περιπτώσεις ὅπου εἶναι δυνατόν νὰ ἀνακοινωθοῦν μόνον ὁρισμένα ἄρθρα μιᾶς συνθήκης καὶ ἄλλα νὰ τηρηθοῦν μυστικά· τὰ μυστικά ὅμως ἄρθρα δὲν ἐπιτρέπεται ποτὲ νὰ εἶναι ἀντίθετα πρὸς τὰ φανερά (ἄρθρο 36, παρ. 3 τοῦ Συντάγματος).

4. Ἐκτακτὰ καθήκοντα τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας

Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ παραπάνω καθήκοντα ὑπάρχουν καὶ τρεῖς σπουδαιότατες πράξεις πού ἔχουν ἀνατεθῇ ἀπὸ τὸ Σύνταγμα στὸν Πρόεδρο τῆς Δημοκρατίας, δηλαδὴ ἡ κήρυξη τοῦ πολέμου, ἡ κήρυξη τοῦ στρατιωτικοῦ νόμου καὶ ἡ διάλυση τῆς Βουλῆς.

α) Ἡ κήρυξη τοῦ πολέμου ἀνατίθεται στὸν Πρόεδρο σύμφωνα μὲ

τὴν ἀρχὴν ὅτι αὐτὸς ἀντιπροσωπεύει τὴ χώρα διεθνῶς (ἄρθρο 36 τοῦ Συντάγματος). Ἡ κήρυξη τοῦ πολέμου λέγεται καὶ «διακοπὴ τῶν διπλωματικῶν σχέσεων καὶ ἀρχὴ ἐχθροπραξιῶν μὲ ἄλλο κράτος».

Ἐπειδὴ σ' ἓναν πόλεμο κρίνεται ἡ τύχη τῶν λαῶν, πολλὰ δημοκρατικὰ Συντάγματα καθόρισαν ὅτι πρέπει νὰ ἐρωτηθῇ, πρὶν ἀρχίσῃ ὁ πόλεμος, καὶ ὁ λαὸς διὰ μέσου τῶν ἀντιπροσώπων του, δηλαδὴ τῆς Βουλῆς. Πρῶτο τὸ γαλλικὸ Σύνταγμα τοῦ 1875 καὶ ὕστερ' ἀπὸ τὸν Α' παγκόσμιον πόλεμον ὅλα σχεδὸν τὰ Συντάγματα (καὶ τὸ ἐλληνικὸ τοῦ 1927) ὅρισαν ὅτι ὁ ἀνώτατος ἄρχοντας, γιὰ νὰ κηρύξῃ τὸν πόλεμον, πρέπει νὰ ἔχῃ τὴν **προηγούμενη ἐγκρίση** τῆς Βουλῆς, ποὺ συνέρχεται σὲ εἰδικὴ ἐπὶ τοῦτο συνεδρίαση. Στὴν πραγματικότητα ὁμως οἱ διατάξεις αὐτὲς δὲν μπόρεσαν ποτὲ νὰ ἐφαρμοσθοῦν σὲ κανένα κράτος, γιὰτὶ ὁ πόλεμος ἔρχεται συνήθως ἀπρόοπτα καὶ δὲν περιμένει συνεδριάσεις τῆς Βουλῆς.

β) **Ἡ κήρυξη τοῦ στρατιωτικοῦ νόμου** ἔχει ἐπίσης μεγάλη σημασία. Ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας κηρύσσει τὸ στρατιωτικὸν νόμον (νόμος «περὶ καταστάσεως πολιορκίας»), σύμφωνα μὲ τὸ ἄρθρο 48 τοῦ Συντάγματος, γιὰ τρεῖς μόνο λόγους: α) σὲ περίπτωσιν πολέμου, β) ὅταν γίνεται γενικὴ ἐπιστράτευση γιὰ ἐξωτερικοὺς κινδύνους καὶ γ) σὲ περίπτωσιν ποὺ ἔχει σοβαρὰ διαταραχθῇ ἡ ἀπειλεῖται ἐκδήλως ἡ δημοσίᾳ τάξι καὶ ἀσφάλεια τῆς χώρας ἀπὸ ἐσωτερικοὺς κινδύνους.

Ὁ στρατιωτικὸς νόμος ἔχει ἐξαιρετικὴν σημασίαν γιὰτὶ καταργεῖ προσωρινά, σχεδὸν ὅλες τὶς ἀτομικὰς ἐλευθερίας τῶν πολιτῶν. Γι' αὐτὸ τὸ Σύνταγμα ἀπαιτεῖ νὰ ὑπάρχῃ προεδρικὸν διάταγμα προσυπογραφόμενον ἀπὸ τὸν πρωθυπουργὸν καὶ τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον γιὰ νὰ τεθῇ σὲ ἐφαρμογὴ ὁ νόμος «περὶ καταστάσεως πολιορκίας» καὶ νὰ συστηθοῦν ἑκτακτὰ δικαστήρια. Ὁ νόμος αὐτὸς δὲν μπορεῖ νὰ τροποποιηθῇ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐφαρμογῆς του.

Ἡ σημασία τοῦ ρόλου ποὺ θὰ παίξῃ σὲ μιὰ τέτοια περίπτωσιν ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας φαίνεται ἀπὸ τὴν ἀμέσως ἐπόμενην παρ. 2 τοῦ ἁρθροῦ 48 ποὺ ἀναθέτει στὸν πρόεδρον νὰ πάρῃ ὅλα τὰ μέτρα γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὴν ἑκτακτὴν κατάστασιν καὶ νὰ φροντίσῃ νὰ ἀποκατασταθῇ ὅσο μπορεῖ πρὶν γρήγορα ἡ λειτουργία τῶν συνταγματικῶν θεσμῶν.

Ὁ στρατιωτικὸς νόμος αἱρεται «αὐτοδικαίως» ἀμέσως μόλις παύσῃ

ὁ πόλεμος ἦ, ὅταν ἔγινε ἐπιστράτευση ἢ σημειώθηκαν ἐσωτερικὲς διαταραχῆς, σὲ 30 ἡμέρες τὸ ἀργότερο ἀπὸ τότε ποὺ δημοσιεύθηκε, ἐκτὸς ἂν ἡ ὁλομέλεια τῆς Βουλῆς ἐγκρίνει ὅτι πρέπει νὰ παραταθῇ.

γ) Ἐνα ἀπὸ τὰ ἀποφασιστικότερα δικαιώματα ποὺ παρέχονται στὸν Πρόεδρο τῆς Δημοκρατίας ἀπὸ τὸ Σύνταγμα εἶναι τὸ δικαίωμα νὰ διαλυθῇ ἡ Βουλὴ ἔστω ἂν σ' αὐτὸ διαφωνῇ ὁ πρωθυπουργὸς καὶ τὰ ἄλλα μέλη τῆς κυβερνήσεως.

Τὸ δικαίωμα αὐτὸ φαίνεται τυπικὰ νὰ εἶναι καταχρηστικὸ καὶ ἀντίθετο καὶ πρὸς τὴν ἀρχὴ τῆς λαϊκῆς κυριαρχίας καὶ πρὸς τὸ «ἀνεύθυνο» τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας ποὺ ἐξετάσαμε λίγο πιὸ πάνω. Μιὰ προσεκτικότερη μελέτη τοῦ θέματος θὰ μᾶς δείξῃ πὼς ἐδῶ δὲν πρόκειται οὔτε γιὰ καμιὰ ὑπερβολικὴ ἐξουσία, οὔτε γιὰ καταχρηστικὸ δικαίωμα. Καὶ αὐτὸ ὄχι μόνο γιατί ἀπὸ κάποιον πρέπει νὰ κρίνεται σὲ μιὰ δεδομένη ἀποφασιστικὴ στιγμή ἡ θέσις τῆς Βουλῆς καὶ ἡ ἀρμονία τῶν ἀπόψεων τῆς Βουλῆς πρὸς τὴ θέλησις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐπίσης γιατί τὸ Σύνταγμα προβλέπει στὸ ἄρθρο 41 μιὰ σειρὰ ἀπὸ διαδικασίες καὶ ὀρισμένες ἐγγυήσεις γιὰ νὰ ἀσκήσῃ ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας τὸ δικαίωμα νὰ διαλύσῃ τὴ Βουλὴ.

Οἱ διαδικασίες καὶ προϋποθέσεις αὐτὲς προβλέπουν:

— ὅτι θὰ καλέσῃ ὁ Πρόεδρος τὸ Συμβούλιο τῆς δημοκρατίας ποὺ πρέπει νὰ ἔχῃ τὴν ἴδια γνώμη μαζί του,

— ὅτι γίνηκε φανερὴ ἡ δυσαρμονία τῆς Βουλῆς πρὸς τὸ λαϊκὸ αἶσθημα,

— ὅτι διαπιστώνεται ἡ ἀνάγκη νὰ ἐκλέξῃ ὁ λαὸς μιὰ νέα πιὸ ἰσχυρὴ Βουλὴ ποὺ θὰ ἀντιμετωπίσῃ ὀρισμένα σοβαρὰ ἐθνικὰ θέματα,

— ὅτι ὁ Πρόεδρος εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ προκηρύξῃ ἐκλογές γιὰ τὴν ἀνάδειξη μιᾶς νέας Βουλῆς ποὺ θὰ γίνουν τὸ ἀργότερο μέσα σ' ἓνα μῆνα ἀπὸ τὴ διάλυση τῆς Βουλῆς κι ὅτι ἡ Νέα Βουλὴ θὰ συνέλθῃ τριάντα μέρες μετὰ τὶς ἐκλογές,

— ὅτι ἡ νέα Βουλὴ ποὺ ὁ λαὸς ψήφισε μετὰ τὴ διάλυση τῆς παλαιᾶς δὲν μπορεῖ νὰ διαλυθῇ πρὶν περάσῃ ἓνας χρόνος ἀπὸ τὴν ἐκλογὴ της. Μὲ τὴν τελευταία αὐτὴ διάταξη τὸ Σύνταγμα θέλει νὰ προλάβῃ τὶς ἀπανωτὲς διαλύσεις τῆς Βουλῆς ποὺ εἶχαν ταραξεί τὴ χώρα στὴν περίοδο τοῦ διχασμοῦ (1914 - 1917).

1. Τὰ **διατάγματα**. Οἱ πράξεις τῆς κυβερνήσεως ποὺ περιβάλλονται μὲ τὸ κύρος τῆς ὑπογραφῆς τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ κράτους λέγονται **διατάγματα**.

Γιὰ νὰ διορίσῃ ἡ κυβέρνησις δημοσίους ὑπαλλήλους καί, γενικά, γιὰ νὰ διατάξῃ τὴν ἐκτέλεση τῶν νόμων ποὺ ψήφισε ἡ Βουλὴ, χρειάζεται κάθε φορὰ προεδρικό διάταγμα, τὸ ὁποῖο πάντοτε προσυπογράφεται ἀπὸ τὸν ἀρμόδιο ὑπουργό. Ὅρισμένα διατάγματα ὀνομάζονται **ἐκτελεστικὰ** ἢ **κανονιστικὰ**. Αὐτὰ ἄλλοτε περιέχουν λεπτομέρειες γιὰ τὴν ἐκτέλεση ἑνὸς νόμου καὶ ὁδηγίες πρὸς τοὺς ὑπαλλήλους καὶ ἄλλοτε συμπληρώνουν σὲ ὀρισμένα σημεῖα καὶ ἐπιβάλλουν νέες ὑποχρεώσεις στοὺς πολίτες, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ὁ νόμος. Αὐτὸ συμβαίνει γιὰτὶ δὲν εἶναι δυνατὸν ὁ νόμος νὰ προβλέπῃ ὅλες τὶς λεπτομέρειες, ἀλλὰ ἀφήνῃ συνήθως κενὰ, ποὺ συμπληρώνονται μὲ τὰ διατάγματα. Σὲ πολλὰς περιπτώσεις πάλι ὁ ἴδιος ὁ νόμος ὁρίζει ὅτι, γιὰ ὀρισμένο θέμα, ποὺ δὲν προβλέπεται καὶ δὲν ἀντιμετωπίζεται μέσα στὸ νόμο, θὰ ἐκδοθῇ σχετικὸ ρυθμιστικὸ διάταγμα. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο ὁ νόμος γίνεται ἐλαστικώτερος, δηλαδὴ μπορεῖ νὰ προσαρμοσθῇ εὐκολώτερα πρὸς τὶς ἀνάγκες κάθε ἐποχῆς.

Τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ ἐκτελεστικὰ καὶ κανονιστικὰ διατάγματα πρέπει, προτοῦ δημοσιευθοῦν, νὰ ἐξετασθοῦν ἀπὸ τὸ Συμβούλιο τῆς Ἐπικρατείας, δηλαδὴ ἓνα ἀνώτατο δικαστήριον, τὸ ὁποῖο ἐρευνᾷ μήπως τὰ διατάγματα περιέχουν διατάξεις ἀντίθετες πρὸς τοὺς νόμους ἢ τὸ Σύνταγμα.

Ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας ἐκδίδει καὶ τὰ **νομοθετικὰ διατάγματα** ποὺ ἐπέχουν θέση νόμων (βλ. ἀνωτ. παρ. 27).

Ὑπάρχει σὲ διάφορες χῶρες μία τάση νὰ δοθῇ στὸν ἀρχηγὸ τοῦ κράτους, οὐσιαστικὰ δηλαδὴ στὴν κυβέρνησις, μεγαλύτερη ἐξουσία, ὥστε νὰ νομοθετῇ μὲ διατάγματα καὶ νὰ περιορισθῇ ἀντίστοιχα ἡ νομοθετικὴ ἐξουσία τῆς Βουλῆς. Ἡ τάση αὕτη ποὺ ἐπικαλεῖται διάφορα ἐπιχειρήματα, ὅπως π.χ. ὅτι ὀρισμένα θέματα εἶναι ἐπείγοντα ἢ ὅτι πρέπει νὰ ἀποφεύγωνται οἱ πολλὰς συζητήσεις στὴ Βουλὴ, δὲν εἶναι σύμφωνη μὲ τὴ βάση τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος. Ἐπὶ πλέον εἶναι καὶ ἐπικίνδυνη. Μὲ τὴ συζήτηση στὴ Βουλὴ, ἡ κοινὴ γνώμη ἔχει τὸν καιρὸ καὶ τὴν εὐκαιρίαν νὰ προσέξῃ τί ψηφίζεται καὶ ν' ἀντιδράσῃ,

ἀν εἶναι ἀνάγκη, ἐνῶ, ἂν ἡ νομοθετικὴ ἐξουσία ἀσκήται μὲ διατάγματα, ἡ κυβέρνησις θὰ εἶναι περισσότερο ἀπ' ὅσο χρειάζεται ἐλεύθερη νὰ ρυθμίζῃ τὰ ζητήματα ὅπως αὐτὴ θέλει, χωρὶς σχετικὴ συζήτηση καὶ κριτικὴ ἀπὸ τὴν κοινὴ γνώμην καὶ τὴν ἀντιπολίτευσιν.

Πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι, ὅπως καὶ οἱ νόμοι, ἔτσι καὶ τὰ διατάγματα, δὲν μποροῦν νὰ ἰσχύσουν, ἂν δὲν δημοσιευθοῦν στὴν «Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως».

2. Οἱ **ἀστυνομικὲς διατάξεις**. Ὑπάρχουν περιπτώσεις ὅπου ὁ νόμος ἀναθέτει καὶ σὲ ἄλλην ἀρχή, νὰ θέτῃ κανόνες δικαίου, π.χ. στὴν ἀστυνομία. Οἱ ἀστυνομικὲς διατάξεις εἶναι πράξεις ποὺ ἐκδίδονται, ὅταν τὸ ἐπιτρέπῃ ὁ νόμος, μὲ εἰδικὴ ἐξουσιοδότηση καὶ περιέχουν κανόνες δικαίου, γιὰτὶ ἐπιβάλλουν στοὺς πολίτες ὑποχρεώσεις καὶ τοὺς ἀπαγορεύουν ὀρισμένους πράξεις. Οἱ ἀστυνομικὲς διατάξεις ἀφοροῦν ἰδίως στὴ ρύθμιση τῆς δημοσίας τάξεως καὶ ἡσυχίας, π.χ. ὁ κανονισμὸς κυκλοφορίας αὐτοκινήτων, ἡ ἀπαγόρευση τῶν θορύβων σὲ ὀρισμένους ὥρες κ.λπ. Ὅποιος παραβαίνει μιὰν ἀστυνομικὴν διάταξιν διαπράττει πταῖσμα, καὶ δικάζεται ἀπὸ τὸ ἀρμόδιον **πταισματοδικεῖο**.

§ 43. ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΚΑΙ ΥΠΟΥΡΓΟΙ

Ἡ κυβέρνησις ἀποτελεῖ τὴν οὐσιαστικότερη καὶ πιὸ ἀποφασιστικὴ ἔκφρασις τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας. Καὶ ὁ πρωθυπουργός, κορυφὴ καὶ ἀρχηγός της, εἶναι ὁ κυριότερος παράγοντας τῆς ἐξουσίας αὐτῆς μὲ συλλογικὸ ὄργανο γιὰ τὴν ἀσκήσιν της, ὁλόκληρη τὴν κυβέρνησιν.

Χαρακτηριστικὸ τῆς σημασίας της μάλιστα εἶναι ὅτι ἐνῶ τόσες πολλὲς καὶ σημαντικὲς ἀρμοδιότητες τοῦ κράτους ἀσκοῦνται ἀπὸ τὸν Πρόεδρο Δημοκρατίας, ὅπως εἶδαμε πιὸ πάνω, καμία ἀπὸ αὐτὰς δὲν εἶναι ἔγκυρη, ὅταν δὲν συμπράξῃ καὶ ὁ **ἀρμόδιος ὑπουργός**. Στὴν πραγματικότητα δηλαδὴ ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία ἀσκεῖται ἀπὸ τοὺς ὑπουργούς, ποὺ, μὲ ἐπὶ κεφαλῇ τὸν πρωθυπουργό, ἀπαρτίζουν τὸ **ὑπουργικὸ συμβούλιον**, δηλαδὴ τὴν **κυβέρνησιν**.

Τὸ τέταρτον κεφάλαιον τοῦ Συντάγματος, μὲ τὰ ἄρθρα 81-86 καθορίζει τὴ μορφήν καὶ τὸν τρόπο λειτουργίας καὶ ἐργασίας τῆς κυβερνήσεως, καθὼς καὶ τίς ἀρμοδιότητες τοῦ πρωθυπουργοῦ καὶ τῶν ὑπουργῶν.

Κάθε ύπουργός διευθύνει έναν κλάδο διοικήσεως, δηλαδή ένα **ύπουργείο**, μπορεί όμως να υπάρχουν ύπουργοί «**άνευ χαρτοφυλακίου**», δηλαδή μέλη τής κυβερνήσεως που δεν είναι προϊστάμενοι σε ένα συγκεκριμένο κλάδο διοικήσεως, καθώς και **ύφυπουργοί**, που είναι βοηθοί τών ύπουργών ή διευθύνουν έναν τομέα του ύπουργείου.

1. **Πρωθυπουργός.** Ο πρωθυπουργός είναι ο πρόεδρος του ύπουργικού συμβουλίου. Ο θεσμός του πρωθυπουργού αναπτύχθηκε αρχικά στην Άγγλία, όπου παλαιότερα προήδρευε στο ύπουργικό συμβούλιο ο βασιλιάς. Όταν όμως έγινε βασιλιάς τής Άγγλίας ο Γεώργιος Α', που δεν γνώριζε τὰ άγγλικά, γιατί ήταν γερμανικής καταγωγής, τὸ ύπουργικό συμβούλιο βρήκε τὴν εὐκαιρία νὰ ὀρίση πρόεδρο ένα από τὰ μέλη του. Ο πρόεδρος αὐτὸς ἀνάλαβε κατόπιν καὶ ἄλλα καθήκοντα, καὶ ἔτσι σιγά - σιγά δημιουργήθηκε ὁ σημερινὸς θεσμός του πρωθυπουργοῦ.

Κατὰ τὸ δικό μας πολίτευμα, ὁ πρωθυπουργὸς μπορεί νὰ εἶναι ταυτόχρονα καὶ ύπουργός, νὰ προϊσταται δηλαδή ἑνὸς ύπουργείου ἢ νὰ εἶναι μόνον πρόεδρος τῆς κυβερνήσεως. Οὐσιαστικὰ εἶναι τὸ σπουδαιότερο πρόσωπο ὅλης τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας καὶ ὁ κύριος μοχλὸς τῆς κρατικῆς μηχανῆς. Γιατὶ αὐτὸς καθορίζει καὶ ἐφαρμόζει, μετὸ ύπουργικό του συμβούλιο, τὶς σπουδαιότερες ἐκδηλώσεις καὶ ἀποφάσεις τῆς πολιτείας. Συνήθως εἶναι ὁ ἀρχηγὸς ἢ ὁ ἀντιπρόσωπος ἑνὸς κόμματος καί, μετὴν ιδιότητά του αὐτή, σχηματίζει τὴν κυβέρνηση γιὰ νὰ ἐφαρμόσῃ ὀρισμένο πρόγραμμα. Αὐτὸ πραγματοποιεῖται ὄχι μόνο μετὸ νὰ εἰσηγῇται στὴ βουλὴ, ἀπευθείας ἢ διὰ τῶν ύπουργῶν, τὰ ἀναγκαῖα νομοθετήματα, ἀλλὰ καὶ μετὴν πρωτοβουλία καὶ τὴ δυνατότητα ποὺ ἔχει σὰν κυβερνήτης νὰ παρακολουθῇ καὶ νὰ λύῃ ὅλα τὰ ζητήματα ἐξωτερικῆς καὶ ἐσωτερικῆς πολιτικῆς. Τὸ νέο Σύνταγμά μας στὴν παρ. 2 τοῦ ἀρθροῦ 82 ὀρίζει ὅτι «ὁ πρωθυπουργός, » ἐξασφαλίζει τὴν ἐνότητα τῆς κυβερνήσεως καὶ κατευθύνει τὰς ἐνεργείας αὐτῆς καὶ τῶν δημοσίων ὑπηρεσιῶν». Ἡ θέση του αὐτὴ δίνει στὸν πρωθυπουργὸ τὸ δικαίωμα νὰ προτείνῃ στὸν ἀρχηγὸ τοῦ κράτους τοὺς ύπουργούς, ποὺ θὰ ἀπαρτίσουν τὴν κυβέρνησή του.

Τόση σημασία ἔχει τὸ πρόσωπο τοῦ πρωθυπουργοῦ, ὥστε στὴν ἱστορία νὰ παίρνῃ ἡ ἐποχὴ ποὺ αὐτὸς κυβέρνησε τὴ χώρα τὸ ὄνομα του π.χ. ἐπὶ Τρικούπη, ἐπὶ Ἐλευθερίου Βενιζέλου, ἐπὶ Γεωργίου Παπανδρέου, ἐπὶ Καραμανλῆ. . . κ.ο.κ.

2. Υπουργικό Συμβούλιο. Οί ύπουργοί. Ὁ πρωθυπουργὸς χάρσσει τῇ γενικῇ πολιτικῇ τῆς κυβερνήσεως, ἀφοῦ συνεννοηθῇ μὲ τοὺς ὑπουργοὺς. Σὲ τοῦτο χρησιμεύει ὁ θεσμὸς τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου, ἀφοῦ γιὰ τῇ γενικῇ πολιτικῇ τῆς χώρας εἶναι ὑπεύθυνοι ὅλοι οἱ ὑπουργοί. Ὅσο καὶ ἂν λέγεται τυπικὰ πῶς ὁ πρωθυπουργὸς εἶναι ὁ πρίμους ἱντερ πάρες (ὁ πρῶτος μεταξύ ἴσων), μέσα στὸ ὑπουργικὸ συμβούλιο εἶναι οὐσιαστικὰ ἡ πραγματικὴ κεφαλὴ τοῦ καὶ γενικὰ ἡ κεφαλὴ τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας.

Τὸ ὑπουργικὸ συμβούλιο ἔχει καὶ τὶς δικές του ἀρμοδιότητες ἀσχετες μὲ τὰ καθήκοντα ποὺ ἔχει καθένα ἀπὸ τὰ μέλη του. Ἔτσι τὸ ὑπουργικὸ συμβούλιο σὰ σύνολο:

- ὑπογράφει τὰ διατάγματα γιὰ τὴ διάλυση τῆς Βουλῆς (ἄρθρ. 41 παρ. 2 τοῦ Συντάγματος).

- ὑποβάλλει στὴ Βουλὴ νομοσχέδια ποὺ ἔχουν ἐξαιρετικὴ σπουδαιότητα γιὰ τὴ γενικὴ πολιτικὴ τῆς χώρας (ἄρθρο 44 παρ. 1).

- ὑπογράφει τὸ διάταγμα γιὰ τὴν κήρυξη τοῦ στρατιωτικοῦ νόμου (ἄρθρο 48 παρ. 1).

- ὑπογράφει τὸ διάταγμα γιὰ τὴν παροχὴ ἀμνηστείας σὲ πολιτικὰ ἐγκλήματα (ἄρθρο 47 παρ. 3).

- διορίζει τὸν πρόεδρο καὶ τοὺς ἀντιπροέδρους τοῦ Ἀρείου Πάγου, τοῦ Συμβουλίου Ἐπικρατείας καὶ τοῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου (ἄρθρο 90 παρ. 5).

- ἀποφασίζει πῶς θὰ διατεθοῦν οἱ ἑκτακτες πιστώσεις τοῦ προϋπολογισμοῦ.

Συνήθως ὅμως, ἐκτὸς ἀπὸ τὶς παραπάνω περιπτώσεις, τὸ ὑπουργικὸ συμβούλιο καθορίζει μὲ γενικὲς μόνο γραμμὲς τὴν Κυβερνητικὴν πολιτικὴν (ἄρθρο 82 παρ. 1) καὶ κάθε ὑπουργὸς διευθύνει τὸν τομέα του ἀνεξάρτητα ἀπὸ τοὺς συναδέλφους του.

Ὁ πρωθυπουργὸς καὶ οἱ ὑπουργοὶ προέρχονται συνήθως ἀπὸ τὴ Βουλὴ. Τὸ «ἀσυμβίβαστο» διαφόρων θέσεων κ.λπ., ποὺ ἰσχύει γιὰ τοὺς βουλευτές, ἰσχύει ἀκόμη περισσότερο καὶ γιὰ τοὺς ὑπουργοὺς. Δὲν ἀποκλείεται ὅμως νὰ γίνουν ὑπουργοὶ καὶ πρόσωπα ποὺ δὲν ἔχουν ἐκλεγῇ στὴ Βουλὴ. Αὐτὰ εἶναι συνήθως εἰδικοί σὲ ἓναν ὀρισμένο κλάδο. Ἐπίσης δὲν ἀποκλείεται ὁ ἀρχηγὸς τοῦ κράτους νὰ ἀναθέσῃ τὴ Κυβέρνηση σὲ πρόσωπο «ἐξωκοινοβουλευτικόν». Εἶναι ὅμως ἀπαράιτητο κάθε κυβέρνησις, εἴτε ἀπαρτίζεται ἀπὸ κοινοβουλευτικούς

είτε από έξωκοινοβουλευτικούς, νά εμφανισθῇ τὸ γρηγορώτερα στὴ Βουλὴ καὶ νά ζητήσῃ τὴν ψῆφο τῆς ἐμπιστοσύνης τῆς.

Τὸ Σύνταγμα δὲν ὀρίζει εἰδικὰ προσόντα γιὰ νά γίνῃ κανεὶς ὑπουργὸς ἢ πρωθυπουργός, ἀλλὰ ὑποτίθεται ὅτι θὰ εἶναι πρόσωπο ποὺ ἔχει διακριθῇ στὴν πολιτικὴ ζωὴ τῆς χώρας. Συχνὰ ἐπίσης γίνονται ὑπουργοὶ βουλευτὲς ποὺ ἔχουν μεγάλη τοπικὴ ἐπιρροή στὴν ἐκλογικὴ τους περιφέρεια. Ἐνας ὑπουργὸς μέσα στὸ σύγχρονο κράτος πρέπει νά ἔχῃ ὄχι μονάχα σοβαρὴ μόρφωση ἀλλὰ καὶ πνευματικὰ καὶ ἠθικὰ προσόντα, ἐπειδὴ μετέχει στὴ διαχείριση τῶν κοινῶν καὶ αὐτὸ ἀπαιτεῖ σταθερότητα, ἐντιμότητα, θάρρος καὶ δημιουργικὸ πνεῦμα. Ὁ ὑπουργὸς ἐπειδὴ φέρει ὅλη τὴν εὐθύνη εἶναι καὶ πρέπει νά εἶναι ἀνεξάρτητος στὴ δράση του. Οὔτε μπορεῖ νά ἰσχυρισθῇ ὅτι γιὰ μιὰ πράξη του εἶχε ἔγγραφη ἢ προφορικὴ ἐντολὴ ἀπὸ τὸν Πρόεδρο τῆς Δημοκρατίας γιατί αὐτὸ σύμφωνα μὲ ρητὴ διάταξη τοῦ ἀρθροῦ 85 τοῦ Συντάγματος δὲν τὸν ἀπαλλάσσει ἀπὸ τὶς εὐθύνες του.

3. Ὑπουργικὴ εὐθύνη. Οἱ ὑπουργοὶ εἶναι ὑπεύθυνοι ὄχι μόνο γιὰ τὶς δικές τους πράξεις ἀλλὰ καὶ γιὰ τὶς ἐνέργειες καὶ παραλήψεις τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας καθὼς καὶ γιὰ τὶς πολιτικὲς δηλώσεις του. Ὅταν λέμε ὅτι οἱ ὑπουργοὶ εἶναι ὑπεύθυνοι, ἐννοοῦμε: α) ὅτι μποροῦν νά τιμωρηθοῦν ποινικὰ (ποινικὴ εὐθύνη), β) ὅτι μποροῦν νά καταδικασθοῦν νά πληρώσουν ἀποζημίωση σὲ ἐκείνους ποὺ ζημιώθηκαν (ἀστικὴ εὐθύνη) καὶ γ) εἶναι δυνατὸν νά ἐξαναγκασθοῦν σὲ παραιτήση (πολιτικὴ ἢ κοινοβουλευτικὴ εὐθύνη).

Ποινικὴ εὐθύνη: Ὁ ὑπουργὸς καταδιώκεται **ποινικά**, ἂν μὲ πρόθεση ἢ ἀπὸ ἀσυγχώρητη ἀμέλεια, εἴτε μὲ δική του πράξη, εἴτε μὲ υπογραφή μιᾶς πράξης τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας, παραβίασε τὸ Σύνταγμα ἢ τοὺς νόμους. Ἐπίσης εἶναι ὑπεύθυνος ἂν, χωρὶς νά παραβιάσῃ τοὺς νόμους, ἔβλαψε μὲ πρόθεση τὰ συμφέροντα τοῦ κράτους. Ἐννοεῖται ὅτι ἡ εὐθύνη αὕτῃ ἀφορᾷ μόνο στὶς πράξεις ἐκείνες τοῦ ὑπουργοῦ, ποὺ ἔχουν σχέση μὲ τὸ δημόσιο βίον του καὶ ὄχι ὅσες ἀφοροῦν στὴν ἰδιωτικὴ του ζωὴ. Οἱ ἄλλοι ὑπουργοὶ τῆς κυβερνήσεως πάντως δὲν εὐθύνονται γιὰ τὶς πράξεις τοῦ συναδέλφου τους. Μόνο γιὰ τὶς πράξεις ποὺ ἀποφασίσθηκαν στὸ ὑπουργικὸ συμβούλιο εὐθύνονται ὅλοι οἱ ὑπουργοὶ «ἄλληλεγγύως». Οἱ ὑπουργοὶ δικάζονται ἀπὸ **εἰδικὸ δικαστήριον**, σύμφωνα μὲ τὸ ἀρθρο 86 τοῦ Συντάγματος.

Ἀστικὴ εὐθύνη: Ὅταν ὁ ὑπουργὸς καταδικασθῇ ἀπὸ τὸ εἰδικὸ

δικαστήριο, μπορεί να υποχρεωθεί, ύστερ' από αγωγή τῶν ἐνδιαφερομένων στα τακτικά δικαστήρια, ν' ἀποζημιώσει τοὺς πολίτες ἐκείνους πού ζημιώθηκαν ἀπὸ τὶς παράνομες πράξεις του. Τὸ ἴδιο μπορεῖ νὰ ζητήσῃ καὶ τὸ δημόσιο, ἂν ζημιώθηκε καὶ ἐκεῖνο.

Πολιτική εὐθύνη: Ἡ σπουδαιότερη, πρακτικά, εὐθύνη τῶν ὑπουργῶν εἶναι ἡ πολιτική. Αὐτὴ προϋποθέτει ὅτι ὁ ὑπουργὸς πάντοτε θὰ λογοδοτῇ στὴ Βουλὴ γιὰ ὅλες τὶς πράξεις τοῦ Ὑπουργείου του ἢ τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας, εἴτε εἶναι παράνομες, εἴτε ἀκόμη, ἂν καὶ νόμιμες, δὲν εἶναι σκόπιμες ἢ ὀρθές. Ἄν ἡ Βουλὴ ἄρῃ τὴν ἐμπιστοσύνη της ἀπὸ τὸν ὑπουργό, αὐτὸς ἀναγκάζεται νὰ ὑποβάλλῃ παραίτηση καὶ ὑφίσταται ἔτσι μιὰ ἠθικὴ μείωση, πού εἶναι ἐξ ἴσου σοβαρὴ μὲ μιὰ καταδίκη. Ἡ παραίτηση αὐτὴ τοῦ ὑπουργοῦ ἢ καὶ ὁλόκληρου τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου εἶναι ἡ πιὸ σημαντικὴ κύρωση γιὰ τὴν εὐθύνη τῶν ὑπουργῶν. Γιατὶ ἡ ποινικὴ εὐθύνη δύσκολα πραγματοποιεῖται, ἐνῶ, ἀντίθετα, ἂν ἡ Βουλὴ κρίνῃ ὅτι ὁ ὑπουργὸς δὲν εἶναι κατάλληλος ἢ γενικὰ δὲν εἶναι ἱκανοποιημένη ἀπὸ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο διευθύνει τὸ ὑπουργεῖο του, μπορεῖ εὐκολὰ νὰ ἐκφράσῃ τὴ δυσπιστία της πρὸς αὐτὸν καὶ νὰ τὸν ἀναγκάσῃ νὰ ἀποχωρήσῃ ἀπὸ τὴν κυβέρνηση.

Κάθε ἐβδομάδα καὶ τὶς μέρες πού ὀρίζει ὁ κανονισμὸς τῆς Βουλῆς γίνεται ὁ λεγόμενος **«κοινοβουλευτικὸς ἔλεγχος»**. Κάθε βουλευτὴς ἔχει τὸ δικαίωμα, μὲ μιὰν ἐρώτηση ἢ ἐπερώτηση, νὰ ἐλέγξῃ ἓναν ὑπουργό, γιατί μιὰ πράξη τοῦ ὑπουργείου του ἔγινε μὲ ὀρισμένον τρόπο καὶ ὄχι μὲ ἄλλον τρόπο, πού ὁ βουλευτὴς τὸν θεωρεῖ καλύτερο. Ὁ ὑπουργὸς υποχρεοῦται, μέσα σὲ μιὰ μικρὴ προθεσμία, ν' ἀπαντήσῃ στὴν ἐρώτηση αὐτή. Ὁ ὑπουργὸς ἔχει ἐπίσης τὸ δικαίωμα, ὅσο συζητεῖται ἡ ἐρώτηση ἢ ἡ ἐπερώτηση, νὰ θέσῃ ζήτημα ἐμπιστοσύνης ἢ αὐτὸς μόνος ἢ ὁλόκληρη ἡ κυβέρνησις. Ὁ κοινοβουλευτικὸς ἔλεγχος, μαζί μὲ τὴν ψήφο ἐμπιστοσύνης τῆς Βουλῆς, ἀποτελεῖ τὴν βάση τοῦ **κοινοβουλευτικοῦ συστήματος**.

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

§ 42. ΟΙ ΔΗΜΟΣΙΟΙ ΥΠΑΛΛΗΛΟΙ

Τò κράτος, γιὰ νὰ ἐκπληρώσῃ τοὺς σκοποὺς του, δὲ χρειάζεται μόνο τὰ κύρια ὄργανα ποὺ ἀναφέρει τὸ Σύνταγμα: τὸν πρόεδρο τῆς Δημοκρατίας, τὸν πρωθυπουργό, τοὺς ὑπουργοὺς κ.λπ., ἀλλὰ καὶ πολλὰ ἄλλα δευτερεύοντα ὄργανα, ποὺ ἐκτελοῦν τὶς διάφορες ὑπηρεσίες τοῦ κράτους καὶ ὀνομάζονται **κρατικοὶ ἢ δημόσιοι ὑπάλληλοι**. Στὸ Σύνταγμα τοῦ 1975 (ἄρθρο 103 παρ. 1) ἀναφέρεται ὅτι: «Οἱ δημόσιοι ὑπάλληλοι εἶναι ἐκτελεσταὶ τῆς θελήσεως τοῦ Κράτους καὶ **ὑπηρετοῦν** τὸν λαόν, ὀφείλουντες πίστιν εἰς τὸ Σύνταγμα καὶ ἀφοσίωσιν εἰς τὴν Πατρίδα». Οἱ κρατικοὶ ὑπάλληλοι διαιροῦνται σὲ πολιτικούς καὶ στρατιωτικούς. Οἱ δικαστικοὶ ἀνήκουν σὲ ἰδιαίτερη κατηγορία.

Οἱ ὑπάλληλοι ἀποτελοῦν τὸ σταθερὸ στοιχεῖο στὴν ὀργάνωση τοῦ σημερινοῦ κράτους, γιὰτί, ἐνῶ οἱ κυβερνήσεις καὶ οἱ Βουλὲς ἐρχονται καὶ παρέρχονται, οἱ ὑπάλληλοι παραμένουν κι ἔτσι ἐξασφαλίζεται ἡ συνέχεια στὴ διοίκηση. Ἐξ ἄλλου, ἐπειδὴ παρατηρεῖται τὰ τελευταῖα χρόνια μιὰ συνεχὴς διείσδυση τοῦ κράτους σὲ ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς ζωῆς, χρειάζονται στελέχη μορφωμένα, γιὰ νὰ ἐκπληρώσουν τὴν ἀποστολὴ τους. Οἱ δύο αὐτὲς ἰδιότητες, δηλαδὴ ἡ συνέχεια καὶ ἡ εἰδικότητα κάνουν, ὥστε οἱ ὑπάλληλοι ν' ἀποτελοῦν μιὰ μεγάλη καὶ οὐσιαστικὴ δύναμη μέσα στὰ πλαίσια τοῦ σύγχρονου κράτους. Αὐτὸ ἀκριβῶς ἐννοοῦμε συνήθως, ὅταν λέμε ὅτι τὰ κράτη «διοικοῦνται ἀπὸ τὴν γραφειοκρατία» δηλαδὴ ἀπὸ τοὺς ὑπαλλήλους. Ἡ θέση τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων καθορίζεται ἀπὸ τὰ ἄρθρα 103 καὶ 104 τοῦ Συντάγματος καὶ ἀπὸ τὸν δημοσιοὑπαλληλικὸ Κώδικα.

1. **Μονιμότητα τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων.** Ἀπὸ τὸ 1910 οἱ ὑπάλληλοι στὴν Ἑλλάδα ἔγιναν μόνιμοι, δὲν ἐπιτρέπεται δηλαδὴ νὰ παυθοῦν, παρὰ μόνο γιὰ ὀρισμένους ὑπηρεσιακοὺς λόγους, σύμφωνα μὲ εἰδικὴ διαδικασία, καθὼς καὶ ἂν καταργηθῇ μὲ νόμο ἡ θέση τους. Ὁ διορισμὸς τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων γίνεται ἐπίσης σύμφωνα μὲ τὶς διατάξεις τοῦ ὑπαλληλικοῦ κώδικα. Γιὰ νὰ προσληφθῇ σήμερα

ένας τακτικός δημόσιος υπάλληλος, χρειάζεται να επιτύχει σε διαγωνισμό. Ο υπαλληλικός κώδικας προβλέπει επίσης πώς προάγονται οι δημόσιοι υπάλληλοι και πώς λειτουργούν τα διάφορα συμβούλια που άσκουν την πειθαρχική εξουσία στους υπαλλήλους.

Το κράτος μπορεί επίσης να προσλάβει, σε περίπτωση ανάγκης, έκτάκτους υπαλλήλους με ειδική σύμβαση ή και ήμερομισθίους. Αυτοί όμως δεν υπάγονται στους κανόνες περί μονιμότητας του δημοσίου-παλληλικού κώδικα.

2. Υπαλληλική σχέση. Η σχέση του υπαλλήλου προς το κράτος δεν είναι ή ίδια όπως κάθε άλλου εργαζόμενου προς τον εργοδότη του, γιατί το κράτος διατηρεί για τον έαυτό του το δικαίωμα να μεταβάλει τα άμοιβαία δικαιώματα και τις υποχρεώσεις. Με το άρθρο 12 παρ. 4 του Συντάγματος προβλέπεται ότι με ειδικό νόμο μπορούν να επιβληθούν περιορισμοί στο δικαίωμα των δημοσίων υπαλλήλων όπως συνεταιρίζονται». Κανείς «δεν μπορεί να διορισθῇ δημόσιος υπάλληλος σε θέση που δεν προβλέπεται από νόμο. Με νόμο επίσης όρίζονται και τα προσόντα των υπαλλήλων για κάθε θέση. Έξάλλου, σύμφωνα με το άρθρο 4 παρ. 4 του Συντάγματος μόνο Έλληνες πολίτες (εκτός αν ο νόμος όρίζει διαφορετικά) επιτρέπεται να καταλάβουν δημοσίες θέσεις.

3. Καθήκοντα και δικαιώματα των δημοσίων υπαλλήλων. Τα κυριότερα καθήκοντα των δημοσίων υπαλλήλων είναι να τηρούν το Σύνταγμα και τους νόμους και να έκτελούν με άκρίβεια και άμεροληψία την ύπηρεσία που τους έχει άνατεθῇ. Όφείλουν επίσης να σέβωνται τα δικαιώματα των πολιτών και να υπακούουν στους άνωτέρους τους, έφ' όσον δεν τους δίνουν άντισυνταγματικές ή παράνομες διαταγές. Για τις ύπηρεσίες τους αυτές οι μόνιμοι υπάλληλοι παίρνουν μισθό όρισμένα έπιδόματα και δικαιούνται επίσης να συνταξιοδοτηθούν ύστερα από ύπηρεσία πολύχρονη. Το σύνολο των δημοσίων υπαλλήλων που ύπηρετούσε σε όλους τους κλάδους των κρατικών ύπηρεσιών (εκτός από τα σώματα άσφαλείας) ήταν το 1975 σχεδόν 113.000

2. Σώματα άσφαλείας

Η τήρηση τῆς τάξης στο έσωτερικό τῆς χώρας έχει άνατεθῇ στα σώματα άσφαλείας. Τα κυριότερα από αυτά είναι ή άστυνομία και ή χωροφυλακή. Υπάρχουν όμως και διάφορα άλλα ειδικά σώματα, όπως ή άγροφυλακή κ.λπ.

Ἐκτὸς ἀπὸ τῆ φροντίδα γιὰ τὴν ἀσφάλεια τῆς ζωῆς καὶ τῆς περιουσίας τῶν πολιτῶν, ἡ ἀστυνομία ἔχει καὶ ἀρμοδιότητα νὰ ρυθμί-
ζη καὶ νὰ φροντίζη γιὰ τὴν κίνηση στοὺς δρόμους (τροχαία), τὸν ἔ-
λεγχο τῶν τιμῶν καὶ τῶν τροφίμων (ἀγορανομία) καὶ τὴν ἐπίβλεψη
τῆς δημοσίας τάξεως (ἐθνικὴ ἀσφάλεια).

Τὰ διάφορα θέματα, ποὺ ὑπάγονται στὴν ἀστυνομία, ρυθμίζον-
ται μὲ τὶς λεγόμενες **ἀστυνομικὲς διατάξεις**. Οἱ παραβάτες αὐτῶν δικά-
ζονται ἀπὸ τὸ **πταισματοδικεῖο**.

Στὴν Ἀθήνα, τὸν Πειραιά, τὴν Πάτρα καὶ τὴν Κέρκυρα τὰ ἀστυ-
νομικὰ καθήκοντα ἀσκεῖ ἡ ἀστυνομία πόλεων, ἐνῶ στὸ ὑπόλοιπο
κράτος τὰ καθήκοντα αὐτὰ ἀσκοῦνται ἀπὸ τὴ χωροφυλακὴ, ἓνα σῶ-
μα μὲ ὀργάνωση καὶ πειθαρχία περισσότερο στρατιωτικὴ. Στὴν ὑ-
παιθρο λειτουργεῖ καὶ ἡ ἀγροφυλακὴ, ἡ ὁποία φροντίζει γιὰ τὴν
ἀγροτικὴ ἀσφάλεια.

Στὰ ὅργανα τῶν σωμάτων ἀσφαλείας ὅπως ἄλλωστε καὶ οἱ δι-
καστικοὶ λειτουργοὶ δὲν ἐπιτρέπεται ἡ ἀπεργία (ἄρθρον 23 παρ. 2
τοῦ Συντάγματος).

3. Ἀμυνα τοῦ πολίτη σὲ περίπτωση αὐθαιρεσίας τῶν κρατικῶν ὀρ- γάνων.

Ὅταν ὁ πολίτης γνωρίζη ὅτι τοῦ ἐπιβάλλονται παράνομα ὀρι-
σμένες ὑποχρεώσεις ἢ περιορισμοί, δὲν πρέπει νὰ τὸ ἀνέχεται παθη-
τικά, ἀλλὰ πρέπει νὰ διαμαρρύνεται στὴν προϊστάμενη ἀρχὴ καὶ νὰ
καταγγέλλη τὸ ὄργανο τοῦ κράτους ποὺ παρανομεῖ. Κάθε Ἕλληνας
ἔχει, ἀπὸ τὸ ἄρθρο 10 τοῦ Συντάγματος, τὸ δικαίωμα νὰ ἀναφέρη
μὲ ἔγγραφο τὰ παράπονά του στὶς ἀρχές. Ἐφ' ὅσον ὁμως διατάσσε-
ται ἀπὸ ὄργανο πού, τυπικὰ τουλάχιστον, εἶναι ἀρμόδιο, ὀφείλει νὰ
ὑπακούσῃ καὶ νὰ ζητήσῃ κατόπι νὰ ἀρθῇ ἡ παράνομη διαταγὴ μὲ
κάθε νόμιμο τρόπο καὶ εἰδικότερα μὲ προσφυγὴ στὸ Συμβούλιο τῆς
Ἐπικρατείας. Τὸ ἀνώτατο αὐτὸ δικαστήριον ἔχει δικαίωμα ν' ἀκυρώ-
σῃ μία διοικητικὴ πράξη, ἐφόσον αὐτὴ ἀντιβαίνει στοὺς νόμους ἢ ἀ-
ποτελεῖ κατάχρηση ἐξουσίας. Ἐπίσης ὁ πολίτης μπορεῖ νὰ κατα-
φύγῃ στὰ τακτικὰ δικαστήρια καὶ νὰ ζητήσῃ ἀποζημίωση ἀπὸ τὸ
ἐλληνικὸ δημόσιο γιὰ τὴν ζημίαν ποὺ τοῦ ἔγινε ἀπὸ τὴν παράνομη
πράξη ἐνὸς κρατικοῦ ὀργάνου.

1. Διαιρέση τῆς διοίκησης τοῦ Κράτους

Ὅσο εὐρύνεται ἡ δράση τοῦ κράτους, τόσο γίνεται καὶ πιὸ δύσκολο νὰ διοικηθῇ τὸ κράτος ἀπὸ μίαν ἐνιαίαν ὑπηρεσίαν. Δημιουργεῖται δηλαδή ἡ ἀνάγκη νὰ χωρισθῇ ἡ διοίκηση σὲ κλάδους. Τὸ σύνολο τῶν ὑπηρεσιῶν ἐνὸς κλάδου ὀργανωμένου σὲ ἐνιαῖο συγκρότημα λέγεται **ὕπουργεῖο**. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ὑπουργείων μπορεῖ νὰ αὐξηθῇ ἢ νὰ ἐλαττωθῇ μὲ νόμο. Τὰ κυριώτερα ὑπουργεῖα εἶναι :

1. Τὸ **Ὑπουργεῖο Ἑσωτερικῶν**, ποὺ φροντίζει γιὰ τὴν διοίκηση τῆς χώρας, τὴν ἐπίβλεψη τῶν δήμων καὶ κοινοτήτων, τὴ διοργάνωση τῶν ἐκλογῶν, τὰ ζητήματα ἰθαγενείας κ.λπ. Στὸ ὑπουργεῖο αὐτὸ ὑπάγονται οἱ νομάρχες, ἐνῶ ἡ ἀστυνομία πόλεων, ἡ χωροφυλακὴ, ἡ παθητικὴ ἀεράμυνα καὶ τὰ ἄλλα σώματα ἀσφαλείας ὑπάγονται στὸ **Ὑπουργεῖο Δημοσίας Τάξεως**.

2. Τὸ **Ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν**, ποὺ ἀσχολεῖται μὲ τὶς σχέσεις τῆς Ἑλλάδος μὲ τὰ ἄλλα κράτη, ἐπικοινωνεῖ μὲ τοὺς πρέσβεις τῶν ἄλλων κρατῶν ποὺ εἶναι διαπιστευμένα στὴ χώρα μας, μελετᾷ καὶ συντάσσει τὶς διάφορες συμβάσεις μὲ ξένες χώρες κ.λπ. Στὸ Ὑπουργεῖο αὐτὸ ὑπάγονται οἱ ἐλληνικὲς πρεσβεῖες στὸ Ἐξωτερικὸ καὶ τὰ Προξενεῖα.

3. Τὸ **Ὑπουργεῖο Ἐθνικῆς Ἀμύνης**, ὅπου ὑπάγονται τὰ Ἐπιτελεῖα τοῦ Στρατοῦ, τοῦ Ναυτικοῦ καὶ τῆς Ἀεροπορίας, διευθύνεται ἀπὸ τὸν ὑπουργὸ καὶ ἓναν ὑφυπουργό.

Αὐτὸ φροντίζει γιὰ τὴν ὀργάνωση τῆς ἀμυνας τῆς χώρας καὶ τὴν καλὴ λειτουργία τῶν ἐνόπλων δυνάμεων.

4) Τὸ **Ὑπουργεῖο Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων**, ποὺ φροντίζει γιὰ τὴν ὀργάνωση τῶν σχολείων σὲ ὅλο τὸ κράτος καὶ γενικὰ γιὰ ὅλες τὶς βαθμίδες τῆς παιδείας, καὶ ἔχει τὴν ἐποπτεία πάνω στὶς Ἐκκλησίες ὅλων τῶν θρησκευμάτων.

5) Τὸ **Ὑπουργεῖο Δικαιοσύνης**, φροντίζει γιὰ τὴν καλὴ λειτουργία τῶν δικαστηρίων, τὴν ὀργάνωση τῶν φυλακῶν, τὴν πρόληψη τοῦ ἐγκλήματος μὲ γενικὰ μέτρα καὶ τὴ νομικὴ προεργασία τῶν βασικῶν νόμων.

6) Τὸ **Ὑπουργεῖο Οἰκονομικῶν**, ποὺ καταρτίζει τὸν Προϋπολογισμό τοῦ κράτους καὶ φροντίζει γιὰ τὴν εἰσπραξὴ τῶν φόρων, δα-

σμών κ.λπ. και μεριμνᾷ γιὰ τὴ διαχείριση τῆς περιουσίας τοῦ Δημοσίου.

7) **Τὸ Ὑπουργεῖο Βιομηχανίας** ἔχει ὡς καθήκον τὴν ὀργάνωση τῆς βιοτεχνίας καὶ τῆς βιομηχανίας, τὴν ἐπίβλεψη τῶν ἐργοστασίων, μεταλλείων κ.λπ.

8) **Τὸ Ὑπουργεῖο Ἐμπορίου** φροντίζει γιὰ τὸ ἐσωτερικὸ καὶ ἐξωτερικὸ ἐμπόριο τῆς χώρας, τὶς ἄδειες εἰσαγωγῶν καὶ ἐξαγωγῶν, γιὰ τὰ σήματα καὶ διπλώματα εὐρεσιτεχνίας, τὴ συμμετοχὴ τῆς Ἑλλάδας σὲ ἐγχώριες καὶ διεθνεῖς ἐκθέσεις κ.λπ.

9) **Τὸ Ὑπουργεῖο Γεωργίας** φροντίζει γιὰ τὴν προαγωγὴ τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς, γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς κτηνοτροφίας, τοὺς γεωργικοὺς συνεταιρισμοὺς καὶ τὴν ἀγροτικὴ ἀποκατάσταση τῶν γεωργῶν χωρὶς κλῆρο, γιὰ τὰ δάση, τὴν ἀνάπτυξη καὶ τὴν προστασία τοὺς κ.λπ.

10) **Τὸ Ὑπουργεῖο Μεταφορῶν καὶ Ἐπικοινωνιῶν**, ἔχει στὴν ἀρμοδιότητά του τὴν ὀργάνωση καὶ διοίκηση τῶν σιδηροδρόμων καὶ τῶν αὐτοκινήτων, τὴν πολιτικὴ Ἀεροπορία, τὰ Ταχυδρομεῖα καὶ τὶς μεταφορὲς γενικὰ.

11) **Τὸ Ὑπουργεῖο Ἐμπορικῆς Ναυτιλίας** μεριμνᾷ γιὰ τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα καὶ τοὺς ναυτεργάτες, τόσο μέσα στὴν Ἑλλάδα, ὅσο καὶ στὶς ξένες χώρες. Διατηρεῖ λιμεναρχεῖα στοὺς κυριότερους λιμένες τοῦ Ἐξωτερικοῦ. Στὸ Ὑπουργεῖο αὐτὸ ὑπάγεται καὶ τὸ λιμενικὸ σῶμα.

12) **Τὸ Ὑπουργεῖο Δημοσίων Ἔργων** εἶναι ἀρμόδιο γιὰ τὴν κατασκευὴ καὶ συντήρηση ὅλων τῶν δημοσίων ἔργων, ὅπως οἱ δρόμοι, οἱ γέφυρες, λιμένες, ἀεροδρόμια, ὕδραγωγεῖα κ.λπ.

13) **Τὸ Ὑπουργεῖο Κοινωνικῶν Ὑπηρεσιῶν** ἔχει τὴν ἀρμοδιότητα νὰ ἀσκῇ τὴν κοινωνικὴ πρόνοια τοῦ κράτους, νὰ ἐποπτεῖ τὰ φιλανθρωπικὰ ἰδρύματα καὶ νοσοκομεῖα, νὰ μεριμνᾷ γιὰ τὴν πρόληψη ἐπιδημιῶν καὶ γενικὰ γιὰ τὴν δημόσια ὑγεία.

14) **Τὸ Ὑπουργεῖο Προεδρίας Κυβερνήσεως καὶ τὸ Ὑπουργεῖο Τύπου**, ἀσχολοῦνται μὲ τὸν Τύπο, τὸ ραδιόφωνο καθὼς καὶ μὲ ὅλα τὰ θέματα ποὺ σχετίζονται μὲ τὴν ἄμεση παρακολούθηση τοῦ κυβερνητικοῦ ἔργου ἀπὸ τὸ πρωθυπουργό.

15) **Τὸ Ὑπουργεῖο Ἀπασχολήσεως** ρυθμίζει τὶς σχέσεις ἐργαζομένων καὶ ἐργοδοτῶν, φροντίζει γιὰ τὴν κανονικὴ ἐποπτεία τῆς ἐργασίας, γιὰ τὴν καταπολέμηση τῆς ἀνεργίας, γιὰ τὴν τήρηση τῶν νό-

μων περί τῶν ἐργατικῶν σωματείων καί γενικά γιά ὅλα τὰ ἐργατικά ζητήματα.

16) Τὸ **Ὑπουργεῖο Συντονισμοῦ καὶ Προγραμματισμοῦ** ὅπως δείχνει καὶ τὸ ὄνομά του, συντονίζει τὴν οἰκονομική πολιτική τῆς κυβερνήσεως. Τὸ Ὑπουργεῖο αὐτὸ ἰδρύθηκε μετὰ τὸν πόλεμο, γιὰ νὰ βοηθήσῃ στὴν προσπάθεια γιὰ τὴν οἰκονομική ἀνασυγκρότηση τῆς χώρας. Καταρτίζει τὰ προγράμματα οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως.

17) Τὸ **Ὑπουργεῖο Πολιτισμοῦ καὶ Ἐπιστημῶν**, μεριμνᾷ γιὰ τὶς καλὲς τέχνες, τὰ μουσεῖα, τὸ θέατρο, τὴ λογοτεχνία, τὴν ἀνάπτυξη τῆς ἐπιστημονικῆς ἔρευνας καὶ γενικά τὴν πνευματικὴ κίνηση τῆς χώρας.

2. Διοικητικὴ διαίρεση τοῦ κράτους σὲ περιφέρειες

Γιὰ νὰ λειτουργήσῃ καλὰ τὸ κράτος καὶ νὰ εἶναι ὁμαλὴ ἡ ἐκτέλεση τῆς κρατικῆς ὑπηρεσίας, εἶναι ἀπαραίτητο νὰ διαιρεθῇ σὲ τοπικὲς περιφέρειες. Οἱ περιφέρειες αὐτὲς ὀνομάζονται **νομοί**. Οἱ ἐπαρχίες ποὺ ὑπῆρχαν παλαιότερα τῶρα πιά ἔχουν καταργηθῇ, σὰν διοικητικὲς μονάδες. Ἐπίσης καταργήθηκαν, ἀπὸ τὸ 1955 οἱ **γενικὲς διοικήσεις** Μακεδονίας, Θράκης, Ἠπείρου, Δωδεκανήσου καὶ Κρήτης. Σήμερα ὑπάρχει μόνο ἡ Γενικὴ Διοίκηση Βορείου Ἑλλάδος, ποὺ ἔχει ἐπὶ κεφαλῇ ἓναν ὑπουργὸ μέλος τῆς κυβερνήσεως.

Ὁ **νομὸς** εἶναι ἡ τακτικὴ διοικητικὴ περιφέρεια. Ὑπάρχουν σήμερα 52 νομοί. Προϊστάμενος κάθε νομοῦ εἶναι ὁ **νομάρχης**, ποὺ διορίζεται ἀπὸ εἰδικὸ ὑπηρεσιακὸ συμβούλιο, ἀλλὰ ἐπίσης εἶναι συνήθως καὶ πρόσωπο τῆς ἐμπιστοσύνης τῆς Κυβερνήσεως. Ὁ νομάρχης στὸ νομὸ του ἀντιπροσωπεύει τὸ κράτος καὶ εἶναι προϊστάμενος σὲ ὅλες τὶς κρατικὲς ὑπηρεσίες τῆς περιοχῆς του. Ὅρισμένοι μεγάλοι νομοί, ἰδίως στὸ λεκανοπέδιο Ἀττικῆς διαιροῦνται σὲ **διαμερίσματα** ποὺ διευθύνονται ἐπίσης ἀπὸ ἓνα **νομάρχη**.

Ἰδιαίτερη διοικητικὴ περιφέρεια ἀποτελεῖ τὸ **Ἅγιον Ὅρος**. Σύμφωνα μὲ τὸ ἄρθρο 105 τοῦ Συντάγματος ἡ ἑλληνικὴ πολιτεία διατηρεῖ τὴν κυριαρχία της πάνω στὴ χερσόνησο τοῦ Ἄθω, ἀλλὰ τὸ Ἅγιον Ὅρος ἔχει μίαν αὐτονομία, δηλαδὴ διοικεῖται ἀπὸ ἓνα συμβούλιο μὲ εἴκοσι μέλη, ποὺ λέγεται «Ἱερὰ Κοινότης τοῦ Ἁγίου Ὁρους». Οἱ πράξεις τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος πρέπει νὰ ἐγκριθοῦν καὶ ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο στὴν Κωνσταντινούπολη. Ὑπάρχει ὁμως καὶ κυ-

βερνητικός αντιπρόσωπος που λέγεται **διοικητής** και εξαρτάται από το ελληνικό Υπουργείο των Ξεωτερικών. Όλοι οι μοναχοί στο Άγιο Όρος αποκτούν χωρίς διατυπώσεις την ελληνική ιθαγένεια.

3. Διοικητικά συστήματα

Δύο είναι τα συστήματα, με τα όποια ένα κράτος μπορεί να διοικηθεί: Το συγκεντρωτικό και το αποκεντρικό.

Συγκεντρωτικό σύστημα υπάρχει, όταν όλες οι αποφάσεις και διαταγές εκδίδονται από την κεντρική διοίκηση, την πρωτεύουσα, συνήθως από τους υπουργούς.

Αποκεντρωτικό, αντίθετα, όταν τα τοπικά όργανα, όπως ο νομάρχης και άλλοι κατώτεροι υπάλληλοι, έχουν το δικαίωμα να παίρνουν αποφάσεις και να εκδώσουν διαταγές για τα τοπικά ζητήματα, χωρίς να αναφερθούν στην πρωτεύουσα.

Το συγκεντρωτικό σύστημα έχει το πλεονέκτημα, ότι επιτρέπει να χαραχθεί μια ενιαία πολιτική και να παρακολουθήται ή εφαρμογή της από την κυβέρνηση. Έχει όμως και το μειονέκτημα, ότι δημιουργεί γραφειοκρατία και αναγκάζει τους πολίτες να καταφεύγουν στο κέντρο για το παραμικρότερο ζήτημά τους, ενώ εξάλλου, οι υπηρεσίες του κέντρου συχνά δεν είναι σε θέση να αντιληφθούν από μακριά τα τοπικά θέματα.

Τα πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα που έχει το αποκεντρωτικό σύστημα είναι τα αντίστροφα από το συγκεντρωτικό.

Ουσιαστικά στην Ελλάδα επικρατεί περισσότερο το συγκεντρωτικό σύστημα. Το Σύνταγμά μας στο άρθρο 101 προβλέπει ότι: «Η διοίκηση του κράτους οργανώνεται κατά το αποκεντρωτικό σύστημα. Για να γίνη αυτό η διοικητική διαίρεση της χώρας πρέπει να διαμορφωθεί ανάλογα με τις γεωοικονομικές, κοινωνικές, συγκοινωνιακές συνθήκες.» Έρμηνεύοντας τα παραπάνω το ίδιο άρθρο του Συντάγματος τονίζει ότι τα περιφεριακά κρατικά όργανα έχουν την γενική αποφασιστική εποπτεία των υποθέσεων της περιφέρειάς τους ενώ οι κεντρικές υπηρεσίες έχουν τον συντονισμό και τον έλεγχο των περιφερειακών οργάνων.

Η ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΚΑΙ Η ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ

§ 45. ΟΡΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΑΞΙΑ ΤΗΣ

1. Τι είναι ή τοπική αυτοδιοίκηση

‘Η ιστορία τῶν δήμων, στὶς ἀρχικὲς τουλάχιστον μορφές της, χάνεται μέσα στὰ βάθη τῶν αἰώνων. Στὴν πραγματικότητα, οἱ πρῶτες μορφές τῆς κοινωνικῆς ζωῆς (πατριαρχικὴ οἰκογένεια - φυλὴ) περιλαμβάνουν καὶ τὶς βασικὲς ἀρχές, τὸν πυρήνα δηλαδὴ μιᾶς αὐτοδιοικουμένης ομάδας.

‘Αργότερα, αὐτὸ ποὺ συνήθως ὀνομάζουμε κράτος στοὺς προϊστορικοὺς χρόνους ἦταν οἱ Δήμοι μὲ εὐρύτερα ὅμως καὶ πιὸ δύσκολα καθήκοντα.

‘Η τοπικὴ αὐτοδιοίκηση ἔχει παλιὰ ἱστορικὴ παράδοση στὴ ζωὴ τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, ἰδιαίτερα στοὺς τέσσερις αἰῶνες τῆς τουρκοκρατίας καὶ στοὺς ἀγῶνες τοῦ 1821 γιὰ τὴν ἐθνικὴ ἀνεξαρτησία.

Σήμερα τὸ Σύνταγμα κατοχυρώνει καὶ ἐξασφαλίζει τὴν τοπικὴ αὐτοδιοίκηση καὶ δὲν εἶναι τυχαῖο τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ ἀρχὴ τοῦ ἄρθρου 101 ποὺ ὀρίζει τὸν τρόπο καὶ τὴν μορφή ποὺ θὰ διοικῆται τὸ κράτος τονίζει ὅτι «ἡ διοίκηση τοῦ κράτους, ὁργανοῦται κατὰ τὸ ἀποκεντρωτικὸ σύστημα».

Σ’ αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν ἀρχὴ τοῦ ἀποκεντρωτικοῦ συστήματος βασίζεται τὸ ἐπόμενο ἄρθρο (102) τοῦ Συντάγματος, ποὺ καθορίζει μὲ κάθε λεπτομέρεια τὴ μορφή, τὴν ἔκβαση καὶ τὸν τρόπο ποὺ λειτουργοῦν τὰ ὅργανα τῶν αὐτοδιοικουμένων περιφερειῶν.

Τί εἶναι ὅμως ἡ τοπικὴ αὐτοδιοίκηση ποὺ ἀποτελεῖ τὴν πιὸ οὐσιαστικὴ ἔκφραση τῆς δημοκρατίας;

‘Επίσημα εἶναι οἱ τρεῖς κλίμακες τὶς ὁποῖες λίγο ἢ πολὺ ὅλοι γνωρίζουμε:

- α) ἡ Κοινότητα
- β) ὁ δήμος
- γ) ὁ νομός.

‘Η πρώτη ἀποτελεῖ τὴν κατώτατη ὑποδιαίρεση στὴν τοπικὴ αὐ-

τοδιοίκηση. Πριν από 1912 ή κατώτατη βαθμίδα ήταν ο Δήμος. 'Ο δήμος και ή κοινότητα είναι στην πρώτη βαθμίδα, (ο νομός είναι στην δεύτερη, και αποτελούν την ουσιαστική έκφραση της τοπικής αυτοδιοίκησης).

Τα όργανά τους εκλέγονται απ' ευθείας απ' το λαό και βρίσκονται σε διαρκή επαφή μαζί του. Φροντίζουν για όρισμένες από τις καθημερινές βασικές ανάγκες του και αποτελούν τον ενδιάμεσο κρίκο και σταθμό του λαού προς το κράτος που εκφράζεται στην ευρύτερη τοπική περιφέρεια των δήμων δηλ. το νομό από το **νομόρχη**.

Η ύπαρξη και ή λειτουργία των νομών αποτελούν αναγκαία στοιχεία όχι μόνο για μιαν οργανωμένη κρατική κοινωνία, αλλά και για την ομαλή λειτουργία των δήμων και κοινοτήτων. Γιατί το κράτος, δηλαδή ή Κυβέρνηση με τους νόμους και με τις αποφάσεις της, κανονίζει τη μορφή και τον τρόπο της λειτουργίας τους, εξασφαλίζει τα οικονομικά μέσα για να εξυπηρετηθούν οι ανάγκες των κατοίκων, και ελέγχει τη χρηστή διαχείριση των χρημάτων και την ομαλή λειτουργία των κοινοτικών και δημοτικών συμβουλίων.

Τις λεπτομέρειες της λειτουργίας αυτής και της κρατικής Έποπτείας στους δήμους και τις κοινότητες καθορίζει το άρθρο 102 του Συντάγματος.

2. Η αυτοδιοίκηση, ή αξία και ή ήθικη σημασία της.

Η κοινότητα κατά πρώτο λόγο αλλά και ο δήμος αποτελούν ένα από τα καλύτερα και πιο σωστά σχολεία για την πολιτική διαπαιδαγώγηση του πολίτη. Και ή σημασία της είναι μεγαλύτερη σ' ένα δημοκρατικό πολίτευμα, όπου ή αυτοδιοίκηση παίζει πρωταρχικό ρόλο για την άσκηση της πολιτικής ελευθερίας και των πολιτικών δικαιωμάτων.

Μέσα στο χωριό γεννιέται το ενδιαφέρον του πολίτη για τα κοινά και ή ευθύνη του για τα δημόσια πράγματα. 'Ο πολίτης διδάσκεται μέσα στο στενό κύκλο της κοινότητας να ελέγχει και να ελέγχεται, να άρχη και να άρχεται. Η κοινότητα είναι ή μικρογραφία του κράτους και ή βασική σχολή για την άσκηση κάθε κρατικής εξουσίας. Το ενδιαφέρον για τα τοπικά ζητήματα και οι τοπικές φιλοδοξίες εξουδετερώνουν το κοινοβουλευτικό σύστημα από τις μοιραίες συγκεντρωτικές του τάσεις. Όσο και αν οι δημοτικές εκλογές στην πρωτεύουσα

καί τις μεγάλες πόλεις ἔχουν τις περισσότερες φορές πολιτικό χαρακτήρα, εἶναι ἀδύνατο νὰ μὴν ὑπερισχύσῃ, μέσα στὴν κοινότητα, τὸ τοπικὸ ἐνδιαφέρον πάνω στὸν κομματικὸ φανατισμό. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸν ἀπαλλάσσεται ἡ ὑδροκέφαλη πρωτεύουσα ἀπὸ τὴν ἀπασχόληση καὶ γιὰ τις παραμικρὲς ἀκόμη τοπικὲς ὑποθέσεις καὶ καταμερίζονται οἱ εὐθύνες γιὰ τὰ κοινά.

3. Ἡ ἱστορία τῶν δήμων στὴν Ἑλλάδα.

Στὴν Ἑλλάδα ἡ αὐτοδιοίκηση εἶχε μεγάλη ἀνάπτυξη τὴν ἐποχὴ τῆς τουρκοκρατίας. Οἱ Τοῦρκοι εἶχαν ἐπιτρέψει στοὺς χριστιανοὺς νὰ διαχειρίζονται ἀπ' εὐθείας τις τοπικὲς τοὺς ὑποθέσεις καὶ νὰ κανονίζουν τὴ διοίκησίν τους ἀνάλογα μὲ τὴν πείρα τους καὶ τις συνθήκες κάθε περιφέρειας ἢ ἀνάλογα μὲ τὴν σύσταση τοῦ πληθυσμοῦ της. Βέβαια ὁ κατακτητὴς δέχθηκε νὰ διατηρήσῃ τις ἑλληνικὲς κοινότητες, γιὰτὶ ἡ ὑπαρξὴ τους ἀνταποκρινόταν, πρὶν ἀπ' ὅλα, στὸ δικό του συμφέρον καὶ ἰδίως τὸν διευκόλυναν στὴν εἰσπραξὴ τῶν φόρων. Οἱ Τοῦρκοι γνώριζαν μόνο τοὺς ἄμεσους φόρους. Ὅριζαν λοιπὸν ἐκ τῶν προτέρων ἓνα συγκεκριμένο ποσὸ ποὺ ἦταν ὑποχρεωμένη νὰ πληρώσῃ τακτικὰ κάθε περιφέρεια, καὶ ἀδιαφοροῦσαν πῶς θὰ κατανεμηθῇ αὐτὸ τὸ βάρος ἀνάμεσα στοὺς ραγιάδες. Τὴν κατανομὴ αὐτὴ καθόριζαν οἱ ἑλληνικὲς κοινότητες ἢ δημογεροντίες, ποὺ μὲ τὸν τρόπο αὐτὸν ἐξυπηρετοῦσαν τὸν Τοῦρκο διοικητή. Οἱ κοινότητες ὅμως ἐξασφάλιζαν ἔτσι τὴν αὐθυπαρξίαν τους καὶ μπορούσαν νὰ φροντίσουν καὶ γιὰ τὰ δικά τους θέματα καί, πρῶτ' ἀπ' ὅλα, γιὰ τὰ σχολεῖα. Πολλὰ ἀπὸ τὰ κοινοτικὰ σχολεῖα τῆς τουρκοκρατίας ἦταν γιὰ τὴν ἐποχὴ τους, ἀπὸ τὰ καλύτερα ποὺ γνώρισε ποτὲ ὁ Ἑλληνισμός.

Ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάσταση θεώρησε τὴν αὐτοδιοίκηση σὰν ἓνα ἀπὸ τὰ πρωτεύοντα ζητήματα. Ὁ Καποδίστριας ὅμως θέλησε νὰ κυβερνήσῃ τις κοινότητες ἀπὸ τὸ κέντρο καὶ ρύθμισε κατὰ τρόπο δικτατορικὸ τις ἐκλογὲς τῆς δημογεροντίας.

Λίγο ἀργότερα ἐπὶ Ὁθωνος, δημοσιεύθηκε ὁ Νόμος «περὶ συστάσεως τῶν δήμων», τῆς 27 Δεκεμβρίου 1833, ποὺ, μὲ μικρὲς μόνο τροποποιήσεις, ἴσχυσε σχεδὸν ὀγδόντα χρόνια, δηλαδὴ ὡς τὸ 1912.

Ὁ νόμος αὐτὸς ὀρίζει ἓνα ἀκαμπτο καὶ ἐνιαῖο σύστημα γιὰ τὴ διοίκηση τῶν Δήμων (χωρὶς νὰ λαμβάνῃ ὑπόψη τις τοπικὲς ἰδιορρυθμίες κάθε ἐπαρχίας ἢ τὴ σύσταση τοῦ πληθυσμοῦ της), καθὼς καὶ ἓνα αὐ-

στηρὸ ἐλεγχὸ τοῦ κράτους πάνω στοὺς δήμους. Ἔτσι ἔκανε ὥστε ἡ τοπικὴ αὐτοδιοίκηση νὰ ἐξαρτᾶται ὑπερβολικὰ ἀπὸ τὸ κέντρο, καὶ ἐδημιούργησε ἓνα σκληρὸ συγκεντρωτικὸ σύστημα.

Ἡ τοπικὴ αὐτοδιοίκηση σήμερα

Ὁ νόμος ὀρίζει ὅτι οἱ τοπικὲς ὑποθέσεις ποὺ ὑπάγονται στὴν ἀρμοδιότητα τῶν δήμων καὶ κοινοτήτων εἶναι:

- τὰ ὑδραγωγεῖα καὶ ἡ ὕδρευση τῶν κατοίκων,
- ἡ κατασκευὴ καὶ λειτουργία ὑπονόμων,
- οἱ δημοτικοὶ δρόμοι, πλατεῖες καὶ γέφυρες,
- ἡ καθαριότητα,
- τὰ ἀρδευτικὰ καὶ ἐγγειοβελτιωτικὰ ἔργα,
- τὰ δημοτικὰ ἄλση, ἐξωραϊστικὰ ἔργα καὶ παιδικοὶ κήποι,
- τὰ νεκροταφεῖα,
- τὰ σφαγεῖα,
- οἱ δημοτικὲς ἀγορές,
- οἱ βοσκὲς γιὰ τὰ ζῶα,
- τὰ δημοτικὰ λουτρά καὶ ἀποχωρητήρια,
- τὰ θαλάσσια λουτρά.

Μ' αὐτὰ λοιπὸν τὰ θέματα θὰ ἀσχοληθοῦν τὰ δημοτικὰ καὶ κοινοτικὰ συμβούλια.

1. Κοινότητες

Κοινότητα μπορεῖ νὰ εἶναι κάθε μόνιμος συνοικισμὸς, ποὺ εἶναι αὐτοτελὴς καὶ χωριστὸς ἀπὸ ἄλλη κοινότητα, φθάνει νὰ ἔχη: α) πληθυσμὸ πάνω ἀπὸ 500 κατοίκους, β) δημοτικὸ σχολεῖο, γ) οἰκονομικὴ δυνατότητα, δηλαδὴ τὴν ἰκανότητα νὰ βρῇ ἀρκετοὺς πόρους γιὰ νὰ ἐκτελῇ κοινωφελῆ ἔργα καὶ νὰ πληρῶνῃ τὸ μισθὸ ἑνὸς τουλάχιστον ὑπαλλήλου (τοῦ κοινοτικοῦ γραμματέα), δ) νὰ ἔχουν ζητήσει τὴν ἀναγνώριση τῆς κοινότητος τὰ τρία τέταρτα τουλάχιστον τῶν μόνιμων κατοίκων ποὺ εἶναι ψηφοφόροι.

Ὅταν μιὰ κοινότητα δὲν μπορῇ ν' ἀντεπεξέλθῃ στὶς πάρα πάνω προϋποθέσεις, καταργεῖται καὶ ἐνώνεται ὑποχρεωτικὰ μὲ ἄλλη κοινότητα ἢ δήμο.

Δύο ἢ περισσότερες κοινότητες μποροῦν νὰ συγχωνευθοῦν σὲ μία,

άν τὸ ζητήσουν ἀπὸ τὸ νομάρχη μὲ γραπτὴ αἴτησή τους οἱ μισοὶ τουλάχιστον μόνιμοι κάτοικοι, ψηφοφόροι.

α) Διοίκηση τῆς κοινότητας

Ἡ κοινότητα διοικεῖται ἀπὸ τὸ **κοινοτικὸ συμβούλιο**, πού ἀποτελεῖται ἀπὸ 5, 7, 9, 11 ἢ 15 μέλη, ἀνάλογα μὲ τὸν πληθυσμὸ τοῦ κάθε χωριοῦ. Ἔτσι π.χ. κοινότητες μὲ 500 - 1000 κατοίκους ἔχουν συμβούλιο μὲ πέντε μέλη, ἐνῶ στὶς κοινότητες μὲ πάνω ἀπὸ 7.000 πληθυσμὸ τὸ κοινοτικὸ συμβούλιο ἀποτελεῖται ἀπὸ δεκαπέντε μέλη.

β) Κοινοτικὲς ἐκλογές

Τὸ κοινοτικὸ συμβούλιο ἐκλέγεται ἀπὸ τοὺς δημότες, ἄνδρες καὶ γυναῖκες, πάνω ἀπὸ 21 χρόνων, πού εἶναι γραμμένοι στοὺς ἐκλογικοὺς καταλόγους τῆς κοινότητας.

Ἡ θητεία τοῦ συμβουλίου εἶναι γιὰ τέσσερα χρόνια. Σύμβουλοι μποροῦν νὰ ἐκλεγοῦν ὅσοι εἶναι πάνω ἀπὸ 25 χρόνων, ψηφίζουν στὴν κοινότητα αὐτὴ καὶ ἔχουν περιληφθῇ σ' ἓνα **συνδυασμὸ**.

Δὲν μποροῦν νὰ ἐκλεγοῦν κοινοτικοὶ σύμβουλοι οἱ δημόσιοι, δημοτικοὶ ἢ κοινοτικοὶ υπάλληλοι, οἱ στρατιωτικοί, οἱ υπάλληλοι δημοσίων ὀργανισμῶν, οἱ ἀγροφύλακες κ.λπ. Ἐπίσης, σὲ κοινότητες μὲ πραγματικὸ πληθυσμὸ πάνω ἀπὸ 1000 κατοίκους, καθὼς καὶ στοὺς δήμους, δὲν μποροῦν νὰ ἐκλεγοῦν καὶ νὰ συνυπηρετοῦν ὡς κοινοτικοὶ ἢ δημοτικοὶ σύμβουλοι σύζυγοι ἢ συγγενεῖς ἐξ αἵματος ἢ ἐξ ἀγχιστείας μέχρι καὶ τοῦ δευτέρου βαθμοῦ (δηλαδὴ ἀδελφία, κουνιάδοι, πατέρας καὶ γιὸς ἢ κόρη κ.λπ.).

Ἡ ἀνακήρυξη τῶν συνδυασμῶν γίνεται δεκαπέντε ἡμέρες πρὶν ἀπὸ τὶς ἐκλογές ἀπὸ τὸ εἰρηνοδικεῖο τῆς περιφέρειας.

Ἐκλέγεται ὁ συνδυασμὸς πού συγκεντρώνει τὶς περισσότερες ψήφους καὶ ἀπὸ τοὺς ὑποψηφίους ἐκλέγονται ἐκεῖνοι πού ἔχουν τοὺς πῖο πολλοὺς σταυροὺς στὰ ψηφοδέλτια, γιὰτὶ μὲ τὸν σταυρὸ δίπλα στὸ ὄνομα τοῦ ὑποψηφίου ὁ κάθε ψηφοφόρος ἐκδηλώνει τὴν προτίμησή του γιὰ τὸν ἓνα ἢ τὸν ἄλλον ὑποψήφιο.

Στὰ κοινοτικὰ συμβούλια μετέχει ὑποχρεωτικὰ κατὰ τὸ ἓνα τέταρτο καὶ ἡ μειοψηφία, δηλαδὴ οἱ σύμβουλοι ἀπὸ τὸν συνδυασμὸ πού δὲν πέτυχε στὶς ἐκλογές.

γ) Κοινοτικό συμβούλιο

Το κοινοτικό συμβούλιο συνέρχεται άμέσως μετά τις εκλογές και εκλέγει ένα από τα μέλη του πρόεδρο της κοινότητας. Επίσης εκλέγει και έναν αντιπρόεδρο, που αντικαθιστά στα καθήκοντά του τον πρόεδρο, όταν αυτός έμποδιστή.

Το κοινοτικό συμβούλιο συνέρχεται υποχρεωτικά τουλάχιστον μια φορά το μήνα σε τακτική συνεδρίαση και σε έκτακτη συνεδρίαση όταν παραστή ανάγκη. Όσοι κοινοτικοί σύμβουλοι απουσιάζουν άδικαιολόγητα από τις συνεδριάσεις, μπορεί να τιμωρηθούν από το νομάρχη με πρόστιμο και, αν συνεχίσουν, με έκπτωση από το αξίωμά τους.

Τα κοινοτικά συμβούλια συντάσσουν κάθε χρόνο τον προϋπολογισμό της κοινότητας, αποφασίζουν για τους φόρους και άλλες επιβαρύνσεις που θα επιβάλουν στους δημότες, αποφασίζουν για την τύχη της περιουσίας της κοινότητας και τα δάνεια που θα αναλάβη, αλλά ιδίως συντάσσουν το πρόγραμμα τών έργων που πρόκειται να εκτελεσθούν από την κοινότητα. Γενικά αποφασίζουν για κάθε ζήτημα που έχει τοπική σημασία και συνδέεται με την τοπική αυτοδιοίκηση.

Κάθε κοινότητα τηρεί υποχρεωτικά ληξιαρχικά βιβλία γεννήσεων, γάμων και θανάτων για τους κατοίκους της.

δ) Πρόεδρος κοινότητας

Ο πρόεδρος εκπροσωπεί την κοινότητα απέναντι όλων τών αρχών του κράτους, προεδρεύει στις συνεδριάσεις του κοινοτικού συμβουλίου, δίνει τις κατευθύνσεις για τις εργασίες της κοινότητας και γενικά έχει την πρωτοβουλία να ρυθμίζει όλες τις υποθέσεις. Παράλληλα είναι και προϊστάμενος σε όλες τις υπηρεσίες της κοινότητας.

Ο πρόεδρος και οι κοινοτικοί σύμβουλοι είναι άμισθοι. Έξαιρετικά μόνο μπορεί να ορισθή από το κοινοτικό συμβούλιο μια μικρή επιχορήγηση (έξοδα παραστάσεως) για τον πρόεδρο. Το ποσό καθορίζεται ανάλογα με τον πληθυσμό και με τα έξοδα κάθε κοινότητας.

ε) Πόροι της κοινότητας

Τα έξοδα της κοινότητας προέρχονται ιδίως από τους φόρους και τα τέλη που το κράτος της δίνει το δικαίωμα να επιβάλλη στους κατοίκους της.

Τὰ τέλη διαφέρουν ἀπὸ τῇ μιᾷ κοινότητι στὴν ἄλλη. Γενικὰ ὁμως οἱ κοινότητες εἰσπράττουν τέλη γιὰ τὰ ζῶα ποὺ σφάζονται, γιὰ τὶς διαφημίσεις στοὺς τοίχους, γιὰ τὴ χρῆση τῶν ἱαματικῶν πηγῶν κ.λπ. Ἐπίσης μποροῦν νὰ εἰσπράξουν καὶ ἐμμέσους φόρους, ποὺ ἐπιβαρύνουν τὴν παραγωγή ὀρισμένων προϊόντων, π.χ. καπνὸς, λάδι, σταφίδες καὶ ἄλλα εἶδη, ἢ τὴν κατανάλωση, ὅπως οἱ δημοτικοὶ φόροι στὰ κέντρα πολυτελείας τῆς περιοχῆς τους.

Σήμερα ὁ νόμος δὲν ἐπιτρέπει πιά στὶς κοινότητες νὰ διενεργοῦν ἔργα στὰ μέλη τους γιὰ νὰ καλύψουν ἑκτακτὰ ἔξοδα, π.χ. γιὰ τὴν κατασκευὴ ἔργου. Τὸ κοινοτικὸ συμβούλιο ὁμως μπορεῖ νὰ ἐπιβάλλῃ **ὕποχρεωτικὴ ἐργασία** γιὰ τὴν ἐκτέλεση ἑνὸς κοινοτικοῦ ἔργου **στοὺς δημότες πάνω ἀπὸ 18 χρόνων**, ἀλλὰ μόνο σὲ ἐποχὴ ποὺ οἱ πολῖτες δὲν ἀσχολοῦνται μὲ δικές τους ἀγροτικὲς δουλειές καὶ ὄχι περισσότερο ἀπὸ δέκα ἡμέρες κάθε χρόνο.

Ὅσοι δὲν μποροῦν νὰ ἐκτελέσουν τὴν ὑποχρεωτικὴ ἐργασία, ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ τὴν ἐξαγοράσουν πληρώνοντας τὸ ἡμερομίσθιο ποὺ ὀρίζει τὸ κοινοτικὸ συμβούλιο.

στ) Νομαρχιακὸς ἔλεγχος

Ἡ διαχείριση τῶν χρημάτων τῆς κοινότητος ἐλέγχεται ἀπὸ τὸν νομάρχη — ἀντιπρόσωπο τοῦ κράτους — ποὺ ὀφείλει νὰ ἐξετάζῃ ἂν οἱ πράξεις τοῦ κοινοτικοῦ συμβουλίου εἶναι **νόμιμες**. Γι' αὐτὸ ὅλες οἱ ἀποφάσεις τῶν κοινοτικῶν συμβουλίων ὑποβάλλονται ὑποχρεωτικὰ γιὰ ἔγκριση στὸ νομάρχη ποὺ ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ τὶς ἀκυρώσῃ ἂν εἶναι ἀντίθετες μὲ τὸ νόμο.

2. Σύνδεσμος κοινοτήτων

Δύο ἢ περισσότερες κοινότητες μποροῦν νὰ ἐνωθοῦν σὲ σύνδεσμοι χωρὶς νὰ χάσουν τὴν ἀνεξαρτησίαν τους, γιὰ νὰ ἐπιδιώξουν τὴν πραγματοποίησιν ἑνὸς σκοποῦ ποὺ ἐνδιαφέρει πολλὰς κοινότητες ἀπὸ κοινού, π.χ. γιὰ νὰ κατασκευασθοῦν ὑδραυλικά καὶ ἀρδευτικὰ ἔργα σ' ὁλόκληρὴν τὴν περιφέρειαν. Οἱ σύνδεσμοι αὗτοι μπορεῖ νὰ συσταθοῦν εἴτε γιὰ ἓνα ἔργο μόνο, ὅποτε διαλύονται μόλις συντελεσθῇ ὁ σκοπὸς αὗτος, ἢ καὶ γιὰ ἀπεριόριστο χρονικὸ διάστημα, ὅποτε διαλύονται μόνο ὅταν τὸ ζητήσουν τὰ μέλη τους.

2. ΔΗΜΟΙ

Δήμοι είναι:

- οί πόλεις πού ἔχουν πάνω ἀπό 10.000 κατοίκους,
- οί πρωτεύουσες τῶν νομῶν ἄσχετα ἀπό τόν ἀριθμό τῶν κατοίκων,
- ὅσες πόλεις ἀνακηρύσσονται ἀπό τὸ κράτος σέ δήμους «τιμῆς ἔνεκεν» γιά λόγους ἱστορικούς ἢ τουριστικούς (π.χ. ὁ δήμος Δελφῶν, ὁ δήμος Λουτρακίου κ.λπ.).

Οἱ νέοι δήμοι δημιουργοῦνται μέ πράξη τοῦ ὑπουργοῦ Ἑσωτερικῶν, ὅταν ἀπό τήν ἐπίσημη ἀπογραφή τοῦ πληθυσμοῦ ἀποδειχθῇ πῶς οἱ κάτοικοι πλήθυναν καί ἔχουν ξεπεράσει τοὺς δέκα χιλιάδες. Ὅρισμένες συνοικίες σέ μεγάλες πόλεις ἀποχωρίζονται καί σχηματίζουν δικούς τους δήμους. Αὐτὸ συμβαίνει ἰδίως στήν Ἀθήνα (π.χ. δήμοι Καλλιθέας, Ζωγράφου κ.λπ.) τὸν Πειραιά (π.χ. δήμοι Νικαίας, Κερατσινίου κ.λπ.) καί τήν Θεσσαλονίκη (π.χ. δήμος Καλαμαριάς).

Ὁ δήμος ἔχει τρία ὄργανα διοικήσεως: τὸ δημοτικὸ συμβούλιο, τὸ δήμαρχο καί τὴ δημαρχιακὴ ἐπιτροπὴ.

α) Δημοτικὸ συμβούλιο

Τὰ δημοτικὰ συμβούλια ἀπαρτίζονται ἀπὸ 9-30 συμβούλους ἀνάλογα μέ τὸν πληθυσμὸ κάθε δήμου. Δήμοι μέ πάνω ἀπὸ 100.000 κατοίκους ἔχουν τριάντα δημοτικούς συμβούλους.

Τὸ δημοτικὸ συμβούλιο εἶναι γιά τὸν δήμο, ὅ,τι εἶναι ἡ Βουλὴ γιά τὸ κράτος.

Τὸ δημοτικὸ συμβούλιο ἐκλέγεται γιά τέσσερα χρόνια ἀπὸ τοὺς δημότες, ἄνδρες καί γυναῖκες, πάνω ἀπὸ 21 χρόνων, πού εἶναι γραμμένοι στοὺς ἐκλογικοὺς καταλόγους, μέ **ἄμεση, καθολικὴ καί μυστικὴ** ψηφοφορία, ὅπως γίνεται καί στὶς βουλευτικὲς ἐκλογές.

Μποροῦν νὰ ἐκλεγοῦν σύμβουλοι ὅσοι δημότες εἶναι πάνω ἀπὸ 25 χρόνων, ἔχουν δικαίωμα ψήφου καί συμμετέχουν σ' ἕνα **συνδυασμό**, ὅπου ἀναγράφεται ὑποχρεωτικὰ διπλάσιος ἀριθμὸς ὑποψηφίων ἀπ' ὅσους θὰ ἐκλεγοῦν σύμβουλοι.

Ὅσα εἶπαμε γιά τὶς κοινοτικὲς ἐκλογές, γιά τὸ ἀσυμβίβαστο τοῦ ἀξιώματος καί γιά τήν ἀνακήρυξη καί ἐκλογή τῶν ὑποψηφίων, ἰσχύουν καί γιά τὶς δημοτικὲς.

Σύμφωνα με τὸ ἄρθρο 56 τοῦ Συντάγματος, βουλευτὴς δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ταυτόχρονα καὶ δήμαρχος ἢ δημοτικὸς σύμβουλος. Ἄν ἐκλεγῇ, πρέπει μέσα σὲ ὀκτῶ ἡμέρες νὰ ἐπιλέξῃ ἓνα ἀπὸ τὰ δυὸ ἀξιώματα.

Στὰ δημοτικὰ συμβούλια, ὅπως καὶ στὰ κοινοτικά, συμμετέχει καὶ ἡ μειοψηφία, δηλαδὴ σύμβουλοι ἀπὸ τὸν συνδυασμὸ ποὺ δὲν πέτυχε στὶς ἐκλογές.

Τὸ δημοτικὸ συμβούλιο συνεδριάζει τακτικὰ μίαν ὀρισμένη ἡμέρα τῆς ἐβδομάδας καὶ ἑκτακτὰ κάθε φορὰ ποὺ θὰ τὸ συγκαλέσῃ ὁ δήμαρχος.

Πρόεδρος τοῦ δημοτικοῦ συμβουλίου ἐκλέγεται, στὴν ἀρχὴ κάθε χρόνου, ἓνας ἀπὸ τοὺς συμβούλους. Δὲν ἔχει ὅμως, ὅπως ὁ πρόεδρος τῆς κοινότητος, καθήκοντα διοικητικά, γιατί τὸ δημοτικὸ συμβούλιο εἶναι κατὰ κύριο λόγο ὄργανο βουλευτικὸ καὶ ὄχι ὄργανο ἐκτελεστικόν.

Οἱ ἀρμοδιότητες τοῦ δημοτικοῦ συμβουλίου εἶναι :

- νὰ ἐγκρίνῃ τὸν προϋπολογισμὸ τοῦ δήμου,
- νὰ ἐπιβάλλῃ φόρους, τέλη καὶ ἄλλα δικαιώματα,
- νὰ ἀποφασίζῃ γιὰ τὴν περιουσίαν τοῦ δήμου καὶ γιὰ τὰ δάνεια ποὺ ἀναλαμβάνει ὁ δήμος.
- νὰ καταστρώνῃ τὸ πρόγραμμα γιὰ τὴν ἐκτέλεση δημοτικῶν ἔργων καὶ γενικὰ νὰ ἀποφασίζῃ γιὰ κάθε γενικότερο θέμα τοῦ δήμου καὶ γιὰ ὅσα δὲν εἶναι ἀρμόδιος νὰ λύσῃ μόνος του ὁ δήμαρχος ἢ μόνῃ ἢ δημαρχιακῇ ἐπιτροπῇ. Οἱ συνεδριάσεις τοῦ δημοτικοῦ συμβουλίου εἶναι δημόσιες καὶ μπορεῖ νὰ τὶς παρακολουθήσῃ ἀπὸ τὸ ἀκροατήριον ὅποιος δημότης θέλει.

β) Ὁ Δήμαρχος

Ὁ δήμαρχος εἶναι τὸ κύριον ἐκτελεστικὸ ὄργανον τοῦ δήμου. Ἐκλέγεται καὶ αὐτὸς γιὰ τέσσερα χρόνια ἀπὸ τοὺς δημότες μαζί με τὸ δημοτικὸ συμβούλιο.

Οἱ ὑποψήφιοι δήμαρχοι κάθε συνδυασμοῦ καταρτίζουν τὰ ψηφοδέλτιά τους, ὅπου ἀναγράφεται πρῶτα τὸ ὄνομα τοῦ ὑποψηφίου δημάρχου καὶ ἀκολουθοῦν με ἀλφαβητικὴ σειρὰ τὰ ὀνόματα τῶν ὑποψηφίων συμβούλων.

Δήμαρχος ἐκλέγεται ὁ ὑποψήφιος γιὰ τὸ ἀξίωμα τοῦ συνδυασμοῦ τῆς πλειοψηφίας, ἐφ' ὅσον ὅμως ὁ συνδυασμὸς αὐτὸς συγκεντρώσῃ τὰ 50 % + 1 τοῦ συνόλου τῶν ψήφων. Ἄν δὲν συγκεντρώσῃ κανέ-

νας από τούς υποψηφίους συνδυασμούς τὰ 50 % τῶν ψήφων, τότε ἡ ἐκλογή ἐπαναλαμβάνεται μετὰ 8 ἡμέρες, καὶ ὑποψήφιοι μποροῦν νὰ εἶναι μόνο, ὁ πρῶτος καὶ ὁ δεύτερος σὲ σειρὰ ἐπιτυχίας συνδυασμός.

Ὁ δήμαρχος μετέχει στὶς συνεδριάσεις τοῦ δημοτικοῦ συμβουλίου, χωρὶς ὅμως δικαίωμα ψήφου. Ὁ δήμαρχος εἶναι κατὰ κάποιον τρόπο σὲ μικρογραφία ὁ πρωθυπουργὸς τοῦ δήμου. Εἰδικώτερα:

— ἐκπροσωπεῖ τὸ Δῆμο στὰ δικαστήρια καὶ σὲ ὅλες τὶς δημόσιες ἀρχές,

— ἐκτελεῖ τὶς ἀποφάσεις τοῦ δημοτικοῦ συμβουλίου καὶ τῆς δημορχιακῆς ἐπιτροπῆς.

— εἶναι φυσικὸς προϊστάμενος σὲ ὅλες τὶς ὑπηρεσίες τοῦ δήμου, -- ἀποφασίζει γιὰ τὸ μόνιμο, τὸ ἑκτακτὸ καὶ τὸ ἡμερομίσθιο προσωπικὸ τοῦ δήμου καὶ γενικὰ διευθύνει τὴν ἐσωτερικὴ ὀργάνωση τοῦ δήμου.

γ) Δημορχιακὴ ἐπιτροπὴ

Ἡ δημορχιακὴ ἐπιτροπὴ βοηθεῖ τὸν δήμαρχο στὴ διοίκηση τοῦ δήμου. Ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο ὡς τέσσερα μέλη, ἀνάλογα μὲ τὸν ἀριθμὸ τῶν δημοτικῶν συμβούλων ποὺ ἔχει ὁ δῆμος. Τὰ μέλη τῆς εἶναι δημοτικοὶ σύμβουλοι ποὺ ἐκλέγονται στὴν ἀρχὴ κάθε χρόνου ἀπὸ τὸ δημοτικὸ συμβούλιο.

Πρόεδρος τῆς δημορχιακῆς ἐπιτροπῆς ὀρίζεται ἀπὸ τὸ νόμο ὁ ἀναπληρωτὴς δήμαρχος.

Τὰ καθήκοντα τῆς δημορχιακῆς ἐπιτροπῆς ἀφοροῦν ἰδίως στὴ διαχείριση τῶν οικονομικῶν τοῦ δήμου.

δ) Δημοτικοὶ ὑπάλληλοι

Οἱ δημοτικοὶ ὑπάλληλοι εἶναι μόνιμοι, ἑκτακτοὶ «ἐπὶ συμβάσει» ἢ ἡμερομίσθιοι. Ἡ θέση τῶν δημοτικῶν ὑπαλλήλων ρυθμίζεται ἀπὸ εἰδικὸ νόμο. Μόνιμοι ὑπάλληλοι διορίζονται μόνο σὲ θέσεις ποὺ προβλέπονται ἀπὸ τὸν ὀργανισμὸ τῆς ἐσωτερικῆς ὑπηρεσίας κάθε δήμου, ἐφ' ὅσον ἔχουν τὰ προσόντα καὶ ὕστερ' ἀπὸ διαγωνισμό, σχεδὸν κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο ὅπως οἱ δημόσιοι ὑπάλληλοι οἱ εἰδικοί τεχνικοὶ ἢ νομικοὶ σύμβουλοι καὶ δικηγόροι τῶν δήμων προσλαμβάνονται καὶ ἀπολύονται μὲ ἀπόφαση τοῦ δημάρχου.

Τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ γιὰ τὸ ἡμερομίσθιο προσωπικὸ τοῦ δήμου, ποὺ

προσλαμβάνει και απολύει ο δήμαρχος μέσα στα πλαίσια των πιστώσεων προϋπολογισμού και σύμφωνα με σχετικές γενικές αποφάσεις του δημοτικού συμβουλίου.

ε) Δημοτικά αγαθοεργά ιδρύματα

Η νομοθεσία περί δήμων και κοινοτήτων, αλλά και μια πανάρχαια παράδοση αναγνωρίζουν στους δήμους και τις κοινότητες το δικαίωμα, μα και την υποχρέωση να ιδρύουν και να συντηρούν ιδρύματα που παρέχουν βοήθεια και περίθαλψη στους δημότες, π.χ. νοσοκομεία, βρεφοκομεία, γεροκομεία, όρφανοτροφεία, παιδικούς σταθμούς, παιδικές έξοχες, κέντρα νεότητας κ.λπ. Τα δημοτικά ιδρύματα διοικούνται από άδελφάτα, που διορίζονται από το δημοτικό συμβούλιο και έχουν δική τους οικονομική διαχείριση και προϋπολογισμό.

στ) Δημοτικές επιχειρήσεις

Οι δήμοι και οι κοινότητες μπορούν επίσης να ιδρύσουν δημοτικές επιχειρήσεις, οργανωμένες όπως κάθε άλλη επιχείρηση, με την προοπτική να αφήνουν κέρδη που θα ενισχύσουν τα οικονομικά του δήμου. Τέτοιες επιχειρήσεις μπορούν να είναι οι λαχαναγορές, το φωταέριο, οι αστικές συγκοινωνίες (λεωφορεία, τροχιοδρόμοι) και άλλες. Ο ηλεκτροφωτισμός ήταν επίσης ένας τομέας που είχαν στα χέρια τους οι δήμοι και οι κοινότητες και φρόντιζαν να ιδρύσουν εργοστάσια ηλεκτροπαραγωγής και διανομής του ρεύματος στην κάθε πόλη. Από το 1952 όμως το κράτος ίδρυσε την Δημοσία Έπιχειρηση Ήλεκτρισμού (ΔΕΗ) που έχει αναλάβει μονοπωλιακά την παραγωγή της ηλεκτρικής ενέργειας και τη διανομή της σ' όλη τη χώρα, και οι δήμοι δεν έχουν πια αρμοδιότητα στον τομέα αυτόν.

3. Αυτοδιοίκηση δεύτερου βαθμού

Στο άρθρο 102 του Συντάγματος προβλέπεται επίσης στην παρ. 4 η δυνατότητα να εκπροσωπηθούν οι πολίτες ενός νομού στα νομαρχιακά συμβούλια που θα λειτουργούν δίπλα σε κάθε νομάρχη, και θα εκλέγονται από τις τοπικές επαγγελματικές, μορφωτικές και επιστημονικές οργανώσεις και άλλους οργανισμούς.

Με τον τρόπο αυτό γίνονται πιο λαϊκά και αντιπροσωπευτικά και τα νομαρχιακά συμβούλια δηλαδή και η δεύτερη βαθμίδα της τοπικής αυτοδιοίκησης (πρώτη βαθμίδα είναι οι δήμοι και οι κοινότητες).

ΔΙΚΑΣΤΙΚΗ ΕΞΟΥΣΙΑ

§ 47. ΕΝΝΟΜΗ ΤΑΞΗ

Για να είναι μία κοινωνία οργανωμένη, πρέπει τα μέλη της να μην ενεργούν αυθαίρετα και σύμφωνα με τις διαθέσεις της στιγμής, αλλά οι ενέργειές τους να διέπωνται από ορισμένους κανόνες, δηλαδή ή συμβίωση των ανθρώπων στην κοινωνία να ρυθμίζεται από την **έννομη τάξη**. Αυτό σημαίνει ότι, όχι μόνο τα μέλη της κοινωνίας, τα άτομα, αλλά και το ίδιο το **κράτος** πρέπει να συμμορφώνεται προς ορισμένους κανόνες δικαίου, δηλαδή να είναι αυτό που λέγεται «κράτος δικαίου». Έπομένως πρέπει να υπάρχει στην κοινωνία μία εξουσία, που να επιβάλλει την εφαρμογή των κανόνων δικαίου. Η εξουσία αυτή είναι η **δικαστική** και την αποτελούν οι δικαστές. Στην εκτέλεση των καθηκόντων της, η δικαστική εξουσία πρέπει να είναι έντελώς ανεξάρτητη και ανεπηρέαστη από τις δύο άλλες, δηλαδή την νομοθετική και την εκτελεστική.

1. **Είδη δικαστηρίων.** Στο σημερινό κράτος απαγορεύεται η **αυτοδικία**, δηλαδή ο πολίτης δεν μπορεί να επιδιώκει μόνος του να εξασφαλίσει τα δικαιώματά του και τα συμφέροντά του, ούτε να εκδικηθεί μόνος του το έγκλημα (αυτό που στην Αμερική λέγεται νόμος του Λύντς ή λυντσάρισμα).

Όλες αυτές οι διαφορές θα λυθούν από τα δικαστήρια, δηλαδή από ιδιαίτερα όργανα του κράτους. Αυτά λειτουργούν με βάση τους κανόνες που περιέχονται με κάθε δυνατή λεπτομέρεια σε ειδικούς νόμους, δηλαδή στην πολιτική δικονομία, την ποινική δικονομία και τον οργανισμό των δικαστηρίων.

Όταν τα δικαστήρια επιλύουν διαφορές που έχουν μεταξύ τους οι πολίτες, ασκούν την **πολιτική ή αστική δικαιοσύνη**. Όταν επιβάλλουν ποινή για παράβαση του νόμου, ασκούν την **ποινική δικαιοσύνη**. Όταν τέλος δικάζουν διαφορές μεταξύ κρατών και ατόμων, που απορρέουν από την επιβολή της διοικητικής εξουσίας του κράτους, ασκούν τη **διοικητική δικαιοσύνη**. Δηλαδή τα δικα-

στήρια διαιρούνται σε πολιτικά, ποινικά και διοικητικά, (άρθρο 93 του Συντάγματος).

Τὰ δικαστήρια επίσης, με τη λεγόμενη «έκουσία διαδικασία», δηλαδή χωρίς αντιδικία, είναι δυνατόν να προσδώσουν ιδιαίτερο δικαστικό κύρος σε όρισμένες πράξεις, όπως π.χ. η υιοθέσια, ο διορισμός επιτρόπων για άνηλικους, το κληρονομητήριο, η έγκριση καταστατικού σωματίου κλπ.

2. **Έγγυήσεις για την άπονομή της δικαιοσύνης.** Η ανεξαρτησία της δικαστικής αρχής αποτελεί απαραίτητο θεμέλιο για την πολιτική οργάνωση ενός κράτους δικαίου. Στην Ελλάδα η ανεξαρτησία αυτή αναγνωρίζεται από το Σύνταγμα (στο άρθρο 88) και εξασφαλίζεται κατά κύριο λόγο με την **ισοβιότητα** των δικαστικών λειτουργών. Κάθε δικαστής, όταν διορισθή, παραμένει δικαστής έφ' όρου ζωής (μέχρις ότου τον καταλάβη το όριο ηλικίας που στο νέο Σύνταγμα όρίστηκε στα 65 χρόνια για τους κατωτέρους και 67 ή 70 για τους άνωτέρους δικαστικούς) και η κυβέρνηση δεν μπορεί να τον παύση, εκτός αν υποπέση ό δικαστής σε σοβαρό παράπτωμα.

Η ανεξαρτησία των δικαστηρίων εξασφαλίζεται και με τον θεσμό του άνωτάτου δικαστικού συμβουλίου που σύμφωνα με το άρθρο 90 του Συντάγματος, αποτελείται **μόνο** από άνωτάτους δικαστές και είναι το **μόνο αρμόδιο** και υπεύθυνο όργανο για τις προαγωγές και μεταθέσεις των δικαστών. Η κυβέρνηση δεν έχει δικαίωμα να επέμβη στα ζητήματα αυτά και έτσι ό δικαστικός κλάδος μένει έντελώς **χωριστός** και από τη διοικητική έξουσία και από τη Βουλή, δηλαδή από τα κόμματα και τις ένδεχόμενες διαμάχες τους.

Η δικαιοσύνη σαν πρώτη λειτουργία του κράτους, πρέπει όμως να είναι και σεβαστή άπ' όλους τους πολίτες. Στις συζητήσεις για το Σύνταγμα του 1975 έγινε λόγος ότι πρέπει να κατοχυρωθή η προσωπική λειτουργική ανεξαρτησία των δικαστών. Ήταν πολύ πρόσφατη ή άνάμνηση της 21ης Άπριλίου 1967, όπου μέλη του Άρείου Πάγου κάλυψαν με το κύρος τους την πρώτη Κυβέρνηση της δικτατορίας και προκάλεσαν σύγχυση στο λαό για τον χαρακτήρα του πραξικοπήματος και στάση των δικαστηρίων στο διάστημα της έπταετίας.

Γι' αυτό προβλέπεται στο άρθρο 89 παρ. 4 του Συντάγματος ότι «άπαγορεύεται εις τους δικαστικούς λειτουργούς ή συμμετοχή εις την κυβέρνηση».

Εκτός από τις έγγραφοις αυτές, υπάρχουν και όρισμένες άλλες εξασφαλίσεις, που παρέχει το Σύνταγμα στους πολίτες, ότι ή δικαιοσύνη θα άπνευμεθη άμερόληπτα. Έτσι οί συνεδριάσεις των δικαστηρίων γίνονται πάντοτε δημόσια, με άνοικτες τις πόρτες, και οί άποφάσεις έκδίδονται αίτιολογημένες, δηλαδή άναφέρονται μέσα σε κάθε άπόφαση οί λόγοι για τους όποιους το δικαστήριο έκρινε κατά τον ένα ή τον άλλο τρόπο. Οί άποφάσεις των δικαστηρίων δημοσιεύονται. Το άρθρο 93 παρ. 3 του Συντάγματος προβλέπει επί πλέον ότι δημοσιεύεται «ύποχρεωτικώς» και ή γνώμη της μειοψηφίας. Οί άποφάσεις δημοσιεύονται και έτσι μπορεί να γίνη έλεγχος για τις ένέργειες των δικαστηρίων, και αυτό στην πράξη είναι ή πιο σπουδαία εξασφάλιση για την άμεροληψία της δικαιοσύνης.

Τέλος στο Σύνταγμα του 1975 προβλέπεται σε ρητή διάταξη (άρθρο 93 παρ. 4) ότι «τά δικαστήρια όφείλουν να μη έφαρμόζουν » νόμον, το περιεχόμενον του όποιου άντίκειται προς το Σύνταγμα». Η άρχή αυτή για πρώτη φορά έκφράζεται κατηγορηματικά παρ' όλο που ίσχυε πάντοτε στον δημόσιο βίο της χώρας μας.

Άλλη σημαντική εξασφάλιση των άτόμων είναι ότι τα δικαστήρια είναι τακτικά. Ποτέ δέν μπορεί να συγκροτηθή ένα δικαστήριο «έκ των ύστερων» και έπίτηδες, για να δικάση μία συγκεκριμένη υπόθεση. Κάθε υπόθεση, είτε άστική είναι, είτε ποινική, πρέπει να δικασθή από το δικαστήριο που έχει από πριν καθορισθή από τον νόμο ότι είναι άρμόδιο για την υπόθεση, και όχι από όποιοδήποτε έκτακτο δικαστήριο. Αυτό έκφράζεται έπιγραμματικά και στο άρθρο 8 του Συντάγματος : «Ουδείς άφαιρείται άκων του παρὰ του νόμου ώρισμένου εις αυτόν δικαστού. Δικαστικά έπιτροπαι και έκτακτα δικαστήρια ύφ' οίονδήποτε όνομα δέν έπιτρέπεται να συσταθούν».

§ 48. ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΑ

Τα πολιτικά δικαστήρια κρίνουν κατά κανόνα, τις άστικές ή πολιτικές διαφορές. Έκείνος που ζητεί να ίκανοποιήση μιάν άξιωσή του λέγεται ένάγων, ενώ εκείνος έναντίον του όποιου στρέφεται ο ένάγων λέγεται ένάγόμενος. Οί δύο μαζί όνομάζονται διάδικοι.

Οί διάδικοι έκθέτουν τις άπόψεις τους και το δικαστήριο, αφού τις άκούση, έκδίδει «αίτιολογημένη άπόφαση, που είτε δέχεται, είτε

ἀπορρίπτει τὴν ἀξίωση τοῦ ἐνάγοντος. Συνήθως διατάσσει ἀποδείξεις γιὰ τοὺς ἰσχυρισμοὺς τοῦ ἐνάγοντος. Μετὰ τὴ διεξαγωγή τῶν ἀποδείξεων, δηλαδὴ τὴν ἐξέταση μαρτύρων, προσαγωγή ἐγγράφων κλπ. ἐκδίδεται ἡ **ὀριστικὴ ἀπόφαση**. Ἐκεῖνος ποὺ θὰ χάσῃ τὴ δίκη, θὰ καταδικασθῇ καὶ στὴν πληρωμὴ τῆς δικαστικῆς δαπάνης. **Εὐεργέτημα τῆς πενίας** εἶναι τὸ προνόμιο ποὺ δίνει ὁ εἰσαγγελέας στὸν ὁμολογουμένως ἄπορο διάδικο, γιὰ νὰ τὸν ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὸ μεγαλύτερο μέρος τῶν δικαστικῶν ἐξόδων.

1. **Εἰρηνοδικεῖο**. Τὸ κατώτερο ἀπὸ τὰ πολιτικὰ δικαστήρια εἶναι τὸ εἰρηνοδικεῖο, ποὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ τὸν εἰρηνοδίκη καὶ τὸν γραμματέα. Δικάζει κάθε ὑπόθεση ποὺ δημιουργεῖται ἀπὸ διαφορὲς ὄχι ἀνώτερες ἀπὸ 20.000 δραχμές. Εἰδικὴ διαδικασία εἶναι οἱ μικροδιαφορὲς (ἕως 8.000 δρχ.), ποὺ εἶναι πολὺ ἀπλὴ καὶ ἀνέξοδη. Ὁ εἰρηνοδίκης δικάζει ἐπίσης τὰ προσωρινὰ μέτρα, δηλαδὴ ἀποφασίζει ποιοὺς θὰ ἔχῃ τὴν κατοχὴ ἐνὸς ἀκινήτου στὶς περιπτώσεις ποὺ ἀμφισβητοῦνται τὰ ὀριά τους.

Τὰ δικαστικὰ ἐξοδα στὸ εἰρηνοδικεῖο εἶναι πολὺ χαμηλά.

2. **Τριμελὲς πρωτοδικεῖο**. Αὐτὸ εἶναι τὸ κυρίως τακτικὸ δικαστήριο καὶ ἀποτελεῖται ἀπὸ τὸν πρόεδρο, δύο πρωτοδίκες, τὸν εἰσαγγελέα καὶ τὸν γραμματέα. Δικάζει χωρὶς ἐξαιρέσεις ὅλες τὶς ὑποθέσεις ἐκτὸς ἀπὸ ἐκεῖνες ποὺ ἔχουν ὑπαχθῇ στὸ μονομελές, στὸ εἰρηνοδικεῖο ἢ στὶς λεγόμενες εἰδικὲς διαδικασίες. Στὸ πρωτοδικεῖο οἱ διάδικοι «παρίστανται» πάντοτε μὲ δικηγόρους καὶ ἡ ἀνάπτυξη τῶν ὑποθέσεων γίνεται μὲ ἐγγράφα ποὺ λέγονται «προτάσεις».

3. **Μονομελὲς πρωτοδικεῖο**. Ὅρισμένες ἐπείγουσες ὑποθέσεις δικάζονται ἀπὸ τὸν πρόεδρο πρωτοδικῶν ἢ ἓναν προεδρεύοντα πρωτοδίκη, ποὺ εἴτε μόνος, εἴτε, σὲ ὀρισμένες περιπτώσεις, μαζί μὲ τὸν γραμματέα, ἀποτελοῦν δικαστήριο. Στὸ μονομελές ὑπάγονται οἱ διαφορὲς ποὺ ἔχουν μεταξύ τους οἱ ἐνοικιαστῆς καὶ οἱ ἰδιοκτῆτες ἀκινήτων, οἱ προσωρινὲς ἐπιδικάσεις ἀποζημιώσεως γιὰ διατροφή κλπ. Χωριστὸ δικαστήριο ἀποτελεῖ ὁ ἐργατοδίκης, δηλαδὴ ὁ δικαστὴς - μέλος τοῦ πρωτοδικείου - ποὺ δικάζει τὶς διαφορὲς ποὺ ἔχουν οἱ ἐργάτες ἢ ὑπάλληλοι μὲ τοὺς ἐργοδότες τους.

Ὅταν ὁ διάδικος χάσῃ τὴν ὑπόθεση, εἴτε στὸ εἰρηνοδικεῖο, εἴτε στὸ πρωτοδικεῖο, ἔχει δικαίωμα νὰ καταθέσῃ ἔφεση, δηλαδὴ νὰ καταφύγῃ σὲ ἀνώτερο δικαστήριο ἢ, ὅπως λέγεται, σὲ δικαστήριο δευτέρου βαθμοῦ.

Ἐφεση ἐναντίον ἀποφάσεως τοῦ εἰρηνοδικείου δικάζεται ἀπὸ τὸ πρωτοδικεῖο ἐνῶ ἡ ἔφεση, ἐναντίον ἀποφάσεως τοῦ πρωτοδικείου δικάζεται ἀπὸ τὸ ἐφετεῖο.

4. **Ἐφετεῖο.** Τὸ ἐφετεῖο ἀποτελεῖται ἀπὸ τὸν πρόεδρο, τέσσερις ἐφέτες, τὸν εἰσαγγελέα καὶ τὸν γραμματέα. Ἔργο τοῦ ἐφετείου εἶναι νὰ ἐξετάσῃ, ἂν τὸ πρωτοβάθμιο δικαστήριον ἔκρινε σωστά, μὲ βάση τὰ ἀποδεικτικὰ στοιχεῖα ποὺ παρουσίασαν οἱ διάδικοι, καὶ ἂν ἐφάρμοσε ὀρθὰ τὸ νόμο. Ἄν πεισθῇ ὅτι ἦταν ὀρθή, ἐπικυρώνει τὴν ἀπόφαση τοῦ πρωτοβαθμίου δικαστηρίου, διαφορετικὰ θὰ τὴν ἀκυρώσῃ ἢ θὰ τὴν μεταρρυθμίσῃ. Ἡ ἀπόφαση τοῦ ἐφετείου ἡ ὁποία λύει ὀριστικὰ πλέον τὴ διαφορά, λέγεται **τελεσίδικος** καὶ ἀπὸ τὴ στιγμὴ ἐκείνη μπορεῖ «νὰ ἐκτελεσθῇ εἰς βάρος τοῦ ἡττηθέντος διαδίκου».

5. **Ἐκτέλεση δικαστικῶν ἀποφάσεων.** Ὅταν λέμε ὅτι μία ἀπόφαση μπορεῖ «νὰ ἐκτελεσθῇ», ἐννοοῦμε ὅτι πρέπει νὰ κοινοποιηθῇ στὸν διάδικο ποὺ ἔχασε τὴ δίκη, μὲ τὴν πρόσκληση νὰ πληρώσῃ ἢ ἐκτελέσῃ ὅ,τι ὀφείλει. Ἡ πρόσκληση αὕτη λέγεται καὶ «ἐπιταγή». Ἄν αὐτὸς ἀρνηθῇ, ἡ ἀπόφαση ἐκτελεῖται εἰς βάρος του ἀπὸ τὸν δικαστικὸ ἐπιμελητή. Ἡ ἐκτέλεση μπορεῖ νὰ γίνῃ εἴτε μὲ κατάσχεση καὶ ἀναγκαστικὴ ἐκποίηση τῆς περιουσίας τοῦ ὀφειλέτη, εἴτε μὲ προσωπικὴ του κράτηση. Ὁ νόμος ὅμως ὀρίζει ὅτι ὀρισμένα πράγματα, ὅπως π.χ. ὁ προσωπικὸς ρουχισμός, τὰ βιβλία, ἐργαλεῖα ἢ ὄργανα ἀπαραίτητα γιὰ τὴν ἀσκηση τοῦ ἐπαγγέλματος, καθὼς καὶ ὁ μισθὸς ἢ ἡ σύνταξη δημοσίου ἢ ιδιωτικοῦ ὑπαλλήλου, δὲν κατάσχονται. Κατάσχεση μισθοῦ ἐπιτρέπεται μόνο μέχρι τοῦ ἐνὸς **τετάρτου** τῶν ἀποδοχῶν, ὅταν πρόκειται γιὰ διατροφή τῆς γυναίκας, τῶν παιδιῶν ἢ τῶν γονέων τοῦ ὀφειλέτη. Τὸ δημόσιο χρησιμοποιοῖ συχνὰ γιὰ τὴν εἰσπραξὴ τῶν δημοσίων ἐσόδων, π.χ. φόρων γιὰ ἀναγκαστικὸ μέσο τὴν προσωπικὴ κράτηση.

6. **Ὁ Ἄρειος Πάγος.** Σὲ ὀρισμένες περιπτώσεις, ποὺ ἀναφέρονται συγκεκριμένα στὴν πολιτικὴ δικονομία, μπορεῖ ὁ διάδικος ποὺ ἔχασε τὴ δίκη στὸ δευτεροβάθμιο δικαστήριον νὰ καταφύγῃ στὸ ἀνώτερο δικαστήριον τῆς χώρας. Ὁ Ἄρειος Πάγος δὲν ἐξετάζει τὴν **οὐσία** τῆς ὑποθέσεως, δηλαδὴ ἂν τὰ πραγματικὰ περιστατικά, ποὺ ἦταν ἡ βάση τῆς δίκης στὸ πρωτοδικεῖο καὶ τὸ ἐφετεῖο, εἶναι ἀληθινὰ ἢ ὄχι, ἀλλὰ μόνο κατὰ πόσον ἔχει ἐφαρμοσθῇ σωστά ὁ νόμος στὴν κάθε συγκεκριμένη περίπτωσι.

Στὴν Ἑλλάδα λειτουργοῦν σήμερα 195 εἰρηνοδικεῖα, 58 πρωτοδικεῖα, 11 ἐφετεῖα καὶ ὁ Ἄρειος Πάγος, ποὺ εἶναι ἓνας γιὰ ὅλο τὸ κράτος.

7. Διαιτησία. Ἐπειδὴ ἡ τακτικὴ διαδικασία εἶναι καὶ πολυδάπανη καὶ μακροχρόνια, συχνὰ οἱ διάδικοι καταφεύγουν στὴν διαιτησία, ὀρίζουν δηλαδὴ ἓναν ἢ περισσοτέρους διαιτητές, οἱ ὁποῖοι λύουν τὴ διαφορά. Οἱ διαιτητές εἶναι συνήθως πρόσωπα κύρους, ὅπως π.χ. πρόεδροι ἐπιμελητηρίων, ἐπαγγελματικῶν συλλόγων κλπ.

§ 49. ΠΟΙΝΙΚΑ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΑ

Τὰ ποινικὰ δικαστήρια δικάζουν ἐκείνους ποὺ διέπραξαν ἓνα ἀδίκημα, δηλαδὴ τοὺς παραβάτες τῶν ποινικῶν νόμων. Ἄν ἀποδειχθῇ ὅτι οἱ κατηγορούμενοι διέπραξαν τὴν κολάσιμη πράξη ποὺ τοὺς ἀποδίδεται καὶ ὅτι ἡ πράξη αὐτὴ μπορεῖ νὰ τοὺς καταλογισθῇ (ὅτι δηλαδὴ ἔχουν καὶ τὴ νόμιμη ἡλικία - πάνω ἀπὸ 17 χρόνων - καὶ ἐπὶ πλεόν ὅτι ἦταν ὑγιεῖς στὸ μυαλό τὴ στιγμή ποὺ ἐτέλεσαν τὴν ἀξιόποινη πράξη), ἐπιβάλλονται οἱ ποινὲς ποὺ προβλέπουν οἱ νόμοι. Τὰ ἀδικήματα περιλαμβάνονται κατὰ κύριο λόγο στὸν **Ποινικὸ Κώδικα** καὶ διαιροῦνται, ἀνάλογα μὲ τὴ βαρύτητά τους, σὲ **πταίσματα**, **πλημμελήματα** καὶ **κακουργήματα**.

1. Πταισματοδικεῖο. Τὸ πταισματοδικεῖο δικάζει τὰ ἀδικήματα μικρῆς σημασίας ἢ τὶς παραβάσεις τῶν ἀστυνομικῶν διατάξεων (πταίσματα). Οἱ ποινὲς ποὺ ἐπιβάλλει εἶναι πρόστιμο ἢ κράτηση ὀλίγων ἡμερῶν.

2. Πλημμελειοδικεῖο. Τὸ πλημμελειοδικεῖο δικάζει τὰ σοβαρότερα ἀδικήματα, ὅπως τραύματα, ἀπάτες, ἐξύβριση κλπ. (πλημμελήματα). Τὰ πλημμελειοδικεῖα διακρίνονται : σὲ **μονομελῆ**, ποὺ δικάζουν τὰ ἐλαφρότερα πλημμελήματα, ἐκεῖνα δηλαδὴ ποὺ τιμωροῦνται μὲ φυλάκιση ὥς 12 μηνῶν, καὶ σὲ **τριμελῆ**, ποὺ δικάζουν ὅλα τὰ ὑπόλοιπα βαρύτερα πλημμελήματα.

3. Κακουργιοδικεῖο. Τὸ κακουργιοδικεῖο δικάζει τὰ κακουργήματα, δηλαδὴ ἀδικήματα ποὺ τιμωροῦνται μὲ τὴν ποινὴ τοῦ θανάτου, μὲ ἰσόβια ἢ πρόσκαιρα δεσμά, ὅπως φόνος, ληστεία κλπ. Τὰ κακουργοδικεῖα συγκροτοῦνται : α) ἀπὸ τὸ δικαστήριον τῶν συνέ-

δρων, πού αποτελείται από τρεῖς τακτικούς δικαστές, τὸν εἰσαγγελέα καὶ τὸν γραμματέα, καὶ β) ἀπὸ τοὺς ἐνόρκους. Οἱ ἐνόρκοι εἶναι πολίτες ἄνδρες καὶ γυναῖκες πού κληρώνονται ἀπὸ ἓναν εἰδικὸν κατάλογο. Τὸ ἀξίωμα τοῦ ἐνόρκου εἶναι τιμητικὸ καὶ οἱ πολῖτες ἔχουν ὑποχρέωση νὰ τὸ ἐκτελοῦν πρόθυμα, ἀφοῦ ἄλλωστε ἀποτελεῖ καὶ ἓνα ἀπὸ τὰ πολιτικὰ τους δικαιώματα. Οἱ ἐνόρκοι ἀποφαίνονται μόνο ἂν ὁ κατηγορούμενος εἶναι ἐνοχος ἢ ὄχι, ἐνῶ οἱ τακτικοὶ δικαστές διευθύνουν τὴ δίκη καὶ ὀρίζουν τὸ εἶδος τῆς ποινῆς πού θὰ ἐπιβληθῇ στὸν κατηγορούμενο ὕστερα ἀπὸ τὴν καταδικαστικὴ ἐτυμηγορία τῶν ἐνόρκων.

4. Εἰσαγγελέας. Ἡ ποινικὴ δίκη ἀποβλέπει στὴν «ποινικὴ ἀξίωση» τοῦ κράτους, ἐκφράζει δηλαδὴ τὸ δικαίωμα τῆς πολιτείας νὰ ἐπιβάλλῃ ποινὴ σ' ἐκεῖνον πού διέπραξε ἓνα ἀδίκημα. Γι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸ λόγο ὑπάρχει πάντοτε ἓνα κρατικὸ ὄργανο πού ἀσκεῖ τὴν «ποινικὴ ἀξίωση» καὶ αὐτὸ ὀνομάζεται **δημόσιος κατήγορος** ἢ **εἰσαγγελέας**.

Ἡ διάπραξη ἐνὸς ἀδικήματος διαταράσσει τὴν τάξη τῆς κοινωνίας καὶ τὸ κράτος, σὰν φρουρὸς τῆς ἔχει τὴν ὑποχρέωση νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν τάξη μὲ τὴν τιμωρίαν τοῦ ἐνόχου. Ἡ ἀντιδικία ὅμως αὐτὴ δὲν στρέφεται προσωπικὰ ἐναντίον τοῦ κατηγορουμένου, ἀλλὰ ἐναντίον ἐκείνου πού εἶναι ἐνοχος τοῦ ἀδικήματος. Στὴ ποινικὴ δηλαδὴ δίκη σημασία ἔχει νὰ ἀνευρεθῇ ἡ **οὐσιαστικὴ ἀλήθεια** καὶ ὄχι ἡ **τυπικὴ ἀλήθεια**, ὅπως συμβαίνει στὴν πολιτικὴ ἢ ἀστικὴ δίκη. Τὸ ὄργανο τοῦ κράτους πού διατυπώνει τὴν κατηγορίαν, ἐπειδὴ δὲν ἔχει προσωπικὴ ἀντιδικίαν μὲ τὸν κατηγορούμενον, δὲν ἀναζητεῖ μόνο τὰ ἐπιβαρυντικὰ περιστάτικα πού βαρύνουν τὴ θέση τοῦ κατηγορουμένου, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐλαφρυντικά :

Γι' αὐτό, ἂν δὲν ἀποδειχθῇ ἡ ἐνοχὴ τοῦ κατηγορουμένου, ὁ δημόσιος κατήγορος εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ ζητήσῃ τὴν ἀπᾶλλαγὴν του. Κατήγορος στὸ πταισματοδικεῖο εἶναι ἓνας ἀπὸ τοὺς ἀξιωματικούς τῆς Ἀστυνομίας ἢ τῆς χωροφυλακῆς, στὸ πλημμελειοδικεῖο τὸ ἔργο αὐτὸ ἀσκεῖται ἀπὸ τὸν εἰσαγγελέα ἢ ἀντεισαγγελέα τῶν πλημμελειοδικῶν, καὶ τέλος στὰ κακουργιοδικεῖα ἀπὸ τὸν εἰσαγγελέα τῶν ἐφετῶν.

Ἡ εἰσαγγελικὴ ἀρχὴ εἶναι ἓνα σύμπλεγμα ἀπὸ κρατικὰ ὅργανα, μὲ ἐσωτερικὴ ἐνότητα καὶ ἱεραρχίαν, ἐντελῶς ἀνεξάρτητο ἀπὸ τὰ δι-

κάστήρια. "Όλες οί εισαγγελίες υπάγονται στον εισαγγελέα του 'Αρείου Πάγου.

5. **Μηνύσεις.** 'Η ποινική άγωγή άσκειται από τον εισαγγελέα, όταν πληροφορηθή την άξιόποινη πράξη. **Μήνυση** είναι δήλωση όποιουδήποτε προσώπου, ότι τελέσθηκε μιá άξιόποινη πράξη. 'Ενώ **έγκληση** είναι ή άνακοίνωση του άδίκηματος από τον **ίδιο** τον παθόντα μαζί με τó αίτημα νά τιμωρηθή ό ένοχος. 'Ορισμένα άδικήματα, όπως ή έξύβριση, ό βιασμός, ή συκοφαντία, διώκονται μόνο ύστερ' από έγκληση. Κανονικά όμως ή ποινική δίωξη γίνεται «αυτεπαγγέλτως» από τον εισαγγελέα, δηλαδή χωρίς νά περιμένη αίτηση του παθόντος που νά ζητή νά τιμωρηθή ό ένοχος. 'Ο παθών από τó άδίκημα έχει δικαίωμα ν' απαιτήση νά επανορθωθούν οί ζημιές του, γι' αυτό άλλωστε μπορεί νά παρασταθή στην ποινική δίκη και νά ζητήση και αυτός ύστερ' από τον εισαγγελέα την καταδίκη του κατηγορουμένου. Στην περίπτωση αυτή λέμε ότι ό παθών «παρίσταται ως **πολιτικώς ένάγων**».

'Ο κατηγορούμενος θεωρείται άθώος, έφ' όσον δέν αποδείχθηκε ή ώσότου αποδειχθή ή ένοχή του. Έχει δικαίωμα νά διορίση συνήγορο (δικηγόρο) και νά επικοινωνή μαζί του άκόμη και από τίς φυλακές.

'Η **όμολογία** του κατηγορουμένου δέν πρέπει νά λαμβάνεται πάντοτε ύπ' όψη σάν στοιχείο επιβαρυντικό, άν δέν συντρέχουν άλλα στοιχεία για την καταδίκη του. 'Ο νόμος έξάλλου άπαγορεύει στα άστυνομικά όργανα νά κακοποιούν τούς κρατούμενους με όποιοδήποτε τρόπο. 'Η διάταξη όμως αυτή δέν τηρείται πάντοτε όπως θά έπρεπε. Τά τελευταία χρόνια και ιδίως κατά την δικτατορία της χούντας (1967 - 1974), τά όργανα της χωροφυλακής, της άστυνομίας και ιδίως της στρατιωτικής άστυνομίας κατηγορήθηκαν βάσιμα ότι προσπαθούσαν νά άποσπάσουν όμολογίες από τούς προφυλακισμένους με άπάνθρωπα βασανιστήρια.

'Ο κατηγορούμενος, που προφυλακίσθηκε και έκ τών ύστέρων απέδειξε την άθωότητά του, έχει, θεωρητικά τούλάχιστον, τó δικαίωμα νά ζητήση άποζημίωση από τó δημόσιο.

6. **Διαδικασία.** 'Η ποινική διαδικασία διαιρείται σε τρία στάδια : την προανάκριση, την τακτική ανάκριση και την «έπ' άκροατηρίφω» διαδικασία. Μόλις έγερθή από τον εισαγγελέα ή ποινική άγωγή, παραγγέλεται ανάκριση στον άνακριτή. 'Η προανάκριση γίνεται

ἀπὸ τὸν εἰσαγγελέα, τὸν εἰρηνοδίκη ἢ τὰ ἀστυνομικὰ ὄργανα καὶ ἀποβλέπει στὴν ἀρχική, πρόχειρη συλλογὴ ἀποδείξεων. Στὰ αὐτόφωρα ἀδικήματα τὰ ἀρμόδια κρατικά ὄργανα ὀφείλουν νὰ ἐνεργήσουν ἀμέσως τὴν προανάκριση, χωρὶς νὰ περιμένουν παραγγελία ἀπὸ τὸν εἰσαγγελέα.

Ἡ τακτικὴ ἀνάκριση, ποὺ ἀποβλέπει στὸ νὰ ἐξακριβωθοῦν καὶ νὰ συγκεντρωθοῦν τὰ στοιχεῖα γιὰ τὴν ἐνοχὴ τοῦ κατηγορουμένου, γίνεται **πάντοτε** ἀπὸ τὸν ἀνακριτὴ - πρωτοδίκη.

Ἄν ὁ ἀνακριτὴς πεισθῇ γιὰ τὴν ἐνοχὴ τοῦ κατηγορουμένου, διατάσσει νὰ τὸν συλλάβουν καὶ νὰ τὸν προφυλακίσουν. Ἡ σύλληψη γίνεται, σύμφωνα μὲ τὸ Σύνταγμα, μόνο «κατόπιν ἡτιολογημένου» δικαστικοῦ ἐντάλματος», ἐκτὸς ἐὰν πρόκειται γιὰ ἀδίκημα ἐπ' αὐτοφώρῳ, ὁπότε συλλαμβάνεται ὁ κατηγορούμενος καὶ χωρὶς ἐντάλμα στὸν τόπο ὅπου ἔγινε τὸ ἀδίκημα. Τὸ ἐντάλμα συλλήψεως δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἐκτελεσθῇ σὲ ἰδιωτικὴ κατοικία τῆ νύχτα ἢ μέσα σὲ ἐκκλησίᾳ τὴν ὥρα τῆς λειτουργίας.

Ἡ προφυλάκιση ἀποβλέπει στὸ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν παρουσία τοῦ κατηγορουμένου τὴν ἡμέρα τῆς δίκης. Στὶς περιπτώσεις κακουργημάτων διατάσσεται πάντοτε ἡ προφυλάκιση, ἐνῶ στὰ πλημμελήματα μόνο σὲ ὀρισμένες περιπτώσεις. Γιὰ τὰ ὑπόλοιπα ἀδικήματα ἐκδίδεται μία ἀπλή κλήση πρὸς τὸν κατηγορούμενο, ποὺ τὸν καλεῖ νὰ ἐμφανισθῇ καὶ νὰ δικασθῇ «ἐπ' ἀκροατηρίῳ», δηλαδὴ σὲ δημόσια συνεδρίαση τοῦ δικαστηρίου.

Ὁ προφυλακισμένος κατηγορούμενος μπορεῖ νὰ ζητήσῃ τὴν προσωρινὴ ἀποφυλάκισή του καταβάλλοντας χρηματικὴ ἐγγύηση, ἐκτὸς ἂν κατηγοροῖται γιὰ ὀρισμένα σοβαρὰ ἀδικήματα, ὅπως ὁ φόνος, ἡ ληστεία κλπ., ὁπότε δὲν ἐπιτρέπεται προσωρινὴ ἀπόλυση. Ὁ ἀνακριτὴς στέλνει τὰ πορίσματα τῆς ἀνακρίσεως στὸ δικαστικὸ συμβούλιο καί, ἂν αὐτὸ κρίνῃ ἀθῶο τὸν κατηγορούμενο, ἐκδίδει «ἀπαλλακτικὸ βούλευμα καὶ στὴν περίπτωσιν αὕτη δὲν γίνεται καθόλου δίκη, ἐνῶ, ἂν τὸν θεωρήσῃ ἐνοχο, ἐκδίδει «παραπεμπτικὸ βούλευμα», ὁπότε ὁ κατηγορούμενος θὰ δικασθῇ ἀπὸ τὸ τακτικὸ δικαστήριον.

Ἡ λειτουργία τῶν ποινικῶν δικαστηρίων, ὁ τρόπος ποὺ γίνονται ἡ ἀνάκριση, ἡ ἀποδεικτικὴ διαδικασία καὶ ὅλα τὰ σχετικὰ ζητήματα ποὺ ἀφοροῦν στὴν ποινικὴ δίκη ρυθμίζονται ἀπὸ τὸν κώδικα

ποινικῆς δικονομίας. Σκοπὸς καὶ βάση τῆς ποινικῆς δικονομίας πρέπει νὰ εἶναι ἡ βοήθεια τοῦ ἀθώου κατηγορουμένου νὰ ἀποδείξῃ τὴν ἀθωότητά του. Ὅσο ἀσφαλέστερα καὶ γρηγορώτερα ἐπιτυγχάνεται αὐτό, τόσο καλύτερη εἶναι ἡ λειτουργία τῶν δικαστηρίων.

§ 50. ΕΙΔΙΚΑ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΑ

Τὰ εἰδικὰ δικαστήρια δὲν ἔχουν, ὅπως τὰ τακτικά, γενικὴ ἀρμοδιότητα, ἀλλὰ περιορισμένη γιὰ ὀρισμένες μόνο ὑποθέσεις, τὶς ὁποῖες τοὺς ἀναθέτουν εἰδικοί νόμοι. Εἰδικὰ δικαστήρια εἶναι : α) τὰ τακτικά καὶ τὰ ἑκτακτα στρατοδικεῖα, ναυτοδικεῖα καὶ ἀεροδικεῖα, ποὺ δικάζουν ὅσα ἀδικήματα ἔχουν διαπραχθῇ ἀπὸ στρατιωτικούς. Τὰ ἑκτακτα στρατοδικεῖα μποροῦν νὰ δικάσουν καὶ πολῖτες, ἀλλὰ μόνο σὲ καιρὸ πολέμου ἢ ὅταν ἔχῃ κηρύχθῃ ὁ στρατιωτικὸς νόμος. β) Τὰ δικαστήρια τῶν ἀνηλίκων, ποὺ δικάζουν ὅσα ἀδικήματα ἔχουν διαπραχθῇ ἀπὸ παιδιὰ κάτω τῶν 17 χρόνων. Ὅσοι ἀνήλικοι καταδικάζονται ὑποβάλλονται σὲ σωφρονιστικά, ἀναμορφωτικά ἢ θεραπευτικά μέτρα. Ὁ παιδικὸς δικαστὴς πρέπει νὰ εἶναι περισσότερο παιδαγωγός, παρὰ στεγνὸς νομικός.

§ 51. ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΑ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΑ

1. Τὸ Συμβούλιο τῆς Ἐπικρατείας

Τὰ διοικητικά δικαστήρια εἶναι καὶ αὐτὰ εἰδικὰ δικαστήρια, μὲ ἀρμοδιότητα νὰ δικάζουν διαφορὰς μεταξὺ τοῦ κράτους καὶ τοῦ πολίτη. Οἱ διαφορὰς αὐτὲς προκύπτουν ἀπὸ πράξεις διαφόρων ὀργάνων τοῦ κράτους, γιὰ τὶς ὁποῖες παραπονεῖται ὁ πολίτης. Οἱ διαφορὰς αὐτὲς λέγονται καὶ ὑποθέσεις **ἀμφισβητουμένου διοικητικοῦ**. Εἶναι π.χ. παράπονα δημοσίου ὑπαλλήλου γιὰ τὴν ἀπόλυσή του ἢ πολίτη ποὺ ζημιώθηκε ἀπὸ μιὰ διοικητικὴ πράξη.

Ἀνώτατο διοικητικὸ δικαστήριον εἶναι τὸ **Συμβούλιο τῆς Ἐπικρατείας**, ποὺ λειτουργεῖ ἀπὸ τὸ 1929 καὶ ἔχει τὸν σπουδαιότατον προορισμὸ νὰ διαφυλάξῃ τὴ διοίκηση ἀπὸ παράνομες ἐνέργειες καὶ νὰ προστατεύσῃ τὸν πολίτη ἀπὸ τὶς διοικητικὰς αὐθαιρεσίες. Τὸ Συμβούλιο τῆς Ἐπικρατείας ἀσκεῖ τὴν ἀρμοδιότητά του μὲ τρία τμήματα καὶ τὴν ὀλομέλεια. Τὸ **πρῶτον** τμῆμα ἐπεξεργάζεται τὰ διατά-

γματα που συντάσσουν τὰ Ὑπουργεῖα καὶ κρίνει ἂν συμφωνοῦν τὰ διατάγματα αὐτὰ μὲ τὸ Σύνταγμα καὶ τοὺς νόμους. Τὸ **δεύτερο** τμήμα δικάζει τὶς ἀναιρέσεις ἐναντίον τῶν ἀποφάσεων τῶν φορολογικῶν δικαστηρίων καὶ τὸ **τρίτο** ἐξετάζει προσφυγές ὑπαλλήλων που τιμωρήθηκαν ἀπὸ πειθαρχικά συμβούλια ἢ ἄλλων που ἡ προαγωγή τους, δὲν ἔγινε κανονικά καὶ ζητοῦν νὰ ἐπανεξετασθῇ ἡ ὑπόθεσή τους. Ἡ **ὀλομέλεια** τέλος δικάζει αἰτήσεις ἐνδιαφερομένων που ζητοῦν νὰ καταργηθῇ μιὰ πράξη διοικητικοῦ ὀργάνου, ὅπως π.χ. ἀπόφαση ἐνὸς ὑπουργοῦ ἢ ἐνὸς νομάρχου κλπ., ἐφ' ὅσον ἡ πράξη αὐτή, ἔγινε κατὰ παράβαση νόμου ἢ μὲ «κατάχρηση ἐξουσίας». Τὸ Συμβούλιο Ἐπικρατείας ἐξετάζει, στὴν περίπτωση αὐτῇ ἂν ἡ διοικητικὴ ἀρχή, που ἐξέδωσε τὴν πράξη, ἦταν ἀρμόδια, ἂν παραβίασε τὸν τύπο ἢ τὴν οὐσία ἐνὸς νόμου: ἢ ἂν διάταξε μιὰ πράξη, που εἶναι φαινομενικά νόμιμη, ἀλλὰ μὲ σκοπὸ ἄλλον ἀπὸ ἐκεῖνον που ἐννοεῖ ὁ νόμος. Ἄν συντρέχῃ ἓνας ἀπὸ τοὺς παραπάνω λόγους, μπορεῖ ν' ἀκυρώσῃ τὴν πράξη, που θεωρεῖται τότε σὰν νὰ μὴν εἶχε ἐκδοθῇ ποτέ. Οἱ **κυβερνητικὲς** πράξεις, δηλαδή οἱ διαταγές που ἀφοροῦν στὴν ἀσκηση τῆς **πολιτικῆς ἐξουσίας**, ὅπως π.χ. ἡ διάλυση τῆς Βουλῆς, ἡ κήρυξη πολέμου κλπ. δὲν μποροῦν ν' ἀκυρωθοῦν ἀπὸ τὸ Συμβούλιο τῆς Ἐπικρατείας. Γιὰ τὶς πράξεις αὐτὲς ὑπάρχει ὁ ἔλεγχος τῆς Βουλῆς. Τὸ γεγονός ὅτι τὸ Συμβούλιο τῆς Ἐπικρατείας ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἀκυρώσῃ κάθε παράνομη πράξη διοικητικῆς ἀρχῆς συντελεῖ ὥστε τὰ ὄργανα τοῦ κράτους νὰ εἶναι προσεκτικώτερα στὴν ἐφαρμογὴ τῶν νόμων καὶ γενικότερα στὴ διοίκηση καὶ νὰ μὴν κάνουν κατάχρηση τῆς ἐξουσίας τους σὲ βάρος τῶν πολιτῶν.

2. Τὸ Ἐλεγκτικὸ Συνέδριο

Τὸ Ἐλεγκτικὸ Συνέδριο μπορεῖ ἐπίσης νὰ θεωρηθῇ διοικητικὸ δικαστήριον. Ἔχει καὶ διοικητικὴ καὶ δικαστικὴ ἀρμοδιότητα. Ἡ **διοικητικὴ** του ἀρμοδιότητα, που εἶναι καὶ ἡ κυριώτερη, ἀφορᾷ στὸν ἔλεγχο τῶν κρατικῶν ἐξόδων. Ἐξετάζει δηλαδή κατὰ πόσο τὰ ἐξόδα που γίνονται ἀπὸ τὶς διάφορες ὑπηρεσίες συμφωνοῦν μὲ τὸν κρατικὸ προϋπολογισμό. Ἐπίσης τὸ Ἐλεγκτικὸ Συνέδριο ἐνεργεῖ καὶ τὸν ἔλεγχο τῶν **δημοσίων ὑπολόγων**, δηλαδή τὰ κρατικὰ ὄργανα που διαχειρίζονται χρήματα τοῦ δημοσίου. Τέλος κρίνει ποιοὶ ἔχουν δικαίωμα νὰ συνταξιοδοτηθοῦν ἀπὸ τὸ δημόσιο. Στὴ **δικαστικὴ**

του αρμοδιότητα υπάγονται οι υποθέσεις των δημοσίων υπολόγων για τις διαφορές που προκύπτουν από τη διαχείρισή τους, καθώς και των συνταξιούχων για άμφισβητήσεις σχετικές με την σύνταξή τους.

Σε κάθε έδρα νομαρχίας, έδρεύει ένας επίτροπος του Έλεγκτικού Συνεδρίου, που έλέγχει τη χρηματική διαχείριση των κρατικών οργάνων του νομού.

3. Τα φορολογικά δικαστήρια

Είναι διοικητικά δικαστήρια, που δικάζουν τις προσφυγές των φορολογουμένων κατά του οικονομικού τους φόρου, όταν θεωρούν υπερβολικούς τους φόρους που τους καταλόγισαν. Τα φορολογικά δικαστήρια άρχισαν να λειτουργούν από το 1962. Πριν υπήρχαν επιτροπές ενστάσεων σε κάθε Οικονομική έφορία και επιτροπές έφεσεων, που δίκάζαν τις ίδιες διαφορές σε δεύτερο βαθμό. Πρωτοβάθμια φορολογικά δικαστήρια ή φορολογικά πρωτοδικεία λειτουργούν σήμερα στις κυριότερες πόλεις της Ελλάδας. Οι πρόεδροί τους είναι συνήθως τακτικοί δικαστές με οικονομική μόρφωση και τα μέλη νομικοί με ειδική φορολογική κατάρτιση. Στα φορολογικά δικαστήρια ο πολίτης αντιδικεί με τον οικονομικό έφορο.

Όποιος δέν είναι ικανοποιημένος από την απόφαση του πρωτοβαθμίου δικαστηρίου (δηλαδή τόσο ο φορολογούμενος όσο και ο οικονομικός έφορος), μπορεί να καταφύγει στο δευτεροβάθμιο φορολογικό δικαστήριο ή φορολογικό έφετείο, που θα εξετάσει πάλι έξ αρχής την όλη υπόθεση. Η απόφαση του δευτεροβαθμίου δικαστηρίου είναι τελεσίδικη, δηλαδή ο φόρος είσπράττεται με κάθε νόμιμο αναγκαστικό τρόπο.

Φορολογικά έφετεία λειτουργούν στις πρωτεύουσες των κυριότερων διαμερισμάτων της χώρας. Ο φορολογούμενος και ο οικονομικός έφορος μπορούν να ασκήσουν άναίρεση στο Συμβούλιο Έπικρατείας για να άκυρωθώ μια απόφαση φορολογικού έφετείου. Ούτε ή έφεση, ούτε ή άναίρεση άναστέλλουν την είσπραξη του φόρου.

4. Άνώτατο ειδικό δικαστήριο

Στο άρθρο 100 του Συντάγματος προβλέπεται σαν πρώτη διάταξη στο κεφάλαιο για τη διοίκηση ότι θα ίδρυθώ και ένα άνώτατο

εἰδικὸ δικάστηριον ποὺ θὰ συγκροτῇται ἀπὸ τοὺς προέδρους τοῦ Ἀρείου Πάγου, τοῦ Συμβουλίου Ἐπικρατείας καὶ τοῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου, ἀπὸ 4 συμβούλους Ἐπικρατείας καὶ 4 ἀρεοπαγῖτες ποὺ ὀρίζονται μὲ κλῆρον κάθε δύο χρόνια.

Τὸ δικάστηριον αὐτὸ παίρνει τὴ θέση ποὺ εἶχαν στὰ παλαιότερα Συντάγματα τὸ ἐκλογοδικεῖο, τὸ συνταγματικὸ δικάστηριον, ἐξετάζει δηλαδὴ τὶς ἐνστάσεις κατὰ τοῦ κύρους τῶν ἐκλογῶν ὅταν τὶς ὑποβάλλουν ὀρισμένοι ὑποψήφιοι ποὺ ἀπέτυχαν, μὲ τὸν ἰσχυρισμὸ ὅτι σὲ ὀρισμένες ἐκλογικὲς περιφέρειες ἢ ἐκλογικὰ τμήματα δὲν ἔγινε σωστὰ ἢ ψηφοφορία. Τὸ ἴδιον ἰσχύει καὶ γιὰ δημοψήφισμα ποὺ μπορεῖ νὰ προκυλέσῃ ὁ Πρόεδρος Δημοκρατίας γιὰ νὰ ἀποφασίσῃ ὁ λαὸς «ἐπὶ κρίσιμων ἐθνικῶν θεμάτων».

Ἐπίσης ἐξετάζει :

— τὶς ἐνστάσεις γιὰ τὴν ἐκλογὴ βουλευτῶν ποὺ ἔχουν λειτούργημα ἀσυμβίβαστο μὲ τὴν ιδιότητα τοῦ βουλευτῆ

— Ἀποφαίνεται γιὰ τὶς ἀμφισβητήσεις μεταξὺ τῶν ἀνωτάτων δικαστηρίων ἂν εἶναι ἀντισυνταγματικὸς ἢ ὄχι ἓνας νόμος.

— Κρίνει ἂν ὀρισμένοι κανόνες διεθνοῦς δικαίου ἀποτελοῦν ἀναπόσπαστο μέρος τοῦ ἐλληνικοῦ δικαίου σύμφωνα μὲ τὸ ἄρθρο 28 τοῦ Συντάγματος (βλ. κεφ. IX παρ. 56).

Ὅταν ἐκδικάζονται ὑποθέσεις γιὰ συνταγματικότητα ἢ τὸ κύρος τῶν κανόνων διεθνοῦς δικαίου μετέχουν στὴ σύνθεση τοῦ δικαστηρίου καὶ καθηγητὲς τῆς νομικῆς στὰ πανεπιστήμια τῆς χώρας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Χ

Η ΑΜΥΝΑ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ

§ 52. ΟΙ ΕΝΟΠΛΕΣ ΔΥΝΑΜΕΙΣ

1. Ὁ Στρατός

Λέγεται ἐπιγραμματικά ὅτι οἱ ἑνοπλες δυνάμεις, εἶναι «ἡ ἀσπίδα τοῦ ἔθνους». Σχεδὸν πάντοτε, ὑπάρχουν ἐχθροὶ καὶ ἐξωτερικοὶ κίνδυνοὶ καὶ ἡ ἀνάγκη ν' ἀντιμετωπισθοῦν, ἂν χρειασθῇ, αὐτοὶ δημιουργοῦν, μὲ τὴν σειρά τους, τὴν ὑποχρέωση νὰ ὑπάρχουν καὶ νὰ ὀργανωθοῦν οἱ ἑνοπλες δυνάμεις.

Βέβαια, οἱ πόλεμοι δὲν εἶναι ἀναπόφευκτοι. Σήμερα μάλιστα, περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη φορά, ὅλα τὰ κράτη τῆς γῆς, ἔχουν συμφωνήσει σὲ ὀρισμένα συστήματα, ὀργανώσεις καὶ μηχανισμούς, ποὺ ἀποτρέπουν, ὅσο εἶναι δυνατόν, τὴν ἔκρηξη ἐνὸς πολέμου. Ἡ πικρὴ πείρα ὅμως ἔχει διδάξει ὅτι τὰ μέσα αὐτὰ δὲν εἶναι πάντοτε ἀρκετὰ καὶ ἱκανὰ γιὰ τὴν διατήρηση τῆς εἰρήνης καὶ τὴν ἀποτροπὴ τοῦ πολέμου. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς ἀνακύπτει ἡ ἀνάγκη νὰ ὑπάρχη αὐτό, ποὺ συνηθίσαμε νὰ ὀνομάζουμε «ὁ στρατός». Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ ὅμως αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ ἀνάγκη προσδιορίζει καὶ τὸν ρόλο τοῦ στρατοῦ σ' ἓνα σύγχρονο καὶ δημοκρατικὸ κράτος.

Ρόλος καὶ ἀποστολὴ τῶν ἐνόπλων δυνάμεων εἶναι ἡ προάσπιση τῆς ἀνεξαρτησίας, τῆς ἐδαφικῆς ἀκεραιότητος καὶ τῆς ἐλευθερίας τῆς χώρας, ποὺ ὅμως πάντοτε θὰ διευθύνεται καὶ θὰ καθοδηγῆται ἀπὸ τὴν κυβέρνησις τῆς χώρας αὐτῆς, μιὰ κυβέρνησις ποὺ ἔχει ἐκλεγῇ μὲ δημοκρατικὸ τρόπο ἀπὸ τὸν λαό.

Ἄν θελήσωμε νὰ δώσωμε ἓνα συνοπτικὸ ὄρισμὸ μπορούμε νὰ ποῦμε ὅτι ἑνοπλες δυνάμεις εἶναι τὸ σύνολο τῶν ἀνδρῶν — σὲ ὀρισμένες χῶρες καὶ τῶν γυναικῶν — ποὺ φέρουν ὅπλα, ὑπάγονται σὲ εἰδικὴ πειθαρχία καὶ ἔχουν ὡς μοναδικὴ ἀποστολὴ τὴν προάσπιση τῆς πατρίδας.

Ὑπὸ τὴν ἔννοια αὐτῇ, στρατὸς εἶναι τὸ ἑνοπλο ἔθνος — μία ἰδέα ποὺ γεννήθηκε καὶ ἀναπτύχθηκε κατὰ τὴν γαλλικὴ Ἐπανάσταση, ὅταν οἱ ἑνοπλες δυνάμεις αὐτῆς τῆς μορφῆς, ἀντικατέστησαν τὰ πα-

λαϊκά σώματα τῶν μισθοφόρων, ποὺ ἀποτελοῦσαν τοὺς στρατοὺς κατὰ τοὺς προηγούμενους αἰῶνες.

Τότε ἐπικράτησε ἡ ἀρχὴ ὅτι ἀποτελεῖ καθῆκον ὅλων τῶν πολιτῶν νὰ ὑπηρετοῦν στὸ στρατὸ καὶ νὰ ὑπερασπίζονται τὴν πατρίδα τους. Στὶς δεκαετίες ποὺ ἀκολοῦθησαν ὁ ἐθνικὸς στρατὸς κάθε χώρας πῆρε πρὶο συγκεκριμένη καὶ πρακτικὴ μορφή. Τὴν ἐποχὴ τοῦ Ναπολέοντα, δημιουργήθηκε ἀπὸ τὰ πράγματα καὶ ὁ ἐφεδρικός στρατός. Σύμφωνα μὲ τὴν ἀρχὴ αὐτή, ἔνοπλες δυνάμεις δὲν εἶναι μόνον οἱ πολῖτες ποὺ ὑπηρετοῦν τὴν μιὰν ὀρισμένη στιγμή ὑπὸ τὰ ὅπλα. Αὐτοὶ ἀποτελοῦν τὸν **ἐνεργὸ στρατό**. "Ολοὶ ἐκεῖνοι ὅμως ποὺ ἐγίναν πάλι πολῖτες, ἀφοῦ ὑπηρέτησαν κανονικὰ στὶς ἔνοπλες δυνάμεις τῆς χώρας τους, ἀποτελοῦν τὸν **ἐφεδρικό στρατό**. Αὐτὸ βέβαια μόνο ὡς μιὰ ὀρισμένη ἡλικία. Εἶναι οἱ λεγόμενες **ἐφεδρεῖες** καὶ τὸ κράτος, δηλαδὴ ἡ κυβέρνησις, μπορεῖ νὰ τοὺς ἐπιστρατεύσῃ πάλι, δηλαδὴ νὰ τοὺς ἐπαναφέρῃ στὸν ἐνεργὸ στρατό, ἂν κρίνῃ πῶς οἱ ἀνάγκες τῆς χώρας τὸ ἀπαιτοῦν, λόγῳ ἐξωτερικῶν κινδύνων. "Οπως ὑπάρχουν ἐφεδροὶ στρατιῶτες, ἔτσι ὑπάρχουν καὶ ἐφεδροὶ ἀξιωματικοί. Αὐτοὶ εἶναι οἱ πολῖτες ποὺ ἐφόσον ὑπηρετοῦν παίρνουν τὸ βαθμὸ τοῦ ἀξιωματικοῦ καὶ ἀφοῦ ἐκπληρώσουν τὴ στρατιωτικὴ τους θητεία, ἐπανέρχονται στὸν ἰδιωτικὸ τους βίο, ἀλλὰ διατηροῦν τὸ βαθμὸ τους.

Τὸ σύστημα τοῦ ἐφεδρικοῦ στρατοῦ ἐφαρμόζεται σήμερα ἀπ' ὅλα τὰ σύγχρονα κράτη. Στὴν Ἑλλάδα ἄλλοτε ἡ στράτευσις γινόταν μὲ κλήρωσις. Κάθε Πρωτοχρονιά ὁ δήμαρχος ἔβαζε σὲ μιὰ κληρωτίδα ὅλα τὰ ὀνόματα τῶν νέων ποὺ συμπλήρωναν τὰ 21 τοὺς χρόνια καὶ κλήρωνε τόσα ὀνόματα, ὅσους ἄνδρες ἦταν ὑποχρεωμένος ὁ δῆμος νὰ στείλῃ στὸ στρατό. Γι' αὐτὸ καὶ σήμερα ἀκόμη οἱ νεοσύλλεκτοὶ λέγονται κληρωτοί. Τὸ σύστημα ὅμως αὐτὸ καταργήθηκε τὸ 1915 καὶ ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ὀργανώθηκε μὲ βάση τὴν ὑποχρέωσις **κάθε πολίτη** νὰ ὑπηρετήσῃ τὴν πατρίδα.

Ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς εἶναι καὶ αὐτὸς ὀργανωμένος κατὰ τὸ ἐφεδρικό σύστημα. Ἡ στρατολογία εἶναι γενικὴ καὶ ὑποχρεωτικὴ. Ἡ στρατιωτικὴ θητεία εἶναι δικαίωμα, ἀλλὰ ταυτόχρονα καὶ ὑποχρέωσις, ποὺ ἀπορρέει ἀπὸ τὴν ιδιότητα τοῦ πολίτη. "Ολοὶ οἱ Ἕλληνες, ὅταν γίνουν 21 χρόνων, καλοῦνται νὰ ὑπηρετήσουν τὴ στρατιωτικὴ τους θητεία. Στὸ ναυτικὸ κατατάσσονται συνήθως ὅσοι κατάγονται ἀπὸ νησιὰ ἢ ναυτικὲς περιοχὲς καὶ ὅσοι ἐπιδίδονται σὲ ναυτικὰ ἐπαγγέλ-

ματα. Στην αεροπορία κατατάσσονται συνήθως έθελοντές 18 - 20 χρόνων. Η στρατολογία βασίζεται στα **μητρώα αρρένων**, τὰ βιβλία δηλαδή όπου καταγράφονται υποχρεωτικά από τους γονείς τους, δέκα ημέρες τὸ αργότερο από τὴν γέννησή τους, ὅλα τὰ ἀγόρια πού γεννιούνται στους δήμους καὶ τὶς κοινότητες τοῦ κράτους.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν στρατιωτικὴ ὑποχρέωση τῶν Ἑλληνίδων τὸ σχετικὸ ἄρθρο τοῦ Συντάγματος (ἄρθρον 4 παρ. β) ἀναφέρει τὰ ἑξῆς: «πᾶς Ἕλλην δυνάμενος νὰ φέρῃ ὅπλα, ὑποχρεοῦται νὰ συντελῇ εἰς » τὴν ἀμυναν τῆς Πατρίδος, κατὰ τοὺς ὁρισμοὺς τῶν Νόμων». Τὸ ἴδιο ἄρθρο ὅμως στὴν παράγραφο 2 ὁρίζει ὅτι: «Ἕλληνες καὶ Ἕλλη- » νίδες ἔχουν ἴσα δικαιώματα καὶ ὑποχρεώσεις». Στὶς σχετικὲς συζητήσεις πού ἔγιναν κατὰ τὴν ψήφισή τοῦ Συντάγματος ἡ Βουλὴ συμφώνησε ὅτι ἡ στρατιωτικὴ θητεία περιλαμβάνεται κατ' ἀρχὴν στὶς ὑποχρεώσεις τῶν Ἑλληνίδων. Εἶναι πιθανὸν ὅμως ἅμα ἐφαρμοσθῇ ἡ σχετικὴ αὐτὴ διάταξη, οἱ Ἑλληνίδες νὰ μὴν ὑποχρεωθοῦν νὰ ὑπηρετήσουν στὶς μάχιμες μονάδες ἀλλὰ σὲ βοηθητικὲς ὑπηρεσίες τῶν ἐνόπλων δυνάμεων.

2. Ὁργάνωση τῶν Ἐνόπλων Δυνάμεων

Στὴν Ἑλλάδα, οἱ ἐνοπλεις δυνάμεις ἀποτελοῦν ἓνα ἐνιαῖο σύνολο, χωρίζονται ὅμως ἀνάλογα μὲ τὴ φύση τους, σὲ στρατὸ ξηρᾶς, στὸ ναυτικὸ καὶ τὴν αεροπορία.

Τυπικὸς ἀρχηγὸς τῶν ἐνόπλων δυνάμεων εἶναι ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας, ὁ ὁποῖος, ὅπως ὁρίζει καὶ τὸ ἄρθρον 45 τοῦ Συντάγματος τοῦ 1975, «ἄρχει τῶν ἐνόπλων δυνάμεων τῆς χώρας καὶ ἀπονέμει, » κατὰ νόμον τοὺς βαθμοὺς, εἰς τοὺς ὑπηρετοῦντας εἰς αὐτάς.»

Ἡ πολιτικὴ ἐξουσία πάνω στὶς ἐνοπλεις δυνάμεις πηγάζει ἀπὸ τὴ κυβέρνησις τῆς χώρας καὶ ἀσκεῖται ἀπὸ τὸν Ὑπουργὸ Ἀμύνης, ὁ ὁποῖος συνήθως βοηθεῖται ἀπὸ ἓναν ὑφυπουργό. Ὁ Ὑπουργὸς Ἀμύνης εἶναι ὁ πολιτικὸς προϊστάμενος τῶν ἐνόπλων δυνάμεων. Γιὰ τὴν διοίκηση ὅμως τῶν ἐλληνικῶν ἐνόπλων δυνάμεων ὑπάρχει καὶ μία κάθετη, στρατιωτικὴ ἡγεσία καὶ ἱεραρχία.

Ὑπάρχει, κατ' ἀρχὴν ὁ Ἀρχηγὸς τῶν Ἐνόπλων Δυνάμεων, πού εἶναι ἐπὶ κεφαλῇ τοῦ Ἀρχηγείου τῶν Ἐνόπλων Δυνάμεων δηλαδή τῆς κορυφῆς τῆς στρατιωτικῆς ἱεραρχίας. Τὰ τρία ὅπλα ἀποτελοῦν κλάδους τοῦ Ἀρχηγείου τῶν ἐνόπλων δυνάμεων καὶ τὸ καθένα, δια-

θέτει τὸν δικό του ἀρχηγὸ καὶ τὸ δικό του ἐπιτελεῖο. Ὑπάρχει, δηλαδή, ἀρχηγὸς Στρατοῦ καὶ Γενικὸ Ἐπιτελεῖο Στρατοῦ, Ἀρχηγὸς Ναυτικοῦ καὶ Ἐπιτελεῖο Ναυτικοῦ καὶ τέλος Ἀρχηγὸς τῆς Ἀεροπορίας καὶ Ἐπιτελεῖο τῆς Ἀεροπορίας. Τόσο τὸ Ἀρχηγεῖο τῶν Ἐνόπλων Δυνάμεων, ὅσο καὶ οἱ ἀρχηγοὶ καὶ τὰ ἐπιτελεῖα τῶν τριῶν ὀπλῶν (κλάδων) περιλαμβάνουν σημαντικὸ ἀριθμὸ ἱκανῶν ἀξιωματικῶν ποὺ φροντίζουν γιὰ τὴν ὀργάνωση τῶν ἐνόπλων δυνάμεων, καταστρώνουν τὰ σχέδια ἐπιχειρήσεων καὶ γενικὰ φροντίζουν, ὥστε οἱ ἔνοπλες δυνάμεις τῆς χώρας νὰ παραμένουν ἀξιόμαχες καὶ ἔτοιμες νὰ ἐκπληρώσουν τὴν ἀποστολὴ τους.

Ἡ στρατιωτικὴ θητεία διαρκεῖ συνήθως 18 - 24 μῆνες καί, ὅταν περάσῃ ὁ χρόνος αὐτός, ὁ στρατιώτης ἀπολύεται καὶ μετατάσσεται στὴν ἐφεδρεία. Ἐκεῖνος ποὺ ἀποφεύγει σὲ καιρὸ εἰρήνης τὴν στρατιωτικὴν του ὑπηρεσίαν καὶ δὲν παρουσιάζεται, ὅταν καλοῦν τοὺς νέους τῆς ἡλικίας του, ὀνομάζεται **ἀνυπότακτος** ἐνῶ ἐκεῖνος ποὺ ἐγκαταλείπει τὸ στρατὸ ἀφοῦ ἄρχισε νὰ ὑπηρετῇ λέγεται **λιποτάκτης**. Ἡ λιποταξία εἶναι τὸ βαρὺ στρατιωτικὸ ἄδίκημα καὶ τιμωρεῖται πολὺ αὐστηρά. Σὲ καιρὸ πολέμου τιμωρεῖται μὲ τὴν ποινὴ τοῦ θανάτου.

Σὲ εἰδικὴ διάταξη τοῦ Συντάγματος ποὺ πραγματεύεται τὴν ἐλευθερίαν τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως ἄρθρο 13 παρ. 4, ὀρίζεται ὅτι κανένας δὲν μπορεῖ νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν θρησκευτικὴν του πεποιθῆσιν γιὰ νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὴν ὑποχρέωσιν του πρὸς τὸ κράτος ἐννοοῦντες κυρίως τὴν στρατιωτικὴν θητεία. Αὐτὸ ἀφορᾷ τὴν αἵρεσιν τῶν λεγομένων Μαρτύρων τοῦ Ἰεχωβά (χιλιαστῶν) ποὺ προπαγανδίζουν στοὺς νέους τὴν ἀνυποταξίαν.

Οἱ ἔνοπλες δυνάμεις μιᾶς χώρας παραμένουν ἀξιόμαχες καὶ ἔτοιμες νὰ ἐκπληρώσουν τὴν ἀποστολὴν τους, ὅταν ὁ στρατιώτης, ποὺ εἶναι συγχρόνως ἕνας ἐλεύθερος πολίτης, γνωρίζῃ πρὶν φορέσῃ τὴν στολὴν του γιὰτὶ ὑπηρετεῖ τὴν πατρίδα, ποιά ἰδανικὰ ἐκφράζει καὶ γιὰ ποιά ἀγωνίζεται.

§ 53. ΟΙ ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΟΙ

Ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς κληρωτοὺς, δηλαδή τὸν στρατευόμενο πληθυσμὸ, ποὺ προσέρχονται κάθε χρόνο γιὰ νὰ ἐκπαιδευθοῦν εἶναι ἀπαραίτητο γιὰ τὴν στρατιωτικὴ ὀργάνωση τῆς χώρας νὰ ὑπάρχῃ καὶ ἕνα σῶμα

από στελέχη που θα πλακισιώνουν και θα εκπαιδεύουν τους στρατιώτες και γενικά θα οργανώνουν την άμυνα της χώρας. Αυτό είναι το σῶμα τῶν ἀξιωματικῶν.

Καὶ οἱ ἀξιωματικοὶ εἶναι ὑπάλληλοι τοῦ κράτους ἀλλὰ διαφέρουν ἀπὸ τοὺς πολιτικοὺς ὑπαλλήλους γιατί ὑπάγονται σὲ μιὰν αὐστηρότερη πειθαρχία. Οἱ ἀξιωματικοὶ διακρίνονται σὲ μονίμους καὶ ἐφέδρους. Γιὰ τοὺς ἐφέδρους ἔγινε λόγος πιὸ πάνω.

Μόνιμοι εἶναι οἱ ἀξιωματικοὶ ποὺ σταδιοδρομοῦν μέσα στὸ στρατὸ καὶ προέρχονται ἀπὸ τὶς στρατιωτικὲς σχολὲς τῶν Εὐελπίδων, γιὰ τὸ στρατὸ τῆς ξηρᾶς, τῶν Δοκίμων γιὰ τὸ Ναυτικὸ καὶ τῶν Ἰκάρων γιὰ τὴν Ἀεροπορία. Ἰδιαίτερη σημασία ἀποδίδεται στὴν ἱεραρχία καὶ ἡ θέση τοῦ ἀξιωματικοῦ σ' αὐτὴν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν «ἐπετηρίδα» δηλαδή τὸ μητρῶο, ὅπου ἐγγράφονται οἱ ἀξιωματικοὶ μὲ τὴ σειρά ἀρχαιότητος στὴν ὑπηρεσία. Οἱ ἀξιωματικοὶ διακρίνονται ἐπίσης σὲ μαχίμους καὶ σὲ ἀξιωματικούς τῶν διαφόρων βοηθητικῶν ὄπλων σωμάτων καὶ ὑπηρεσιῶν ὅπως οἱ διαβιβάσεις, τὸ ὑγειονομικὸ σῶμα, ἡ ἐπιμελητεία καὶ ἄλλες.

Κύριο καθήκον τῶν ἀξιωματικῶν εἶναι νὰ δείχνουν πίστη καὶ ἀφοσίωση στὸν ὄρκο τους ὅτι θὰ τηρήσουν τὸ Σύνταγμα καὶ τοὺς νόμους καὶ νὰ πειθαρχοῦν στὴν πολιτικὴ ἡγεσία τῆς χώρας, ποὺ τὴν ἀναδεικνύει ὁ λαὸς μὲ ἐλεύθερες ἐκλογές καὶ νὰ μὴ προσπαθοῦν νὰ ἐπιβάλουν λύσεις βίας μὲ τὰ ὄπλα ποὺ τοὺς ἐμπιστεύεται ἡ Πατρίδα γιὰ νὰ τὴν ὑπερασπίσουν ἀπὸ τὸν ἐξωτερικὸ ἐχθρό.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΧΙ

Η ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΤΑ ΑΛΛΑ ΚΡΑΤΗ

§ 54. ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟ

Όπως οι άνθρωποι ζουν μέσα στην κοινωνία, κατά τον ίδιο τρόπο ζουν και τα κράτη μέσα στη διεθνή κοινωνία. Και όπως οι νόμοι ρυθμίζουν τη ζωή και τις σχέσεις των ανθρώπων μέσα σ' ένα κράτος, έτσι και το δημόσιο διεθνές δίκαιο αποτελεί τους κανόνες και τις αρχές που ρυθμίζουν τις σχέσεις μεταξύ των διαφόρων κρατών, σαν ισότιμα μέλη μέσα στη διεθνή κοινωνία.

Οι διεθνείς σχέσεις θεωρούνται στις σημερινές δημοκρατίες θέμα πρωταρχικής σημασίας. Γι' αυτό στο νέο Σύνταγμά μας (άρθρο 2, παρ. 2) αναφέρεται σαν μία από τις θεμελιώδεις αρχές του πολιτεύματος. «Η Έλλὰς ακολουθοῦσα τοὺς γενικῆς ἀναγνωρίσεως κα-» νόμες τοῦ διεθνοῦς δικαίου, ἐπιδιώκει τὴν ἐμπέδωσιν τῆς εἰρήνης, » τῆς δικαιοσύνης, ὡς καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς φιλίας μεταξύ τῶν » λαῶν καὶ τῶν κρατῶν».

Τὸ διεθνές δίκαιο, πού ἀναπτύχθηκε οὐσιαστικά μετὰ τὴν Ἀναγέννηση, βασίζεται κυρίως : α) Στὰ διεθνή ἔθιμα, δηλαδή ὀρισμένη συμπεριφορὰ τοῦ ἑνὸς κράτους πρὸς τὸ ἄλλο στὶς μεταξύ τους σχέσεις, πού ἀκολουθεῖται ἀπὸ μακροῦ χρόνου καὶ θεωρεῖται ὅτι εἶναι σύμφωνη μὲ τὴ σύγχρονη ἠθική. β) Στὶς διεθνεῖς συνθήκες, δηλαδή τὶς συμβάσεις ἀνάμεσα σὲ δύο ἢ περισσότερα κράτη πού ρυθμίζουν διάφορα θέματα κοινὰ στὰ κράτη αὐτὰ ἢ καθορίζουν ἀμοιβαῖα δικαιώματα καὶ ὑποχρεώσεις.

Γιὰ νὰ ἰσχύη μιὰ τέτοια διεθνὴς συνθήκη, πρέπει νὰ ἔχη ὑπογραφῇ ἀπὸ τοὺς ἐξουσιοδοτημένους ἀντιπροσώπους κάθε χώρας καὶ ὕστερα νὰ ἐγκριθῇ ἀπὸ τὰ ἀρμόδια ἐσωτερικὰ ὄργανα κάθε κράτους (κυβέρνηση, Βουλὴ, ἀνώτατος ἄρχοντας). Γιὰ νὰ ἰσχύη μιὰ συνθήκη ἢ μιὰ διεθνὴς σύμβαση σὰν νόμος στὸ ἐσωτερικὸ μιᾶς χώρας, πρέπει νὰ ψηφισθοῦν ἀπὸ τὴ Βουλὴ καὶ νὰ δημοσιευθοῦν ὅπως οἱ ἄλλοι νόμοι τῆς χώρας. Ἐπὶ πλέον ἐπικρατεῖ σήμερα καὶ ἡ ἀντίληψη πὼς οἱ γενικὲς ἀρχές τοῦ δικαίου τῶν πολιτισμένων κρατῶν

πρέπει επίσης να είναι σεβαστές σαν κανόνες δημοσίου διεθνούς δικαίου. Αυτό εκφράζει το άρθρο 28 του Συντάγματός μας που όριζε ότι οι κανόνες του διεθνούς δικαίου και οι διεθνείς συμβάσεις από τη στιγμή που θα επικυρωθούν από την Έλληνική Πολιτεία αποτελούν «αναπόσπαστο μέρος του έσωτερικού ελληνικού δικαίου, υπέρ» ισχύουν δε πάσης αντίθετου διατάξεως νόμου.

Παρ' όλα αυτά είναι, ακόμη και σήμερα, πολύ δύσκολο να συγκεντρωθούν και να ταξινομηθούν οι γενικοί κανόνες που δημιουργούν το διεθνές δίκαιο και ισχύουν λίγο πολύ σε όλον τον κόσμο. Έχουν γίνει όμως ως τώρα όρισμένες προσπάθειες για μερικά ειδικά θέματα.

Σ' αυτά περιλαμβάνονται: η διεθνής σύμβαση του Παρισιού το 1856 για τον «θαλάσσιο πόλεμο», δύο συμβάσεις της Χάγης, του 1899 και του 1907 για «όρισμένους κανόνες πολέμου», η Σύμβαση της Γενεύης για τους «αίχμαλώτους πολέμου», η Σύμβαση για τον Διεθνή Έρυθρο Σταυρό και διάφορες άλλες.

Μέσα από τις συμβάσεις αυτές βγαίνουν οι κυριώτεροι κανόνες διεθνούς δικαίου, που είναι οι εξής:

α) Κάθε κράτος είναι κυρίαρχο και μέσα στα όρια της χώρας του ρυθμίζει μόνο του τις έσωτερικές του υποθέσεις και κανένα άλλο κράτος δεν έχει δικαίωμα να επεμβαίνει στα έσωτερικά του ζητήματα.

Ο κανόνας αυτός που αποτελεί τη βάση της αρχής της εθνικής ανεξαρτησίας και αξιοπρέπειας εκφράζεται στη χώρα μας με την παρ. 2 του άρθρου 27 του Συντάγματος που προβλέπει ότι ξένη στρατιωτική δύναμη δεν μπορεί ούτε να διέλθει από την ελληνική επικράτεια, ούτε να γίνει δεκτή μέσα στα σύνορά της χωρίς νόμο που να έχει ψηφισθεί με την **απόλυτη πλειοψηφία** του όλου αριθμού των βουλευτών δηλαδή των αντιπροσώπων του ελληνικού λαού.

Η ίδια πλειοψηφία της Βουλής χρειάζεται σύμφωνα με την παρ. 1 του ίδιου άρθρου 27 για να μεταβληθούν με νόμο τα όρια της επικράτειας. Αλλά η Βουλή μπορεί ακόμη να δεχθεί με απόλυτη πλειοψηφία του όλου αριθμού των αντιπροσώπων του λαού και όρισμένους περιορισμούς στην **άσκηση της εθνικής κυριαρχίας** έφ' όσον αυτό υπαγορεύεται «έκ σπουδαίου εθνικού συμφέροντος, εάν θίγη» **τα δικαιώματα** του ανθρώπου και τας βάσεις του δημοκρατικού

» πολιτεύματος, γίνεται δὲ βάσει τῶν ἀρχῶν τῆς ἰσότητος καὶ ὑπὸ » τὸν ὅρον τῆς ἀμοιβαιότητος» (ἀρ. 28, παρ. 3 τοῦ Συντάγματος)».

β) Ἡ κυριαρχία κάθε κράτους ἐκτείνεται μέσα στὰ ὅρια τῶν «χερσαίων συνόρων» του, στὸν ἐναέριο χῶρο πάνω ἀπὸ τὶς ἐκτάσεις αὐτὲς καὶ στὴ λεγόμενη «αἰγιαλίτιδα ζώνη», δηλαδή στὴ θάλασσα ποὺ ἀπλώνεται σὲ ἀπόσταση ὀρισμένων μιλίων ἀπὸ τὶς ἀκτὲς του. Τελευταῖα ὁμως ὀρισμένα κράτη (καὶ εἰδικότερα ἡ Τουρκία) αὐξήσαν αὐθαίρετα τὴν «αἰγιαλίτιδα ζώνη» σὲ ἀπόσταση 12 μιλίων (20 χιλιομέτρων) ἀπὸ τὴν ἀκτὴ, ἀλλὰ ἡ αὐθαίρετη αὐτὴ ἐπέκταση δὲν ἀναγνωρίζεται ἀπὸ τὰ περισσότερα κράτη καὶ δὲν ἀποτελεῖ, μέχρι στιγμῆς, κανόνα διεθνοῦς δικαίου, ὥσπου νὰ ἐγκριθῇ ἀπὸ μίαν εἰδικὴν διεθνῇ διάσκεψιν «τοῦ δικαίου τῆς Θαλάσσης».

γ) Ἡ ἀνοικτὴ θάλασσα εἶναι ἐλεύθερη γιὰ ὅλα τὰ κράτη, γιατί κανένα ἀπὸ αὐτὰ δὲν τὴν ἐξουσιάζει. Πολὺς λόγος ἔγινε τελευταῖα γιὰ τὴν ὑφαλοκρηπίδα, δηλαδή τὴν ἐπέκτασιν στὸ βυθὸ τῆς θάλασσας βράχων ποὺ ἀρχίζουν ἀπὸ τὶς ἀκτὲς ἐνὸς κράτους καὶ προχωροῦν πέρα ἀπὸ τὴν αἰγιαλίτιδα ζώνη.

δ) Κάθε κράτος εἶναι ὑποχρεωμένο νὰ προστατεύῃ τὴ ζωὴ καὶ τὴν περιουσίαν τῶν ξένων ὑπηκόων ποὺ ζοῦν μέσα στὴ χώρα του.

Οἱ περιπτώσεις πολέμου ἀντιμετωπίζονται ἐπίσης ἀπὸ τὸ διεθνὲς δίκαιο καὶ καθορίζονται οἱ πάρα κάτω κανόνες γιὰ τὸν καιρὸ τοῦ πολέμου :

α) Τὰ οὐδέτερα κράτη (δηλαδή τὰ κράτη ποὺ δὲν μετέχουν στὸν πόλεμο) πρέπει νὰ μὴν ἐπιτρέπουν ἐχθροπραξίες στὸ ἔδαφός τους, οὔτε νὰ ἀφήνουν στρατὸ τῶν ἐμπολέμων νὰ περνᾷ ἀπὸ τὴ χώρα τους. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἐμπόλεμοι ὀφείλουν νὰ σέβωνται τοὺς οὐδετέρους.

β) Ὁ ἀποκλεισμός μιᾶς ἐχθρικῆς χώρας ἀπὸ τοὺς στόλους τῶν ἀντιπάλων τῆς εἶναι νόμιμος καὶ δὲν θεωρεῖται παραβίαση τοῦ διεθνοῦς δικαίου.

γ) Οἱ ἀνοχύρωτες πόλεις καὶ ὁ Ἐρυθρὸς Σταυρὸς πρέπει νὰ εἶναι σεβαστές, ἀπὸ τοὺς ἐμπολέμους καὶ νὰ μὴν βομβαρδίζωνται.

δ) Οἱ ἀντίπαλοι στρατιῶτες ποὺ συλλαμβάνονται πρέπει νὰ κρατοῦνται αἰχμάλωτοι καὶ νὰ μὴ σκοτώνωνται.

ε) Ἡ ἰδιωτικὴ περιουσία τῶν πολιτῶν στὰ ἐμπόλεμα κράτη πρέπει νὰ εἶναι σεβαστὴ καὶ νὰ μὴν καταστρέφεται.

2. 'Ιδιωτικό διεθνές δίκαιο.

Ἐκτός ὅμως ἀπὸ τὸ δημόσιο διεθνές δίκαιο ἰσχύουν καὶ κανόνες «ἰδιωτικοῦ διεθνοῦς δικαίου», πού ἐφαρμόζουν οἱ πολίτες σὲ διάφορες περιπτώσεις, ὅταν οἱ ἐνδιαφερόμενοι δὲν εἶναι ὅλοι πολίτες τῆς. Πρόκειται δηλαδή γιὰ κανόνες πού θεσπίζει τὸ ἴδιο τὸ κράτος, ὅπως καὶ ὅλους τοὺς ἄλλους νόμους του. Οἱ νόμοι π.χ. γιὰ τὴν ἰθαγένεια, γιὰ τοὺς γάμους ξένου μὲ Ἑλληνίδα ἢ Ἑλληνα μὲ ξένη, γιὰ τὴν ἐργασία τῶν ἁλλοδαπῶν στὴν Ἑλλάδα κ.λπ., ἀποτελοῦν κανόνες «ἰδιωτικοῦ διεθνοῦς δικαίου». Ἡ ἐφαρμογὴ ὅμως τῶν κανόνων » τοῦ διεθνοῦς δικαίου ἐναντὶ ἁλλοδαπῶν», ὀρίζει ρητὰ τὸ ἄρθρο 28, » παρ. 1 τοῦ Συντάγματος» τελεῖ πάντοτε ὑπὸ τὸν ὅρον τῆς ἀμοιβαιότητος». Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ἕνας ξένος μπορεῖ νὰ ζητήσῃ νὰ ἐφαρμοσθοῦν γι' αὐτὸν στὴν Ἑλλάδα ὅσα προβλέπουν οἱ διεθνεῖς κανόνες δικαίου, μονάχα ἂν οἱ Ἕλληνες ἔχουν τὴν ἴδια ἀκριβῶς προστασίαν στὴ χώρα του.

§ 55. ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ

Οἱ πολεμικὲς σχέσεις μεταξὺ τῶν κρατῶν καὶ ἡ ἐκπροσώπηση, ὅπως λέγεται, ἑνὸς κράτους στὴν πρωτεύουσα τοῦ ἄλλου ἔχουν ἀνατεθῇ ἀπὸ τὴν διάφορες κυβερνήσεις σ' ἕναν εἰδικὸ κλάδο δημοσίων υπαλλήλων : τοὺς διπλωματικούς ἢ, ὅπως τὸ λένε συνήθως, τὸ διπλωματικὸ σῶμα. Αὐτοὶ ὅλοι ὑπάγονται στὸ Ὑπουργεῖο τῶν Ἐξωτερικῶν, πού τοὺς τοποθετεῖ στὴς Πρεσβεῖες, στὴς διπλωματικὲς ἀποστολὲς καὶ στὰ προξενεῖα τῆς Ἑλλάδος στὴς ξένες χώρες.

Ὁ πρεσβευτὴς εἶναι ὁ προϊστάμενος τῆς διπλωματικῆς ἀποστολῆς στὴν πρωτεύουσα μιᾶς χώρας καί, μόλις φθάσῃ στὴ νέα θέση του πρέπει νὰ παρουσιασθῇ στὸν ἀρχηγὸ τοῦ κράτους, γιὰ νὰ τοῦ ἐπιδώσῃ τὰ διαπιστευτήριά του, δηλαδή τὰ ἔγγραφα ἀπὸ τὴν κυβέρνησή του, πού ὀρίζουν ὅτι τὴν ἐκπροσωπεῖ ἐπίσημα στὴν ξένη αὐτὴ χώρα. Ὅρισμένες φορές, ἡ ἐπίσημη ἐκπροσώπηση δὲν ἀντὶθεται σὲ πρεσβευτὴ, ἀλλὰ σὲ ἐπιτετραμμένο, πού εἶναι ὑπάλληλος μικρότερου βαθμοῦ. Σὲ ἐξαιρετικὲς περιπτώσεις εἶναι δυνατόν νὰ σταλοῦν σὲ μιὰ ξένη πρωτεύουσα εἰδικοί ἀπεσταλμένοι, πού μπορεῖ νὰ μὴν εἶναι διπλωματικοὶ ὑπάλληλοι, ἀλλὰ ν' ἀνήκουν σὲ ἄλλον δημοσιο κλάδο ἢ καὶ νὰ προσληφθοῦν εἰδικὰ γιὰ τὴν ἀποστολὴ αὐτή.

‘Ο πρεσβευτής αντιπροσωπεύει πάντοτε τὸν ἀρχηγὸ τοῦ κράτους (βασιλέα ἢ Πρόεδρο τῆς Δημοκρατίας), ἐνῶ ὁ ἐπιτετραμμένος ἀντιπροσωπεύει τὸν ὑπουργὸ τῶν Ἐξωτερικῶν.

Σὲ κάθε πρεσβεία ὑπηρετοῦν καὶ ἄλλοι διπλωματικοὶ ὑπάλληλοι (ἀκόλουθοι, γραμματεῖς κλπ.) καὶ καθένας ἀπὸ αὐτοὺς ἀναλαμβάνει ὑπεύθυνα ἓνα τομέα.

Οἱ πρέσβεις ἔχουν τὴν ἀποστολὴ νὰ προστατεύουν τὰ συμφέροντα τῆς χώρας τους καὶ νὰ δημιουργοῦν καλύτερες σχέσεις μὲ τὶς κυβερνήσεις καὶ τοὺς λαοὺς τῶν κρατῶν ὅπου εἶναι διαπιστευμένοι.

Γιὰ νὰ μποροῦν νὰ κάνουν καλύτερα τὴ δουλειά τους καὶ νὰ μὴν ἀντιμετωπίζουν δυσχέρειες ἢ ἐμπόδια στὸ ἔργο τους, ἔχει καθιερωθῇ μιὰ διεθνὴς συμφωνία, στὴν ὁποία ἔχουν προσχωρήσει ὅλα τὰ κράτη, ὅτι γιὰ τὸ διπλωματικὸ σῶμα ἰσχύει ἡ λεγομένη «διπλωματικὴ ἀσυλία». Αὐτὸ σημαίνει ὅτι οἱ διπλωμάτες δὲν δικάζονται ἀπὸ τὶς ἀρχές καὶ τὰ δικαστήρια τῆς χώρας ὅπου βρίσκονται, ἔστω καὶ ἂν διαπράξουν ἓνα ἀδίκημα - ἀκόμη καὶ φόνο - ἀλλὰ ἀπὸ τὰ δικαστήρια τῆς δικῆς τους χώρας.

Προξενικὸς κλάδος. Ὑπάρχει ἓνας ἄλλος παράλληλος διπλωματικὸς κλάδος, ὁ προξενικὸς. Οἱ πρόξενοι ποὺ ἐδρεύουν ὄχι μόνο στὶς πρωτεύουσες τῶν κρατῶν, ἀλλὰ καὶ στὶς κυριότερες πόλεις ἢ τὰ λιμάνια, ἀσχολοῦνται μὲ τὴν ἐπαγγελματικὴ καὶ οἰκονομικὴ προστασία τῶν ὑπηκόων τῆς χώρας τους, θεωροῦν τὰ διαβατήρια καί, σὲ ὁρισμένες περιπτώσεις, ἐκτελοῦν καὶ καθήκοντα συμβολαιογράφου καὶ συντάσσουν ληξιαρχικὲς πράξεις γιὰ τοὺς συμπατριῶτες τους.

Οἱ πρόξενοι εἶναι συνήθως τακτικοὶ διπλωματικοὶ ὑπάλληλοι, μπορεῖ ὅμως, σὲ ὁρισμένες πόλεις, νὰ διορισθοῦν, σὰν **ἄμισθοι** πρόξενοι, γνωστοὶ πολῖτες, ἀκόμη καὶ ὑπήκοοι τοῦ ξένου κράτους, ποὺ εἶναι μόνιμα ἐγκαταστημένοι στὴν πόλιν αὐτή, ἐφ’ ὅσον παρέχουν τὴ βεβαιότητα ὅτι θὰ ἐξυπηρετήσουν καλὰ τὰ συμφέροντα τῆς χώρας ποὺ τοὺς ἐμπιστεύεται τὴν τιμὴ καὶ τὴν εὐθύνη νὰ τὴν ἐκπροσωπήσουν.

§ 56. ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΟΡΓΑΝΩΣΕΙΣ

Πολύπλοκα προβλήματα βασανίζουν τὴν ἀνθρωπότητα καὶ μικρὲς ἢ μεγάλες διαφορὲς χωρίζουν, κατὰ καιροὺς, τὰ διάφορα

κράτη. 'Αλλά ο κόσμος αποκτᾷ τὴ συνείδηση, πὼς μόνο μὲ εἰρηνικὸ τρόπο καὶ μὲ διαπραγματεύσεις μποροῦν νὰ λυθοῦν οἱ διαφορὲς αὐτές, γιὰ νὰ ἀποφευχθῇ ὁ πόλεμος. Γιατὶ μὲ τὴ σημερινὴ τρομακτικὴ καὶ καταστρεπτικὴ δύναμη τῶν νέων ὀπλῶν καὶ ἰδίως τῆς ἀτομικῆς καὶ τῆς ὑδρογονικῆς βόμβας ἀποτελεῖ στ' ἀλήθεια παραφροσύνη κάθε προσπάθεια νὰ λυθοῦν μὲ τὸν πόλεμο οἱ διαφορὲς αὐτές.

"Υστερ" ἀπὸ μιὰ νέα παγκόσμια σύγκρουση δὲν θὰ ὑπάρξουν, πιθανόν, οὔτε νικητές, οὔτε ἡττημένοι. Θὰ ἀπομείνῃ μόνο ἓνας κόσμος καταστραμμένος, ὅπου ὅσοι τυχὸν ἔχουν ἀπομείνει ζωντανοὶ δὲν θὰ μποροῦν νὰ κάνουν πιά τίποτε ἄλλο, παρὰ νὰ κλαῖνε τοὺς νεκροὺς τους.

Σήμερα ὅμως ὑπάρχουν περισσότερες δυνατότητες καὶ εὐκαιρίες νὰ διατηρηθῇ ἡ εἰρήνη καὶ νὰ ἀποφύγῃ ἡ ἀνθρωπότητα τὸν πόλεμο καὶ τὴν καταστροφή. Γιατὶ ὑπάρχουν **διεθνεῖς ὀργανισμοὶ** καὶ ἄλλες ὑπηρεσίες, μὲ κύριο ρόλο νὰ διευκολύνουν τὰ κράτη, ὥστε νὰ ρυθμίζουν εἰρηνικὰ τὶς διαφορὲς τους καὶ νὰ ἀποφεύγεται ὁ πόλεμος.

Οἱ διεθνεῖς ὀργανισμοὶ ποὺ ιδρύθηκαν μὲ πρωτοβουλία πολλῶν λαῶν καὶ λειτουργοῦν μὲ τὴ στενὴ συνεργασία τῶν κυβερνήσεων, ἐξετάζουν ὀρισμένα θέματα καὶ παίρνουν ἀποφάσεις ποὺ ἐνσαρκώνονται σὲ **διεθνεῖς συμβάσεις**. Καὶ ἡ νομοθεσία καὶ τὰ Σύντάγματα πολλῶν κρατῶν προβλέπουν ὅτι οἱ διεθνεῖς αὐτές συμβάσεις θὰ γίνουν σεβαστὲς ἀπὸ τὰ κράτη ποὺ τὶς ὑπογράφουν.

Τὸ Σύνταγμα μας ἀναγνωρίζει τὶς διεθνεῖς ὀργανώσεις μὲ τὸ ἄρθρο 28, παρ. 2, ὅπου ὀρίζεται, πὼς ὅταν πρόκειται νὰ ἐξυπηρετηθῇ ἓνα σπουδαῖο ἐθνικὸ συμφέρον καὶ ἡ προαγωγή τῆς συνεργασίας μὲ ἄλλα κράτη, μπορεῖ νὰ παραχωρηθοῦν ὀρισμένες ἀρμοδιότητες τοῦ κράτους σὲ **ὄργανα διεθνῶν ὀργανισμῶν** (π.χ. στὸν Ο.Η.Ε.). Γιὰ νὰ ἐπικυρωθῇ ὅμως μιὰ τέτοια διεθνὴς συμφωνία χρειάζεται νόμος ποὺ θὰ ψηφισθῇ τουλάχιστον ἀπὸ τὰ 3/5 τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ λαοῦ.

1. Ο.Η.Ε.

Ὁ **Ὄργανισμὸς Ἠνωμένων Ἐθνῶν** (Ο.Η.Ε) ἀποτελεῖ τὸ βασικὸν ὀργανισμὸ γιὰ τὴ διατήρηση τῆς εἰρήνης στὸν κόσμο. Ἀποτελεῖ ὅμως καὶ τὸ βῆμα, ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἀκούγονται οἱ ἀπόψεις ὅλων τῶν κρατῶν καὶ ἀναζητεῖται πάντοτε ἡ καλὺτερη καὶ πιὸ ἐντιμὴ λύση

για κάθε διαφορά που χωρίζει κατά καιρούς τα κράτη μεταξύ τους. Επίσης στα πλαίσια του ΟΗΕ συζητείται ή δυνατότητα ενός παγκόσμιου άφοπλισμού.

Ο Όργανισμός Ηνωμένων Εθνών, που δημιουργήθηκε το 1945, έχει σήμερα την έδρα του στη Νέα Υόρκη και ο αριθμός των κρατών που είναι μέλη του ανέβηκε, με την εισδοχή όλων των νέων χωρών της Αφρικής και της Ασίας, σε εκατόν τριάντα οκτώ (138). Αλλά ο αριθμός αυτός θα αυξηθῇ ακόμη περισσότερο γιατί κάθε χρόνο βλέπουμε τα έθνη να αποκτοῦν την ανεξαρτησία τους και τα νέα κράτη που δημιουργοῦνται να ζητοῦν να γίνουν μέλη του ΟΗΕ.

Τὰ κύρια ὄργανα τοῦ Ὁργανισμοῦ Ἡνωμένων Ἐθνῶν εἶναι ἡ Γενική Συνέλευση, τὸ Συμβούλιο Ἀσφαλείας καὶ ἡ Γενική Γραμματεία.

α) Ἡ Γενική Συνέλευση ἀποτελεῖται ἀπὸ ἀντιπροσώπους ὅλων τῶν κρατῶν - μελῶν καὶ εἶναι κάτι ἀντίστοιχο μὲ τὰ κοινοβούλια στὶς δημοκρατίες. Ἡ Συνέλευση συζητεῖ καὶ ἐγκρίνει διάφορες ἀποφάσεις, ἀλλὰ δὲν ἔχει τὴ δυνατότητα νὰ ἀναλάβῃ δράση.

β) Τὸ Συμβούλιο Ἀσφαλείας - ποὺ εἶναι κατὰ κάποιον τρόπο ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία ἢ ἡ κυβέρνησις τοῦ ΟΗΕ - μπορεῖ νὰ ἀναλάβῃ ὅποιαδήποτε πρωτοβουλία ἢ δράση καὶ νὰ ἐπιβάλῃ ὀρισμένα μέτρα ἐναντίον κρατῶν ποὺ ἀπειλοῦν τὴν εἰρήνη ἢ παραβιάζουν τὸν διεθνή νόμο. Γιὰ τὴν ἐκπλήρωσις τῶν σκοπῶν αὐτῶν ἔχουν συγκροτηθῇ κατὰ καιροὺς «σώματα εἰρηνεύσεως» ἀπὸ στρατιῶτες διαφόρων κρατῶν - μελῶν τοῦ ΟΗΕ, ποὺ ἀνέλαβαν ὀρισμένες στρατιωτικὲς ἀποστολὲς σὲ ξένες χώρες, ὅπως π.χ. στὴν Κύπρο, γιὰ νὰ προσπαθήσουν νὰ ἐξασφαλίσουν ἢ νὰ διατηρήσουν τὴν εἰρήνη.

Τὸ Συμβούλιο Ἀσφαλείας ἀποτελεῖται, ἀπὸ τότε ποὺ δημιουργήθηκε ὁ ΟΗΕ τὸ 1945, ἀπὸ ἑνδεκα μέλη. Τὰ ἑξὶ ἀπὸ αὐτὰ ἀνανεώνονται κάθε δύο χρόνια μὲ ψῆφο τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως, ἐνῶ τὰ ἄλλα πέντε, ποὺ εἶναι οἱ Μεγάλαις Δυνάμεις (Ἡνωμένες Πολιτεῖς, Σοβιετικὴ Ἑνωση, Μεγάλῃ Βρετανία, ἡ Γαλλία καὶ ἡ Κίνα), εἶναι μόνιμα μέλη τοῦ Συμβουλίου Ἀσφαλείας καὶ δὲν ἀλλάζουν.

γ) Συντονιστὴς τῶν ὀργάνων αὐτῶν τοῦ ΟΗΕ καὶ προϊστάμενος τῶν διαφόρων ὑπηρεσιῶν τοῦ Ὁργανισμοῦ εἶναι ὁ Γενικὸς Γραμματέας τοῦ ΟΗΕ. Αὐτὸς παρακολουθεῖ τὶς ἐργασίες τῶν ἐπιτροπῶν, εἰσηγεῖται τὰ θέματα ποὺ θὰ συζητηθοῦν καὶ γενικὰ διοικεῖ τὸν Ὁργανισμό.

δ) Άλλο όργανο του ΟΗΕ είναι τὸ **Οικονομικὸ καὶ Κοινωνικὸ Συμβούλιο**. Αυτό εξετάζει ιδίως τὰ θέματα πού ἀφοροῦν τὶς ἀτομικὲς ἐλευθερίες καὶ τὰ κοινωνικά δικαιώματα πού πρέπει νὰ ἔχουν οἱ πολίτες στὰ κράτη - μέλη τοῦ ΟΗΕ καὶ προσπαθεῖ, ὅσο τοῦ εἶναι δυνατόν, νὰ διευρύνῃ τὶς ἐλευθερίες αὐτὲς ἢ ἐπιβάλλῃ τὴν ἐφαρμογὴ τους ὅπου παραβιάζονται.

2. Άλλοι διεθνεῖς ὀργανισμοὶ

Έκτὸς ἀπὸ τὸν ΟΗΕ ὑπάρχουν καὶ ἄλλοι διεθνεῖς ὀργανισμοί, μὲ συγκεκριμένη ὁ καθένας ἀποστολὴ καὶ προορισμό, πού ὑπάρχουν ὅμως ἅμεσα ἢ ἔμμεσα στὰ Ἑνωμένα Ἔθνη. Ὁ σπουδαιότερος ἀπὸ αὐτοὺς εἶναι τὸ **Διεθνὲς Γραφεῖο Ἑργασίας** (BIT), πού ἐδρεύει στὴ Γενεύη τῆς Ἑλβετίας καὶ ἔχει σκοπὸ νὰ ἐξασφαλίσῃ στοὺς ἐργάτες ὅλου τοῦ κόσμου καλύτερους ὅρους ἐργασίας.

Ἐπίσης ὑπάρχει ἡ **Διεθνὴς Ὁργάνωση Ὑγείας** (WHO), πού φροντίζει γιὰ τὴν καταπολέμηση τῶν ἐπιδημιῶν καὶ γιὰ τὴν καλυτέρευση τῶν ὁρων ὑγιεινῆς σὲ ὅλη τὴν ὑφήλιο, ἡ **UNESCO**, πού ἔχει σκοπὸ τὴ διάδοση τῶν γραμμάτων καὶ τῶν ἐπιστημῶν, ἡ **UNICEF**, πού μεριμνᾷ γιὰ τὴν προστασία τοῦ παιδιοῦ σ' ὅλον τὸν κόσμον, ὁ **Διεθνὴς Ὁργανισμὸς Τροφίμων** (FAO) καὶ ἄλλοι πολλοὶ διεθνεῖς ὀργανισμοί, πού συνεργάζονται μὲ τὸν ΟΗΕ.

3. Εὐρωπαϊκὴ Οικονομικὴ Κοινότητα (ΕΟΚ) (Κοινὴ Ἀγορὰ)

Ἀπὸ τὸ 1957 δημιουργήθηκε μὲ τὴ συνθήκη τῆς Ρώμης ἕνας τελωνειακὸς καὶ οἰκονομικὸς ὀργανισμὸς, πού ἔγινε γνωστὸς μὲ τὸ μὲ τὸ ὄνομα Εὐρωπαϊκὴ Οικονομικὴ Κοινότητα ἢ **Κοινὴ Ἀγορὰ**. Τὰ ἀρχικά του μέλη ἦταν ἕξι κράτη, δηλαδὴ : τὸ Βέλγιο, ἡ Γαλλία, ἡ Δυτικὴ Γερμανία, ἡ Ἰταλία, τὸ Λουξεμβούργο καὶ ἡ Ὁλλανδία.

Σκοπὸς τῆς Κοινότητος : νὰ ἀναπτυχθοῦν παράλληλα οἱ οἰκονομίες τῶν χωρῶν - μελῶν καὶ νὰ ἀνυψωθῇ τὸ βιοτικὸ ἐπίπεδο τῶν λαῶν τους. Ἀπώτερος σκοπὸς : ἡ οἰκονομικὴ ἐνοποίηση τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης, πού θὰ καταλήξῃ τελικὰ στὴν πολιτικὴ ἐνοποίηση.

Γιὰ νὰ πραγματοποιηθοῦν οἱ σκοποὶ αὐτοί, τὰ πρῶτα ἕξι κράτη ἀποφάσισαν νὰ ἀπελευθερώσουν σταδιακὰ, μέσα σὲ δώδεκα χρόνια,

τις συναλλαγές τους και να καταργήσουν μεταξύ τους τους τελωνειακούς δασμούς, να έναρμονίσουν το κόστος στην παραγωγή των προϊόντων και να δημιουργήσουν ίσους όρους εργασίας. 'Επί πλέον αποφάσισαν και την ελεύθερη μετακίνηση προσώπων και προϊόντων μεταξύ των χωρών - μελών.

Η ΕΟΚ διοικείται από : α) από το **Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο** με 198 αντιπροσώπους που εκλέγονται από τα κοινοβούλια σε κάθε χώρα, β) από το **Συμβούλιο Υπουργών** όπου μετέχει ένας ύπουργός από κάθε χώρα και γ) από τη **Μόνιμη 'Εκτελεστική 'Επιτροπή** με δέκα όκτώ μέλη.

Η χώρα μας συνδέθηκε με την ΕΟΚ την 9 'Ιουλίου 1961. Δέν συμμετέχει όμως σαν ισότιμος εταίρος και δέν εκπροσωπείται στα διοικητικά όργανα, ούτε υπάγεται σε όλες τις υποχρεώσεις που έχουν τα άλλα κράτη της Κοινής 'Αγοράς.

Η σύνδεση με την 'Ελλάδα αναφέρεται σαν τελωνειακή ένωση. Προβλέπεται ότι θα καταργηθούν οι τελωνειακοί δασμοί στις συναλλαγές με τα άλλα κράτη της Κοινής 'Αγοράς μέσα σε 22 χρόνια, για να δοθι στο μεταξύ η εύκαιρία στην ελληνική οίκονομία να αναπτυχθι και να παρασκευασθι έτσι, ώστε να μπορη να γίνη πια ισότιμος εταίρος της ΕΟΚ.

'Επίσης προβλέπονται ειδικά μέτρα προστασίας για την ελληνική βιομηχανία και γεωργική παραγωγή (ειδικοί δασμοί μετά τη σύνδεση) με ειδική μεταχείριση για τις έξαγωγές καπνού και σταφίδας.

Οι σχέσεις της 'Ελλάδας με την ΕΟΚ ρυθμίζονται από ειδικό «Συμβούλιο Συνδέσεως» και από μιάν ειδική «'Επιτροπή Συνδέσεως».

Η «Συμφωνία των 'Αθηνών» του 1951 προβλέπει και μιá Μικτή Κοινοβουλευτική 'Επιτροπή που την απαρτίζουν 15 μέλη από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και 15 μέλη της 'Ελληνικής Βουλής.

Τέλος η ΕΟΚ είχε αναλάβει να χρηματοδοτήσει την ελληνική οίκονομία με 125 εκατομμύρια δολάρια που επρόκειτο να καταβληθούν μέσα σε πέντε χρόνια. Στο διάστημα όμως της δικτατορίας 1967 - 1974 οι σχέσεις μας με την ΕΟΚ «επάγωσαν» και η χρηματοδότηση διακόπηκε. Η ανασύνδεση έγινε και πάλι μετά την αποκατάσταση της δημοκρατίας στην 'Ελλάδα με προοπτική η χώρα μας να γίνη ισότιμο μέλος πριν από το 1984.

Ἐπίσημη ἑλληνικὴ αἴτηση γιὰ τὴν εἰσδοχὴ τῆς χώρας μας σὰν
ισότιμο μέλος τῆς Κοινῆς Ἀγορᾶς ἐπιδόθηκε τοῦ Ἰουνίου τοῦ 1975.

Τὸ 1972 ἔγιναν μέλη τῆς ΕΟΚ καὶ οἱ ἑξῆς χώρες: Μεγάλη Βρε-
τανία, Δανία καὶ Ἰρλανδία. Εἰδικότερα ἡ εἰσοδος τῆς Μεγάλης Βρε-
τανίας στὴν Κοινὴ Ἀγορὰ ἐγκρίθηκε καὶ ἀπὸ τὸν ἀγγλικὸ λαὸ μέ
δημοψήφισμα ποὺ ἔγινε τὸν Ἰούνιο 1975.

ΤΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

§ 58. ΟΙ ΑΝΑΓΚΕΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Τὸ κράτος, ὅπως καὶ τὰ ἄτομα, ἔχει ἀνάγκες καί, γιὰ νὰ τὶς ἀντιμετωπίσῃ, χρειάζεται χρήματα. Κάθε κράτος ἔχει νομοθετικὸ σῶμα, κυβέρνησις, διοικητικὰς ὑπηρεσίας, στρατὸ καὶ ἀστυνομία, δικαστήρια, ἔχει σχολεῖα, τεχνικὰς ὑπηρεσίας καὶ γενικὰ ὅλων τῶν εἰδῶν τὰ ὄργανα ποὺ χρειάζονται, γιὰ νὰ ἐκπληρώσῃ τὶς βασικὰς ὑποχρεώσεις του, δηλαδὴ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν εἰρηνικὴν συμβίωσιν τῶν πολιτῶν καὶ νὰ ἀνυψώσῃ τὸ βιοτικὸν τοὺς ἐπίπεδον. Γιὰ νὰ ἐκπληρώσῃ ὅμως τὶς ὑποχρεώσεις του αὐτὲς τὸ κράτος ἢ, ὅπως τὸ λέν στὴν οἰκονομικὴ γλῶσσαν, τὸ **δημόσιον**, πρέπει νὰ πληρῶνῃ μισθοὺς καὶ συντάξεις, νὰ ἐκτελῇ ἔργα, νὰ ἀγοράζῃ ὑλικά κ.λπ. Τὰ ἔξοδα αὐτὰ εἶναι τεράστια καὶ τὰ κράτη τὰ καλύπτουν ἅπῳ τῇ ἀναγκαστικῇ εἰσφορᾷ τῶν πολιτῶν ἢ ἀπὸ δάνεια.

Γι' αὐτό, ἀφ' ὅτου ὑπάρχουν κράτη, ὑπάρχει καὶ ἡ **δημοσία οἰκονομία**, δηλαδὴ ἡ τέχνη νὰ διαχειρίζεται τὸ κράτος τὰ οἰκονομικά του, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπιστήμη ποὺ ἐξετάζει ἀπὸ ποῦ πηγάζουν οἱ δημόσιοι πόροι, ποιοὺς σηκώνει τὰ δημόσια βάρη καὶ μὲ ποιὸν τρόπο ἐπιβαρύνεται, πῶς εἰσπράττονται οἱ φόροι καὶ πῶς τοὺς διαθέτουν οἱ κυβερνήσεις γιὰ τοὺς σκοποὺς τοῦ κράτους, τί σημαίνει ὁ ὅρος δημοσία πίστις, ποιοὺς εἶναι ὁ καλύτερος τρόπος νὰ ἀξιοποιοῦνται τὰ δημόσια κτήματα καὶ ὅλα τὰ θέματα τὰ σχετικὰ μὲ τὰ δημόσια οἰκονομικά. Τὸ Σύνταγμα ὀρίζει στὸ ἄρθρον 4 παρ. 5 ὅτι ὅλοι οἱ Ἕλληνες συνεισφέρουν στὰ δημόσια βάρη, καθένας ἀνάλογον μὲ τὶς δυνάμεις του.

Γι' αὐτὸ ὁ πολίτης πρέπει νὰ γνωρίζῃ ὄχι μόνον τοὺς νόμους τῆς χώρας του, ἀλλὰ καὶ τὰ **οἰκονομικά** της, γιὰτὶ ἡ καλὴ οἰκονομικὴ διοίκηση συντελεῖ στὴν πρόοδον τοῦ τόπου, ἐνῶ ἡ κακὴ μπορεῖ νὰ καταστρέψῃ τὸ κράτος καὶ μαζί μ' αὐτὸ τὶς ἰδιωτικὰς οἰκονομίας τῶν ἀτόμων.

Τὰ οἰκονομικά τοῦ κράτους ἔχουν σήμερον πολὺ μεγαλύτερη

σπουδαιότητα, γιατί τὸ σύγχρονο κράτος πλᾶταιναι κάθε μέρα καὶ πιὸ πολὺ τὸν προορισμὸ του καὶ ἔχει ὄχι μόνο τὸ δικαίωμα, ἀλλὰ καὶ τὴν **ὑποχρέωση** νὰ ἐπεμβαίνει σὲ κάθε ἐκδήλωση τῆς κοινωνικῆς ζωῆς. Γιὰ νὰ πραγματοποιήσῃ ὁμως τοὺς νέους αὐτοὺς σκοποὺς του, χρειάζεται νέα ἔξοδα καὶ ἀντίστοιχες συνεισφορὲς τῶν πολιτῶν ποὺ θὰ τὰ καλύψουν.

§ 59. Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

Στὸ μεσαίωνα, ἀλλὰ καὶ σήμερα ἀκόμη σὲ μερικὲς μικρὲς χῶρες τῆς Μέσης Ἀνατολῆς, τὸ δημόσιο ταμεῖο συγχωνεύεται μὲ τὴν προσωπικὴ περιουσία τοῦ ἡγεμόνα καὶ αὐτὸς μπορεῖ νὰ σπαταλᾷ ἐλεύθερα τὰ δημόσια χρήματα, εἴτε γιὰ τὶς ἀνάγκες τῆς πολιτείας, εἴτε γιὰ τὶς προσωπικὲς του διασκεδάσεις.

Γύρω στὰ 1770 ἀναπτύχθηκε στὴν Ἀγγλία, μὲ ἀρχηγὸ ἓναν μεγάλο οἰκονομολόγο, τὸ Ἄδαμ Σμιθ, μιὰ οἰκονομικὴ σχολὴ ποὺ ἀργότερα τὴν ὀνόμασαν «φιλελεύθερη ἢ ὀρθόδοξη». Ἡ διδασκαλία τῆς σχολῆς αὐτῆς ἦταν ὅτι οἱ φόροι, ὅταν εἶναι δίκαιοι, μποροῦν νὰ γίνουν καὶ πλουτοπαραγωγικοὶ καὶ νὰ ὠφελήσουν, ὄχι μόνο τὸ κράτος ἀλλὰ καὶ τὴν κοινωνία. Οἱ θεωρίες τοῦ Ἄδαμ Σμιθ ἐπηρέασαν τὴν οἰκονομικὴ πολιτικὴ ὅλων τῶν κρατῶν ἐπὶ ἓναν αἰῶνα καὶ πλέον.

Ἡ οἰκονομία ὁμως ἐξελίχθηκε μὲ ραγδαῖο ρυθμὸ μέσα στὸ 19ο αἰῶνα, μὲ τὴ γενίκευση τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς, καὶ μαζί της ἐξελίχθηκαν καὶ οἱ ιδέες γιὰ τὴ δημοσιονομικὴ πολιτικὴ. Ἔτσι οἱ νεώτεροι οἰκονομολόγοι ὑποστήριξαν ὅτι ἡ οἰκονομικὴ πολιτικὴ τοῦ κράτους δὲν πρέπει νὰ στηρίζεται πιά στὸν σεβασμὸ τῆς ἀτομικῆς ιδιοκτησίας, ἀλλὰ ὅτι καὶ τὸ κράτος μπορεῖ καὶ πρέπει νὰ ἔχη δική του περιουσία καὶ δικές του ἐπιχειρήσεις, καθὼς καὶ ὅτι ὀρισμένες ἐκμεταλλεύσεις κοινῆς ὠφελείας, ὅπως οἱ συγκοινωνίες, ὁ φωτισμὸς, τὰ τηλέφωνα κ.λ.π., πρέπει νὰ ἐθνικοποιοῦνται, ὅτι πρέπει γιὰ ὀρισμένα εἶδη πρώτης ἀνάγκης, ὅπως εἶναι τὸ ἀλάτι, τὸ οἶνόπνευμα, ὁ καπνὸς κλπ., νὰ ὑπάρχουν κρατικὰ μονοπώλια κλπ.

Τὴν ἴδια ἐποχὴ ἀναπτύχθηκε καὶ ἡ θεωρία ὅτι ὁ φόρος δὲν πρέπει νὰ ἐπιβάλλεται στ' ἀγαθὰ, ἀλλὰ στοὺς **ἀνθρώπους**. Γι' αὐτὸ πρέπει τὰ μεγάλα εἰσοδήματα νὰ φορολογοῦνται πιὸ βαριά, ἐνῶ τὰ πολὺ χαμηλὰ πρέπει νὰ μένουν ἐντελῶς ἀφορολόγητα. Τὸ σύστημα αὐτὸ

ονομάστηκε **προοδευτικό σύστημα φορολογίας** και η εφαρμογή του γίνεται ως εξής : όσο περισσότερο αύξάνει το φορολογητέο ποσό, τόσο αύξάνει και το ποσοστό του φόρου (ο φορολογικός συντελεστής). Έτσι π.χ., αν ο φόρος που βαρύνει ένα εισόδημα 100.000 δρχμ. είναι 5%, σε εισόδημα 200.000 δρχμ. θα είναι 8%, σε 500.000 θα είναι 12% κ.ο.κ. (το παράδειγμα είναι αυθαίρετο και δεν αντιστοιχεί στην **πραγματική φορολογία**). Αντίθετο είναι το **αναλογικό σύστημα φορολογίας**, που ίσχυε σχεδόν ολόκληρο το 19ο αιώνα και σύμφωνα με το οποίο το ποσοστό (συντελεστής) του φόρου μένει το **ίδιο**, όσοδήποτε και αν είναι το φορολογητέο ποσό π.χ. είναι 5% για 100.000 και 5% για 500.000).

Τις θεωρίες αυτές άρχισαν να εφαρμόζουν το ένα μετά το άλλο τα κράτη, της Ευρώπης στην αρχή, και στις άλλες ήπειρους αργότερα, ώσπου μετά το τέλος του β' παγκοσμίου πολέμου φτάσαμε σε μια νέα μορφή του κράτους, που λέγεται «κράτος - πρόνοια» και την έχουν αποδεχθεί σήμερα **όλα** τα κράτη, άλλα περισσότερο και άλλα λιγότερο.

Η σημερινή δημοσιονομική επιστήμη δέχεται ότι τα μικρά εισοδήματα, το λεγόμενο *existens minimum* ή «κατώτατο όριο συντηρήσεως», πρέπει να μένη **αφορολόγητο**. Επίσης δέχεται ότι μπορούν να γίνουν παροχές κοινωνικής προνοίας ή συντάξεων για μια τάξη (π.χ. τους αγρότες), που μπορεί να καλυφθούν από φόρους που επιβαρύνουν άλλες τάξεις (π.χ. τον πληθυσμό των πόλεων).

§ 60. ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΔΗΜΟΣΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ

1. Κρατικός Προϋπολογισμός

Ο προϋπολογισμός είναι η πράξη με την οποία προβλέπονται, αλλά συγχρόνως **έγκρίνονται** τα έσοδα και έξοδα του κράτους για ένα οικονομικό έτος, που το λένε συνήθως χρήση. Στην Ελλάδα κάθε χρήση αρχίζει τη 1η Ιανουαρίου και τελειώνει την 31 Δεκεμβρίου. Κανένα κονδύλι δεν μπορεί να γραφτεί στα έσοδα του κράτους, αν δεν υπάρχει από πριν ένας **ειδικός νόμος** που να επιβάλει το φόρο ή γενικότερα την επιβάρυνση αυτή του λαού, γιατί το άρθρο 78 του Συντάγματος **ορίζει** κατηγορηματικά ότι : φόρος δεν επιβάλλεται ούτε εισπράττεται χωρίς νόμο που να καθορίζει

ποιός είναι υπόχρεος να τὸν πληρώνη καὶ ποιοῦ εἰσόδημα, περιουσία ἢ συναλλαγές θὰ ἐπιβαρύνη. Αὐτὸ σημαίνει πῶς ἡ Βουλὴ, δηλαδή ἡ ἀντιπροσωπεία τοῦ λαοῦ, ὁρίζει πότε καὶ πῶς θὰ φορολογηθοῦν οἱ πολίτες.

Μὲ τὸν προϋπολογισμό ἐγκρίνεται μόνο ἡ εἴσπραξη τῶν φόρων γιὰ ἓνα χρόνο ἢ μιὰ δαπάνη ποὺ καὶ αὐτὴ τὴν ἔχει ἀναλάβει τὸ κράτος μὲ νόμο. Ὁ προϋπολογισμὸς δίνει κάθε χρόνο τὴν εὐκαιρία στὴ Βουλὴ νὰ ἐποπτεῖ τὸν τρόπο ποὺ διαχειρίζεται ἡ κυβέρνησις τὰ δημόσια οἰκονομικά.

Ὁ προϋπολογισμὸς συζητεῖται στὴ Βουλὴ καὶ ἐγκρίνεται ἀπὸ αὐτή. Αὐτὸ ἀποτελεῖ ἓνα ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα δικαιώματα τῆς λαϊκῆς ἀντιπροσωπείας. Ὁ ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν καταθέτει τὸν προϋπολογισμό στὴ Βουλὴ. Στὴν Ἀγγλίᾳ ἡ πράξη αὐτὴ περιβάλλεται, ἀπὸ παλαιὰ, μὲ μεγάλη ἐπισιμότητα· δηλαδή ὁ ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν πηγαίνει πεζὸς στὴ Βουλὴ τῶν Κοινοτήτων, κρατώντας ἓνα ἐιδικὸ χαρτοφύλακα μὲ τὸν προϋπολογισμό, καὶ ὁ κόσμος συγκεντρώνεται καὶ τὸν παρακολουθεῖ στὴ διαδρομὴ του.

Στὴν Ἑλλάδα τὸ Σύνταγμα ὁρίζει, στὸ ἄρθρο 79, ὅτι ὁ προϋπολογισμὸς ὑποβάλλεται στὴ Βουλὴ στὴν ἐτήσια τακτικὴ σύνοδός της, ἓνα μῆνα πρὶν ἀρχίσῃ ἡ οἰκονομικὴ χρῆσις. Ἄν ἡ κυβέρνησις ἢ ἡ Βουλὴ δὲν ἔχῃ ψηφίσει τὸν προϋπολογισμό, πρὶν ἀρχίσῃ τὸ οἰκονομικὸ ἔτος, τότε ψηφίζονται προσωρινοὶ προϋπολογισμοὶ γιὰ κάθε μῆνα (δωδεκατημόρια), ποὺ συντάσσονται σύμφωνα μὲ τὸν προϋπολογισμό τῆς περασμένης χρήσεως. Στὴν περίπτωσι αὐτὴ τὰ ἔσοδα καὶ τὰ ἔξοδα τοῦ κράτους θὰ διενεργηθοῦν σύμφωνα μὲ τὰ δωδεκατημόρια, ὥσπου ψηφισθῇ ὁ γενικὸς προϋπολογισμὸς.

Τὸν προϋπολογισμό συντάσσει τὸ Γενικὸ Λογιστήριον τοῦ κράτους, ποὺ συγκεντρώνει ἀπὸ κάθε ὑπουργεῖο τὰ στοιχεῖα γιὰ τὰ ἔξοδά του καί, σύμφωνα μὲ τοὺς προϋπολογισμοὺς τῶν διαφόρων εἰδικῶν λογιστηρίων ποὺ ἐδρεύουν σὲ κάθε ὑπουργεῖο, **προϋπολογίζονται** τὰ γενικὰ ἔξοδα τοῦ κράτους.

Στὴ σύνταξί τοῦ προϋπολογισμοῦ τὰ ἔξοδα εἶναι γνωστά, ἐνῶ τὰ ἔσοδα ποὺ θὰ πραγματοποιηθοῦν μπορεῖ νὰ εἶναι στὴν πράξι χαμηλότερα ἢ ὑψηλότερα ἀπὸ τίς προβλέψεις.

Ὅταν τὰ κονδύλια τῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων εἶναι στὸ αὐτὸ ἐπίπεδο, τότε ὁ προϋπολογισμὸς εἶναι **ἰσοσκελισμένος**. Ὅταν τὰ ἔσοδα

είναι περισσότερα από τις δαπάνες, τότε ο προϋπολογισμός λέγεται ότι έχει **περισσεύματα**. Αντίθετα, όταν τα έξοδα είναι περισσότερα, τότε ο προϋπολογισμός έχει **έλλείμματα**, που για να καλυφθούν, πρέπει ή να επιβληθούν νέοι φόροι ή να περικοπούν τα έξοδα.

Α. ΤΑ ΕΣΟΔΑ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Για να καταλάβωμε καλύτερα τα οικονομικά του Έλληνικού κράτους παραθέτομε ἐδῶ τὸν προϋπολογισμό τοῦ 1974, σὲ σύγκριση μὲ τὸν προϋπολογισμό τοῦ 1964 (προβλέπουν τὰ ἐξῆς ἔσοδα, σὲ ἑκατομμύρια δραχμές).

1974			1964	
	Δραχμές	%	Δραχμές	%
*Άμεσοι φόροι	25.710	24,7	4.175	20,4
*Εμμεσοι φόροι	68.430	65,7	16.662	79,96
Λοιπὰ ἔσοδα	10.060	9,6	—	—
	<u>104.200</u>	<u>100%</u>	<u>20.837</u>	<u>100%</u>

Ἀπὸ τοὺς προϋπολογισμοὺς αὐτοὺς βλέπομε ὅτι τὰ κυριότερα ἔσοδα τοῦ κράτους προέρχονται ἀπὸ τοὺς φόρους.

§ 61. ΦΟΡΟΙ

1. Τί εἶναι ὁ φόρος

Φόρος εἶναι τὸ ποσὸν ποὺ καταβάλλει ὁ πολίτης ἀναγκαστικὰ στὸ κράτος γιὰ νὰ συνεισφέρει ἀνάλογα μὲ τὶς δυνάμεις του στὰ δημοσία βάρη (ἄρθρα 4 παρ. 5 τοῦ Συντάγματος).

Ἡ σημερινὴ δημοσιονομικὴ ἐπιστήμη παραδέχεται πὺς ὁ φόρος δὲν ἔχει μόνον ταμειακοὺς σκοποὺς, δηλαδὴ νὰ καλύψῃ τὰ ἔσοδα τοῦ κράτους, ἀλλὰ μπορεῖ νὰ ἐπιδιώκῃ καὶ ἄλλους πλατύτερους σκοποὺς καὶ εἰδικότερα :

α) Τὴν κοινωνικότερη ἀνακατανομή τοῦ πλούτου μὲ τὴ βαρεῖα φορολογία στὸ κεφάλαιο καὶ στὶς κληρονομίες μὲ τὸ προοδευτικὸ φορολογικὸ σύστημα, ποὺ συντελεῖ, ὥστε νὰ μειώνωνται οἱ μεγάλες περιουσίες καὶ νὰ ὑπάρχουν ὅσο τὸ δυνατόν λιγότερα ἄτομα ἢ κοινωνικὲς τάξεις μὲ κεφάλαια ποὺ δὲν προέρχονται ἀπὸ τὴ δική τους παραγωγικὴ ἐργασία.

β) τὴν προστασία τῆς ἐγχώριας παραγωγῆς καὶ

γ) τὴν προστασία τῆς κοινωνικῆς ὑγιεινῆς, ὅπως π.χ. εἶναι ἡ μεγάλη φορολογία στὰ οἰνοπνευματώδη ποτὰ καὶ ἡ μονοπωλιακὴ διάθεση τῶν ναρκωτικῶν φαρμάκων.

2. Ἄμεσοι καὶ ἔμμεσοι φόροι

Οἱ φόροι εἶναι δύο εἰδῶν, ἄμεσοι καὶ ἔμμεσοι.

Ἄμεση εἶναι ἡ φορολογία ποὺ ἐπιβάλλεται στὰ ἄτομα ἀνάλογα μὲ τὰ εἰσοδήματά τους ἢ μὲ τὴν περιουσία τους (π.χ. φόρος εἰσοδήματος, φόρος κληρονομιῶν καὶ δωρεῶν).

Ἐμμεση εἶναι ἡ φορολογία ποὺ εἶναι ἀπρόσωπη, αὐτὴ δηλαδὴ δὲν ἐπιβάλλεται στὰ ἄτομα, ἀλλὰ στὰ ἀγαθὰ, τὴ στιγμὴ ποὺ εἰσάγονται στὴ χώρα (δασμοί), τὴ στιγμὴ ποὺ παράγονται μέσα στὸν τόπο (φόρος καπνοῦ), τὴ στιγμὴ ποὺ θὰ κυκλοφορήσουν (φόρος κύκλου ἐργασιῶν), ἢ σὲ κάθε μεταβίβαση (φόρος μεταβιβάσεως ἀκινήτων, χαρτόσημα στὰ τιμολόγια) κ.λπ.

Μὲ τὴν ἔμμεση φορολογία τὸ κράτος εἰσπράττει χωρὶς καθυστέρηση τὰ ποσὰ ποὺ ἔχει ἀνάγκη. Ἡ φορολογία ὅμως αὐτὴ ἔχει δύο μεγάλα μειονεκτήματα.

— ὅτι αὐξάνει τὶς τιμὲς τῶν ἀγαθῶν, δηλαδὴ τὸ κόστος τῆς ζωῆς.

— ὅτι εἶναι ἄδικη, γιατί δὲν ὑπολογίζει τὴν οἰκονομικὴ ἀντοχὴ τοῦ πολίτη, ἀλλὰ μόνο τὴν ἀξία τοῦ ἀγαθοῦ ποὺ θὰ καταναλώσῃ κάθε ἄτομο. Ἄν λοιπὸν λογαριάσῃ κανεὶς ὅτι τὸ μεγαλύτερο μέρος τῶν ἐμμέσων φόρων προέρχεται ἀπὸ ἀγαθὰ ποὺ καταναλίσκει ἡ μεγάλη μάζα τοῦ λαοῦ (καφέs, ζάχαρη, τσιγάρα, συγκοινωνίες, κινηματογράφοι) θὰ βρῇ ὅτι ὁ πλούσιος καὶ ὁ φτωχὸς πληρώνουν τὸν ἴδιο φόρο, γιατί καταναλίσκουν περίπου τὴν ἴδια ποσότητα ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ αὐτά.

Γι' αὐτὸ λένε οἱ οἰκονομολόγοι ὅτι, ὅσο μεγαλύτερο εἶναι σ' ἓνα κράτος τὸ ποσοστὸ τοῦ προϋπολογισμοῦ ποὺ προέρχεται ἀπὸ

Άμεση φορολογία, τόσο πιά κοινωνική μορφή έχει τὸ κράτος αὐτό. Στὴν Ἑλλάδα ὡς τώρα δὲ συμβαίνει αὐτό, γιατί οἱ ἄμεσοι φόροι καλύπτουν μόνο τὸ ἓνα τέταρτο περίπου ἀπὸ τὸ σύνολο τῶν ἐσόδων ἀπὸ φορολογία, ἐνῶ σὲ ἄλλα οἰκονομικῶς ἀναπτυγμένα κράτη τὸ ποσοστὸ τῶν **ἀμέσων** φόρων ἀνεβαίνει στὰ 60 - 80% τοῦ συνόλου τῆς φορολογίας.

Ἡ ἄμεση φορολογία δὲν φέρνει γρήγορα ἔσοδα στὸ δημόσιο ταμεῖο. Χρειάζεται νὰ περάσῃ τοῦλάχιστον ἓνας χρόνος, γιὰ ν' ἀρχίσῃ ν' ἀποδίδῃ. Ἐχει ὅμως τὸ **πλεονέκτημα** ὅτι εἶναι **πιά δίκαιη** καὶ σύμφωνη μὲ τὸ ἄρθρο 4 τοῦ Συντάγματος ποὺ ζητᾷ κάθε πολίτης νὰ συμμετέχῃ στὰ δημόσια βάρη ἀνάλογα μὲ τὴν **οἰκονομική του ἀντοχή**.

§ 62. ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ

Οἱ φορολογικὲς ὑπηρεσίαι τοῦ κράτους εἶναι τέσσαρες :

— **τὰ τελωνεῖα** ποὺ βεβαιώνουν τοὺς δασμοὺς καὶ ἄλλους εἰσαγωγικοὺς φόρους.

— **οἱ ἐφορίαι καπνοῦ**, ποὺ βεβαιώνουν τὸν φόρο παραγωγῆς καπνοῦ καὶ τὸν φόρο καταναλώσεως καπνοῦ,

— **τὸ γενικὸ χημεῖο τοῦ κράτους**, ποὺ βεβαιώνει τοὺς φόρους στὸ οἶνόπνευμα καὶ τὴ βύνη (πρώτη ὕλη τῆς μπύρας) καὶ

— **οἱ οἰκονομικὲς ἐφορίαι**, ποὺ βεβαιώνουν ὅλους τοὺς ἀμέσους, καθὼς καὶ τοὺς ὑπολοίπους ἐμμέσους φόρους. Προϊστάμενος τῆς Ἐφορίας εἶναι ὁ οἰκονομικὸς ἐφορος.

Ἀφοῦ βεβαιωθῇ ἓνας φόρος ἀπὸ τὴν ἐφορία, εἰδοποιεῖται ὁ φορολογούμενος νὰ τὸν πληρώσῃ στὸ **δημόσιο ταμεῖο**. Τὰ ταμεῖα ἀποτελοῦν χωριστὲς ὑπηρεσίαι ἀπὸ τῆς Ἐφορίας κι ἔχουν τὴν ἀρμοδιότητα νὰ εἰσπράττουν τοὺς φόρους καὶ κάθε ἄλλο δημόσιο ἔσοδο ἀπὸ τοὺς πολίτες. Ὅσοι δὲν πληρώνουν τοὺς φόρους τοὺς, μποροῦν νὰ ἐξαναγκαστοῦν στὴν πληρωμὴ μὲ κατάσχεση τῆς περιουσίας τοὺς ἢ καὶ μὲ προσωπικὴ κράτηση.

Φόρους μποροῦν ἐπίσης νὰ ἐπιβάλλουν καὶ οἱ δήμοι καὶ οἱ κοινότητες, γιὰ νὰ καλύψουν τὰ ἔξοδα γιὰ τῆς τοπικὲς ἀνάγκες. Οἱ δημοτικοὶ φόροι εἰσπράττονται συνήθως χωριστὰ ἀπὸ τοὺς φόρους τοῦ δημοσίου, ἀλλὰ ὑπάρχουν καὶ περιπτώσεις, ὅπου ὀρισμένους φό-

ρους δήμων (π.χ. ποσοστά στὸν φόρο κληρονομίας) τοὺς εἰσπράττουν τὰ δημόσια ταμεῖα, ποὺ ἀποδίδουν ὕστερα λογαριασμό στοὺς δήμους καὶ τὶς κοινότητες.

§ 63. ΤΑ ΔΙΑΦΟΡΑ ΕΙΔΗ ΤΩΝ ΑΜΕΣΩΝ ΦΟΡΩΝ

1. Ἄμεσοι φόροι

Οἱ ἄμεσοι φόροι εἶναι οἱ ἑξῆς :

α) **Ὁ φόρος εἰσοδήματος**, ποὺ μπορεῖ νὰ προέρχεται ἀπὸ ἑπτὰ πηγές :

1) **οἰκοδομές** (Α' κατηγορίας), δηλαδή ἀπὸ ἐνοίκια σπιτιῶν ἢ ἀπὸ ἰδιοκατοίκηση. Τὸ εἰσόδημα φορολογεῖται **καθαρό**, δηλαδή, ἀφοῦ ἀφαιρεθοῦν τὰ ἔξοδα γιὰ τὴ συντήρηση τοῦ ἀκινήτου καὶ οἱ τόκοι ἀπὸ ἐνυπόθηκα δάνεια·

2) **ἐνοίκια ἀγρῶν** (Β' κατηγορίας)·

3) **κινητὲς ἀξίες** (Γ' κατηγορίας), δηλαδή ἀπὸ μερίσματα μετοχῶν, τόκους δανείων ἢ τοκομερίδια ἀπὸ ὁμολογίες κ.λπ.

4) **κέρδη ἀπὸ ἐμπορικὲς ἢ βιομηχανικὲς ἐπιχειρήσεις** (Δ' κατηγορίας). Στὸ φόρο αὐτὸν ὑπάγονται οἱ ἔμποροι, βιομήχανοι, βιοτέχνες, ἐπαγγελματίες κλπ., ποὺ εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ τηροῦν λογιστικὰ βιβλία καὶ στοιχεῖα, σύμφωνα μὲ τὸν κώδικα φορολογικῶν στοιχείων. Στὰ βιβλία αὐτά, ποὺ ἐλέγχονται ἀπὸ τὴν οἰκονομικὴ ἐφορία, ἀναγράφονται ὅλα τὰ ἔσοδα καὶ τὰ ἔξοδα τῆς ἐπιχειρήσεως·

5) **κέρδη ἀπὸ γεωργικὲς ἢ κτηνοτροφικὲς ἐπιχειρήσεις** (Ε' κατηγορίας). Γιὰ τὰ κέρδη αὐτὰ ἰσχύουν τὰ ἴδια ὅπως καὶ γιὰ τὴν Δ' κατηγορία·

6) **ἀμοιβὲς ἀπὸ μισθωτὲς ὑπηρεσίες** (ΣΤ' κατηγορίας). Κάθε ἐργαζόμενος ἢ συνταξιούχος καταβάλλει φόρο πάνω στὸν μισθὸ του ἢ τὴ σύνταξή του. Ὁ ἐργοδότης (κράτος, δῆμος, ἐταιρεία ἢ ιδιώτης) εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ παρακρατῇ τὸ φόρο ἀπὸ τὸ μισθὸ κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς πληρωμῆς καὶ νὰ τὸν καταβάλλῃ στὸ δημόσιο ταμεῖο·

7) **ἀμοιβὲς ἀπὸ ἐλεύθερα ἐπαγγέλματα** (Ζ' κατηγορίας). Οἱ γιὰ-τροί, δικηγόροι, συμβολαιογράφοι, καλλιτέχνες, μηχανικοὶ καὶ ἄλλοι ἐπαγγελματίες, ποὺ δὲν ἀμείβονται μὲ μισθό, εἶναι ἐπίσης ὑποχρεωμένοι νὰ κρατοῦν λογιστικὰ βιβλία καὶ νὰ δηλώνουν τὰ καθαρὰ τους ἔσοδα, ὅσα προκύπτουν μετὰ τὴν ἀφαίρεση τῶν ἐξόδων γιὰ τὴν

άσκηση του επαγγέλματός τους (νοίκι γραφείου, τηλέφωνο, προσωπικό κ.λπ).

Το σύνολο των εισοδημάτων από τις διάφορες αυτές πηγές μιᾶς οικογένειας αθροίζεται και δηλώνεται σὲ **μιὰ ἐνιαία** δήλωση στὸ ὄνομα τοῦ ἀρχηγοῦ της. Ἀπὸ τὰ εισοδήματα μένει ἀφορολόγητο ὁρισμένο ποσὸ γιὰ κάθε μέλος τῆς οἰκογενείας τοῦ φορολογούμενου καὶ τὰ ὑπόλοιπα φορολογοῦνται μὲ τὸ προοδευτικὸ σύστημα, ἔτσι ὥστε στὰ πολὺ μεγάλα εισοδήματα ὁ φόρος νὰ φθάνη καὶ σὲ 60% καὶ πάνω.

β) Φόροι ἐπὶ τῆς περιουσίας. Τὸ δεύτερο αὐτὸ εἶδος τῶν ἀμέσων φόρων περιλαμβάνει τοὺς φόρους ποὺ ἐπιβαρύνουν τὶς κληρονομίες, προῖκες, δωρεές καὶ κέρδη τῶν λαχείων. Κι ἐδῶ ἐφαρμόζεται τὸ προοδευτικὸ σύστημα, μὲ σκοπὸ νὰ φορολογηθοῦν βαριά οἱ μεγάλες περιουσίες. Τὰ ποσοστὰ (οἱ συντελεστὲς) τοῦ φόρου στὶς κληρονομίες καὶ στὶς προῖκες διαφέρουν ἐπίσης, ἀνάλογα μὲ τὸ βαθμὸ συγγενείας ποὺ εἶχε ὁ φορολογούμενος μὲ τὸν κληρονομούμενο ἢ ὁ προικοδότης μὲ τὴν προικιζομένη. Ἔτσι, π.χ. τὰ παιδιά βαρύνονται μὲ μικρότερο φορολογικὸ συντελεστὴ γιὰ τὴν κληρονομία τῶν γονέων τους ἀπὸ τ' ἀδέρφια ἢ ἄλλους, πιο μακρινούς συγγενεῖς. Ἐνας ἑκτακτος φόρος κεφαλαίου ἰσχύει ἀπὸ τὸ 1975 ποὺ ἐπιβαρύνει τὶς μεγάλες περιουσίες ἀπὸ οἰκοδομές.

γ) φόρος μεταβιβάσεως ἀκινήτων (ΦΜΑ), πλοίων καὶ αὐτοκινήτων. Αὐτὸς πληρώνεται κατὰ τὴν ὑπογραφή τῶν συμβολαίων ποὺ πρέπει νὰ γίνουν ὑποχρεωτικά, γιὰ ν' ἀγοραστοῦν τὰ εἶδη αὐτά. Γιὰ τὸν φόρο αὐτὸν γίνονται, ὅπως καὶ στοὺς ἀμέσους φόρους, δηλώσεις στὴν οἰκονομικὴ ἐφορία, ἢ ὅποια τὶς ἐλέγχει καὶ μπορεῖ νὰ ἐκτιμήσῃ ἀκριβότερο, ἀπ' ὅσο τὸ δήλωσαν ὁ ἀγοραστής καὶ ὁ πωλητής, ἓνα ἀκίνητο, πλοῖο ἢ αὐτοκίνητο. Ἡ διαδικασία τοῦ συμβιβασμοῦ καὶ ἡ προσφυγὴ στὰ φορολογικὰ δικαστήρια ἰσχύει καὶ στοὺς φόρους αὐτοὺς.

2. Πῶς εἰσπράττονται οἱ ἄμεσοι φόροι

Γιὰ ὅλες τὶς κατηγορίες τῶν ἄμεσων φόρων ὁ φορολογούμενος πολίτης εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ ὑποβάλλῃ στὴν ἐφορία τοῦ τόπου τῆς κατοικίας του φορολογικὴ δήλωση γιὰ τὸ φορολογητέο περιουσιακὸ στοιχεῖο (εἰσόδημα, κληρονομία κ.λπ). Γιὰ τὴν ὑποβολὴ τῶν δηλώ-

σεων υπάρχουν ορισμένες προθεσμίες καί, όταν αυτές περάσουν, ο φορολογούμενος θεωρείται **εκπρόθεσμος** καί επιβαρύνεται με πρόστιμο. Ἡ δήλωση γιά τή φορολογία τοῦ εἰσοδήματος ὑποβάλλεται ἐντός τοῦ Ἰανουαρίου κάθε χρόνο καί ἀφορᾷ στά εἰσοδήματα τοῦ περασμένου χρόνου. Οἱ ὑπάλληλοι τῆς ἐφορίας βοηθοῦν ἐκείνους πού δὲν ξέρουν μόνοι τους νά συντάξουν τή δήλωσή τους.

Ὁ οἰκονομικὸς ἐφορος ἐλέγχει, σύμφωνα μὲ τὰ στοιχεῖα πού κατέχει, ἂν ὁ φορολογούμενος δήλωσε τὸ πραγματικὸ του εἰσόδημα ἢ τὴν περιουσία του, δηλαδή ἂν ἡ δήλωση εἶναι εἰλικρινής, καί ἐκδίδει ἀνάλογα τὸ «φύλλο βεβαιώσεως» τοῦ φόρου, πού εἴτε συμφωνεῖ μὲ τή δήλωση, εἴτε καθορίζει τὸ φορολογητέο ποσὸ ἀνώτερο ἀπὸ ἐκεῖνο πού δηλώθηκε.

Στὴ δεύτερη περίπτωση ὁ φορολογούμενος ἔχει τὸ δικαίωμα νά ζητήσῃ νά συμβιβαστῇ μὲ τὸν ἔφορο, πληρώνοντας κάτι παραπάνω ἀπὸ τὸ ἀρχικὸ ποσὸ πού δήλωσε. Ἄν ἀποτύχη ὁ συμβιβασμός, ὁ φορολογούμενος μπορεῖ, μὲ προσφυγὴ του στὸ φορολογικὸ πρωτοδικεῖο νά ζητήσῃ νά κριθῇ ἐξ ἀρχῆς ἡ διαφορά του μὲ τὸν ἔφορο. Τὸ δικαστήριό θὰ δεχθῇ ὑπομνήματα καί ἀποδεικτικὰ στοιχεῖα (ἔγγραφα ἢ μάρτυρες), τόσο ἀπὸ τὸ φορολογούμενο, ὅσο καί ἀπὸ τὸν ἔφορο, καί μὲ τὴν ἀπόφασή του «ὀριστικοποιεῖ» τὸ φόρο, πού ὀφείλει γιά μιὰ συγκεκριμένη αἰτία ὁ φορολογούμενος (γιά τὰ φορολογικὰ ἐφετεῖα καί τὸ Β' τμήμα τοῦ Συμβουλίου Ἐπικρατείας ἔγινε λόγος πιὸ πάνω).

Τὸ κράτος ζητεῖ ἀπὸ τοὺς πολίτες του νά ὑποβάλλουν **εἰλικρινεῖς** φορολογικὲς δηλώσεις. Ὅσο περισσότερο εἶναι ἀναπτυγμένο τὸ αἶσθημα τῆς εὐθύνης τοῦ πολίτη, τόσο πιὸ μικρὲς εἶναι οἱ διαφορὲς τῶν βεβαιώσεων ἀπὸ τὶς δηλώσεις τοῦ φόρου. Ἡ φοροκλοπὴ πρέπει νά στιγματίζεται, γιατί εἶναι δεῖγμα ὅτι λείπει ἀκριβῶς ἐκεῖνο τὸ συναίσθημα, πού ἀποτελεῖ τὴ βάση τῆς δημοκρατίας, δηλαδή τὸ συναίσθημα ὅτι εἶναι κανεὶς **πολίτης**. Ἡ οἰκονομικὴ ἀνάπτυξη μιᾶς χώρας συμβαδίζει μὲ τὴ φορολογικὴ συνείδηση τῶν πολιτῶν τῆς.

3. Ἑμμεσοὶ φόροι

Ἑμμεσοὶ φόροι εἶναι οἱ ἑξῆς :

α) **Οἱ εἰσαγωγικοὶ δασμοί, δηλαδή ὁ φόρος πού πληρώνουν γιά τὰ ἐμπορεύματα στὰ τελωνεῖα, ὅταν εἰσάγονται στὴν Ἑλλάδα.**

Οί δασμοί εξυπηρετοῦν δύο σκοπούς : ὁ κύριος εἶναι οἱ ταμιευτικοί λόγοι, αὐτοὶ δηλαδή πού καλύπτουν τίς ἀνάγκες τοῦ κράτους ἀμέσως ἐνῶ ὁ δεύτερος εἶναι ἡ προστασία τῆς ἐγχώριας παραγωγῆς καὶ ἰδίως τῆς βιομηχανίας.

Οἱ προστατευτικοὶ δασμοὶ ἔχουν ὡς δικαιολογία ὅτι, χάρις αὐτοῦς, διατηρεῖται ἡ ἐγχώρια παραγωγή, δίνεται ἐργασία στοὺς ἐργάτες καὶ δὲν ἐξάγεται συνάλλαγμα στὸ ἐξωτερικὸ γιὰ τὴν ἀγορὰ τῶν προϊόντων πού κατασκευάζονται ἐδῶ.

Μὲ τοὺς προστατευτικοὺς δασμοὺς ἐπιβαρύνεται τὸ ξένο ἐμπόρευμα τόσο, ὥστε γίνεται ἀκριβότερο ἀπὸ τὸ ἐγχώριο, γιὰ νὰ προτιμᾷ ὁ ἀγοραστὴς τὸ ἐντόπιο. Τέτοιοι δασμοὶ ὑπάρχουν σήμερα σὲ ὅλα σχεδὸν τὰ εἶδη πού παράγει ἡ ἐλληνικὴ βιομηχανία. Ἐφ' ὅσον ὅμως ἡ χώρα μας προσχώρησε τὸ 1961 στὴν Εὐρωπαϊκὴ Οἰκονομικὴ Κοινότητα (ΕΟΚ) (Κοινὴ Ἀγορὰ) θὰ ἀρθοῦν σιγὰ σιγὰ οἱ δασμοὶ αὐτοὶ καὶ τὰ βιομηχανικὰ μας προϊόντα δὲν θὰ προστατεύονται πιά περισσότερο ἀπὸ τὰ ξένα.

Ἀντίθετα ταμιευτικοὶ εἶναι οἱ δασμοὶ πού ἐπιβαρύνουν τὸν καφέ, τὸ τσαΐ καὶ ἄλλα εἶδη, πού δὲν παράγονται στὸν τόπο.

β) Φόροι καὶ «δικαιώματα καταναλώσεως», εἶναι οἱ φόροι πού ἐπιβάλλονται σὲ ἐγχώρια προϊόντα, τὴν ὥρα πού αὐτὰ παρασκευάζονται γιὰ τὴν κατανάλωση, καθὼς καὶ οἱ φόροι πού βαρύνουν τίς συναλλαγές καὶ τίς ὑπηρεσίες κοινῆς ὠφελείας.

Οἱ σπουδαιότεροι ἀπὸ τοὺς φόρους αὐτοὺς εἶναι :

— ὁ φόρος στὴν κατανάλωση τοῦ καπνοῦ καὶ

— ὁ φόρος οἶνοπνεύματος.

Οἱ δύο αὐτοὶ φόροι θεωρεῖται ὅτι εἶναι δικαιότεροι ἀπὸ τοὺς ἄλλους, πού θὰ ἐξετάσωμε πιὸ κάτω, γιὰτὶ ἐπιβαρύνουν εἶδη πού δὲν εἶναι πρῶτης ἀνάγκης.

— **Ὁ φόρος κύκλου ἐργασιῶν (ΦΚΕ).** Ὁ φόρος αὐτὸς ἐπιβάλλεται στὰ ἀκαθάριστα ἔσοδα ὅλων τῶν ἐπιχειρήσεων (βιομηχανιῶν, βιοτεχνιῶν, ἀσφαλιστικῶν ἐπιχειρήσεων, Τραπεζῶν, ἐπιχειρήσεων μεταφορᾶς προσώπων, ἡλεκτρικῶν ἐταιρειῶν, φωταερίου, ὑδρεύσεως, τηλεφώνου κλπ.) Οἱ ἐπιχειρήσεις αὐτὲς εἰσπράττουν τὸ φόρο κύκλου ἐργασιῶν ἀπὸ τὸν καταναλωτὴ, σημειώνοντας τὸ σχετικὸ ποσὸ στὰ τιμολόγια στὰ εἰσιτήρια μεταφορᾶς, στὸν λογαριασμὸ ἡλεκτρικοῦ, τηλεφώνου ἢ φωταερίου κλπ.

— Ο φόρος δημοσίων θεαμάτων (θεάτρων, κινηματογράφων, συναυλιών κλπ.).

4. Μονοπώλια

Όταν τὸ κράτος δὲν ἐπιτρέπει σὲ κανέναν ἄλλο, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ του, νὰ πουλάῃ ὀρισμένα εἶδη πρώτης ἀνάγκης ἢ νὰ ἐκτελῇ ἀποκλειστικὰ ὀρισμένες ἐπιχειρήσεις, τότε ἔχομε μονοπώλια.

Υπάρχουν δύο εἶδη μονοπώλια : α) τὰ **διοικητικά**, ποὺ ἔχουν σκοπὸ νὰ ἐξυπηρετήσουν καλύτερα τὰ συμφέροντα τῆς πολιτείας ἢ τοῦ κοινοῦ, ὅπως εἶναι τὰ ταχυδρομεῖα ἢ οἱ σιδηρόδρομοι κλπ. καὶ β) τὰ **φορολογικά**, ποὺ ἔχουν σκοπὸ ν' αὐξήσουν τὰ ἔσοδα τοῦ κράτους (στὴν οὐσία τους εἶναι καὶ αὐτὰ ἔμμεσοι φόροι).

Σήμερα τὸ κράτος ἔχει μονοπώλιο στὰ ἐξῆς εἶδη :

α) στὸ τσιγαρόχαρτο, β) στὰ σπίρτα, γ) στὸ ἀλάτι, δ) στὸ φωτιστικὸ πετρέλαιο, ε) στὸ κινίνο, στ) στὴ σμύριδα τῆς Νάξου.

Υπάρχουν ἐπίσης καὶ τὰ μονοπώλια στὰ ναρκωτικὰ φάρμακα, ποὺ ὅμως δὲν ἔχουν σκοποὺς ταμιευτικούς, ἀλλὰ ὑπάρχουν, γιὰ νὰ προστατευθῇ καλύτερα ἡ δημόσια ὑγεία, γιατί τὰ φάρμακα αὐτὰ δὲν πρέπει νὰ πουλιοῦνται ἐλεύθερα.

5. Τέλη χαρτοσήμου

Τέλος εἶναι ἡ ἀμοιβὴ τοῦ κράτους γιὰ ὀρισμένη ὑπηρεσία ποὺ παρέχει στὸν πολίτη. Τὰ τέλη ἦταν ἄλλοτε μιὰ ἀπὸ τὶς κυριότερες εἰσπράξεις τοῦ κράτους, ἀλλὰ ἀπὸ τότε ποὺ ἐπικράτησε ἡ ἰδέα ὅτι ἡ πολιτεία ἔχει **ὕποχρεώσεις** πρὸς τὰ ἄτομα ποὺ τὴν ἀποτελοῦν, καταργήθηκαν τὰ τέλη στὶς περισσότερες δημόσιες ὑπηρεσίες καὶ τὰ ἔσοδά τους καλύπτονται ἀπὸ τὰ γενικὰ ἔσοδα τοῦ προϋπολογισμοῦ. Ἔτσι ἄλλοτε ὑπῆρχαν τὰ ἐκπαιδευτικὰ τέλη, ποὺ πλήρωναν οἱ γονεῖς γιὰ νὰ ἐγγραφοῦν τὰ παιδιά τους στὰ δημοτικὰ σχολεῖα καὶ στὰ γυμνάσια. Ἀργότερα καταργήθηκαν τὰ τέλη στὰ δημοτικὰ σχολεῖα καὶ ἀπὸ τὸ 1964 καὶ ὕστερα ἡ παιδεία παρέχεται ἐντελῶς δωρεάν.

Τὰ **τέλη χαρτοσήμου** λέγονται τέλη, ἀλλὰ στὴν πραγματικότητα δὲν εἶναι παρὰ ἓνα εἶδος ἔμμεσοι φόροι, γιατί τὸ κράτος δὲν παρέχει καμιὰ ὑπηρεσία γι' αὐτά. Ἔτσι π.χ. τὰ χαρτόσημα ποὺ ἐπιβαρύνουν τὶς ἀποδείξεις ἐνοικίων, τοὺς μισθοὺς, τὶς ἐμπορικὲς ἀγορές,

τις συναλλαγματικές, τὰ τιμολόγια, γενικά, τὰ συμβόλαια κλπ. εἶναι στὴν οὐσία πρόσθετοι φόροι.

Τὰ τέλη χαρτοσήμου εἰσπράττονται μὲ τὴν ἐπικόλληση ἑνὸς **κινητοῦ ἐνσήμου** πάνω στὰ διάφορα ἔγγραφα καὶ κυρίως στὶς αἰτήσεις, ποὺ ἀπευθύνουν οἱ πολῖτες πρὸς τὶς δημόσιες Ἀρχές.

6. Ἄλλα τακτικὰ ἔσοδα τοῦ κράτους

Τὰ κυριότερα ἀπὸ αὐτὰ εἶναι τὰ ἑξῆς :

α) Τὰ δικαιώματα τοῦ κράτους, καὶ εἰδικότερα :

— ἡ **συμμετοχὴ τοῦ δημοσίου σὲ κέρδη** ὀρισμένων ἐπιχειρήσεων, ποὺ μὲ εἰδικές συμβάσεις ἔχουν ἀποκτήσει μονοπωλιακὸ χαρακτήρα, ὅπως π.χ. ἡ Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος, τὸ Ταμεῖο Παρακαταθηκῶν καὶ Δανείων, ὁ Ὄργανισμὸς Τηλεπικοινωνιῶν Ἑλλάδος (Ο.Τ.Ε.) ἡ Δημοσία Ἐπιχείρηση Ἡλεκτρισμοῦ (ΔΕΗ) κλπ.

— τὰ **δικαστικὰ δικαιώματα καὶ τέλη** ποὺ πληρώνουν οἱ πολῖτες ποὺ καταφεύγουν στὰ δικαστήρια. Ἡ νεώτερη δημοσιονομικὴ ἐπιστήμη δέχεται ὅτι τὰ δικαστικὰ τέλη δὲν μποροῦν πιὰ νὰ θεωρηθοῦν ὡς τέλη, γιατί ἡ δικαιοσύνη δὲν **εἶναι ὑπηρεσία** ποὺ προσφέρεται σ' ἓνα ἄτομο, ἀλλὰ εἶναι καθήκον τοῦ κράτους πρὸς ὅλη τὴν κοινωνία νὰ παρέχη τὴ δικαιοσύνη. Τὸ γεγονός ὅτι ὑπάρχουν τὰ δικαστήρια εἶναι μιὰ ἐκδήλωση ὅτι ὑπάρχει ἡ ἔννομη τάξη καί, μὲ τὸ νὰ ὑπάρχουν καὶ μόνο, περιφρουροῦν τὰ συμφέροντα καὶ ἐκείνων ἀκόμη ποὺ δὲν καταφεύγουν σ' αὐτά :

Ἐν τούτοις τὰ δικαστικὰ τέλη, ὅχι μόνο δὲν καταργήθηκαν ἀλλὰ αὐξάνουν συνεχῶς, πρῶτο, γιὰ νὰ μὴν ἐνθαρρύνουν τὸ φιλεριστικὸ πνεῦμα στοὺς πολῖτες ποὺ ἀλλιῶς θὰ καταφεύγουν στὰ δικαστήρια συχνότερα ἀπὸ ὅσο εἶναι ἀνάγκη καί, τὸ κυριότερο, γιατί ἀποφέρουν ἓνα ἀρκετὰ σεβαστὸ ποσὸ στὸν προϋπολογισμό.

β) Οἱ ὑπηρεσίες ποὺ ἐνεργεῖ τὸ ἴδιο τὸ κράτος

* Ἀλλοτε αὐτὲς ἦταν κυρίως τὰ ταχυδρομεῖα, τὰ τηλεγραφεῖα, καὶ τὰ τηλέφωνα, ποὺ ὅμως ἔχουν πιὰ ἀνατεθῇ σὲ χωριστοὺς ὀργανισμούς, τὸν ΟΤΕ καὶ τὸ ΕΛΤΑ.

Ἐπίσης ὑπάγονται καὶ οἱ πρόσοδοι ἀπὸ τὰ διάφορα δημόσια καταστήματα, ὅπως τὸ Ἐθνικὸ Τυπογραφεῖο, τὸ Γενικὸ Χημεῖο τοῦ Κρά-

τους, οί προσωρινές αποθήκες τῶν τελωνείων, τὰ κρατικά νοσοκομεία καὶ ἰατρεία, τὸ Ἐθνικὸ θέατρο καὶ ἡ Λυρική Σκηνή κ.λπ. Τὰ ἔσοδα ἀπὸ τὰ καταστήματα αὐτὰ συνήθως δὲν καλύπτουν τὰ ἔσοδα τῆς λειτουργίας τους.

γ) Τὰ ἔσοδα ἀπὸ τὴν περιουσία τοῦ κράτους

Ἡ περιουσία τοῦ κράτους μπορεῖ νὰ διαιρεθῇ σὲ δημόσια καὶ ἰδιωτική.

Στὴ δημόσια περιουσία ὑπάγονται ἐκεῖνα τὰ κτήματα ποὺ ἀπὸ τὴ φύση τους ἀνήκουν στὸ κράτος, ὅπως εἶναι τὰ δάση, τὰ λιμάνια, οἱ κόλποι, τὰ ἱαματικά νερά κ.λπ. Γιὰ τὰ τελευταῖα αὐτὰ ὑπάρχει εἰδικὴ διάταξη στὸ ἄρθρο 18 τοῦ Συντάγματος, ποὺ ἐπιτρέπει στὸ κράτος νὰ ὀρίζει τὶς ἱαματικὲς πηγὲς καὶ νὰ τὶς ἐκμεταλλεύεται, εἴτε ἀπ' εὐθείας, εἴτε νοικιάζοντάς τες σὲ ἐπιχειρήσεις, γιὰ νὰ προκύψῃ ὠφέλεια καὶ στὸ δημόσιο Ταμεῖο, ἀλλὰ καὶ ἔμμεσα στὴν ἐθνικὴ οἰκονομία, μὲ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ τουρισμοῦ. Ἐπίσης ὑπάγονται καὶ οἱ καταρράκτες, οἱ μεγάλες λίμνες καὶ οἱ ποταμοί, ὅπου τὸ κράτος μπορεῖ νὰ ἐκτελέσῃ ἔργα ὑδροηλεκτρικά, χωρὶς νὰ ἀποζημιώσῃ τοὺς πολίτες.

Στὴν ἰδιωτικὴ περιουσία τοῦ κράτους, ὑπάγονται τὰ μεταλλεῖα, ὀρυχεῖα, ἰχθυοτροφεῖα, ἀγροτικά κτήματα, ἀστικά κτίρια. ἡ σμύριδα τῆς Νάξου κ.λπ.

7. Δάνεια

Κάθε κράτος, ὅπως ἄλλωστε καὶ κάθε ἄτομο, μπορεῖ νὰ βρεθῇ μπρὸς σὲ ἀπρόβλεπτα γεγονότα, ὅπως εἶναι οἱ καταστροφές, οἱ θεομηνίες καὶ ἰδίως οἱ πόλεμοι. Γιὰ νὰ καλύψῃ τὶς ἑκτακτὲς ἀνάγκες του, τὸ κράτος καταφεύγει συνήθως στὸν δανεισμό.

Εἶδη δανείων. Τὰ δάνεια μπορούν νὰ εἶναι **ἐσωτερικά**, δηλαδή ἐκεῖνα ποὺ τὸ κράτος ζητᾷ ἀπὸ τοὺς ἰδίους τοὺς πολίτες του νὰ τοῦ δανείσουν χρήματα, ἢ **ἐξωτερικά**, ὅταν τὸ κράτος ζητᾷ τὰ χρήματα ἀπὸ ξένες Τράπεζες.

Ὁ δανεισμός γίνεται μὲ τὸν ἐξῆς τρόπο: Τὸ κράτος ἐκδίδει **ὁμολογίες**, δηλαδή χαρτιά, μὲ τὰ ὁποῖα ὁμολογεῖ ὅτι ἔλαβε τὸ τάδε ποσὸν (100, 300 ἢ 500 δρχ.). Στὸ κάτω μέρος τῆς ὁμολογίας ὑπάρχουν μικρὲς πλακισιωμένες ὑποδιαίρέσεις καὶ καθένα ἀπὸ τὰ κομμάτια αὐτὰ μπορεῖ νὰ κόβῃ ὁ δανειστής, γιὰ νὰ τὸ ἐξαργυρώσῃ, εἰσπράττοντας

έτσι τὸν τόκο του. Τὰ χαρτάκια αὐτὰ λέγονται **τοκομερίδια** ἢ κουπόνια καὶ πληρώνονται συνήθως μιὰ ἢ δύο φορές τὸ χρόνο. Στὴν ὁμολογία γράφει ἀπάνω **πόσο τόκο** θὰ πληρώσει τὸ κράτος γιὰ τὸ δάνειο αὐτὸ (π.χ. 6% τὸ χρόνο). Συχνὰ παρέχεται, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν τόκο, καὶ **λαχεῖο** (λαχειοφόρα δάνεια), πού κληρώνεται δύο ὡς τρεῖς φορές τὸ χρόνο μὲ βάση τὸν ἀριθμὸ κάθε ὁμολογίας.

Τὰ δάνεια μποροῦν νὰ εἶναι καὶ **χρεωλυτικά**, ὅταν δηλαδή τὸ κράτος ἐπιστρέφει κάθε χρόνο ἓνα μέρος τοῦ κεφαλαίου. Τέτοια δάνεια εἶναι πολλές φορές τὰ ἐξωτερικά, πού συμφωνοῦνται συνήθως γιὰ 20-30 χρόνια.

Ἀναγκαστικά δάνεια ὑπάρχουν, ὅταν τὸ κράτος ὑποχρεώσῃ τοὺς πολῖτες νὰ τοῦ δανείσουν ἓνα μέρος ἀπὸ τὴν περιουσία τους ἢ ἀπὸ τὰ εἰσοδήματά τους καὶ τοὺς δίνει τόκο καὶ κάποτε καὶ λαχεῖο γιὰ τὰ χρήματα αὐτά. Τέτοια ἀναγκαστικά δάνεια ἐγίναν στὴν Ἑλλάδα τὸ 1922 καὶ τὸ 1927, μὲ τὸ κόσμητο τῶν χαρτονομισμάτων στὸ μισὸ ἢ στὸ ἓνα τέταρτο.

Δημοσία πτώχευση. Ὄταν τὰ κράτη παύσουν νὰ πληρώνουν τοὺς τόκους καὶ τὰ χρεωλύσιά τους, λέμε ὅτι κάνουν στάση πληρωμῶν καὶ **πτωχεύουν**. Οἱ πτωχεύσεις καταστρέφουν τὴν πίστη ἑνὸς κράτους, πού μόνο μὲ πολὺ βαρεῖς ὅρους θὰ μπορέσῃ πιά νὰ δανειστῇ στὸ μέλλον· παράλληλα ὅμως καταστρέφονται καὶ ὅσοι πολῖτες ἀγόρασαν μὲ τὶς οἰκονομίες τους ἐθνικά δάνεια, γιατί οἱ ὁμολογίες χάνουν τὴν ἀξία τους. Ἡ δικτατορία 1967-1974 ἐπέβαλε στὸν ἑλληνικὸ λαὸ ἐξωτερικά δάνεια τόσα, ὥστε τὸ δημόσιο χρέος νὰ ἀνεβῇ ἀπὸ 840 ἑκατομμύρια δραχμὲς τὸ 1966 σὲ 4000 ἑκατομμύρια τὸ 1974, δηλαδή σχεδὸν πενταπλασιάστηκε.

B. ΤΑ ΕΞΟΔΑ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

1. Ποιές εἶναι οἱ ἀνάγκες τοῦ δημοσίου

Ὅσο πλαταίνει ὁ προορισμὸς τοῦ κράτους, τόσο αὐξάνονται τὰ ἐξοδά του. Ἀλλοτε τὸ κράτος παρεῖχε μόνο ὑπηρεσίες «νυκτοφύλακος κυνός», δηλαδή ἐσωτερικὴ καὶ ἐξωτερικὴ ἀσφάλεια. Γιὰ κάθε ἄλλη ὑπηρεσία πού ἦταν ἔξω ἀπὸ τὰ πλαίσια τῆς ἀσφαλείας, ὅπως ἡ δικαιοσύνη, ἡ παιδεία, τὰ δημόσια ἔργα κ.λπ., τὸ κράτος εἰσέπραττε **τέλη**

σάν ένα είδος ειδικής αμοιβής της πολιτείας για τις πρόσθετες αυτές υπηρεσίες. Σήμερα όμως έχει πιά γίνει κοινή πεποίθηση ότι το κράτος όφείλει, χωρίς ιδιαίτερη αμοιβή, να διαθέτει μεγάλα ποσά για την κοινωνική υγιεινή, τα σχολεία, τις συγκοινωνίες, τα παραγωγικά έργα και πλήθος άλλους τομείς, που έκато χρόνια πριν θεωρούνταν ότι είναι έξω από την αρμοδιότητά του.

Όλα τα σημερινά κράτη προσπαθούν ν' αντεπεξέλθουν όσο μπορούν στις νέες αυτές υποχρεώσεις τους, αλλά με μεγάλες θυσίες και καταφεύγοντας σε έσωτερικά δάνεια ή ζητώντας βοήθεια από τις οικονομικά αναπτυγμένες χώρες, που έχουν σήμερα πιά παραδεχθή ότι είναι καθήκον τους να βοηθούν τις φτωχότερες υπανάπτυκτες χώρες ή περιοχές.

Οί υποχρεώσεις αυτές του κράτους, να φροντίζει δηλ. για την οικονομική ανάπτυξη της χώρας, εκφράζονται στο άρθρο 106 του Συντάγματος που προβλέπει ότι για την εξοράιση της κοινωνικής ειρήνης και για την «προστασία του γενικού συμφέροντος το κράτος» προγραμματίζει και συντονίζει την οικονομική δραστηριότητα μέσα » στη χώρα ζητώντας να εξασφαλίση την οικονομική ανάπτυξη σε » όλους τους τομείς της εθνικής οικονομίας». Και πιο κάτω, εξηγώντας πώς εκδηλώνεται ή μέριμνα αυτή του κράτους το άρθρο 106 προβλέπει ότι ή πολιτεία πρέπει να αξιοποιή όλες τις πηγές του εθνικού πλούτου αρχίζοντας από την ατμόσφαιρα και φθάνοντας στα κοιτάσματα που βρίσκονται κάτω από τη γή ή κάτω από τη θάλασσα. Το ίδιο άρθρο δέν παραλείπει να τονίση πιο κάτω ιδιαίτερα την υποχρέωση του κράτους να προωθήση την περιφερειακή ανάπτυξη, ιδίως στις όρεινές, στις νησιώτικες και στις παραμεθόριες περιοχές. Είναι φανερό ότι οί σημερινοί νομοθέτες βλέποντας ότι ή οικονομική δραστηριότητα συγκεντρώνεται στις μεγάλες πόλεις ενώ ταυτόχρονα έρημώνεται ή ύπαιθρος, θέλουν να τονώσουν την οικονομία των περιοχών, που δέν είναι ακόμη υπανάπτυκτες, με **κάθε τρόπο**, αρχίζοντας από συνταγματικές διατάξεις που επιβάλλουν στις κυβερνήσεις του μέλλοντος τα μέτρα που πρέπει να λάβουν.

Αποτέλεσμα της νέας αυτής τάσης που θέλει το κράτος να αναλαμβάνη οικονομικές πρωτοβουλίες και να πρωτοστατή σε έργα για την οικονομική ανάπτυξη είναι ότι στις τελευταίες τρεις δεκαετίες οί προϋπολογισμοί του Κράτους συνοδεύονται και από έναν **προϋπο-**

Λογισμὸ ἐπενδύσεων ποὺ δὲν ἔχει σκοπὸ νὰ καλύψῃ τὶς τακτικὲς δαπάνες τοῦ κράτους, ἀλλὰ μεγάλα παραγωγικὰ ἔργα (ὅπως π.χ. εἶναι ὁ ἐξηλεκτρισμὸς, οἱ δρόμοι κ.λπ.), ποὺ θὰ βοηθήσουν τὸν ἐθνικὸ πλοῦτο καὶ θὰ συντελέσουν νὰ γίνῃ γρηγορώτερα ἢ οἰκονομικὴ ἀνάπτυξη σὲ ὀρισμένες περιοχές.

Παραθέτομε πιδό κάτω έναν πίνακα με τὰ προβλεπόμενα γιά τὸ 1975 ἐξοδα τοῦ κράτους, σὲ σύγκριση με τὰ πραγματοποιηθέντα ἐξοδα τοῦ 1974, καθὼς καὶ τὸν Προϋπολογισμό ἐπενδύσεων τοῦ 1975 σὲ σύγκριση με τὶς ἐπενδύσεις τοῦ 1974.

Α. Προϋπολογισμός εξόδων του 1975 σε σύγκριση με το 1974
(σε εκατομμύρια δραχμές)

Υπουργεία φορείς	1974 πραγματοποιήσεις	1975 προβλέψεις
Προεδρία Δημοκρατίας	37,6	36,1
Βουλή	85,6	500,3
Συντονισμοῦ	462,1	539,2
Προεδρίας Κυβερνήσεως	770,6	880,0
Πιστώσεις έναντι ειδικῶν ἐσόδων	168,5	—
Ἐξωτερικῶν	926,7	1.164,3
Ἐθνικῆς Ἀμύνης	21.625,2	31.678,0
Πιστώσεις έναντι ειδικῶν ἐσόδων	666,0	—
Ἐσωτερικῶν	1.730,0	1.920,1
μὴ ἐπαναλαμβανόμεναι δαπάναι	370,0	—
Δημοσίας Τάξεως	1.340,0	1.524,0
Πολιτισμοῦ καὶ Ἐπιστημῶν	6.244,0	6.998,3
Παιδείας	11.480,0	14.163,9
Οἰκονομικῶν	2.727,3	3.204,0
Γεν. Κρατικαὶ Δαπάναι	37.990,0	40.832,7
Γεωργίας	5.450,0	6918,9
Βιομηχανίας	366,4	401,9
Ἐμπορίου	287,0	334,1
Ἀπασχολήσεως	80,0	196,3
Κοιν. ὑπηρεσιῶν	11.995,0	15.778,5
Δημοσίων Ἔργων	1.225,6	1.328,5
Μεταφορῶν Ἐπικοινωνιῶν	336,5	385,9
μὴ ἐπαναλαμβανόμεναι δαπάναι	130,0	—
Ἐμπορικῆς Ναυτιλίας	586,8	725,0
Βορείου Ἑλλάδος	—	20,0
	104.700.—	130.400.—

Ἀπὸ τοὺς ἀριθμοὺς αὐτοὺς βλέπομε ὅτι τὰ περισσότερα ἐξοδα τὰ ἀπορροφᾷ ἡ ἐθνικὴ ἀμυνα καὶ κατὰ δεύτερο λόγο ἡ Παιδεία καὶ ἡ κοινωνικὴ πρόνοια.

Β' Προϋπολογισμός επενδύσεων 1975 και 1974
(σε εκατομμύρια δραχμές)

	1975	1974
Γεωργία	1.150	376,4
Δάση - Άλιεία	445	223,5
Έγγειοβελτιωτικά έργα	4.000	3.313,8
Μεταλλεία - Όρυχεία - Άλυκες	95	61,8
Βιομηχανία-Βιοτεχνία-Ενέργεια	1.170	1.255,8
Συγκοινωνίες	5.705	4.583,9
Σιδηρόδρομοι	1.600	920,7
Τουρισμός	650	1.153,6
Εκπαίδευση	3.430	2.263,6
Οίκισμός	300	143,4
Υγεία - Πρόνοια	650	362,5
Υδρευση - Αποχέτευση	1.500	1.225,6
Δημοσία Διοίκ.	700	362,1
Τεχν. βοήθεια	50	35,7
Νομαρχιακά Ταμεία	2.740	2.107
Διάφορα	7.815	4.301
ΣΥΝΟΛΟΝ	32.000	22.760

Άπό τόν πίνακα αυτό βλέπομε ότι οί μεγαλύτερες επενδύσεις γίνονται σέ έγγειοβελτιωτικά έργα καί σέ συγκοινωνίες.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

1975

1974

2704	1.150
2233	425
2313	4.000
418	95
1252	1.170
1283	2.705
2017	1.600
1193	630
2263	3.430
1172	300
3632	630
1230	1.500
2021	200
2021	20
2107	2.740
4301	2.812

22.000

ΣΥΝΟΛΟΝ

Από τον πίνακα αυτό βλέπουμε ότι οι εκτιμήσεις των εσόδων από φόρους και εισφορές για το 1975 είναι:

ΕΣΟΔΑ ΑΠΟ ΦΟΡΟΥΣ	1.500
ΕΣΟΔΑ ΑΠΟ ΕΙΣΦΟΡΕΣ	1.500
ΣΥΝΟΛΟΝ	3.000

107.200

Από τον πίνακα αυτό βλέπουμε ότι οι εκτιμήσεις των εσόδων από φόρους και εισφορές για το 1975 είναι:

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ
ΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΕΙΣ ΤΟ ΟΝΟΜΑ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΚΑΙ ΟΜΟΟΥΣΙΟΥ
ΚΑΙ ΑΔΙΑΙΡΕΤΟΥ ΤΡΙΑΔΟΣ

Η Ε' ΑΝΑΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

ΨΗΦΙΖΕΙ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ
ΒΑΣΙΚΑΙ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ

ΤΜΗΜΑ Α'
ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΟΣ

*Άρθρον 1.

1. Τὸ πολίτευμα τῆς Ἑλλάδος εἶναι Προεδρευομένη Κοινοβουλευτική Δημοκρατία.
2. Θεμέλιον τοῦ πολιτεύματος εἶναι ἡ λαϊκὴ κυριαρχία.
3. Ἀπασαι αἱ ἐξουσίαι πηγάζουν ἐκ τοῦ Λαοῦ καὶ ὑπάρχουν ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ τοῦ Ἔθνους, ἀσκοῦνται δὲ καθ' ὃν τρόπον ὀρίζει τὸ Σύνταγμα.

*Άρθρον 2.

1. Ὁ σεβασμὸς καὶ ἡ προστασία τῆς ἀξίας τοῦ ἀνθρώπου ἀποτελοῦν τὴν πρωταρχικὴν ὑποχρέωσιν τῆς Πολιτείας.
2. Ἡ Ἑλλάς, ἀκολουθοῦσα τοὺς γενικῆς ἀναγνώρισεως κανόνας τοῦ διεθνοῦς δικαίου, ἐπιδιώκει τὴν ἐμπέδωσιν τῆς εἰρήνης, τῆς δικαιοσύνης, ὥς καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν φιλικῶν σχέσεων μεταξὺ τῶν λαῶν καὶ τῶν κρατῶν.

ΤΜΗΜΑ Β'
ΣΧΕΣΕΙΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ

*Άρθρον 3.

1. Ἐπικρατοῦσα θρησκεία ἐν Ἑλλάδι εἶναι ἡ τῆς Ἀνατολικῆς Ὁρθόδοξου τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας. Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος, κεφαλὴν γνωρίζουσα τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, ὑπάρχει

ἀναποσπάστως ἡνωμένη δογματικῶς μετὰ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Μεγάλης καὶ πάσης ἄλλης ὁμοδόξου τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, τηροῦσα ἀπαρασαλεύτως, ὡς ἐκεῖναι, τοὺς ἱεροὺς ἀποστολικοὺς καὶ συνοδικοὺς κανόνas καὶ τὰς ἱερὰς παραδόσεις. Εἶναι αὐτοκέφαλος καὶ διοικεῖται ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῶν ἐν ἐνεργείᾳ Ἀρχιερέων καὶ τῆς ἐκ ταύτης προερχομένης Διαρκoῦς Ἱερᾶς Συνόδου, συγκροτουμένης ὡς ὁ Καταστατικὸς Χάρτης τῆς Ἐκκλησίας ὁρίζει, τηρουμένων τῶν διατάξεων τοῦ Πατριαρχικοῦ Τόμου τῆς κθ' (29) Ἰουνίου τοῦ ἔτους 1850 καὶ τῆς Συνοδικῆς Πράξεως τῆς 4ης Σεπτεμβρίου 1928.

2. Τὸ ὑφιστάμενον εἰς ὠρισμένας περιοχὰς τοῦ Κράτους ἐκκλησιαστικὸν καθεστῶς δὲν ἀντίκειται εἰς τὰς διατάξεις τῆς προηγουμένης παραγράφου.

3. Τὸ κείμενον τῆς Ἀγίας Γραφῆς τηρεῖται ἀναλλοίωτον. Ἡ εἰς ἄλλον γλωσσικὸν τύπον ἐπίσημος μετάφρασις τούτου, ἄνευ ἐγκρίσεως τῆς Αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, ἀπαγορεύεται.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΑΤΟΜΙΚΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

Ἄρθρον 4.

1. Οἱ Ἕλληνες εἶναι ἴσοι ἐνώπιον τοῦ νόμου.

2. Ἕλληνες καὶ Ἑλληνίδες ἔχουν ἴσα δικαιώματα καὶ ὑποχρεώσεις.

3. Ἕλληνες πολῖται εἶναι ὅσοι κέκτηνται τὰ ὑπὸ τοῦ νόμου ὀριζόμενα προσόντα. Ἀφαίρεσις τῆς ἑλληνικῆς ἰθαγενείας ἐπιτρέπεται μόνον εἰς περίπτωσιν ἐκουσίας ἀποκτήσεως ἐτέρας ἢ ἀναλήψεως ἀντιθέτου πρὸς τὰ ἔθνικα συμφέροντα ὑπηρεσίας εἰς ξένην χώραν, κατὰ τὰς ὑπὸ τοῦ νόμου εἰδικώτερον προβλεπόμενας προϋποθέσεις καὶ διαδικασίαν.

4. Μόνον Ἕλληνες πολῖται εἶναι δεκτοὶ εἰς πάσας τὰς δημοσίας λειτουργίας, πλὴν τῶν δι' εἰδικῶν νόμων εἰσαγομένων ἐξαιρέσεων.

5. Οἱ Ἕλληνες πολῖται συνεισφέρουν ἀδιακρίτως εἰς τὰ δημόσια βάρη ἀναλόγως τῶν δυνάμεων των.

6. Πᾶς Ἕλλην, δυνάμενος νὰ φέρῃ ὄπλα, ὑποχρεοῦται νὰ συντελῇ εἰς τὴν ἀμυναν τῆς Πατρίδος, κατὰ τοὺς ὁρισμοὺς τῶν νόμων.

7. Τίτλοι εὐγενείας ἢ διακρίσεως οὔτε ἀπονέμονται οὔτε ἀναγνωρίζονται εἰς Ἕλληνας πολίτας.

Ἄρθρον 5.

1. Ἐκαστος δικαιούται νὰ ἀναπτύσσει ἐλευθέρως τὴν προσωπικότητά του καὶ νὰ συμμετέχη εἰς τὴν κοινωνικὴν, οἰκονομικὴν καὶ πολιτικὴν ζωὴν τῆς Χώρας, ἐφ' ὅσον δὲν προσβάλλει τὰ δικαιώματα τῶν ἄλλων καὶ δὲν παραβιάζει τὸ Σύνταγμα ἢ τὰ χρηστὰ ἥθη.

2. Πάντες οἱ εὐρισκόμενοι ἐντὸς τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπικρατείας ἀπολαύουν ἀπολύτου προστασίας τῆς ζωῆς, τῆς τιμῆς καὶ τῆς ἐλευθερίας των, ἀδιακρίτως ἐθνικότητος, φυλῆς ἢ γλώσσης καὶ θρησκευτικῶν ἢ πολιτικῶν πεποιθήσεων. Ἐξαιρέσεις ἐπιτρέπονται εἰς τὰς περιπτώσεις τὰς προβλεπομένας ὑπὸ τοῦ διεθνοῦς δικαίου.

Ἀπαγορεύεται ἡ ἔκδοσις ἁλλοδαποῦ, διωκομένου διὰ τὴν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας δρᾶσίν του.

3. Ἡ προσωπικὴ ἐλευθερία εἶναι ἀπαραβίαστος. Οὐδεὶς καταδιώκεται, συλλαμβάνεται, φυλακίζεται ἢ ἄλλως πῶς περιορίζεται, εἰ μὴ ὅταν καὶ ὅπως ὁ νόμος ὀρίζει.

4. Ἀτομικὰ διοικητικὰ μέτρα, περιοριστικὰ τῆς ἐλευθέρας κινήσεως ἐν τῇ Χώρα, ὡς καὶ τῆς ἐλευθέρας ἐξόδου καὶ εἰσόδου εἰς αὐτὴν παντὸς Ἑλληνοῦ, ἀπαγορεύονται. Εἰς ἐξαιρετικὰς περιπτώσεις ἀνάγκης καὶ μόνον πρὸς πρόληψιν ἀξιοποίνων πράξεων δύναται νὰ ἐπιβληθοῦν τοιαῦτα μέτρα, μετ' ἀπόφασιν ποινικοῦ δικαστηρίου, ὡς νόμος ὀρίζει. Εἰς περίπτωσιν κατεπείγοντος, ἡ ἀπόφασις δύναται νὰ ἐκδοθῇ καὶ μετὰ τὴν λήψιν τοῦ διοικητικοῦ μέτρου, τὸ βραδύτερον δὲ ἐντὸς τριῶν ἡμερῶν, ἄλλως αἴρεται τοῦτο αὐτοδικαίως.

Ἑρμηνευτικὴ δῆλωσις :

Δὲν περιλαμβάνεται εἰς τὴν ἐν παραγράφῳ 4 ἀπαγόρευσιν ἡ συνεπείρα ποινικῆς διώξεως ἀπαγόρευσις τῆς ἐξόδου διὰ πράξεως τοῦ εἰσαγγελέως, ἢ ἡ λήψις μέτρων ἐπιβαλλομένων πρὸς προστασίαν τῆς δημοσίας ὑγείας ἢ τῆς ὑγείας νοσοῦντων ἀτόμων, ὡς νόμος ὀρίζει.

Ἄρθρον 6.

1. Οὐδεὶς συλλαμβάνεται, οὐδὲ φυλακίζεται ἄνευ ἡτιολογημένου δικαστικοῦ ἐντάλματος, τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ ἐπιδοθῇ κατὰ τὴν στιγμήν τῆς συλλήψεως ἢ προφυλακίσεως. Ἐξαιροῦνται τὰ ἐπ' αὐτοφώρῳ ἐγκλήματα.

2. Ὁ ἐπ' αὐτοφώρῳ ἢ δι' ἐντάλματος συλληφθεὶς προσάγεται εἰς

τὸν ἀρμόδιον ἀνακριτὴν τὸ βραδύτερον ἐντὸς εἴκοσι τεσσάρων ὥρῶν ἀπὸ τῆς συλλήψεως, ἂν δὲ ἡ σύλληψις ἐγένετο ἐκτὸς τῆς ἕδρας τοῦ ἀνακριτοῦ, ἐντὸς τοῦ ἀπολύτως ἀναγκαίου πρὸς μεταγωγὴν χρόνου. Ὁ ἀνακριτὴς ὀφείλει, ἐντὸς τριῶν ἡμερῶν ἀπὸ τῆς προσαγωγῆς, εἴτε νὰ ἀπολύσῃ τὸν συλληφθέντα εἴτε νὰ ἐκδώσῃ κατ' αὐτοῦ ἔνταλμα φυλακίσεως. Αἰτήσῃ τοῦ προσαχθέντος, ἡ ἐν περιπτώσει ἀνωτέρας βίας βεβαιουμένης ἀμέσως δι' ἀποφάσεως τοῦ ἀρμοδίου δικαστικοῦ συμβουλίου, ἡ προθεσμία αὕτη παρατείνεται ἐπὶ δύο ἡμέρας.

3. Παρελθούσης ἀπράκτου ἐκατέρας τῶν προθεσμιῶν τούτων, πᾶς δεσμοφύλαξ ἢ ἄλλος ἐπιτετραμμένος τὴν κράτησιν τοῦ συλληφθέντος, εἴτε πολιτικὸς ὑπάλληλος εἴτε στρατιωτικὸς, ὀφείλει ν' ἀπολύσῃ αὐτὸν παραχρῆμα. Οἱ παραβάται τιμωροῦνται ἐπὶ παρανόμῳ κατακρατήσῃ, ὑποχρεοῦνται δὲ εἰς ἀνόρθωσιν πάσης ζημίας προσγενομένης εἰς τὸν παθόντα καὶ εἰς ἱκανοποίησιν αὐτοῦ, λόγῳ ἠθικῆς βλάβης, διὰ χρηματικοῦ ποσοῦ, ὡς νόμος ὁρίζει.

4. Νόμος ὁρίζει τὸ ἀνώτατον ὄριον διαρκείας τῆς προφυλακίσεως, τὸ ὁποῖον δὲν δύναται νὰ ὑπερβῇ τὸ ἔτος ἐπὶ κακουργημάτων καὶ τοὺς ἑξ μῆνας ἐπὶ πλημμελημάτων. Ἐπὶ ὅλως ἐξαιρετικῶν περιπτώσεων, δύναται τὰ ἀνώτατα ὅρια νὰ παραταθοῦν κατὰ ἑξ καὶ τρεῖς μῆνας ἀντιστοίχως, δι' ἀποφάσεως τοῦ ἀρμοδίου δικαστικοῦ συμβουλίου.

*Ἀρθρον 7.

1. Ἐγκλημα δὲν ὑπάρχει, οὐδὲ ποινὴ ἐπιβάλλεται ἄνευ νόμου, ἰσχύοντος πρὸ τῆς τελέσεως τῆς πράξεως καὶ ὀρίζοντος τὰ στοιχεῖα ταύτης. Οὐδέποτε ἐπιβάλλεται βαρυτέρα ποινὴ τῆς προβλεπομένης κατὰ τὴν τέλεσιν πράξεως.

2. Αἱ βάσανοι, οἵαδήποτε σωματικὴ κάκωσις, βλάβη ὑγείας ἢ ἄσκησις ψυχολογικῆς βίας, ὡς καὶ πᾶσα ἑτέρα προσβολὴ τῆς ἀνθρωπίνης ἀξιοπρεπείας ἀπαγορεύονται καὶ τιμωροῦνται, ὡς νόμος ὁρίζει.

3. Γενικὴ δήμευσις ἀπαγορεύεται. Θανατικὴ ποινὴ ἐπὶ πολιτικῶν ἐγκλημάτων, ἐκτὸς τῶν συνθέτων, δὲν ἐπιβάλλεται.

4. Νόμος ὁρίζει τοὺς ὅρους ὑπὸ τοὺς ὁποίους παρέχεται ὑπὸ τοῦ Κράτους, κατόπιν δικαστικῆς ἀποφάσεως, ἀποζημίωσις εἰς ἀδίκως ἢ παρανόμως καταδικασθέντας, προφυλακισθέντας ἢ ἄλλως πῶς στερηθέντας τῆς προσωπικῆς των ἐλευθερίας.

*Άρθρον 8.

Οὐδεὶς ἀφαιρεῖται ἄκων τοῦ παρὰ τοῦ νόμου ὠρισμένου εἰς αὐτὸν δικαστοῦ.

Δικαστικαὶ ἐπιτροπαὶ καὶ ἑκτακτα δικαστήρια, ὅφ' οἷονδήποτε ὄνομα, δὲν ἐπιτρέπεται νὰ συσταθοῦν.

*Άρθρον 9.

1. Ἡ κατοικία ἐκάστου εἶναι ἄσυλον. Ἡ ἰδιωτικὴ καὶ οἰκογενειακὴ ζωὴ τοῦ ἀτόμου εἶναι ἀπαραβίαστος. Οὐδεμίᾳ κατ' οἶκον ἔρευνα ἐνεργεῖται, εἰ μὴ ὅταν καὶ ὅπως ὁ νόμος ὀρίζει, πάντοτε δὲ παρουσίᾳ ἐκπροσώπων τῆς δικαστικῆς ἐξουσίας.

2. Οἱ παραβάται τῆς προηγουμένης διατάξεως τιμωροῦνται ἐπὶ παραβιάσει τοῦ οἰκιακοῦ ἀσύλου καὶ καταχρήσει ἐξουσίας, ὑποχρεοῦνται δὲ εἰς πλήρη ἀποζημίωσιν τοῦ παθόντος, ὡς νόμος ὀρίζει.

*Άρθρον 10.

1. Ἐκαστος ἢ πολλοὶ ὁμοῦ ἔχουν τὸ δικαίωμα, τηροῦντες τοὺς νόμους τοῦ Κράτους, ὅπως ἀναφέρωνται ἐγγράφως πρὸς τὰς ἀρχάς, ὑποχρεουμένους εἰς ταχεῖαν ἐνέργειαν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν κειμένων διατάξεων καὶ εἰς ἐγγραφον ἡτιολογημένην ἀπάντησιν πρὸς τὸν ἀναφερόμενον, κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ νόμου.

2. Μόνον μετὰ τὴν κοινοποίησιν τῆς τελικῆς ἀποφάσεως τῆς ἀρχῆς, πρὸς τὴν ὁποίαν ἀπευθύνεται ἡ ἀναφορὰ καὶ κατόπιν ἀδείας ταύτης, ἐπιτρέπεται ἡ δίωξις τοῦ ὑποβαλλόντος τὴν ἀναφορὰν διὰ τυχὸν ἐν αὐτῇ ὑπαρχούσας παραβάσεις.

3. Αἴτησις πληροφοριῶν ὑποχρεοῖ τὴν ἀρμοδίαν ἀρχὴν εἰς ἀπάντησιν, ἐφ' ὅσον τοῦτο προβλέπεται ὑπὸ τοῦ νόμου.

*Άρθρον 11.

1. Οἱ Ἕλληνες ἔχουν τὸ δικαίωμα ὅπως συνέρχωνται ἡσυχῶς καὶ ἀόπλως.

2. Μόνον εἰς τὰς δημοσίας ἐν ὑπαίθρῳ συναθροίσεις δύναται νὰ παρίσταται ἡ ἀστυνομία. Αἱ ἐν ὑπαίθρῳ συναθροίσεις δύναται νὰ ἀπαγορευθοῦν δι' ἡτιολογημένης ἀποφάσεως τῆς ἀστυνομικῆς ἀρχῆς, γενικῶς μὲν ἂν ἐκ τούτων ἐπίκειται σοβαρὸς κίνδυνος εἰς τὴν δημοσίαν

ασφάλειαν, εἰς ὥρισμένην δὲ περιοχὴν ἂν ἀπειλῇται σοβαρὰ διαταραχή τῆς κοινωνικοοικονομικῆς ζωῆς, ὡς νόμος ὁρίζει.

ἄρθρον 12.

1. Οἱ Ἕλληνες ἔχουν τὸ δικαίωμα ὅπως συνιστοῦν ἐνώσεις καὶ σωματεῖα μὴ κερδοσκοπικοῦ σκοποῦ, τηροῦντες τοὺς νόμους, οἵτινες ὁμως οὐδέποτε δύναται νὰ ὑπαγάγουν τὴν ἀσκήσιν τοῦ δικαιώματος τούτου εἰς προηγουμένην ἄδειαν.

2. Τὸ σωματεῖον δὲν δύναται νὰ διαλυθῇ ἔνεκα παραβάσεως τοῦ νόμου ἢ οὐσιώδους διατάξεως τοῦ καταστατικοῦ του, εἰς μὴ μόνον διὰ δικαστικῆς ἀποφάσεως.

3. Αἱ διατάξεις τῆς προηγουμένης παραγράφου ἐφαρμόζονται ἀναλόγως καὶ ἐπὶ ἐνώσεων προσώπων μὴ συνιστωσῶν σωματεῖον.

4. Διὰ νόμου δύναται νὰ ἐπιβληθοῦν περιορισμοὶ εἰς τὸ δικαίωμα τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων, ὅπως συνεταιρίζονται. Περιορισμοὶ τοῦ δικαιώματος τούτου δύναται νὰ ἐπιβληθοῦν καὶ εἰς τοὺς ὑπαλλήλους ὀργανισμῶν τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως ἢ ἄλλων νομικῶν προσώπων δημοσίου δικαίου ἢ δημοσίων ἐπιχειρήσεων.

5. Οἱ πάσης φύσεως γεωργικοὶ καὶ ἀστικοὶ συνεταιρισμοὶ αὐτοδιοικοῦνται κατὰ τοὺς ὅρους τοῦ νόμου καὶ τοῦ καταστατικοῦ των, τελοῦντες ὑπὸ τὴν προστασίαν καὶ ἐποπτείαν τοῦ Κράτους, ὑποχρεωμένου νὰ μεριμνᾷ διὰ τὴν ἀνάπτυξιν αὐτῶν.

6. Ἐπιτρέπεται ἡ διὰ νόμου σύστασις ἀναγκαστικῶν συνεταιρισμῶν ἀποβλεπόντων εἰς ἐκπλήρωσιν σκοπῶν κοινῆς ὠφελείας ἢ δημοσίου ἐνδιαφέροντος ἢ κοινῆς ἐκμεταλλεύσεως γεωργικῶν ἐκτάσεων ἢ ἄλλης πλουτοπαραγωγικῆς πηγῆς, ἐξασφαλιζομένης πάντως τῆς ἴσης μεταχειρίσεως τῶν συμμετεχόντων.

ἄρθρον 13.

1. Ἡ ἐλευθερία τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως εἶναι ἀπαραβίαστος. Ἡ ἀπόλυσις τῶν ἀτομικῶν καὶ πολιτικῶν δικαιωμάτων δὲν ἐξαρτᾶται ἐκ τῶν θρησκευτικῶν ἐκάστου πεποιθήσεων.

2. Πᾶσα γνωστὴ θρησκεία εἶναι ἐλευθέρα καὶ τὰ τῆς λατρείας αὐτῆς τελοῦνται ἀκωλύτως ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν νόμων. Ἡ ἀσκήσις τῆς λατρείας δὲν ἐπιτρέπεται νὰ προσβάλλῃ τὴν δημοσίαν τάξιν ἢ τὰ χρηστά ἥθη. Ὁ προσηλυτισμὸς ἀπαγορεύεται.

3. Οἱ λειτουργοὶ ὁμῶς τῶν γνωστῶν θρησκευτῶν ὑπόκεινται εἰς τὴν αὐτὴν ἐποπτεῖαν τῆς Πολιτείας καὶ εἰς τὰς αὐτὰς ἑναντι ταύτης ὑποχρεώσεις, ὡς καὶ οἱ τῆς ἐπικρατοῦσης θρησκείας.

4. Οὐδεὶς δύναται ἕνεκα τῶν θρησκευτικῶν αὐτοῦ πεποιθήσεων νὰ ἀπαλλαγῇ τῆς ἐκπληρώσεως τῶν πρὸς τὸ Κράτος ὑποχρεώσεων ἢ νὰ ἀρνηθῇ τὴν συμμόρφωσίν του πρὸς τοὺς νόμους.

5. Οὐδεὶς ὄρκος ἐπιβάλλεται ἄνευ νόμου ὀρίζοντος καὶ τὸν τύπον αὐτοῦ.

Ἄρθρον 14.

1. Ἐκαστος δύναται νὰ ἐκφράζῃ καὶ νὰ διαδίδῃ προφορικῶς, ἐγγράφως καὶ διὰ τοῦ τύπου τοὺς στοχασμοὺς του, τηρῶν τοὺς νόμους τοῦ Κράτους.

2. Ὁ τύπος εἶναι ἐλεύθερος. Ἡ λογοκρισία καὶ πᾶν ἄλλο προληπτικὸν μέτρον ἀπαγορεύονται.

3. Ἡ κατάσχεσις ἐφημερίδων καὶ ἄλλων ἐντύπων, εἴτε πρὸ τῆς κυκλοφορίας εἴτε μετ' αὐτὴν, ἀπαγορεύεται.

Κατ' ἐξαιρέσιν ἐπιτρέπεται ἡ κατάσχεσις, παραγγελία τοῦ εἰσαγγελέως, μετὰ τὴν κυκλοφορίαν: α) Ἐνεκα προσβολῆς τῆς χριστιανικῆς καὶ πάσης ἄλλης γνωστῆς θρησκείας. β) Ἐνεκα προσβολῆς τοῦ προσώπου τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας. γ) Ἐνεκα δημοσιεύματος, τὸ ὁποῖον ἀποκαλύπτει πληροφορίας περὶ τὴν σύνθεσιν, ἐξοπλισμὸν καὶ διάταξιν τῶν ἐνόπλων δυνάμεων ἢ τὴν ὀχύρωσιν τῆς Χώρας, ἢ τὸ ὁποῖον σκοπεῖ εἰς τὴν βιαιάν ἀνατροπὴν τοῦ πολιτεύματος ἢ στρέφεται κατὰ τῆς ἐδαφικῆς ἀκεραιότητος τοῦ Κράτους. δ) Ἐνεκα ἀσέμνων δημοσιευμάτων προσβαλλόντων καταφανῶς τὴν δημοσίαν αἰδῶ, κατὰ τὰς ὑπὸ τοῦ νόμου ὀριζομένας περιπτώσεις.

4. Εἰς πάσας τὰς περιπτώσεις τῆς προηγουμένης παραγράφου ὁ εἰσαγγελεὺς, ἐντὸς εἴκοσι τεσσάρων ὥρῶν ἀπὸ τῆς κατὰχέσεως, ὀφείλει νὰ ὑποβάλλῃ τὴν ὑπόθεσιν εἰς τὸ δικαστικὸν συμβούλιον καὶ τοῦτο, ἐντὸς ἐτέρων εἴκοσι τεσσάρων ὥρῶν, ν' ἀποφανθῇ περὶ διατηρήσεως ἢ ἄρσεως τῆς κατασχέσεως, ἄλλως ἢ κατὰσχεσις αἴρεται αὐτοδικαίως. Τὰ ἐνδίκαια μέσα τῆς ἐφέσεως καὶ τῆς ἀναιρέσεως ἐπιτρέπονται εἰς τὸν ἐκδότην τῆς κατασχεθείσης ἐφημερίδος ἢ ἄλλου ἐντύπου καὶ εἰς τὸν εἰσαγγελέα.

5. Νόμος ὁρίζει τὸν τρόπον τῆς διὰ τοῦ τύπου πλήρους ἐπανορθώσεως ἀνακριβῶν δημοσιευμάτων.

6. Τὸ δικαστήριον, μετὰ τρεῖς τοῦλάχιστον καταδίκας ἐντὸς πενταετίας διὰ παράβασιν τῶν ἐν παραγράφῳ 3 προβλεπομένων ἐγκλημάτων, διατάσσει τὴν ὀριστικὴν ἢ προσωρινὴν παῦσιν τῆς ἐκδόσεως τοῦ ἐντύπου καὶ εἰς βαρεῖας περιπτώσεις τὴν ἀπαγόρευσιν τῆς ἀσκήσεως τοῦ δημοσιογραφικοῦ ἐπαγγέλματος ὑπὸ τοῦ καταδικασθέντος, ὡς νόμος ὁρίζει. Ἡ παῦσις ἢ ἡ ἀπαγόρευσις ἀρχονται ἀφ' ἧς ἡ καταδικαστικὴ ἀπόφασις καταστήσῃ ἀμετάκλητος.

7. Τὰ ἀδίκηματα τοῦ τύπου εἶναι αὐτόφωρα καὶ ἐκδικάζονται ὡς νόμος ὁρίζει.

8. Νόμος ὁρίζει τὰς προϋποθέσεις καὶ τὰ προσόντα ἀσκήσεως τοῦ δημοσιογραφικοῦ ἐπαγγέλματος.

9. Νόμος δύναται νὰ προσδιορίσῃ ὅτι τὰ μέσα χρηματοδοτήσεως ἐφημερίδων καὶ περιοδικῶν δεόν νὰ καθίστανται γνωστά.

Ἄρθρον 15.

1. Αἱ προστατευτικαὶ διὰ τὸν τύπον διατάξεις τοῦ προηγουμένου ἄρθρου δὲν ἐφαρμόζονται ἐπὶ τοῦ κινηματογράφου, τῆς φωνογραφίας, τῆς ραδιοφωνίας, τῆς τηλεόρασεως καὶ παντὸς ἄλλου παρεμφεροῦς μέσου μεταδόσεως λόγου ἢ παραστάσεως.

2. Ἡ ραδιοφωνία καὶ ἡ τηλεόρασις τελοῦν ὑπὸ τὸν ἄμεσον ἔλεγχον τοῦ Κράτους, σκοποῦν δὲ εἰς τὴν ἀντικειμενικὴν καὶ ἐπὶ ἴσοις ὅροις μετάδοσιν πληροφοριῶν καὶ εἰδήσεων, ὡς καὶ προϊόντων τοῦ λόγου καὶ τῆς τέχνης, διασφαλιζομένης πάντως τῆς ἐκ τῆς κοινωνικῆς ἀποστολῆς αὐτῶν καὶ ἐκ τῆς πολιτιστικῆς ἀναπτύξεως τῆς Χώρας ἐπιβαλλομένης ποιοτικῆς στάθμης τῶν ἐκπομπῶν.

Ἄρθρον 16.

1. Ἡ τέχνη καὶ ἡ ἐπιστήμη, ἡ ἔρευνα καὶ ἡ διδασκαλία εἶναι ἐλεύθεραι, ἡ δὲ ἀνάπτυξις καὶ προαγωγή αὐτῶν ἀποτελεῖ ὑποχρέωσιν τοῦ Κράτους. Ἡ ἀκαδημαϊκὴ ἐλευθερία καὶ ἡ ἐλευθερία τῆς διδασκαλίας δὲν ἀπαλλάσσουν ἀπὸ τοῦ καθήκοντος τῆς ὑπακοῆς εἰς τὸ Σύνταγμα.

2. Ἡ παιδεία ἀποτελεῖ βασικὴν ἀποστολὴν τοῦ Κράτους, ἔχει δὲ ὡς σκοπὸν τὴν ἠθικὴν, πνευματικὴν, ἐπαγγελματικὴν καὶ φυσικὴν ἀ-

γωγὴν τῶν Ἑλλήνων, τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐθνικῆς καὶ θρησκευτικῆς συνειδήσεως καὶ τὴν διάπλασιν αὐτῶν ὡς ἐλευθέρων καὶ ὑπευθύνων πολιτῶν.

3. Τὰ ἔτη ὑποχρεωτικῆς φοιτήσεως δὲν δύναται νὰ εἶναι ὀλιγώτερα τῶν ἐννέα.

4. Πάντες οἱ Ἕλληνες ἔχουν δικαίωμα δωρεὰν παιδείας, καθ' ὅλας τὰς βαθμίδας αὐτῆς εἰς τὰ κρατικά ἐκπαιδευτήρια. Τὸ Κράτος ἐνισχύει τοὺς διακρινομένους, ὡς καὶ τοὺς δεομένους ἀρωγῆς ἢ εἰδικῆς προστασίας σπουδαστάς, ἀναλόγως πρὸς τὰς ἱκανότητας αὐτῶν.

5. Ἡ ἀνωτάτη ἐκπαίδευσις παρέχεται ἀποκλειστικῶς ὑπὸ ἰδρυμάτων ἀποτελούντων νομικὰ πρόσωπα δημοσίου δικαίου, πλήρως αὐτοδιοικουμένων. Τὰ ἱδρύματα ταῦτα τελοῦν ὑπὸ τὴν ἐποπτεῖαν τοῦ Κράτους καὶ δικαιοῦνται τῆς οἰκονομικῆς ἐνισχύσεως αὐτοῦ, λειτουργοῦν δὲ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν περὶ ὀργανισμῶν αὐτῶν νόμων. Συγχώνευσις ἢ κατάρτησις ἀνωτάτων ἐκπαιδευτικῶν ἰδρυμάτων δύναται νὰ χωρήσῃ καὶ κατὰ παρέκκλισιν πάσης ἀντιθέτου διατάξεως, ὡς νόμος ὁρίζει.

Εἰδικὸς νόμος ὁρίζει τὰ ἀφορῶντα εἰς τοὺς φοιτητικοὺς συλλόγους καὶ τὴν εἰς τούτους συμμετοχὴν τῶν σπουδαστῶν.

6. Οἱ καθηγηταὶ τῶν ἀνωτάτων ἐκπαιδευτικῶν ἰδρυμάτων εἶναι δημόσιοι λειτουργοί. Τὸ λοιπὸν διδασκικὸν προσωπικὸν αὐτῶν ἐπιτελεῖ ὡσαύτως δημόσιον λειτούργημα, ὑφ' ᾧ προϋποθέσεις νόμος ὁρίζει. Τὰ τῆς καταστάσεως πάντων τούτων καθορίζονται ὑπὸ τῶν ὀργανισμῶν τῶν οἰκείων ἰδρυμάτων.

Οἱ καθηγηταὶ τῶν ἀνωτάτων ἐκπαιδευτικῶν ἰδρυμάτων δὲν δύνανται νὰ παυθοῦν πρὸ τῆς κατὰ νόμον λήξεως τοῦ χρόνου ὑπηρεσίας των εἰ μὴ μόνον ὑπὸ τὰς ἐν ἄρθρῳ 88 παράγραφος 4 οὐσιαστικὰς προϋποθέσεις καὶ κατόπιν ἀποφάσεως συμβουλίου ἀποτελουμένου κατὰ πλειοψηφίαν ἐξ ἀνωτάτων δικαστικῶν λειτουργῶν, ὡς νόμος ὁρίζει.

Νόμος ὁρίζει τὸ ὅριον τῆς ἡλικίας τῶν καθηγητῶν τῶν ἀνωτάτων ἐκπαιδευτικῶν ἰδρυμάτων, μέχρι δὲ τῆς ἐκδόσεως τούτου, οἱ ὑπηρετοῦντες καθηγηταὶ ἀποχωροῦν αὐτοδικαίως ἐπὶ τῇ λήξει τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ ἔτους, κατὰ τὸ ὁποῖον συμπληροῦν τὸ ἐξηκοστὸν ἑβδομον ἔτος τῆς ἡλικίας των.

7. Ἡ ἐπαγγελματικὴ καὶ πᾶσα ἄλλη εἰδικὴ ἐκπαίδευσις παρέχεται

ὑπὸ τοῦ Κράτους καὶ διὰ σχολῶν ἀνωτέρας βαθμίδος ἐπὶ χρονικὸν διάστημα οὐχὶ μείζον τῆς τριετίας, ὡς εἰδικώτερον προβλέπεται ὑπὸ τοῦ νόμου, ὀρίζοντος καὶ τὰ ἐπαγγελματικὰ δικαιώματα τῶν ἐκ τῶν σχολῶν τούτων ἀποφοιτούντων.

8. Νόμος ὀρίζει τὰς προϋποθέσεις καὶ τοὺς ὅρους χορηγήσεως ἀδείας πρὸς ἴδρυσιν καὶ λειτουργίαν ἐκπαιδευτηρίων μὴ ἀνηκόντων εἰς τὸ Κράτος, τὰ τῆς ἐπ' αὐτῶν ἀσκουμένης ἐποπτείας, ὡς καὶ τὴν ὑπηρεσιακὴν κατάστασιν τοῦ διδακτικοῦ προσωπικοῦ αὐτῶν.

Ἡ σύστασις ἀνωτάτων σχολῶν ὑπὸ ἰδιωτῶν ἀπαγορεύεται.

9. Ὁ ἀθλητισμὸς τελεῖ ὑπὸ τὴν προστασίαν καὶ τὴν ἀνωτάτην ἐποπτείαν τοῦ Κράτους.

Τὸ Κράτος ἐπιχορηγεῖ καὶ ἐλέγχει τὰς πάσης φύσεως ἐνώσεις τῶν ἀθλητικῶν σωματείων, ὡς νόμος ὀρίζει. Νόμος ὀρίζει ἐπίσης τὴν σύμφωνον πρὸς τὸν προορισμὸν τῶν ἐπιχορηγουμένων ἐνώσεων διάθεσιν τῶν παρεχομένων ἐκάστοτε ἐνισχύσεων.

*Ἀρθρον 17.

1. Ἡ ἰδιοκτησία τελεῖ ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Κράτους, τὰ ἐξ αὐτῆς ὁμως δικαιώματα δὲν δύναται νὰ ἀσκῶνται εἰς βάρος τοῦ γενικοῦ συμφέροντος.

2. Οὐδεὶς στερεῖται τῆς ἰδιοκτησίας αὐτοῦ, εἰ μὴ διὰ δημοσίαν ὠφέλειαν προσηκόντως ἀποδεδειγμένην, ὅταν καὶ ὅπως ὁ νόμος ὀρίζη, πάντοτε δὲ προηγουμένης πλήρους ἀποζημιώσεως, ἀνταποκρινομένης πρὸς τὴν ἀξίαν τοῦ ἀπαλλοτριουμένου κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου συζητήσεως περὶ προσωρινοῦ προσδιορισμοῦ τῆς ἀποζημιώσεως. Ἐπὶ ἀπ' εὐθείας αἰτήσεως περὶ ὁριστικοῦ προσδιορισμοῦ τῆς ἀποζημιώσεως λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ἡ ἀξία κατὰ τὸν χρόνον τῆς περὶ τούτου συζητήσεως ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου.

3. Ἡ μετὰ τὴν δημοσίευσιν τῆς πράξεως ἀπαλλοτριώσεως καὶ ἔνεκα μόνον ταύτης ἐνδεχομένη μεταβολὴ τῆς ἀξίας τοῦ ἀπαλλοτριουμένου δὲν λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν.

4. Ἡ ἀποζημιώσις ὀρίζεται πάντοτε ὑπὸ τῶν πολιτικῶν δικαστηρίων. Αὕτη δύναται καὶ προσωρινῶς νὰ ὀρισθῇ δικαστικῶς, μετ' ἀκρόασιν ἢ πρόσκλησιν τοῦ δικαιούχου, ὅστις δύναται νὰ ὑποχρεωθῇ, κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ δικαστηρίου, διὰ τὴν εἰσπραξίν αὐτῆς, εἰς

τὴν παροχὴν ἀναλόγου ἐγγυήσεως, καθ' ὃν τρόπον νόμος ὁρίζει.

Πρὸ τῆς καταβολῆς τῆς ὀριστικῆς ἢ προσωρινῶς ὀρισθείσης ἀποζημιώσεως διατηροῦνται ἀκέραια πάντα τὰ δικαιώματα τοῦ ἰδιοκτῆτου, μὴ ἐπιτρεπομένης τῆς καταλήψεως.

Ἡ ὀρισθεῖσα ἀποζημίωσις καταβάλλεται ὑποχρεωτικῶς τὸ βραδύτερον ἐντὸς ἐνὸς καὶ ἡμίσεος ἔτους ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τῆς ἀποφάσεως περὶ προσωρινοῦ προσδιορισμοῦ τῆς ἀποζημιώσεως, ἐπὶ ἀπ' εὐθείας δὲ αἰτήσεως περὶ ὀριστικοῦ προσδιορισμοῦ τῆς ἀποζημιώσεως, ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τῆς περὶ τούτου ἀποφάσεως τοῦ δικαστηρίου, ἄλλως ἢ ἀπαλλοτριώσις αἴρεται αὐτοδικαίως.

Ἡ ἀποζημίωσις, ὡς τοιαύτη, εἰς οὐδένα φόρον, κράτησιν ἢ τέλος ὑπόκειται.

5. Νόμος ὁρίζει τὰς περιπτώσεις ὑποχρεωτικῆς ἱκανοποιήσεως τῶν δικαιούχων διὰ τὴν μέχρι τοῦ χρόνου καταβολῆς τῆς ἀποζημιώσεως ἀπολεσθεῖσαν πρόσοδον ἐκ τοῦ ἀπαλλοτριωθέντος ἀκινήτου.

6. Προκειμένης τῆς ἐκτελέσεως ἔργων κοινῆς ὠφελείας ἢ γενικωτέρας σημασίας διὰ τὴν οἰκονομίαν τῆς Χώρας, νόμος δύναται νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν ὑπὲρ τοῦ δημοσίου ἀπαλλοτριώσιν εὐρυτέρων ζωνῶν, πέραν τῶν ἐκτάσεων τῶν ἀναγκαιουσῶν διὰ τὴν κατασκευὴν τῶν ἔργων. Ὁ αὐτὸς νόμος καθορίζει τὰς προϋποθέσεις καὶ τοὺς ὅρους τῆς τοιαύτης ἀπαλλοτριώσεως, ὡς καὶ τὰ τῆς διὰ δημοσίου ἢ κοινωφελεῖς ἐν γένει σκοποὺς διαθέσεως ἢ χρησιμοποιοῦσεως τῶν, ἐπὶ πλεον τῶν ἀναγκαιουσῶν διὰ τὸ ὑπὸ ἐκτέλεσιν ἔργον, ἀπαλλοτριουμένων ἐκτάσεων.

7. Νόμος δύναται νὰ ὀρίσῃ ὅτι δι' ἐκτέλεσιν ἔργων προφανοῦς κοινῆς ὠφελείας ὑπὲρ τοῦ δημοσίου, νομικῶν προσώπων δημοσίου δικαίου, ὀργανισμῶν τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως, ὀργανισμῶν κοινῆς ὠφελείας καὶ δημοσίων ἐπιχειρήσεων, ἐπιτρέπεται ἢ εἰς τὸ ἐπιβαλλόμενον βάθος διάνοιξις ὑπογείων σηράγγων, ἄνευ ἀποζημιώσεως, ὑπὸ τὸν ὅρον ὅτι δὲν θὰ παραβλάπτεται ἡ συνήθης ἐκμετάλλευσις τοῦ ὑπερκειμένου ἀκινήτου.

*Ἀρθρον 18.

1. Εἰδικοί νόμοι ρυθμίζουν τὰ τῆς ἰδιοκτησίας καὶ διαθέσεως τῶν μεταλλείων, ὀρυχείων, σπηλαίων, ἀρχαιολογικῶν χώρων καὶ θησαυρῶν, ἱαματικῶν, ρεόντων καὶ ὑπογείων ὑδάτων καὶ τοῦ ὑπογείου ἐν γένει πλούτου.

2. Διὰ νόμου ρυθμίζονται τὰ τῆς ἰδιοκτησίας, ἐκμεταλλεύσεως καὶ διαχειρίσεως τῶν λιμνοθαλασσῶν καὶ μεγάλων λιμνῶν, ὡς καὶ τὰ τῆς ἐν γένει διαθέσεως τῶν ἐξ ἀποξηράνσεως τούτων προκυπτουσῶν ἐκτάσεων.

3. Εἰδικοί νόμοι ρυθμίζουν τὰ τῶν ἐπιτάξεων διὰ τὰς ἀνάγκας τῶν ἐνόπλων δυνάμεων εἰς περίπτωσιν πολέμου ἢ ἐπιστρατεύσεως, ἢ πρὸς θεραπείαν ἀμέσου κοινωνικῆς ἀνάγκης, δυναμένης νὰ θέσῃ εἰς κίνδυνον τὴν δημοσίαν τάξιν ἢ ὑγείαν.

4. Ἐπιτρέπεται, κατὰ τὴν ὑπὸ εἰδικοῦ νόμου καθοριζομένην διαδικασίαν, ὁ ἀναδασμὸς ἀγροτικῶν ἐκτάσεων πρὸς ἐπωφελεστέραν ἐκμετάλλευσιν τοῦ ἐδάφους, ὡς καὶ ἡ λήψις μέτρων πρὸς ἀποφυγὴν τῆς ὑπερμέτρου κατατμήσεως ἢ πρὸς διευκόλυνσιν τῆς ἀνασυγκροτήσεως τῆς κατατετμημένης μικρᾶς ἀγροτικῆς ἰδιοκτησίας.

5. Ἐκτὸς τῶν κατὰ τὰς προηγουμένας παραγράφους περιπτώσεων, δύναται διὰ νόμου νὰ προβλεφθῇ καὶ πᾶσα ἄλλη ἐξ ἰδιαιτέρων περιστάσεων ἀπαιτούμενη στέρησις τῆς ἐλευθέρως χρήσεως καὶ καρπώσεως τῆς ἰδιοκτησίας. Νόμος ὁρίζει τὸν ὑπόχρεον καὶ τὴν διαδικασίαν καταβολῆς εἰς τὸν δικαιούχον τοῦ ἀνταλλάγματος τῆς χρήσεως ἢ καρπώσεως, τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ ἀνταποκρίνεται εἰς τὰς ὑφισταμένας ἐκάστοτε συνθήκας.

Ἐπιβληθέντα μέτρα κατ' ἐφαρμογὴν τῆς παρούσης παραγράφου αἴρονται εὐθὺς ἅμα ἐκλείφουν οἱ προκαλέσαντες ταῦτα ἰδιαίτεροι λόγοι. Ἐπὶ ἀδικαιολογήτου παρατάσεως τῶν μέτρων ἀποφασίζει περὶ ἄρσεως αὐτῶν, κατὰ κατηγορίας περιπτώσεων, τὸ Συμβούλιον τῆς Ἐπικρατείας, τῇ αἰτήσῃ παντὸς ἔχοντος ἔννομον συμφέρον.

6. Διὰ νόμου δύναται νὰ ρυθμίζωνται τὰ τῆς διαθέσεως ἐγκαταλειμμένων ἐκτάσεων πρὸς ἀξιοποίησιν αὐτῶν ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας καὶ ἀποκατάστασιν ἀκτημόνων. Διὰ τοῦ αὐτοῦ νόμου ὁρίζονται καὶ τὰ τῆς μερικῆς ἢ ὀλικῆς ἀποζημιώσεως τῶν ἰδιοκτητῶν ἐν περιπτώσει ἐπανεμφάνισέως των ἐντὸς εὐλόγου προθεσμίας.

7. Διὰ νόμου δύναται νὰ καθιερωθῇ ἡ ἀναγκαστικὴ συνιδιοκτησία συνεχομένων ἰδιοκτησιῶν ἀστικῶν περιοχῶν, ἐφ' ὅσον ἡ αὐτοτελὴς ἀνοικοδόμησις τούτων ἢ τινῶν ἐξ αὐτῶν, δὲν ἀνταποκρίνεται πρὸς τοὺς ἐν τῇ περιοχῇ ταύτῃ ἰσχύοντας ἢ μέλλοντας νὰ ἰσχύσουν ὅρους δομῆσεως.

8. Δὲν ὑπόκεινται εἰς ἀπαλλοτριώσιν ἡ ἀγροτικὴ ἰδιοκτησία τῶν

Σταυροπηγιακῶν Ἱερῶν Μονῶν τῆς Ἁγίας Ἀναστασίας τῆς Φαρμακολυτρίας ἐν Χαλκιδικῇ, τῶν Βλατάδων ἐν Θεσσαλονίκῃ καὶ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου ἐν Πάτμῳ, ἐξαιρουμένων τῶν μετοχίων. Ὁμοίως δὲν ὑπόκειται εἰς ἀπαλλοτρίωσιν ἢ ἐν Ἑλλάδι περιουσία τῶν Πατριαρχείων Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων, ὡς καὶ τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Σινᾶ.

*Ἀρθρον 19.

Τὸ ἀπόρρητον τῶν ἐπιστολῶν καὶ τῆς καθ' οἷονδῆποτε ἄλλον τρόπον ἐλευθέρως ἀνταποκρίσεως ἢ ἐπικοινωνίας εἶναι ἀπολύτως ἀπαράβιαστον. Νόμος ὁρίζει τὰς ἐγγυήσεις ὑπὸ τὰς ὁποίας ἡ δικαστικὴ ἀρχὴ δὲν δεσμεύεται ἐκ τοῦ ἀπορρήτου διὰ λόγους ἐθνικῆς ἀσφαλείας ἢ πρὸς διακρίβωσιν ἰδιαιτέρως σοβαρῶν ἐγκλημάτων.

*Ἀρθρον 20.

1. Ἐκαστος δικαιούται εἰς παροχὴν ἐννόμου προστασίας ὑπὸ τῶν δικαστηρίων καὶ δύναται νὰ ἀναπτύξῃ ἐνώπιον τούτων τὰς ἀπόψεις του περὶ τῶν δικαιωμάτων ἢ συμφερόντων του, ὡς νόμος ὁρίζει.

2. Τὸ δικαίωμα τῆς προηγουμένης ἀκροάσεως τοῦ ἐνδιαφερομένου ἰσχύει καὶ διὰ πᾶσαν διοικητικὴν ἐνέργειαν ἢ μέτρον λαμβανόμενον εἰς βάρος τῶν δικαιωμάτων ἢ συμφερόντων αὐτοῦ.

*Ἀρθρον 21.

1. Ἡ οἰκογένεια, ὡς θεμέλιον τῆς συντηρήσεως καὶ προαγωγῆς τοῦ ἔθνους, ὡς καὶ ὁ γάμος, ἡ μητρότης καὶ ἡ παιδικὴ ἡλικία τελοῦν ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Κράτους.

2. Πολύτεκνοι οἰκογένειαι, ἀνάπηροι πολέμου καὶ εἰρηνικῆς περιόδου, θύματα πολέμου, χῆραι καὶ ὀρφανὰ τῶν ἐν πολέμῳ πεσόντων, ὡς καὶ πάσχοντες ἐξ ἀνιάτου σωματικῆς ἢ πνευματικῆς νόσου δικαιούνται τῆς εἰδικῆς φροντίδος τοῦ Κράτους.

3. Τὸ Κράτος μεριμνᾷ διὰ τὴν ὑγείαν τῶν πολιτῶν καὶ λαμβάνει εἰδικὰ μέτρα διὰ τὴν προστασίαν τῆς νεότητος, τοῦ γήρατος, τῆς ἀναπηρίας καὶ διὰ τὴν περίθαλψιν τῶν ἀπόρων.

4. Ἡ ἀπόκτησις κατοικίας ὑπὸ τῶν στερουμένων ταύτης ἢ ἀνεπαρκῶς στεγαζομένων ἀποτελεῖ ἀντικείμενον εἰδικῆς φροντίδος τοῦ Κράτους.

Άρθρον 22.

1. Ἡ ἐργασία ἀποτελεῖ δικαίωμα καὶ τελεῖ ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Κράτους, μεριμνῶντος διὰ τὴν δημιουργίαν συνθηκῶν ἀπασχολήσεως πάντων τῶν πολιτῶν καὶ διὰ τὴν ἠθικὴν καὶ ὕλικὴν ἐξύψωσιν τοῦ ἐργαζομένου ἀγροτικοῦ καὶ ἀστικοῦ πληθυσμοῦ.

Πάντες οἱ ἐργαζόμενοι, ἀνεξαρτήτως φύλου ἢ ἄλλης διακρίσεως, δικαιοῦνται ἴσης ἀμοιβῆς δι' ἴσης ἀξίας παρεχομένην ἐργασίαν.

2. Διὰ νόμου καθορίζονται οἱ γενικοὶ ὅροι ἐργασίας, συμπληρούμενοι ὑπὸ τῶν δι' ἐλευθέρων διαπραγματεύσεων συναπτομένων συλλογικῶν συμβάσεων ἐργασίας καί, ἐν ἀποτυχίᾳ τούτων, ὑπὸ τῶν διὰ διαιτησίας τιθεμένων κανόνων.

3. Οἰαδήποτε μορφή ἀναγκαστικῆς ἐργασίας ἀπαγορεύεται.

Εἰδικοί νόμοι ρυθμίζουν τὰ τῆς ἐπιτάξεως προσωπικῶν ὑπηρεσιῶν εἰς περίπτωσιν πολέμου ἢ ἐπιστρατεύσεως ἢ πρὸς ἀντιμετώπισιν ἀναγκῶν τῆς ἀμύνης τῆς Χώρας ἢ ἐπείγουσης κοινωνικῆς ἀνάγκης ἐκ θεομηνίας ἢ δυναμένης νὰ θέσῃ εἰς κίνδυνον τὴν δημοσίαν ὑγείαν, ὡς καὶ τὰ τῆς προσφορᾶς προσωπικῆς ἐργασίας εἰς τοὺς ὀργανισμοὺς τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως πρὸς ἱκανοποίησιν τοπικῶν ἀναγκῶν.

4. Τὸ Κράτος μεριμνᾷ διὰ τὴν κοινωνικὴν ἀσφάλισιν τῶν ἐργαζομένων, ὡς νόμος ὀρίζει.

Ἑρμηνευτικὴ δήλωσις

Εἰς τοὺς γενικοὺς ὅρους ἐργασίας περιλαμβάνεται καὶ ὁ προσδιορισμὸς τοῦ τρόπου καὶ ὑποχρέου ἐισπράξεως καὶ ἀποδόσεως πρὸς τὰς συνδικαλιστικὰς ὀργανώσεις τῆς ὑπὸ τῶν οἰκείων καταστατικῶν προβλεπομένης συνδρομῆς τῶν μελῶν αὐτῶν.

Άρθρον 23.

1. Τὸ Κράτος λαμβάνει τὰ προσήκοντα μέτρα πρὸς διασφάλισιν τῆς συνδικαλιστικῆς ἐλευθερίας καὶ τὴν ἀκώλυτον ἀσκήσιν τῶν συναφῶν πρὸς ταύτην δικαιωμάτων κατὰ πάσης προσβολῆς τούτων ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ νόμου.

2. Ἡ ἀπεργία ἀποτελεῖ δικαίωμα, ἀσκεῖται δὲ ὑπὸ τῶν νομίμως συνεστημένων συνδικαλιστικῶν ὀργανώσεων πρὸς διαφύλαξιν καὶ προαγωγὴν τῶν οἰκονομικῶν καὶ ἐργασιακῶν ἐν γένει συμφερόντων τῶν ἐργαζομένων.

Ἀπαγορεύεται ἡ ὑφ' οἱανδήποτε μορφὴν ἀπεργία εἰς τοὺς δικαστικούς λειτουργοὺς καὶ τοὺς ὑπηρετοῦντας εἰς τὰ σώματα ἀσφαλείας. Τὸ δικαίωμα προσφυγῆς εἰς ἀπεργίαν τελεῖ ὑπὸ τοὺς συγκεκριμένους περιορισμοὺς τοῦ ρυθμίζοντος τοῦτο νόμου προκειμένου περὶ τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων καὶ τῶν ὑπαλλήλων τῆς τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως καὶ τῶν νομικῶν προσώπων δημοσίου δικαίου, ὡς καὶ τοῦ προσωπικοῦ τῶν πάσης μορφῆς ἐπιχειρήσεων δημοσίου χαρακτῆρος ἢ κοινῆς ὠφελείας, ἢ λειτουργία τῶν ὁποίων ἔχει ζωτικὴν σημασίαν διὰ τὴν ἐξυπηρέτησιν βασικῶν ἀναγκῶν τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου. Οἱ περιορισμοὶ οὗτοι δὲν δύνανται νὰ ἐξικνοῦνται μέχρι τῆς καταργήσεως τοῦ δικαίωματος τῆς ἀπεργίας ἢ τῆς παρακωλύσεως τῆς νομίμου ἀσκήσεως αὐτοῦ.

*Ἀρθρον 24.

1. Ἡ προστασία τοῦ φυσικοῦ καὶ πολιτιστικοῦ περιβάλλοντος ἀποτελεῖ ὑποχρέωσιν τοῦ Κράτους. Τὸ Κράτος ὑποχρεοῦται νὰ λαμβάνῃ ἰδιαίτερα προληπτικά ἢ κατασταλτικά μέτρα πρὸς διαφύλαξιν αὐτοῦ. Νόμος καθορίζει τὰ ἀφορῶντα εἰς τὴν προστασίαν τῶν δασῶν καὶ τῶν δασικῶν ἐν γένει ἐκτάσεων. Ἀπαγορεύεται ἡ μεταβολὴ τοῦ προορισμοῦ τῶν δημοσίων δασῶν καὶ τῶν δημοσίων δασικῶν ἐκτάσεων, πλὴν ἂν προέχῃ διὰ τὴν Ἑθνικὴν Οἰκονομίαν ἢ ἀγροτικὴ ἐκμετάλλευσιν τούτων ἢ ἄλλη χρῆσις ἐκ δημοσίου συμφέροντος ἐπιβαλλομένη.

2. Ἡ χωροταξικὴ ἀναδιάρθρωσις τῆς Χώρας, ἡ διαμόρφωσις, ἡ ἀνάπτυξις, ἡ πολεοδόμησις καὶ ἡ ἐπέκτασις τῶν πόλεων καὶ τῶν οἰκιστικῶν ἐν γένει περιοχῶν, τελεῖ ὑπὸ τὴν ρυθμιστικὴν ἀρμοδιότητα καὶ τὸν ἔλεγχον τοῦ Κράτους, ἐπὶ τῷ τέλει τῆς ἐξυπηρετήσεως τῆς λειτουργικότητος καὶ ἀναπτύξεως τῶν οἰκισμῶν καὶ τῆς ἐξασφαλίσεως τῶν καλλιτέρων δυνατῶν ὁρων διαβιώσεως.

3. Πρὸς ἀναγνώρισιν περιοχῆς ὡς οἰκιστικῆς, ὡς καὶ διὰ τὴν πολεοδομικὴν ἐνεργοποίησιν αὐτῆς, αἱ περιλαμβανόμεναι ἐν αὐτῇ ἰδιοκτησίαι συμμετέχουν ὑποχρεωτικῶς εἰς τὴν διάθεσιν, ἄνευ ἀποζημιώσεως ὑπὸ τοῦ οἰκείου φορέως, τῶν ἀπαραιτήτων ἐκτάσεων πρὸς δημιουργίαν ὁδῶν, πλατειῶν καὶ χώρων ἐν γένει κοινωφελῶν χρήσεων καὶ σκοπῶν, ὡς καὶ εἰς τὰς δαπάνας πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν βασικῶν κοινοχρήστων πολεοδομικῶν ἔργων, ὡς νόμος ὀρίζει.

4. Διὰ νόμου δύναται νὰ προβλέπεται συμμετοχὴ τῶν ἰδιοκτητῶν περιοχῆς, χαρακτηριζομένης ὡς οἰκιστικῆς, εἰς τὴν ἐπὶ τῇ βάσει ἐγκριμένου σχεδίου ἀξιοποίησιν καὶ γενικὴν διαρρύθμισιν ταύτης, δι' ἀντιπαροχῆς ἴσης ἀξίας ἀκινήτων ἢ τμημάτων κατ' ὄροφον ἰδιοκτησίας, ἐκ τῶν τελικῶς καθοριζομένων ὡς οἰκοδομησίμων χώρων ἢ κτιρίων τῆς περιοχῆς ταύτης.

5. Αἱ διατάξεις τῶν προηγούμενων παραγράφων ἔχουν ἐφαρμογὴν καὶ ἐπὶ ἀναμορφώσεως ὑφισταμένων ἤδη οἰκιστικῶν περιοχῶν. Αἱ ἐκ τῆς ἀναμορφώσεως ἐλεύθεραι ἐκτάσεις διατίθενται πρὸς δημιουργίαν κοινοχρήστων χώρων ἢ ἐκποιοῦνται πρὸς κάλυψιν τῶν δαπανῶν τῆς πολεοδομικῆς ἀναμορφώσεως, ὡς νόμος ὁρίζει.

6. Τὰ μνημεῖα καὶ αἱ παραδοσιακαὶ περιοχαὶ καὶ στοιχεῖα τελοῦν ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Κράτους. Νόμος θέλει ὁρίσει τὰ ἀναγκαῖα πρὸς πραγματοποιήσιν τῆς προστασίας ταύτης περιοριστικὰ τῆς ἰδιοκτησίας μέτρα, ὡς καὶ τὸν τρόπον καὶ τὸ εἶδος τῆς ἀποζημιώσεως τῶν ἰδιοκτητῶν.

*Ἀρθρον 25.

1. Τὰ δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου, ὡς ἀτόμου καὶ ὡς μέλους τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου, τελοῦν ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν τοῦ Κράτους, πάντων τῶν ὀργάνων αὐτοῦ ὑποχρεομένων νὰ διασφαλίζουν τὴν ἀκώλυτον ἄσκησιν αὐτῶν.

2. Ἡ ἀναγνώρισις καὶ προστασία τῶν θεμελιωδῶν καὶ ἀπαράγραπτων δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου ὑπὸ τῆς Πολιτείας ἀποβλέπει εἰς τὴν πραγματοποιήσιν τῆς κοινωνικῆς προόδου ἐν ἐλευθερίᾳ καὶ δικαιοσύνῃ.

3. Ἡ καταχρηστικὴ ἄσκησις δικαιώματος δὲν ἐπιτρέπεται.

4. Τὸ Κράτος δικαιούται νὰ ἀξιῶνῃ παρ' ὅλων τῶν πολιτῶν τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ χρέους τῆς κοινωνικῆς καὶ ἐθνικῆς ἀλληλεγγύης.

ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΙ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ Α'

ΣΥΝΤΑΞΙΣ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ

*Άρθρον 26.

1. Ἡ νομοθετικὴ λειτουργία ἀσκεῖται ὑπὸ τῆς Βουλῆς καὶ τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας.

2. Ἡ ἐκτελεστικὴ λειτουργία ἀσκεῖται ὑπὸ τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας καὶ τῆς Κυβερνήσεως.

3. Ἡ δικαστικὴ λειτουργία ἀσκεῖται ὑπὸ τῶν δικαστηρίων, αἱ ἀποφάσεις δὲ αὐτῶν ἐκτελοῦνται ἐν ὀνόματι τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ.

*Άρθρον 27.

1. Οὐδεμία μεταβολὴ τῶν ὀρίων τῆς Ἐπικρατείας δύναται νὰ γίνῃ ἄνευ νόμου ψηφιζομένου διὰ τῆς ἀπολύτου πλειοψηφίας τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν βουλευτῶν.

2. Ἄνευ νόμου, ψηφιζομένου διὰ τῆς ἀπολύτου πλειοψηφίας τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν βουλευτῶν, δὲν εἶναι δεκτὴ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπικράτειαν ξένη στρατιωτικὴ δύναμις, οὐδὲ δύναται νὰ διαμένῃ ἐν αὐτῇ ἢ νὰ διέλθῃ δι' αὐτῆς.

*Άρθρον 28.

1. Οἱ γενικῶς παραδεδεγμένοι κανόνες τοῦ διεθνοῦς δικαίου, ὡς καὶ αἱ διεθνεῖς συμβάσεις ἀπὸ τῆς ἐπικυρώσεως αὐτῶν διὰ νόμου καὶ τῆς κατὰ τοὺς ὅρους ἐκάστης τούτων θέσεων αὐτῶν ἐν ἰσχύϊ ἀποτελοῦν ἀναπόσπαστον μέρος τοῦ ἐσωτερικοῦ ἑλληνικοῦ δικαίου, ὑπερισχύουν δὲ πάσης ἀντιθέτου διατάξεως νόμου. Ἡ ἐφαρμογὴ τῶν κανόνων τοῦ διεθνοῦς δικαίου καὶ τῶν διεθνῶν συμβάσεων ἐναντι τῶν ἁλλοδαπῶν τελεῖ πάντοτε ὑπὸ τὸν ὅρον τῆς ἀμοιβαιότητος.

2. Πρὸς ἐξυπηρέτησιν σπουδαίου ἐθνικοῦ συμφέροντος καὶ προαγωγὴν τῆς συνεργασίας μετ' ἄλλων κρατῶν εἶναι δυνατὴ ἢ διὰ συνθήκης ἢ συμφωνίας ἀναγνώρισις ἀρμοδιοτήτων κατὰ τὸ Σύνταγμα εἰς ὅργανα διεθνῶν ὁργανισμῶν. Πρὸς ψήφισιν τοῦ κυροῦντος τὴν συν-

θήκην ἢ συμφωνίαν νόμου ἀπαιτεῖται πλειοψηφία τῶν τριῶν πέμπτων τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν βουλευτῶν.

3. Ἡ Ἑλλάς προέρχεται ἐλευθέρως, διὰ νόμου ψηφιζομένου ὑπὸ τῆς ἀπολύτου πλειοψηφίας τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν βουλευτῶν, εἰς περιορισμούς εἰς τὴν ἀσκήσιν τῆς ἐθνικῆς κυριαρχίας, ἐφ' ὅσον τοῦτο ὑπαγορεύεται ἐκ σπουδαίου ἐθνικοῦ συμφέροντος, δὲν θίγει τὰ δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὰς βάσεις τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος, γίνεται δὲ βάσει τῶν ἀρχῶν τῆς ἰσότητος καὶ ὑπὸ τὸν ὅρον τῆς ἀμοιβαιότητος.

*Ἀρθρον 29.

1. Ἕλληνες πολῖται, ἔχοντες τὸ δικαίωμα τοῦ ἐκλέγειν, δύνανται νὰ ιδρύουν ἐλευθέρως καὶ νὰ μετέχουν εἰς πολιτικὰ κόμματα, ἢ ὀργανώσεις καὶ ἢ δρᾶσις τῶν ὁποίων ὀφείλει νὰ ὑπηρετῇ τὴν ἐλευθέραν λειτουργίαν τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος.

Πολῖται, μὴ ἀποκτήσαντες ἔτι τὸ δικαίωμα τοῦ ἐκλέγειν, δύνανται νὰ μετέχουν εἰς τὰ τμήματα νέων τῶν κομμάτων.

2. Νόμος δύνатаι νὰ ὀρίζη τὴν οἰκονομικὴν ὑπὸ τοῦ Κράτους ἐνίσχυσιν τῶν κομμάτων καὶ τὴν δημοσιότητα τῶν ἐκλογικῶν δαπανῶν αὐτῶν καὶ τῶν ὑποψηφίων βουλευτῶν.

3. Ἀπαγορεύονται ἀπολύτως αἱ οἰασδήποτε μορφῆς ἐκδηλώσεις ὑπὲρ πολιτικῶν κομμάτων τῶν δικαστικῶν λειτουργῶν, τῶν στρατιωτικῶν ἐν γένει καὶ τῶν ὀργάνων τῶν σωμάτων ἀσφαλείας καὶ τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων, ὡς καὶ ἡ ἐνεργὸς ὑπὲρ κόμματος δρᾶσις τῶν ὑπαλλήλων νομικῶν προσώπων δημοσίου δικαίου, τῶν δημοσίων ἐπιχειρήσεων, ὡς καὶ τῶν ὀργανισμῶν τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως.

ΤΜΗΜΑ Β'

ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Κεφάλαιον Πρῶτον

*Ἀνάδειξις τοῦ Προέδρου.

*Ἀρθρον 30.

1. Ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας εἶναι ρυθμιστὴς τοῦ Πολιτεύματος. Ἐκλέγεται ὑπὸ τῆς Βουλῆς διὰ περίοδον πέντε ἐτῶν, κατὰ τὰ ἐν ἀρθροῖς 32 καὶ 33 ὀριζόμενα.

2. Τὸ ἀξίωμα τοῦ Προέδρου εἶναι ἀσυμβίβαστον πρὸς οἰονδήποτε ἄλλο ἀξίωμα, θέσιν ἢ ἔργον.

3. Ἡ προεδρική περίοδος ἄρχεται ἀπὸ τῆς ὀρκωμοσίας τοῦ Προέδρου.

4. Εἰς περίπτωσιν πολέμου ἢ προεδρική θητεία παρατείνεται μέχρι λήξεως αὐτοῦ.

5. Ἐπανεκλογή τοῦ αὐτοῦ προσώπου ἅπαξ μόνον ἐπιτρέπεται.

Ἄρθρον 31.

Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας δύναται νὰ ἐκλεγῇ ὁ ἀπὸ πενταετίας τοῦλάχιστον καὶ ἐκ πατρὸς τὴν καταγωγὴν Ἑλλήν πολίτης, συμπληρώσας τὸ τεσσαρακοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας του καὶ ἔχων τὴν νόμιμον ἱκανότητα τοῦ ἐκλέγειν.

Ἄρθρον 32.

1. Ἡ ἐκλογή τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας ὑπὸ τῆς Βουλῆς ἐνεργεῖται διὰ μυστικῆς ψηφοφορίας καὶ εἰς εἰδικὴν πρὸς τοῦτο συνεδρίασιν, προσκαλουμένην ὑπὸ τοῦ Προέδρου τῆς Βουλῆς ἓνα τοῦλάχιστον μῆνα πρὸ τῆς λήξεως τῆς θητείας τοῦ ἐν ἐνεργείᾳ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας, κατὰ τὰ ὑπὸ τοῦ Κανονισμοῦ αὐτῆς ὀριζόμενα.

Εἰς περίπτωσιν ὀριστικῆς ἀδυναμίας τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν καθηκόντων αὐτοῦ, κατὰ τὰ ἐν παραγράφῳ 2 τοῦ ἁρθροῦ 34 ὀριζόμενα, ὡς καὶ εἰς περίπτωσιν παραιτήσεως, θανάτου ἢ ἐκπτώσεως αὐτοῦ, κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ Συντάγματος, ἢ πρὸς ἐκλογὴν νέου Προέδρου τῆς Δημοκρατίας συνεδρίασις συγκαλεῖται ἐντὸς δέκα τὸ βραδύτερον ἡμερῶν ἀπὸ τῆς προώρου λήξεως τῆς θητείας τοῦ προηγουμένου Προέδρου.

2. Ἡ ἐκλογή τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας ἐνεργεῖται εἰς πᾶσαν περίπτωσιν διὰ πλήρη θητείαν.

3. Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας ἐκλέγεται ὁ συγκεντρώσας τὴν πλειοψηφίαν τῶν δύο τρίτων τοῦ συνολικοῦ ἀριθμοῦ τῶν βουλευτῶν.

Εἰς περίπτωσιν μὴ συγκεντρώσεως τῆς πλειοψηφίας ταύτης ἡ ψηφοφορία ἐπαναλαμβάνεται μετὰ πενθήμερον.

Ἐὰν δὲν ἐπιτευχθῇ οὐδὲ κατὰ τὴν δευτέραν ψηφοφορίαν ἡ καθοριζομένη πλειοψηφία, ἡ ψηφοφορία ἐπαναλαμβάνεται ἅπαξ ἔτι μετὰ πενθήμερον, ἐκλέγεται δὲ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας ὁ συγκεντρώσας τὴν

πλειοψηφίαν τῶν τριῶν πέμπτων τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν βουλευτῶν.

4. Μὴ ἐπιτευχθείσης οὐδὲ κατὰ τὴν τρίτην ψηφοφορίαν τῆς μνησθείσης ἡξημένης πλειοψηφίας, διαλύεται ἡ Βουλὴ ἐντὸς δεκαημέρου ἀπὸ ταύτης, προκηρυσσομένης ἐκλογῆς πρὸς ἀνάδειξιν νέας Βουλῆς. Τὸ σχετικὸν διάταγμα ὑπογράφεται ὑπὸ μόνου τοῦ ἐν ἐνεργείᾳ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας καὶ τούτου μὴ ὑπάρχοντος ὑπὸ τοῦ ἀναπληροῦντος αὐτὸν Προέδρου τῆς Βουλῆς.

Ἡ ἐκ τῶν νέων ἐκλογῶν ἀναδεικνυομένη Βουλὴ, εὐθὺς μετὰ τὴν συγκρότησιν αὐτῆς εἰς σῶμα, προβαίνει διὰ μυστικῆς ψηφοφορίας εἰς τὴν ἐκλογὴν Προέδρου τῆς Δημοκρατίας διὰ τῆς πλειοψηφίας τῶν τριῶν πέμπτων τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν βουλευτῶν.

Μὴ ἐπιτευχθείσης τῆς μνησθείσης πλειοψηφίας, ἡ ψηφοφορία ἐπαναλαμβάνεται ἐντὸς πενθημέρου, ἐκλέγεται δὲ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας ὁ συγκεντρώσας τὴν ἀπόλυτον πλειοψηφίαν τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν βουλευτῶν. Μὴ ἐπιτευχθείσης οὐδὲ τῆς πλειοψηφίας ταύτης, ἡ ψηφοφορία ἐπαναλαμβάνεται ἅπαξ ἔτι, μετὰ πενθήμερον καὶ μεταξύ τῶν δύο πλειοψηφούντων προσώπων, θεωρεῖται δὲ ἐκλεγείς ὡς Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας ὁ σχετικῶς πλειοψηφήσας.

5. Ἐὰν ἡ Βουλὴ εἶναι ἀποῦσα συγκαλεῖται αὕτη ἐκτάκτως πρὸς ἐκλογὴν τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας, κατὰ τὰ ἐν παραγράφῳ 4 ὀριζόμενα.

Ἐὰν ἡ Βουλὴ ἔχῃ διαλυθῇ καθ' οἷονδῆποτε τρόπον, ἡ ἐκλογὴ τοῦ Προέδρου ἀναβάλλεται μέχρι συγκροτήσεως εἰς σῶμα τῆς νέας Βουλῆς καὶ ἐντὸς εἴκοσι τῶν βραδύτερον ἡμερῶν ἀπὸ ταύτης, κατὰ τὰ ἐν παραγράφῳ 3 καὶ 4 ὀριζόμενα, τηρουμένων καὶ τῶν ὁρισμῶν τῆς παραγράφου 1 τοῦ ἄρθρου 34.

6. Ἐφ' ὅσον ἡ κατὰ τὰς προηγουμένας παράγραφους ὀριζομένη διαδικασία ἐκλογῆς νέου Προέδρου δὲν ἤθελε περατωθῇ ἐγκαίρως, ὁ διατελὼν Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας συνεχίζει τὴν ἄσκησιν τῶν καθηκόντων του καὶ μετὰ τὴν λήξιν τῆς θητείας του, μέχρις ἀναδείξεως νέου Προέδρου.

Ἑρμηνευτικὴ δήλωσις

«Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας, παραιτούμενος, πρὸ τῆς λήξεως τῆς θητείας του, δὲν δύναται νὰ μετάρχη εἰς τὴν ἐπακολουθοῦσαν, συνεπείᾳ τῆς παραιτήσεώς του, ἐκλογὴν».

*Άρθρον 33.

1. Ὁ ἐκλεγόμενος Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας ἀναλαμβάνει τὴν ἀσκησιν τῶν καθηκόντων αὐτοῦ ἀπὸ τῆς ἐπομένης τῆς λήξεως τῆς θητείας τοῦ ἀποχωροῦντος Προέδρου, εἰς πάσας δὲ τὰς λοιπὰς περιπτώσεις ἀπὸ τῆς ἐπομένης τῆς ἐκλογῆς αὐτοῦ.

2. Ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας δίδει ἐνώπιον τῆς Βουλῆς τὸν ἀκόλουθον ὄρκον πρὶν ἢ ἀναλάβῃ τὴν ἀσκησιν τῶν καθηκόντων του:

«Ὁμνύω εἰς τὸ ὄνομα τῆς Ἀγίας καὶ Ὁμοουσίου καὶ Ἀδιαιρέτου Τριάδος νὰ φυλάττω τὸ Σύνταγμα καὶ τοὺς νόμους, νὰ μεριμνῶ διὰ τὴν πιστὴν τήρησιν αὐτῶν, νὰ ὑπερασπίζω τὴν ἐθνικὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ τὴν ἀκεραιότητα τῆς Χώρας, νὰ προστατεύω τὰ δικαιώματα καὶ τὰς ἐλευθερίας τῶν Ἑλλήνων καὶ νὰ ὑπηρετῶ τὸ γενικὸν συμφέρον καὶ τὴν πρόοδον τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ».

3. Νόμος ὁρίζει τὴν πρὸς τὸν Πρόεδρον τῆς Δημοκρατίας καταβλητέαν χορηγίαν καὶ τὴν λειτουργίαν τῶν διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν καθηκόντων του ὀργανουμένων ὑπηρεσιῶν.

*Άρθρον 34.

1. Τὸν Πρόεδρον τῆς Δημοκρατίας ἀποδημοῦντα ὑπὲρ τὰς δέκα ἡμέρας, ἐκλείποντα, παραιτούμενον, ἐκπεσόντα ἢ κωλυόμενον ἐξ οἴου—δήποτε λόγου νὰ ἀσκήσῃ τὰ καθήκοντα αὐτοῦ, ἀναπληροῖ προσωρινῶς ὁ Πρόεδρος τῆς Βουλῆς, μὴ ὑπαρχούσης δὲ ταύτης, ὁ Πρόεδρος τῆς τελευταίας Βουλῆς καὶ τούτου ἀρνούμενου ἢ μὴ ὑπάρχοντος ἢ Κυβέρνησις συλλογικῶς.

Κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἀναπληρώσεως τοῦ Προέδρου δὲν ἔχουν ἐφαρμογὴν αἱ διατάξεις περὶ διαλύσεως τῆς Βουλῆς, ἐξαιρέσει τῆς περιπτώσεως τοῦ ἄρθρου 32 παρ. 4, ὡς καὶ αἱ διατάξεις περὶ παύσεως τῆς Κυβερνήσεως καὶ προσφυγῆς εἰς δημοψήφισμα κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ ἄρθρου 37 παράγραφος 4 καὶ τοῦ ἄρθρου 44 παράγραφος 2.

2. Παρατεινομένης τῆς ἀδυναμίας τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας πρὸς ἀσκησιν τῶν καθηκόντων του πέραν τῶν τριάκοντα ἡμερῶν, συγκαλεῖται ὑποχρεωτικῶς ἡ Βουλὴ καὶ ἂν αὕτη ἔχῃ διαλυθῇ, ὅπως ἀποφανθῇ διὰ τῆς πλειοψηφίας τῶν τριῶν πέμπτων τοῦ συνόλου τῶν μελῶν αὐτῆς, ἂν συντρέχῃ περίπτωσις ἐκλογῆς νέου Προέδρου. Εἰς οὐδεμίαν περίπτωσιν πάντως ἡ ἐκλογὴ νέου Προέδρου τῆς Δημοκρατίας

δύναται νά καθυστερήσῃ πέραν τῶν ἐξ συνολικῶς μηνῶν ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς λόγῳ ἀδυναμίας αὐτοῦ ἀναπληρώσεώς του.

Κεφάλαιον Δεύτερον

Ἐξουσίαι καὶ εὐθύνη ἐκ τῶν πράξεων τοῦ Προέδρου

*Ἀρθρον 35.

1. Οὐδεμία πράξις τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας ἰσχύει, οὐδὲ ἐκτελεῖται, ἂνευ τῆς προσυπογραφῆς τοῦ ἀρμοδίου Ὑπουργοῦ, ὅστις διὰ μόνης τῆς ὑπογραφῆς του καθίσταται ὑπεύθυνος, ὡς καὶ τῆς δημοσιεύσεως αὐτῆς εἰς τὴν Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως.

Ἐν περιπτώσει παύσεως τῆς Κυβερνήσεως, ἂν ὁ Πρόεδρος αὐτῆς δὲν προσυπογράψῃ τὸ οἰκεῖον διάταγμα, προσυπογράφεται τοῦτο ὑπὸ τοῦ νέου Πρωθυπουργοῦ.

2. Κατ' ἐξαιρέσιν δὲν χρήζουν προσυπογραφῆς αἱ ἀκόλουθοι ἀποκλειστικῶς πράξεις:

α) Ὁ διορισμὸς τοῦ Πρωθυπουργοῦ.

β) Ἡ σύγκλησις τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου ὑπὸ τὴν Προεδρίαν αὐτοῦ, κατὰ τὰ ἐν ἄρθρῳ 38 παράγραφος 3 ὀριζόμενα.

γ) Ἡ σύγκλησις τοῦ Συμβουλίου τῆς Δημοκρατίας.

δ) Ἡ ἀναπομπὴ ψηφισθέντος ὑπὸ τῆς Βουλῆς νομοσχεδίου ἢ προτάσεως νόμου κατὰ τὸ ἄρθρον 42 παράγραφος 3.

ε) Αἱ ἐν ἄρθροισι 32 παράγραφος 4, 37 παράγραφος 3, 41 παράγραφοι 1 καὶ 4 καὶ 44 παράγραφος 2 ἀναφερόμεναι ἀρμοδιότητες.

στ) Διαγγέλματα ἐκδιδόμενα εἰς ὅλως ἐκτάκτους περιστάσεις κατὰ τὴν παράγραφον 3 τοῦ ἄρθρου 44.

ζ) Ὁ διορισμὸς τοῦ προσωπικοῦ τῶν ὑπηρεσιῶν τῆς Προεδρίας τῆς Δημοκρατίας.

*Ἀρθρον 36.

1. Ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας, τηρουμένων ὅπωςδὴπότε τῶν ὀρισμῶν τοῦ ἄρθρου 35 παράγραφος 1, ἐκπροσωπεῖ διεθνῶς τὸ Κράτος, κηρύττει πόλεμον, συνομολογεῖ συνθήκας εἰρήνης, συμμαχίας, οἰκονομικῆς συνεργασίας καὶ συμμετοχῆς εἰς διεθνεῖς ὀργανισμοὺς ἢ ἐνώσεις, ἀνακοινώνει δὲ αὐτὰς εἰς τὴν Βουλὴν μετὰ τῶν ἀναγκαίων δια-

σαφήσεων, ἅμα τὸ συμφέρον καὶ ἡ ἀσφάλεια τοῦ Κράτους τὸ ἐπιτρέπουν.

2. Αἱ περὶ ἐμπορίας, ὥς καὶ αἱ περὶ φορολογίας, οἰκονομικῆς συνεργασίας καὶ συμμετοχῆς εἰς διεθνεῖς ὀργανισμοὺς ἢ ἐνώσεις, συνθηκαὶ καὶ ὅσαι ἄλλαι περιέχουν παραχωρήσεις περὶ τῶν ὁποίων κατ' ἄλλας διατάξεις τοῦ Συντάγματος δὲν δύναται νὰ ὀρισθῇ τι ἄνευ νόμου ἢ ἐπιβαρύνουν ἀτομικῶς τοὺς Ἕλληνας δὲν ἔχουν ἰσχὺν ἄνευ τυπικοῦ νόμου κυροῦντος ταύτας.

3. Μυστικὰ ἄρθρα συνθήκης, οὐδέποτε δύναται νὰ ἀνατρέψουν τὰ φανερά.

4. Ἡ κύρωσις διεθνῶν συνθηκῶν δὲν δύναται ν' ἀποτελέσῃ ἀντικείμενον νομοθετικῆς ἐξουσιοδοτήσεως κατὰ τὸ ἄρθρον 43 παράγραφου 2 καὶ 4.

*Ἀρθρον 37.

1. Ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας διορίζει τὸν Πρωθυπουργόν, ἐπὶ τῇ προτάσει δὲ αὐτοῦ διορίζει καὶ παύει τὰ λοιπὰ μέλη τῆς Κυβερνήσεως καὶ τοὺς Ὑφυπουργούς.

2. Πρωθυπουργὸς διορίζεται ὁ ἀρχηγὸς τοῦ διαθέτοντος ἐν τῇ Βουλῇ τὴν ἀπόλυτον πλειοψηφίαν τῶν ἐδρῶν κόμματος. Ἄν τὸ κόμμα δὲν ἔχῃ ἀρχηγόν, ἢ ἂν ὁ ἀρχηγὸς αὐτοῦ δὲν ἐξελέγῃ βουλευτὴς ἢ δὲν ὑπάρχῃ ἐκπρόσωπος, ὁ διορισμὸς ἐνεργεῖται μετὰ τὴν ὑπὸ τῆς κοινοβουλευτικῆς ὁμάδος τοῦ κόμματος ἀνάδειξιν ἀρχηγοῦ αὐτῆς, πραγματοποιουμένην τὸ βραδύτερον ἐντὸς πενθημέρου ἀπὸ τῆς ὑπὸ τοῦ Προέδρου τῆς Βουλῆς ἀνακοινώσεως εἰς τὸν Πρόεδρον τῆς Δημοκρατίας τῆς ἐν τῇ Βουλῇ δυνάμεως τῶν κομμάτων.

3. Ἐὰν οὐδὲν κόμμα διαθέτῃ τὴν ἀπόλυτον πλειοψηφίαν τῶν ἐν τῇ Βουλῇ ἐδρῶν, ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας παρέχει ἐντολὴν διερευνητικὴν εἰς τὸν ἀρχηγὸν τοῦ σχετικῶς πλειοψηφοῦντος κόμματος πρὸς διακρίβωσιν τῆς δυνατότητος σχηματισμοῦ Κυβερνήσεως ἀπολαούσης τῆς ἐμπιστοσύνης τῆς Βουλῆς, κατὰ τὰ ἐν τῇ προηγουμένῃ παραγράφῳ ὀριζόμενα.

4. Μὴ ἐπιτυχανομένου τούτου, ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας δύναται νὰ ἀναθέσῃ νέαν διερευνητικὴν ἐντολὴν εἰς τὸν ἀρχηγὸν τοῦ δευτέρου εἰς κοινοβουλευτικὴν δύναμιν κόμματος ἢ νὰ διορίσῃ Πρωθυπουργόν, μετὰ γνώμην τοῦ Συμβουλίου Δημοκρατίας, μέλος ἢ μὴ τῆς Βου-

λῆς, δυνάμενον κατὰ τὴν κρίσιν του νὰ τύχη ψήφου ἐμπιστοσύνης τῆς Βουλῆς.

Εἰς τὸν οὕτω προκριθέντα Πρωθυπουργὸν ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας δύναται νὰ παράσχη καὶ τὸ δικαίωμα διαλύσεως τῆς Βουλῆς πρὸς διεξαγωγὴν ἐκλογῶν.

*Ἀρθρον 38.

1. Ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας ἀπαλλάσσει τῶν καθηκόντων του τὸν Πρωθυπουργὸν παραιτούμενον, ὡς καὶ ἂν ἡ Κυβέρνησις ἀποδοκιμασθῇ ὑπὸ τῆς Βουλῆς, κατὰ τὰ ἐν ἄρθρῳ 84 ὀριζόμενα.

Εἰς τὰς περιπτώσεις ταύτας ἡ ἐντολὴ σχηματισμοῦ Κυβερνήσεως ἀνατίθεται εἰς μέλος τῆς Βουλῆς ὑποχρεούμενον ὅπως ζητήσῃ ψήφον ἐμπιστοσύνης κατὰ τὸ ἄρθρον 84, ἢ εἰς μέλος ἡ μὴ τῆς Βουλῆς πρὸς ἄμεσον διάλυσιν αὐτῆς καὶ ἐνέργειαν ἐκλογῶν.

2. Ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας δύναται νὰ παύσῃ τὴν Κυβέρνησιν, ἀφοῦ ἀκούσῃ τὴν γνώμην τοῦ Συμβουλίου τῆς Δημοκρατίας, ἐφαρμοζομένου περαιτέρω τοῦ β' ἐδαφίου τῆς προηγουμένης παραγράφου.

3. Ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας εἰς ἐκτάκτους περιστάσεις δύναται νὰ συγκαλῇ παρ' αὐτῷ τὸ Ὑπουργικὸν Συμβούλιον ὑπὸ τὴν προεδρίαν του.

*Ἀρθρον 39.

1. Ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας, κατὰ τὰς ὑπὸ τοῦ Συντάγματος εἰδικῶς προβλεπομένας περιπτώσεις, συγκαλεῖ παρ' αὐτῷ καὶ ὑπὸ τὴν προεδρίαν του τὸ Συμβούλιον τῆς Δημοκρατίας. Ὁμοίως συγκαλεῖ τοῦτο καὶ εἰς πᾶσαν ἄλλην σοβαρὰν κατὰ τὴν κρίσιν του ἐθνικὴν περίστασιν.

2. Τὸ Συμβούλιον τῆς Δημοκρατίας ἀπαρτίζεται ἐκ τῶν κατὰ δημοκρατικὸν τρόπον ἐκλεγέντων καὶ διατελεσάντων Προέδρων τῆς Δημοκρατίας, τοῦ Πρωθυπουργοῦ, τοῦ Προέδρου τῆς Βουλῆς, τοῦ Ἀρχηγοῦ τῆς Ἀξιωματικῆς ἐν τῇ Βουλῇ Ἀντιπολιτεύσεως, ὡς καὶ τῶν προερχομένων ἐκ τῆς Βουλῆς Πρωθυπουργῶν ἢ διατελεσάντων Πρωθυπουργῶν εἰς Κυβέρνησιν τυχούσαν τῆς ἐμπιστοσύνης τῆς Βουλῆς.

*Ἀρθρον 40.

1. Ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας συγκαλεῖ τακτικῶς τὴν Βουλὴν ἅπαξ τοῦ ἔτους κατὰ τὰ ἐν ἄρθρῳ 64 παράγραφος 1 ὀριζόμενα καὶ ἐ-

κτάκτως όσάκις κρίνη τοῦτο εύλογον, κηρύσσει δέ αὐτοπροσώπως ἡ διά τοῦ Πρωθυπουργοῦ τήν έναρξιν καί τήν λήξιν έκάστης βουλευτικῆς περιόδου.

2. Ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας άπαξ μόνον δύναται νά άναστειλή τας έργασίας τῆς βουλευτικῆς συνόδου είτε άναβάλλων τήν έναρξιν είτε διακόπτων τήν έξακολούθησιν αὐτῶν.

3. Ἡ άναστολή τῶν έργασιῶν δέν επιτρέπεται νά διαρκέσῃ πλέον τῶν τριάκοντα ήμερῶν, οὐδέ νά επαναληφθῇ, κατά τήν αὐτήν βουλευτικὴν σύνοδον, άνευ τῆς συγκαταθέσεως τῆς Βουλῆς.

ἄρθρον 41.

1. Ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας δύναται νά διαλύσῃ τήν Βουλὴν μετὰ γνώμην τοῦ Συμβουλίου τῆς Δημοκρατίας, έάν αὐτὴ εύρίσκεται έν προφανεί δυσαρμονίᾳ πρὸς τὸ λαϊκὸν αἶσθημα ἢ έάν ἡ σύνθεσις αὐτῆς δέν έξασφαλίζῃ κυβερνητικὴν σταθερότητα.

2. Ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας δύναται νά διαλύσῃ τήν Βουλὴν, προτάσει τῆς τυχούσης ψήφου έμπιστοσύνης Κυβερνήσεως πρὸς άνανέωσιν τῆς λαϊκῆς έντολῆς, προκειμένου νά άντιμετωπισθῇ έξαιρετικῆς σημασίας έθνικὸν θέμα.

3. Τὸ περὶ διαλύσεως διάταγμα, προσυπογεγραμμένον έν τῇ περιπτώσει τῆς προηγουμένης παραγράφου ὑπὸ τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου, πρέπει νά διαλαμβάνῃ συγχρόνως τήν προκήρυξιν έκλογῶν έντὸς τριάκοντα ήμερῶν καί τήν σύγκλησιν τῆς νέας Βουλῆς έντὸς τριάκοντα ήμερῶν άπὸ τούτων.

4. Βουλὴ έκλεγείσα μετὰ διάλυσιν τῆς προηγουμένης δέν δύναται νά διαλυθῇ πρὸ τῆς παρελεύσεως έτους άπὸ τῆς έναρξεως τῶν έργασιῶν αὐτῆς, έξαιρέσει τῆς περιπτώσεως τῆς καταψηφίσεως παρ' αὐτῆς δύο Κυβερνήσεων. Πρὸ τῆς ὑπογραφῆς τοῦ διατάγματος ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας ζητεῖ τήν γνώμην τοῦ Συμβουλίου τῆς Δημοκρατίας ἂ αποκλείεται ἡ διάλυσις τῆς Βουλῆς δις διά τήν αὐτὴν αἰτίαν.

5. Ἡ Βουλὴ διαλύεται ὑποχρεωτικῶς εἰς τήν περίπτωση τοῦ άρθρου 32 παράγραφος 4.

ἄρθρον 42.

1. Ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας κυροῖ, έκδίδει καί δημοσιεύει τοὺς ὑπὸ τῆς Βουλῆς ψηφισθέντας νόμους έντὸς μηνὸς άπὸ τῆς έπιψηφίσεως αὐτῶν.

2. Ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας δύναται, ἐντὸς τῆς κατὰ τὴν προηγουμένην παράγραφον προθεσμίας, νὰ ἀναπέμψῃ εἰς τὴν Βουλὴν ψηφισθὲν ὑπ' αὐτῆς νομοσχέδιον, ἐκθέτων καὶ τοὺς λόγους τῆς μὴ κυρώσεως.

3. Πρότασις νόμου ἢ νομοσχέδιον ἀναπεμφθὲν ὑπὸ τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας εἰς τὴν Βουλὴν εἰσάγεται εἰς τὴν Ὀλομέλειαν αὐτῆς, ἐὰν δὲ ἐπιψηφισθῇ καὶ αὐθις διὰ τῆς ἀπολύτου πλειοψηφίας τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν βουλευτῶν, κατὰ τὴν διαδικασίαν τοῦ ἄρθρου 76 παράγραφος 2, ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας κυροῖ, ἐκδίδει καὶ δημοσιεύει τοῦτο ὑποχρεωτικῶς ἐντὸς δέκα ἡμερῶν ἀπὸ τῆς δευτέρας ἐπιψηφίσεως αὐτοῦ.

*Ἀρθρον 43.

1. Ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας ἐκδίδει τὰ ἀναγκαῖα διατάγματα πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν νόμων, οὐδέποτε δὲ δύναται νὰ ἀναστείλῃ τὴν ἐφαρμογὴν των οὐδὲ νὰ ἐξαιρέσῃ τινὰ τῆς ἐκτελέσεως αὐτῶν.

2. Ἐπὶ τῇ προτάσει τοῦ ἀρμοδίου Ὑπουργοῦ ἐπιτρέπεται ἡ ἐκδοσις κανονιστικῶν διαταγμάτων βάσει εἰδικῆς ἐξουσιοδοτήσεως νόμου καὶ ἐντὸς τῶν ὁρίων ταύτης. Ἐξουσιοδοτήσεις πρὸς ἐκδοσιν κανονιστικῶν πράξεων ὑπὸ ἐτέρων ὀργάνων τῆς διοικήσεως ἐπιτρέπεται προκειμένου περὶ ρυθμίσεως εἰδικωτέρων θεμάτων ἢ θεμάτων τοπικοῦ ἐνδιαφέροντος ἢ τεχνικοῦ ἢ λεπτομερειακοῦ χαρακτῆρος.

3. Ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας ἐκδίδει ὀργανωτικὰ διατάγματα πρὸς ρύθμισιν τῶν εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ἀποκλειστικῶς διάρθρωσιν καὶ λειτουργίαν τῶν ὑπηρεσιῶν τοῦ Κράτους καὶ τῶν δημοσίων ὀργανισμῶν ἀναγομένων θεμάτων, ἀποκλειομένης τῆς δι' αὐτῶν αὐξήσεως τοῦ ἀριθμοῦ τοῦ προσωπικοῦ, ὡς καὶ τῆς μεταβολῆς τῆς βαθμολογικῆς διαρθρώσεως τούτου. Τὰ ὀργανωτικὰ ταῦτα διατάγματα ἐκδίδονται μετὰ γνώμην ἀνωτάτου συμβουλίου ἀποτελουμένου κατὰ τὰ δύο τρίτα τοῦλάχιστον τῶν μελῶν του ἐκ δικαστικῶν λειτουργῶν, ὡς νόμος ὁρίζει.

4. Διὰ νόμων ψηφιζομένων ὑπὸ τῆς Ὀλομελείας τῆς Βουλῆς δύναται νὰ παρέχεται ἐξουσιοδοτήσεις πρὸς ἐκδοσιν κανονιστικῶν διαταγμάτων διὰ τὴν ρύθμισιν τῶν εἰς αὐτοὺς ἐν γενικῷ πλαισίῳ καθοριζομένων θεμάτων. Διὰ τῶν νόμων τούτων χαράσσονται αἱ γενικαὶ ἀρχαὶ καὶ κατευθύνσεις τῆς ἀκολουθητέας ρυθμίσεως καὶ τίθενται χρονικὰ ὅρια διὰ τὴν χρῆσιν τῆς ἐξουσιοδοτήσεως.

5. Τὰ κατὰ τὸ ἄρθρον 72 παράγραφος 1 θέματα τῆς ἀρμοδιότητος τῆς Ὀλομελείας τῆς Βουλῆς δὲν δύναται νὰ ἀποτελέσουν ἀντικείμενον τῆς κατὰ τὴν προηγουμένην παράγραφον ἐξουσιοδοτήσεως.

*Ἀρθρον 44.

1. Εἰς ἐκτάκτους περιπτώσεις ἐξαιρετικῶς ἐπείγουσας καὶ ἀπροβλέπτου ἀνάγκης, ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας, προτάσει τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου, δύναται νὰ ἐκδίδῃ πράξεις νομοθετικοῦ περιεχομένου. Αὗται ὑποβάλλονται εἰς τὴν Βουλὴν πρὸς κύρωσιν κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ ἄρθρου 72 παράγραφος 1, ἐντὸς τεσσαράκοντα ἡμερῶν ἀπὸ τῆς ἐκδόσεώς των ἢ ἐντὸς τεσσαράκοντα ἡμερῶν ἀπὸ τῆς συγκλήσεως τῆς Βουλῆς εἰς σύνοδον. Ἐὰν δὲν ὑποβληθοῦν εἰς τὴν Βουλὴν ἐντὸς τῶν ἀνωτέρω προθεσμιῶν ἢ δὲν ἐγκριθοῦν ὑπ' αὐτῆς ἐντὸς τριῶν μηνῶν ἀπὸ τῆς ὑποβολῆς των, ἀποβάλλουν ἐφ' ἐξῆς τὴν ἰσχύν των.

2. Ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας δύναται διὰ διατάγματος νὰ προκηρύσσει τὴν διεξαγωγὴν δημοψηφίσματος ἐπὶ κρισίμων ἐθνικῶν θεμάτων.

3. Ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας εἰς ὅλως ἐξαιρετικὰς περιστάσεις ἀπευθύνει διαγγέλματα, δημοσιευόμενα διὰ τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως.

*Ἀρθρον 45.

Ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας ἄρχει τῶν Ἐνόπλων Δυνάμεων τῆς Χώρας, τὴν διοίκησιν τῶν ὁποίων ἀσκεῖ ἡ Κυβέρνησις, ὡς νόμος ὁρίζει. Ἀπονέμει δὲ τοὺς βαθμοὺς εἰς τοὺς ὑπηρετοῦντας εἰς αὐτάς, ὡς νόμος ὁρίζει.

*Ἀρθρον 46.

1. Ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας διορίζει καὶ παύει κατὰ νόμον τοὺς δημοσίους ὑπαλλήλους, ἐκτὸς τῶν ὑπὸ τοῦ νόμου ὀριζομένων ἐξαιρέσεων.

2. Ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας ἀπονέμει τὰ κεκανονισμένα παράσημα, κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ περὶ αὐτῶν νόμου.

*Ἀρθρον 47.

1. Ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας ἔχει τὸ δικαίωμα ὅπως, προτάσει τοῦ Ὑπουργοῦ Δικαιοσύνης καὶ μετὰ γνώμην συμβουλίου συγκρο-

τουμένου κατὰ πλειοψηφίαν ἐκ δικαστῶν, χαρίζη, μετατρέπη ἢ μετριάξη τὰς παρὰ τῶν δικαστηρίων καταγιγνωσκόμενας ποινάς, ὥς καὶ νὰ αἴρῃ τὰς πάσης φύσεως κατὰ νόμον συνεπέας καταγνωσθεῖσων καὶ ἐκτιθεῖσων ποινῶν.

2. Ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας μόνον τῇ συγκαταθέσει τῆς Βουλῆς ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἀπονέμῃ χάριν εἰς Ὑπουργὸν καταδικασθέντα κατὰ τὸ ἄρθρον 86.

3. Ἀμνηστία παρέχεται μόνον ἐπὶ πολιτικῶν ἐγκλημάτων διὰ προεδρικοῦ διατάγματος ἐκδιδομένου προτάσει τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου.

4. Ἀμνηστία ἐπὶ κοινῶν ἐγκλημάτων οὐδὲ διὰ νόμου παρέχεται.

* Ἀρθρον 48.

1. Ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας ἐν περιπτώσει πολέμου ἢ ἐπιστρατεύσεως ἐνεκεν ἐξωτερικῶν κινδύνων, διὰ προεδρικοῦ διατάγματος προσυπογραφομένου ὑπὸ τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου, ἐν περιπτώσει δὲ σοβαρᾶς διαταραχῆς ἢ ἐκδήλου ἀπειλῆς κατὰ τῆς δημοσίας τάξεως καὶ ἀσφαλείας τοῦ κράτους ἐξ ἐσωτερικῶν κινδύνων, διὰ προεδρικοῦ διατάγματος προσυπογραφομένου ὑπὸ τοῦ Πρωθυπουργοῦ, δύναται νὰ ἀναστείλῃ καθ' ἅπασαν τὴν Ἐπικράτειαν ἢ τμῆμα αὐτῆς, τὴν ἰσχὺν τῶν διατάξεων τῶν ἁρθρῶν 5 παράγραφος 4, 6, 8, 9, 11 παραγρ. 1 ἕως καὶ 4, 12, 14, 19, 22, 23, 96 παράγραφος 4 καὶ 97 ἢ τινῶν ἐξ αὐτῶν, νὰ θέσῃ εἰς ἐφαρμογὴν τὸν ἐκάστοτε ἰσχύοντα νόμον περὶ καταστάσεως πολιορκίας καὶ νὰ συστήσῃ ἐξαιρετικὰ δικαστήρια. Ὁ νόμος οὗτος δὲν δύναται νὰ τροποποιηθῇ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐφαρμογῆς του.

2. Ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας δύναται, ἀπὸ τῆς ἐκδόσεως τοῦ προεδρικοῦ διατάγματος, ὑπὸ τὰς αὐτὰς προϋποθέσεις νὰ λαμβάνη προσέτι καὶ πάντα τὰ ἀναγκαῖα νομοθετικῆς ἢ διοικητικῆς φύσεως μέτρα, πρὸς ἀντιμετώπισιν τῆς καταστάσεως καὶ τὴν ταχύτεραν ἀποκατάστασιν τῆς λειτουργίας τῶν συνταγματικῶν θεσμῶν.

3. Ἡ ἰσχὺς τοῦ κατὰ τὴν παράγραφον 1 ἐκδιδομένου προεδρικοῦ διατάγματος, ἂν τοῦτο δὲν ἀνακληθῇ δι' ὁμοίου διατάγματος ἐνωρίτερον, αἴρεται αὐτοδικαίως, ἐν περιπτώσει μὲν πολέμου ἀπὸ τῆς λήξεως αὐτοῦ, ἐν πάσῃ δὲ ἄλλῃ περιπτώσει μετὰ τριάκοντα ἡμέρας ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεώς του, ἐκτὸς ἐὰν ἡ ἰσχὺς αὐτοῦ παραταθῇ καὶ πέραν

τῶν τριάκοντα ἡμερῶν διὰ προεδρικοῦ διατάγματος ἐκδιδομένου μετὰ προηγουμένην ἄδειαν τῆς Βουλῆς. Ἡ σχετική ἀπόφασις αὐτῆς λαμβάνεται διὰ τῆς ἀπολύτου πλειοψηφίας τῶν παρόντων μελῶν αὐτῆς, συμφώνως πρὸς τὰς διατάξεις τοῦ ἄρθρου 67.

4. Ἐὰν ἡ ἐκδοσις τοῦ κατὰ τὴν παράγραφον 1 προεδρικοῦ διατάγματος γίνῃ ἐν ἀπουσίᾳ τῆς Βουλῆς, αὕτη συγκαλεῖται καὶ ἂν ἔτι ἔληξεν ἡ περίοδος αὐτῆς ἢ διελύθη, μέχρι πέρατος τῆς κατὰ τὴν προηγουμένην παράγραφον προθεσμίας, ἵνα ἀποφασίσῃ περὶ τῆς παρατάσεως τῆς ἰσχύος τοῦ ὡς ἄνω διατάγματος.

5. Ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ κατὰ τὴν παράγραφον 1 προεδρικοῦ διατάγματος καὶ καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ἐφαρμογῆς του ἰσχύει αὐτοδικαίως ἡ κατὰ τὸ ἄρθρον 62 βουλευτική ἀσυλία καὶ ἂν ἔτι διελύθη ἡ Βουλὴ ἢ ἔληξεν ἡ περίοδος αὐτῆς.

Κεφάλαιον Τρίτον

Εἰδικαὶ εὐθῦναι τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας

*Ἀρθρον 49.

1. Ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας δὲν εὐθύνεται ὅπωςδὴποτε διὰ πράξεις ἐνεργηθείσας κατὰ τὴν ἐνάσκησιν τῶν καθηκόντων του, εἰ μὴ μόνον δι' ἐσχάτην προδοσίαν ἢ ἐκ προθέσεως παραβίασιν τοῦ Συντάγματος. Διὰ πράξεις μὴ σχετιζομένας πρὸς τὴν ἀσκήσιν τῶν καθηκόντων του ἡ δίωξις ἀναστέλλεται μέχρι λήξεως τῆς προεδρικῆς θητείας.

2. Ἡ πρότασις περὶ κατηγορίας καὶ παραπομπῆς εἰς δίκην τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας ὑποβάλλεται εἰς τὴν Βουλὴν ὑπογεγραμμένη ὑπὸ τοῦ ἐνὸς τρίτου τοῦλάχιστον τῶν μελῶν αὐτῆς, γίνεται δὲ ἀποδεκτὴ δι' ἀποφάσεως λαμβανομένης κατὰ πλειοψηφίαν τῶν δύο τρίτων τοῦ συνόλου τῶν μελῶν αὐτῆς.

3. Ἐὰν ἡ πρότασις γίνῃ ἀποδεκτὴ, ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας παραπέμπεται εἰς τὸ κατὰ τὸ ἄρθρον 86 δικαστήριον, τῶν περὶ τούτου διατάξεων ἐφαρμοζομένων ἀναλόγως καὶ ἐν προκειμένῳ.

4. Ἀπὸ τῆς παραπομπῆς του ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας ἀπέχει τῆς ἀσκήσεως τῶν καθηκόντων του, ἀναπληρούμενος κατὰ τὰ ἐν ἄρθρῳ 34 ὀριζόμενα, ἀναλαμβάνει δὲ ἐκ νέου ταῦτα, ἐφ' ὅσον δὲν ἐξηντλή-

θη ή θητεία του από της έκδόσεως απαλλακτικής αποφάσεως του υπό του άρθρου 86 δικαστηρίου.

5. Νόμος ψηφιζόμενος υπό της 'Ολομελείας της Βουλής ρυθμίζει τὰ της εφαρμογής των διατάξεων του παρόντος άρθρου.

*Άρθρον 50.

‘Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας δὲν ἔχει ἄλλας ἀρμοδιότητας, εἰ μὴ ὅσας ἀπονέμει εἰς αὐτὸν ρητῶς τὸ Σύνταγμα καὶ οἱ πρὸς αὐτὸ συνάδοντες νόμοι.

ΤΜΗΜΑ Γ'

ΒΟΥΛΗ

Κεφάλαιον Πρῶτον

*Ανάδειξις καὶ συγκρότησις τῆς Βουλῆς

*Άρθρον 51

1. ‘Ο ἀριθμὸς τῶν βουλευτῶν καθορίζεται διὰ νόμου, δὲν δύναται ὁμῶς νὰ εἶναι κατώτερος τῶν διακοσίων, οὐδὲ ἀνώτερος τῶν τριακοσίων.

2. Οἱ βουλευταὶ ἀντιπροσωπεύουν τὸ Ἔθνος.

3. Οἱ βουλευταὶ ἐκλέγονται δι’ ἀμέσου, καθολικῆς καὶ μυστικῆς ψηφοφορίας, ὑπὸ τῶν ἐχόντων τὸ δικαίωμα τοῦ ἐκλέγειν πολιτῶν, ὡς νόμος ὀρίζει. ‘Ο νόμος δὲν δύναται νὰ περιορίσῃ τὸ δικαίωμα τοῦ ἐκλέγειν, εἰ μὴ μόνον λόγῳ μὴ συμπληρώσεως κατωτάτου ὁρίου ἡλικίας ἢ λόγῳ ἀνικανότητος πρὸς δικαιοπραξίαν ἢ συνεπιεῖα ἀμετακλήτου ποινικῆς καταδίκης δι’ ὠρισμένα ἐγκλήματα.

4. Αἱ βουλευτικαὶ ἐκλογαὶ διενεργοῦνται ταῦτοχρόνως καθ’ ἅπασαν τὴν Ἐπικράτειαν.

Νόμος δύναται νὰ ὀρίξῃ τὰ της ἀσκήσεως τοῦ ἐκλογικοῦ δικαιώματος ὑπὸ τῶν ἐκτὸς τῆς Ἐπικρατείας εὕρισκομένων ἐκλογέων.

5. Ἡ ἀσκησις τοῦ ἐκλογικοῦ δικαιώματος, εἶναι ὑποχρεωτική. Νόμος ὀρίζει ἐκάστοτε τὰς ἐξαιρέσεις καὶ τὰς ποινικὰς κυρώσεις.

*Άρθρον 52.

Ἡ ἐλευθέρα καὶ ἀνόθευτος ἐκδήλωσις τῆς λαϊκῆς θελήσεως, ὡς ἐκφρασίς τῆς λαϊκῆς κυριαρχίας, τελεῖ ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν πάντων τῶν λειτουργῶν τῆς Πολιτείας, οἵτινες ὑποχρεοῦνται νὰ διασφαλίζουν ταύτην εἰς πᾶσαν περίπτωσιν. Διὰ νόμου ὀρίζονται αἱ ποινικαὶ κυρώσεις κατὰ τῶν παραβατῶν τῆς διατάξεως ταύτης.

*Άρθρον 53.

1. Οἱ βουλευταὶ ἐκλέγονται διὰ τέσσαρα συναπτά ἔτη, ἀρχόμενα ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῶν γενικῶν ἐκλογῶν. Ἀμα τῇ λήξει τῆς βουλευτικῆς περιόδου διατάσσεται, διὰ προεδρικοῦ διατάγματος, προσυπογραφομένου ὑπὸ τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου, ἡ διενέργεια γενικῶν βουλευτικῶν ἐκλογῶν ἐντὸς τριάκοντα ἡμερῶν καὶ ἡ σύγκλησις τῆς νέας Βουλῆς εἰς τακτικὴν σύνοδον, ἐντὸς ἑτέρων τριάκοντα ἡμερῶν ἀπὸ τούτων.

2. Βουλευτικὴ ἔδρα, κενωθεῖσα κατὰ τὸ τελευταῖον ἔτος τῆς περιόδου, δὲν πληροῦται δι' ἀναπληρωματικῆς ἐκλογῆς, ὅταν τοιαύτη ἀπαιτῆται κατὰ νόμον, ἐφ' ὅσον ὁ ἀριθμὸς τῶν κενῶν ἐδρῶν δὲν ὑπερβαίνει τὸ πέμπτον τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν βουλευτῶν.

3. Εἰς περίπτωσιν πολέμου παρατείνεται καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν αὐτοῦ, ἡ βουλευτικὴ περίοδος. Ἐὰν ἔχη διαλυθῇ ἡ Βουλὴ, ἀναστέλλεται ἡ διενέργεια ἐκλογῶν μέχρι λήξεως τοῦ πολέμου, ἀνακαλουμένης μέχρι ταύτης αὐτοδικαίως τῆς διαλυθείσης Βουλῆς.

*Άρθρον 54.

1. Τὸ ἐκλογικὸν σύστημα καὶ αἱ ἐκλογικαὶ περιφέρειαι ὀρίζονται διὰ νόμου.

2. Ὁ ἀριθμὸς τῶν βουλευτῶν ἐκάστης ἐκλογικῆς περιφερείας ὀρίζεται διὰ προεδρικοῦ διατάγματος ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ νομίμου πληθυσμοῦ τῆς περιφερείας, ὡς οὗτος προκύπτει ἐκ τῆς τελευταίας ἀπογραφῆς.

3. Μέρος τῆς Βουλῆς, οὐχὶ μείζον τοῦ ἐνὸς εἰκοστοῦ τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν βουλευτῶν, δύναται νὰ ἐκλέγεται ἐνιαίως καθ' ἅπασαν τὴν Ἐπικράτειαν, ἐν συναρτήσει πρὸς τὴν συνολικὴν ἐν τῇ Ἐπικρατείᾳ ἐκλογικὴν δύναμιν ἐκάστου κόμματος, ὡς νόμος ὀρίζει.

Κωλύματα καὶ ἀσυμβίβαστα τῶν Βουλευτῶν

*Ἄρθρον 55.

1. Ὅπως ἐκλεγῇ τις βουλευτὴς ἀπαιτεῖται νὰ εἶναι Ἑλλήν πολίτης, νὰ ἔχη τὴν νόμιμον ἰκανότητα τοῦ ἐκλέγειν καὶ συμπεπληρωμένον τὸ εἰκοστὸν πέμπτον ἔτος τῆς ἡλικίας του κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἐκλογῆς.

2. Βουλευτὴς, στερηθεὶς τινὸς τῶν ἀνωτέρω προσόντων, ἐκπίπτει αὐτοδικαίως τοῦ βουλευτικοῦ ἀξιώματος.

*Ἄρθρον 56.

1. Ἐμμισθοὶ δημόσιοι λειτουργοὶ καὶ ὑπάλληλοι, ἀξιωματικοὶ τῶν ἐνόπλων δυνάμεων καὶ τῶν σωμάτων ἀσφαλείας, ὑπάλληλοι ὀργάνισμῶν τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως ἢ ἄλλων νομικῶν προσώπων δημοσίου δικαίου, δήμαρχοι καὶ πρόεδροι κοινοτήτων καὶ διοικηταὶ ἢ πρόεδροι διοικητικῶν συμβουλίων νομικῶν προσώπων δημοσίου δικαίου ἢ δημοσίων ἢ δημοτικῶν ἐπιχειρήσεων, συμβολαιογράφοι, φύλακες μεταγραφῶν καὶ ὑποθηκῶν, δὲν δύνανται νὰ ἀνακηρυχθοῦν ὑποψήφιοι, οὐδὲ νὰ ἐκλεγοῦν βουλευταί, ἐὰν δὲν παραιτηθοῦν πρὸ τῆς ἀνακηρύξεώς των ὡς ὑποψηφίων. Ἡ παραίτησις συντελεῖται διὰ μόνης τῆς ἐγγράφου ὑποβολῆς αὐτῆς. Ἀποκλείεται ἡ ἐπάνοδος τῶν παραιτουμένων στρατιωτικῶν εἰς τὴν ἐνεργὸν ὑπηρεσίαν, ἀπαγορεύεται δὲ ἡ ἐπάνοδος τῶν παραιτουμένων πολιτικῶν ὑπαλλήλων καὶ λειτουργῶν πρὸ τῆς παρελεύσεως ἔτους ἀπὸ τῆς παραιτήσεως.

2. Τῶν περιορισμῶν τῆς προηγουμένης παραγράφου ἐξαιροῦνται οἱ καθηγηταὶ τῶν ἀνωτάτων ἐκπαιδευτικῶν ἰδρυμάτων. Νόμος ὀρίζει τὸν τρόπον τῆς ἀναπληρώσεως αὐτῶν, ἀναστελομένης τῆς ἀσκήσεως τῶν πρὸς τὴν ἰδιότητα τοῦ καθηγητοῦ ἀρμοδιοτήτων τοῦ ἐκλεγέντος, διαρκούσης τῆς βουλευτικῆς περιόδου.

3. Ἐμμισθοὶ δημόσιοι ὑπάλληλοι, στρατιωτικοὶ ἐν ἐνεργείᾳ καὶ ἀξιωματικοὶ τῶν σωμάτων ἀσφαλείας, ὑπάλληλοι νομικῶν ἐν γένει προσώπων δημοσίου δικαίου, διοικηταὶ καὶ ὑπάλληλοι δημοσίων καὶ δημοτικῶν ἐπιχειρήσεων ἢ κοινωφελῶν ἰδρυμάτων, δὲν δύνανται νὰ ἀνακηρυχθοῦν ὑποψήφιοι, οὐδὲ νὰ ἐκλεγοῦν βουλευταὶ εἰς οἵανδήποτε

ἐκλογικὴν περιφέρειαν, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπηρετήσαν πλεον τοῦ τριμήνου, κατὰ τὴν πρὸ τῶν ἐκλογῶν τριετίαν. Εἰς τοὺς αὐτοὺς περιορισμοὺς ὑπάγονται καὶ οἱ διατελέσαντες γενικοὶ γραμματεῖς ὑπουργείων κατὰ τὸ τελευταῖον ἑξάμηνον τῆς τετραετοῦς βουλευτικῆς περιόδου. Δὲν ὑπάγονται εἰς τοὺς αὐτοὺς περιορισμοὺς οἱ ὑποψήφιοι βουλευταὶ τῆς Ἐπικρατείας καὶ οἱ κατώτεροι ὑπάλληλοι τῶν κεντρικῶν κρατικῶν ὑπηρεσιῶν.

4. Πολιτικοὶ ὑπάλληλοι καὶ στρατιωτικοὶ ἐν γένει, ἔχοντες ἀνειλημμένην, κατὰ νόμον, ὑποχρέωσιν παραμονῆς ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ ἐπὶ ὠρισμένον χρόνον, δὲν δύνανται νὰ ἀνακηρυχθοῦν ὑποψήφιοι, οὐδὲ νὰ ἐκλεγοῦν βουλευταί, διαρκούντος τοῦ χρόνου τῆς ὑποχρέωσως αὐτῶν.

*Ἀρθρον 57.

1. Τὰ καθήκοντα τοῦ βουλευτοῦ εἶναι ἀσυμβίβαστα πρὸς τὰ ἔργα ἢ τὴν ιδιότητα μέλους τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου, διοικητοῦ, γενικοῦ διευθυντοῦ ἢ τῶν ἀναπληρωτῶν αὐτῶν, ἢ ὑπαλλήλου ἐμπορικῆς ἐταιρείας, ἢ ἐπιχειρήσεως ἀπολαυούσης εἰδικῶν προνομίων ἢ κρατικῆς ἐπιχορηγήσεως ἢ τυχούσης παραχωρήσεως δημοσίας ἐπιχειρήσεως.

2. Βουλευταί, ἐμπίπτοντες εἰς τὰς διατάξεις τῆς προηγουμένης παραγράφου, ὀφείλουν ἐντὸς ὀκτῶ ἡμερῶν, ἀφ' ἧς καταστῇ ὀριστικὴ ἡ ἐκλογή των, νὰ δηλώσουν ἐπιλογὴν μεταξὺ τοῦ βουλευτικοῦ ἀξιώματος καὶ τῶν ὡς ἄνω ἔργων. Ἐν παραλείψει τοιαύτης ἐμπροθέσμου δηλώσεως, ἐκπίπτουν αὐτοδικαίως τοῦ ἀξιώματος τοῦ βουλευτοῦ.

3. Βουλευταί, ἀποδεχόμενοι οἷονδῆποτε τῶν ἐν τῷ προηγουμένῳ ἢ τῷ παρόντι ἄρθρῳ ἀναφερομένων καθηκόντων ἢ ἔργων, χαρακτηριζομένων ὡς ἀποτελούντων κώλυμα διὰ τὴν ὑποψηφιότητα βουλευτοῦ, ἢ ὡς ἀσυμβίβαστων διὰ τὸ βουλευτικὸν ἀξίωμα, ἐκπίπτουν αὐτοδικαίως τούτου.

4. Οἱ βουλευταὶ δὲν δύνανται νὰ ἀναλαμβάνουν προμηθείας, μελέτας, ἢ τὴν ἐκτέλεσιν ἔργων τοῦ Κράτους, τῶν ὀργανισμῶν τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως, ἢ ἄλλων νομικῶν προσώπων δημοσίου δικαίου, ἢ δημοσίων, ἢ δημοτικῶν ἐπιχειρήσεων καὶ ἐνοικιάσεις δημοσίων ἢ δημοτικῶν φόρων, οὐδὲ νὰ μισθώνουν ἀκίνητα ἀνήκοντα εἰς τὰ ἄνω ἀναφερόμενα πρόσωπα, ἢ νὰ δέχωνται πάσης μορφῆς παραχωρήσεις ἐπὶ

τῶν ἀκινήτων αὐτῶν. Ἡ παράβασις τῶν διατάξεων τῆς παρούσης παραγράφου συνεπάγεται ἐκπτώσιν ἀπὸ τοῦ βουλευτικοῦ ἀξιώματος καὶ ἀκυρότητα τῶν πράξεων. Αἱ πράξεις αὗται εἶναι ἄκυροι καὶ ὅταν γίνωνται ὑπὸ ἐμπορικῶν ἐταιρειῶν ἢ ἐπιχειρήσεων, εἰς τὰς ὁποίας ἔργα διευθυντοῦ ἢ διοικητικοῦ ἢ νομικοῦ συμβούλου ἐκτελεῖ βουλευτῆς, ἢ μετέχει τούτων ὡς ὁμόρρυθμος ἢ ἑτερόρρυθμος ἐταῖρος.

5. Εἰδικὸς νόμος ὁρίζει τὸν τρόπον συνεχίσεως ἢ ἐκχωρήσεως ἢ διαλύσεως συμβάσεων ἐκτελέσεως τῶν ἔργων καὶ μελετῶν περὶ ὧν ἡ παράγραφος 4, ἀνειλημμένων ὑπὸ βουλευτοῦ πρὸ τῆς ἐκλογῆς αὐτοῦ.

*Ἀρθρον 58.

Ἡ ἐξέλιξις καὶ ἐκδίκασις τῶν βουλευτικῶν ἐκλογῶν, κατὰ τοῦ κύρους τῶν ὁποίων ἐγείρονται ἐνστάσεις, ἀναφερόμεναι εἴτε εἰς ἐκλογικὰς παραβάσεις περὶ τὴν ἐνέργειαν τούτων, εἴτε εἰς ἔλλειψιν τῶν νομίμων προσόντων, ἀνατίθεται εἰς τὸ κατ' ἄρθρον 100 Ἀνώτατον Εἰδικὸν Δικαστήριον.

Κεφάλαιον Τρίτον

Καθήκοντα καὶ δικαιώματα τῶν Βουλευτῶν.

*Ἀρθρον 59.

1. Οἱ βουλευταί, πρὸ τῆς ἀναλήψεως τῶν καθηκόντων αὐτῶν ὁμνύουν ἐν τῷ Βουλευτηρίῳ καὶ εἰς δημοσίαν συνεδρίασιν τὸν ἀκόλουθον ὄρκον:

«Ὁμνύω ἐς τὸ ὄνομα τῆς Ἀγίας καὶ Ὁμοουσίου καὶ Ἀδιαιρέτου Τριάδος νὰ φυλάττω πίστιν εἰς τὴν Πατρίδα καὶ τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα, ὑπακοὴν εἰς τὸ Σύνταγμα καὶ τοὺς νόμους καὶ νὰ ἐκπληρῶ εὐσυνειδήτως τὰ καθήκοντά μου».

2. Ἀλλόθρησκοι ἢ ἑτερόδοξοι βουλευταὶ δίδουν τὸν αὐτὸν ὄρκον κατὰ τὸν τρόπον τῆς ἰδίας αὐτῶν θρησκείας, ἢ τοῦ ἰδίου αὐτῶν δόγματος.

3. Ἀνακηρυσσόμενοι βουλευταὶ ἀπούσης τῆς Βουλῆς δίδουν τὸν ὄρκον ἐνώπιον τοῦ λειτουργοῦντος Τμήματος αὐτῆς.

*Άρθρον 60.

1. Οί βουλευταί ἔχουν ἀπεριόριστον τὸ δικαίωμα τῆς κατὰ συνείδησιν γνώμης καὶ ψήφου.

2. Ἡ ἀπὸ τοῦ βουλευτικοῦ ἀξιώματος παραίτησις εἶναι δικαίωμα τοῦ βουλευτοῦ, συντελεῖται δὲ ἅμα τῇ ὑποβολῇ ἐγγράφου δηλώσεως εἰς τὸν Πρόεδρον τῆς Βουλῆς καὶ δὲν ὑπὸκειται εἰς ἀνάκλησιν.

*Άρθρον 61.

1. Ὁ βουλευτὴς δὲν καταδιώκεται, οὐδ' ὅπωςδὴποτε ἐξετάζεται, ἕνεκα γνώμης ἢ ψήφου δοθείσης παρ' αὐτοῦ κατὰ τὴν ἀσκησιν τῶν βουλευτικῶν καθηκόντων.

2. Ὁ βουλευτὴς διώκεται μόνον διὰ συκοφαντικὴν δυσφήμησιν κατὰ νόμον, μετ' ἄδειαν τῆς Βουλῆς. Ἀρμόδιον διὰ τὴν ἐκδίκασιν εἶναι τὸ Ἐφετεῖον. Ἡ ἄδεια θεωρεῖται ὡς ὀριστικῶς μὴ παρασχεθεῖσα, ἐὰν ἡ Βουλὴ δὲν ἀποφανθῇ ἐντὸς τεσσαράκοντα πέντε ἡμερῶν ἀπὸ τῆς περιελεύσεως τῆς ἐγκλήσεως εἰς τὸν Πρόεδρον τῆς Βουλῆς. Ἐν ἀρνήσει χορηγήσεως τῆς ἀδείας ἢ παρελθούσης ἀπράκτου τῆς προθεσμίας, ἡ πρᾶξις θεωρεῖται ἀνέγκλητος.

Ἡ παράγραφος αὕτη ἔχει ἐφαρμογὴν ἀπὸ τῆς προσεχοῦς βουλευτικῆς περιόδου.

3. Ὁ βουλευτὴς δὲν ὑποχρεοῦται εἰς μαρτυρίαν περὶ πληροφοριῶν περιελθουσῶν εἰς αὐτὸν ἢ παρασχεθεῖσῶν ὑπ' αὐτοῦ ἐν τῇ ἀσκήσει τῶν καθηκόντων του, οὔτε περὶ τῶν προσώπων τὰ ὅποια ἐνεπιστεύθησαν εἰς αὐτὸν τὰς πληροφορίας ἢ εἰς τὰ ὅποια οὗτος παρέσχε ταύτας.

*Άρθρον 62.

Διαρκούσης τῆς βουλευτικῆς περιόδου, βουλευτὴς δὲν διώκεται, οὐδὲ συλλαμβάνεται, φυλακίζεται, οὐδ' ἄλλως πῶς περιορίζεται, ἄνευ ἀδείας τοῦ Σώματος. Ὅμοίως, δὲν διώκεται βουλευτὴς τῆς διαλυθείσης Βουλῆς διὰ πολιτικὰ ἐγκλήματα, ἀπὸ τῆς διαλύσεως ταύτης μέχρι τῆς ἀνακηρύξεως τῶν βουλευτῶν τῆς νέας Βουλῆς.

Ἡ ἄδεια θεωρεῖται μὴ παρασχεθεῖσα, ἐὰν ἡ Βουλὴ δὲν ἀποφανθῇ ἐντὸς τριμήνου ἀπὸ τῆς διαβιβάσεως τῆς αἰτήσεως διώξεως τοῦ εἰσαγγελέως εἰς τὸν Πρόεδρον αὐτῆς.

Ἡ τρίμηνος προθεσμία ἀναστέλλεται κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν διακοπῶν τῆς Βουλῆς.

*Αδεια δὲν ἀπαιτεῖται διὰ τὰ ἐπ' αὐτοφώρῳ κακουργήματα.

*Ἀρθρον 63.

1. Οἱ βουλευταὶ δικαιοῦνται ἐκ τοῦ Δημοσίου ἀποζημιώσεως καὶ δαπανῶν, διὰ τὴν ἄσκησιν τοῦ λειτουργήματός των, τὸ ὕψος δὲ ἀμφοτέρων καθορίζεται δι' ἀποφάσεως τῆς Ὀλομελείας τῆς Βουλῆς.

2. Οἱ βουλευταὶ ἀπολαμβάνουν συγκοινωνιακῆς, ταχυδρομικῆς καὶ τηλεφωνικῆς ἀτελείας, ἡ ἑκτασις τῆς ὁποίας καθορίζεται δι' ἀποφάσεως τῆς Ὀλομελείας τῆς Βουλῆς.

3. Ἐν ἀδικαιολογήτῳ ἀπουσίᾳ βουλευτοῦ ἐπὶ πλείονας τῶν πέντε συνεδριάσεων κατὰ μῆνα, κρατεῖται ὑποχρεωτικῶς τὸ τριακοστὸν τῆς μηνιαίας ἀποζημιώσεως, δι' ἑκάστην ἀπουσίαν.

Κεφάλαιον Τέταρτον

*Ὁργάνωσις καὶ λειτουργία τῆς Βουλῆς.

*Ἀρθρον 64.

1. Ἡ Βουλὴ συνέρχεται αὐτοδικαίως κατ' ἔτος τὴν πρώτην Δευτέραν τοῦ μηνὸς Ὀκτωβρίου εἰς τακτικὴν σύνοδον διὰ τὰ ἐτήσια ἔργα αὐτῆς, ἐκτὸς ἐὰν ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας τὴν συγκαλέσῃ ἐνωρίτερον, συμφώνως τῷ ἄρθρῳ 40.

2. Ἡ διάρκεια τῆς τακτικῆς συνόδου δὲν δύναται νὰ εἶναι βραχυτέρα τῶν πέντε μηνῶν, μὴ συνυπολογιζομένου τοῦ χρόνου τῆς κατὰ τὸ ἄρθρον 40 ἀναστολῆς.

Ἡ τακτικὴ σύνοδος παρατείνεται ὑποχρεωτικῶς μέχρι τῆς ἐγκρίσεως τοῦ προϋπολογισμοῦ, κατὰ τὸ ἄρθρον 79, ἢ τῆς ψηφίσεως τοῦ, κατὰ τὸ αὐτὸ ἄρθρον, εἰδικοῦ νόμου.

*Ἀρθρον 65.

1. Ἡ Βουλὴ ὁρίζει τὸν τρόπον τῆς ἐλευθέρως καὶ δημοκρατικῆς λειτουργίας αὐτῆς διὰ Κανονισμοῦ, ψηφιζομένου ἐν Ὀλομελείᾳ κατὰ τὸ ἄρθρον 76 καὶ δημοσιευομένου διὰ τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως, παραγγελίᾳ τοῦ Προέδρου αὐτῆς.

2. Ἡ Βουλὴ ἐκλέγει ἐκ τῶν μελῶν αὐτῆς τὸν Πρόεδρον καὶ τὰ λοιπὰ μέλη τοῦ Προεδρείου, κατὰ τὰ διὰ τοῦ Κανονισμοῦ ὀριζόμενα.

3. Ὁ Πρόεδρος καὶ οἱ Ἀντιπρόεδροι ἐκλέγονται κατὰ τὴν ἀρχὴν ἐκάστης βουλευτικῆς περιόδου.

Ἡ διάταξις αὕτη δὲν ἐφαρμόζεται ἐπὶ τῶν κατὰ τὴν διανοομένην πρώτην σύνοδον τῆς Ε' Ἀναθεωρητικῆς Βουλῆς ἐκλεγέντων Προέδρου καὶ Ἀντιπροέδρων.

Ἡ Βουλὴ προτάσει πεντήκοντα βουλευτῶν δύναται νὰ ἐκφράσῃ μομφὴν εἰς βάρος τοῦ Προέδρου τῆς Βουλῆς ἢ μέλους τοῦ Προεδρείου, συνεπαγομένην τὴν λῆξιν τῆς θητείας αὐτοῦ.

4. Ὁ Πρόεδρος τῆς Βουλῆς διευθύνει τὰς ἐργασίας τοῦ Σώματος, μεριμνᾷ διὰ τὴν διασφάλισιν τῆς ἀκωλύτου διεξαγωγῆς τῶν ἐργασιῶν του, διὰ τὴν κατοχύρωσιν τῆς ἐλευθέρας γνώμης καὶ ἐκφράσεως τῶν βουλευτῶν καὶ τὴν τήρησιν τῆς τάξεως, δυνάμενος νὰ λάβῃ καὶ πειθαρχικὰ μέτρα κατὰ παντὸς παρεκτρεπομένου βουλευτοῦ, κατὰ τὰ διὰ τοῦ Κανονισμοῦ τῆς Βουλῆς ὀριζόμενα.

5. Διὰ τοῦ Κανονισμοῦ δύναται νὰ συσταθῇ παρὰ τῇ Βουλῇ ἐπιστημονικὴ ὑπηρεσία πρὸς ὑποβοήθησιν τοῦ νομοθετικοῦ αὐτῆς ἔργου.

6. Ὁ Κανονισμὸς καθορίζει τὴν ὀργάνωσιν τῶν ὑπηρεσιῶν τῆς Βουλῆς ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τοῦ Προέδρου καὶ πάντα τὰ ἀφορῶντα τὸ προσωπικὸν αὐτῆς. Αἱ πράξεις τοῦ Προέδρου, αἱ ἀφορῶσαι εἰς τὴν πρόσληψιν καὶ τὴν ὑπηρεσιακὴν κατάστασιν τοῦ προσωπικοῦ τῆς Βουλῆς, ὑπόκεινται εἰς προσφυγὴν ἢ αἵτησιν ἀκυρώσεως ἐνώπιον τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας.

Ἄρθρον 66.

1. Ἡ Βουλὴ συνεδριάζει δημοσίᾳ ἐν τῷ Βουλευτηρίῳ, δύναται ὁμως νὰ διασκεφθῇ κεκλεισμένων τῶν θυρῶν, κατ' αἵτησιν τῆς Κυβερνήσεως ἢ δέκα πέντε βουλευτῶν, ἐὰν τοῦτο ἀποφασισθῇ ἐν μυστικῇ συνεδριάσει, κατὰ πλειοψηφίαν. Μετὰ ταῦτα ἀποφασίζει ἐὰν πρέπει νὰ ἐπαναληφθῇ ἡ συζήτησις ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος ἐν δημοσίᾳ συνεδριάσει.

2. Οἱ Ὑπουργοὶ καὶ Ὑφυπουργοὶ ἔχουν ἐλευθέραν εἴσοδον εἰς τὰς συνεδριάσεις τῆς Βουλῆς καὶ ἀκούονται ὡσάκις ζητήσουν τὸν λόγον.

3. Ἡ Βουλὴ καὶ αἱ κοινοβουλευτικαὶ ἐπιτροπαὶ δύνανται νὰ αἰτή-

σονται τὴν παρουσίαν τοῦ ἀρμοδίου ἐπὶ συζητουμένων ὑπ' αὐτῶν θεμάτων Ὑπουργοῦ, ἢ Ὑφυπουργοῦ.

Αἱ κοινοβουλευτικαὶ ἐπιτροπαὶ δικαιοῦνται νὰ καλοῦν, διὰ τοῦ ἀρμοδίου Ὑπουργοῦ, οἰονδήποτε δημόσιον λειτουργὸν θεωροῦν χρήσιμον διὰ τὸ ἔργον αὐτῶν.

*Ἀρθρον 67.

Ἡ Βουλὴ δὲν δύναται ν' ἀποφασίσῃ ἄνευ τῆς ἀπολύτου πλειοψηφίας τῶν παρόντων μελῶν, ἤτις ὅμως οὐδέποτε δύναται νὰ εἶναι μικρότερα τοῦ ἐνὸς τετάρτου τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν βουλευτῶν.

Ἐν περιπτώσει ἰσοψηφίας ἐπαναλαμβάνεται ἡ ψηφοφορία, μετὰ νέαν δὲ ἰσοψηφίαν, ἡ πρότασις ἀπορρίπτεται.

*Ἀρθρον 68.

1. Ἡ Βουλὴ συνιστᾷ εἰς τὴν ἀρχὴν ἐκάστης τακτικῆς συνόδου κοινοβουλευτικὰς ἐπιτροπὰς ἐκ τῶν μελῶν αὐτῆς πρὸς ἐπεξεργασίαν καὶ ἐξέτασιν τῶν ὑποβαλλομένων νομοσχεδίων καὶ προτάσεων νόμων, τῶν ὑπαγομένων εἰς τὴν Ὁλομέλειαν καὶ τὰ Τμήματα αὐτῆς.

2. Ἡ Βουλὴ συνιστᾷ ἐκ τῶν μελῶν αὐτῆς ἐξεταστικὰς ἐπιτροπὰς, δι' ἀποφάσεώς της λαμβανομένης διὰ πλειοψηφίας τῶν δύο πέμπτων τοῦ συνόλου τῶν βουλευτῶν, προτάσει τοῦ ἐνὸς πέμπτου τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν βουλευτῶν.

Πρὸς σύστασιν ἐξεταστικῶν ἐπιτροπῶν ἐπὶ ζητημάτων ἀναγομένων εἰς τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν καὶ τὴν ἐθνικὴν ἀμυναν, ἀπαιτεῖται ἀπόφασις τῆς Βουλῆς λαμβανομένη διὰ τῆς ἀπολύτου πλειοψηφίας τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν βουλευτῶν.

Τὰ τῆς συγκροτήσεως καὶ λειτουργίας τῶν ἐπιτροπῶν τούτων καθορίζονται ὑπὸ τοῦ Κανονισμοῦ τῆς Βουλῆς.

3. Αἱ κοινοβουλευτικαὶ καὶ ἐξεταστικαὶ ἐπιτροπαὶ ὡς καὶ τὰ κατὰ τὰ ἄρθρα 70 καὶ 71 Τμήματα τῆς Βουλῆς συνιστῶνται κατ' ἀναλογίαν τῆς δυνάμεως τῶν κομμάτων, τῶν ὁμάδων καὶ τῶν ἀνεξαρτήτων, ὡς ὁ Κανονισμὸς ὁρίζει.

*Ἀρθρον 69.

Οὐδεὶς ἐμφανίζεται αὐτόκλητος ἐνώπιον τῆς Βουλῆς διὰ νὰ ἀναφέρῃ τι προφορικῶς ἢ ἐγγράφως. Αἱ ἀναφοραὶ παρουσιάζονται διὰ

τινος βουλευτοῦ, ἢ παραδίδονται εἰς τὸν Πρόεδρον. Ἡ Βουλὴ ἔχει δικαίωμα ν' ἀποστέλλῃ τὰς ἀπευθυνομένας πρὸς αὐτὴν ἀναφορὰς εἰς τοὺς Ὑπουργοὺς καὶ Ὑφυπουργοὺς, οἱ ὅποιοι ὑποχρεοῦνται νὰ δίδουν διευκρινίσεις, ὡςάκις ζητηθοῦν.

*Ἀρθρον 70.

1. Ἡ Βουλὴ ἀσκεῖ τὸ νομοθετικὸν ἔργον αὐτῆς ἐν Ὁλομελείᾳ.
2. Ὁ Κανονισμὸς τῆς Βουλῆς προβλέπει τὴν ἄσκησιν τοῦ δι' αὐτοῦ καθοριζομένου νομοθετικοῦ ἔργου καὶ εἰς Τμήματα, οὐχὶ πλείονα τῶν δύο, ὑπὸ τοὺς ἐν ἄρθρῳ 72 περιορισμούς. Ἡ σύστασις καὶ ἡ λειτουργία τῶν Τμημάτων ἀποφασίζεται ἐκάστοτε ὑπὸ τῆς Βουλῆς εἰς τὴν ἀρχὴν ἐκάστης συνόδου, διὰ τῆς ἀπολύτου πλειοψηφίας τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν βουλευτῶν.

3. Διὰ τοῦ Κανονισμοῦ τῆς Βουλῆς ὁρίζεται, ἐπίσης, ἡ μεταξὺ τῶν Τμημάτων κατανομή τῆς ἀρμοδιότητος αὐτῶν κατὰ ὑπουργεῖα.

4. Ἐφ' ὅσον δὲν ὁρίζεται ἄλλως, αἱ περὶ Βουλῆς διατάξεις τοῦ Συντάγματος ἰσχύουν καὶ διὰ τὴν ἐν Ὁλομελείᾳ καὶ διὰ τὴν κατὰ Τμήματα λειτουργίαν αὐτῆς.

5. Πρὸς λήψιν ἀποφάσεως τῶν Τμημάτων ἡ ἀπαιτούμενη πλειοψηφία δὲν δύναται νὰ εἶναι κατωτέρα τῶν δύο πέμπτων τοῦ ἀριθμοῦ τῶν βουλευτῶν τῶν Τμημάτων.

6. Ὁ κοινοβουλευτικὸς ἔλεγχος ἀσκεῖται ὑπὸ τῆς Βουλῆς ἐν Ὁλομελείᾳ δις τοῦλάχιστον τῆς ἐβδομάδος, ὡς ὁ Κανονισμὸς τῆς Βουλῆς ὁρίζει.

*Ἀρθρον 71.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς διακοπῆς τῶν ἐργασιῶν τῆς Βουλῆς, τὸ νομοθετικὸν ἔργον αὐτῆς, ἐξαιρέσει τῶν νομοθετημάτων ἀρμοδιότητος τῆς Ὁλομελείας κατὰ τὰ ἐν ἄρθρῳ 72 ὀριζόμενα, ἐπιτελεῖται ὑπὸ Τμήματος αὐτῆς, συγκροτουμένου καὶ λειτουργοῦντος κατὰ τὰ ἐν ἄρθροισι 68 παράγραφος 3 καὶ 70 ὀριζόμενα.

Διὰ τοῦ Κανονισμοῦ δύναται νὰ προβλεφθῇ ἡ ἐπεξεργασία τῶν νομοσχεδίων ἢ ἡ προτάσεων νόμων ὑπὸ κοινοβουλευτικῆς ἐπιτροπῆς ἐκ τῶν μελῶν τοῦ αὐτοῦ Τμήματος.

*Ἀρθρον 72.

1. Ἐν Ὁλομελείᾳ τῆς Βουλῆς συζητοῦνται καὶ ψηφίζονται ὁ Κα-

νονισμός αὐτῆς, νομοσχέδια καὶ προτάσεις νόμων περὶ ἐκλογῆς βουλευτῶν, περὶ τῶν ἐν ἄρθροις 3, 13, 27, 28 καὶ 36 παράγραφος 1 θεμάτων, περὶ τῆς ἀσκήσεως καὶ προστασίας τῶν ἀτομικῶν δικαιωμάτων, περὶ τῆς λειτουργίας τῶν πολιτικῶν κομμάτων, περὶ παροχῆς νομοθετικῆς ἐξουσιοδοτήσεως κατὰ τὸ ἄρθρον 43 παράγραφος 4, περὶ εὐθύνης τῶν ὑπουργῶν, περὶ καταστάσεως πολιορκίας, περὶ τῆς χορηγίας τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας καὶ περὶ τῆς αὐθεντικῆς ἐρμηνείας τῶν νόμων κατὰ τὰ ἐν ἄρθρῳ 77, ὡς καὶ παντὸς ἑτέρου θέματος, ἀναγομένου εἰς τὴν Ὁλομέλειαν τῆς Βουλῆς, κατὰ εἰδικὴν πρόβλεψιν τοῦ Συντάγματος, ἢ διὰ τὴν ρύθμισιν τοῦ ὁποῦ ἀπαιτεῖται εἰδικὴ πλειοψηφία.

Ἐν Ὁλομέλειᾳ τῆς Βουλῆς ψηφίζεται ἐπίσης ὁ προϋπολογισμός καὶ ὁ ἀπολογισμός τοῦ Κράτους καὶ τῆς Βουλῆς.

2. Ἡ κατ' ἀρχήν, κατ' ἄρθρον καὶ εἰς τὸ σύνολον συζήτησις καὶ ψήφισις πάντων τῶν λοιπῶν νομοσχεδίων ἢ προτάσεων νόμων, δύνανται νὰ ἀνατεθῇ εἰς Τμήμα τῆς Βουλῆς, κατὰ τὰ ἐν ἄρθρῳ 70 ὀριζόμενα.

3. Τὸ ἐπιλαμβανόμενον τῆς ψηφίσεως νομοσχεδίου ἢ προτάσεως νόμου Τμήμα ἀποφαίνεται ὀριστικῶς περὶ τῆς ἀρμοδιότητος αὐτοῦ, δικαιούμενον νὰ παραπέμψῃ οἰανδήποτε περὶ αὐτῆς ἀμφισβήτησιν εἰς τὴν Ὁλομέλειαν τῆς Βουλῆς, δι' ἀποφάσεως λαμβανομένης διὰ τῆς ἀπολύτου πλειοψηφίας τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν μελῶν αὐτοῦ. Ἡ ἀπόφασις τῆς Ὁλομελείας δεσμεύει τὰ Τμήματα.

4. Ἡ Κυβέρνησις δύναται νὰ εἰσάγῃ πρὸς συζήτησιν καὶ ψήφισιν νομοσχέδιον μείζονος σημασίας ἀντὶ τῶν Τμημάτων εἰς τὴν Ὁλομέλειαν.

5. Ἡ Ὁλομέλεια τῆς Βουλῆς δύναται νὰ ζητήσῃ δι' ἀποφάσεως αὐτῆς λαμβανομένης δι' ἀπολύτου πλειοψηφίας τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν βουλευτῶν, τὴν παρ' αὐτῆς συζήτησιν καὶ κατ' ἀρχήν, κατ' ἄρθρον καὶ εἰς τὸ σύνολον ψήφισιν ἐκκρεμοῦς ἐνώπιον Τμήματος νομοσχεδίου ἢ προτάσεως νόμου.

Νομοθετική λειτουργία τῆς Βουλῆς

*Άρθρον 73.

1. Τὸ δικαίωμα προτάσεως νόμων ἀνήκει εἰς τὴν Βουλὴν καὶ τὴν Κυβέρνησιν.

2. Νομοσχέδια, ἀναφερόμενα ὅπωςδῆποτε εἰς τὴν ἀπονομὴν συντάξεως καὶ τὰς προϋποθέσεις ταύτης, ὑποβάλλονται μόνον ὑπὸ τοῦ Ὑπουργοῦ Οἰκονομικῶν, μετὰ γνωμοδότησιν τοῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου, προκειμένου δὲ περὶ συντάξεων βαρυνουσῶν τὸν προϋπολογισμόν ὀργανισμῶν τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως ἢ ἄλλων νομικῶν προσώπων δημοσίου δικαίου, ὑπὸ τοῦ ἀρμοδίου Ὑπουργοῦ καὶ τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν. Τὰ νομοσχέδια περὶ συντάξεων πρέπει νὰ εἶναι εἰδικά, μὴ ἐπιτρεπομένης ἐπὶ ποινῇ ἀκυρότητος τῆς ἀναγραφῆς διατάξεων περὶ συντάξεων εἰς νόμους σκοποῦντας τὴν ρύθμισιν ἄλλων θεμάτων.

3. Οὐδεμία πρότασις νόμου ἢ τροπολογία ἢ προσθήκη εἰσάγεται πρὸς συζήτησιν, ἐὰν προέρχεται ἐκ τῆς Βουλῆς, ἐφ' ὅσον συνεπάγεται εἰς βάρος τοῦ Δημοσίου, τῶν ὀργανισμῶν τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως ἢ ἄλλων νομικῶν προσώπων δημοσίου δικαίου, δαπάνας ἢ ἐλάττωσιν ἐσόδων, ἢ τῆς περιουσίας αὐτῶν, πρὸς μισθοδοσίαν ἢ σύνταξιν, ἢ ἐν γένει ὄφελος προσώπου.

4. Εἶναι ὅμως παραδεκτὴ τροπολογία ἢ προσθήκη ὑποβαλλομένη ὑπὸ ἀρχηγοῦ κόμματος ἢ ἐκπροσώπου ὁμάδος κατὰ τὰ ἐν παραγράφῳ 3 τοῦ ἀρθρου 74 ὀριζόμενα, προκειμένου περὶ νομοσχεδίων ἀναφερομένων εἰς τὴν ὀργάνωσιν τῶν δημοσίων ὑπηρεσιῶν καὶ τῶν ὀργανισμῶν δημοσίου ἐνδιαφέροντος, εἰς τὴν ὑπηρεσιακὴν ἐν γένει κατὰστασιν τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων, τῶν στρατιωτικῶν καὶ τῶν ὀργάνων τῶν σωμάτων ἀσφαλείας, τῶν ὑπαλλήλων ὀργανισμῶν τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως ἢ ἄλλων νομικῶν προσώπων δημοσίου δικαίου, ὡς καὶ δημοσίων ἐν γένει ἐπιχειρήσεων.

5. Νομοσχέδιον δι' οὗ ἐπιβάλλονται τοπικοὶ ἢ εἰδικοὶ φόροι, ἢ οἰασδῆποτε φύσεως βάρη ὑπὲρ ὀργανισμῶν, ἢ νομικῶν προσώπων δημοσίου ἢ ἰδιωτικοῦ δικαίου, δεόν νὰ προσυπογράφεται καὶ ὑπὸ τῶν Ὑπουργῶν Συντονισμοῦ καὶ Οἰκονομικῶν.

1. Πᾶν νομοσχέδιον καὶ πᾶσα πρότασις νόμου συνοδεύεται ὑποχρεωτικῶς ὑπὸ αἰτιολογικῆς ἐκθέσεως, πρὸ δὲ τῆς εἰσαγωγῆς αὐτοῦ εἰς τὴν Βουλὴν, Ὁλομέλειαν ἢ Τμήματα, δύναται νὰ παραπεμφθῇ πρὸς νομοτεχνικὴν ἐπεξεργασίαν εἰς τὴν κατὰ τὴν παράγραφον 5 τοῦ ἁρθροῦ 65 ἐπιστημονικὴν ὑπηρεσίαν ἀπὸ τῆς συστάσεως αὐτῆς, ὡς ὁ Κανονισμὸς ὀρίζει.

2. Τὰ εἰς τὴν Βουλὴν κατατιθέμενα νομοσχέδια καὶ προτάσεις νόμων παραπέμπονται εἰς τὴν οἰκείαν κοινοβουλευτικὴν ἐπιτροπὴν. Ὑποβληθείσης τῆς ἐκθέσεως, ἡ παρελθούσης ἀπράκτου τῆς ταχθείσης προθεσμίας πρὸς ὑποβολὴν ταύτης, εἰσάγονται εἰς τὴν Βουλὴν πρὸς συζήτησιν μετὰ παρέλευσιν τριῶν ἔκτοτε ἡμερῶν, πλὴν ἂν ἔχουν χαρακτηρισθῇ ὑπὸ τοῦ ἀρμοδίου Ὑπουργοῦ ὡς ἐπείγοντος χαρακτῆρος. Ἡ συζήτησις ἄρχεται μετὰ προφορικὴν εἰσήγησιν τοῦ ἀρμοδίου Ὑπουργοῦ καὶ τῶν εισηγητῶν τῆς ἐπιτροπῆς.

3. Τροπολογίαι βουλευτῶν ἐπὶ νομοσχεδίων καὶ προτάσεων νόμων τῆς ἀρμοδιότητος τῆς Ὁλομελείας ἢ τῶν Τμημάτων τῆς Βουλῆς δὲν εἰσάγονται πρὸς συζήτησιν, ἐὰν δὲν ὑποβληθοῦν μέχρι καὶ τῆς προτεραίης τῆς ἡμέρας τῆς ἐνάρξεως τῆς συζητήσεως, ἐκτὸς ἐὰν εἰς τὴν συζήτησιν αὐτῶν συγκατατίθεται καὶ ἡ Κυβέρνησις.

4. Δὲν εἰσάγεται πρὸς συζήτησιν νομοσχέδιον ἢ πρότασις νόμου ἀποσκοποῦσα εἰς τὴν τροποποίησιν διατάξεως νόμου, ἐὰν δὲν ἔχη καταχωρισθῇ εἰς μὲν τὴν αἰτιολογικὴν ἐκθεσιν ὁλόκληρον τὸ κείμενον τῆς τροποποιουμένης διατάξεως, εἰς δὲ τὸ κείμενον τοῦ νομοσχεδίου ἢ τῆς προτάσεως, ὁλόκληρος ἢ νέα διάταξις, ὡς διαμορφοῦται διὰ τῆς τροποποιήσεως.

5. Νομοσχέδιον ἢ πρότασις νόμου, περιέχουσα διατάξεις ἀσχέτους πρὸς τὸ κύριον ἀντικείμενον αὐτῶν, δὲν εἰσάγονται πρὸς συζήτησιν.

Οὐδεμία προσθήκη ἢ τροπολογία εἰσάγεται πρὸς συζήτησιν, ἂν δὲν σχετίζεται πρὸς τὸ κύριον ἀντικείμενον τοῦ νομοσχεδίου ἢ τῆς προτάσεως.

Ἐν ἀμφισβήτησει ἀποφαίνεται ἡ Βουλὴ.

6. Ἀπαξ τοῦ μηνός, εἰς προσδιοριστέαν ὑπὸ τοῦ Κανονισμοῦ ἡμέραν, ἐγγράφονται εἰς τὴν ἡμερησίαν διάταξιν κατὰ προτεραιότητα καὶ συζητοῦνται ἐκκρεμεῖς προτάσεις νόμων.

*Άρθρον 75.

1. Πάν νομοσχέδιον καὶ πᾶσα πρότασις νόμου, συνεπαγόμενα ἐπιβάρυνσιν τοῦ προϋπολογισμοῦ, ἐφ' ὅσον μὲν ὑποβάλλεται ὑπὸ Ὑπουργῶν, δὲν εἰσάγεται πρὸς συζήτησιν, ἐὰν δὲν συνοδεύεται ὑπὸ ἐκθέσεως τοῦ Γενικοῦ Λογιστηρίου τοῦ Κράτους, καθορίζουσης τὴν δαπάνην, ἐφ' ὅσον δὲ ὑποβάλλεται ὑπὸ βουλευτῶν, διαβιβάζεται πρὸ πάσης συζητήσεως εἰς τὸ Γενικὸν Λογιστήριον τοῦ Κράτους, ὑποχρεούμενον νὰ ὑποβάλῃ σχετικὴν ἐκθεσιν ἐντὸς δέκα πέντε ἡμερῶν. Παρερχομένης ἀπράκτου τῆς προθεσμίας ταύτης, ἡ πρότασις νόμου εἰσάγεται πρὸς συζήτησιν καὶ ἄνευ ἐκθέσεως.

2. Τὸ αὐτὸ ἰσχύει καὶ διὰ τὰς τροπολογίας, ἐφ' ὅσον ζητηθῇ τοῦτο ὑπὸ τῶν ἀρμοδίων Ὑπουργῶν. Εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην τὸ Γενικὸν Λογιστήριον ὑποχρεοῦται νὰ ὑποβάλῃ εἰς τὴν Βουλὴν τὴν ἐκθεσὶν τοῦ ἐντὸς τριῶν ἡμερῶν. Μόνον παρερχομένης ἀπράκτου τῆς προθεσμίας ταύτης, ἡ συζήτησις χωρεῖ καὶ ἄνευ ἐκθέσεως.

3. Νομοσχέδιον, συνεπαγόμενον δαπάνην ἢ ἐλάττωσιν ἐσόδων, δὲν εἰσάγεται πρὸς συζήτησιν ἐὰν δὲν συνοδεύεται ὑπὸ εἰδικῆς ἐκθέσεως περὶ τοῦ τρόπου καλύψεώς των, ὑπογεγραμμένης ὑπὸ τοῦ ἀρμοδίου Ὑπουργοῦ καὶ τοῦ Ὑπουργοῦ Οἰκονομικῶν.

*Άρθρον 76.

1. Πάν νομοσχέδιον καὶ πᾶσα πρότασις νόμου εἰσαγομένη ἐνώπιον τῆς Ὀλομελείας ἢ τῶν Τμημάτων συζητεῖται καὶ ψηφίζεται ἐφ' ἅπασι, κατ' ἀρχὴν, κατ' ἄρθρον καὶ εἰς τὸ σύνολον.

2. Κατ' ἐξαίρεσιν νομοσχέδια καὶ προτάσεις νόμων συζητοῦνται καὶ ψηφίζονται ὑπὸ τῆς Ὀλομελείας τῆς Βουλῆς δις καὶ εἰς δύο διαφόρους συνεδριάσεις, ἀπεχούσας ἀλλήλων δύο τοῦλάχιστον ἡμέρας, κατ' ἀρχὴν μὲν καὶ κατ' ἄρθρον κατὰ τὴν πρώτην συζήτησιν, κατ' ἄρθρον δὲ καὶ εἰς τὸ σύνολον κατὰ τὴν δευτέραν, ἐὰν ζητηθῇ τοῦτο μέχρι τῆς ἐνάρξεως τῆς κατ' ἀρχὴν συζητήσεως, ὑπὸ τοῦ ἐνὸς τρίτου τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν βουλευτῶν.

3. Ἐὰν κατὰ τὴν συζήτησιν ἐγένοντο δεκταὶ τροπολογίαι, ἡ ψήφισις τοῦ συνόλου ἀναβάλλεται ἐπὶ εἰκοσιτετράωρον ἀπὸ τῆς διανομῆς τοῦ τροποποιηθέντος νομοσχεδίου ἢ προτάσεως νόμου.

4. Νομοσχέδιον ἢ πρότασις νόμου, χαρακτηριζόμενον ὑπὸ τῆς

Κυβερνήσεως ὡς κατεπεῖγον, εἰσάγεται πρὸς ψήφισιν μετὰ περιορισμένην συζήτησιν, εἰς ἣν μετέχουν, πλὴν τῶν οἰκείων εἰσηγητῶν, ὁ Πρωθυπουργὸς ἢ ὁ ἀρμόδιος Ὑπουργός, οἱ Ἀρχηγοὶ τῶν ἐν τῇ Βουλῇ κομμάτων καὶ ἀνὰ εἰς ἐκπρόσωπος τούτων. Διὰ τοῦ Κανονισμοῦ τῆς Βουλῆς δύναται νὰ περιορισθῇ ἡ διάρκεια τῶν ὁμιλιῶν καὶ ὁ χρόνος συζητήσεως.

5. Ἡ Κυβέρνησις δύναται νὰ ζητήσῃ ὅπως νομοσχέδιον ἢ πρότασις νόμου ἰδιαιτέρας σημασίας ἢ ἐπείγοντος χαρακτῆρος, συζητηθῇ εἰς ὠρισμένον ἀριθμὸν συνεδριάσεων, οὐχὶ μείζονα τῶν τριῶν. Ἡ Βουλὴ δύναται νὰ παρατείνῃ τὴν συζήτησιν ἐπὶ δύο εἰσέτι συνεδριάσεις, προτάσει τοῦ ἐνὸς δεκάτου τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν βουλευτῶν. Διὰ τοῦ Κανονισμοῦ τῆς Βουλῆς καθορίζεται ἡ διάρκεια ἐκάστης ὁμιλίας.

6. Ἡ ἐπιψήφισις δικαστικῶν ἢ διοικητικῶν κωδίκων, συνταχθέντων ὑπὸ εἰδικῶν ἐπιτροπῶν, αἱ ὅποῖαι συνεστήθησάν δι' εἰδικῶν νόμων, δύναται νὰ γίνῃ ἐν Ὁλομελείᾳ τῆς Βουλῆς δι' ἰδιαιτέρου νόμου, κυροῦντος ἐν ὅλῳ τούτους.

7. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον δύναται νὰ γίνῃ κωδικοποίησις ὑφισταμένων διατάξεων δι' ἀπλῆς ταξινομήσεως αὐτῶν ἢ ἐν ὅλῳ ἔπαναφορὰ καταργηθέντων νόμων, πλὴν τῶν φορολογικῶν.

8. Νομοσχέδιον ἢ πρότασις νόμου, ἀποκρουσθεῖσα ὑπὸ τῆς Ὁλομελείας τῆς Βουλῆς ἢ Τμήματος αὐτῆς, δὲν εἰσάγεται ἐκ νέου εἰς τὴν αὐτὴν σύνοδον, οὐδὲ εἰς τὸ μετὰ τὴν λῆξιν αὐτῆς λειτουργοῦν Τμήμα.

*Ἀρθρον 77.

1. Ἡ αὐθεντικὴ ἐρμηνεία τῶν νόμων ἀνήκει εἰς τὴν νομοθετικὴν λειτουργίαν.

2. Νόμος μὴ πράγματι ἐρμηνευτικὸς ἔχει ἰσχὺν μόνον ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως αὐτοῦ.

Κεφάλαιον Ἑκτον

Φορολογία καὶ δημοσιονομικὴ διαχείρισις

*Ἀρθρον 78.

1. Οὐδεὶς φόρος ἐπιβάλλεται οὐδ' εἰσπράττεται ἄνευ τυπικοῦ νόμου, καθορίζοντος τὸ ὑποκείμενον τῆς φορολογίας καὶ τὸ εἰσόδημα, τὸ

είδος τῆς περιουσίας, τὰς δαπάνας καὶ τὰς συναλλαγὰς ἢ τὰς κατηγορίας τούτων, εἰς τὰς ὁποίας ἀναφέρεται ὁ φόρος.

2. Φόρος ἢ ἄλλο οἰονδήποτε οἰκονομικὸν βάρος δὲν δύναται νὰ ἐπιβληθῇ διὰ νόμου ἀναδρομικῆς ἰσχύος, ἐκτεινομένης πέραν τοῦ προηγουμένου τῆς ἐπιβολῆς τοῦ φόρου οἰκονομικοῦ ἔτους.

3. Ἐξαιρετικῶς ἐπὶ ἐπιβολῆς ἢ αὐξήσεως εἰσαγωγικοῦ ἢ ἐξαγωγικοῦ δασμοῦ ἢ φόρου καταναλώσεως, ἐπιτρέπεται ἡ εἰσπραξις αὐτῶν ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς καταθέσεως εἰς τὴν Βουλὴν τοῦ περὶ αὐτῶν νομοσχεδίου ὑπὸ τὸν ὅρον τῆς δημοσιεύσεως τοῦ νόμου ἐντὸς τῆς κατὰ τὸ ἄρθρον 42 παράγρ. 1 προθεσμίας, πάντως δὲ τὸ βραδύτερον ἐντὸς δέκα ἡμερῶν ἀπὸ τῆς λήξεως τῆς συνόδου.

4. Τὸ ἀντικείμενον τῆς φορολογίας, ὁ φορολογικὸς συντελεστής, αἱ ἀπὸ τῆς φορολογίας ἀπαλλαγαὶ ἢ ἐξαιρέσεις καὶ ἡ ἀπονομή συντάξεων δὲν δύναται νὰ ἀποτελέσουν ἀντικείμενον νομοθετικῆς ἐξουσιοδοτήσεως.

Δὲν ἀντίκειται εἰς τὴν ἀπαγόρευσιν ὁ καθορισμὸς διὰ νόμου τοῦ τρόπου βεβαιώσεως τῆς συμμετοχῆς τοῦ Κράτους καὶ τῶν δημοσίων ἐν γένει ὀργανισμῶν εἰς τὴν ἀποκλειστικῶς ἐκ τῆς ἐκτελέσεως δημοσίων ἔργων προκαλουμένην αὐτόματον ὑπερτίμησιν τῆς παρακειμένης ἰδιωτικῆς ἀκινήτου ἰδιοκτησίας.

5. Κατ' ἐξαίρεσιν ἐπιτρέπεται ἡ κατ' ἐξουσιοδότησιν νόμων πλαισίων ἐπιβολὴ ἐξισωτικῶν ἢ ἀντισταθμιστικῶν εἰσφορῶν ἢ δασμῶν, ὡς καὶ ἡ λήψις οἰκονομικῶν μέτρων, ἐν τῷ πλαισίῳ τῶν διεθνῶν σχέσεων τῆς Χώρας, πρὸς οἰκονομικοὺς ὀργανισμοὺς ἢ μέτρων ἀποβλεπόντων εἰς τὴν διασφάλισιν τῆς συναλλαγματικῆς θέσεως τῆς Χώρας.

* Ἄρθρον 79.

1. Ἡ Βουλὴ ψηφίζει κατὰ τὴν τακτικὴν ἐτησίαν σύνοδον αὐτῆς τὸν προϋπολογισμὸν τῶν ἐσόδων καὶ τῶν ἐξόδων τοῦ Κράτους διὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος.

2. Πάντα τὰ ἔσοδα καὶ ἔξοδα τοῦ Κράτους πρέπει ν' ἀναγράφονται εἰς τὸν ἐτήσιον προϋπολογισμὸν καὶ τὸν ἀπολογισμὸν.

3. Ὁ προϋπολογισμὸς εἰσάγεται εἰς τὴν Βουλὴν διὰ τοῦ ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν Ὑπουργοῦ ἑνα τοῦλάχιστον μηνὸς πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ οἰκονομικοῦ ἔτους, ψηφίζεται δὲ κατὰ τὰ ὑπὸ τοῦ Κανονισμοῦ ὁ-

ριζόμενα, διὰ τοῦ ὁποῖου καὶ διασφαλίζεται τὸ δικαίωμα ἐκφράσεως τῶν ἀντιλήψεων ὅλων τῶν ἐν τῇ Βουλῇ πολιτικῶν μερίδων.

4. Ἐὰν καθίσταται ἀνέφικτος δι' οἰονδήποτε λόγον ἡ διοίκησις τῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ προϋπολογισμοῦ, ἐνεργεῖται αὕτη βάσει ἐιδικοῦ ἐκάστοτε νόμου.

5. Ἐὰν δὲν καθίσταται δυνατὴ, λόγῳ λήξεως τῆς περιόδου τῆς Βουλῆς, ἡ ψήφισις τοῦ προϋπολογισμοῦ ἢ τοῦ κατὰ τὴν προηγουμένην παράγραφον ἐιδικοῦ νόμου, παρατείνεται ἐπὶ τέσσαρας μῆνας ἢ ἰσχύς τοῦ προϋπολογισμοῦ τοῦ λήξαντος ἢ λήγοντος οἰκονομικοῦ ἔτους, διὰ διατάγματος ἐκδιδομένου προτάσει τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου.

6. Διὰ νόμου δύναται νὰ καθιερωθῇ ἡ σύνταξις προϋπολογισμοῦ διετοῦς χρήσεως.

7. Ἐντὸς ἔτους τὸ βραδύτερον ἀπὸ τῆς λήξεως τοῦ οἰκονομικοῦ ἔτους κατατίθεται εἰς τὴν Βουλὴν ὁ ἀπολογισμὸς, ὡς καὶ ὁ γενικὸς ἰσολογισμὸς τοῦ Κράτους, οἱ ὁποῖοι ἐξετάζονται ὑπὸ ἐιδικῆς ἐπιτροπῆς βουλευτῶν καὶ κυροῦνται ὑπὸ τῆς Βουλῆς κατὰ τὰ ὑπὸ τοῦ Καταστατικοῦ νόμου αὐτῆς ὀριζόμενα.

8. Τὰ προγράμματα οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς ἀναπτύξεως ἐγκρίνονται ὑπὸ τῆς Ὀλομελείας τῆς Βουλῆς, ὡς νόμος ὀρίζει.

*Ἀρθρον 80.

1. Μισθός, σύνταξις, χορηγία ἢ ἀμοιβὴ οὔτε ἐγγράφεται εἰς τὸν προϋπολογισμὸν τοῦ Κράτους, οὔτε παρέχεται ἄνευ ὀργανικοῦ ἢ ἄλλου ἐιδικοῦ νόμου.

2. Νόμος ὀρίζει τὰ τῆς κοπῆς ἢ ἐκδόσεως νομίσματος.

ΤΜΗΜΑ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

ΚΥΒΕΡΝΗΣΙΣ

Κεφάλαιον Πρῶτον

Συγκρότησις καὶ ἀποστολὴ τῆς Κυβερνήσεως

*Ἀρθρον 81.

1. Τὴν Κυβέρνησιν ἀποτελεῖ τὸ Ὑπουργικὸν Συμβούλιον, συγ-

κείμενον ἐκ τοῦ Πρωθυπουργοῦ καὶ τῶν Ὑπουργῶν. Διὰ νόμου ὀρίζονται τὰ τῆς συνθέσεως καὶ λειτουργίας τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου. Διὰ διατάγματος, προκαλουμένου ὑπὸ τοῦ Προέδρου τῆς Κυβερνήσεως, δύναται νὰ διορισθοῦν εἰς ἡ πλείονες ἐκ τῶν Ὑπουργῶν Ἀντιπρόεδροι τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου.

Νόμος ρυθμίζει τὴν θέσιν τῶν ἀναπληρωτῶν καὶ τῶν ἄνευ χαρτοφυλακίου Ὑπουργῶν, τῶν Ὑφυπουργῶν, οἱ ὅποιοι δύνανται νὰ ἀποτελοῦν μέλη τῆς Κυβερνήσεως, ὡς καὶ τῶν μονίμων ὑπηρεσιακῶν Ὑφυπουργῶν.

2. Οὐδεὶς δύναται νὰ διορισθῇ μέλος τῆς Κυβερνήσεως, ἡ Ὑφυπουργός, ἐὰν δὲν συγκεντρῶνῃ τὰ κατὰ τὸ ἄρθρον 55 ὀριζόμενα διὰ τὸν βουλευτὴν προσόντα.

3. Οἱαδήποτε ἐπαγγελματικὴ δραστηριότης τῶν μελῶν τῆς Κυβερνήσεως, τῶν Ὑφυπουργῶν καὶ τοῦ Προέδρου τῆς Βουλῆς, ἀναστέλλεται κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀσκήσεως τῶν καθηκόντων των.

4. Νόμος δύναται νὰ καθιερῶνῃ τὸ ἀσυμβίβαστον τοῦ ἀξιώματος τοῦ Ὑπουργοῦ καὶ Ὑφυπουργοῦ καὶ πρὸς ἕτερα ἔργα.

5. Ἐν ἐλλείψει Ἀντιπροέδρου ὁ Πρωθυπουργός, ὡσάκις παρίσταται ἀνάγκη, ὀρίζει ἐκ τῶν Ὑπουργῶν προσωρινὸν ἀναπληρωτὴν του.

*Ἀρθρον 82.

1. Ἡ Κυβέρνησις καθορίζει καὶ κατευθύνει τὴν γενικὴν πολιτικὴν τῆς Χώρας, συμφώνως πρὸς τοὺς ὁρισμοὺς τοῦ Συντάγματος καὶ τῶν νόμων.

2. Ὁ Πρωθυπουργός ἐξασφαλίζει τὴν ἐνότητα τῆς Κυβερνήσεως καὶ κατευθύνει τὰς ἐνεργείας αὐτῆς καὶ τῶν δημοσίων ἐν γένει ὑπηρεσιῶν πρὸς ἐφαρμογὴν τῆς κυβερνητικῆς πολιτικῆς, ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῶν νόμων.

*Ἀρθρον 83.

1. Ἐκαστὸς τῶν Ὑπουργῶν ἀσκεῖ τὰς ὑπὸ τοῦ νόμου ὀριζόμενας ἀρμοδιότητας. Οἱ ἄνευ χαρτοφυλακίου Ὑπουργοὶ ἀσκοῦν ὅσας ἀρμοδιότητας ἀναθέτει εἰς αὐτοὺς ὁ Πρωθυπουργός δι' ἀποφάσεώς του.

2. Οἱ Ὑφυπουργοὶ ἀσκοῦν τὰς διὰ κοινῆς ἀποφάσεως τοῦ Πρωθυπουργοῦ καὶ τοῦ οἰκείου Ὑπουργοῦ ἀνατιθεμένας εἰς αὐτοὺς ἀρμοδιότητας.

Σχέσεις Βουλῆς καὶ Κυβερνήσεως

*Άρθρον 84.

1. Ἡ Κυβέρνησις ὀφείλει νὰ ἀπολαύῃ τῆς ἐμπιστοσύνης τῆς Βουλῆς. Ἐντὸς δεκαπενθημέρου ἀπὸ τῆς ὀρκωμοσίας τοῦ Πρωθυπουργοῦ, ἡ Κυβέρνησις ὑποχρεοῦται νὰ ζητήσῃ ψῆφον ἐμπιστοσύνης τῆς Βουλῆς καὶ δύνανται νὰ πράττῃ τοῦτο ὅποτεδῆποτε ἄλλοτε. Ἐὰν κατὰ τὸν σχηματισμὸν τῆς Κυβερνήσεως ἔχουν διακοπῇ αἱ ἐργασίαι τῆς Βουλῆς, καλεῖται αὕτη ἐντὸς δέκα πέντε ἡμερῶν ὅπως ἀποφανθῇ ἐπὶ τῆς προτάσεως ἐμπιστοσύνης.

2. Ἡ Βουλὴ δύνανται δι' ἀποφάσεώς της νὰ ἀπροσύρῃ τὴν ἐμπιστοσύνην της ἀπὸ τὴν Κυβέρνησιν ἢ μέλος αὐτῆς. Πρότασις περὶ δυσπιστίας δὲν δύνανται νὰ ὑποβληθῇ, εἰ μὴ μετὰ πάροδον ἑξαμήνου ἀπὸ τῆς παρὰ τῆς Βουλῆς ἀπορρίψεως προτάσεως δυσπιστίας.

Ἡ πρότασις δυσπιστίας πρέπει νὰ εἶναι ὑπογεγραμμένη ὑπὸ τοῦ ἐνὸς ἑκτοῦ τοῦλάχιστον τῶν βουλευτῶν καὶ νὰ περιλαμβάνῃ σαφῶς τὰ θέματα ἐπὶ τῶν ὁποίων θὰ διεξαχθῇ ἡ συζήτησις.

3. Κατ' ἐξαιρέσιν δύνανται νὰ ὑποβληθῇ πρότασις περὶ δυσπιστίας καὶ πρὸ τῆς παρόδου ἑξαμήνου, ἐὰν εἶναι ὑπογεγραμμένη ὑπὸ τῆς πλειοψηφίας τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν βουλευτῶν.

4. Ἡ συζήτησις ἐπὶ προτάσεως ἐμπιστοσύνης ἢ δυσπιστίας ἀρχεται μετὰ δύο ἡμέρας ἀπὸ τῆς ὑποβολῆς τῆς σχετικῆς προτάσεως, πλην ἂν ἡ Κυβέρνησις, ἐπὶ προτάσεως δυσπιστίας, ζητήσῃ τὴν ἄμεσον ἑναρξιν, δὲν δύνανται δὲ νὰ παραταθῇ πέραν τῶν τριῶν ἡμερῶν ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως αὐτῆς.

5. Ἡ ἐπὶ προτάσεως ἐμπιστοσύνης ἢ δυσπιστίας ψηφοφορία διεξάγεται εὐθὺς μετὰ τὸ πέραν τῆς συζητήσεως, δύνανται ὅμως νὰ ἀναβληθῇ ἐπὶ τεσσαράκοντα ὀκτῶ ὥρας, ἐὰν ζητήσῃ τοῦτο ἡ Κυβέρνησις.

6. Πρότασις περὶ ἐμπιστοσύνης δὲν δύνανται νὰ γίνῃ δεκτὴ, ἂν δὲν ἐγκριθῇ παρὰ τῆς ἀπολύτου πλειοψηφίας τῶν παρόντων βουλευτῶν, ἢ ὅποια ὅμως δὲν ἐπιτρέπεται νὰ εἶναι κατωτέρα τῶν δύο πέμπτων τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ αὐτῶν. Πρότασις περὶ δυσπιστίας γίνεται δεκτὴ μόνον ἂν ἐγκριθῇ παρὰ τῆς ἀπολύτου πλειοψηφίας τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν βουλευτῶν.

7. Κατὰ τὴν ψηφοφορίαν ἐπὶ τῶν ἀνωτέρω προτάσεων ψηφίζουν οἱ Ὑπουργοὶ καὶ Ὑφυπουργοὶ μέλη τῆς Βουλῆς.

*Ἀρθρον 85.

Τὰ μέλη τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου, ὡς καὶ οἱ Ὑφυπουργοὶ εἶναι συλλογικῶς ὑπεύθυνοι διὰ τὴν γενικὴν πολιτικὴν τῆς Κυβερνήσεως, ἕκαστος δὲ ἐξ αὐτῶν διὰ τὰς πράξεις ἢ παραλείψεις τῆς ἀρμοδιότητός του, κατὰ τὰς διατάξεις τῶν περὶ εὐθύνης Ὑπουργῶν νόμων. Οὐδέποτε ἔγγραφος ἢ προφορικὴ ἐντολὴ τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας ἀπαλλάσσει τοὺς Ὑπουργοὺς καὶ Ὑφυπουργοὺς τῆς εὐθύνης των.

*Ἀρθρον 86.

1. Ἡ Βουλὴ ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ κατηγορῇ τοὺς διατελοῦντας ἢ διατελέσαντας μέλη Κυβερνήσεως καὶ τοὺς Ὑφυπουργοὺς, κατὰ τοὺς περὶ εὐθύνης Ὑπουργῶν νόμους, ἐνώπιον τοῦ ἐπὶ τούτῳ Δικαστηρίου, τὸ ὁποῖον, προεδρευόμενον ὑπὸ τοῦ Προέδρου τοῦ Ἀρείου Πάγου συγκροτεῖται ἐκ δώδεκα δικαστῶν, κληρουμένων ὑπὸ τοῦ Προέδρου τῆς Βουλῆς ἐν δημοσίᾳ συνεδριάσει ἐξ ἀπάντων τῶν πρὸ τῆς κατηγορίας διωρισμένων Ἀρεοπαγιτῶν καὶ Προέδρων Ἐφετῶν, κατὰ τὰ ὑπὸ τοῦ νόμου ὀριζόμενα.

2. Δίωξις, ἀνάκρισις ἢ προανάκρισις κατὰ τῶν ἐν παραγράφῳ 1 προσώπων διὰ πράξεις ἢ παραλείψεις τελεσθείσας ἐν τῇ ἀσκήσει τῶν καθηκόντων των, δὲν ἐπιτρέπεται ἄνευ προηγουμένης περὶ τούτου ἀποφάσεως τῆς Βουλῆς.

Ἐὰν κατὰ τὴν διεξαγωγὴν διοικητικῆς ἐξετάσεως προκύψουν στοιχεῖα δυνάμενα νὰ θεμελιώσουν εὐθύνην μέλους Κυβερνήσεως ἢ Ὑφυπουργοῦ, κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ νόμου περὶ εὐθύνης Ὑπουργῶν, οἱ ἐνεργήσαντες αὐτὴν διαβιβάζουν ταῦτα μετὰ τὸ πέρας τῆς διοικητικῆς ἐξετάσεως διὰ τοῦ ἀρμοδίου εἰσαγγελέως εἰς τὴν Βουλὴν.

Μόνῃ ἡ Βουλὴ ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἀναστέλλῃ τὴν ποινικὴν δίωξιν.

3. Μὴ περατωθείσης τῆς διαδικασίας ἐπὶ προτάσεως κατὰ Ὑπουργοῦ ἢ Ὑφυπουργοῦ δι' οἷονδήποτε λόγον, περιλαμβανομένου καὶ τοῦ τῆς παραγραφῆς, ἡ Βουλὴ δύναται, αἰτήσῃ τοῦ κατηγορηθέντος, δι' ἀποφάσεώς της νὰ συστήσῃ εἰδικὴν ἐπιτροπὴν ἐκ βουλευτῶν καὶ ἀνωτάτων δικαστικῶν λειτουργῶν, πρὸς ἔλεγχον τῆς κατηγορίας, ὡς ὁ Κανονισμὸς ὀρίζει.

ΤΜΗΜΑ ΠΕΜΠΤΟΝ
ΔΙΚΑΣΤΙΚΗ ΕΞΟΥΣΙΑ

Κεφάλαιον Πρῶτον

Δικαστικοὶ λειτουργοὶ καὶ ὑπάλληλοι

*Ἀρθρον 87.

1. Ἡ δικαιοσύνη ἀπονέμεται ὑπὸ δικαστηρίων συγκροτούμενων ἐκ τακτικῶν δικαστικῶν ἀπολαυόντων λειτουργικῆς καὶ προσωπικῆς ἀνεξαρτησίας.

2. Οἱ δικασταὶ κατὰ τὴν ἄσκησιν τῶν καθηκόντων των ὑπόκεινται μόνον εἰς τὸ Σύνταγμα καὶ τοὺς νόμους, ἐν οὐδεμιᾷ δὲ περιπτώσει ὑποχρεοῦνται νὰ συμμορφοῦνται πρὸς διατάξεις τιθεμένας κατὰ κατὰ λυσις τοῦ Συντάγματος.

3. Ἡ ἐπιθεώρησις τῶν τακτικῶν δικαστῶν ἐνεργεῖται ὑπὸ ἀνωτέρων κατὰ βαθμὸν δικαστῶν, ὡς καὶ ὑπὸ τοῦ Εἰσαγγελέως καὶ τῶν Ἀντεισαγγελέων τοῦ Ἀρείου Πάγου, τῶν δὲ εἰσαγγελέων ὑπὸ ἀρεοπαγιτῶν καὶ ἀνωτέρων κατὰ βαθμὸν εἰσαγγελέων, κατὰ τὰ ὑπὸ τοῦ νόμου ὀριζόμενα.

*Ἀρθρον 88.

1. Οἱ δικαστικοὶ λειτουργοὶ διορίζονται διὰ προεδρικοῦ διατάγματος, ἐπὶ τῇ βάσει νόμου ὀρίζοντος τὰ προσόντα καὶ τὴν διαδικασίαν ἐπιλογῆς των, εἶναι δὲ ἰσόβιοι.

2. Αἱ ἀποδοχαὶ τῶν δικαστικῶν λειτουργῶν εἶναι ἀνάλογοι πρὸς τὸ λειτούργημα αὐτῶν. Τὰ τῆς βαθμολογικῆς καὶ μισθολογικῆς ἐξελίξεως, ὡς καὶ τὰ τῆς ἐν γένει καταστάσεως αὐτῶν, καθορίζονται δι' εἰδικῶν νόμων.

3. Διὰ νόμου δύναται νὰ προβλεφθῇ ἐκπαιδευτικὴ καὶ δοκιμαστικὴ περίοδος τῶν δικαστικῶν λειτουργῶν πρὸ τοῦ, ὡς τακτικῶν, διορισμοῦ των, διαρκείας μέχρι τριῶν ἐτῶν. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην δύνανται οὗτοι νὰ ἀσκοῦν καὶ καθήκοντα τακτικοῦ δικαστοῦ, ὡς νόμος ὀρίζει.

4. Οἱ δικαστικοὶ λειτουργοὶ δύνανται νὰ παυθοῦν μόνον κατόπιν δικαστικῆς ἀποφάσεως, ἐνεκα ποινικῆς καταδίκης ἢ ἐνεκα βαρέος πειθαρχικοῦ παραπτώματος ἢ νόσου ἢ ἀναπηρίας ἢ ὑπηρεσιακῆς ἀνε-

παρρείας, βεβαιουμένων καθ' ὃν τρόπον νόμος ὁρίζει καὶ τηρουμένων τῶν διατάξεων τῶν παραγράφων 2 καὶ 3 τοῦ ἄρθρου 93.

5. Οἱ δικαστικοὶ λειτουργοὶ μέχρι καὶ τοῦ βαθμοῦ τοῦ ἐφέτου ἢ ἀντεισαγγελέως ἐφετῶν καὶ τούτοις ἀντιστοίχων ἀποχωροῦν ὑποχρεωτικῶς τῆς ὑπηρεσίας ἅμα τῇ συμπληρώσει τοῦ ἐξηκοστοῦ πέμπτου ἔτους τῆς ἡλικίας των, πάντες δὲ οἱ ἐπὶ ἀνωτέρω τῶν ὡς ἄνω βαθμῶν, ἢ τῶν τούτοις ἀντιστοίχων, ἀποχωροῦν ὑποχρεωτικῶς τῆς ὑπηρεσίας ἅμα τῇ συμπληρώσει τοῦ ἐξηκοστοῦ ἐβδόμου ἔτους τῆς ἡλικίας των. Διὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῆς διατάξεως ταύτης εἰς πᾶσαν περίπτωσιν ὡς ἡμέρα συμπληρώσεως τοῦ ὡς ἄνω ὁρίου θεωρεῖται ἡ 30ῃ Ἰουνίου τοῦ ἔτους τῆς ἀποχωρήσεως τοῦ δικαστικοῦ λειτουργοῦ.

6. Μετάταξις δικαστικῶν λειτουργῶν ἀπαγορεύεται. Κατ' ἐξαίρεσιν ἐπιτρέπεται μετάταξις τακτικῶν δικαστῶν πρὸς πλήρωσιν θέσεων ἀντεισαγγελέων τοῦ Ἀρείου Πάγου καὶ μέχρι τοῦ ἡμίσεος αὐτῶν, ὡς καὶ μετὰξὺ παρέδρων παρὰ πρωτοδίκαις καὶ παρέδρων παρ' εἰσαγγελίαις, τῇ αἰτήσῃ τῶν μετατασσομένων, ὡς νόμος ὁρίζει.

7. Εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ Συντάγματος εἰδικῶς προβλεπόμενα δικαστήρια ἢ συμβούλια, εἰς ἃ μετέχουν μέλη τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας καὶ τοῦ Ἀρείου Πάγου, προεδρεύει ὁ ἐκ τῶν μελῶν τούτων ἀρχαιότερος εἰς τὸν βαθμόν.

Ἑρμηνευτικὴ δήλωσις :

Κατὰ τὴν ἀληθῆ ἔννοιαν τοῦ ἄρθρου 88 ἐπιτρέπεται ὁ διορισμὸς εἰς θέσεις παρέδρων καὶ συμβούλων τοῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου κατὰ τὰ διὰ νόμου ὁριζόμενα.

***Ἀρθρον 89.**

1. Ἀπαγορεύεται εἰς τοὺς δικαστικοὺς λειτουργοὺς ἡ παροχὴ πάσης ἄλλης ἐμμίσθου ὑπηρεσίας, ὡς καὶ ἡ ἄσκησις οἰοῦνδήποτε ἐπαγγέλματος.

2. Κατ' ἐξαίρεσιν ἐπιτρέπεται ἡ ἐκλογή δικαστικῶν λειτουργῶν ὡς μελῶν τῆς Ἀκαδημίας ἢ ὡς καθηγητῶν ἢ ὑψηλῶν ἀνωτάτων σχολῶν, ὡς καὶ ἡ συμμετοχὴ αὐτῶν εἰς εἰδικὰ διοικητικὰ δικαστήρια καὶ εἰς συμβούλια ἢ ἐπιτροπὰς, πλὴν τῶν διοικητικῶν συμβουλίων ἐπιχειρήσεων καὶ ἐμπορικῶν ἐταιρειῶν.

3. Ἐπίσης ἐπιτρέπεται ἡ ἀνάθεσις εἰς δικαστικοὺς λειτουργοὺς διοικητικῶν καθηκόντων, εἴτε παραλλήλως πρὸς τὴν ἄσκησιν τῶν κυρίων

αὐτῶν καθηκόντων εἴτε ἀποκλειστικῶς, ἐπὶ ὠρισμένον χρονικὸν διάστημα, ὡς νόμος ὁρίζει.

4. Ἀπαγορεύεται εἰς τοὺς δικαστικοὺς λειτουργοὺς ἡ συμμετοχὴ εἰς τὴν Κυβέρνησιν.

5. Ἐπιτρέπεται ἡ συγκρότησις ἐνώσεως δικαστικῶν λειτουργῶν, ὡς νόμος ὁρίζει.

*Ἀρθρον 90.

1. Αἱ προαγωγαί, τοποθετήσεις, μεταθέσεις ἀποσπάσεις καὶ μετατάξεις τῶν δικαστικῶν λειτουργῶν ἐνεργοῦνται διὰ προεδρικοῦ διατάγματος, ἐκδιδομένου μετὰ προηγουμένην ἀπόφασιν ἀνωτάτου δικαστικοῦ συμβουλίου. Τοῦτο συγκροτεῖται ἐκ τοῦ προέδρου τοῦ οἰκείου ἀνωτάτου δικαστηρίου καὶ μελῶν τοῦ αὐτοῦ δικαστηρίου ὀριζομένων διὰ κληρώσεως μεταξὺ τῶν ἐχόντων διετὴ τοῦλάχιστον ὑπηρεσίαν παρ' αὐτῷ, ὡς νόμος ὁρίζει. Τοῦ ἀνωτάτου δικαστικοῦ συμβουλίου τῆς πολιτικῆς καὶ ποινικῆς δικαιοσύνης μετέχει καὶ ὁ Εἰσαγγελεὺς τοῦ Ἀρείου Πάγου τοῦ δὲ Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου ὁ παρ' αὐτῷ Γενικὸς Ἐπίτροπος τῆς Ἐπικρατείας.

2. Διὰ τὰς κρίσεις πρὸς προαγωγὴν εἰς τὰς θέσεις τῶν συμβούλων τῆς Ἐπικρατείας, ἀρεοπαγιτῶν, ἀντεισαγγελέων τοῦ Ἀρείου Πάγου, προέδρων ἐφετῶν, εἰσαγγελέων ἐφετῶν καὶ συμβούλων τοῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου, τὸ κατὰ τὴν παράγραφον 1 συμβούλιον συγκροτεῖται ὑπὸ ἡϋξημένην σύνθεσιν, ὡς νόμος ὁρίζει. Ἡ διάταξις τοῦ τελευταίου ἑδαφίου τῆς παραγράφου 1 ἔχει ἐφαρμογὴν καὶ ἐν προκειμένῳ.

3. Ἄν ὁ Ὑπουργὸς διαφωνῇ πρὸς τὴν κρίσιν ἀνωτάτου δικαστικοῦ συμβουλίου, δύναται νὰ παραπέμψῃ τὸ κριθὲν ζήτημα εἰς τὴν ὀλομέλειαν τοῦ οἰκείου ἀνωτάτου δικαστηρίου, ὡς νόμος ὁρίζει. Δικαίωμα προσφυγῆς εἰς τὴν ὀλομέλειαν ἔχει καὶ ὁ παράλειφθεις δικαστικὸς λειτουργός, ὑπὸ τὰς ἐν τῷ νόμῳ ὀριζομένας προϋποθέσεις.

4. Αἱ ἀποφάσεις τῆς ὀλομελείας ἐπὶ τοῦ παραπεμφθέντος αὐτῇ ζητήματος, ὡς καὶ αἱ ἀποφάσεις ἀνωτάτου δικαστικοῦ συμβουλίου, πρὸς τὰς ὁποίας δὲν διεφώνησεν ὁ Ὑπουργός, εἶναι ὑποχρεωτικαὶ δι' αὐτόν.

5. Αἱ προαγωγαί εἰς τὰς θέσεις τοῦ προέδρου καὶ τῶν ἀντιπροέδρων τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας, τοῦ Ἀρείου Πάγου καὶ τοῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου ἐνεργοῦνται διὰ προεδρικοῦ διατάγματος, ἐκδιδομένου τῇ προτάσει τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου, κατ' ἐπιλογὴν

μεταξύ τῶν μελῶν τοῦ ἀντιστοίχου ἀνωτάτου δικαστηρίου, ὡς νόμος ὁρίζει.

Ἡ προαγωγή εἰς τὴν θέσιν τοῦ εἰσαγγελέως τοῦ Ἀρείου Πάγου ἐνεργεῖται δι' ὁμοίου διατάγματος, κατ' ἐπιλογὴν μεταξύ τῶν μελῶν τοῦ Ἀρείου Πάγου καὶ τῶν παρ' αὐτῷ ἀντεισαγγελέων.

6. Αἱ κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ παρόντος ἄρθρου ἀποφάσεις ἢ πράξεις δὲν ὑπόκεινται εἰς προσβολὴν ἐνώπιον τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας.

*Ἀρθρον 91.

1. Ἡ πειθαρχικὴ ἐξουσία ἐπὶ τῶν δικαστικῶν λειτουργῶν, ἀπὸ τοῦ βαθμοῦ τοῦ ἀρεοπαγίτου ἢ ἀντεισαγγελέως τοῦ Ἀρείου Πάγου καὶ ἀνωτέρου, ἢ τῶν τούτοις ἀντιστοίχων ἀσκεῖται ὑπὸ ἀνωτάτου πειθαρχικοῦ συμβουλίου, ὡς νόμος ὁρίζει.

Τὴν πειθαρχικὴν ἀγωγὴν ἐγείρει ὁ Ὑπουργὸς Δικαιοσύνης.

2. Τὸ Ἀνώτατον Πειθαρχικὸν Συμβούλιον συγκροτεῖται ὑπὸ τοῦ Προέδρου τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας, ὡς Προέδρου αὐτοῦ, ἐκ δύο ἀντιπροέδρων ἢ συμβούλων τῆς Ἐπικρατείας, δύο ἀντιπροέδρων τοῦ Ἀρείου Πάγου ἢ ἀρεοπαγιτῶν, δύο ἐκ τῶν ἀντιπροέδρων ἢ συμβούλων τοῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου καὶ δύο τακτικῶν καθηγητῶν νομικῶν μαθημάτων τῶν νομικῶν σχολῶν τῶν πανεπιστημίων τῆς Χώρας, ὡς μελῶν. Τὰ μέλη τοῦ Συμβουλίου ὁρίζονται διὰ κληρώσεως μετὰξύ τῶν ἐχόντων τριετὴ τοῦλάχιστον ὑπηρεσίαν εἰς τὸ οἰκεῖον ἀνώτατον δικαστήριον ἢ εἰς νομικὴν σχολήν, ἀποκλείονται δὲ ἐκάστοτε τῆς συνθέσεως αὐτοῦ τὰ μέλη τὰ ἀνήκοντα εἰς τὸ δικαστήριον, ἐπὶ ἐνεργείας μέλους, εἰσαγγελέως ἢ ἐπιτρόπου τοῦ ὁποίου καλεῖται νὰ ἀποφανθῇ τὸ Συμβούλιον. Ἐφ' ὅσον πρόκειται περὶ πειθαρχικῆς διώξεως κατὰ μελῶν τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας, τοῦ Ἀνωτάτου Πειθαρχικοῦ Συμβουλίου προεδρεύει ὁ Πρόεδρος τοῦ Ἀρείου Πάγου.

3. Ἡ πειθαρχικὴ ἐξουσία ἐπὶ τῶν λοιπῶν δικαστικῶν λειτουργῶν ἀσκεῖται εἰς πρῶτον καὶ εἰς δεύτερον βαθμὸν ὑπὸ συμβουλίων συγκροτουμένων ἐκ τακτικῶν δικαστῶν διὰ κληρώσεως, κατὰ τὰ ὑπὸ τοῦ νόμου ὁριζόμενα. Τὴν πειθαρχικὴν ἀγωγὴν ἐγείρει καὶ ὁ Ὑπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης.

4. Αἱ κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ παρόντος ἄρθρου πειθαρχικαὶ ἀποφάσεις δὲν ὑπόκεινται εἰς προσβολὴν ἐνώπιον τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας.

*Άρθρον 92.

1. Οἱ ὑπάλληλοι τῆς γραμματείας πάντων τῶν δικαστηρίων καὶ τῶν εισαγγελιῶν εἶναι μόνιμοι. Οὗτοι δύναται νὰ παυθοῦν μόνον δυνάμει δικαστικῆς ἀποφάσεως ἔνεκα ποινικῆς καταδίκης, ἢ δι' ἀποφάσεως δικαστικοῦ συμβουλίου ἔνεκα βαρέος πειθαρχικοῦ παραπτώματος, νόσου ἢ ἀναπηρίας ἢ ὑπηρεσιακῆς ἀνεπαρκείας, βεβαιουμένων καθ' ὃν τρόπον νόμος ὁρίζει.

2. Τὰ προσόντα τῶν ὑπαλλήλων τῆς γραμματείας πάντων τῶν δικαστηρίων καὶ τῶν εισαγγελιῶν, ὡς καὶ τῆς ἐν γένει καταστάσεως αὐτῶν, ὁρίζονται διὰ νόμου.

3. Αἱ προαγωγαί, τοποθετήσεις, μεταθέσεις, ἀποσπάσεις καὶ μετατάξεις τῶν δικαστικῶν ὑπαλλήλων ἐνεργοῦνται μετὰ σύμφωνον γνώμην δικαστικῶν συμβουλίων, ἡ πειθαρχικὴ δὲ ἐπ' αὐτῶν ἐξουσία ἀσκεῖται ὑπὸ τῶν ἱεραρχικῶς προϊσταμένων αὐτῶν δικαστῶν ἢ εισαγγελέων ἢ ἐπιτρόπων, ὡς καὶ ὑπὸ δικαστικῶν συμβουλίων, κατὰ τὰ ὑπὸ τοῦ νόμου ὁριζόμενα.

Κατὰ τῶν περὶ προαγωγῆς, ὡς καὶ τῶν πειθαρχικῶν ἀποφάσεων τῶν δικαστικῶν συμβουλίων, ἐπιτρέπεται προσφυγὴ, ὡς νόμος ὁρίζει.

4. Οἱ συμβολαιογράφοι, οἱ φύλακες ὑποθηκῶν καὶ μεταγραφῶν καὶ οἱ διευθύνται τῶν κτηματολογικῶν γραφείων εἶναι μόνιμοι, ἐφ' ὅσον ὑφίστανται αἱ σχετικαὶ ὑπηρεσίαι καὶ θέσεις. Αἱ διατάξεις τῶν προηγουμένων παραγράφων ἔχουν ἀνάλογον ἐφαρμογὴν καὶ ἐπ' αὐτῶν.

5. Οἱ συμβολαιογράφοι καὶ οἱ ἄμισθοι φύλακες ὑποθηκῶν καὶ μεταγραφῶν ἀποχωροῦν τῆς ὑπηρεσίας ὑποχρεωτικῶς ἅμα τῇ συμπληρώσει τοῦ ἑβδομηκοστοῦ ἔτους τῆς ἡλικίας των, οἱ δὲ λοιποὶ ἅμα τῇ συμπληρώσει τοῦ ὑπὸ τοῦ νόμου προβλεπομένου ὁρίου.

Κεφάλαιον Δεύτερον

*Ὁργάνωσις καὶ δικαιοδοσία τῶν δικαστηρίων

*Άρθρον 93.

1. Τὰ δικαστήρια διακρίνονται εἰς διοικητικά, πολιτικά καὶ ποινικά, ὁργανοῦνται δὲ δι' εἰδικῶν νόμων.

2. Αἱ συνεδριάσεις παντὸς δικαστηρίου εἶναι δημόσιαι, ἐκτὸς ἐὰν δι' ἀποφάσεως τούτου κριθῇ ὅτι ἡ δημοσιότης πρόκειται νὰ εἶναι ἐπι-

βλαβής εις τὰ χρηστά ἤθη ἢ ὅτι συντρέχουν εἰδικοί λόγοι πρὸς προστασίαν τοῦ ἰδιωτικοῦ ἢ οἰκογενειακοῦ βίου τῶν διαδίκων.

3. Πᾶσα δικαστικὴ ἀπόφασις πρέπει νὰ εἶναι εἰδικῶς καὶ ἐμπεριστατωμένως ἡτιολογημένη, ἀπαγγέλλεται δὲ ἐν δημοσίᾳ συνεδριάσει. Ἡ γνώμη τῆς μειοψηφίας δημοσιεύεται ὑποχρεωτικῶς. Νόμος ὁρίζει τὰ τῆς εἰς τὰ πρακτικὰ καταχωρίσεως ἐνδεχομένης μειοψηφίας καὶ τοὺς ὅρους καὶ προϋποθέσεις δημοσιότητος ταύτης.

4. Τὰ δικαστήρια ὑποχρεοῦνται ὅπως μὴ ἐφαρμόζουν νόμον, τὸ περιεχόμενον τοῦ ὁποίου ἀντίκειται πρὸς τὸ Σύνταγμα.

*Ἀρθρον 94.

1. Ἡ ἐκδίκασις τῶν διοικητικῶν διαφορῶν οὐσίας ἀνήκει εἰς τὰ ὑφιστάμενα τακτικὰ διοικητικὰ δικαστήρια. Ἐκ τῶν ὡς ἄνω διαφορῶν αἱ μὴ ὑπαχθεῖσαι εἰσέτι εἰς τὰ δικαστήρια ταῦτα, δεόν νὰ ὑπαχθοῦν ὑποχρεωτικῶς εἰς τὴν δικαιοδοσίαν αὐτῶν, ἐντὸς πέντε ἐτῶν ἀπὸ τῆς ἰσχύος τοῦ παρόντος, τῆς προθεσμίας ταύτης δυναμένης νὰ παρατείνεται διὰ νόμου.

2. Μέχρι τῆς ὑπαγωγῆς εἰς τὰ τακτικὰ διοικητικὰ δικαστήρια καὶ τῶν λοιπῶν οὐσιαστικῶν διοικητικῶν διαφορῶν, εἴτε ἐν τῷ συνόλῳ εἴτε κατὰ κατηγορίας, αὗται ἐξακολουθοῦν νὰ ὑπάγονται εἰς τὰ πολιτικὰ δικαστήρια, πλὴν ἐκείνων διὰ τὰς ὁποίας εἰδικοί νόμοι συνέστησαν εἰδικὰ διοικητικὰ δικαστήρια, εἰς τὰ ὁποία τηροῦνται αἱ διατάξεις τῶν παραγράφων 2 ἕως 4 τοῦ ἀρθρου 93.

3. Εἰς τὰ πολιτικὰ δικαστήρια ὑπάγονται πᾶσαι αἱ ἰδιωτικαὶ διαφοραί, ὡς καὶ αἱ διὰ νόμου ἀνατιθέμεναι εἰς ταῦτα ὑποθέσεις ἐκουσίας δικαιοδοσίας.

4. Εἰς τὰ πολιτικὰ ἢ διοικητικὰ δικαστήρια δύναται νὰ ἀνατεθῇ καὶ πᾶσα ἄλλη ὑπὸ τοῦ νόμου ὀριζομένη διοικητικῆς φύσεως ἀρμοδιότης.

*Ἑρμηνευτικὴ δῆλωσις.

Ὡς τακτικὰ διοικητικὰ δικαστήρια νοοῦνται μόνον τὰ συσταθέντα διὰ τοῦ νομοθετικοῦ διατάγματος 3845/1958 τακτικὰ φορολογικὰ δικαστήρια.

*Ἀρθρον 95.

1. Εἰς τὴν ἀρμοδιότητα τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας ἀνήκουν ἰδίως:

α) 'Η κατ' αἵτησιν ἀκύρωσις τῶν ἐκτελεστῶν πράξεων τῶν διοικητικῶν ἀρχῶν, δι' ὑπέρβασιν ἐξουσίας ἢ παράβασιν νόμου.

β) 'Η κατ' αἵτησιν ἀναίρεσις τῶν τελεσιδίκων ἀποφάσεων τῶν διοικητικῶν δικαστηρίων, δι' ὑπέρβασιν ἐξουσίας, ἢ παράβασιν νόμου.

γ) 'Η ἐκδίκασις τῶν κατὰ τὸ Σύνταγμα καὶ τοὺς νόμους ὑποβαλλομένων εἰς αὐτὸ διοικητικῶν διαφορῶν οὐσίας.

δ) 'Η ἐπεξεργασία πάντων τῶν κανονιστικοῦ χαρακτῆρος διαταγμάτων.

2. Κατὰ τὴν ἄσκησιν τῶν ὑπὸ στοιχ. δ' τῆς προηγουμένης παραγράφου ἀρμοδιοτήτων δὲν ἐφαρμόζονται αἱ διατάξεις τοῦ ἀρθροῦ 93 παράγραφοι 2 καὶ 3.

3. Διὰ νόμου δύναται νὰ ὑπαχθῇ ἡ ἐκδίκασις κατηγοριῶν ὑποθέσεων τῆς ἀκυρωτικῆς ἀρμοδιότητος τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας εἰς ἄλλου βαθμοῦ διοικητικὰ τακτικὰ δικαστήρια, ἐπιφυλασσομένης πάντως τῆς εἰς τελευταῖον βαθμὸν ἀρμοδιότητος τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας.

4. Αἱ ἀρμοδιότητες τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας ρυθμίζονται καὶ ἀσκοῦνται ὡς εἰδικώτερον νόμος ὀρίζει.

5. 'Η διοίκησις ἔχει ὑποχρέωσιν συμμορφώσεως πρὸς τὰς ἀκυρωτικὰς ἀποφάσεις τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας. 'Η παράβασις τῆς ὑποχρέωσεως ταύτης δημιουργεῖ εὐθύνην διὰ πᾶν ὑπαίτιον ὄργανον, ὡς νόμος ὀρίζει.

*Ἀρθρον 96.

1. Εἰς τὰ τακτικὰ ποινικὰ δικαστήρια ἀνήκει ὁ κολασμὸς τῶν ἐγκλημάτων καὶ ἡ λήψις πάντων τῶν κατὰ τοὺς ποινικοὺς νόμους μέτρων.

2. Δύναται διὰ νόμου: α) νὰ ἀνατεθῇ καὶ εἰς ἀρχὰς ἀσκούσας ἀστυνομικὰ καθήκοντα ἡ ἐκδίκασις ἀστυνομικῶν παραβάσεων τιμωρουμένων διὰ προστίμου, β) νὰ ἀνατεθῇ εἰς ἀρχὰς ἀγροτικῆς ἀσφαλείας ἡ ἐκδίκασις τῶν περὶ τοὺς ἀγροὺς πταισμάτων καὶ τῶν ἐξ αὐτῶν ἀπορρουσῶν ἰδιωτικῶν διαφορῶν.

Εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις αἱ ἐκδιδόμεναι ἀποφάσεις ὑπὸκεινται εἰς ἔφεσιν ἐνώπιον τοῦ ἀρμοδίου τακτικοῦ δικαστηρίου, ἔχουσιν ἀνασταλτικὴν δύναμιν.

3. Εἰδικοὶ νόμοι ὀρίζουν τὰ περὶ δικαστηρίων ἀνηλίκων, ἐφ' ὧν

ἐπιτρέπεται νὰ μὴ ἔχουν ἐφαρμογὴν αἱ διατάξεις τῶν ἄρθρων 93 παρὰγραφος 2 καὶ 97. Αἱ ἀποφάσεις τῶν δικαστηρίων τούτων δύναται νὰ ἀπαγγέλλωνται κεκλεισμένων τῶν θυρῶν.

4. Εἰδικοὶ νόμοι ὀρίζουν:

α) Τὰ περὶ στρατοδικείων, ναυτοδικείων καὶ ἀεροδικείων εἰς τὴν ἀρμοδιότητα τῶν ὁποίων δὲν δύναται νὰ ὑπαχθῶν ἰδιῶται.

β) Τὰ περὶ δικαστηρίου λειῶν.

5. Τὰ ὑπὸ στοιχεῖον α' τῆς προηγουμένης παραγράφου δικαστήρια συγκροτοῦνται κατὰ πλειοψηφίαν ἐκ μελῶν τοῦ δικαστικοῦ σώματος τῶν ἐνόπλων δυνάμεων, περιβαλλομένων ὑπὸ τῶν κατὰ τὸ ἄρθρον 87 παρ. 1 τοῦ παρόντος ἐγγυήσεων λειτουργικῆς καὶ προσωπικῆς ἀνεξαρτησίας. Διὰ τὰς συνεδριάσεις καὶ ἀποφάσεις τῶν δικαστηρίων τούτων ἐφαρμόζονται αἱ διατάξεις τῶν παραγράφων 2 ἕως 4 τοῦ ἄρθρου 93. Τὰ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν διατάξεων τῆς παρούσης παραγράφου, ὡς καὶ ὁ χρόνος ἐνάρξεως τῆς ἰσχύος αὐτῶν, ὀρίζονται διὰ νόμου.

*Ἀρθρον 97.

1. Τὰ κακουργήματα καὶ τὰ πολιτικὰ ἐγκλήματα δικάζονται ὑπὸ μικτῶν ὀρκωτῶν δικαστηρίων, συγκροτουμένων ἐκ τακτικῶν δικαστῶν καὶ ἐνόρκων, ὡς νόμος ὀρίζει. Αἱ ἀποφάσεις τῶν δικαστηρίων τούτων ὑπόκεινται εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ νόμου ὀριζόμενα ἔνδικα μέσα.

2. Κακουργήματα καὶ πολιτικὰ ἐγκλήματα, ὑπαχθέντα μέχρι τῆς ἰσχύος τοῦ παρόντος διὰ συντακτικῶν πράξεων, ψηφισμάτων καὶ εἰδικῶν νόμων, εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῶν ἐφετείων, ἐξακολουθοῦν νὰ δικάζωνται ὑπ' αὐτῶν, ἐφ' ὅσον νόμος δὲν ὑπαγάγῃ ταῦτα εἰς τὴν ἀρμοδιότητα τῶν μικτῶν ὀρκωτῶν δικαστηρίων.

Διὰ νόμου δύναται νὰ ὑπαχθῶν εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῶν αὐτῶν ἐφετείων καὶ ἕτερα κακουργήματα.

3. Τὰ διὰ τοῦ τύπου διαπραττόμενα ἐγκλήματα παντὸς βαθμοῦ ὑπάγονται εἰς τὰ τακτικὰ ποινικὰ δικαστήρια, ὡς νόμος ὀρίζει.

*Ἀρθρον 98.

1. Εἰς τὴν ἀρμοδιότητα τοῦ Ἑλεγκτικοῦ Συνεδρίου ἀνήκουν ἰδίως:

α) Ὁ ἔλεγχος τῶν δαπανῶν τοῦ κράτους ὡς καὶ τῶν δι' εἰδικῶν νόμων εἰς τὸν ἔλεγχον αὐτοῦ ὑπαγομένων ἐκάστοτε ὀργανισμῶν το-

πικῆς αὐτοδιοικήσεως ἢ ἄλλων νομικῶν προσώπων δημοσίου δικαίου
β) Ἡ ἐκθεσις πρὸς τὴν Βουλὴν ἐπὶ τοῦ ἀπολογισμοῦ καὶ ἰσολογισμοῦ τοῦ Κράτους.

γ) Ἡ γνωμοδότησις ἐπὶ τῶν νόμων περὶ συντάξεων ἢ ἀναγνωρίσεως ὑπηρεσίας διὰ τὴν παροχὴν δικαιώματος συντάξεως κατὰ τὸ ἄρθρον 73 παράγραφος 2, ὡς καὶ ἐπὶ παντὸς ἐτέρου θέματος ὀριζομένου ὑπὸ τοῦ νόμου.

δ) Ὁ ἔλεγχος τῶν λογαριασμῶν τῶν δημοσίων ὑπολόγων καὶ τῶν ἐν ἐδαφίᾳ α' ὀργανισμῶν τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως καὶ νομικῶν προσώπων δημοσίου δικαίου.

ε) Ἡ ἐκδίκασις ἐνδίκων μέσων ἐπὶ διαφορῶν ἐξ ἀπονομῆς συντάξεων, ὡς καὶ ἐκ τοῦ ἐλέγχου τῶν λογαριασμῶν ἐν γένει.

στ) Ἡ ἐκδίκασις ὑποθέσεων ἀναφερομένων εἰς τὴν εὐθύνην τῶν δημοσίων πολιτικῶν ἢ στρατιωτικῶν ὑπαλλήλων, ὡς καὶ τῶν ὑπαλλήλων τῶν ὀργανισμῶν τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως, διὰ πᾶσαν ἐκ δόλου ἢ ἀμελείας ἐπελθοῦσαν εἰς τὸ Κράτος ἢ εἰς τοὺς ἀνωτέρω ὀργανισμοὺς καὶ νομικὰ πρόσωπα ζημίαν.

2. Αἱ ἀρμοδιότητες τοῦ Ἑλεγκτικοῦ Συνεδρίου ρυθμίζονται καὶ ἀσκοῦνται, ὡς νόμος ὀρίζει.

Κατὰ τὰς ὑπὸ στοιχεῖα α' ἕως δ' περιπτώσεις τῆς προηγουμένης παραγράφου δὲν ἐφαρμόζονται αἱ διατάξεις τοῦ ἁρθροῦ 93 παράγραφοι 2 καὶ 3.

3. Αἱ ἀποφάσεις τοῦ Ἑλεγκτικοῦ Συνεδρίου ἐπὶ τῶν ἐν τῇ παραγράφῳ 1 ὑποθέσεων, δὲν ὑπόκεινται εἰς τὸν ἔλεγχον τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας.

*Ἄρθρον 99.

1. Ἀγωγαὶ κακοδικίας κατὰ δικαστικῶν λειτουργῶν δικάζονται, ὡς νόμος ὀρίζει, ὑπὸ εἰδικοῦ δικαστηρίου, συγκροτουμένου ὑπὸ τοῦ Προέδρου τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας, ὡς Προέδρου αὐτοῦ καὶ ἐξ ἐνὸς συμβούλου τῆς Ἐπικρατείας, ἐνὸς ἀρεοπαγίτου, ἐνὸς συμβούλου τοῦ Ἑλεγκτικοῦ Συνεδρίου, δύο τακτικῶν καθηγητῶν νομικῶν μαθημάτων τῶν νομικῶν σχολῶν τῶν πανεπιστημίων τῆς Χώρας καὶ δύο δικηγόρων ἐκ τῶν μελῶν τοῦ Ἀνωτάτου Πειθαρχικοῦ Συμβουλίου τῶν δικηγόρων, ὡς μελῶν, ὀριζομένων διὰ κληρώσεως.

2. Ἐκ τῶν μελῶν τοῦ εἰδικοῦ δικαστηρίου ἐξαιρεῖται ἐκάστοτε τὸ

άνηκον εἰς τὸ σῶμα ἢ τὸν κλάδον τῆς δικαιοσύνης, ἐπὶ ἐνεργείας ἢ παραλείψεως λειτουργῶν τοῦ ὁποίου καλεῖται νὰ ἀποφανθῇ τὸ δικαστήριον. Ἐφ' ὅσον πρόκειται περὶ ἀγωγῆς κατοικίας καὶ μέλους τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας ἢ λειτουργῶν τῶν τακτικῶν διοικητικῶν δικαστηρίων, τοῦ ὡς ἄνω εἰδικοῦ δικαστηρίου προεδρεῖν ὁ Πρόεδρος τοῦ Ἀρείου Πάγου.

3. Πρὸς ἔγερσιν ἀγωγῆς κακοδικίας οὐδεμία ἀπαιτεῖται ἄδεια.

*Ἀρθρον 100.

1. Συνιστᾶται Ἀνώτατον Εἰδικὸν Δικαστήριον εἰς τὸ ὁποῖον ὑπάρχουνται:

α) Ἡ ἐκδίκασις ἐνστάσεων κατὰ τὸ ἄρθρον 58.

β) Ὁ ἔλεγχος τοῦ κύρους καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων δημοψηφίσματος, ἐνεργουμένου κατὰ τὸ ἄρθρον 44 παράγραφος 2.

γ) Ἡ κρίσις περὶ τῶν ἀσυμβιβάστων ἢ τῆς ἐκπτώσεως βουλευτοῦ κατὰ τὰ ἄρθρα 55 παράγραφος 2 καὶ 57.

δ) Ἡ ἄρσις τῶν συγκρούσεων μεταξὺ τῶν δικαστηρίων καὶ τῶν διοικητικῶν ἀρχῶν ἢ μεταξὺ τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας καὶ τῶν τακτικῶν διοικητικῶν δικαστηρίων ἀφ' ἑνὸς καὶ τῶν ἀστικῶν καὶ ποινικῶν δικαστηρίων ἀφ' ἑτέρου ἢ τέλος μεταξὺ τοῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου καὶ τῶν λοιπῶν δικαστηρίων.

ε) Ἡ ἄρσις τῆς ἀμφισβητήσεως περὶ τῆς οὐσιαστικῆς ἀντισυνταγματικότητος ἢ τῆς ἐννοίας διατάξεων τυπικοῦ νόμου, ἐὰν ἐξεδόθησαν περὶ αὐτῶν ἀντίθετοι ἀποφάσεις τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας, τοῦ Ἀρείου Πάγου ἢ τοῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου.

στ) Ἡ ἄρσις τῆς ἀμφισβητήσεως περὶ τὸν χαρακτηρισμὸν κανόνων τοῦ διεθνοῦς δικαίου ὡς γενικῶς παραδεδεγμένων, κατὰ τὴν παράγραφον 1 τοῦ ἁρθρου 28.

2. Τὸ κατὰ τὴν προηγουμένην παράγραφον δικαστήριον συγκροτεῖται ἐκ τῶν Προέδρων τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας, τοῦ Ἀρείου Πάγου καὶ τοῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου, ἐκ τεσσάρων συμβούλων τῆς Ἐπικρατείας καὶ ἐκ τεσσάρων ἀρεοπαγιτῶν, ὀριζομένων ἀνὰ διετίαν διὰ κληρώσεως, ὡς μελῶν. Τοῦ δικαστηρίου τούτου προεδρεῖν ὁ ἀρχαιότερος τῶν Προέδρων τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας ἢ τοῦ Ἀρείου Πάγου.

Εἰς τὰς περιπτώσεις δ' καὶ ε' τῆς προηγουμένης παραγράφου με-

τέχουν τῆς συνθέσεως τοῦ δικαστηρίου καὶ δύο τακτικοὶ καθηγηταὶ νομικῶν μαθημάτων τῶν νομικῶν σχολῶν τῶν πανεπιστημίων τῆς Χώρας, ὀριζόμενοι διὰ κληρώσεως.

3. Ἡ ὀργάνωσις καὶ λειτουργία τοῦ δικαστηρίου, τὰ τοῦ ὁρισμοῦ, ἀναπληρώσεως καὶ ἐπικουρίας τῶν μελῶν αὐτοῦ, ὡς καὶ τὰ τῆς ἐνώπιον αὐτοῦ διαδικασίας ὀρίζονται δι' εἰδικοῦ νόμου.

4. Αἱ ἀποφάσεις τοῦ δικαστηρίου εἶναι ἀμετάκλητοι.

Διάταξις νόμου κηρυττομένη ὡς ἀντισυνταγματικὴ εἶναι ἀνίσχυρος ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τῆς περὶ τούτου ἀποφάσεως ἢ ἀπὸ τοῦ ὑπὸ τῆς ἀποφάσεως ὀριζομένου χρόνου.

ΤΜΗΜΑ ΣΤ'

ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ

Κεφάλαιον Πρῶτον

*Ὅργανωσις τῆς διοικήσεως

*Ἀρθρον 101.

1. Ἡ διοίκησις τοῦ Κράτους ὀργανοῦται κατὰ τὸ ἀποκεντρωτικὸν σύστημα.

2. Ἡ διοικητικὴ διαίρεσις τῆς Χώρας διαμορφοῦται βάσει τῶν γεωοικονομικῶν, κοινωνικῶν καὶ συγκοινωνιακῶν συνθηκῶν.

3. Τὰ περιφερειακὰ κρατικὰ ὅργανα ἔχουν γενικὴν ἀποφασιστικὴν ἀρμοδιότητα ἐπὶ τῶν ὑποθέσεων τῆς περιφέρειας των, αἱ δὲ κεντρικαὶ ὑπηρεσίαι, πλὴν εἰδικῶν ἀρμοδιοτήτων, τὴν γενικὴν κατεύθυνσιν, τὸν συντονισμόν καὶ τὸν ἔλεγχον τῶν περιφερειακῶν ὀργάνων, ὡς νόμος ὀρίζει.

*Ἀρθρον 102.

1. Ἡ διοίκησις τῶν τοπικῶν ὑποθέσεων ἀνήκει εἰς τοὺς ὀργανισμοὺς τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως, τῶν ὁποίων τὴν πρώτην βαθμίδα ἀποτελοῦν οἱ δήμοι καὶ αἱ κοινότητες. Αἱ λοιπαὶ βαθμίδες ὀρίζονται διὰ νόμου.

2. Οἱ ὀργανισμοὶ τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως ἀπολαύουν διοικητι-

κῆς αὐτοτελείας. Αἱ ἀρχαὶ αὐτῶν ἐκλέγονται διὰ καθολικῆς καὶ μυστικῆς ψηφοφορίας.

3. Διὰ νόμου δύναται νὰ προβλέπωνται ἀναγκαστικοὶ ἢ ἐκούσιοι σύνδεσμοι ὀργανισμῶν τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως πρὸς ἐκτέλεσιν ἔργων ἢ παροχὴν ὑπηρεσιῶν, διοικούμενοι ὑπὸ συμβουλίου ἐξ αἰρετῶν ἀντιπροσώπων ἐκάστου δήμου ἢ κοινότητος, λαμβανομένων κατ' ἀναλογίαν τοῦ πληθυσμοῦ τούτων.

4. Διὰ νόμου δύναται νὰ προβλεφθῇ ἡ εἰς τὴν διοίκησιν τῶν ὀργανισμῶν τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως δευτέρας βαθμίδος συμμετοχὴ αἰρετῶν ἀντιπροσώπων τοπικῶν ἐπαγγελματικῶν, ἐπιστημονικῶν καὶ πνευματικῶν ὀργανώσεων καὶ τῆς κρατικῆς διοικήσεως μέχρι τοῦ ἐνὸς τρίτου τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν μελῶν.

5. Τὸ Κράτος ἀσκεῖ ἐποπτεῖαν ἐπὶ τῶν ὀργανισμῶν τῆς τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως, μὴ ἐμποδίζουσιν τὴν πρωτοβουλίαν καὶ τὴν ἐλευθέραν δρᾶσιν αὐτῶν. Αἱ πειθαρχικαὶ ποιναὶ ἀργίας καὶ ἀπολύσεως ἐκ τοῦ ἀξιώματός τῶν αἰρετῶν ὀργάνων τῆς τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως, ἐξαιρέσει τῶν περιπτώσεων τῶν συνεπαγομένων αὐτοδικαίαν ἐκπτώσιν, ἀπαγγέλλονται μόνον μετὰ σύμφωνον γνώμην συμβουλίου ἀποτελουμένου κατὰ πλειοψηφίαν ἐκ τακτικῶν δικαστῶν.

6. Τὸ Κράτος μεριμνᾷ διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τῶν ἀναγκαίων πόρων, πρὸς ἐκπλήρωσιν τῆς ἀποστολῆς τῶν ὀργανισμῶν τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως. Νόμος ὀρίζει τὰ τῆς ἀποδόσεως καὶ κατανομῆς μεταξὺ τῶν ὡς ἄνω ὀργανισμῶν τῶν ὑπὲρ αὐτῶν καθοριζομένων καὶ ὑπὸ τοῦ Κράτους εἰσπραττομένων φόρων ἢ τελῶν.

Κεφάλαιον Δεύτερον

Ὑπηρεσιακὴ κατάστασις τῶν ὀργάνων τῆς διοικήσεως

*Ἀρθρον 103.

1. Οἱ δημόσιοι ὑπάλληλοι εἶναι ἐκτελεσταὶ τῆς θελήσεως τοῦ Κράτους καὶ ὑπηρετοῦν τὸν λαόν, ὀφείλοντες πίστιν εἰς τὸ Σύνταγμα καὶ ἀφοσίωσιν εἰς τὴν Πατρίδα. Τὰ προσόντα καὶ ὁ τρόπος τοῦ διορισμοῦ τούτων καθορίζονται ὑπὸ τοῦ νόμου.

2. Οὐδεὶς δύναται νὰ διορισθῇ ὑπάλληλος εἰς μὴ νενομοθετημένην ὀργανικὴν θέσιν. Ἐξαιρέσεις δύναται νὰ προβλέπωνται ὑπὸ ἐιδικοῦ

νόμου πρὸς κάλυψιν ἀπροβλέπτων καὶ ἐπείγουσῶν ἀναγκῶν διὰ προσωπικοῦ προσλαμβανομένου δι' ὠρισμένην χρονικὴν περίοδον, ἐπὶ σχέσει ἰδιωτικοῦ δικαίου.

3. Ὁργανικαὶ θέσεις εἰδικοῦ ἐπιστημονικοῦ, ὡς καὶ τεχνικοῦ ἢ βοηθητικοῦ προσωπικοῦ, δύναται νὰ πληροῦνται διὰ προσωπικοῦ προσλαμβανομένου ἐπὶ σχέσει ἰδιωτικοῦ δικαίου. Νόμος ὁρίζει τοὺς ὅρους τῆς προσλήψεως, ὡς καὶ τὰς εἰδικωτέρας ἐγγυήσεις, ὑφ' ἃς τελεῖ τὸ προσλαμβανόμενον προσωπικόν.

4. Οἱ κατέχοντες ὀργανικὰς θέσεις δημόσιοι ὑπάλληλοι εἶναι μόνιμοι, ἐφ' ὅσον ὑφίστανται αἱ θέσεις αὗται. Οὗτοι ἐξελίσσονται μισθολογικῶς κατὰ τοὺς ὅρους τοῦ νόμου, πλὴν δὲ τῶν περιπτώσεων τῆς ἀποχωρήσεως λόγῳ ὀρίου ἡλικίας καὶ τῆς παύσεως συνεπειᾶ δικαστικῆς ἀποφάσεως, δὲν δύνανται νὰ μετατεθοῦν ἀνεῦ γνωμοδοτήσεως, οὐδὲ νὰ ὑποβιβασθοῦν ἢ παυθοῦν ἀνεῦ ἀποφάσεως ὑπηρεσιακοῦ συμβουλίου, ἀποτελουμένου κατὰ τὰ δύο τρίτα αὐτοῦ τοῦλάχιστον ἐκ μονίμων δημοσίων ὑπαλλήλων.

Κατὰ τῶν ἀποφάσεων τῶν συμβουλίων τούτων χωρεῖ προσφυγὴ ἐνώπιον τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας, ὡς νόμος ὁρίζει.

5. Τῆς μονιμότητος δύναται νὰ ἐξαιροῦνται, διὰ νόμου, ἀνώτατοι διοικητικοὶ ὑπάλληλοι τῶν ἐκτὸς τῆς ὑπαλληλικῆς ἱεραρχίας θέσεων, οἱ ἀπ' εὐθείας διοριζόμενοι ἐπὶ πρεσβευτικῷ βαθμῷ, οἱ ὑπάλληλοι τῆς Προεδρίας τῆς Δημοκρατίας καὶ τῶν γραφείων τοῦ Πρωθυπουργοῦ, τῶν Ὑπουργῶν καὶ Ὑφυπουργῶν.

6. Αἱ διατάξεις τῶν προηγουμένων παραγράφων ἔχουν ἐφαρμογὴν καὶ ἐπὶ τῶν ὑπαλλήλων τῆς Βουλῆς, διεπομένων ἐξ ὁλοκλήρου κατὰ τὰ λοιπὰ ὑπὸ τοῦ Κανονισμοῦ αὐτῆς, ὡς καὶ ἐπὶ τῶν ὑπαλλήλων τῶν ὀργανισμῶν τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως καὶ λοιπῶν νομικῶν προσώπων δημοσίου δικαίου.

*Ἀρθρον 104.

1. Οὐδεὶς ἐκ τῶν ἐν τῷ προηγουμένῳ ἄρθρῳ ὑπαλλήλων δύναται νὰ διορισθῇ εἰς ἑτέραν θέσιν δημοσίας ὑπηρεσίας ἢ ὀργανισμοῦ τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως ἢ ἑτέρου νομικοῦ προσώπου δημοσίου δικαίου ἢ δημοσίας ἐπιχειρήσεως ἢ ὀργανισμοῦ κοινῆς ὠφελείας. Κατ' ἐξαίρεσιν δύναται νὰ ἐπιτραπῇ ὁ διορισμὸς καὶ εἰς δευτέραν θέσιν ἐπὶ τῇ βάσει εἰδικοῦ νόμου, τηρουμένων τῶν διατάξεων τῆς ἐπομένης παραγράφου.

2. Αἱ πάσης φύσεως πρόσθετοι ἀποδοχαὶ ἢ ἀπολαυαὶ τῶν κατὰ τὸ προηγούμενον ἄρθρον ὑπαλλήλων δὲν δύναται νὰ εἶναι κατὰ μῆνα ἀνώτεραι τοῦ συνόλου τῶν ἀποδοχῶν τῆς ὀργανικῆς αὐτῶν θέσεως.

3. Οὐδεμία προηγούμενη ἄδεια ἀπαιτεῖται πρὸς εἰσαγωγὴν εἰς δι-
κην δημοσίων ὑπαλλήλων, ὡς καὶ ὑπαλλήλων ὀργανισμῶν τοπικῆς
αὐτοδιοικήσεως, ἢ ἄλλων νομικῶν προσώπων δημοσίου δικαίου.

Κεφάλαιον Τρίτον

Καθεστὼς τοῦ Ἁγίου Ὁρους

Ἄρθρον 105.

1. Ἡ χερσόνησος τοῦ Ἁθω ἀπὸ τῆς Μεγάλης Βίγλας καὶ ἐξῆς, ἀποτελοῦσα τὴν περιοχὴν τοῦ Ἁγίου Ὁρους, εἶναι κατὰ τὸ ἀρχαῖον τούτου προνομιακὸν καθεστὼς αὐτοδιοίκητον τμήμα τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους, τοῦ ὁποῖου ἡ κυριαρχία παραμένει ἄθικτος ἐπ' αὐτοῦ. Ἐξ ἀπόψεως πνευματικῆς τὸ Ἅγιον Ὄρος διατελεῖ ὑπὸ τὴν ἄμεσον δικαιοδοσίαν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Ὅλοι οἱ μονάζοντες εἰς αὐτὸ ἀποκτοῦν, ἄνευ ἄλλης διατυπώσεως, τὴν ἑλληνικὴν ἰθαγένειαν ἅμα τῇ προσλήψει αὐτῶν ὡς δοκίμων ἢ μοναχῶν.

2. Τὸ Ἅγιον Ὄρος διοικεῖται, κατὰ τὸ καθεστὼς αὐτοῦ, ὑπὸ τῶν εἴκοσιν Ἱερῶν Μονῶν του, μεταξὺ τῶν ὁποίων εἶναι κατανεμημένη ὁλόκληρος ἡ χερσόνησος τοῦ Ἁθω, τὸ ἕδαφος τῆς ὁποίας εἶναι ἀναπαλλοτρίωτον.

Ἡ διοίκησις αὐτοῦ ἀσκεῖται δι' ἀντιπροσώπων τῶν Ἱερῶν Μονῶν, ἀποτελούντων τὴν Ἱερὰν Κοινότητα. Οὐδεμία ἀπολύτως ἐπιτρέπεται μεταβολὴ τοῦ διοικητικοῦ συστήματος ἢ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν Μονῶν τοῦ Ἁγίου Ὁρους, οὐδὲ τῆς ἱεραρχικῆς τάξεως καὶ τῆς θέσεως αὐτῶν πρὸς τὰ ὑποτελῆ των ἐξαρτήματα. Ἀπαγορεύεται ἡ ἐν αὐτῷ ἐγκαταβίωσις ἑτεροδόξων ἢ σχισματικῶν.

3. Ὁ λεπτομερὴς καθορισμὸς τῶν ἁγιορειτικῶν καθεστώτων καὶ τοῦ τρόπου τῆς λειτουργίας αὐτῶν γίνεται διὰ τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτου τοῦ Ἁγίου Ὁρους, τὸ ὁποῖον, συμπράττοντος τοῦ ἀντιπροσώπου τοῦ Κράτους, συντάσσουν μὲν καὶ ψηφίζουν αἱ εἴκοσιν Ἱερὰι Μοναί, ἐπικυρώνουν δὲ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον καὶ ἡ Βουλὴ τῶν Ἑλλήνων.

4. Ἡ ἀκριβὴς τήρησις τῶν ἀγιορειτικῶν καθεστώτων τελεῖ, ὡς πρὸς μὲν τὸ πνευματικὸν μέρος, ὑπὸ τὴν ἀνωτάτην ἐποπτείαν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ὡς πρὸς δὲ τὸ διοικητικόν, ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τοῦ Κράτους, εἰς τὸ ὅποῖον ἀνήκει ἀποκλειστικῶς καὶ ἡ διαφύλαξις τῆς δημοσίας τάξεως καὶ ἀσφαλείας.

5. Αἱ ἀνωτέρω ἐξουσίαι τοῦ Κράτους ἀσκοῦνται διὰ διοικητοῦ, τοῦ ὁποίου τὰ δικαιώματα καὶ καθήκοντα καθορίζονται διὰ νόμου.

Διὰ νόμου ἐπίσης καθορίζονται ἡ ὑπὸ τῶν μοναστηριακῶν ἀρχῶν καὶ τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος ἀσκουμένη δικαστικὴ ἐξουσία, ὡς καὶ τὰ τελωνειακὰ καὶ φορολογικὰ πλεονεκτήματα τοῦ Ἀγίου Ὁρους.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

ΕΙΔΙΚΑΙ ΤΕΛΙΚΑΙ ΚΑΙ ΜΕΤΑΒΑΤΙΚΑΙ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ

ΤΜΗΜΑ Α'

ΕΙΔΙΚΑΙ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ

*Ἀρθρον 106.

1. Πρὸς ἐδραίωσιν τῆς κοινωνικῆς εἰρήνης καὶ προστασίαν τοῦ γενικοῦ συμφέροντος, τὸ Κράτος προγραμματίζει καὶ συντονίζει τὴν οἰκονομικὴν δραστηριότητα ἐν τῇ Χώρᾳ, ἐπιδιώκον τὴν ἐξασφάλισιν τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως ὅλων τῶν τομέων τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας. Λαμβάνει τὰ ἐπιβαλλόμενα μέτρα πρὸς ἀξιοποίησιν τῶν πηγῶν τοῦ ἐθνικοῦ πλούτου ἐκ τῆς ἀτμοσφαίρας καὶ τῶν ὑπογείων ἢ ὑποθαλασσίων κοιτασμάτων καὶ πρὸς προώθησιν τῆς περιφερειακῆς ἀναπτύξεως καὶ προαγωγὴν ἰδίᾳ τῆς οἰκονομίας τῶν ὄρειων, νησιωτικῶν καὶ παραμεθορίων περιοχῶν.

2. Ἡ ἰδιωτικὴ οἰκονομικὴ πρωτοβουλία δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἀναπτύσσεται εἰς βάρος τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀνθρωπίνης ἀξιοπρεπείας, ἢ ἐπὶ βλάβῃ τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας.

3. Ἐπιφυλασσομένης τῆς ὑπὸ τοῦ ἀρθρου 107 παρεχομένης προστασίας, ὡς πρὸς τὴν ἐπανεξαγωγὴν κεφαλαίων ἐξωτερικοῦ, δύναται διὰ νόμου νὰ ρυθμίζωνται τὰ τῆς ἐξαγορᾶς ἐπιχειρήσεων ἢ ἀναγκαστικῆς εἰς ταύτας συμμετοχῆς τοῦ Κράτους ἢ ἄλλων δημοσίων φορέων,

ἐφ' ὅσον αὐταὶ κέκτηνται χαρακτηῖρα μονοπωλίου ἢ ἔχουν ζωτικὴν σημασίαν διὰ τὴν ἀξιοποίησιν τῶν πηγῶν τοῦ ἐθνικοῦ πλούτου ἢ ἔχουν ὡς κύριον σκοπὸν τὴν παροχὴν ὑπηρεσιῶν πρὸς τὸ κοινωνικὸν σύνολον.

4. Τὸ τίμημα τῆς ἐξαγορᾶς ἢ τὸ ἀντάλλαγμα τῆς ἀναγκαστικῆς συμμετοχῆς τοῦ Κράτους ἢ ἄλλων δημοσίων φορέων, καθορίζεται ἀπαραιτήτως δικαστικῶς, πρέπει δὲ νὰ εἶναι πλήρες, ἀνταποκρινόμενον πρὸς τὴν ἀξίαν τῆς ἐξαγοραζομένης ἐπιχειρήσεως, ἢ τῆς εἰς ταύτην συμμετοχῆς.

5. Μέτοχος, ἐταῖρος ἢ κύριος ἐπιχειρήσεως, τῆς ὁποίας ὁ ἔλεγχος περιέρχεται εἰς τὸ Κράτος ἢ εἰς ὑπ' αὐτοῦ ἐλεγχόμενον φορέα συνεπείᾳ ἀναγκαστικῆς συμμετοχῆς κατὰ τὴν παράγραφον 3, δικαιούται νὰ ζητήσῃ τὴν ἐξαγορὰν τῆς συμμετοχῆς του εἰς τὴν ἐπιχείρησιν, ὡς νόμος ὁρίζει.

6. Νόμος δύναται νὰ ὀρίσῃ τὰ τῆς συμμετοχῆς εἰς τὴν δαπάνην τοῦ Δημοσίου τῶν ὀφελουμένων ἐκ τῆς ἐκτελέσεως ἔργων κοινῆς ὠφελείας ἢ γενικωτέρας σημασίας διὰ τὴν οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν τῆς Χώρας.

Ἑρμηνευτικὴ δήλωσις :

Εἰς τὴν κατὰ τὴν παράγραφον 4 ἀξίαν δὲν περιλαμβάνεται ἡ ὀφειλομένη εἰς τὸν μονοπωλιακόν, τυχόν, χαρακτηῖρα τῆς ἐπιχειρήσεως.

***Ἀρθρον 107.**

1. Ἡ πρὸ τῆς 21 Ἀπριλίου 1967 ἡῤῥημένης τυπικῆς ἰσχύος νομοθεσίᾳ προστασίας κεφαλαίων ἐξωτερικοῦ, διατηρεῖ τὴν ἦν ἐκέκτητο ἡῤῥημένην τυπικὴν ἰσχύν, ἐφαρμοζομένη καὶ ἐπὶ τῶν ἐφεξῆς εἰσαγομένων κεφαλαίων.

Τὴν αὐτὴν ἰσχύν κέκτηνται καὶ αἱ διατάξεις τῶν κεφαλαίων Α' ἕως καὶ Δ' τοῦ τμήματος Α' τοῦ ὑπ' ἀριθμὸν 27/75 νόμου «περὶ φορολογίας πλοίων, ἐπιβολῆς εἰσφορᾶς πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς ἐμπορικῆς ναυτιλίας, ἐγκαταστάσεως ἁλλοδαπῶν ναυτιλιακῶν ἐπιχειρήσεων καὶ ρυθμίσεως συναφῶν θεμάτων».

2. Νόμος, ἐφ' ᾧ παρὰ ἐκδιδόμενος, ἐντὸς τριμήνου ἀπὸ τῆς ἰσχύος τοῦ παρόντος, ὀρίζει τοὺς ὅρους καὶ τὴν διαδικασίαν ἀναθεωρήσεως ἢ λύσεως τοῦ κατ' ἐφαρμογὴν τοῦ νομοθετικοῦ διατάγματος 2687/1953,

ἀπὸ 21 Ἀπριλίου 1967 μέχρις 23 Ἰουλίου 1974 ἐκδοθεισῶν ὑφ' οἰον-
δήποτε τύπον ἐγκριτικῶν διοικητικῶν πράξεων ἢ συναφθεισῶν συμ-
βάσεων περὶ ἐπενδύσεων κεφαλαίων ἐξωτερικοῦ, ἐξαιρέσει τῶν ἀφο-
ρωνσῶν εἰς τὴν νηολόγησιν πλοίων ὑπὸ ἐλληνικὴν σημαίαν.

***Ἀρθρον 108.**

Τὸ Κράτος μεριμνᾷ διὰ τὴν ζωὴν τοῦ ἀποδήμου ἐλληνισμοῦ καὶ
τὴν διατήρησιν τῶν δεσμῶν του μετὰ τὴν μητέρα Πατρίδα. Ἐπίσης με-
ριμνᾷ διὰ τὴν παιδείαν καὶ τὴν κοινωνικὴν καὶ ἐπαγγελματικὴν προ-
αγωγὴν τῶν ἐκτὸς τῆς ἐπικρατείας ἐργαζομένων Ἑλλήνων.

***Ἀρθρον 109.**

1. Δὲν ἐπιτρέπεται ἡ μεταβολὴ τοῦ περιεχομένου ἢ τῶν ὄρων
διαθήκης, κωδικέλλου ἢ δωρεᾶς κατὰ τὰς διατάξεις αὐτῆς ὑπὲρ τοῦ
Δημοσίου ἢ ὑπὲρ κοινωφελοῦς σκοποῦ.

2. Ἐξαιρετικῶς ἐπιτρέπεται ἡ ἐπωφελεστέρα ἀξιοποίησις ἢ διά-
θεσις τοῦ καταλειφθέντος ἢ δωρηθέντος ὑπὲρ τοῦ αὐτοῦ ἢ ἄλλου κοι-
νωφελοῦς σκοποῦ εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ δωρητοῦ ἢ τοῦ διαθέτου καθορίζο-
μένην περιοχὴν ἢ εἰς τὴν εὐρυτέραν ταύτης περιφέρειαν ὅταν διὰ δι-
καστικῆς ἀποφάσεως βεβαιουῖται ὅτι ἡ θέλησις τοῦ διαθέτου ἢ τοῦ
δωρητοῦ δὲν δύναται νὰ πραγματοποιηθῇ ἐξ οἰονδήποτε λόγου, καθ'
ὅλοκληρίαν ἢ κατὰ τὸ μείζον τοῦ περιεχομένου ταύτης, ὡς καὶ ἂν δύ-
ναιτο νὰ ἱκανοποιηθῇ πληρέστερον διὰ τῆς μεταβολῆς τῆς ἐκμεταλ-
λεύσεως, ὡς νόμος ὀρίζει.

ΤΜΗΜΑ Β'

ΑΝΑΘΕΩΡΗΣΙΣ ΤΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ

***Ἀρθρον 110.**

1. Αἱ διατάξεις τοῦ Συντάγματος ὑπόκεινται εἰς ἀναθεώρησιν,
ἐξαιρέσει τῶν καθορίζουσῶν τὴν βᾶσιν καὶ τὴν μορφήν τοῦ πολιτεύ-
ματος ὡς Προεδρευομένης Κοινοβουλευτικῆς Δημοκρατίας, ὡς καὶ τῶν
τοιούτων τῶν ἀρθρων 2 παράγραφος 1, 4 παράγραφοι 1, 4 καὶ 7,5
παράγραφοι 1 καὶ 3, 13 παράγραφος 1 καὶ 26.

2. Ἡ ἀνάγκη τῆς ἀναθεωρήσεως τοῦ Συντάγματος διαπιστοῦται

δι' αποφάσεως τῆς Βουλῆς, λαμβανομένης κατόπιν προτάσεως πεντήκοντα τοῦλάχιστον βουλευτῶν, διὰ πλειοψηφίας τῶν τριῶν πέμπτων τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν μελῶν αὐτῆς, εἰς δύο ψηφοφορίας ἀφισταμένας ἀλλήλων κατὰ ἓνα τοῦλάχιστον μῆνα. Διὰ τῆς αποφάσεως ταύτης καθορίζονται εἰδικῶς αἱ ἀναθεωρητέαι διατάξεις.

3. Ἀποφασισθείσης τῆς ἀναθεωρήσεως ὑπὸ τῆς Βουλῆς, ἡ ἐπομένη Βουλὴ κατὰ τὴν πρώτην σύνοδον αὐτῆς ἀποφασίζει ἐπὶ τῶν ἀναθεωρητέων διατάξεων, δι' ἀπολύτου πλειοψηφίας τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν μελῶν αὐτῆς.

4. Ἐὰν πρότασις περὶ ἀναθεωρήσεως τοῦ Συντάγματος ἔτυχε τῆς πλειοψηφίας τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν βουλευτῶν, οὐχὶ ὁμως καὶ τῆς κατὰ τὴν παράγραφον 2 πλειοψηφίας τῶν τριῶν πέμπτων τούτων, ἡ ἐπομένη Βουλὴ κατὰ τὴν πρώτην σύνοδον αὐτῆς δύναται νὰ ἀποφασίσῃ ἐπὶ τῶν ἀναθεωρητέων διατάξεων διὰ τῆς πλειοψηφίας τῶν τριῶν πέμπτων τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν μελῶν αὐτῆς.

5. Πᾶσα ψηφιζομένη ἀναθεώρησις διατάξεων τοῦ Συντάγματος δημοσιεύεται διὰ τῆς Ἑφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως ἐντὸς δέκα ἡμερῶν ἀπὸ τῆς ἐπιψηφίσεως αὐτῆς ὑπὸ τῆς Βουλῆς, τίθεται δὲ ἐν ἰσχύϊ δι' εἰδικοῦ ταύτης ψηφίσματος.

6. Δὲν ἐπιτρέπεται ἀναθεώρησις τοῦ Συντάγματος πρὸ τῆς παρόδου πενταετίας ἀπὸ τῆς περατώσεως τῆς προηγούμενης.

ΤΜΗΜΑ Γ'

ΜΕΤΑΒΑΤΙΚΑΙ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ

Ἄρθρον 111.

1. Πᾶσα διάταξις νόμου ἢ διοικητικῆς πράξεως κανονιστικοῦ χαρακτῆρος, ἀντικειμένη εἰς τὸ Σύνταγμα, καταργεῖται ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἰσχύος αὐτοῦ.

2. Συντακτικαὶ πράξεις, ἐκδοθεῖσαι ἀπὸ τῆς 24ης Ἰουλίου 1974 μέχρι τῆς συγκλήσεως τῆς Ε' Ἀναθεωρητικῆς Βουλῆς, ὡς καὶ Ψηφίσματα ταύτης, ἐξακολουθοῦν νὰ ἰσχύουν καὶ κατὰ τὰς ἀντιτιθεμένας πρὸς τὸ Σύνταγμα διατάξεις αὐτῶν, ἐπιτρεπομένης τῆς διὰ νόμον τροποποιήσεως ἢ καταργήσεως αὐτῶν. Ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως ἰσχύος τοῦ Συντάγματος καταργεῖται ἡ διάταξις τοῦ ἀρθροῦ 8 τῆς 3ης συντακτι-

κῆς πράξεως ἀπὸ 3-9-1974, ὡς πρὸς τὸ ὄριον ἡλικίας ἀποχωρήσεως τῶν καθηγητῶν ἀνωτάτων ἐκπαιδευτικῶν ἰδρυμάτων.

3. Διατηροῦνται ἐν ἰσχύϊ: α) τὸ ἄρθρον 2 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 700 τῆς 9/9 Ὀκτωβρίου 1974 προεδρικοῦ διατάγματος «περὶ μερικῆς ἐπαναφορᾶς ἐν ἰσχύϊ τῶν ἄρθρων 5, 6, 8, 10, 12, 14, 95 καὶ 97 τοῦ Συντάγματος καὶ ἄρσεως τοῦ νόμου περὶ καταστάσεως πολιορκίας» καὶ β) τὸ ν.δ. ὑπ' ἀριθ. 167 τῆς 16/16 Νοεμβρίου 1974 «περὶ χορηγήσεως τοῦ ἐνδίκου μέσου τῆς ἐφέσεως κατὰ τῶν ἀποφάσεων τοῦ στρατιωτικοῦ δικαστηρίου», ἐπιτρεπομένης τῆς διὰ νόμου τροποποιήσεως ἢ καταργήσεως αὐτῶν.

4. Τὸ ψήφισμα τῆς 16/29 Ἀπριλίου 1952 διατηρεῖται ἐν ἰσχύϊ ἐπὶ ἕξι μῆνας ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἰσχύος τοῦ παρόντος. Ἐντὸς τῆς προθεσμίας ταύτης ἐπιτρέπεται ἡ διὰ νόμου τροποποίησις, συμπλήρωσις ἢ κατάργησις τῶν ἐν παραγράφῳ 1 τοῦ ἁρθρου 3 τοῦ ἀνωτέρω ψηφίσματος ἀναφερομένων συντακτικῶν πράξεων καὶ ψηφισμάτων ἢ ἡ διατήρησις τινων ἐκ τούτων, ἐν ὅλῳ ἢ ἐν μέρει καὶ μετὰ τὴν παρέλευσιν τῆς προθεσμίας ταύτης, ὑπὸ τὸν περιορισμὸν ὅτι αἱ τροποποιούμεναι συμπληρούμεναι ἢ διατηρούμεναι ἐν ἰσχύϊ διατάξεις δὲν δύναται νὰ εἶναι ἀντίθετοι πρὸς τὸ παρὸν Σύνταγμα.

5. Ἕλληνες στερηθέντες, μέχρι τῆς ἐνάρξεως ἰσχύος τοῦ παρόντος, καθ' οἷονδῆποτε τρόπον τῆς ἰθαγενείας των, ἀνακτοῦν ταύτην κατόπιν κρίσεως ὑπὸ εἰδικῶν ἐπιτροπῶν ἐκ δικαστικῶν λειτουργῶν, ὡς νόμος ὀρίζει.

6. Διατηρεῖται ἐν ἰσχύϊ ἡ διάταξις τοῦ ἁρθρου 19 τοῦ ν.δ. 3370/1955 «περὶ κυρώσεως τοῦ Κώδικος Ἑλληνικῆς Ἰθαγενείας» μέχρι τῆς διὰ νόμου καταργήσεώς της.

*Ἀρθρον 112.

1. Ἐπὶ θεμάτων, πρὸς ρύθμισιν τῶν ὁποίων προβλέπεται ρητῶς ὑπὸ διατάξεων τοῦ παρόντος Συντάγματος ἢ ἐκδοσις νόμου, οἱ κατὰ τὴν ἐναρξιν τῆς ἰσχύος αὐτοῦ ὑφιστάμενοι κατὰ περίπτωσιν νόμοι ἢ διοικητικαὶ πράξεις κανονιστικοῦ χαρακτῆρος, ἐξαιρέσει τῶν ἀντικειμένων εἰς τὰς διατάξεις τοῦ Συντάγματος, ἐξακολουθοῦν νὰ ἰσχύουν μέχρι τῆς ἐκδόσεως τοῦ κατὰ περίπτωσιν νόμου.

2. Αἱ διατάξεις τῶν ἁρθρων 109 παράγραφος 2 καὶ 79 παράγραφος 8 τίθενται εἰς ἐφαρμογὴν ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἰσχύος τοῦ ὑπὸ

ἐκάστης τούτων εἰδικῶς προβλεπομένου νόμου, ἐκδιδομένου τὸ βραδύτερον μέχρι τέλους τοῦ ἔτους 1976. Μέχρις ἐνάρξεως τῆς ἰσχύος τοῦ ὑπὸ τῆς παραγράφου 2 τοῦ ἄρθρου 109 προβλεπομένου νόμου ἐξακολουθεῖ ἐφαρμοζομένη ἡ κατὰ τὴν ἐναρξιν ἰσχύος τοῦ Συντάγματος ὑφισταμένη συνταγματικὴ καὶ νομοθετικὴ ρύθμισις.

3. Κατὰ τὴν ἐννοίαν τῆς ἀπὸ 5 Ὀκτωβρίου 1974 συντακτικῆς πράξεως, διατηρουμένης ἐν ἰσχύϊ, ἡ ἀναστολὴ ἐκτελέσεως τῶν καθηκόντων τῶν καθηγητῶν ἀπὸ τῆς ἐκλογῆς αὐτῶν ὡς βουλευτῶν, καθ' ὅλην τὴν παρούσαν βουλευτικὴν περίοδον δὲν ἐκτείνεται εἰς τὴν διδασκαλίαν, ἔρευναν, συγγραφικὴν ἐργασίαν καὶ ἐπιστημονικὴν ἀπασχόλησιν εἰς τὰ ἐργαστήρια καὶ τὰ σπουδαστήρια τῶν οἰκείων σχολῶν, ἀποκλειομένης τῆς συμμετοχῆς τούτων εἰς τὴν διοίκησιν τῶν σχολῶν καὶ εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ διδακτικοῦ ἐν γένει προσωπικοῦ ἢ τὴν ἐξέτασιν τῶν σπουδαστῶν.

4. Ἡ ἐφαρμογὴ τῆς παραγράφου 3 τοῦ ἄρθρου 16 περὶ ἐτῶν ὑποχρεωτικῆς φοιτήσεως θὰ ὁλοκληρωθῇ ἐπὶ τῇ βάσει νόμου ἐντὸς πενταετίας ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἰσχύος τοῦ παρόντος.

* Ἀρθρον 113.

Ὁ Κανονισμὸς τῆς Βουλῆς, ὡς καὶ τὰ εἰς αὐτὸν ἀναφερόμενα ψηφίσματα καὶ οἱ νόμοι περὶ τῆς λειτουργίας τῆς Βουλῆς, ἐξακολουθοῦν ἰσχύοντες μέχρι τῆς ἐνάρξεως τῆς ἰσχύος τοῦ νέου Κανονισμοῦ τῆς Βουλῆς, ἐξαιρέσει τῶν ἀντικειμένων εἰς ὁρισμοὺς τοῦ Συντάγματος.

Προκειμένου περὶ τῆς λειτουργίας τῶν κατὰ τὰ ἄρθρα 70 καὶ 71 τοῦ Συντάγματος Τμημάτων τῆς Βουλῆς ἔχουν συμπληρωματικὴν ἐφαρμογὴν αἱ διατάξεις τοῦ τελευταίου Κανονισμοῦ τῶν ἐργασιῶν τῆς Εἰδικῆς Νομοθετικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ ἄρθρου 35 τοῦ Συντάγματος τῆς 1ης Ἰανουαρίου 1952, κατὰ τὰ ἐν ἄρθρῳ 3 τοῦ ὑπὸ στοιχ. Α' ψηφίσματος τῆς 24-12-1974 εἰδικώτερον ὀριζόμενα. Μέχρι τῆς ἐνάρξεως τῆς ἰσχύος τοῦ νέου Κανονισμοῦ τῆς Βουλῆς, ἡ Ἐπιτροπὴ τοῦ ἄρθρου 71 τοῦ Συντάγματος συγκροτεῖται ἐξ ἐξήκοντα τακτικῶν μελῶν καὶ τριάκοντα ἀναπληρωματικῶν, ἐπιλεγομένων ὑπὸ τοῦ Προέδρου τῆς Βουλῆς, ἐξ ὅλων τῶν κομμάτων καὶ ὁμάδων καὶ κατ' ἀναλογίαν τῆς δυνάμεως αὐτῶν. Ἐγχειρομένης ἀμφισβητήσεως μέχρι τῆς δημοσιεύσεως τοῦ νέου Κανονισμοῦ περὶ τῶν ἐφαρμοστῶν ἐκάστοτε διατάξεων ἀπο-

φαίνεται ή 'Ολομέλεια ή τὸ Τμήμα τῆς Βουλῆς, εἰς τὴν λειτουργίαν τοῦ ὁποίου προεκλήθη τὸ ζήτημα.

*Άρθρον 114.

1. 'Η ἐκλογή τοῦ πρώτου Προέδρου τῆς Δημοκρατίας δέον νὰ πραγματοποιηθῇ τὸ βραδύτερον ἐντὸς διμήνου ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ Συντάγματος εἰς εἰδικὴν συνεδρίασιν τῆς Βουλῆς, προσκαλουμένης πρὸ πέντε τοῦλάχιστον ἡμερῶν ὑπὸ τοῦ Προέδρου αὐτῆς, τηρουμένων ἀναλόγως τῶν ὁρισμῶν τοῦ Κανονισμοῦ τῆς Βουλῆς περὶ ἐκλογῆς τοῦ Προέδρου αὐτῆς.

'Ο ἐκλεγόμενος Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας ἀναλαμβάνει τὴν ἀσκῆσιν τῶν καθηκόντων αὐτοῦ ἀπὸ τῆς δόσεως τοῦ ὄρκου του, ἐντὸς πέντε τὸ βραδύτερον ἡμερῶν ἀπὸ τῆς ἐκλογῆς αὐτοῦ.

'Ο κατὰ τὸ ἄρθρον 49 παράγραφος 5 νόμος περὶ ρυθμίσεως τῶν ἀφορώντων εἰς τὴν εὐθύνην τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας θεμάτων ἐκδίδεται ὑποχρεωτικῶς μέχρι τῆς 31 Δεκεμβρίου 1975.

Μέχρι τῆς ἐνάρξεως τῆς ἰσχύος τοῦ κατὰ τὴν παράγραφον 3 τοῦ ἄρθρου 33 νόμου τὰ ἐν αὐτῇ θέματα διέπονται ὑπὸ τῶν διατάξεων τῶν ἀφορῶσιν εἰς τὸν προσωρινὸν Πρόεδρον τῆς Δημοκρατίας.

2. 'Απὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἰσχύος τοῦ Συντάγματος καὶ μέχρι τῆς ὑπὸ τοῦ ὁριστικοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας ἀναλήψεως τῆς ἀσκῆσεως τῶν καθηκόντων του, ὁ προσωρινὸς Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας ἀσκεῖ τὰς διὰ τοῦ Συντάγματος ἀναγνωριζόμενας εἰς τὸν Πρόεδρον τῆς Δημοκρατίας ἀρμοδιότητας, ὑπὸ τοὺς ἐν ἄρθρῳ 2 τοῦ ὑπὸ στοιχ. Β' ἀπὸ 24.12.1974 ψηφίσματος τῆς Ε' 'Αναθεωρητικῆς Βουλῆς περὶ ὁρισμούς.

*Άρθρον 115.

1. Μέχρι τῆς ἐκδόσεως τοῦ ἐν ἄρθρῳ 86 παράγραφος 1 προβλεπομένου νόμου, ἔχουν ἐφαρμογὴν αἱ κείμεναι διατάξεις περὶ διώξεως ἀνακρίσεως καὶ ἐκδικάσεως τῶν κατὰ τὰ ἄρθρα 49 παράγραφος 1 καὶ 85 πράξεων καὶ παραλείψεων.

2. 'Ο ἐν ἄρθρῳ 100 προβλεπόμενος νόμος δέον νὰ ἐκδοθῇ τὸ βραδύτερον ἐντὸς ἔτους ἀπὸ τῆς ἰσχύος τοῦ Συντάγματος. Μέχρι τῆς ἐκδόσεως τούτου καὶ τῆς ἐνάρξεως τῆς λειτουργίας τοῦ συνιστωμένου 'Ανωτάτου Εἰδικοῦ Δικαστηρίου:

α) Αί άμφισβητήσεις, περί ών ή παράγραφος 2 του άρθρου 55 και τó άρθρον 57 έπιλύονται δι' άποφάσεως τής Βουλής κατά τās έπί προσωπικών θεμάτων διατάξεις του Κανονισμού αυτής.

β) 'Ο έλεγχος του κύρους και τών άποτελεσμάτων δημοψηφίσματος ένεργουμένου κατ' άρθρον 44 παράγραφος 2 ώς και ή έκδίκασις ένστάσεων κατά του κύρους και τών άποτελεσμάτων τών βουλευτικών έκλογών κατά τó άρθρον 58 άσκειται υπό του κατ' άρθρον 73 του άπό 1 'Ιανουαρίου 1952 Συντάγματος Είδικοϋ Δικαστηρίου, έφαρμοζόμενης τής διαδικασίας τών άρθρων 116 έπομ. του Π.Δ. 650/1974.

γ) 'Η άρσις τών έν άρθρω 100 παράγραφος 1 έδάφ. δ' συγκρούσεων ύπάγεται εις τήν δικαιοδοσίαν του κατά τó άρθρον 65 του άπό 1ης 'Ιανουαρίου 1952 Συντάγματος, Δικαστηρίου Συγκρούσεως Καθηκόντων, διατηρουμένων προσωρινώς έν Ισχύϊ και τών νόμων περί τής όργανώσεως, λειτουργίας και διαδικασίας ένώπιον του Δικαστηρίου τούτου.

3. Μέχρι τής ένάρξεως Ισχύος του υπό του άρθρου 99 προβλεπομένου νόμου, αί άγωγαί κακοδικίας έκδικάζονται κατά τὰ έν άρθρω 110 του Συντάγματος τής 1ης 'Ιανουαρίου 1952 όριζόμενα υπό του προβλεπομένου δι' αυτού δικαστηρίου και κατά τήν έν Ισχύϊ διαδικασίαν κατά τόν χρόνον δημοσιεύσεως του παρόντος Συντάγματος.

4. Μέχρι τής ένάρξεως Ισχύος του νόμου του προβλεπομένου υπό τής παραγράφου 3 του άρθρου 87 ώς και μέχρι τής συγκροτήσεως τών υπό τών άρθρων 90 παράγραφοι 1 και 2 και 91 προβλεπομένων δικαστικών και πειθαρχικών συμβουλίων, έξακολουθοϋν Ισχύουσαι αί κατά τήν έναρξιν τής Ισχύος του Συντάγματος ύφιστάμεναι σχετικαί διατάξεις. Οί περί τών ώς άνω θεμάτων νόμοι δέον όπως έκδοθοϋν τó βραδύτερον έντός έτους άπό τής Ισχύος του παρόντος Συντάγματος.

5. Μέχρι τής ένάρξεως Ισχύος τών έν άρθρω 92 άναφερομένων νόμων, έξακολουθοϋν Ισχύουσαι αί κατά τήν έναρξιν τής Ισχύος του παρόντος Συντάγματος ύφιστάμεναι διατάξεις. Οί νόμοι οϋτοι δέον όπως έκδοθοϋν τó βραδύτερον έντός έτους άπό τής Ισχύος του παρόντος.

6. 'Ο έν άρθρω 57 παράγραφος 5 είδικός νόμος δέον νά έκδοθῇ έντός έξαμήνου άπό τής ένάρξεως Ισχύος του Συντάγματος.

*Άρθρον 116.

1. 'Υφιστάμεναι διατάξεις άντιβαίνουσai εις τó άρθρον 4 παράγρα-

φος 2 παραμένουν ἐν ἰσχύϊ μέχρι τῆς διὰ νόμου καταργήσεώς των, τὸ βραδύτερον δὲ μέχρι τῆς 31 Δεκεμβρίου 1982.

2. Ἀποκλίσεις ἐκ τῶν ὁρισμῶν τῆς παραγράφου 2 τοῦ ἄρθρου 4 ἐπιτρέπονται μόνον δι' ἀποχρῶντας λόγους εἰς τὰς εἰδικῶς ὑπὸ τοῦ νόμου ὀριζομένας περιπτώσεις.

3. Κανονιστικαὶ ὑπουργικαὶ ἀποφάσεις, ὡς καὶ διατάξεις συλλογικῶν συμβάσεων ἢ διαιτητικῶν ἀποφάσεων περὶ ρυθμίσεως ἀμοιβῆς τῆς ἐργασίας, ἀντιβαίνουν εἰς τὰς διατάξεις τοῦ ἄρθρου 22 παράγραφος 1 ἐξακολουθοῦν ἰσχύουσαι μέχρι τῆς ἀντικαταστάσεως αὐτῶν, συντελουμένης τὸ βραδύτερον ἐντὸς τριετίας ἐπὶ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἰσχύος τοῦ παρόντος.

* Ἀρθρον 117.

1. Οἱ κατ' ἐφαρμογὴν τοῦ ἄρθρου 104 τοῦ Συντάγματος τῆς 1ης Ἰανουαρίου 1952 ἐκδοθέντες μέχρι τῆς 21.4.67 νόμοι θεωροῦνται ὡς μὴ ἀντικείμενοι εἰς τὸ παρὸν Σύνταγμα καὶ διατηροῦνται ἐν ἰσχύϊ.

2. Ἐπιτρέπεται ἡ κατὰ παρέκκλισιν τοῦ ἄρθρου 17 νομοθετικὴ ρύθμισις καὶ διάλυσις ὑφισταμένων εἰσέτι ἀγροληπιῶν καὶ ἐτέρων ἐδαφικῶν βαρῶν, ἡ ἐξαγορὰ τῆς ψιλῆς κυριότητος ὑπὸ ἐμφυτευτῶν ἐμφυτευτικῶν κτημάτων, ὡς καὶ ἡ κατάργησις καὶ ρύθμισις ἰδιορρύθμων ἐμπραγμάτων σχέσεων.

3. Δημόσια ἢ ἰδιωτικὰ δάση ἢ δασικαὶ ἐκτάσεις καταστραφεῖσαι ἢ καταστρεφόμεναι ἐκ πυρκαϊᾶς ἢ ἄλλως πῶς ἀποψιλωθεῖσαι ἢ ἀποψιλούμεναι, δὲν ἀποβάλλουν ἐκ τοῦ λόγου τούτου τὸν ὄν ἐκέκτηντο πρὸ τῆς καταστροφῆς των χαρακτῆρα καὶ κηρύσσονται ὑποχρεωτικῶς ἀναδασωτέαι, ἀποκλειομένης τῆς διαθέσεως τούτων δι' ἕτερον προορισμόν.

4. Ἡ ἀναγκαστικὴ ἀπαλλοτριώσις δασῶν ἢ δασικῶν ἐκτάσεων ἀνηκουσῶν εἰς φυσικὰ ἢ νομικὰ πρόσωπα ἰδιωτικοῦ ἢ δημοσίου δικαίου, ἐπιτρέπεται μόνον ὑπὲρ τοῦ Δημοσίου, κατὰ τὰ ἐν ἄρθρῳ 17 ὀριζόμενα, διὰ λόγους δημοσίας ὠφελείας, διατηρουμένης πάντως ἀμεταβλήτου τῆς μορφῆς αὐτῶν ὡς δασικῆς.

5. Αἱ μέχρι τῆς προσαρμογῆς τῶν κειμένων περὶ ἀναγκαστικῶν ἀπαλλοτριώσεων νόμων πρὸς τὰς διατάξεις τοῦ παρόντος κηρυχθεῖσαι ἢ κηρυχθησόμεναι ἀναγκαστικαὶ ἀπαλλοτριώσεις διέπονται ὑπὸ τῶν κατὰ τὸν χρόνον τῆς κηρύξεώς των ἰσχυουσῶν διατάξεων.

6. Αἱ παράγραφοι 3 καὶ 5 τοῦ ἄρθρου 24 ἐφαρμόζονται ἐπὶ τῶν ἀπὸ τῆς ἰσχύος τῶν ἐν αὐταῖς προβλεπόμενων νόμων ἀναγνωριζομένων ἢ ἀναμορφουμένων οἰκιστικῶν περιοχῶν.

*Ἀρθρον 118.

1. Ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἰσχύος τοῦ Συντάγματος οἱ δικαστικοὶ λειτουργοὶ ἀπὸ τοῦ βαθμοῦ τοῦ προέδρου ἢ εἰσαγγελέως ἐφετῶν καὶ ἀνωτέρων, ἢ τούτοις ἀντιστοίχου, ἀποχωροῦν τῆς ὑπηρεσίας, ὡς μέχρι τοῦδε, ἅμα τῇ συμπληρώσει τοῦ ἐβδομηκοστοῦ ἔτους τῆς ἡλικίας των, τοῦ ὁρίου τούτου μειουμένου ἀπὸ τοῦ ἔτους 1977 κατὰ ἐν ἔτος ἐτησίως μέχρι τοῦ ἑξηκοστοῦ ἐβδόμου ἔτους.

2. Ἀνώτατοι δικαστικοὶ λειτουργοί, μὴ τελοῦντες ἐν ὑπηρεσίᾳ κατὰ τὴν ἑναρξιν τῆς ἰσχύος τῆς ἀπὸ 4/5 Σεπτεμβρίου 1974 συντακτικῆς πράξεως «περὶ ἀποκαταστάσεως τῆς τάξεως καὶ εὐρυθμίας ἐν τῇ Δικαιοσύνῃ» ὑποβιβασθέντες δὲ βάσει ταύτης, λόγῳ τοῦ χρόνου πραγματοποιήσεως τῆς προαγωγῆς αὐτῶν, καὶ καθ' ὧν δὲν ἡσκήθη ἢ κατὰ τὸ ἄρθρον 6 τῆς αὐτῆς συντακτικῆς πράξεως πειθαρχικὴ δίωξις, παραπέμπονται ὑποχρεωτικῶς ὑπὸ τοῦ ἀρμοδίου Ὑπουργοῦ ἐντὸς τριμήνου ἀπὸ τῆς ἰσχύος τοῦ Συντάγματος εἰς τὴν Ἀνώτατον Πειθαρχικὸν Συμβούλιον.

Τὸ Ἀνώτατον Πειθαρχικὸν Συμβούλιον ἀποφαίνεται ἂν αἱ συνθηκαὶ τῆς προαγωγῆς ἐμείωσαν τὸ κύρος καὶ τὴν ἰδιάζουσαν ὑπηρεσιακὴν θέσιν τοῦ προαχθέντος, ἀποφαίνεται δὲ ὁριστικῶς περὶ τῆς ἀνακτήσεως ἢ μὴ τοῦ αὐτομάτως ἀπολεσθέντος βαθμοῦ καὶ τῶν πρὸς τὸν βαθμὸν συναπτομένων δικαιωμάτων, ἀποκλειομένης τῆς ἀπολήψεως ἀναδρομικῶς διαφορᾶς ἀποδοχῶν ἢ συντάξεως.

Ἡ ἀπόφασις ἐκδίδεται ὑποχρεωτικῶς ἐντὸς τριμήνου ἀπὸ τῆς παραπομπῆς.

Οἱ ἐν ζωῇ κατὰ βαθμὸν στενώτεροι συγγενεῖς τοῦ ὑποβιβασθέντος καὶ ἀποβιώσαντος δικαστικοῦ δύνανται νὰ ἀσκήσουν ὅλα τὰ εἰς τοὺς δικαζομένους ἀναγνωριζόμενα δικαιώματα ἐνώπιον τοῦ Ἀνωτάτου Πειθαρχικοῦ Συμβουλίου.

3. Μέχρις ἐκδόσεως τοῦ κατ' ἄρθρον 101 παρ. 3 νόμου, ἐξακολουθοῦν ἐφαρμοζόμενα αἱ περὶ κατανομῆς ἀρμοδιοτήτων μεταξὺ κεντρικῶν καὶ περιφερειακῶν ὑπηρεσιῶν ἰσχύουσαι διατάξεις. Αἱ διατάξεις

αὔται δύναται νὰ τροποποιουῦνται διὰ μεταφορᾶς εἰδικῶν ἀρμοδιοτήτων ἐκ τῶν κεντρικῶν εἰς τὰς περιφερειακὰς ὑπηρεσίας.

Ἄρθρον 119.

1. Διὰ νόμου δύναται νὰ ἀρθῇ τὸ καθ' οἷονδῆποτε τρόπον ἰσχύσαν ἀπαράδεκτον τῆς ἀσκήσεως αἰτήσεως ἀκυρώσεως κατὰ πράξεων ἐκδοθεисῶν ἀπὸ 21ης Ἀπριλίου 1967 μέχρι τῆς 23ης Ἰουλίου 1974 εἴτε εἶχεν ἀσκηθῇ τοιαύτη αἴτησις εἴτε μὴ, ἀποκλειομένης πάντως τῆς ἀναδρομικῆς χορηγήσεως ἀποδοχῶν εἰς τυχόν δικαιωθησομένους ἐκ τοῦ ἐνδίκου τούτου μέσου.

2. Οἱ δυνάμει νόμου αὐτοδικαίως ἀποκαθιστάμενοι εἰς ἃς δημοσίας θέσεις ἐκέκτηντο στρατιωτικοὶ ἢ δημόσιοι ὑπάλληλοι, ἐφ' ὅσον ἤδη ἀπέκτησαν τὴν ιδιότητα τοῦ βουλευτοῦ, δύναται ἐντὸς ὀκταμήρου προθεσμίας νὰ δηλώσουν ἐπιλογὴν μεταξὺ τοῦ βουλευτικοῦ ἀξιώματος καὶ τῆς δημοσίας αὐτῶν θέσεως.

ΤΜΗΜΑ Δ'

ΑΚΡΟΤΕΛΕΥΤΙΟΣ ΔΙΑΤΑΞΙΣ

Ἄρθρον 120.

1. Τὸ παρὸν Σύνταγμα, ψηφισθὲν ὑπὸ τῆς Ε' Ἀναθεωρητικῆς Βουλῆς τῶν Ἑλλήνων, ὑπογράφεται ὑπὸ τοῦ Προέδρου αὐτῆς καὶ δημοσιεύεται ὑπὸ τοῦ προσωρινοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας διὰ τῆς Ἑφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως διὰ διατάγματος προσυπογραφομένου ὑπὸ τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου τίθεται δὲ εἰς ἰσχὺν ἀπὸ τῆς ἐνδεκάτης Ἰουνίου 1975.

2. Ὁ σεβασμὸς πρὸς τὸ Σύνταγμα καὶ τοὺς συνάδοντας πρὸς αὐτὸ νόμους καὶ ἡ ἀφοσίωσις πρὸς τὴν Πατρίδα καὶ τὴν Δημοκρατίαν συνιστοῦν θεμελιώδη ὑποχρέωσιν πάντων τῶν Ἑλλήνων.

3. Ὁ καθ' οἷονδῆποτε τρόπον σφετερισμὸς τῆς λαϊκῆς κυριαρχίας καὶ τῶν ἐκ ταύτης ἀπορρεουσῶν ἐξουσιῶν διώκεται ἅμα τῇ ἀποκατάσει τῆς νομίμου ἐξουσίας, ἀφ' ἧς ἀρχεται καὶ ἡ παραγραφή τοῦ ἐγκλήματος.

4. Ἡ τήρησις τοῦ Συντάγματος ἐπαφίεται εἰς τὸν πατριωτισμὸν τῶν Ἑλλήνων, δικαιουμένων καὶ ὑποχρεουμένων εἰς τὴν διὰ παντὸς μέσου ἀντίστασιν κατὰ οἷονδῆποτε ἐπιχειροῦντος τὴν βίαιαν κατάλυσιν αὐτοῦ.

Ο ΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΟΣ ΧΑΡΤΗΣ ΤΩΝ ΗΝΩΜΕΝΩΝ ΕΘΝΩΝ

(ΟΙ ΚΥΡΙΩΤΕΡΕΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ ΟΠΩΣ ΔΗΜΟΣΙΕΥΘΗΚΑΝ ΣΤΗΝ
ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ)

Ἡμεῖς οἱ Λαοὶ τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν ἀποφασισμένοι,

Ὅπως σώσωμεν τὰς ἐπερχομένας γενεὰς ἀπὸ τὴν μάστιγα τοῦ πολέμου, ὁ ὁποῖος εἰς τὸ διάστημα τῆς ζωῆς τῆς παρούσης γενεᾶς δις ἐπεσώρευσε συμφορὰς καὶ θλίψιν εἰς τὴν ἀνθρωπότητα,

Ὅπως διασφαλίσωμεν ἐκ νέου τὴν πίστιν εἰς τὰ θεμελιώδη δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου, εἰς τὴν ἀξιοπρέπειαν καὶ εἰς τὴν ἀξίαν τοῦ ἀνθρώπου, εἰς τὴν ἰσότητα τῶν δικαιωμάτων ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν καὶ εἰς τὴν ἐνότητα τῶν ἐθνῶν, μεγάλων καὶ μικρῶν,

Ὅπως θεμελιώσωμεν ὅρους, ὑπὸ τοὺς ὁποίους ἡ δικαιοσύνη καὶ ὁ σεβασμὸς πρὸς τὰς ὑποχρεώσεις, αἱ ὁποῖαι ἀπορρέουν ἐκ τῶν συνθηκῶν καὶ ἄλλων πηγῶν τοῦ διεθνοῦς δικαίου, δύνανται νὰ τηρηθοῦν, καὶ

Ὅπως ἀνυψώσωμεν τὴν κοινωνικὴν πρόοδον καὶ βελτιώσωμεν τὸ ἐπίπεδον τῆς ζωῆς ἐντὸς μεγαλυτέρας ἐλευθερίας,

Καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον

Νὰ ἐπιδεικνύωμεν ἀνεκτικότητα καὶ νὰ διαβιοῦμεν ὅλοι οἱ λαοὶ ἐν εἰρήνῃ ὡς καλοὶ γείτονες.

Νὰ ἐνώσωμεν τὰς δυνάμεις μας πρὸς διατήρησιν τῆς ἀσφαλείας καὶ τῆς διεθνοῦς εἰρήνης.

Νὰ δημιουργήσωμεν καὶ νὰ ἐξασφαλίσωμεν μεθόδους, εἰς τρόπον ὥστε ἡ ἐνοπλος βία νὰ μὴ χρησιμοποιῆται παρὰ μόνον πρὸς τὸ κοινὸ συμφέρον καὶ

Νὰ χρησιμοποιῶμεν διεθνῇ μηχανισμόν διὰ τὴν βελτίωσιν τῆς οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς προόδου ὅλων τῶν λαῶν.

Ἀπεφασίσαμεν νὰ ἐνώσωμεν τὰς προσπάθειάς μας διὰ τὴν πραγματοποίησιν τῶν ἀνωτέρω σκοπῶν.

Οἱ νομίμως ἐξουσιοδοτημένοι ἀντιπρόσωποι τῶν Κυβερνήσεων, συνελθόντες εἰς τὴν πόλιν τοῦ Ἁγίου Φραγκίσκου, συνεφώνησαν ἐπὶ

τοῦ Χάρτου τούτου τῶν Ἑνωμένων Ἐθνῶν καὶ δι' αὐτοῦ ἰδρύουν Διεθνή Ὁργανισμόν, ὁ ὁποῖος θὰ εἶναι γνωστός ὡς «Ἑνωμένα Ἐθνη».

ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙ

*Ἀρθρον 1ον

Σκοπὸς τῶν Ἑνωμένων Ἐθνῶν εἶναι:

1) Ἡ διατήρησις τῆς διεθνοῦς εἰρήνης καὶ ἀσφαλείας. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον θὰ λαμβάνωνται ἀποτελεσματικὰ συλλογικὰ μέτρα διὰ τὴν πρόληψιν καὶ ἀποτροπὴν τῶν ἀπειλητικῶν ἢ ἐπιθετικῶν ἐνεργειῶν κατὰ τῆς εἰρήνης. Τὰ μέτρα ταῦτα θὰ λαμβάνωνται συμφώνως πρὸς τὰς ἀρχὰς τῆς δικαιοσύνης καὶ τοῦ διεθνοῦς δικαίου διὰ νὰ προλαμβάνεται καὶ νὰ διευθετῇται κάθε ἐνέργεια στρεφόμενη ἐναντίον τῆς εἰρήνης.

2) Ἡ ἀνάπτυξις φιλικῶν σχέσεων μεταξὺ τῶν Ἐθνῶν, βάσει τοῦ ἀμοιβαίου σεβασμοῦ καὶ τῆς ἀρχῆς τῆς ἰσότητος τῶν δικαιωμάτων καὶ τῆς αὐτοδιαθέσεως τῶν λαῶν.

3) Ἡ διεθνὴς συνεργασία πρὸς ἐπίλυσιν διεθνῶν προβλημάτων οἰκονομικῆς, κοινωνικῆς, ἐκπολιτιστικῆς καὶ ἀνθρωπιστικῆς φύσεως καὶ ἡ προαγωγή τοῦ σεβασμοῦ τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν θεμελιωδῶν ἐλευθεριῶν ἄνευ οὐδεμιᾶς διακρίσεως φυλῆς, φύλου, γλώσσης ἢ θρησκείας.

4) Ἡ ἐναρμόνισις τῶν ἐνεργειῶν τῶν Ἐθνῶν πρὸς ἐπίτευξιν τῶν κοινῶν τούτων σκοπῶν.

*Ἀρθρον 2ον

Ὁ Ὁργανισμὸς καὶ τὰ Μέλη του ἐν τῇ ἐπιδιώξει τῶν ἀνωτέρω σκοπῶν θὰ ἐνεργοῦν συμφώνως πρὸς τὰς ἀκολουθοῦσας ἀρχάς:

1) Ὁ Ὁργανισμὸς στηρίζεται ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς κυριάρχου ἰσότητος ὅλων τῶν Μελῶν του.

2) Πάντα τὰ Μέλη, ἐπὶ τῷ σκοπῷ ὅπως ἐξασφαλισθοῦν εἰς αὐτὰ τὰ δικαιώματα καὶ τὰ πλεονεκτήματα τὰ ἀπορρέοντα ἐκ τῆς ἰδιότητος αὐτῶν ὡς Μελῶν, ὀφείλουν νὰ ἐκπληροῦν καλῇ τῇ πίστει τὰς ὑποχρεώσεις τὰς ἀναλαμβανομένας ὑπ' αὐτῶν βάσει τοῦ παρόντος Χάρτου.

3) Πάντα τὰ Μέλη ὀφείλουν νὰ διακανονίζουσιν τὰς διεθνεῖς αὐτῶν

διαφορὰς με εἰρηνικὰ μέσα διὰ νὰ μὴ διαταράσσεται ἡ διεθνὴς εἰρήνη, ἀσφάλεια καὶ δικαιοσύνη.

4) Πάντα τὰ Μέλη θὰ ἀπέχουν πάσης ἀπειλῆς ἢ βίας κατὰ τῆς ἐδαφικῆς ἀκεραιότητος ἢ τῆς πολιτικῆς ἀνεξαρτησίας οἰουδήποτε Κράτους.

5) Πάντα τὰ Μέλη θὰ παρέχουν εἰς τὰ Ἑνωμένα Ἔθνη πᾶσαν συνδρομὴν εἰς οἵανδήποτε ἐνέργειαν, ἀναλαμβανομένην ὑπ' αὐτῶν συμφώνως πρὸς τὸν Χάρτην τοῦτον, καὶ θὰ ἀπέχουν τῆς παροχῆς συνδρομῆς εἰς οἵονδήποτε Κράτος, ἐναντίον τοῦ ὁποίου λαμβάνουν προληπτικὰ ἢ κατασταλτικὰ μέτρα τὰ Ἑνωμένα Ἔθνη.

6) Ὁ Ὅργανισμὸς θὰ ἐξασφαλίσῃ νὰ ἐνεργοῦν καὶ τὰ Κράτη μὴ Μέλη συμφώνως πρὸς τὰς ἀρχὰς τοῦ παρόντος, ἐφ' ὅσον τοῦτο θὰ εἶναι ἀναγκαῖον διὰ τὴν διατήρησιν τῆς εἰρήνης καὶ ἀσφαλείας.

Εν συνεχεία, η Επιτροπή αποφάσισε να προχωρήσει στην εξέταση των αιτήσεων για την απόκτηση της ιθαγένειας της Ελλάδας, σύμφωνα με το άρθρο 19 του Ν. 2464/1996, όπως ισχύει.

2) Πάντα το Μ.Α.Π. θα παρέχει πληροφορίες σχετικά με την εξέταση των αιτήσεων, σύμφωνα με το άρθρο 19 του Ν. 2464/1996, όπως ισχύει, και θα ενημερώνει τον αιτούντα για την εξέταση της αίτησής του, σύμφωνα με το άρθρο 19 του Ν. 2464/1996, όπως ισχύει, και θα ενημερώνει τον αιτούντα για την εξέταση της αίτησής του, σύμφωνα με το άρθρο 19 του Ν. 2464/1996, όπως ισχύει.

3) Η Επιτροπή αποφάσισε να προχωρήσει στην εξέταση των αιτήσεων για την απόκτηση της ιθαγένειας της Ελλάδας, σύμφωνα με το άρθρο 19 του Ν. 2464/1996, όπως ισχύει.

4) Η Επιτροπή αποφάσισε να προχωρήσει στην εξέταση των αιτήσεων για την απόκτηση της ιθαγένειας της Ελλάδας, σύμφωνα με το άρθρο 19 του Ν. 2464/1996, όπως ισχύει.

5) Η Επιτροπή αποφάσισε να προχωρήσει στην εξέταση των αιτήσεων για την απόκτηση της ιθαγένειας της Ελλάδας, σύμφωνα με το άρθρο 19 του Ν. 2464/1996, όπως ισχύει.

Απόφαση 207

1) Η Επιτροπή αποφάσισε να προχωρήσει στην εξέταση των αιτήσεων για την απόκτηση της ιθαγένειας της Ελλάδας, σύμφωνα με το άρθρο 19 του Ν. 2464/1996, όπως ισχύει.

2) Η Επιτροπή αποφάσισε να προχωρήσει στην εξέταση των αιτήσεων για την απόκτηση της ιθαγένειας της Ελλάδας, σύμφωνα με το άρθρο 19 του Ν. 2464/1996, όπως ισχύει.

3) Η Επιτροπή αποφάσισε να προχωρήσει στην εξέταση των αιτήσεων για την απόκτηση της ιθαγένειας της Ελλάδας, σύμφωνα με το άρθρο 19 του Ν. 2464/1996, όπως ισχύει.

4) Η Επιτροπή αποφάσισε να προχωρήσει στην εξέταση των αιτήσεων για την απόκτηση της ιθαγένειας της Ελλάδας, σύμφωνα με το άρθρο 19 του Ν. 2464/1996, όπως ισχύει.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι

ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ

Α'. ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ	Σελίς
§ 1. 'Η γέννηση και ἡ μορφή τοῦ Κράτους	5
'Η πατριαρχική οἰκογένεια - 'Η φυλή - Τὸ κράτος	5
§ 2. Κράτος καὶ ἔθνος	8
§ 3. Στοιχεῖα τοῦ κράτους : λαός, χώρα, ἐξουσία	9
§ 4. 'Απὸ ποῦ ἀπορρέει ἡ ἐξουσία τοῦ κράτους	10
§ 5. Περιορισμοὶ τῆς παντοδυναμίας τοῦ κράτους	10
§ 6. Προορισμὸς τοῦ κράτους	11

Β'. ΤΑ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΑ

§ 7. Εἶδη πολιτευμάτων	12
Μοναρχία - 'Ολιγαρχία - Δημοκρατία	12

Γ'. ΤΑ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΑ ΤΩΝ ΝΕΩΤΕΡΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

1. Μοναρχία - ἀπόλυτη καὶ συνταγματική μοναρχία	13
2. Δημοκρατία, βασιλευομένη - προεδρική	13
3. 'Ολοκληρωτικὰ Καθεστῶτα	15
α) Δικτατορία	15
β) Τὸ φασιστικὸ πολίτευμα	15
γ) Τὸ σοβιετικὸ πολίτευμα	16
δ) Πολίτευμα τῆς Σίνας	18
ε) Λαϊκὲς δημοκρατίες	18
§ 8. Πλεονεκτήματα τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος	19
§ 9. Σύνταγμα	20
§ 10. Κράτος καὶ 'Εκκλησία	21

Δ'. ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΝΕΩΤΕΡΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

1. Δημοκρατία (1821 - 1832)	24
2. 'Απόλυτη μοναρχία (1833 - 1843)	25

3. Συνταγματική βασιλεία (1844 - 1862)	25
4. Βασιλευσμένη δημοκρατία (1864 - 1924)	25
5. Προεδρική δημοκρατία (1924 - 1935)	26
6. 'Η παλινόρθωση (1935)	27
Δικτατορία - πόλεμος (1936 - 1945). Σύνταγμα 1952.	27
Δικτατορία 1967. 'Αποκατάσταση 1974	28

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΙ

Η ΛΑΪΚΗ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑ ΚΑΙ Η ΚΑΘΟΛΙΚΗ ΨΗΦΟΦΟΡΙΑ

§ 11. Λαϊκή κυριαρχία	30
§ 12. Καθολική ψηφοφορία	31
§ 13. 'Η ψήφος τῶν γυναικῶν	32
α) 'Η ἱστορία τοῦ γυναικείου κινήματος	32
β) 'Η γυναικεία ψήφος στήν 'Ελλάδα	32
γ) Καταργούνται καί ἄλλες ἀνισότητες	33

ΤΟ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΕΥΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΚΑΙ ΤΑ ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΚΟΜΜΑΤΑ

§ 14. 'Αντιπροσωπευτικό σύστημα	34
§ 15. Τὰ πολιτικά κόμματα	34
1. Εἶδη κομμάτων	35
2. Σημασία τῶν κομμάτων	35
3. Καταγωγή κομμάτων	36
4. Διεθνῆ κόμματα	36
§ 16. Τὰ κόμματα στήν 'Ελλάδα	36
§ 17. Κοινοβουλευτική κυβέρνηση	38

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ

ΚΑΘΗΚΟΝΤΑ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ, ΑΤΟΜΙΚΕΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΕΣ

Α' ΚΑΘΗΚΟΝΤΑ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ ΚΑΙ ΤΟΥ ΑΤΟΜΟΥ	41
--	----

Β'. ΑΤΟΜΙΚΕΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΕΣ

1. Τί εἶναι οἱ ἀτομικῆς ἐλευθερίες	43
2. Ἱστορία καί σημερινή ἐξέλιξη τῶν ἀτομικῶν ἐλευθεριῶν	45
3. Οἱ ἀτομικῆς ἐλευθερίες στήν 'Ελλάδα	48
§ 18. Σωματική ἐλευθερία	48
1. 'Η προσωπική ἀσφάλεια	48

2. Ἡ ἀσφάλεια τοῦ ἀτόμου ἀπὸ αὐθαίρετη καταδίωξη	50
3. Τὸ ἀσυλο τῆς κατοικίας	50
§ 19. Ἐλευθερία τῆς θρησκείας	51
§ 20. Ἐλευθερία τῆς σκέψεως	51
1. Τὸ ἀπόρρητο τῶν ἐπιστολῶν	51
2. Ἡ ἐλευθερία τῆς παιδείας	53
3. Ἐλευθερία τῆς τέχνης καὶ τῆς ἐπιστήμης	54
4. Δικαίωμα τοῦ πολίτη νὰ ἀναφέρεται στὶς κρατικὲς ἀρχές	55
§ 21. Ἐλευθερία τοῦ τύπου	55
§ 22. Πότε ἀναστέλλονται οἱ συνταγματικὲς ἐλευθερίες	59
§ 23. Προστασία τῆς ἰδιοκτησίας	61

Γ'. ΣΥΝΑΘΡΟΙΣΕΙΣ - ΣΩΜΑΤΕΙΑ - ΣΥΝΔΙΚΑΤΑ - ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ

§ 24. Οἱ συναθροίσεις	64
§ 25. Τὸ δικαίωμα τοῦ συνεταίριζεσθαι	65
Τι εἶναι σωματεῖο	66
§ 26. Ἐπαγγελματικὰ σωματεῖα	69
1. Ἐργατικὲς ὁργανώσεις - Συνδικάτα	69
2. Ἐργοδοτικὲς ὁργανώσεις	71
3. Ἐνώσεις δημοσίων ὑπαλλήλων	72
§ 27. Συνεταιρισμοὶ	73
1. Γενικὰ	73
2. Εἶδη συνεταρισμῶν	73
3. Οἱ συνεταρισμοὶ στὴν Ἑλλάδα	74
4. Αὐτόνομοι ὁργανισμοὶ	74
5. Ἀστικοὶ συνεταρισμοὶ	75

ΚΕΦΑΛΑΙΟ IV

ΥΠΟΧΡΕΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ ΠΡΟΣ ΤΑ ΑΤΟΜΑ - ΜΕΡΙΜΝΑ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΠΟΛΙΤΕΣ - ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ

Α'. ΥΠΟΧΡΕΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ

§ 28. 1. Σεβασμὸς τῆς ἀξίας τοῦ ἀνθρώπου	76
2. Τὰ δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου	76

Β'. ΜΕΡΙΜΝΑ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΠΟΛΙΤΕΣ

§ 29. Προστασία τῆς οἰκογενείας	77
1. Γενικὰ	77

2. Πολύτεκνοι	79
3. Μητρότητα - Παιδική ηλικία	79
§ 30. Προστασία αναπήρων	80
1. 'Ανάπηροι και θύματα πολέμων	80
2. Προστασία υγείας	81
3. Προστασία ηλικιωμένων	82

Γ'. ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

§ 31. Τι είναι τὰ κοινωνικά δικαιώματα	83
1. Τὸ δικαίωμα τῆς ἐργασίας	84
2. Ἡ πλήρης ἀπασχόληση	85
3. Τὸ Δικαίωμα τῶν μισθωτῶν νὰ ἔχουν γνώμη γιὰ τοὺς ὁρους ἐργασίας	86
4. Ἴση πληρωμὴ γιὰ ἴση ἐργασία ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν	86
5. Τὸ δικαίωμα γιὰ κοινωνικὴ ἀσφάλιση	87
6. Τὸ δικαίωμα γιὰ ἐβδομαδιαία ἀνάπαυση καὶ ἔτησις ἀδεια	88

Δ'. ΚΟΙΝΕΣ ΥΠΟΧΡΕΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ

§ 32. Προστασία περιβάλλοντος	88
-------------------------------------	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ V

ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΗ ΕΞΟΥΣΙΑ

§ 33. Οἱ τρεῖς ἐξουσίες καὶ τὰ ὄργανά τους	92
§ 34. Ἡ Βουλὴ	93
§ 35. Ἐκλογεῖς καὶ Ἐκλογεῖς	95
§ 36. Ἐκλογικὰ συστήματα	97
§ 37. Νόμοι καὶ νομοθετικὰ διατάγματα	99
§ 38. Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως - Ἀρίθμηση τῶν νόμων	102

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VI

ΕΚΤΕΛΕΣΤΙΚΗ ΕΞΟΥΣΙΑ

§ 40. Σημασία τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας στὸ σημερινὸ κράτος	104
§ 41. Ὁ Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας	106
1. Ἀνεύθυνο τοῦ Προέδρου	106
2. Συμβούλιο τῆς Δημοκρατίας	107

3. Τακτικά καθήκοντα του Προέδρου	108
4. Έκτακτα καθήκοντα του Προέδρου	110
α) Κήρυξη πολέμου	110
β) Κήρυξη Στρατιωτικού Νόμου	111
§ 42. Διατάγματα και Άστυνομικές Διατάξεις	113
§ 43. Κυβέρνηση και Υπουργοί	114
1. Πρωθυπουργός	115
2. Υπουργικό Συμβούλιο	116
3. Υπουργική ευθύνη α) ποινική, β) άστική, γ) πολιτική	117

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VII

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

§ 44. Οί δημόσιοι υπάλληλοι	
1. Μονιμότητα των δημοσίων υπαλλήλων	119
2. Υπαλληλική σχέση	120
3. Καθήκοντα και δικαιώματα των δημοσίων υπαλλήλων	120
4. Σώματα ασφαλείας	120
5. Άμυνα του πολίτη σε περίπτωση άθαιρεσίας των κρατικών οργάνων	121
§ 45. Διοικητική διαίρεση του κράτους	
1. Διαίρεση της διοίκησης του κράτους	122
2. Διαίρεση του κράτους σε περιφέρειες	124
3. Διοικητικά συστήματα	125

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VIII

Η ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΚΑΙ Η ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ

§ 46. Όρισμός και αξία της τοπικής αυτοδιοίκησης	126
1. Τι είναι τοπική αυτοδιοίκηση	126
2. Η αυτοδιοίκηση, ή αξία και ή ήθική σημασία της	127
3. Η Ιστορία των δήμων στην Ελλάδα	128
Η τοπική αυτοδιοίκηση σήμερα	129
1. Κοινότητες	
α) Διοίκηση της κοινότητας	130
β) Κοινοτικές εκλογές	130
γ) Κοινοτικό συμβούλιο	131
δ) Πρόεδρος κοινότητας	131
ε) Πόροι κοινότητας	131

στ) Νομαρχιακός έλεγχος	131
ζ) Σύνδεσμος κοινοτήτων	132
2. Δήμοι	
α) Δημοτικό συμβούλιο	133
β) Ό δήμαρχος	134
γ) Δημαρχιακή Έπιτροπή	135
δ) Δημοτικοί υπάλληλοι	135
ε) Δημοτικά αγαθοεργά ιδρύματα	136
στ) Δημοτικές επιχειρήσεις	136
3. Αυτόδιοίκηση δεύτερου βαθμού	136

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΧ

ΔΙΚΑΣΤΙΚΗ ΕΞΟΥΣΙΑ

§ 47. Έννομη τάξη	
1. Είδη δικαστηρίων	137
2. Έγγυήσεις για την άπονομή της δικαιοσύνης	137
§ 48. Πολιτικά δικαστήρια	
1. Ειρηνοδικείο	139
2. Πρωτοδικείο τριμελές	140
3. Πρωτοδικείο μονομελές	140
4. Έφετείο	141
5. Εκτέλεση δικαστικών αποφάσεων	141
6. Ό Άρειος Πάγος	141
7. Διαιτησία	142
§ 49. Ποινικά δικαστήρια	
1. Πταισματοδικείο	142
2. Πλημμελειοδικείο	142
3. Κακουργοδικείο	142
4. Εισαγγελέας	143
5. Μυνήσεις	144
6. Διαδικασία	144
§ 50. Ειδικά δικαστήρια	146
§ 51. Διοικητικά διζαστήρια	146
1. Τό Συμβούλιο της Έπικρατείας	146
2. Τό Έλεγκτικό Συνέδριο	147
3. Τά φορολογικά δικαστήρια	148
4. Άνώτατο Ειδικό Δικαστήριο	148

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Χ

Η ΑΜΥΝΑ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ

§ 52. ΟΙ ένοπλες δυνάμεις	150
1. Ό στρατός	151
2. Οργάνωση των ένόπλων δυνάμεων	152
§ 53. ΟΙ άξιωματικοί	153

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΧΙ

Η ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΤΑ ΆΛΛΑ ΚΡΑΤΗ

§ 54. Διεθνές δίκαιο, δημόσιο και ιδιωτικό	155
§ 55. Διπλωματική ύπηρεσία	158
§ 56. Διεθνείς οργανώσεις	159
1. ΟΗΕ	160
2. Άλλοι διεθνείς οργανισμοί	162
3. Εύρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ)	163

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΧΙΙ

ΤΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

§ 57. ΟΙ ανάγκες του κράτους	165
§ 58. Η εξέλιξη της Δημοσίας Οικονομίας	166
§ 59. Τά ελληνικά δημόσια οικονομικά	167
Κρατικός Προϋπολογισμός	167
Α'. ΤΑ ΕΣΟΔΑ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ	169
§ 60. Φόροι	169
1. Τι είναι φόρος	169
2. Άμεσοι και έμμεσοι φόροι	170
§ 61. Φορολογικές ύπηρεσίες	171
§ 62. Τά διάφορα είδη των άμεσων φόρων	172
1. Άμεσοι φόροι	172
2. Πώς εισπράττονται οί άμεσοι φόροι	173
3. Έμμεσοι φόροι	174
4. Μονοπάλια	176
5. Τέλη χαρτοσήμου	176
6. Άλλα τακτικά έσοδα του κράτους	177
7. Δάνεια	178

Β'. ΤΑ ΕΞΟΔΑ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

1. Ποιές είναι οί ανάγκες του δημοσίου	179
--	-----

2. Προϋπολογισμός εξόδων	182
3. Προϋπολογισμός επενδύσεων	183

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Το Σύνταγμα της Ελλάδας	185
Ο Καταστατικός Χάρτης των Ηνωμένων Εθνών (Οι κυριώτερες διατάξεις)	

Στο εξώφυλλο: Χάλκινη δικαστική ψήφος που χρησιμοποιούσαν οι αρχαίοι Αθηναίοι. Δικαστές τότε ήταν οι ίδιοι οι πολίτες. (Μουσείο Στοάς Ἀττάλου).

ΒΙΒΛΙΟΤΗΚΗ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ
ΑΘΗΝΑΙΩΝ

Δίρφα

Τ. 1

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΚΕΝΤΡΟΝ ΕΡΕΥΝΗΣ

ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

ΕΚΔΟΣΙΣ Α' 1975 (X) — ΑΝΤΙΤΥΠΙΑ 80.000 — ΣΥΜΒΑΣΙΣ 2636/23-9-75

Κοινοπραξία: Ε.Π.Ε. «Κουσέντος-Πρίφτης-Δαβερώνας» — Ο.Ε. «Α' Α/φοί Ρόδη»

018690

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

007000162537